

आर्थिक सर्वेक्षण

आर्थिक वर्ष २०६४/६५

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
२०६५

१. आर्थिक गतिविधि

विश्व अर्थतन्त्र

१.१ विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००७ मा ४.९ प्रतिशत रहेको छ । विश्व अर्थतन्त्रमा शिथिलताको क्रमसँगै सन् २००८ मा ३.७ प्रतिशत र सन् २००९ मा ३.८ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर रहने प्रक्षेपण छ । विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००० मा ४.७ प्रतिशत रहेकोमा त्यसपछि घट्न गई सन् २००१ मा २.२ प्रतिशत र सन् २००२ मा २.८ प्रतिशतमा सीमित रहेको थियो । त्यसपछिका वर्षहरूमा आर्थिक विस्तारको क्रमसँगै सन् २००३ मा ३.६ प्रतिशत, सन् २००४ मा ४.९ प्रतिशत र सन् २००५ मा ४.४ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल भएको थियो । सन् २००६ मा विश्वको आर्थिक वृद्धिदरमा उत्साहजनक विस्तार भई ५.० प्रतिशत पुगेकोमा सन् २००७ को उत्तरार्द्धदेखि संयुक्त राज्य अमेरिकामा देखिएको आवास क्षेत्रको कमसल कर्जा संकट (sub-prime mortgage crisis) को कारण उत्पन्न वित्तीय समस्याको प्रभावको रूपमा विश्वको आर्थिक विस्तारमा सुस्ती देखिएको हो । विकसित अर्थतन्त्रहरूको प्रति व्यक्ति आय सन् २००७ मा २.१ प्रतिशतले बढेकोमा सन् २००८ तथा सन् २००९ दुवै वर्षहरूमा ०.८ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण रहेको छ । त्यस्तै, विकासोन्मुख अर्थतन्त्रहरूको प्रति व्यक्ति आय सन् २००७ मा ६.६ प्रतिशतले बढेकोमा सन् २००८ तथा सन् २००९ दुवै वर्षहरूमा ५.४ प्रतिशतले बढ्ने प्रक्षेपण छ ।

तालिका १ (क) : विश्वको आर्थिक वृद्धिदर
(वार्षिक प्रतिशत परिवर्तन)

	२००५	२००६	२००७	प्रक्षेपण	
				२००८	२००९
विश्वको उत्पादन	४.४	५.०	४.९	३.७	३.८
विकसित अर्थतन्त्रहरू	२.६	३.०	२.७	१.३	१.३
प्रमुख विकसित अर्थतन्त्रहरू	२.३	२.७	२.२	०.९	०.९
अन्य विकसित अर्थतन्त्रहरू	३.२	३.८	३.९	२.५	२.७
विकासोन्मुख अर्थतन्त्रहरू	७.१	७.८	७.९	६.७	६.६
विकासोन्मुख एसिया	९.०	९.६	९.७	८.२	८.४
नवोदित युरोपेली मुलुकहरू	५.६	६.७	५.८	४.४	४.३
अफ्रिकी मुलुकहरू	५.७	५.९	६.२	६.३	६.४
मध्यपूर्वका मुलुकहरू	५.७	५.८	५.८	६.१	६.१
पेट्रोलियम पदार्थ निर्यातक मध्यपूर्वका एसियाली मुलुकहरू	५.६	५.८	५.६	६.०	५.९
नवोदित एसिया	८.७	८.९	९.१	७.५	७.८
नव-औद्योगिक एसियाली अर्थतन्त्रहरू	४.८	५.६	५.६	४.०	४.४
आसियान-५	५.१	५.७	६.३	५.८	६.०
प्रति व्यक्ति आय					
विकसित अर्थतन्त्रहरू	१.९	२.४	२.१	०.८	०.८
विकासोन्मुख अर्थतन्त्रहरू	५.८	६.५	६.६	५.४	५.४

स्रोत: अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष, विश्व आर्थिक परिदृश्य (World Economic Outlook), वासिङ्गटन डि.सी., अप्रिल २००८

- १.२ संयुक्त राज्य अमेरिकाको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ को ३.६ प्रतिशतबाट घट्दै सन् २००७ मा २.२ प्रतिशत पुगेकोमा उपरोक्त वित्तीय समस्याको कारण सन् २००८ मा ०.५ प्रतिशत र सन् २००९ मा ०.६ प्रतिशत मात्र आर्थिक वृद्धिदर रहने प्रक्षेपण छ। अमेरिकी अर्थतन्त्रको शिथिलताको प्रभाव व्यापार तथा वित्तीय क्षेत्रका माध्यमबाट अन्य विकसित मुलुकहरूमा समेत पर्न गई विश्व अर्थतन्त्रको विस्तारमा उपरोक्त बमोजिम कमी आउने प्रक्षेपण रहेको हो। विकसित अर्थतन्त्रहरूको यस प्रवृत्तिबाट उदीयमान एवम् विकासोन्मुख मुलुकहरू समेत पृथक रहन नसक्ने देखिएको छ। आफ्नो अर्थतन्त्रलाई आर्थिक सुस्तीबाट उठाउन संयुक्त राज्य अमेरिकाले प्रमुख समष्टिगत आर्थिक नीति (मौद्रिक नीति र सरकारी वित्त नीति) का उपकरणहरूको सक्रिय अभ्यास जारी राखेको छ। यसैक्रममा सन् २००८ को जनवरीमा अमेरिकाले १ सय ५० अरब डलरको वित्तीय उत्प्रेरक (fiscal stimulus) प्याकेज सार्वजनिक गर्‍यो भने अमेरिकी केन्द्रीय बैंक फेडरल रिजर्भले सन् २००७ को सेप्टेम्बरको पूर्वार्द्धमा ५.० प्रतिशत भन्दा माथि रहेको बैंकदरलाई घटाउँदै सन् २००८ को अप्रिलमा २.० प्रतिशतसम्म पुऱ्याइसकेको छ।
- १.३ सन् २००८ मा विश्व व्यापारको वृद्धिदरमा केही कमी आउने अनुमान छ। सन् २००७ मा ६.८ प्रतिशतले बढेको विश्व व्यापार सन् २००८ मा ५.६ प्रतिशत तथा सन् २००९ मा ५.८ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण रहेको छ। संयुक्त राज्य अमेरिकाले सामना गरेको असहज आर्थिक स्थितिका कारण विश्व व्यापारमा कमी आउने प्रक्षेपण रहेको हो।

तालिका १ (ख) : विश्व व्यापार
(वार्षिक प्रतिशत परिवर्तन)

	२००४	२००६	२००७	प्रक्षेपण	
				२००८	२००९
विश्वको व्यापार आयतन (वस्तु र सेवा)	७.६	९.२	६.८	५.६	५.८
आयात					
विकसित अर्थतन्त्रहरू	६.३	७.४	४.२	३.९	३.७
विकासोन्मुख अर्थतन्त्रहरू	१२.०	१४.४	१२.८	११.८	१०.७
निर्यात					
विकसित अर्थतन्त्रहरू	६.०	८.२	५.८	४.५	४.२
विकासोन्मुख अर्थतन्त्रहरू	११.१	१०.९	८.९	७.९	८.७

स्रोत: अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष, विश्व आर्थिक परिदृश्य (World Economic Outlook), वासिङ्टन डी.सी., अप्रिल २००८

- १.४ विश्वको आर्थिक वृद्धिदर तथा व्यापारमा देखिएको शिथिलतासँगै खासगरी हालका महिनाहरूमा भएको कच्चा तेलको उच्च मूल्य वृद्धि तथा विकासोन्मुख मुलुकहरूमा अनुभूत हुँदै गएको खाद्य संकटको कारण मूल्य स्थितिमा थप चाप पर्दै गएको छ। विकसित मुलुकहरूको मुद्रास्फीति दर सन् २००७ मा २.२ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००८ मा २.६ प्रतिशत रहने अनुमान छ। विकासोन्मुख मुलुकहरूमा मुद्रास्फीति दर सन् २००७ को ६.४ प्रतिशतबाट बढेर सन् २००८ मा ७.४ प्रतिशत पुग्ने प्रक्षेपण छ। मूलतः विकासोन्मुख अर्थतन्त्रहरूको मागमा आएको निरन्तर विस्तारसँगै खाद्यान्न

तथा ऊर्जाजन्य वस्तुहरूको मूल्य वृद्धि भई विश्वका अधिकांश मुलुकहरूमा मुद्रास्फीति बढेको हो ।

- १.५ विश्वको वित्तीय बजारमा उत्पन्न अस्थिरता, विश्व अर्थतन्त्रको विस्तारमा कमी, खाद्यान्न तथा पेट्रोलियम पदार्थको उच्च मूल्य वृद्धि लगायत बढ्दो विश्वव्यापी असन्तुलन जस्ता पक्षहरू विश्व अर्थतन्त्रका लागि प्रमुख चुनौतिका रूपमा रहेका छन् ।

तालिका १ (ग) : विश्वको मूल्य स्थिति
(वार्षिक प्रतिशत परिवर्तन)

	२००५	२००६	२००७	प्रक्षेपण	
				२००८	२००९
पेट्रोलियम पदार्थ (oil) *	४१.३	२०.५	१०.७	३४.३	-१.०
गैर-इन्धन (non-fuel) वस्तुहरू	६.१	२३.२	१४.०	७.०	-४.९
उपभोक्ता मूल्य					
विकसित अर्थतन्त्रहरू	२.३	२.४	२.२	२.६	२.०
विकासोन्मुख अर्थतन्त्रहरू	५.७	५.४	६.४	७.४	५.७
विकासोन्मुख एसिया	३.८	४.१	५.३	५.९	४.१
नवोदित युरोपेली मुलुकहरू	४.९	५.४	५.७	६.४	४.३
अफ्रिकी मुलुकहरू	५.१	५.४	५.६	६.४	४.३
मध्यपूर्वका मुलुकहरू	६.२	७.०	१०.४	११.५	१०.०
पेट्रोलियम पदार्थ निर्यातक मुलुकहरू	६.७	७.६	१०.५	१२.२	१०.४
नवोदित एसिया	३.५	३.७	४.८	५.५	३.९
नव-औद्योगिक एसियाली अर्थतन्त्रहरू	२.२	१.६	२.२	३.०	२.७
आसियान-५	७.३	८.१	४.५	६.१	४.७
चीन	१.८	१.५	४.८	५.९	३.६
दक्षिण एसिया	५.०	६.५	६.९	५.९	४.७
बंगलादेश	७.०	६.५	८.४	९.३	८.१
भुटान	५.३	५.०	४.९	४.७	४.३
भारत	४.२	६.२	६.४	५.२	४.०
माल्दिभ्स	३.३	३.७	५.०	६.०	६.०
नेपाल	४.५	८.०	६.४	६.४	४.९
पाकिस्तान	९.३	७.९	७.८	८.५	७.५
श्रीलंका	१.६	९.५	१९.७	११.५	९.०

* संयुक्त अधिराज्यको ब्रेन्ट, दुबई र पश्चिम टेक्सासको कच्चा पेट्रोलियम पदार्थको औसत मूल्य

स्रोत: अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष, विश्व आर्थिक परिदृश्य (World Economic Outlook), वासिङ्गटन डि.सी., अप्रिल २००८

छिमेकी अर्थतन्त्रहरू

- १.६ नेपालका दुई ठूला छिमेकी मुलुकहरू भारत तथा चीनको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००७ मा पनि उत्साहजनक रहयो । यस वर्ष यी मुलुकहरूले क्रमशः ९.२ प्रतिशत र ११.४ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदर हाँसिल गरे । यद्यपि सन् २००८ मा यी दुवै मुलुकहरूको वृद्धिदरमा केही कमी आई भारतले ७.९ प्रतिशत र चीनले ९.३ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदर हाँसिल गर्ने प्रक्षेपण रहेको छ । भारत र चीनको उत्साहजनक आर्थिक

समृद्धिबाट नेपालले पाठ सिक्ने मात्र होइन उपलब्ध अवसरहरूको सदुपयोग गर्दै लाभ समेत लिन सक्नु पर्दछ। विगत केही वर्ष यता दक्षिण एसियाका अन्य मुलुकहरूको तुलनामा समेत नेपालको आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहेको छ। छिमेकी मुलुकहरूको तुलनामा नेपालको प्रति व्यक्ति राष्ट्रिय आय (GNI per capita) पनि न्यून छ।

तालिका १ (घ) : छिमेकी अर्थतन्त्रहरूको आर्थिक वृद्धिदर
(वार्षिक प्रतिशत परिवर्तन)

	१९९०-९९	२०००-०४	२००५	२००६	२००७	प्रक्षेपण	
						२००८	२००९
चीन	९.९	९.२	१०.४	११.१	११.४	९.३	९.५
दक्षिण एसिया			८.६	९.१	८.६	७.५	७.७
अफगानिस्तान			१६.४	६.१	१२.४	८.६	८.४
बंगलादेश	४.८	५.४	६.३	६.४	५.६	५.५	६.५
भुटान	५.६	७.८	६.९	११.०	२२.४	७.८	६.७
भारत	५.६	५.७	९.१	९.७	९.२	७.९	८.०
माल्दिभ्स	६.५	६.६	-४.५	१९.१	६.६	४.५	४.०
नेपाल	४.९	४.१	३.१	२.८	२.५	४.०	४.५
पाकिस्तान	४.०	४.३	७.७	६.९	६.४	६.०	६.७
श्रीलंका	५.२	४.०	६.०	७.४	६.३	६.४	५.६

स्रोत: अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष, विश्व आर्थिक परिदृष्य, वासिङ्गटन डि.सी., अप्रिल २००८

तालिका १ (ङ) : प्रति व्यक्ति राष्ट्रिय आय
(सन् २००६)

	(अमेरिकी डलरमा)
चीन	२०००
सार्क मुलुकहरू	
अफगानिस्तान	
बंगलादेश	४५०
भुटान	१४३०
भारत	८२०
माल्दिभ्स	३०१०
नेपाल	३२०
पाकिस्तान	८००
श्रीलंका	१३१०

स्रोत: विश्व बैंकको वेब साइट (www.worldbank.org, World Development Indicators database, विश्व बैंक, अप्रिल ११, २००८)

मानव विकास सूचकांकमा नेपाल

- १.७ संयुक्त राष्ट्र संघले सार्वजनिक गरेको सन् २००७ को मानव विकास प्रतिवेदनमा नेपालको स्थान धेरै पछाडि रहेको उल्लेख छ। विश्वका १ सय ७७ मुलुकहरूको मानव विकास सूचकाङ्क तुलना गरिएको उक्त प्रतिवेदनमा नेपाल १ सय ४२ सौं स्थानमा छ भने सार्क राष्ट्रहरूमा पनि नेपाल सबैभन्दा पछाडि छ। शिक्षा, स्वास्थ्य र प्रति व्यक्ति आयको समष्टिगत मापकको रूपमा प्रयोग गरिने उक्त परिसूचकले आर्थिक विकासको आधुनिक अवधारणालाई प्रतिबिम्बित गर्दछ। यस अर्थमा नेपाल न्यून आर्थिक वृद्धिदरबाट मात्र नभएर विकासको महत्वपूर्ण आयाम समग्र मानव विकासका क्षेत्रमा पनि पछाडि परेको छ।

तालिका १ (च) : मानव विकासको अवस्था
(सन् २००५)

	मानव विकास सूचकाङ्कमा स्थान
चीन	८१
सार्क मुलुकहरू	
श्रीलंका	९९
माल्दिब्स	१००
भारत	१२८
भुटान	१३३
पाकिस्तान	१३६
बंगलादेश	१४०
नेपाल	१४२
अफगानिस्तान	

मञ्जुषा १ (क) : आर्थिक वृद्धिका लागि सरकारी भूमिका

आर्थिक वृद्धिका लागि (क) सरकार, (ख) संस्कृति एवम् (घ) भूगोल, वातावरण तथा प्राकृतिक सम्पदालाई आधार स्तम्भका रूपमा हेरिएको हुन्छ। अर्थशास्त्रीहरू बजार असफलता (market failure) का कारण अर्थतन्त्रमा सरकारी भूमिकाको आवश्यकता उल्लेख गर्दछन्। यसर्थ अर्थतन्त्रमा सरकारी भूमिका मूलतः निम्न कारणहरूले आवश्यक पर्दछ :

- (क) सार्वजनिक वस्तु (public goods) जस्तै कानुनी शासन, प्रभावकारी नियमन र भौतिक पूर्वाधारको प्रवन्ध।
- (ख) वाह्यता (externalities) जस्तै शिक्षा, स्वास्थ्य, अनुसन्धानमा गरिएको लगानीले पार्ने प्रत्यक्ष र परोक्ष सकारात्मक प्रभाव तथा प्रदुषण आदिले पार्ने नकारात्मक प्रभावको व्यवस्थापन।
- (ग) एकाधिकारवादको नियन्त्रण तथा नियमन, र
- (घ) निजी क्षेत्रमा सिर्जित हुन सक्ने प्रभावकारी समन्वयको अभावको व्यवस्थापन।

पाँच दशक पूर्व शिक्षा, स्वास्थ्य, प्रति व्यक्ति आय र प्राकृतिक सम्पदाको उपलब्धताका दृष्टिकोणले आफ्ना छिमेकीहरूसँग समानस्तरमा रहेका विश्वका कतिपय मुलुकहरू सरकारी भूमिकाका कारण आर्थिक विकासको क्षेत्रमा कायापलट गर्न समर्थ भएका छन्। सरकारी

भूमिकाको प्रभावकारिता र गुणात्मकताबाट अल्प अवधिमाै आर्थिक विकासका क्षेत्रमा महत्वपूर्ण प्रगति हासिल गर्न सकिन्छ भन्ने उदाहरण श्रीलङ्का, बोट्सवाना, चीन र दक्षिण अफ्रिका जस्ता मुलुकहरूले प्रस्तुत गरेका छन् । UNDP को मानव विकास प्रतिवेदन, २००३ का अनुसार श्रीलङ्काले सन् १९४६ देखि १९५३ को आठ-वर्षे अवधिमाै आफ्ना नागरिकहरूको औसत आयु ४६ वर्षबाट ५८ वर्ष पुऱ्याएको थियो भने बोट्सवानाले सन् १९७० देखि १९८५ को १५-वर्षे अवधिमाै प्राथमिक विद्यालय भर्नादरलाई ४६ प्रतिशतबाट ८९ प्रतिशत पुऱ्याएको थियो । सन् १९९० को एक दशकमाै चीनले गरिबी दर ३३ प्रतिशतबाट घटाएर १८ प्रतिशतमा भर्ना समर्थ भयो भने दक्षिण अफ्रिकाले सन् १९९७ देखि २००१ को अत्यन्त छोटो अवधिमाै शुद्ध पिउने पानीको पहुँच नभएका १ करोड ५० लाख जनसंख्यालाई ७० लाखमा ओराल्न सफल भएको थियो ।

उपर्युक्त सैद्धान्तिक आधार र उदाहरणहरूलाई आत्मसात् गर्दै परिवर्तित परिस्थितिमा उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न अन्य मुलुकको अनुभवबाट समेत सिक्दै दूरदर्शी दृष्टिकोण (Vision) सहितको प्रभावकारी राज्य संयन्त्र निर्माण गर्नु नेपालको पनि आवश्यकता हो ।

स्रोत: David N. Weil, Economic Growth (2005) तथा UNDP Human Development Report (2003)

राष्ट्रिय आर्थिक गतिविधि

- १.८ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि आर्थिक वर्ष २०६६/६७ सम्मको तीन-वर्षीय अवधिको लागि २०६४ मंसिरमा नेपाल सरकारले अन्तरिम योजना सार्वजनिक गरेको छ । समृद्ध, आधुनिक र न्यायपूर्ण नेपाल निर्माणका लागि आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरणको आधार तय गर्नु अन्तरिम योजनाको प्रमुख लक्ष्य रहेको छ । यसैगरी, देशमा विद्यमान बेरोजगारी, गरिबी र असमानता घटाई दिगो शान्ति स्थापनामा सघाउ पुऱ्याउँदै आम जनताको जीवनमा परिवर्तनको प्रत्यक्ष अनुभूति दिलाउनु अन्तरिम योजनाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

मञ्जुषा १ (ख) : तीन-वर्षीय अन्तरिम योजना (२०६४/६५-२०६६/६७)

अन्तरिम योजनाको लागि आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य वार्षिक औसत ५.५ प्रतिशत निर्धारण गरिएको छ र यसको परिणाम स्वरुप प्रति व्यक्ति आयमा ३.३ प्रतिशतले वृद्धि हासिल गर्ने लक्ष्य लिइएको छ । कुल आर्थिक वृद्धि मध्ये कृषि क्षेत्रतर्फ ३.६ प्रतिशत र गैर-कृषि क्षेत्रतर्फ ६.५ प्रतिशतको वृद्धि हुने अपेक्षा गरिएको छ । योजनामा उल्लेखित आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न क्षेत्रगत लगानीको बाँडफाँडका निम्न आधारहरू तय गरिएका छन् :

१. द्वन्द्व पश्चात्को स्थितिलाई ध्यानमा राखी पुनर्निर्माण, पुनर्स्थापना र समावेशीकरणमा साधनको विनियोजनमा प्राथमिकता दिइने ।
२. फराकिलो आधार भएको समावेशी एवम् दिगो विकासमा सहयोग पुऱ्याउने प्राथमिकताका क्षेत्रहरूमा लगानी बढाइने तथा सरकारी लगानी पूर्वाधार विकासतर्फ बढी केन्द्रित गर्ने ।
३. कृषि विकासतर्फ कृषि सडक, कृषि ऋण, अनुसन्धान तथा प्रविधि प्रसार, सिँचाई, ग्रामीण विद्युतीकरण र बजार संयन्त्रको विकासमा विशेष ध्यान दिइने ।
४. पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, जाति, जनजाति, महिला, अपाङ्ग, जेठ नागरिक र मधेशी समुदायलाई विकासको प्रक्रिया र प्रतिफलमा सहभागी गराउने ।

५. गरिब तथा सीमान्त समूहको आय वृद्धि तथा सशक्तिकरणका कार्यक्रमहरूलाई विशेष जोड दिई गरिबी निवारण र आर्थिक वृद्धिमा ठोस योगदान पुऱ्याउने ।
६. सरकार संलग्न रहेको तर निजी क्षेत्र संलग्न हुन सक्ने क्षेत्रहरू खासगरी विद्युत्, सूचना तथा सञ्चार, ग्रामीण ऊर्जा र सडक आदिमा निजी क्षेत्रको लगानी वृद्धि गर्नेतर्फ जोड दिइने ।
७. सरकार प्रति जनविश्वास वृद्धि गर्न र रोजगारीका अवसरहरू सृजना गर्न केही ठूला आयोजनाहरूमा लगानी गर्ने र स्थानीय स्तरमा समुदायद्वारा पहिचान गरिएका र व्यवस्थापन गर्न सकिने बहुसंख्यक आयोजनाहरू कार्यान्वयन गरी जनसहभागिता, स्वामित्वभाव तथा रोजगारी बढाउने ।

स्रोत: तीन-वर्षीय अन्तरिम योजना (२०६४/६५-२०६६/६७)

- १.९. केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले आर्थिक वर्ष २०५७/५८ लाई आधार वर्ष कायम गरी आर्थिक वर्ष २०६३/६४ देखि राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्कको नयाँ श्रृंखला तयार पारेको हो । राष्ट्रिय लेखाका यी आंकडाहरू अन्तर्राष्ट्रियरूपमा हाल प्रचलित राष्ट्रिय लेखा प्रणाली (System of National Accounts, 1993) को अवधारणामा आधारित छन् । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ का लागि तयार गरिएका प्रारम्भिक अनुमानहरू आर्थिक वर्षको ६ देखि ९ महिनासम्मको अवधिका विविध आर्थिक क्षेत्रहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छन् ।

मञ्जुषा १ (ग) : राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्कको नयाँ श्रृंखला

आर्थिक वर्ष २०५७/५८ लाई नयाँ आधार वर्ष कायम गरी राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्कको नयाँ श्रृंखला गत आर्थिक वर्षदेखि तयार पारिएको हो । नेपालका प्रमुख गणनाहरू जस्तै जनगणना, कृषि गणना तथा औद्योगिक गणनाहरू आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को नजिक रहेको र अन्तर्राष्ट्रियरूपमा तथ्याङ्कको तुलना गर्नका लागि समेत यो आधार वर्ष उपयोगी हुने देखिएकोले नयाँ श्रृंखलाको आधार वर्ष आर्थिक वर्ष २०५७/५८ कायम गरिएको हो । नेपालको राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्कको इतिहासमा यस अघि आर्थिक वर्षहरू २०२१/२२, २०३१/३२, २०४१/४२ र २०५१/५२ लाई आधार वर्ष मानी राष्ट्रिय लेखाका श्रृंखलाहरू तयार गरिएका थिए ।

राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्क विधिमा परिमार्जन गर्नु पर्ने, नयाँ अवधारणा र परिभाषा अंगाल्नु पर्ने साथै नयाँ वर्गीकरणहरू प्रयोगमा ल्याउनु पर्ने भएकोले पनि नयाँ श्रृंखलाको आवश्यकता भएको हो । हालसम्म नेपालले अनुसरण गरी आएको राष्ट्रिय लेखा प्रणाली सन् १९६८ को प्रणालीमा आधारित थियो जसको सट्टा विश्वका प्रायः सबै मुलुकहरूले धेरै पहिले नै System of National Accounts (SNA), 1993 लाई कार्यान्वयनमा ल्याएका थिए । यस अर्थमा नेपालले पनि SNA, 1993 मा प्रवेश गर्नु पर्ने आवश्यकता थियो । मूलतः नेपालको सन्दर्भमा SNA 1993 मा प्रवेश गर्नु भनेको उत्पादन, उपभोग, लगानी आदि समष्टिगत आर्थिक चर (variable) हरूको अवधारणा र परिभाषामा केही अघि बढनु हो । यस अघि समग्र आर्थिक क्रियाकलापहरूलाई नौ प्रमुख क्षेत्रहरूमा विभाजन गरिएको थियो भने अब १५ क्षेत्रहरूमा विभाजन गरी तदनुरूपका उत्पादन, मध्यवर्ती उपभोग र मूल्य अभिवृद्धिका अनुमानहरू तयार गरिएका छन् । यद्यपि International Standard Industrial Classification (ISIC), Revision 3 ले समग्र अर्थतन्त्रलाई १७ वटा क्रियाकलापमा विभाजन गरे पनि नेपालको सन्दर्भमा निजी घरमा काम गर्ने कामदारका क्रियाकलापहरू तथा वैदेशिक नियोग एवम् अन्तर्राष्ट्रिय संघ-संस्थाहरूको क्रियाकलापको

कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा अत्यन्तै न्यून योगदान देखिएकाले यी सम्बन्धी तथ्याङ्कलाई अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवाहरूसँग सम्बन्धित क्रियाकलापमा समावेश गरिएका छन् ।

यस अघिका श्रृंखलामा समावेश नभएका क्रियाकलापहरू जस्तै यातायात अन्तर्गतका माइक्रोबस, केवलकार आदि, सञ्चारतर्फ पि.सि.ओ. (P.C.O.), मोबाइल टेलिफोन, इन्टरनेट, केबुल (cable) टेलिभिजन, भाडा लगाउने (renting), रोजगार संस्थाहरू, सहकारी, परामर्श सेवा, कम्प्युटर तथा फोटोग्राफी, निजी हुलाक सेवा, शिक्षातर्फ निजी क्षेत्रतर्फका क्रियाकलाप, सामुदायिक बनका उत्पादन आदि नयाँ श्रृंखलामा समावेश गरिएका छन् । राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्क सुदृढ गर्न ३० वटा नयाँ सर्वेक्षण तथा अध्ययन सञ्चालन गरिएका थिए ।

अहिलेसम्म परम्परागतरूपमा तयार गरिआएको राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्कमा सर्वेक्षणहरूको लगत (frame) र अनुमान विधिमा पनि परिवर्तन भएका छन् । जस्तै, प्राविधिक परिवर्तनका कारण हाल कतिपय सेवा क्षेत्रमा उत्पादन लागतका अनुपातहरूमा परिवर्तन भएका छन् जुन परिमार्जन गरिएका छन् । राष्ट्रिय लेखाका तथ्याङ्क प्रयोगकर्ताहरूलाई परम्परागतरूपमा तयार गरिदै आएका कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (GDP), कुल राष्ट्रिय आय (GNI), उपभोग (consumption) का अलावा बचत (saving) र खर्चयोग्य आय (disposable income) का भरपर्दा अनुमानहरू तथा अर्थतन्त्रका संस्थागत क्षेत्रहरू जस्तै सरकार, प्रतिष्ठान, घरपरिवार र नाफा नगर्ने संस्थाहरूको आधारमा पनि मूल्य अभिवृद्धि (GDP), उपभोग, पुँजी निर्माण (capital formation), बचत आदि अनुसारको तथ्याङ्कको आवश्यकता देखिएकोले तदनुरूपका अनुमानहरू समेत तयार गरिएका छन् । अन्तर्राष्ट्रिय निर्देशिका (SNA, 1993) अनुसार राष्ट्रिय लेखा प्रणाली तयार गरी नेपालको राष्ट्रिय लेखाका आँकडाहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता तथा मापदण्डअनुसार बनाउन तथा अन्तर्राष्ट्रियरूपमा तुलनायोग्य बनाउनसमेत आवश्यक योगदान मिल्ने छ ।

स्रोत: केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका : १ (छ): कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर (औद्योगिक वर्गीकरण अनुसार)
(स्थिर मूल्यमा प्रतिशत परिवर्तन)

औद्योगिक वर्गीकरण	आर्थिक वर्ष						
	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६४/६५**
कृषि तथा वन	३.०१	३.३२	४.७२	३.४५	१.६७	०.९४	५.६५
मत्स्यपालन	८.७१	४.००	१२.२३	७.१३	९.९१	२.९९	७.०९
खानी तथा उत्खनन्	८.७९	३.२०	-०.४३	६.८०	८.२६	१.४७	२.८४
उद्योग	-५.३२	०.०४	२.१५	२.६२	२.००	२.५५	०.१८
विद्युत्, ग्याँस तथा पानी	११.३७	१९.०४	४.०७	३.९७	४.०१	१३.००	३.४४
निर्माण	६.४१	२.१०	-०.३५	२.९०	७.६७	२.४९	३.११
थोक तथा खुद्रा व्यापार	-११.५७	२.२६	१०.८१	-६.२४	३.६६	-४.४५	६.४३
होटल तथा रेष्टुराँ	-१८.२३	२.०१	१२.७४	-५.४१	५.९९	३.५४	७.५५
यातायात, सञ्चार तथा गोदाम	८.३७	५.२०	७.४९	१.९८	६.९५	४.४५	६.६०
वित्तीय मध्यस्थता	३.८२	१.६६	६.१९	२४.३०	२४.३५	११.३९	१३.८१
रियल इष्टेट, भाडा तथा व्यावसायिक सेवाहरू	-४.८९	-३.९७	-२.०९	१०.०३	६.३४	११.७६	४.४२

औद्योगिक वर्गीकरण	आर्थिक वर्ष						
	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६४/६५**
सार्वजनिक प्रशासन र रक्षा	३६.८५	११.५२	-०.६४	६.६४	६.८८	१.३५	५.६५
शिक्षा	२१.०५	१३.७१	५.१२	९.८२	३.७५	६.२४	४.६२
स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य	७.३८	१५.२६	६.११	११.३३	५.९१	६.७१	७.३९
अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवाहरू	-८.६२	४.४०	१३.४३	-३.३८	३.३४	११.७८	११.०७
कुल मूल्य अभिवृद्धि (अप्रत्यक्षरूपमा मापन गरिने वित्तीय मध्यस्थता सेवासहित)	०.४६	३.४५	५.१३	२.९७	४.३६	२.९६	५.६०
अप्रत्यक्षरूपमा मापन गरिने वित्तीय मध्यस्थता सेवा	१०.६७	-६.६२	३०.१३	६.२३	११.२०	१२.४१	६.४८
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (आधारभूत मूल्यमा)	०.१६	३.७७	४.४१	२.८५	४.११	२.५८	५.५६
वस्तु तथा सेवामा खुद कर	-०.४७	६.५५	८.६०	६.८७	-१.५१	११.८२	-६.४१
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (उत्पादकको मूल्यमा)	०.१२	३.९५	४.६८	३.१२	३.७२	३.१९	४.७०

* संशोधित, ** प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

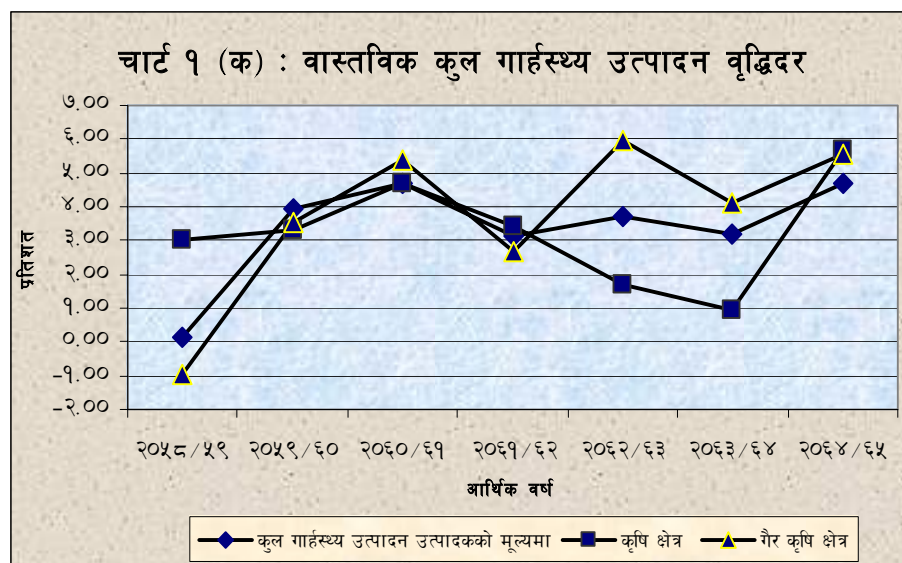
१.१० आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा गत आर्थिक वर्षको तुलनामा उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल भएको छ। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनादेखि ९ महिनासम्मको तथ्याङ्कका आधारमा तयार पारिएको राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्क अनुसार कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ५.५६ प्रतिशत र उत्पादकको मूल्यमा ४.७ प्रतिशत हुने प्रारम्भिक अनुमान छ। कृषि उत्पादनमा ठूलो योगदान रहेको धानको उत्पादन मनसुन अनुकूल रहेका कारण १६.८ प्रतिशतले बढ्नु तथा तरकारी एवम् फलफूलको उत्पादनमा विस्तार आएका कारण कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा ३२.० प्रतिशत अंश रहेको कृषि क्षेत्रको उत्पादन ५.६५ प्रतिशतको उल्लेख्य दरले बढ्न गई कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर विगत वर्षहरूको तुलनामा उच्च रहन गएको हो। चालू आर्थिक वर्षमा कृषि क्षेत्रका साथसाथै कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर पनि विगत सात वर्षमा सबैभन्दा उच्च रहेको छ। गैर-कृषि क्षेत्रतर्फ थोक तथा खुद्रा व्यापार, होटल तथा रेष्टुरेण्ट, यातायात, भण्डारण तथा सञ्चार तथा वित्तीय क्षेत्रको विस्तार उत्साहप्रद रहेको छ। देशमा शान्ति सुरक्षाको स्थितिमा क्रमिक सुधार आउनु, थप बैंक तथा वित्तीय संस्थाको स्थापनाका कारण वित्तीय सेवा विस्तार भई उद्यमीहरू प्रोत्साहित हुनु र शान्ति बहालीसंगै पर्यटक आगमनमा उल्लेख्य मात्रामा वृद्धि हुनुका कारण उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल भएको अनुमान गर्न सकिन्छ। तथापि कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ७.० प्रतिशत योगदान रहेको उद्योग क्षेत्रको उत्पादन नगण्य रहेको छ। समय समयमा भइरहने औद्योगिक विवाद, बन्द हडताल लगायत प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा आएको कमीका कारण यो क्षेत्र प्रभावित बन्न गएको छ।

१.११ प्रचलित मूल्यमा रहेका राष्ट्रिय लेखाका तथ्याङ्कहरूलाई आधार वर्षको मूल्य अर्थात् यथार्थ मूल्यमा रूपान्तरण गर्न केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको

मूल्य सूचकाङ्क (implicit GDP deflator) प्रयोग गर्ने गर्दछ। यसै मूल्य सूचकाङ्कले प्रचलित (nominal) मूल्य र स्थिर (constant) मूल्यबीच समायोजन गर्ने गर्दछ। नयाँ राष्ट्रिय लेखा तथ्याङ्कमा आर्थिक वर्ष २०५७/५८ लाई आधार वर्ष मानिएको र आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा समग्र मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर ७.७ प्रतिशत रहेको अनुमान गरिएको छ। नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सार्वजनिक गरिएअनुसार चालू आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनाको उपभोक्ता मूल्यको औसत वृद्धिदर र बाँकी तीन महिनाको अनुमानको आधारमा वार्षिक औसत मूल्य वृद्धिदर ७.४ प्रतिशत हुने अनुमान गरिएको छ। थोक मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित औसत मूल्य वृद्धिदर यस आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनामा ८.१ प्रतिशत र बाँकी तीन महिनामा १०.३ प्रतिशत गरी वार्षिक औसत वृद्धिदर ८.६ प्रतिशतको प्रक्षेपण गरिएको छ। चालू आर्थिक वर्षमा तीन पटक पेट्रोलियम पदार्थमा भएको मूल्य वृद्धिको प्रभाव तथा यस अवधिमा खाद्यवस्तुहरुमा भइरहेको उच्च मूल्य वृद्धिका कारण चालू आर्थिक वर्षमा समग्र मूल्य स्थितिमा चाप पर्नजाने अनुमानलाई आधार मान्दै मूल्य वृद्धि सम्बन्धी उपरोक्त प्रक्षेपण गरिएको हो।

यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

१.१२ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर आधारभूत मूल्यमा ५.५६ प्रतिशत र उत्पादकको मूल्यमा ४.७ प्रतिशत रहने अनुमान बारे माथि उल्लेख

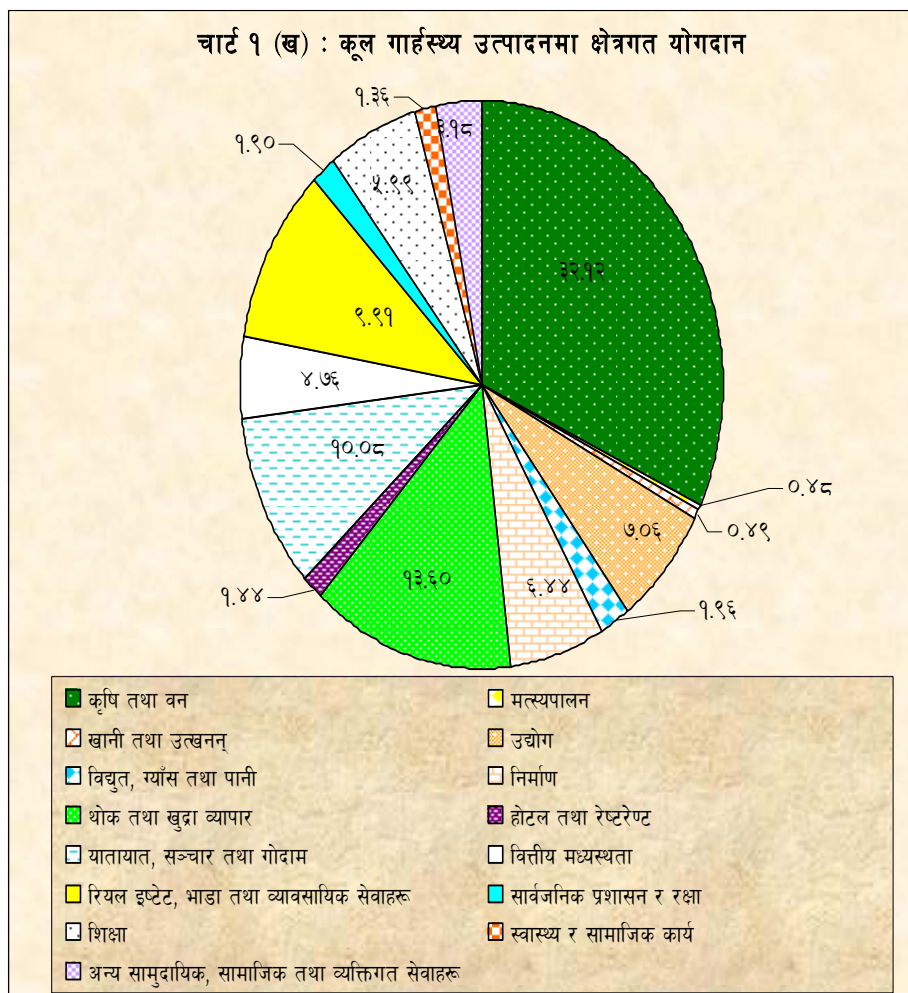

भइसकेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आधारभूत मूल्यमा २.५८ प्रतिशत र उत्पादकको मूल्यमा ३.१९ प्रतिशतले कुल गार्हस्थ्य उत्पादन बढेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कृषि तथा गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर क्रमशः ५.६५ प्रतिशत र ५.५७ प्रतिशत रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यी वृद्धिदरहरु क्रमशः ०.९४ प्रतिशत र ४.१० प्रतिशत रहेका थिए।

- १.१३ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा उत्पादकको मूल्यमा वास्तविक कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि क्षेत्र तथा गैर-कृषि क्षेत्रको योगदान क्रमशः ३४.६ प्रतिशत र ६५.४ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कृषि क्षेत्रको योगदान ३४.३ प्रतिशत तथा गैर-कृषि क्षेत्रको योगदान ६५.७ प्रतिशत रहेको थियो।
- १.१४ कृषि उत्पादनलाई विभिन्न समूहमा समूहीकृत गरी तयार गरिएको कृषि उत्पादन सूचकांकको आधारमा खाद्यान्न बालीको उत्पादन गत वर्षको तुलनामा ७.२७ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ। यस समूह अन्तर्गत धान, मकै र गहुँको वृद्धि क्रमशः १६.८० प्रतिशत, ३.२३ प्रतिशत र ३.७६ प्रतिशत रहेको छ। यसैगरी, सागसब्जी तथा नर्सरीको उत्पादन ९.५९ प्रतिशतले वृद्धि हुने र फलफुल तथा मसला बाली ५.४ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ। गार्हस्थ्य प्रयोजनका पशुपालन तथा पंक्षी व्यवसाय क्रमशः २.५८ तथा ३.०९ प्रतिशतले विस्तार हुने अनुमान छ। वन तथा वन पैदावार सम्बन्धी उत्पादनको वृद्धिदर ०.२ प्रतिशत र मत्स्यपालन क्षेत्रको वृद्धिदर ७.०९ प्रतिशत हुने अनुमान छ।
- १.१५ खानी तथा उत्खनन् क्षेत्रको उत्पादन २.८४ प्रतिशतले बढ्ने पूर्वानुमान छ। खानीजन्य उत्पादनमा कमी आएता पनि उत्खनन् तर्फको उत्पादन तुलनात्मकरूपमा केही बढेका कारण अघिल्लो वर्षको तुलनामा यस वर्षको उत्पादन बढेको हो। अघिल्लो वर्ष यस क्षेत्रको वृद्धिदर १.४७ प्रतिशत थियो।
- १.१६ अन्य क्षेत्रको तुलनात्मक विस्तार भएता पनि उत्पादन उद्योग (manufacturing) को क्षेत्रमा शिथिलता छाएको प्रारम्भिक अनुमान छ। यस क्षेत्रको वृद्धिदर अघिल्लो वर्ष २.५५ प्रतिशत रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा ०.१८ प्रतिशत मात्र रहेको छ। चालू आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनाको उत्पादन सूचकांकको आधारमा तोरी तथा भटमासको तेल, चामल, पिठो, विस्कुट, चिनी, चाउचाउ, चिया, पेय पदार्थ, चुरोट, जुटका सामानहरु, कागज जस्ता वस्तुहरुको उत्पादनमा सकारात्मक वृद्धि देखिएको भएतापनि वनस्पति ध्यु, दुग्धजन्य वस्तु, ऊनी गलैचा, तयारी पोशाक, सावुन, प्लाष्टिकका सामान जस्ता बढी भार भएका उत्पादनहरुमा गिरावट आएका कारण यस क्षेत्रको वृद्धिदर नगण्य रहने अनुमान छ।
- १.१७ विद्युत्, ग्याँस तथा पानी क्षेत्रको गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर अघिल्लो वर्ष १३.० प्रतिशत रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा ३.४४ प्रतिशत रहने अनुमान छ। यसैगरी, निर्माण क्षेत्रको उत्पादन गत आर्थिक वर्षमा २.४९ प्रतिशतले बढेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा ३.११ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ। प्रथम छ महिनाको सूचकांक अनुसार निर्माणजन्य वस्तुहरु इट्टा, सिमेण्ट, छड तथा विजुलीका सामानहरुको उत्पादनमा वृद्धि भएको अनुमान छ।
- १.१८ थोक तथा खुद्रा व्यापारतर्फ चालू आर्थिक वर्षमा ६.४३ प्रतिशतको उल्लेख्य वृद्धि भएको अनुमान छ। यस क्षेत्रको उत्पादन गत आर्थिक वर्षमा ४.४५ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको थियो। व्यापारजन्य आन्तरिक कृषि उत्पादन तथा आयातमा भएको सकारात्मक वृद्धिले यस क्षेत्रको गार्हस्थ्य उत्पादनमा उच्च वृद्धि हुने अनुमान छ। यसैगरी, पर्यटक आगमनमा भएको उल्लेख्य वृद्धि र आन्तरिक पर्यटन समेत केही

हदसम्म विस्तारित भएका कारण चालू आर्थिक वर्षमा होटल तथा रेष्टुरेण्ट क्षेत्रको वृद्धिदर ७.५५ प्रतिशत हुने अनुमान छ। अधिल्लो वर्ष यस क्षेत्रको वृद्धिदर ३.५४ प्रतिशत मात्र रहेको थियो।

- १.१९ यातायात, सञ्चार तथा भण्डारण क्षेत्रको उत्पादन चालू आर्थिक वर्षमा ६.६ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ। अधिल्लो वर्ष यस क्षेत्रको वृद्धिदर ४.४५ प्रतिशत रहेको थियो। खासगरी सञ्चार उपक्षेत्रमा भएको उल्लेखनीय वृद्धिका कारण यस क्षेत्रको उत्पादन उच्च रहने अनुमान गरिएको हो। विगत वर्षमा भै चालू आर्थिक वर्षमा वित्तीय मध्यस्थता क्षेत्रको वृद्धिदर उच्च रहेको छ। चालू आर्थिक वर्षमा यस क्षेत्रको वृद्धिदर १३.८१ प्रतिशत रहने अनुमान छ। गत वर्ष यो क्षेत्र ११.३९ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो। गत वर्ष भै यस वर्षमा पनि नयाँ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको स्थापना र यी संस्थाहरुको कारोवारमा समेत विस्तार भएका कारण वित्तीय क्षेत्रको उत्पादन उच्च दरले बढेको अनुमान छ।

तालिका १ (ज) : आर्थिक गतिविधिका प्रमुख परिसूचकहरू

आर्थिक गतिविधिको विवरण	एकाइ	आर्थिक वर्ष						
		२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५ ^१
यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन - आधारभूत मूल्यमा	वार्षिक % परिवर्तन	०.२	३.८	४.४	२.९	४.१	२.६	५.६
- वित्तीय मध्यस्थता सहितको आधारभूत मूल्यमा	"	०.५	३.४	५.१	३.०	४.४	३.०	५.६
* कृषि	"	३.०	३.३	४.७	३.४	१.७	०.९	५.७
* गैर-कृषि	"	-१.०	३.५	५.४	२.७	६.०	४.१	५.६
- उत्पादकको मूल्यमा	"	०.१	४.०	४.७	३.१	३.७	३.२	४.७
प्रति व्यक्ति राष्ट्रिय आय (स्थिर मूल्यमा)	"	-२.५	१.६	२.३	१.७	२.३	१.५	२.८
समग्र कृषि उत्पादन सूचकाङ्क	"	२.४	३.७	३.२	२.८	१.७	०.९	५.७
- खाद्यान्न तथा अन्य बालीहरू	"	२.३	२.०	३.४	१.५	१.४	-२.७	७.२७
- पशुजन्य उत्पादन	"	२.५	३.२	३.४	२.१	२.५	३.१	२.६
- तरकारी, वागवानी र नर्सरी	"	५.१	३.६	५.०	९.३	६.०	६.४	९.६०
- वनजन्य उत्पादन	"	१.९	१.९	१.०	०.२	-२.५	१.७	०.२
प्रमुख औद्योगिक वस्तु उत्पादन सूचकाङ्क	"	-६.६	२.४	२.१	२.६	१.९	२.१	-०.२
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन मूल्य सूचकाङ्क ^२	"	३.९	३.१	४.०	६.३	६.६	७.४	७.७
- कृषि	"	३.५	०.८	२.७	३.५	४.३	६.७	७.७
- गैर-कृषि	"	४.१	४.५	४.८	७.७	७.६	७.९	७.६
उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क ^३	"	२.९	४.८	४.०	४.५	८.०	६.४	७.४
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (उत्पादकको प्रचलित मूल्य) संगको अनुपात								
- कुल गार्हस्थ्य बचत	%	९.५	८.६	११.८	११.६	९.०	९.७	११.५
- कुल राष्ट्रिय बचत	%	२४.२	२३.८	२७.३	२८.४	२९.०	२८.५	३२.०
- कुल स्थिर पुँजी लगानी	%	१९.६	१९.९	२०.३	१९.९	२०.७	२०.४	२१.१
- कुल लगानी	%	२०.२	२१.४	२४.५	२६.५	२६.८	२८.०	३२.०
- कुल गार्हस्थ्य बचत र कुल लगानी बीचको अन्तर	%	-१०.७	-१२.८	-१२.७	-१४.९	-१७.८	-१८.३	-२०.५
- कुल उपभोग	%	९०.५	९१.४	८८.३	८८.४	९१.०	९०.३	८८.५
- कुल सरकारी खर्च ^४	%	१७.४	१७.१	१६.७	१७.४	१७.०	१८.४	१९.७
- चालु खर्च ^४	%	१०.६	१०.६	१०.३	१०.५	१०.२	१०.६	११.३
- पुँजीगत खर्च ^४	%	५.४	४.५	४.३	४.६	४.५	५.५	६.५
- साँवा भुक्तानी खर्च ^४	%	१.४	१.९	२.०	२.३	२.२	२.३	१.९

आर्थिक गतिविधिको विवरण	एकाइ	आर्थिक वर्ष						
		२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५ ^१
- ऋण सेवा (साँवा र व्याज भुक्तानी)	%	२.७	३.३	३.२	३.४	३.१	३.२	२.६
- कुल राजस्व	%	११.०	११.४	११.६	११.९	११.१	१२.१	१३.०
- कर राजस्व	%	८.६	८.७	९.०	९.२	८.८	९.८	१०.२
- गैर-कर राजस्व	%	२.४	२.८	२.६	२.७	२.३	२.३	२.८
- बजेट घाटा	%	५.०	३.३	२.९	३.१	३.८	४.१	४.०
- प्राप्त वैदेशिक ऋण	%	१.७	०.९	१.४	१.६	०.६	१.६	१.४
- प्राप्त वैदेशिक ऋण र अनुदान	%	३.१	३.२	३.५	४.०	२.७	३.८	४.१
- कुल तिर्न बाँकी आन्तरिक ऋण	%	१५.१	१६.४	१५.२	१४.१	१४.५	१४.३	१३.१
- कुल तिर्न बाँकी वैदेशिक ऋण	%	४७.९	४५.४	४३.४	३७.३	३५.८	२९.८	२६.३
- कुल तिर्न बाँकी ऋण	%	६३.०	६१.८	५८.५	५१.३	५०.३	४४.१	३९.४
- कुल (वस्तु) निर्यात	%	१०.२	१०.१	१०.०	१०.०	९.२	८.४	७.३
- कुल (वस्तु) आयात	%	२३.४	२५.३	२५.४	२५.४	२६.६	२६.४	२७.३
- व्यापार घाटा	%	-१३.२	-१५.१	-१५.३	-१५.४	-१७.४	-१८.०	-२०.६
- पर्यटन आय	%	१.९	२.४	३.४	१.८	१.५	१.४	२.२
- विप्रेषण आय	%	१०.३	११.०	१०.९	११.१	१४.९	१३.८	१६.५
- चालू खाता	%	४.०	२.४	२.७	२.०	२.२	०.५	०.२
कुल तिर्न बाँकी वैदेशिक ऋण/कुल सरकारी राजस्व	%	४३६.४	३९७.४	३७३.५	३१३.२	३२३.७	२४७.०	२०२.८
कुल तिर्न बाँकी वैदेशिक ऋण/कुल निर्यात	%	४६८.९	४४७.५	४३१.८	३७४.१	३८८.४	३५६.३	३६२.६
कुल सरकारी राजस्व	% परिवर्तन	३.२	११.५	१०.९	१२.५	३.१	२१.३	२१.५
चालू खर्च	% परिवर्तन	६.६	६.६	६.६	११.०	८.६	१५.१	२०.४
पुँजीगत खर्च	% परिवर्तन	-१२.५	-९.८	३.३	१८.४	८.३	३४.२	३४.९
साँवा भुक्तानी खर्च	% परिवर्तन	१३.१	४८.६	१२.९	२५.४	५.४	१७.४	-७.१
कुल सरकारी खर्च	% परिवर्तन	०.३	४.९	६.५	१४.७	८.१	२०.५	२१.३
ऋण सेवा (साँवा र व्याज भुक्तानी)	% परिवर्तन	१७.५	३२.६	७.१	१३.९	३.४	१२.२	-५.२
ऋण सेवा (साँवा र व्याज भुक्तानी)/चालू खर्च	%	२५.०	३१.१	३१.२	३२.०	३०.५	२९.७	२३.४
सकुचित मुद्रा प्रदाय (एम _१)	% परिवर्तन	९.३	८.६	१२.२	६.६	१४.२	१२.२	११.३
विस्तृत मुद्रा प्रदाय (एम _२)	% परिवर्तन	४.४	९.८	१२.८	८.३	१५.६	१४.०	१३.४
बैंकिङ क्षेत्रको कुल कर्जामा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जाको अंश	%	६५.७	६७.४	७०.१	७०.३	७५.५	७६.९	७८.४

आर्थिक गतिविधिको विवरण	एकाइ	आर्थिक वर्ष						
		२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५ ^१
कुल निर्यात	% परिवर्तन	-१५.६	६.४	८.०	८.९	२.६	०.९	-१.९
कुल आयात	% परिवर्तन	-७.२	१५.८	९.६	९.७	१६.३	१०.३	१७.०
निर्यात/आयात अनुपात	%	४३.७	४०.२	३९.६	३९.३	३४.७	३१.७	२६.६
पर्यटन आय	% परिवर्तन	-२६.१	३५.७	५४.५	-४३.३	८.७	६.०	८०.०
विप्रेषण आय	% परिवर्तन	०.७	१४.०	८.१	११.९	४९.०	२.५	३५.०
चालू खाता	रु. करोड मा	१८१६	११६२	१४५९.८	११५४.५	१४२२.५	३४९.०	१७५.५
शोधनान्तर स्थिति	रु. करोड मा	-३३४.३	४३६.४	१६००.५	५७४.२	२५५९.८	५९०.४	१२५३.७
विदेशी विनिमय संचिति	रु. करोड मा	१०५९०	१०८२३	१३०२०.५	१२९८९.६	१६५०३.३	१६५१२.६	१८२००.७
विदेशी विनिमय दर ^२	अ.ड. १ = रु.	७८.३	७५.०	७४.४	७०.६	७४.४	६५.२	६४.८
कुल जनसंख्या	करोड मा	२.३७	२.४२	२.४७	२.५३	२.५९	२.६४	२.७०

^१ वार्षिक प्रारम्भिक अनुमान (प्रथम ८ महिनाको तथ्याङ्कमा आधारित); ^२ आधार वर्ष २०५७/५८=१००; ^३ राष्ट्रिय शहरी उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क आधार वर्ष २०५२/५३=१००; ^४ असार मसान्तमा खरिद र विक्री दरको औसत; चालू आर्थिक वर्षको फागुन मसान्तको खरिद र विक्रीदरको औसत

१.२० घरजग्गा तथा भाडा (रियलस्टेट) र व्यावसायिक सेवा क्षेत्रको उत्पादन चालू आर्थिक वर्षमा ४.४२ प्रतिशतले बढ्ने प्रारम्भिक अनुमान छ। गत वर्ष यस क्षेत्रको वृद्धिदर ११.७६ प्रतिशत रहेको थियो। गत वर्षको तुलनामा ग्रामीण आवास विकास कम्पनीको कारोबार घटेर गएको र अन्य केही व्यावसायिक सेवाहरूको कारोबारमा वाञ्छित परिवर्तन नभएकोले यस क्षेत्रको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा न्यून रहेको हो। सार्वजनिक प्रशासन तथा रक्षामा चालू आर्थिक वर्षमा ५.६५ प्रतिशत वृद्धि हुने अनुमान छ। गत वर्ष यस क्षेत्रको वृद्धिदर १.३५ प्रतिशत रहेको थियो। केन्द्रीय सरकारको सार्वजनिक प्रशासन तथा रक्षामा गरिएको खर्चको आधारमा तयार पारिएको अनुमान अनुसार यस क्षेत्रमा उक्त वृद्धिदर हासिल हुने देखिएको हो।

१.२१ शिक्षा क्षेत्रमा चालू आर्थिक वर्षमा ४.६२ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ। गत वर्ष यस क्षेत्रको वृद्धिदर ६.२४ प्रतिशत रहेको थियो। सरकारी तथा गैर-सरकारी क्षेत्रहरूबाट सञ्चालित शैक्षिक गतिविधिहरूमा भएको परिवर्तन सूचकको आधारमा उक्त वृद्धिदर हासिल हुने अनुमान गरिएको हो। यसैगरी, स्वास्थ्य क्षेत्रतर्फ चालू आर्थिक वर्षमा ७.३९ प्रतिशतको वृद्धि हुने अनुमान छ। गत वर्ष यस क्षेत्रको वृद्धिदर ६.७१ प्रतिशत रहेको थियो। निजी स्वास्थ्य सेवाको कारोबार बढेका कारण स्वास्थ्य सेवा क्षेत्रको उत्पादन बढ्ने अनुमान गरिएको हो। अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवा क्षेत्रको उत्पादन चालू आर्थिक वर्षमा ११.०७ प्रतिशत हुने अनुमान छ। गत वर्ष यस क्षेत्रको उत्पादन ११.७८ प्रतिशतले बढेको थियो। सरकारी क्षेत्रबाट प्रदान गरिने सामुदायिक सेवा लगायत विविध किसिमका सामाजिक तथा व्यावसायिक सेवाहरू यस अन्तर्गत समावेश गरिएका छन्। International Standard Industrial Classification (ISIC) को प्रमुख खण्ड घर परिवारमा काम गर्ने निजी कामदारहरु र अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था र निकायहरूको आर्थिक कारोबारको स्थिति नगण्य भएकाले ती

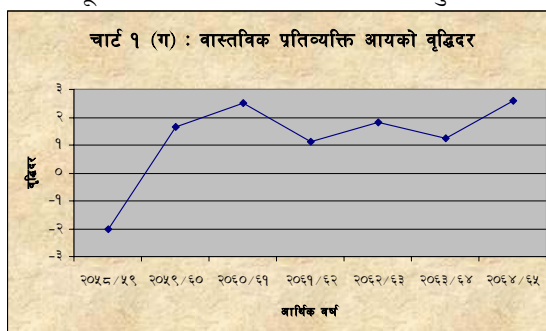
खण्डहरूलाई समेत अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवा सम्बन्धी क्रियाकलापमा समावेश गरिएको छ ।

१.२२ कुल गार्हस्थ्य उत्पादनलाई तीनवटा प्रमुख समूह प्राथमिक क्षेत्र (कृषि तथा वन, मत्स्यपालन र खानी तथा उत्खनन्), द्वितीय क्षेत्र (औद्योगिक उत्पादन, विद्युत् ग्याँस तथा पानी र निर्माण) र तृतीय क्षेत्र (बाँकी सेवागत क्षेत्रहरू) मा विभाजन गरी हेर्दा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा प्राथमिक क्षेत्र (primary sector) को उत्पादन वृद्धिदर ५.६४ प्रतिशत, द्वितीय क्षेत्र (secondary sector) को १.७८ प्रतिशत र तृतीय क्षेत्र (tertiary sector) को ६.९० प्रतिशत रहेको अनुमान छ । गत आर्थिक वर्षमा यी क्षेत्रहरूको उत्पादन क्रमशः ०.९८ प्रतिशत, ४.०२ प्रतिशत र ४.९६ प्रतिशत रहेको थियो । कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा यी क्षेत्रहरूको अंश प्रचलित आधारभूत मूल्यमा क्रमशः ३३.०९ प्रतिशत, १५.४६ प्रतिशत र ५१.४४ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्ष यी क्षेत्रहरूको अंश क्रमशः ३३.०३ प्रतिशत, १६.०९ प्रतिशत र ५०.८८ प्रतिशत रहेको थियो ।

१.२३ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा उत्पादकको प्रचलित मूल्यमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन १२.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ८ खरब २० अरब ८१ करोड ४० लाख पुग्ने अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यो वृद्धिदर ११.२ प्रतिशत रहेको थियो । यसैगरी आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा प्रचलित आधारभूत मूल्यमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन १०.५ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस वर्ष १३.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७ खरब ६८ अरब ८३ करोड २० लाख पुग्ने अनुमान छ ।

१.२४ स्थिर मूल्यमा प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन चालू आर्थिक वर्षमा २.५९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २० हजार ८ सय १६ पुग्ने अनुमान छ । गत आर्थिक वर्षमा प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन १.२४ प्रतिशतले बढी रु. २० हजार २ सय ८९ पुगेको थियो ।

१.२५ केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका अनुसार चालू आर्थिक वर्षमा प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन १०.४२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३० हजार ३ सय ६१ पुगेको अनुमान छ । गत आर्थिक वर्षमा प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन रु. २७ हजार ४ सय ९७ रहेको थियो । अमेरिकी डलरमा प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन ४ सय ७० रहने अनुमान छ । गत वर्ष प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन ३ सय ९० अमेरिकी डलर रहेको थियो ।

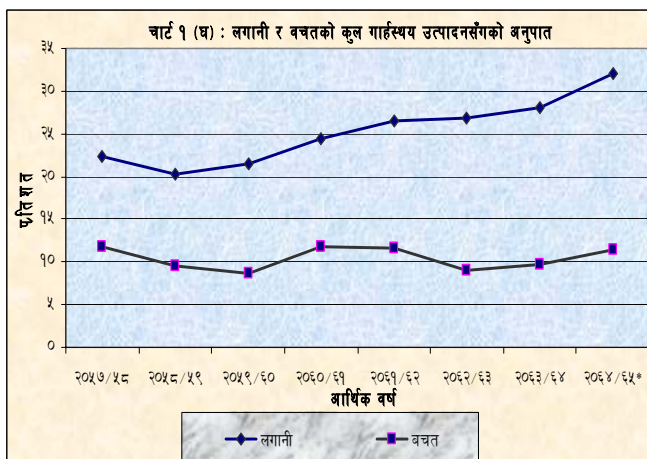
१.२६ कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा प्रमुख उत्पादन क्षेत्रहरूको प्रचलित मूल्यमा अंश हेर्दा चालू आर्थिक वर्षमा कृषि क्षेत्रको ३२.१२ प्रतिशत, थोक तथा खुद्रा व्यापारको १३.६० प्रतिशत, यातायात, सञ्चार तथा गोदामको ९.३ प्रतिशत, घरजग्गा, भाडा तथा

व्यावसायिक सेवाहरूको ९.९१ प्रतिशत, उद्योगको ७.०६ प्रतिशत, निर्माणको ६.४४ प्रतिशत र शिक्षाको ५.९९ प्रतिशत योगदान छ ।

उपभोग, बचत तथा पुँजी निर्माण

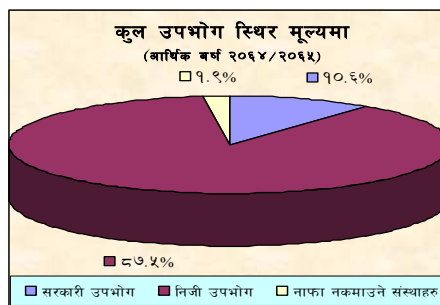
१.२७ चालू आर्थिक वर्षमा प्रचलित मूल्यमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग कुल उपभोगको

अनुपात ८८.५३ प्रतिशत रहेको अनुमान छ । अधिल्लो वर्ष यो अनुपात ९०.२६ प्रतिशत रहेको थियो । कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग कुल आन्तरिक बचतको अनुपात चालू आर्थिक वर्षमा ११.४७ प्रतिशत पुगेको छ । अधिल्लो वर्ष यो

अनुपात ९.७४ प्रतिशत रहेको थियो । उपलब्ध तथ्याङ्कले चालू आर्थिक वर्षमा सीमान्त दरमा भएपनि कुल गार्हस्थ्य बचतमा वृद्धि भएको देखाउँदछ । यसैगरी, कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग कुल स्थिर पुँजी निर्माणको अनुपात चालू आर्थिक वर्षमा २१.०५ प्रतिशत पुगेको छ भने कुल पुँजी निर्माणको अनुपात ३२ प्रतिशत पुगेको छ । अधिल्लो वर्ष यी अनुपातहरू क्रमशः २०.४१ र २८.० प्रतिशत रहेका थिए ।

१.२८ स्थिर मूल्यमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल उपभोग गत वर्षको तुलनामा २.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४ खरब ९८ अरब ६९ करोड पुग्ने अनुमान छ । गत वर्ष पनि कुल उपभोग २.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४ खरब ८५ अरब ५८ करोड रहेको थियो । गत वर्ष स्थिर मूल्यमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग कुल उपभोगको अनुपात ९१.५ प्रतिशत

रहेकोमा यस वर्ष सो अनुपात ८९.७ प्रतिशत रहने अनुमान छ । कुल उपभोगमध्ये सरकारी र निजी क्षेत्र तर्फको उपभोगको अंश आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा क्रमशः १०.४ प्रतिशत र ८७.६ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा सरकारी र निजी क्षेत्र तर्फको अंश क्रमशः १०.६ प्रतिशत र ८७.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ । निजी क्षेत्रको उपभोग आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा २.० प्रतिशतले बढेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा २.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । सरकारी क्षेत्रको उपभोग गत वर्ष ७.० प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष ४.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ ।

- १.२९ गत वर्ष प्रचलित मूल्यमा कुल राष्ट्रिय खर्चयोग्य आयको वृद्धिदर १०.० प्रतिशत रही रु. ८ खरब ६३ अरब ५१ करोड पुगेकोमा यो वर्ष उक्त वृद्धिदर १४.६ प्रतिशत रही रु. ९ खरब ८९ अरब ३८ करोड पुग्ने अनुमान छ।
- १.३० आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा स्थिर मूल्यमा कुल गार्हस्थ्य बचत २६.३ प्रतिशतले बढ्न गई रु. ५७ अरब २३ करोड पुग्ने अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल गार्हस्थ्य बचत ९.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४५ अरब ३० करोड पुगेको पथयो। कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग कुल गार्हस्थ्य बचतको अनुपात आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ८.५ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा १०.३ प्रतिशत रहने अनुमान छ। यसरी चालू आर्थिक वर्षमा कुल गार्हस्थ्य बचतको वृद्धि सकारात्मक रहेको छ।
- १.३१ स्थिर मूल्यमा कुल स्थिर पुँजी निर्माण आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ६.० प्रतिशतले बढ्न गई रु. १ खरब ९ अरब ७५ करोड पुग्ने अनुमान छ। गत वर्ष कुल स्थिर पुँजी निर्माण २.० प्रतिशतले बढी रु. १ खरब ३ अरब ५१ करोड रहेको थियो। उत्पादकको मूल्यको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग कुल स्थिर पुँजी निर्माणको अनुपात गत आर्थिक वर्षमा १९.५ प्रतिशत रहेकोमा यस वर्षमा १९.७ प्रतिशत रहने अनुमान छ। कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा सरकारी क्षेत्रको स्थिर पुँजी निर्माणको अनुपात गत आर्थिक वर्षमा २.७ प्रतिशत रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा २.९ प्रतिशत रहेको छ भने निजी क्षेत्रतर्फको यस्तो अनुपात गत वर्षको १६.७५ प्रतिशतको तुलनामा यस वर्ष १६.८२ प्रतिशत पुगेको छ।
- १.३२ राष्ट्रिय लेखाको तथ्याङ्कअनुसार स्थिर मूल्यमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वस्तु तथा सेवाको आयात १०.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा वस्तु तथा सेवाको आयात ५.४ प्रतिशतले बढेको थियो। वस्तु तथा सेवाको निर्यात भने ४.० प्रतिशतले घट्ने अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सो निर्यात १.८ प्रतिशतले बढेको थियो। आयातमा उच्च वृद्धि र निर्यातमा ह्रासका कारण वस्तु तथा सेवा निर्यातको खुद घाटा २४.७ प्रतिशतले बढी रु. १ खरब २ अरब ८७ करोड पुग्ने अनुमान छ। गत वर्ष यस्तो घाटा रु. ८२ अरब ५२ करोड रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा उत्पादकको मूल्यको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग वस्तु तथा सेवा निर्यातको अनुपात १५.० प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा १४.४ प्रतिशत रहने अनुमान छ। त्यसैगरी, कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग आयातको अनुपात आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ३०.६ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ३३.८ प्रतिशत रहने अनुमान छ। कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग वस्तु तथा सेवाको खुद निर्यातको अनुपात गत वर्ष -१५.५ प्रतिशत रहेकोमा चालू वर्ष -१९.४ प्रतिशत रहने अनुमान छ। सोहीअनुसार आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा निर्यात/आयात अनुपात ४९.१ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ४२.७ प्रतिशत रहने अनुमान छ।

चुनौतीहरू

- १.३३ पाँच दशक लामो योजनावद्ध विकास प्रयासका बावजुद नेपालको आर्थिक वृद्धिदर उच्च रहन सकेन। आठौँ र नवौँ योजना अवधिमा औसत वार्षिक ५.० प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हाँसिल भएतापनि दशौँ योजना अवधि (२०५९/६०-२०६३/६४) मा आर्थिक वृद्धिदर ३.४ प्रतिशत मात्र हासिल हुन सक्यो। योजना अवधिका लागि प्रक्षेपित उच्चतम

औसत वार्षिक वृद्धिदर ६.२ प्रतिशत र न्यूनतम औसत वार्षिक वृद्धिदर ४.३ प्रतिशत मध्ये प्रक्षेपित न्यूनतम भन्दापनि कम आर्थिक वृद्धिदर रहन गयो । राजनीतिक अस्थिरता र सशस्त्र द्वन्द्वले नेपालको विकास प्रयास अवरुद्ध हुनुका साथै आन्तरिक र वाह्य लगानीको वातावरण समेत विग्रिन पुग्यो । छिमेकी मुलुकहरु चीन र भारतले विगत केही वर्षमा ठूलो मात्रामा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी आकर्षित गरे भने अस्थिरता र अनिश्चितताका कारण नेपाललाई विदेशी लगानीकर्ताहरुले आफ्नो लगानीको गन्तव्य बनाउन चाहेनन् । आन्तरिकरूपमा पनि न्यून बचत परिचालनका कारण कुल गार्हस्थ्य बचत र कुल लगानी बीचको अन्तर चालू आर्थिक वर्षमा -२०.५ प्रतिशत पुग्न गएकोले दिगोरूपमा लगानी अभिवृद्धिको लागि आन्तरिक बचतको परिचालन बढाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ । आन्तरिक समस्याका बाबजुद विश्वव्यापीकरणको मूल प्रवाहबाट नेपाल पृथक रहन नसक्ने आजको यथार्थ हो । विश्वव्यापीकरणको लाभ पुँजी, प्रविधि र सीपको आप्रवाहबाट मात्रै हासिल गर्न सकिने र यसका लागि राजनीतिक क्रान्ति पछि सबैले चाहेको विकासको गतिलाई द्रुततर ढङ्गले अगाडि बढाउन लगानी-मैत्री वातावरणको सृजना गर्नुको विकल्प नेपालसँग छैन । कानुनी शासन, छरितो सेवा प्रवाह र पारदर्शी एवम् प्रभावकारी प्रशासनिक संयन्त्रका माध्यमबाट संस्थागत विकासलाई सुदृढ पार्दै ठूलो मात्रामा आन्तरिक र वाह्य लगानी परिचालन गर्न सक्नु आजको मुख्य चुनौती हो ।

१.३४ विप्रेषण आप्रवाहमा भएको उल्लेख्य वृद्धिका कारण गरिबी निवारणमा टेवा पुगेको भएतापनि आय असमानतामा देखिएको विस्तारले साधन र स्रोतको न्यायोचित र समतामूलक वितरणमा जोड दिनुपर्ने टड्कारो आवश्यकता खड्किएको छ । आय असमानतामा हुने वृद्धिले उपलब्ध स्रोत र साधनमा निमुखा र सर्वसाधारणको पहुँच घट्दै गइरहेको मात्र संकेत नगरी धनी र गरिब बीचको बढ्दो विभेदले एक वा अर्कोरूपमा द्वन्द्वलाई निम्त्याउने खतरा रहिरहने हुन्छ । हालसम्म पनि विश्वका कतिपय मुलुकहरुमा निरन्तर जारी स्रोत/साधनको पहुँचका लागि हुने संघर्षले साधनको असमान बाँडफाँड र उच्च आय असमानता भएका मुलुकहरु द्वन्द्वको दुष्चक्रमा फँसिरहने वास्तविकतालाई छर्लङ्ग्याएको छ । भूमिको असमान वितरण, बढ्दो शहरीकरण, सूचना प्रविधिमा ग्रामीण र अर्द्ध-शहरी क्षेत्रको तुलनात्मकरूपमा न्यून पहुँच, सीमित वित्तीय समावेशीकरण, उच्च मूल्यका शहरी घरजग्गा र वित्तीय सम्पत्तिहरुमा शहरीया र धनाढ्यहरुको ठूलो पहुँच, ग्रामीण र शहरी क्षेत्रको शैक्षिक गुणस्तरमा बढ्दो अन्तर तथा जसरी भएपनि धेरै सम्पत्ति आर्जन गर्ने होडबाजी जस्ता कारणले आय असमानता बढाउँदै लगेको छ । यस तथ्यलाई ध्यानमा राखी साधन र स्रोतमा ग्रामीण र विपन्न वर्गको पहुँच विस्तार गर्ने तथा वित्तीय एवम् गैर-वित्तीय सम्पत्तिमा प्रभावकारी ढङ्गले प्रगतिशील कर लगाउने संयन्त्र निर्माण गर्न नसकिएमा आय असमानता भन् भन् बढ्दै जाने जोखिम देखिन्छ ।

१.३५ उच्च आर्थिक वृद्धिदर आर्थिक विकासको अनिवार्य शर्त हो । उच्च आर्थिक वृद्धिदर हाँसिल गर्न जलविद्युत्, पर्यटन, कृषि प्रशोधन उद्योग, जडीबुटी उद्योग, शिक्षा र स्वास्थ्य जस्ता उपलब्ध विशिष्ट प्राकृतिक अवस्थितिका कारण तुलनात्मक लाभहुने सम्भावना देखिएका क्षेत्रहरुमा ठूलो मात्रामा आन्तरिक र वाह्य लगानी परिचालन गर्न सक्नु पर्दछ । यी उद्योगमा हुने लगानीबाट बेरोजगारी र गरिबी निवारणमा ठोस योगदान पुऱ्याउँदै गरिबी, अभाव र द्वन्द्वको दुस्चक्रमा फसेको जनसंख्याको ठूलो हिस्सालाई पूर्वाधार

निर्माणमा सहभागी गराउँदै शिक्षा र स्वास्थ्यको अवसर समेत उपलब्ध गराई दिगो आर्थिक विकासको मार्ग प्रशस्त गर्न सक्नु आजको अर्को चुनौती हो ।

१.३६ कृषि क्षेत्र नेपालको तुलनात्मक लाभको क्षेत्र हो भन्ने कुरा निर्विवाद छ । अहिले पनि कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा यस क्षेत्रले एक तिहाई योगदान गरिरहेको छ भने जीवनयापन, आयआर्जन र रोजगारीका लागि जनसंख्याको ठूलो हिस्सा यसै क्षेत्रमा आश्रित छ । नेपालको ८० प्रतिशत भन्दा बढी जनसंख्या ग्रामीण भेगमा बसोवास गर्नु र सो जनसंख्याको आय आर्जनको मुख्य स्रोत नै कृषि क्षेत्र रहेकोले समेत देशको आर्थिक रुपान्तरणको क्रममा कृषि क्षेत्रको विशिष्ट स्थान र भूमिका रहेको निर्विवाद छ । यस बाहेक हाल विश्वव्यापीरूपमा उत्पन्न खाद्य संकटले पनि कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण गर्दै यस क्षेत्रमा आत्मनिर्भर बन्नु पर्ने सन्देश दिएको छ । तथापि कृषि क्षेत्रका लागि आवश्यक पूर्वाधार जस्तै सिँचाई, प्राङ्गारिक मल, भण्डारण, वीउ बिजन र कृषि यातायातको समुचित प्रबन्ध हुन सकेको छैन । एकातर्फ व्यावसायिक र प्राविधिकरूपमा कृषि क्षेत्रलाई आवश्यक पर्ने जनशक्ति निर्माण गर्ने कार्य अपेक्षितरूपमा अगाडि बढ्न सकेको छैन भने अर्कोतर्फ सम्बन्धित क्षेत्रमा योग्यता हासिल गरेका जनशक्तिको समेत उपयोग हुन नसकेको विद्यमान यथार्थ हो । यसर्थ हाम्रो जस्तो कृषिप्रधान मुलुकका लागि कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण र व्यावसायीकरण गर्दै जानुपर्ने छ ।

१.३७ देश संघीय गणतन्त्रमा प्रवेश गरिसकेको छ । उच्च र दिगो आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्दै आर्थिक विकासको मार्ग प्रशस्त गर्ने मात्र नभई जनताका चुलिदै गएका आकांक्षालाई परिपूर्ति गर्ने गरी आर्थिक क्रियाकलाप विस्तार गर्न तात्कालिक र दीर्घकालिक कदमहरु चाल्नु अपरिहार्य भएको छ । एकातिर जातीय, लैङ्गिक, भाषिक, संघीय तथा क्षेत्रीय समावेशीकरणलाई विकासको प्रक्रिया र अवसरको महत्वपूर्ण हिस्साको रूपमा प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने भएको छ भने अर्कोतिर विभिन्न समूह र क्षेत्रबाट उठान हुन सक्ने मुद्दाहरुमा सन्तुलन कायम गर्दै प्रशासन संयन्त्र लगायत राज्यका सबै तहमा गुणस्तरीय जनशक्तिको सहभागितालाई पनि महत्व दिनुपर्ने आवश्यकता छ । कुनै खास वर्ग र क्षेत्रबाट मात्र उठान भएका मुद्दाहरुमा राज्य संयन्त्र केन्द्रित हुनुपर्ने अवस्था सृजना भएमा यसबाट गुणस्तरीय सेवाको विकास र प्रभावमा व्यवधान उत्पन्न हुन सक्ने जोखिम रहने मात्र नभई समग्र अर्थतन्त्रमा लगानीयोग्य वातावरणको विकासमा समेत प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्ने हुन्छ । उच्च आर्थिक वृद्धि र दिगो आर्थिक विकासका लागि सबै वर्ग र क्षेत्रको समान सहभागिता र राज्य संयन्त्रमा हुनुपर्ने गुणस्तरीयताका बीचमा समुचित सन्तुलन कायम गर्नुपर्ने चुनौती थपिएको छ ।

१.३८ आ-आफ्ना सबै खाले मागहरु पूरा गराउन सडकको प्रयोग गरी दवाव दिने प्रवृत्तिले गर्दा आवागमन तथा ढुवानी कार्यमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न गई अर्थतन्त्रको लागत बढ्न जाने, प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता घटने तथा आर्थिक गतिविधिमा नै सुस्तता आउने देखिएको छ । साथै, औद्योगिक श्रम सम्बन्धमा समुचित सुधार आउन नसकेकोले औद्योगिक र व्यापारिक क्षेत्रको वृद्धिदर कुण्ठित हुन पुगेको सन्दर्भमा यस स्थितिको सुधारको लागि उच्च राष्ट्रिय प्राथमिकता सहित समुचित कदमहरु चाल्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

२. सार्वजनिक वित्त

सरकारी वित्तको स्वरूप

- २.१ सरकारी खर्चको प्रमुख स्रोत राजस्व परिचालन हो। वित्तीय सन्तुलनको लागि खर्च र राजस्व बीचको अन्तर न्यून हुनु पर्दछ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा राजस्व परिचालन तथा पुँजीगत खर्च वृद्धितर्फ ठूलो सकारात्मक परिवर्तन आउन सकेको भएपनि विगत केही वर्षहरूदेखि सरकारी वित्त स्थितिमा देखिएको चालू खर्च बढ्ने, पुँजीगत खर्च घट्ने र समग्र वित्त सन्तुलन सम्बन्धी चुनौतीहरू विद्यमान रहने जस्ता संरचनागत प्रवृत्तिमा दिगो सुधार ल्याउन भने यस सम्बन्धमा उत्तरदायी प्रयासको निरन्तर खाँचो रहेको छ। विगत वर्षहरूको सरकारी वित्त सम्बन्धी प्रवृत्ति विश्लेषणको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को विवरणसँग आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को विवरण तुलना गर्दा कुल खर्चमा राजस्वको योगदान आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को ६१.२ प्रतिशतबाट वृद्धि भई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ६५.७ प्रतिशत पुगेको, यस अवधिमा कुल खर्चको वार्षिक औसत वृद्धिदर ९.० प्रतिशतको तुलनामा राजस्वको वार्षिक औसत वृद्धिदर १०.२ प्रतिशत रहेको तथा न्यून वित्त (वित्त घाटा वा ऋण साधन) को कुल खर्चमा अंश आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को ३०.३ प्रतिशतबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा २२.५ प्रतिशतमा रहनुबाट हालका वर्षहरूमा न्यून वित्त नियन्त्रित अवस्थामा रहेको देखिन्छ।
- २.२ कुल खर्चमा चालू खर्च र साँवा भुक्तानी खर्चको संयुक्त अंश आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को ६४.५ प्रतिशतबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ७०.३ प्रतिशत (कुल खर्चमा साँवा भुक्तानी खर्चको अंश मात्र आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को ७.१ प्रतिशतबाट वृद्धि भई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा १२.६ प्रतिशत) पुगेको छ। त्यसैले, कुल खर्चमा राजस्व परिचालनको अंशको तुलनामा चालू खर्च र साँवा भुक्तानी खर्चको संयुक्त अंश आर्थिक वर्ष २०५७/५८ मा ३.३ प्रतिशत विन्दु (अर्थात् ६४.५ प्रतिशत-६१.२ प्रतिशत) ले अधिक रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ४.६ प्रतिशत विन्दु (७०.३ प्रतिशत-६५.७ प्रतिशत) ले अधिक रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कुल खर्चको तुलनामा चालू खर्चको अंश ६०.४ प्रतिशत र साँवा भुक्तानीको अंश १२.९ प्रतिशत रही यी दुवैको योग ७३.३ प्रतिशत पुगेको तथा कुल खर्चको ६५.२ प्रतिशत बराबर राजस्व परिचालन भएको फलस्वरूप कुल खर्चमा राजस्व परिचालनको अंशका तुलनामा चालू खर्च र साँवा भुक्तानी खर्चको अंश ८.१ प्रतिशत विन्दुले बढी भई सो अन्तर निकै उच्च तहमा रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा माथि उल्लेख भए बमोजिम ४.६ प्रतिशत विन्दुमा सो अन्तर सीमित राख्न सकिएकोले सो वर्ष राजस्व र चालू तथा साँवा भुक्तानी खर्चबीचको न्यून स्थितिमा ठूलो सुधार आउन सकेको स्पष्ट हुन्छ।
- २.३ चालू खर्च र साँवा भुक्तानीको बढ्दो अंशसँगै यस अवधिमा पुँजीगत खर्चको अंश आर्थिक वर्ष २०५७/५८ को ३५.५ प्रतिशतबाट आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा २६.७ प्रतिशतमा घट्न जानुबाट सरकारी क्षेत्रबाट गरिने विकास निर्माणको कार्यमा साधन बाँडफाँडमा विस्तार आउन सकेन। कुल खर्चमा पुँजीगत खर्चको अंश आर्थिक वर्ष २०५७/५८ मा ३५.५ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०५८/५९ मा ३०.९ प्रतिशत, आर्थिक वर्ष

२०५९/६० मा २६.६ प्रतिशत, आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा २५.८ प्रतिशत तथा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ र आर्थिक वर्ष २०६२/६३ प्रत्येकमा २६.७ प्रतिशत रह्यो । कुल खर्चमा पुँजीगत खर्चको अंश आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा भने उल्लेख्यरूपमा ३.० प्रतिशत विन्दुले बढ्न गई यो अंश २९.७ प्रतिशत पुग्यो ।

तालिका २ (क) : कुल सरकारी खर्चसँग सरकारी वित्तका शीर्षकहरूको अनुपात (प्रतिशत)

विवरण	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४
खर्च	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०
चालू खर्च	५७.४	६१.०	६२.०	६२.१	६०.१	६०.४	५७.७
पुँजीगत खर्च	३५.५	३०.९	२६.६	२५.८	२६.७	२६.७	२९.७
साँवा भुक्तानी खर्च	७.१	८.०	११.४	१२.१	१३.२	१२.९	१२.६
आय	६९.७	७१.४	८०.४	८२.३	८२.४	७७.७	७७.५
राजस्व	६१.२	६३.०	६६.९	६९.७	६८.४	६५.२	६५.७
वैदेशिक अनुदान	८.५	८.४	१३.५	१२.६	१४.०	१२.५	११.८
बचत (+)/न्यून (-)	-३०.३	-२८.६	-१९.६	-१७.७	-१७.६	-२२.३	-२२.५
न्यून व्यहोरिने स्रोतहरू							
वैदेशिक ऋण	१५.१	९.६	५.४	८.५	९.०	७.४	७.५
आन्तरिक ऋण	८.८	१०.०	१०.६	६.३	८.७	१०.७	१३.४
मौज्दात परिवर्तन	६.४	९.०	३.६	२.९	-०.२	४.३	१.६
(-) बचत							

२.४ कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग तुलना गर्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल खर्च र राजस्व दुवै बढेको छ । कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग सरकारी खर्चको अनुपात आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा १७.१ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा १८.४ प्रतिशत रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग राजस्व परिचालनको अनुपात १२.१ प्रतिशत रहेको छ जुन आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को ११.१ प्रतिशतको तुलनामा १.० प्रतिशत विन्दुले बढी छ । कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग कुल खर्च र राजस्व परिचालनको अनुपात आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा वृद्धि भएको तर आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा राजस्वको अनुपातको तुलनामा कुल खर्चको अनुपातको विस्तार बढी भएकोले कुल खर्च र राजस्व परिचालन बीचको अन्तर आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को ५.९ प्रतिशतबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ०.४ प्रतिशत विन्दुले वृद्धि भई ६.३ प्रतिशत पुगेको छ ।

२.५ राजस्वबाट चालू खर्च घटाई आउने राजस्व बचतको अवस्था विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा उत्साहप्रद सुधार देखिएको छ । यस्तो बचत पुँजीगत तथा साँवा भुक्तानी खर्च व्यहोर्ने दिगो स्रोतको रूपमा मानिन्छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल खर्चको अनुपातमा राजस्वको वृद्धि बढी भएकोले पुँजीगत तथा साँवा भुक्तानी खर्चसँग राजस्व बचतको अनुपात वृद्धि भएको देखिन्छ ।

आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा पुँजीगत तथा साँवा भुक्तानी खर्चसँग राजस्व बचतको अनुपात १२.० प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ६.७ प्रतिशत विन्दुले बढी भई १८.७ प्रतिशत पुगेको छ। पुँजीगत तथा साँवा भुक्तानी खर्च व्यहोर्ने श्रोतहरू मध्ये आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा वैदेशिक अनुदानको अंश आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा ३.५ प्रतिशत विन्दुले कमी आई २८.० प्रतिशत रहेको छ। साथै, न्यून वित्त परिचालनको यस्तो अनुपात आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ३.२ प्रतिशत विन्दुले कमी आई ५३.३ प्रतिशत रहेको छ।

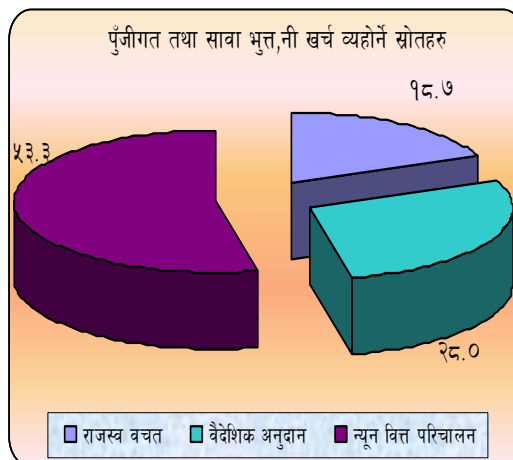
तालिका २ (ख) : कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग सरकारी खर्च र राजस्वको अनुपात
(कुल गार्हस्थ्य उत्पादन, उत्पादकको प्रचलित मूल्यमा)

(प्रतिशत)

आर्थिक वर्ष	सरकारी खर्च				राजस्व परिचालन	खर्च र राजस्व बीचको अन्तर
	चालु खर्च	पुँजीगत खर्च	साँवा भुक्तानी खर्च	कुल		
२०५७/५८	१०.४	६.४	१.३	१८.१	११.१	७.०
२०५८/५९	१०.६	५.४	१.४	१७.४	११.०	६.४
२०५९/६०	१०.६	४.५	१.९	१७.१	११.४	५.६
२०६०/६१	१०.३	४.३	२.०	१६.७	११.६	६.०
२०६१/६२	१०.५	४.६	२.३	१७.४	११.९	५.५
२०६२/६३	१०.२	४.५	२.२	१७.०	११.१	५.९
२०६३/६४	१०.६	५.५	२.३	१८.४	१२.१	६.३

स्रोत: महालेखा नियन्त्रक कार्यालय र केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

- २.६ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा न्यून वित्त परिचालनका श्रोतहरू मध्ये वैदेशिक ऋणको अंश १७.८ प्रतिशत, आन्तरिक ऋणको अंश ३१.७ प्रतिशत, र मौज्दात परिवर्तनको अंश ३.८ प्रतिशत रहेको छ। वैदेशिक ऋण र मौज्दात परिवर्तनको अंश आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा क्रमशः १.० प्रतिशत र ७.० प्रतिशत विन्दुले कमी आएको छ भने आन्तरिक ऋणको अंश ४.८ प्रतिशत विन्दुले वृद्धि भएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पुँजीगत तथा साँवा भुक्तानी खर्च व्यहोर्ने स्रोतहरू मध्ये राजस्व बचतको अंश १८.७ प्रतिशत, वैदेशिक अनुदानको अंश २८.० प्रतिशत र न्यून वित्त परिचालनको

अंश ५३.३ प्रतिशत रहेको छ। राजस्व बचतको अंश आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ६.७ प्रतिशत विन्दुले बढी भएको छ भने वैदेशिक अनुदानको अंश ३.५ प्रतिशत विन्दुले कमी आएको छ। सोही अनुसार न्यून वित्त परिचालनको अंश ३.३ प्रतिशत विन्दुले कमी आई ५३.३ प्रतिशत पुगेको छ।

तालिका २ (ग) : पुँजीगत तथा साँवा भुक्तानी खर्च र सोको पूर्ति गर्ने स्रोतहरू

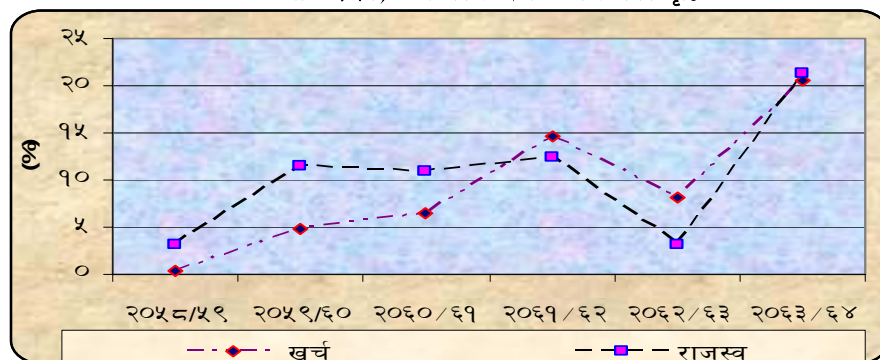
शीर्षक	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४
कुल पुँजीगत तथा साँवा भुक्तानी खर्च (रु. करोडमा)	३३९९.७८	३१२०.८३	३१९१.५६	३३८९.०५	४०८७.४०	४३८७.१४	५६४८.२२
क . पुँजीगत खर्च	२८३०.७२	२४७७.३४	२२३५.६१	२३०९.५६	२७३४.०७	२९६०.६६	३९७२.९९
ख . साँवा भुक्तानी खर्च	५६९.०६	६४३.४९	९५५.९५	१०७९.४९	१३५३.३३	१४२६.४८	१६७५.२३
खर्च व्यहोर्ने स्रोतहरू (प्रतिशतमा)							
क . राजस्व बचत	९.०	५.१	१३.०	२०.०	२०.६	१२.०	१८.७
ख . वैदेशिक अनुदान	१९.९	२१.४	३५.५	३३.३	३५.२	३१.५	२८.०
ग . न्यून वित्त परिचालन	७१.१	७३.५	५१.५	४६.७	४४.२	५६.५	५३.३
अ. वैदेशिक ऋण	(३५.४)	(२४.७)	(१४.३)	(२२.५)	(२२.७)	(१८.८)	(१७.८)
आ. आन्तरिक ऋण	(२०.६)	(२५.६)	(२७.८)	(१६.५)	(२१.९)	(२६.९)	(३१.७)
इ. मौज्जात परिवर्तन	(१५.१)	(२३.२)	(९.४)	(७.७)	(-०.४)	(१०.८)	(३.८)

स्रोत: महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

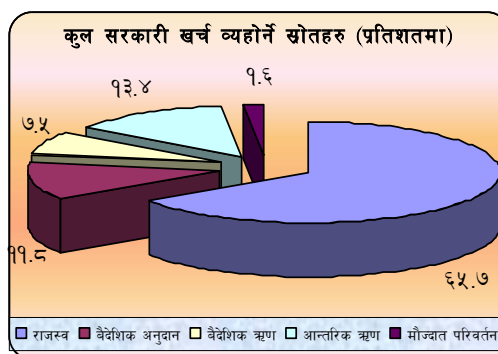
सरकारी वित्त

२.७ कुल सरकारी खर्चको बढ्दो प्रवृत्ति आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पनि कायमै रहेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा कुल सरकारी खर्च ८.१ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा २०.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। सरकारी खर्चको वर्गीकरण अनुसार चालू खर्च आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा ८.६ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा १५.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। पुँजीगत खर्च आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा ८.३ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ३४.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। साँवा भुक्तानी खर्च आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा ५.४ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा १७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ।

चार्ट २ (क) : सरकारी खर्च र राजस्वको वृद्धिदर

- २.८ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा भएको कुल सरकारी खर्च रु. १ खर्च १० अरब ८८ करोड ९२ लाखमध्ये राजस्व परिचालनबाट ६५.२ प्रतिशत, वैदेशिक अनुदानबाट १२.५ प्रतिशत, वैदेशिक ऋणबाट ७.४ प्रतिशत र आन्तरिक ऋणबाट १०.७ प्रतिशत व्यहोरिएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल सरकारी खर्च रु. १३३ अरब ६० करोड ४६ लाख भएको देखिन्छ। उक्त खर्च परिपूर्ति गर्ने स्रोतहरूमा राजस्व परिचालनबाट ६५.७ प्रतिशत, वैदेशिक अनुदानबाट ११.८ प्रतिशत, वैदेशिक ऋणबाट ७.५ प्रतिशत, आन्तरिक ऋणबाट १३.४ प्रतिशत र मौज्जात परिवर्तनबाट १.६ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सरकारी खर्च व्यहोर्ने स्रोतहरू मध्ये आन्तरिक ऋण ५१.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको कारण मौज्जात परिवर्तन तर्फ रु. २ अरब १४ करोड ५९ लाखले न्यून भएको देखिन्छ।

चालू खर्च

- २.९ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा कुल चालू खर्च १५.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७७ अरब १२ करोड २४ लाख पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कुल चालू खर्च रु. ६७ अरब १ करोड ७८ लाख रहेको थियो। कुल चालू खर्चमध्ये आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा संवैधानिक अंगहरूको खर्चको अंश १.३ प्रतिशत, साधारण प्रशासनको अंश १४.४ प्रतिशत, राजस्व तथा आर्थिक प्रशासनको अंश १.३ प्रतिशत, आर्थिक प्रशासन र योजनाको अंश ०.९ प्रतिशत, न्याय प्रशासनको अंश ०.८ प्रतिशत तथा वैदेशिक सेवाको अंश १.१ प्रतिशत रहेको छ भने रक्षा तर्फको खर्चको अंश १३.१ प्रतिशत, सामाजिक सेवाको अंश ३८.२ प्रतिशत, आर्थिक

सेवाहरूको अंश १०.९ प्रतिशत, साँवा व्याज भुक्तानीको अंश ८.० प्रतिशत र विविध खर्चको अंश १०.० प्रतिशत रहेको छ ।

- २.१० आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल चालू खर्चमध्ये सबैभन्दा बढी खर्च (रु. २९ अरब ४९ करोड ७६ लाख) शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, स्थानीय विकास र अन्य सामाजिक सेवामा भएको छ । यसैगरी, अन्य प्रमुख चालू खर्चहरूमध्ये साधारण प्रशासनमा रु. ११ अरब ७ करोड ९० लाख खर्च भएको छ भने रक्षातर्फ रु. ११ अरब १२ करोड ८९ लाख र आर्थिक सेवाहरूमा रु. ८ अरब ३८ करोड ४८ लाख खर्च भएको छ । सोही आर्थिक वर्षमा साँवाको व्याज भुक्तानीतर्फ रु. ६ अरब १६ करोड ४० लाख खर्च भएको छ ।
- २.११ चालू खर्चमध्ये केही प्रमुख खर्चहरूको विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सामाजिक सेवातर्फ १६.२ प्रतिशतले खर्च वृद्धि भएको देखिन्छ भने रक्षातर्फ ४.४ प्रतिशतले, साधारण प्रशासनतर्फ १९.५ प्रतिशतले, न्याय प्रशासनतर्फ ३.० प्रतिशतले, वैदेशिक सेवातर्फ २.५ प्रतिशतले, आर्थिक सेवातर्फ ११.४ प्रतिशतले, राजस्व तथा आर्थिक प्रशासनतर्फ ६४.३ प्रतिशतले, आर्थिक प्रशासन र योजनातर्फ १००.६ प्रतिशतले, संवैधानिक अंगतर्फ ६९.५ प्रतिशतले र विविध खर्चतर्फ ४७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ । अर्कोतर्फ, अधिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा व्याज भुक्तानीतर्फको खर्च भने ०.१ प्रतिशतले बढेको देखिएको छ ।

पूँजीगत खर्च

- २.१२ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा अधिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा पूँजीगत खर्च ३४.२ प्रतिशतले वृद्धि भई कुल रु. ३९ अरब ७२ करोड ९९ लाख खर्च भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कुल पूँजीगत खर्च रु. २९ अरब ६० करोड ६६ लाख रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका प्रमुख खर्चहरूमध्ये आर्थिक सेवामा रु. १७ अरब ९३ करोड ८६ लाख, सामाजिक सेवामा रु. १५ अरब ५२ करोड ९३ लाख र रक्षातर्फ रु. १ अरब ८ लाख खर्च भएको छ । त्यस्तै, साधारण प्रशासनतर्फ रु. ४ अरब ५१ करोड २० लाख, न्याय प्रशासनतर्फ रु. २४ करोड ६ लाख र विविधतर्फ रु. २२ करोड ३१ लाख खर्च भएको छ । कुल पूँजीगत खर्चको अंशमा आर्थिक सेवा ४५.१ प्रतिशत, सामाजिक सेवा ३९.१ प्रतिशत, रक्षा २.५ प्रतिशत, साधारण प्रशासन ११.४ प्रतिशत, न्याय प्रशासन ०.६ प्रतिशत र विविध ०.६ प्रतिशत रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा भएको पूँजीगत खर्चसँग तुलना गर्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सामाजिक सेवातर्फ ५३.० प्रतिशतले वृद्धि, आर्थिक सेवातर्फ २१.२ प्रतिशतले वृद्धि, रक्षातर्फ ३७.७ प्रतिशतले कमी र साधारण प्रशासनतर्फ २८१.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ । राजस्व तथा आर्थिक प्रशासनतर्फको खर्च ५१.६ प्रतिशतले तथा न्याय प्रशासनतर्फको खर्च ३७.१ प्रतिशतले बढेको छ भने आर्थिक प्रशासन र योजनातर्फको खर्च २९.१ प्रतिशतले बढेको छ ।

साँवा भुक्तानी खर्च

- २.१३ साँवा भुक्तानी खर्च बढ्दो प्रवृत्तिमा रहेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा साँवा भुक्तानी खर्च रु. १६ अरब ७५ करोड २३ लाख पुगेको छ। साँवा भुक्तानी खर्च आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. १४ अरब २६ करोड ४८ लाख थियो। अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा साँवा भुक्तानी खर्च १७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ।
- २.१४ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल साँवा भुक्तानी खर्चमध्ये आन्तरिक ऋणको साँवा भुक्तानी खर्चको अंश ५५.० प्रतिशत र बाह्य ऋणको साँवा भुक्तानी खर्चको अंश ४५.० प्रतिशत रहेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आन्तरिक ऋणको साँवा भुक्तानी खर्च २६.६ प्रतिशतले बढेको छ भने बाह्य ऋणको साँवा भुक्तानी खर्च ७.९ प्रतिशतले बढेको छ।

आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनासम्मको खर्चको स्थिति

- २.१५ कुल निकास र चालू कोषको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनाको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा कुल खर्च ४६.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु.१ खरब १ अरब ८२ करोड २६ लाख पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को सोही अवधिमा रु. ६९ अरब ६३ करोड १७ लाख खर्च भएको थियो। कुल खर्चमध्ये आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को समीक्षा अवधिमा चालू खर्चतर्फ रु. ६४ अरब ६० करोड ६५ लाख, पुँजीगत खर्चतर्फ रु. २६ अरब ६९ करोड ३३ लाख र साँवा भुक्तानीतर्फ रु. १० अरब ५२ करोड ३१ लाख खर्च भएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनामा चालू खर्चतर्फ रु. ४८ अरब ६० करोड ९२ लाख, पुँजीगत खर्चतर्फ रु. १५ अरब २० करोड १० लाख र साँवा भुक्तानीतर्फ रु. ५ अरब ८२ करोड १३ लाख खर्च भएको थियो। यसरी, आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनाको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को सोही अवधिमा चालू खर्च ३२.९ प्रतिशतले र पुँजीगत खर्च ७५.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने साँवा भुक्तानी खर्चमा ८०.८ प्रतिशतले कमी आएको छ।

राजस्व

- २.१६ सरकारी खर्च जुटाउने वित्तीय स्रोतको रूपमा राजस्व परिचालन, वैदेशिक अनुदान तथा ऋण, आन्तरिक ऋणको साथै नगद मौज्दात परिवर्तनलाई उपयोग गरिदै आएको छ। सरकारी खर्च जुटाउने वित्तीय संयन्त्रको रूपमा उपयोग गरिदै आएको छ। राजस्व आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा २१.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु ८७ अरब ७१ करोड २१ लाख पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा राजस्व सङ्कलन ३.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कुल सरकारी खर्चको ६५.२ प्रतिशत राजस्व परिचालनबाट व्यहोरिएको थियो भने आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल खर्चको ६५.७ प्रतिशत राजस्व परिचालनबाट व्यहोरिएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा राजस्व परिचालनबाट कुल सरकारी खर्चको ६८.४ प्रतिशत खर्च व्यहोरिएको थियो।

- २.१७ कुल राजस्वमध्ये आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कर राजस्वको अंश ८१.१ प्रतिशत रहेको छ भने गैर-कर राजस्वको अंश १८.९ प्रतिशत रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कुल राजस्वमा कर राजस्व र गैर-कर राजस्वको अंश क्रमश ७९.५ प्रतिशत र २०.५ प्रतिशत रहेको थियो ।
- २.१८ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा अधिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा कर राजस्व २३.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा अधिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा कर राजस्व ६.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल कर राजस्वमध्ये भन्सार महसुलको अंश २३.५ प्रतिशत रहेको छ भने वस्तु तथा सेवाको उत्पादन तथा उपभोगमा लाग्ने करको अंश ४९.८ प्रतिशत रहेको छ । मालपोत तथा रजिष्ट्रेशनको अंश ३.२ प्रतिशत र आय, नाफा र सम्पत्ति करको अंश २३.५ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।
- २.१९ कर राजस्वतर्फ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा भन्सार महसुल ८.९ प्रतिशतले बढेको छ भने वस्तु तथा सेवाको उत्पादन तथा उपभोगमा लाग्ने कर २६.० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । आय, नाफा र सम्पत्ति कर ४१.९ प्रतिशतले र मालपोत तथा रजिष्ट्रेशन दस्तुर ३.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा भन्सार महसुल अन्तर्गत पैठारी महसुल १६.० प्रतिशतले र निकासी महसुल १३.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता १८.१ प्रतिशतले घटेको देखिन्छ । वस्तु तथा सेवाको उत्पादन तथा उपभोगमा लाग्ने कर अन्तर्गत अन्तःशुल्क ४३.६ प्रतिशतले र मूल्य अभिवृद्धि कर २०.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
- २.२० गैर-कर राजस्व आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा ११.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १६ अरब ५८ करोड ५५ लाख पुगेको छ । कुल गैर-कर राजस्वमध्ये आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफतको अंश ११.७ प्रतिशत, सरकारी सेवा तथा वस्तुको विक्रीबाट प्राप्त आयको अंश २८.८ प्रतिशत, लाभांशको अंश २९.८ प्रतिशत, रोयल्टी तथा सरकारी सम्पत्ति विक्रीको अंश ६.६ प्रतिशत, साँवा र व्याजको अंश १२.६ प्रतिशत र विविध गैर-कर राजस्वको अंश १०.५ प्रतिशत रहेको छ । अधिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा गैर-कर राजस्व अन्तर्गत फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर ३९.० प्रतिशतले तथा प्रशासनिक दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफत १६.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । सेवामूलक संस्थातर्फको लाभांश २८.८ प्रतिशतले घटेको छ भने अन्य सरकारी क्षेत्रको आयमा २४.० प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ । अधिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा गैर-कर राजस्व अन्तर्गत कम्पनी र संस्थानहरूबाट प्राप्त हुने साँवा ३३.२ प्रतिशतले र व्याज ३९.० प्रतिशतले घटेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन महिनासम्मको राजस्वको स्थिति

- २.२१ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन महिनासम्ममा कुल राजस्व रु. ६० अरब ८९ करोड २२ लाख सङ्कलन भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को सोही अवधिमा कुल राजस्व ४८ अरब ३ करोड ९२ लाख सङ्कलन भएको थियो । यसरी, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन महिनासम्मको राजस्व असुली गत आर्थिक वर्षको सोही

अवधिको तुलनामा २६.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को यस अवधिमा कुल राजस्वमध्ये रु. ५० अरब ८९ करोड ८७ लाख कर राजस्व र रु. ९ अरब ९९ करोड ३५ लाख गैर-कर राजस्व सङ्कलन भएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको फागुन महिनासम्मको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को सोही अवधिमा कर राजस्व २५.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने गैर-कर राजस्व ३३.४ प्रतिशतले बढी सङ्कलन भएको छ।

- २.२२ भन्सारतर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन महिनासम्मको अवधिमा रु. १४ अरब ३ करोड ३९ लाख असुली भई गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ३७.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ। यस अवधिमा वस्तु तथा सेवाको उत्पादन तथा उपभोगमा लाग्ने कर रु. २४ अरब १८ करोड २३ लाख असुली भई अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा १५.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। समीक्षा अवधिमा भन्सारतर्फको पैठारी महसुल ३९.० प्रतिशतले बढ्न गई यस अवधिको कुल भन्सार महसुल मध्ये पैठारी महसुलको अंश ८०.३ प्रतिशत रहेको छ। गत आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा यो अंश ७९.४ प्रतिशत थियो। निकासी महसुल ४६.८ प्रतिशतले घटेको र भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता ६३.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ। यसरी नै रजिष्ट्रेशन दस्तुर २१.३ प्रतिशतले, आयकर (सार्वजनिक क्षेत्र) ६५.७ प्रतिशतले र सवारी साधन कर १५.१ प्रतिशतले बढी असुली भएको देखिन्छ।

वैदेशिक सहायता

- २.२३ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को तुलनामा स्वीकृत वैदेशिक सहायतामा ४५.२ प्रतिशतले कमी आएकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ७६.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. २० अरब ९२ करोड ४२ लाख वैदेशिक सहायता स्वीकृत भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सो रकम रु. ३७ अरब २ करोड २९ लाख पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को कुल स्वीकृत वैदेशिक सहायतामध्ये द्विपक्षीय सहायता अन्तर्गत रु. १७ अरब ७० करोड ६१ लाख र बहुपक्षीय सहायता अन्तर्गत रु. १९ अरब ३१ करोड ६८ लाख रहेको छ। स्वीकृत वैदेशिक सहायतालाई ऋण र अनुदान सहायतामा वर्गीकरण गरी हेर्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा वैदेशिक अनुदानतर्फ रु. ३० अरब ८६ करोड २ लाख र वैदेशिक ऋणतर्फ रु. ६ अरब १६ करोड २७ लाख रहेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा स्वीकृत वैदेशिक सहायतामध्ये वैदेशिक अनुदानतर्फ ६९.० प्रतिशतले र वैदेशिक ऋणतर्फ १३१.७ प्रतिशतले गरी दुवै बढ्न गएको छ।
- २.२४ स्वीकृत वैदेशिक सहायता रकमलाई क्षेत्रअनुसार वर्गीकरण गरी हेर्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल स्वीकृत वैदेशिक सहायतामध्ये कृषि, सिँचाइ र वन क्षेत्रको अंश ३.९ प्रतिशत, विद्युत्को अंश ४.७ प्रतिशत, ग्रामीण विकास क्षेत्रको अंश ५.३ प्रतिशत, शिक्षा क्षेत्रको अंश १६.९ प्रतिशत, स्वास्थ्य क्षेत्रको अंश ९.२ प्रतिशत र अन्य क्षेत्रको अंश ४५.९ प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी, यातायात तथा सञ्चार क्षेत्रको अंश १४.१ प्रतिशत रहेको छ।

अनुदान तथा ऋण

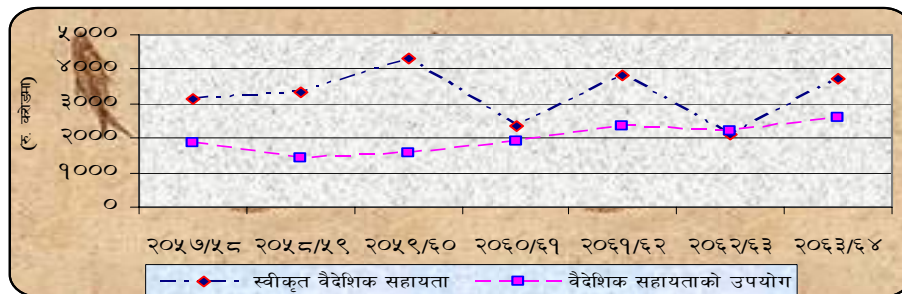
२.२५ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा कुल स्वीकृत वैदेशिक सहायता रु. ४८ अरब ६६ करोड ९८ लाख रहन गई अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ८९.१ प्रतिशतले बढेको छ। कुल स्वीकृत वैदेशिक सहायतामध्ये समीक्षा अवधिमा वैदेशिक अनुदानतर्फ रु. ४० अरब ५४ करोड ७८ लाख (कुल सहायताको ८३.३ प्रतिशत) र वैदेशिक ऋणतर्फ रु. ८ अरब १२ करोड २० लाख (कुल सहायताको १६.७ प्रतिशत) रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनाको अवधिमा कुल स्वीकृत वैदेशिक सहायता रु. २५ अरब ७३ करोड ७५ लाखमध्ये अनुदानतर्फ रु. १९ अरब ५७ करोड ४८ लाख र ऋणतर्फ रु. ६ अरब १६ करोड २७ लाख गरी अनुदानको अंश ७६.१ प्रतिशत र ऋणको अंश २३.९ प्रतिशत रहेको थियो।

प्रतिबद्धता तथा उपयोग

२.२६ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा कुल स्वीकृत वैदेशिक सहायतामध्ये द्विपक्षीय सहायताको अंश २६.९ प्रतिशत र बहुपक्षीय सहायताको अंश ७३.१ प्रतिशत रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को सोही अवधिमा स्वीकृत द्विपक्षीय सहायता र बहुपक्षीय सहायताको अंश क्रमशः ४०.२ प्रतिशत र ५९.८ प्रतिशत रहेको थियो। स्वीकृत वैदेशिक सहायता रकमको क्षेत्र अनुसार विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा विद्युत् क्षेत्रमा रु. २ अरब ७२ करोड ५० लाख (५.६ प्रतिशत), शिक्षा क्षेत्रमा रु. ३ अरब ७८ करोड (७.८ प्रतिशत), ग्रामीण विकास क्षेत्रमा रु. ६ अरब ७१ करोड ९१ लाख (१३.८ प्रतिशत), कृषि, सिँचाई र वन क्षेत्रमा रु. ४ अरब ३३ करोड ५५ लाख (८.९ प्रतिशत), यातायात तथा सञ्चार क्षेत्रमा रु. ३ अरब ३५ करोड ३७ लाख (६.९ प्रतिशत) र अन्य क्षेत्रहरूमा रु. २७ अरब ७५ करोड ६५ लाख (५७.० प्रतिशत) को प्रतिबद्धता व्यक्त भएको छ।

२.२७ वैदेशिक सहायताको उपयोग आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा १७.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २५ अरब ८५ करोड ४३ लाख पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल वैदेशिक सहायताको उपयोगमध्ये रु. १५ अरब ८० करोड ८ लाख (६१.१ प्रतिशत) वैदेशिक अनुदानबाट र रु. १० अरब ५ करोड ३५ लाख (३८.९ प्रतिशत) वैदेशिक ऋणबाट भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा भएको कुल वैदेशिक सहायताको उपयोग रु. २२ अरब ४ करोड १८ लाखमध्ये रु. १३ अरब ८२ करोड ७५ लाख (६२.७ प्रतिशत) वैदेशिक अनुदानबाट र रु. ८ अरब २१ करोड ४३ लाख (३७.३ प्रतिशत) वैदेशिक ऋणबाट भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल वैदेशिक सहायताको उपयोगमध्ये बहुपक्षीय सहायता अन्तर्गत रु. ९ अरब ४४ करोड ७९ लाख (३६.५ प्रतिशत) र द्विपक्षीय सहायता अन्तर्गत रु. १६ अरब ४० करोड ६४ लाख (६३.५ प्रतिशत) उपयोग भएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षमा कुल वैदेशिक सहायताको उपयोगमध्ये बहुपक्षीय सहायता अन्तर्गत रु. १४ अरब ३८ करोड ३४ लाख (६५.३ प्रतिशत) र द्विपक्षीय सहायता अन्तर्गत रु. ७ अरब ६५ करोड ८४ लाख (३४.७ प्रतिशत) उपयोग भएको थियो।

चार्ट २ (ख) : स्वीकृत वैदेशिक सहायता र उपयोग

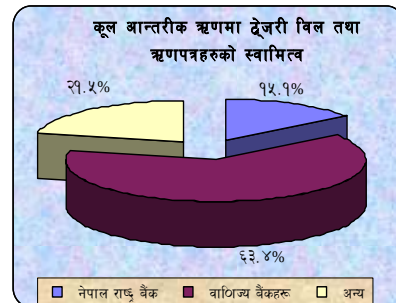
२.२८ वैदेशिक सहायता उपयोगको क्षेत्र अनुसार विश्लेषण गर्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सामाजिक सेवातर्फ रु. १५ अरब १८ करोड १० लाख (५८.७ प्रतिशत), यातायात, विद्युत् तथा सञ्चार क्षेत्रतर्फ रु. ६ अरब ६ करोड १९ लाख (२५.८ प्रतिशत), कृषि, सिँचाइ र वनतर्फ रु. ३ अरब ७२ करोड १५ लाख (१४.४ प्रतिशत), उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्रतर्फ रु. ११ करोड ६८ लाख (०.५ प्रतिशत) र अन्य क्षेत्रतर्फ रु. १७ करोड ३१ लाख (०.७ प्रतिशत) उपयोग भएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा भएको वैदेशिक सहायताको उपयोगसँग तुलना गर्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सामाजिक सेवातर्फ ३.६० प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ भने यातायात, विद्युत् तथा सञ्चार क्षेत्रतर्फ ५.९ प्रतिशतले कमी र कृषि, सिँचाइ तथा वन क्षेत्रमा ५५.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ। त्यस्तै, उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्रमा वैदेशिक सहायताको उपयोगमा १०.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ।

कुल वैदेशिक ऋण

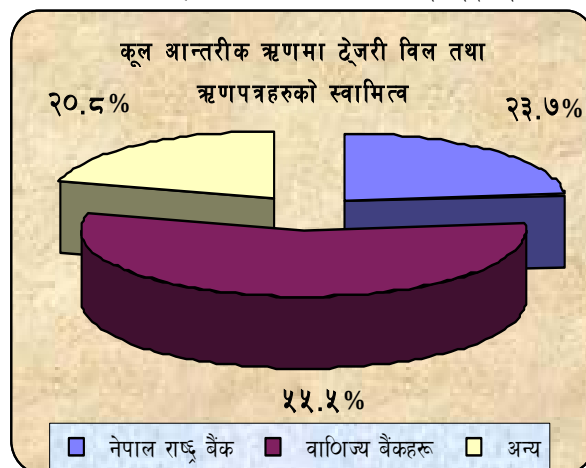
- २.२९ आन्तरिक राजस्व परिचालनबाट मात्र कुल सरकारी खर्च व्यहोरिने स्थिति नरहेको कारण नेपालको अर्थतन्त्रमा वैदेशिक ऋणले उल्लेखनीय भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा खुद तिर्न बाँकी वैदेशिक ऋण रु. २ खरब ३३ अरब ९६ करोड ८६ लाख रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ७.४ प्रतिशतले घटी भई खुद तिर्न बाँकी वैदेशिक ऋण रु. २ खरब १६ अरब ६२ करोड ८९ लाख रहेको छ।
- २.३० खुद तिर्न बाँकी वैदेशिक ऋणमा थप प्राप्त भएको ऋण र पुनर्भुक्तानी भएको साँवा समायोजन गर्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनाको अन्त्यमा खुद तिर्न बाँकी वैदेशिक ऋण रु. २ खरब ३४ अरब ८० करोड ५६ लाख रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को सोही अवधिमा खुद तिर्न बाँकी वैदेशिक ऋणमा ७.९ प्रतिशतले कमी आई रु. २ खरब १६ अरब २० करोड ७ लाख पुगेको छ।
- २.३१ खुद तिर्न बाँकी वैदेशिक ऋण र कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपात आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा ३७.३ प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा ३५.८ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पुनः घट्न गई २९.८ प्रतिशत पुगेको छ। चालू आर्थिक वर्षको आठ महिनाको तथ्याङ्कको आधारमा यो अनुपात अझ घटी २६.३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ।

कुल आन्तरिक ऋण

२.३२ २०६३ को असार मसान्तसम्म कुल आन्तरिक ऋण रु. ९४ अरब ७१ करोड ६ लाख रहेकोमा २०६४ असार मसान्तमा ९.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १ खरब ३ अरब ७७ करोड ६० लाख पुगेको छ। २०६४ असार मसान्तसम्मको कुल आन्तरिक ऋणमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकको अंश रु. १५ अरब ६२ करोड ९७ लाख (१५.१ प्रतिशत), वाणिज्य बैंकहरूको अंश रु. ६५ अरब ८३ करोड ६४ लाख (६३.४ प्रतिशत) र अन्य संस्था तथा निजी क्षेत्रको अंश रु. २२ अरब ३१ करोड (२१.५ प्रतिशत) रहेको छ। आन्तरिक ऋणका स्रोतहरूको विश्लेषण गर्दा २०६४ असार मसान्तसम्म ट्रेजरी विलको अंश ७१.७ प्रतिशत, विकास ऋणपत्रको अंश १८.५ प्रतिशत, राष्ट्रिय बचतपत्रको अंश १.५ प्रतिशत, नागरिक बचतपत्रको अंश १.३ प्रतिशत र विशेष ऋणपत्रको अंश ७.० प्रतिशत रहेको छ।

२.३३ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को तुलनामा कुल आन्तरिक ऋण ५.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनामा कुल आन्तरिक ऋण रु. १ खरब २ अरब ३८ करोड ९८ लाख रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को सोही अवधिमा उक्त ऋण बढेर रु. १ खरब ७ अरब ६६ करोड ७७ लाख पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनासम्म कायम भएको

कुल आन्तरिक ऋणमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकको अंश २३.७ प्रतिशत, वाणिज्य बैंकहरूको अंश ५५.५ प्रतिशत र अन्य संस्थाहरू एवम् निजी क्षेत्रको अंश २०.८ प्रतिशत रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनासम्ममा कायम भएको कुल आन्तरिक ऋणको स्रोतहरूको विश्लेषण गर्दा ट्रेजरी विल रु. ८० अरब ४४ करोड ३० लाख (७४.७ प्रतिशत), विकास ऋणपत्र रु. १८ अरब ६ करोड ५४ लाख (१६.८ प्रतिशत), राष्ट्रिय बचतपत्र रु. ३ अरब ५१ करोड ६९ लाख (१.४ प्रतिशत), नागरिक बचतपत्र रु. १ अरब ८७ करोड १ लाख (१.७ प्रतिशत) र विशेष ऋणपत्र रु. ५ अरब ७७ करोड २२ लाख (५.४ प्रतिशत) पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनाको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा आन्तरिक

ऋणका स्रोतहरूको संरचना परिवर्तन हेर्दा विकास ऋणपत्र ५.८ प्रतिशतले, राष्ट्रिय बचतपत्र ६०.९ प्रतिशतले र विशेष ऋणपत्र २८.१ प्रतिशतले घट्न गएका छन् भने ट्रेजरी बिल १५.४ प्रतिशतले र नागरिक बचतपत्र १६.८ प्रतिशतले बढ्न गएका छन् । कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग कुल आन्तरिक ऋण दायित्वको अनुपात हेर्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा १४.५ प्रतिशत, आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा १४.३ प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनासम्मको आन्तरिक ऋण दायित्वका आधारमा १३.१ प्रतिशत पुगेको छ ।

न्यून वित्त

२.३४ खर्चको परिमाणको तुलनामा राजस्व तथा वैदेशिक अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने आयको परिमाण कम हुन गएकोले न्यून वित्तको स्थिति कायमै रहेको देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा न्यून वित्त रु. २४ अरब ७७ करोड ९६ लाख रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा २१.४ प्रतिशतले वृद्धि भई न्यून वित्त रु. ३० अरब ९ करोड १७ लाख पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०५७/५८ देखि क्रमिकरूपमा घट्दै गएको न्यून वित्तको प्रवृत्ति आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि पुनः वृद्धि भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा न्यून वित्त/ कुल गार्हस्थ्य उत्पादन अनुपात ३.८ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ०.३ प्रतिशत विन्दुले वृद्धि भई ४.१ प्रतिशत पुगेको छ ।

तालिका २ (घ) : न्यून वित्त

रकम रु. करोडमा

आर्थिक वर्ष	न्यून वित्त	न्यून वित्त/कुल गार्हस्थ्य उत्पादन अनुपात (प्रतिशतमा)
२०५७/५८	२४१८.८१	५.५
२०५८/५९	२२९४.०६	५.०
२०५९/६०	१६४३.७२	३.३
२०६०/६१	१५८२.८२	२.९
२०६१/६२	१८०४.६५	३.१
२०६२/६३	२४७७.९६	३.८
२०६३/६४	३००९.१७	४.१

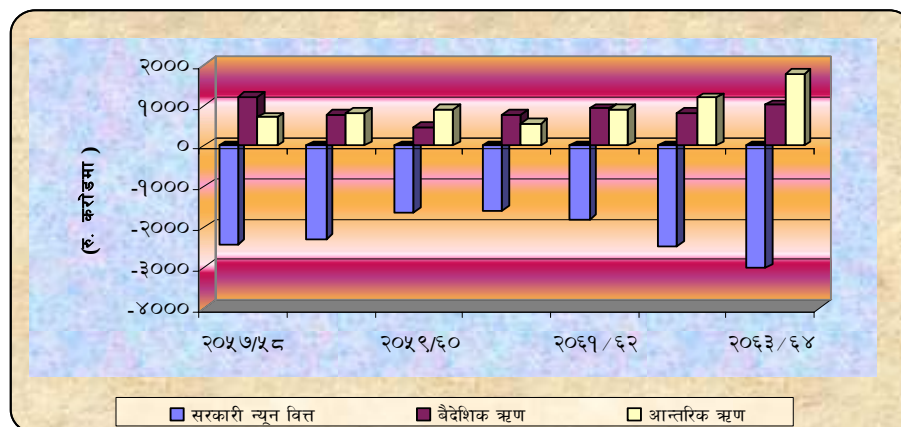
स्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय र केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

न्यून वित्त पूर्तिको स्रोत

२.३५ सरकारी खर्च र आयमा सन्तुलन हुन नसकी भएको न्यून वित्तको परिपूर्ति वैदेशिक ऋण, आन्तरिक ऋण र मौज्जात परिवर्तनबाट हुँदै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा न्यून वित्त रु. ३० अरब ९ करोड १७ लाखमध्ये वैदेशिक ऋणबाट रु. १० अरब ५ करोड ३५ लाख (३३.४ प्रतिशत), आन्तरिक ऋणबाट रु. १७ अरब ८९ करोड २३ लाख (५९.५ प्रतिशत) र नपुग रु. २ अरब १४ करोड ५९ लाख (७.१ प्रतिशत) मौज्जात परिवर्तनबाट व्यहोरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा भएको

कुल न्यून वित्त रु. २४ अरब ७७ करोड ९६ लाखमध्ये रु. ८ अरब २१ करोड ४३ लाख वैदेशिक ऋणबाट र रु. ११ अरब ८३ करोड ४२ लाख आन्तरिक ऋणबाट व्यहोरिएकोमा रु. ४ अरब ७३ करोड ११ लाख मौज्दात परिवर्तनमा न्यून भएको थियो ।

चार्ट २ (ग) : सरकारी न्यून वित्त र वैदेशिक तथा आन्तरिक ऋण

चुनौतीहरू

- २.३६ विगत वर्षहरूमा विकास निर्माणमा देखिएको शिथिलताबाट समग्र अर्थतन्त्रको विस्तारमा पनि कमी आएको कुरा ती वर्षहरूमा आर्थिक वृद्धिदरमा देखिएको संकुचनबाट स्पष्ट हुन्छ । त्यसैले, आगामी दिनहरूमा विकास निर्माणका लागि साधन परिचालन बढाउन मुख्यरूपमा चालू खर्च र साँवा भुक्तानी खर्च कम्तिमा धान्न सक्ने स्तरमा राजस्व परिचालनको परिमाणलाई पुर्‍याउनु पर्ने चुनौती देखिएको छ । त्यस्तै, बढी भन्दा बढी साधन पुँजीगत प्रयोजनको लागि प्रवाहित गर्नुपर्ने तथा अनावश्यक वा अनुत्पादनशील खर्च नियन्त्रणमा विशेष प्राथमिकता दिनु पर्ने अपरिहार्यता रहेको छ । यसबाट अर्थतन्त्रको विस्तारले सकारात्मक गतिलिने र आर्थिक विकासको उद्देश्य हासिल गर्न दिगो आधार समेत सृजना गर्न मद्दत पुग्ने देखिन्छ ।
- २.३७ समग्र आर्थिक सन्तुलन कायम गर्न सरकारी वित्त घाटालाई वाञ्छित सीमा भित्र राख्नु पर्ने आवश्यकता एकातिर छ भने अर्कोतिर जनताका असीमित आकांक्षा पूरा गर्न सार्वजनिक खर्च बढाउनु पर्ने आवश्यकता छ । यी दुई बीच सन्तुलन कायम गर्नु पर्ने चुनौती अत्यन्त प्रबल रहेको छ ।
- २.३८ वित्तीय सन्तुलनको लागि खर्च र राजस्व तथा समग्र आय बीचको अन्तर न्यून हुनु पर्दछ । तर सरकारी खर्चको परिमाणसँग आयको परिमाण सामञ्जस्य हुन नसकेकोले खर्च र आयको अन्तर कम हुन सकेको छैन । यस परिप्रेक्ष्यबाट हेर्दा पनि राजस्व परिचालनमा थप जोड दिन, वैदेशिक सहायता अन्तर्गत अनुदानको परिमाण बढाउन,

चालू खर्च व्यवस्थापनमा सुधार गर्न तथा पुँजीगत खर्च विस्तारमा तदारुकता ल्याउन आवश्यक देखिन्छ ।

- २.३९ योजनाहरूमा विगतमा विदेशी ऋणको अंश बढी रहनुले राजस्वमाथिको विदेशी ऋणसेवाको बोझ बढ्दै गएको छ । यसर्थ, विदेशी ऋण तथा सेवाको दायित्वलाई सरकारी वित्त क्षेत्र तथा समग्र अर्थतन्त्रको लागि दिगोरूपमा स्वस्थकर स्तरमा कायम राख्न मुख्यरूपमा कुल गार्हस्थ्य बचत अनुपातमा वृद्धि गर्ने, अनुत्पादक चालू खर्चमा नियन्त्रण गर्ने र विकास खर्चको उत्पादनशील प्रयोग बढाउनेतर्फ विशेष ध्यान दिनु पर्ने देखिन्छ ।
- २.४० विदेशी सहायतातर्फ अनुदानलाई बढी परिचालन गरी प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरूमा खर्च गर्न सके यसबाट विकास निर्माण कार्यहरूको सञ्चालनमा थप योगदान पुग्न जानुका साथै भावी बजेटमा ऋण सेवाको बोझ कम गर्न मद्दत पुग्न जाने हुँदा यसै अनुरूप विदेशी सहायताको समुचित परिचालन एवम् प्रभावकारी उपयोग गर्नु वाञ्छनीय देखिन्छ ।
- २.४१ विगतको तुलनामा हालका दुई आर्थिक वर्षहरूमा राजस्व परिचालन सन्तोषप्रद रहेको छ । यो स्थितिलाई कायम राख्नका लागि राजस्वको प्रमुख संयन्त्रको रूपमा रहेको कर राजस्व र त्यसमा पनि मूल्य अभिवृद्धि कर र आयकरको परिचालन बढाउन कर चुहावटका सम्भाव्य क्षेत्रहरूको पहिचान गरी सोको नियन्त्रण गर्नुपर्ने चुनौती रहेको छ । करको दायरा विस्तार, करको दर परिवर्तन जस्ता विषयहरूको पुनरावलोकन, परिमार्जन तथा उपयोगका साथै कर शिक्षा एवं कर चेतना सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको माध्यमबाट करदाताहरूमा जागरूकता ल्याई कर राजस्व संकलन बढाउनुपर्ने देखिन्छ । साथै कर प्रशासनले करदातालाई दिने सेवामा समेत समयानुकूल सुधार हुनु पर्ने आवश्यकता रहेकोछ । महसुल छुट (duty free) का वस्तुहरूको अनियन्त्रितरूपमा बजारमा उपस्थिति भएकोले अन्तःशुल्क चुहावट हुने गरेको यथार्थलाई मध्यनजर गरी यस्तो चुहावट रोक्नु आवश्यक रहेको देखिन्छ । कर प्रशासनलाई पूर्णतया स्वचालित बनाउने तथा आयकरलाई सरल बनाउने र छुट सीमा घटाउनेतर्फ जोड दिनु जरूरी छ । राजस्व प्रशासनको चुस्तता, कार्यदक्षता तथा व्यावसायिकतामा राजस्व संकलन आधारित हुने भएकोले प्रक्रियागत सुधारका साथै सम्बन्धित जनशक्तिलाई समयानुकूल तालिम एवम् पुनर्ताजगी तालिम दिई राजस्व परिचालनको कार्यलाई गतिशील बनाउँनु पर्ने देखिन्छ ।
- २.४२ अवैध आयात निर्यातका कारण वैध व्यापार प्रोत्साहित हुन नसकी भन्सार महसुलमा कमी हुने गरेको तथा आयातित मालवस्तुमा पनि न्यूनविजकीकरण गरी भन्सार महसुल कम तिर्ने आम प्रवृत्तिलाई हतोत्साहित गरी करको दायरामा समाहित गर्नु पर्ने चुनौती रहेको छ । भन्सार मूल्याङ्कन प्रणालीलाई अझ बढी वस्तुपरक बनाउन तथा भन्सारमा प्रक्रियागत एवम् प्रशासनिक सुधारको कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाउन आवश्यक छ । नेपाल विश्व व्यापार संगठन (WTO) को सदस्य रहेको परिप्रेक्ष्यमा भन्सार महसुल वृद्धिबाट दिगोरूपमा बढी राजस्व परिचालन हुनसक्ने सम्भावना भने कम रहेको छ । विश्व व्यापार संगठनसँगको प्रतिबद्धता अनुरूप समय सापेक्ष हुने गरी भन्सार दर घटाउनुपर्ने अवस्था रहेको तथा SAFTA, BIMSTEC

जस्ता क्षेत्रीय मञ्चहरुको सदस्यको नाताले Free Trade को अवधारणा अनुसार भन्सारका दरहरुलाई न्यून गर्दै लैजानुपर्ने र यसबाट कुल राजस्वको मात्रा घट्ने जोखिम रहेकोले भन्सार महसुलबाट हुने राजस्व क्षतिपूर्ति गर्न करका अन्य श्रोतहरुमा जोड दिनु पर्ने हुन्छ जुन कार्य समेत चुनौतीपूर्ण नै रहेको छ ।

- २.४३ राजस्व वृद्धिको दिगो आधार अर्थतन्त्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि हो । यसको लागि उत्पादन वृद्धिका सम्भाव्य अवसरहरुको परिचालन र उपयोग बढाउनु अपरिहार्य हुन आउँछ । अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको उच्च भूमिकालाई हेर्दा यसको आधुनिकीकरणबाट अर्थतन्त्रको विस्तार तथा आर्थिक विकासका लक्ष्यहरु प्राप्त गर्न ठोस योगदान मिल्न जाने निर्विवाद छ । यद्यपि कुल गार्हस्थ उत्पादनको प्रमुख हिस्सा ओगटेको कृषि क्षेत्रलाई राजस्वको महत्वपूर्ण स्रोतकोरूपमा रहेका मूल्य अभिवृद्धि कर तथा आयकरमा छुट दिइएकोले करको दायरा साँघुरो हुन गई कुल गार्हस्थ उत्पादन वृद्धिको अनुपातमा मूल्य अभिवृद्धि कर तथा आयकरमा समयानुकूल वृद्धि हुन सकेको देखिदैन । कृषिको विकासको लागि खाद्यान्नका साथै नगदे वालीको व्यापक विकास गर्न सके यसबाट देशको निर्यात क्षेत्र पनि प्रवर्द्धित हुन जाने देखिन्छ । त्यसैले, तुलनात्मक लाभ भएका कृषि उत्पादन जस्तै चिया, अलैची, कफी जस्ता वस्तुहरुमा विस्तार ल्याउन र तेलहन, दलहन, फलफूल विकास आदिमा विशिष्टीकृत कार्यक्रमद्वारा कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण गरी राष्ट्रिय आय अभिवृद्धि लगायत राजस्व परिचालनमा सकारात्मक प्रभाव ल्याउनु पर्ने आवश्यकता छ ।
- २.४४ राजस्वलाई आर्थिक वृद्धिसँग पूर्ण लचकदार बनाउने गरी दीर्घकालीन राजस्व नीतिको तर्जुमा हुनु पर्ने देखिन्छ । यस्तो नीति मार्फत स्वदेशी स्रोतको पूर्ण परिचालन गर्ने, विदेशी स्रोत आकर्षित गर्ने, अन्तर्राष्ट्रिय संगठनको सदस्य राष्ट्रकोरूपमा पूर्ण जिम्मेवारी बहन गर्न करका दायराहरुलाई समायोजन गर्ने, दीर्घकालसम्म धान्न सक्ने गरी करको दायरा फराकिलो बनाउने र तालिकाबद्धरूपमा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने चुनौती रहेको छ ।
- २.४५ आयकरमा दर्ता भएका फर्महरुले आफ्नो कारोबारमा कृत्रिम नोक्सान देखाई आयकर छल्ने प्रवृत्ति बढिरहेको तथा एउटै ब्यक्तिले विभिन्न उद्देश्यका विभिन्न करका दरहरूसँग सम्बन्धित कारोबारहरु गरी एउटै समूहबीच मूल्य हस्तान्तरण (transfer pricing) द्वारा कर चुहावट हुने गरेकोले यस्तो चुहावट नियन्त्रण गर्नु आवश्यक रहेको छ ।

३. मूल्य तथा आपूर्ति स्थिति

मुद्रास्फीतिको स्वरूप

३.१ नेपालको मुद्रास्फीतिमा संरचनागत र वाह्य कारणहरु बढी प्रभावी रहदै आएका छन् । यसबाहेक मौद्रिक योगाङ्कहरुमा हुने परिवर्तनले समष्टिगत मागमा पार्ने प्रभावलाई नकार्न मिल्दैन । संरचनागत कारणमा देश भित्रैबाट उपलब्ध हुने बस्तु तथा सेवाको आपूर्तिको अवस्था महत्वपूर्ण रहेको हुन्छ, जस अन्तर्गत कृषिजन्य उत्पादन, औद्योगिक उत्पादन र बन्द, हडताल आदिबाट आपूर्ति व्यवस्थामा पर्ने प्रभाव जस्ता विषयहरु पर्दछन् । वाह्य कारणहरुमा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा हुने पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धि र भारतीय मुद्रास्फीतिको प्रत्यक्ष असर आदि प्रमुख छन् । सन् २००८ को सुरुवातसँगै खाद्यान्न र पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिका कारण चनौतीपूर्ण बन्दै गएको अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रास्फीतिको परिप्रेक्ष्यमा भारतले एक पछि अर्को गर्दै आन्तरिक आपूर्ति व्यवस्था सहज तुल्याउन मुद्रास्फीति विरोधी (anti-inflationary) कदमहरु अख्तियार गरेको छ । यसबाट नेपालको आपूर्ति स्थिति समेत प्रभावित बन्न पुगेको छ । यसरी भारतले आन्तरिक आपूर्ति व्यवस्था सहज तुल्याउन अपनाएका कदमहरु, भारतीय मुद्रास्फीतिको प्रभाव तथा पेट्रोलियम पदार्थ एवम् खाद्यान्नमा भइरहेको उच्च मूल्य वृद्धिका कारण नेपालमा मुद्रास्फीतिको चाप बढ्दै गइरहेको छ । यस सन्दर्भमा मौद्रिक व्यवस्थापन, आपूर्ति व्यवस्थापन तथा सरकारी वित्त व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता ल्याई मूल्य स्थिरता कायम गरी आर्थिक स्थायित्व सुनिश्चित गर्नुको साथै सर्वसाधारणको जीवनस्तरमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न नदिन विशेष प्रयत्नशील रहनुपर्ने देखिएको छ ।

समग्र उपभोक्ता मूल्य स्थिति

३.२ २०६४ फागुन महिनामा वार्षिक विन्दुगत आधारमा समग्र उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ७.२ प्रतिशत रहेको छ । २०६३ फागुनमा मुद्रास्फीति दर ६.२ प्रतिशत रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ८ महिनाको औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ६.४ प्रतिशत रहेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ का लागि सार्वजनिक गरिएको मौद्रिक नीतिमा औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ५.५ प्रतिशतमा सीमित रहने अनुमान गरिएको थियो । तर मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षा गर्दा इन्धन र खाद्यान्नको मूल्य वृद्धिका कारण विश्वस्तरमा नै मूल्यमा चापको स्थिति रहेको र भारतले नेपालतर्फ हुने केही खाद्य वस्तुको निर्यातमा रोक लगाएबाट आपूर्ति व्यवस्थापन सहज हुन नसकेकोले खाद्यवस्तुको मूल्यमा चाप पर्न गई आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा उपभोक्ता मुद्रास्फीति ५.५ प्रतिशत भन्दा केही माथि रहने संशोधित अनुमान छ ।

तालिका ३ (क) : उपभोक्ता मूल्य सूचकांकमा आधारित वार्षिक विन्दुगत मुद्रास्फीति दर (प्रतिशत)

	२०६०/२०६१	२०६१/२०६२	२०६२/२०६३	२०६३/२०६४	२०६४/२०६५
साउन	५.४	२.४	७.३	७.३	६.३
भदौ	५.२	२.६	८.२	६.६	७.०
असोज	५.६	२.६	७.८	७.५	६.३
कात्तिक	५.८	२.७	८.५	७.१	६.३
मंसिर	४.९	३.१	८.८	७.३	५.७
पुस	५.०	४.६	७.०	७.६	५.८
माघ	४.७	५.७	५.८	८.०	६.४
फागुन	४.४	५.७	७.७	६.२	७.२
चैत	१.७	५.८	७.९	५.६	
वैशाख	१.३	६.४	९.१	४.६	
जेठ	१.८	६.२	९.१	४.५	
असार	२.०	६.६	८.३	५.१	
वार्षिक औसत	४.०	४.५	८.०	६.४	६.४*

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

* प्रथम आठ महिनाको औसत

मञ्जुषा ३ : खाद्यान्न वस्तुहरूको मूल्य वृद्धिबाट स्फीतिकारी प्रभाव

International Food Policy Research Institute ले गरेको The World Food Situation नामक अनुसन्धान प्रतिवेदन अनुसार सन् २००० देखि सन् २००६ का बीचमा विश्वमा खाद्यान्नको माग ८.० प्रतिशतले बढेकोछ भने खाद्यान्न मूल्य करिब ५० प्रतिशतले बढेको छ। हालैका वर्षहरूमा वायोफ्यूल (bio-fuel) उत्पादनमा अन्नको प्रयोग हुने गरेको पाइन्छ। सन् २००३ देखि सन् २००७ सम्ममा अन्नहरूको २५ प्रतिशत अंश वायोफ्यूलमा प्रयोग गरिएको पाइएको छ। संयुक्त राज्य अमेरिकामा इथानोल (Ethanol) उत्पादनमा सन् २००० देखि २००६ सम्म मकैको प्रयोग करिब २.५ गुणाले बढेको देखिन्छ। यसप्रकार विश्व बजारमा वायोफ्यूलको लोकप्रियता बढ्दै गएको छ। सन् २००३ देखि अनपेक्षित रूपमा बढेको पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यले वायोफ्यूल प्रतिको आकर्षण बढेको छ। हाल विश्वबजारमा तेलको मूल्य प्रति व्यारेल १ सय ४० डलरसम्म पुगेकोले समेत वायोफ्यूल उत्पादनका लागि खाद्यान्नको प्रयोग बढ्न जाने र यसले खाद्यान्नको मूल्यमा थप चाप पर्न जाने देखिन्छ।

विश्वका गरिव देशहरूमा नागरिकहरूको आम्दानीको आधा हिस्सा खाद्यान्नमा खर्च हुने गरेको छ। यदि खाद्यान्नको मूल्य बढ्दै जाने हो भने उनीहरूलाई खाद्यान्न खरिद गर्न कठिनाई पर्न सक्छ। भारतमा विगत १५ वर्षदेखि सरकारले खाद्यान्नको व्यापारमा क्रमशः नियन्त्रण गर्दै आइरहेको छ। स्मरण रहोस् भारत चीनपछिको दोश्रो ठूलो धान उत्पादक देश हो। भारतका कृषक तथा व्यापारीहरू समेत विश्व बजारमा चामल व्यापारमा अग्रणी स्थानमा रहेका छन्। उनीहरूले उच्च मूल्य लिई

निर्यात गरिरहेका हुन्छन्। फलस्वरूप, स्वदेशी बजारमा पनि खाद्यान्न महंगो बन्दै गएको छ। सन् २००७ को अन्त्यदेखि भारतले वास्मती बाहेकका चामल निर्यातमा रोक लगायो र २००८ को अप्रिलमा प्रति मे.टन ६ सय ५० अमेरिकी डलरमा विक्री भइरहेको चामलको मूल्य १ हजार अमेरिकी डलर कायम गर्यो। अन्तर्राष्ट्रिय बजार र विशेष गरी नेपालसँग खुला सीमाना भएको छिमेकी भारतमा बढ्दै गएको खाद्य मूल्यका कारण नेपालमा समेत खाद्यान्न महंगो हुने भएकोले नेपालले आपूर्ति व्यवस्थालाई सुदृढ तुल्याउनुपर्ने देखिन्छ।

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

- ३.३ वार्षिक विन्दुगत आधारमा शहरी क्षेत्रको समग्र उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क (आधार वर्ष २०५२/५३ = १००) २०६४ फागुनमा ७.२ प्रतिशतले बढेको छ। २०६३ फागुनमा यो वृद्धिदर ६.२ प्रतिशत रहेको थियो। भौगोलिक क्षेत्रको आधारमा काठमाडौँ उपत्यका, पहाड र तराईमा २०६३ फागुनमा क्रमशः ६.४ प्रतिशत, ५.२ प्रतिशत र ६.५ प्रतिशतका दरले वृद्धि भएको मूल्य २०६४ फागुनमा क्रमशः ७.० प्रतिशत, ७.५ प्रतिशत र ७.१ प्रतिशतका दरले वृद्धि भएको छ।

तालिका ३ (ख) : शहरी क्षेत्रको विन्दुगत उपभोक्ता मूल्य सूचकांक

(आधार वर्ष २०५२/५३ = १००)

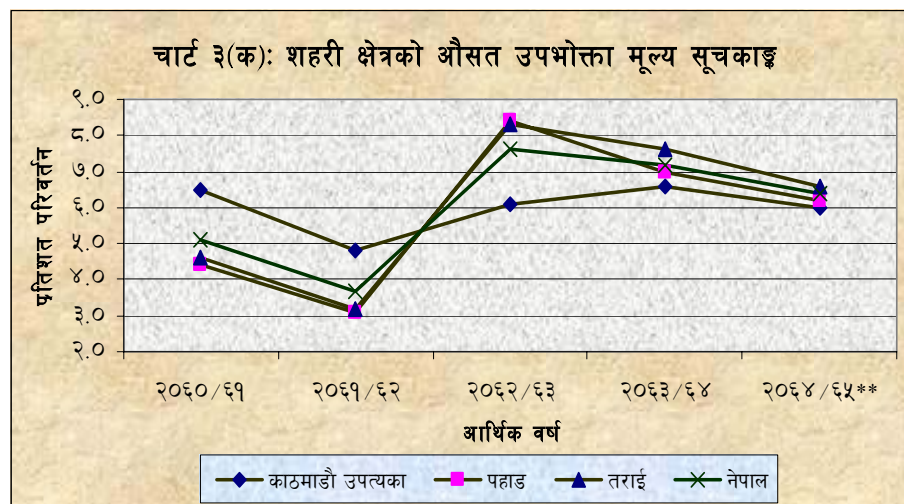
(प्रतिशत परिवर्तन)*

क्षेत्र	भार प्रतिशत	आर्थिक वर्ष				
		२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५ **
काठमाडौँ	३०.८	२.३	६.१	५.५	६.४	७.०
पहाड	१८.८	-१.०	६.६	७.६	५.२	७.५
तराई	५०.४	-१.१	५.२	९.०	६.५	७.१
नेपाल	१००.००	-०.१	५.७	७.७	६.२	७.२

* फागुन - फागुनको विन्दुगत परिवर्तन, ** अपरिष्कृत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

- ३.४ शहरी क्षेत्रको औसत उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा ६.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्ष यो ७.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। भौगोलिक क्षेत्र अनुसार विश्लेषण गर्दा गत वर्ष काठमाडौँ, पहाड र तराईमा क्रमशः ६.६ प्रतिशत, ७.० प्रतिशत र ७.६ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा काठमाडौँ, पहाड र तराईमा क्रमशः ६.० प्रतिशत, ६.२ प्रतिशत र ६.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ।

तालिका ३ (ग) : शहरी क्षेत्रको औसत उपभोक्ता मूल्य सूचकांक
(आधार वर्ष २०५२/५३ = १००)

(प्रतिशत परिवर्तन)*

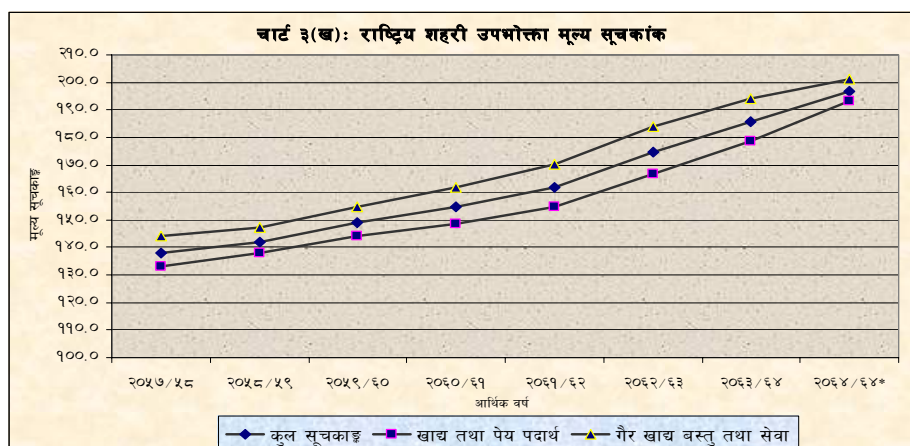
क्षेत्र	भार प्रतिशत	आर्थिक वर्ष				
		२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५**
काठमाडौं	३०.८	६.५	४.८	६.९	६.६	६.०
पहाड	१८.८	४.४	३.९	८.४	७.०	६.२
तराई	५०.४	४.६	३.२	८.३	७.६	६.६
नेपाल	१००.००	५.९	३.७	७.६	७.२	६.४

* प्रथम आठ महिनाको औसत मूल्य वृद्धिदर; ** अपरिष्कृत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

खाद्य तथा पेय पदार्थ समूह

३.५ समूहगत आधारमा विश्लेषण गर्दा मूल्य सूचकाङ्कमा ५३.२ प्रतिशत भार ओगट्ने खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य २०६४ फागुनमा वार्षिक बिन्दुगत आधारमा ९.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। २०६३ फागुनमा यो वृद्धिदर ९.२ प्रतिशत थियो। खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य वृद्धिदर उच्च हुनुमा मुख्यगरी चामल तथा चामलजन्य पदार्थ, दाल, दूध तथा दुग्ध पदार्थ र तेल तथा घ्यूमा भएको उच्च मूल्य वृद्धि जिम्मेवार छन्। मासु, माछा तथा फुल, पेय पदार्थ र रेष्टुरेण्टको खाना उपसमूहहरूको मूल्य पनि बढेको छ।

गैर-खाद्य तथा सेवा समूह

३.६ उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा ४६.८ प्रतिशत भार रहेको गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य २०६४ फागुनमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा ४.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। २०६३ फागुनमा यस समूहको मूल्य ३.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। यस बीचमा घरायसी सामान, औषधि तथा व्यक्तिगत हेरचाह, शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरञ्जन र सुर्ती तथा सुर्तीजन्य पदार्थको मूल्य बढेको छ।

तालिका ३ (घ) : शहरी क्षेत्रको विन्दुगत राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकांक
(आधार वर्ष २०५२/५३ = १००)

(प्रतिशत परिवर्तन)*

उपभोग्य वस्तुहरू	भार (प्रतिशत)	आर्थिक वर्ष				
		२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५**
कुल (क+ख)	१००.०	४.४	५.७	७.७	६.२	७.२
क. खाद्य तथा पेय पदार्थ	५३.२	३.१	४.७	६.२	९.२	९.४
अन्न तथा त्यसबाट बनेका परिकार	१८.०	-०.८	५.८	१३.२	७.८	१४.९
चामल	(१४.१६)	०.८	५.५	१४.८	३.४	१९.४
दलहन	२.७	३.७	३.६	१२.४	१७.९	१३.७
तरकारी तथा फलफूल	७.९	१.२	४.०	१.५	१८.४	-१.८
मरमसला	१.९	७.९	-४.९	२.४	२६.८	-०.७
मासु, माछा तथा फूल	५.२	५.६	९.१	-१.२	१२.०	५.३
दुध तथा दुग्ध पदार्थ	४.०	१.६	०.०	५.१	६.९	७.६
तेल तथा घ्यू	३.१	१९.७	-७.५	-३.०	१०.९	२७.३
चिनी तथा चिनीजन्य पदार्थ	१.२	६.५	२५.५	५.३	-१२.२	-८.४

उपभोग्य वस्तुहरू	भार (प्रतिशत)	आर्थिक वर्ष				
		२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५**
पेय पदार्थ	२.३	-०.७	३.२	१०.४	३.१	२.२
रेष्टुरेण्टको खाना	६.९	६.१	७.४	३.३	२.९	७.८
ख. गैर-खाद्य वस्तु तथा सेवा	४६.८	५.७	६.८	९.१	३.२	४.९
लत्ता कपडा तथा तयारी लुगा	८.९	१.५	२.५	२.९	२.४	२.४
कपडा	(२.२८)	१.९	२.७	२.२	१.२	०.५
तयारी लुगा	(५.७५)	०.४	२.१	३.०	२.५	२.६
जुत्ता	२.२	-०.१	१.३	२.८	६.१	४.६
घरायसी सामान	१४.९	८.८	१२.३	१४.१	३.१	६.१
हाउस फर्निचर एण्ड हाउसहोल्ड गुड्स	(३.५)	१.८	४.८	३.७	५.९	४.२
घरभाडा	(४.२)	३.९	४.५	४.५	४.१	५.०
सरसफाई	(१.३)	२.०	१.८	२.५	९.५	७.९
इन्धन, बत्ती तथा पानी	(५.९)	१५.६	२०.४	२२.८	१.४	६.९
यातायात तथा सञ्चार	४.०	११.१	१४.१	२१.२	०.५	१.१
औषधि तथा व्यक्तिगत हेरचाह	८.०	४.१	१.१	३.०	२.४	५.८
शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरञ्जन	७.१	४.७	४.६	४.८	६.१	५.५
सुती तथा सुतीजन्य पदार्थ	१.७	१.५	२.५	३.८	६.४	८.३

* फागुन-फागुनको विन्दुगत मूल्य, ** अपरिष्कृत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

क्षेत्रगत उपभोक्ता मूल्य स्थिति

३.७ क्षेत्रगत आधारमा २०६४ फागुनमा काठमाडौं उपत्यकाको मूल्य सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा ७.० प्रतिशतले बढेको छ। २०६३ फागुनमा यो सूचकाङ्क ६.४ प्रतिशतले बढेको थियो। खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्क ९.८ प्रतिशतले बढ्यो भने गैर-खाद्य वस्तु तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्क ४.३ प्रतिशतले बढ्यो। खाद्य समूहतर्फ चामल तथा चामलजन्य पदार्थ, दूध तथा दुग्ध पदार्थ, तेल तथा घ्यू, रेष्टुराको खाना र माछा, मासु तथा फूलको मूल्य उच्च दरले वृद्धि भएको छ। तेल तथा घ्यूको मूल्य ३०.५ प्रतिशतले वृद्धि भयो भने चामल तथा चामलजन्य पदार्थको मूल्य १६.६ प्रतिशतले बढ्यो। गैर-खाद्य वस्तु तथा सेवा समूहतर्फ इन्धन, बत्ती तथा पानी, घरायसी सामान र सुती तथा सुतीजन्य पदार्थको मूल्य वृद्धिदर तुलनात्मक रूपमा उच्च रहेको छ।

- ३.८ नेपालको कुल व्यापारको महत्वपूर्ण हिस्सा ओगटने मुलुक भारतसँग सीमा जोडिएका नेपालको खाद्यान्न भण्डार मानिएको तराईको मूल्य सूचकाङ्क २०६४ फागुनमा ७.१ प्रतिशतले बढेको छ। २०६३ साल फागुनमा यो सूचकाङ्क ६.५ प्रतिशतले बढेको थियो। तराईमा विशेष गरी चामल तथा चामलजन्य पदार्थ, दाल, तेल तथा घ्यू र रेष्टुराको खानाको मूल्य वृद्धि उच्च रहेको छ। गैर-खाद्य वस्तु तथा सेवा समूहतर्फ इन्धन, बत्ती तथा पानी, औषधि तथा व्यक्तिगत हेरचाह, शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरंजन र सूर्ति तथा सूर्तिजन्य पदार्थको मूल्य वृद्धि केही बढी छ।
- ३.९ पहाडको मूल्य सूचकाङ्क २०६४ फागुनमा ७.५ प्रतिशतले बढेको छ। २०६३ फागुनमा यो सूचकाङ्क ५.२ प्रतिशतले बढेको थियो। पहाडमा पनि चामल तथा चामलजन्य पदार्थ, दाल र तेल तथा घ्यूको मूल्य वृद्धि उच्च रहेको छ। गैर-खाद्य वस्तु तथा सेवा समूहतर्फ औषधि तथा व्यक्तिगत हेरचाह, शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरंजन र सूर्ति तथा सूर्तिजन्य पदार्थको मूल्य वृद्धि बढी छ।

अन्तर्निहित मुद्रास्फीति

- ३.१० Exclusion Method अनुसार चामल, तरकारी तथा फलफूल, इन्धन, बत्ती तथा पानी र यातायातलाई हटाएर नेपाल राष्ट्र बैंकले अन्तर्निहित मुद्रास्फीति (core inflation) गणना गर्ने गर्दछ। २०६४ फागुनमा अन्तर्निहित मुद्रास्फीति विन्दुगत आधारमा ६.१ प्रतिशत रहेको छ। २०६३ फागुनमा यो मुद्रास्फीति ६.८ प्रतिशत रहेको थियो। समूहगत आधारमा विश्लेषण गर्दा २०६३ फागुनमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य ९.६ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा २०६४ फागुनमा ७.४ प्रतिशतले बढेको छ। २०६३ फागुनमा ४.३ प्रतिशतले बढेको गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य २०६४ फागुनमा ४.९ प्रतिशतले बढेको छ।

थोक मूल्य सूचकाङ्क

- ३.११ वार्षिक विन्दुगत आधारमा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क (२०५६/५७=१००) २०६४ फागुनमा ६.६ प्रतिशतले बढेको छ। राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क अन्तर्गत कृषि वस्तु समूहको मूल्य सूचकाङ्क ४.९ प्रतिशतले, स्वदेशमा उत्पादित औद्योगिक वस्तु समूहको ९ प्रतिशतले र आयातीत वस्तु समूहको मूल्य सूचकाङ्क ७.८ प्रतिशतले बढेको छ।
- ३.१२ कृषि वस्तु समूह अन्तर्गत खाद्यान्न, नगदे वाली र दलहनको मूल्य वृद्धि उच्च रहेको छ। स्वदेशमा उत्पादित औद्योगिक वस्तु समूहमा खाद्यजन्य वस्तुहरु र निर्माण सामग्रीको मूल्य उच्च दरले बढेको छ भने आयातीत वस्तु समूहमा पेट्रोलियम वस्तुहरु तथा कोइला र रासायनिक मल तथा रासायनिक वस्तुहरुको मूल्य वृद्धि तुलनात्मक रुपमा बढी छ।
- ३.१३ बढ्दै गइरहेको खाद्यान्नको मूल्य र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नै आकासिदै गइरहेको पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यले आगामी दिनमा थोक मूल्यमा पनि चाप पार्ने देखिन्छ।

थोक मूल्यमा पर्न जाने यस चापले स्वाभाविक रूपमा उपभोक्ता मूल्यमा विस्तार ल्याउने भएकोले आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने कार्य थप चुनौतीपूर्णहुने देखिन्छ ।

तालिका ३ (ड) : राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकांक

(आधार वर्ष २०५६/५७ = १००)

(प्रतिशत परिवर्तन)*

समूह	भार (प्रतिशत)	आर्थिक वर्ष				
		२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५**
कुल	१००.०	३.६	८.५	६.२	१२.२	६.६
कृषि वस्तु	४९.६	-१.२	७.६	४.७	१९.९	४.९
स्वदेशमा उत्पादित औद्योगिक वस्तु	२०.४	७.८	४.३	३.५	८.७	९.०
आयातीत वस्तु	३०.०	८.६	१२.४	१०.१	३.७	७.८

* फागुन-फागुनको विन्दुगत मूल्य परिवर्तन, ** अपरिष्कृत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क

३.१४ वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६४ फागुन महिनामा राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क (२०६१/६२=१००) ९.० प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो वर्ष यो सूचकाङ्क १०.१ प्रतिशतले बढेको थियो । राष्ट्रिय तलब तथा ज्यालादर सूचकाङ्क अन्तर्गत तलब सूचकाङ्कको वृद्धिदर १०.९ प्रतिशत रहेको छ भने ज्यालादर सूचकाङ्क ८.४ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्ष तलब सूचकाङ्क तथा ज्यालादर सूचकाङ्क क्रमशः ६.२ प्रतिशत र ११.४ प्रतिशतले बढेको थियो । २०६४ साउनमा भएको सरकारी कर्मचारीहरूको तलब वृद्धिको प्रभावस्वरूप निजामती तथा सार्वजनिक संस्थानका कर्मचारी, सेना, प्रहरी, शिक्षक लगायतको तलब सूचकाङ्कमा उल्लेख्य विस्तार आएको हो । विभिन्न औद्योगिक एवम् निर्माण प्रतिष्ठानहरूले मजदुरहरूको ज्यालादरमा वृद्धि गरेका कारणबाट औद्योगिक मजदुरहरूको ज्यालादर सूचकाङ्कमा समेत वृद्धि भएको हो ।

तालिका ३ (च) : राष्ट्रिय तलव तथा ज्यालादर सूचकांक
(आधार वर्ष २०६१/६२ = १००)

(प्रतिशत परिवर्तन)*

समूह/उपसमूह	भार (प्रतिशत)	आर्थिक वर्ष			
		२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५**
कुल सूचकाङ्क	१००.०	९.८	४.३	१०.१	९.०
१. तलव सूचकाङ्क	२७.०	८.६	०.४	६.२	१०.९
१.१ निजामती सेवा	२.८	२०.०	०.०	१०.०	२३.५
१.२ सार्वजनिक संस्थानहरू	१.१	११.४	४.४	६.७	८.८
१.३ बैंक तथा वित्तीय संस्थानहरू	०.६	०.२	१०.०	३.०	५०.५
१.४ सेना तथा प्रहरीबल	४.०	१९.७	०.०	११.४	९.३
१.५ शिक्षा	१०.६	९.३	०.०	७.०	१४.८
१.६ निजी प्रतिष्ठानहरू	७.९	०.०	०.०	१.३	-१.५
२. ज्यालादर सूचकाङ्क	७३.०	१०.०३	५.७	११.४	८.४
२.१ कृषि मजदुर	३९.५	१०.५	७.३	१०.९	६.०
२.२ औद्योगिक मजदुर	२५.२	१०.५	५.१	१३.३	११.६
२.३ ज्यामी (निर्माण मजदुर)	८.३	८.७	०.३	७.५	१०.९

* फागुन-फागुनको विन्दुगत परिवर्तन; ** अपरिष्कृत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

केही प्रमुख वस्तुहरूको सरदर खुद्रा मूल्य

३.१५ दैनिक उपभोग्य प्रमुख १० कृषिजन्य वस्तुहरूको सरदर खुद्रा बजार मूल्यतर्फ २०६३ फागुनको तुलनामा २०६४ फागुनमा खारेको घ्यू र सुकेको प्याज बाहेक सबै वस्तुहरूको मूल्य वृद्धि भएको छ। खाद्य वस्तुहरूतर्फ तोरीको तेलमा सर्वाधिक मूल्य वृद्धि भएको छ। यसको मूल्य ३२.० प्रतिशतले बढेको छ। तोरीको तेल पछि चामल, रहरको दाल र खसीको मासुको मूल्य तुलनात्मकरूपमा उच्च दरले बढेको छ। भौगोलिक क्षेत्रअनुसार पहाडमा तोरीको तेलको मूल्य सबै भन्दा बढी २८.० प्रतिशतले बढेको छ। यस बाहेक रहरको दाल र मासु उच्च मूल्य वृद्धि भएका खाद्य वस्तु हुन्। यसैगरी, तराईमा पनि तोरीको तेलको मूल्य ३६.० प्रतिशतको उच्च दरले बढेको छ। यस बाहेक, तराईमा उच्च मूल्य वृद्धि भएका वस्तुहरूमा चामल र रहरको दाल रहेका छन्। प्रमुख १० कृषिजन्य वस्तुहरूको गत आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको राष्ट्रिय सरदर खुद्रा मूल्यसँग चालू आर्थिक वर्षको सोही मूल्यको तुलना गर्दा चामल, रहरको दाल, तोरीको तेल, आलु र सुकेको प्याजको मूल्य क्रमशः १४.७ प्रतिशत, २०.९ प्रतिशत, १८.७ प्रतिशत, २०.७ प्रतिशत र ३८.५ प्रतिशतले बढेको छ।

आपूर्ति स्थिति

३.१६ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा पेट्रोलियम पदार्थहरू मध्ये डिजेलको आपूर्ति ९.३ प्रतिशतले वृद्धि भई १ लाख ९८ हजार ४ सय २० किलो लिटर पुग्न गएको छ भने मट्टितेलको आपूर्तिमा १५.५ प्रतिशतले ह्रास आई १ लाख २ हजार ४

सय १० किलो लिटर रहेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा डिजेल र मट्टितेलको आपूर्ति क्रमशः १ लाख ८१ हजार ४ सय ९४ किलो लिटर र १ लाख २१ हजार १ सय ९१ किलो लिटर रहेको थियो। यसैगरी, पेट्रोलको आपूर्ति गत वर्षको तुलनामा ९.० प्रतिशतले वृद्धि भई ६७ हजार ७ सय ६८ किलो लिटर पुगेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा पेट्रोलको आपूर्ति ६२ हजार १ सय ८० किलो लिटर रहेको थियो। एल.पि. ग्याँसको आपूर्ति गत वर्ष ६२ हजार १ सय ८० मेट्रिक टन रहेकोमा चालू वर्षको सोही अवधिमा ६.७ प्रतिशतले वृद्धि भई ६७ हजार ७ सय ६८ मेट्रिक टन पुगेको छ। त्यसैगरी, फर्नेस आयलको आपूर्ति गत वर्ष २ हजार ६ सय ३६ किलो लिटर रहेकोमा समीक्षा अवधिमा १२.० प्रतिशतले ह्रास आई २ हजार ३ सय २० किलो लिटर रहेको छ। समीक्षा अवधिमा हवाई इन्धनको आपूर्ति ११.९ प्रतिशतले वृद्धि भई ४६ हजार २ सय ४३ किलो लिटर रहेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा हवाई इन्धनको आपूर्ति ४१ हजार ३ सय २६ किलो लिटर रहेको थियो।

३.१७ नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ देखि पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य निर्धारण गर्दा नेपाल आयल निगमको डिपो वा भन्सार-विन्दु रहेको ठाउँ अनुसार थोक विक्री मूल्य (मू.अ.करसमेत) निर्धारण गर्ने गरेको छ। पेट्रोलियम पदार्थको थोक विक्री वितरण गर्ने व्यवस्था विराटनगर, वीरगञ्ज, अमलेखगञ्ज, काठमाडौं, पोखरा, भैरहवा, नेपालगञ्ज, सुर्खेत, धनगढी, दिपायल, महेन्द्रनगर र जनकपुरबाट गरिएको छ। यस व्यवस्थाबाट ठाउँ अनुसार पेट्रोलियम पदार्थको थोक मूल्य तथा खुद्रा मूल्यमा फरक पर्न सक्दछ। उदाहरणको लागि, वीरगञ्ज डिपोबाट उपलब्ध हुने पेट्रोलको थोक मूल्य रु ९४ हजार ९ सय ८७ पैसा ८० प्रति किलो लिटर रहेको छ भने दिपायल डिपोको थोक मूल्य रु. ९९ हजार १ सय ६३ पैसा ३६ रहेको छ। काठमाडौं उपत्यकाको पेट्रोलको सरदर खुद्रा मूल्य १०० रुपैया, डिजेलको ७० रुपैया, मट्टितेलको ६५ रुपैया र एल.पि. ग्याँस प्रति सिलिण्डर १२ सय रुपैया रहेको छ।

३.१८ दुर्गम पहाडी जिल्लाहरूका जनतालाई सरल सुलभ तरिकाले खाद्यान्न उपलब्ध गराउन खाद्यान्न ढुवानीमा नेपाल सरकारबाट अनुदान दिने नीतिअनुरूप नेपालका ३० दुर्गम जिल्लाहरूमा हवाई मार्गको साथै स्थलमार्गबाट समेत खाद्यान्न ढुवानी गर्ने कार्य गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ३० दुर्गम पहाडी जिल्ला/क्षेत्रहरूमा ७ हजार ८ सय ३८ मेट्रिक टन खाद्यान्न ढुवानी गरी आपूर्ति गर्ने वार्षिक लक्ष्य रहेकोमा ७ हजार ७ सय ७० मेट्रिक टन खाद्यान्न ढुवानी गरी आपूर्ति गरिएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा ३० दुर्गम जिल्ला/क्षेत्रहरूमा ४ हजार ७ सय मेट्रिक टन खाद्यान्न ढुवानी गरी आपूर्ति गर्ने लक्ष्य लिइएकोमा ६ हजार ९ सय ८७ मेट्रिक टन आपूर्ति गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ८ हजार ९ सय ३० मेट्रिक टन खाद्यान्न आपूर्ति गर्ने वार्षिक लक्ष्य छ।

चुनौतीहरू

३.१९ अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य निरन्तर वृद्धि भइरहेको सन्दर्भमा नेपालले ती पदार्थहरूको सहज आपूर्तिको लागि ठोस नीति अवलम्बन गर्नु आवश्यक छ। यसका लागि आयात र वितरणको जिम्मा पाएको आधिकारिक संस्था नेपाल आयल निगमलाई सुदृढ तुल्याई चुहावट नियन्त्रण गर्नुका साथै निजी क्षेत्रलाई समेत आयात र वितरणमा प्रोत्साहन गर्ने नीति ल्याउनु अपरिहार्य छ। साथै, उपभोक्तामा उच्च मूल्य वृद्धिको चाप एकै पटक पर्न नदिन समेत अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य अनुसार पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य स्वतः समायोजन हुने व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ। पेट्रोलियम पदार्थका लागि आयातमा सत्प्रतिशत निर्भर रहनुपर्ने र अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलको मूल्य अनपेक्षितदंगले वृद्धि भइरहेको अवस्थामा तत्कालका लागि उपभोग आदतमा परिवर्तन गर्न प्रेरित गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसका लागि सम्भव भएसम्म कर समायोजन गरी सर्वसाधारणलाई बढी प्रभावित पार्ने पेट्रोलियम पदार्थ र विलासिता एवम् निजी उपयोगका लागि प्रयोग गरिने सवारी साधनमा प्रयोग हुने पेट्रोलियम पदार्थमा लाग्ने करका बीच विभेद छुट्याई उपयुक्त स्तरमा प्रगतिशील कर लगाउन सकिन्छ। साथै, आम उपभोक्ताले प्रयोग गर्ने सवारी साधन (mass transportation) को व्यवस्थापनमा विशेष गरी शहरी क्षेत्रहरूमा सरकारी-निजी साझेदारीको अवधारणा अनुसार अगाडि बढ्नु पर्ने देखिन्छ। मध्यकाल र दीर्घकालका लागि भने वैकल्पिक ऊर्जाको व्यापक विकास गर्ने र जलविद्युत्को विकास गरी पेट्रोलियम पदार्थ माथिको निर्भरता घटाउने बाहेक अन्य विकल्प नेपालसँग छैन।

३.२० हाल विश्वभर खाद्यवस्तुहरूको मूल्य तीव्ररूपले वृद्धि भइरहेको छ। विश्व बैंकका अनुसार विगत तीन वर्षमा मात्र गहुँको मूल्य १८१ प्रतिशत र समग्र खाद्यवस्तुहरूको मूल्य ८२ प्रतिशतले बढेको छ। अर्कोतर्फ, राष्ट्रसंघीय खाद्य तथा कृषि संगठनका अनुसार विश्वमा खाद्यवस्तुको मौज्जात सन् १९८० पछि सबैभन्दा कम रहेको विश्व बजारको सापेक्षित अवस्था अनुरूप नेपालमा पनि खाद्य वस्तुहरूको मूल्य वृद्धि हुने क्रम जारी रहेको परिप्रेक्ष्यमा मौजुदा भण्डारण अवस्थालाई मध्यनजर गर्दा भविष्यमा मूल्यमा थप चाप पर्ने सम्भावना औल्याइएको छ। साथै, खुला सिमानाका कारण नेपालका उत्पादनहरू (आलु, प्याज आदि) भण्डारणका लागि सीमावर्ती भारतीय बजारमा लैजाने गरिएकोले त्यसबाट मूल्यमा दोहोरो चाप देखापरेको छ। यस समस्याको निरूपण गर्न सरकारी वा निजी क्षेत्रको संलग्नतामा विभिन्न Buffer Zone हरुमा ती वस्तुहरूका अतिरिक्त अत्यावश्यक नुन, तेल, चिनी, दाल एवम् खाद्यान्नको भण्डारण व्यवस्था मिलाई नियमित आपूर्ति हुने व्यवस्था गर्न आवश्यक छ। स्थानीय र वाह्य उत्पादनहरूको भण्डारणका लागि हरेक अञ्चलमा एउटा मुख्य भण्डारण केन्द्र र आवश्यकता अनुसार जिल्ला जिल्लामा भण्डारण केन्द्रहरूको स्थापना गर्न निजी क्षेत्रलाई समेत प्रोत्साहन गर्नुपर्ने र वस्तुको मौज्जात तथा उत्पादनको अनुगमन सरकारी तवरबाट प्रभावकारीरूपमा गर्न उच्चस्तरीय संयन्त्रको निर्माण गरी बजार अनुगमन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

३.२१ स्थानीयस्तरमा उत्पादन हुने फलफूल, तरकारी, खाद्यान्नबालीहरू, नगदेबालीहरू आदिले उपयुक्त बजार नपाउँदा एकातिर Net Output Gain नकारात्मक रहेको छ भने

अर्कोतर्फ उत्पादकहरूमा निराशा उत्पन्न भई उत्पादनस्तरमा नै समस्या देखिएको छ । यस अवस्थामा ती उत्पादनहरूको संकलन तथा वितरण कार्य गर्न सहकारी संस्थाहरूलाई परिचालन गरी उत्पादकत्व वृद्धि गर्न आवश्यक कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ । हाल मुलुकभरि छरिएर रहेका सहकारी संस्थाहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन तथा परिचालन गरिएमा आपूर्ति व्यवस्थामा सघाउ पुग्ने र वस्तु तथा सेवाको मूल्यमा नियन्त्रण गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

- ३.२२ मौद्रिक विस्तारको कारणले मुद्रास्फीतिमा पर्ने प्रभाव प्रति कडा निगरानी राख्नु पर्ने देखिएको छ । मौद्रिक नीतिको मूल उद्देश्य मूल्य स्थायित्व कायम गर्ने रहेकोले मौद्रिक व्यवस्थापन प्रभावकारी हुनु पर्ने बारे दुईमत हुन सक्दैन । तसर्थ, मौद्रिक व्यवस्थापनबाट मूल्य स्थायित्व कायम गर्नेतर्फ परिणाममूलक पहल प्रदर्शित हुनुपर्ने अवस्था टड्कारो बनेको छ । यसको लागि मौद्रिक नीति कार्यान्वयनको मुख्य उपकरणको रूपमा रहेको खुला बजार कारोवार सञ्चालन (open market operations) लाई थप क्रियाशील बनाउनु पर्ने आवश्यकता छ ।

४. मौद्रिक तथा बैकिङ्ग स्थिति

मौद्रिक नीति

- ४.१ नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंकले विधिवतरूपमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि प्रत्येक वर्ष मौद्रिक नीति सार्वजनिक गर्दै आएको छ। मौद्रिक नीति सार्वजनिक गर्दा मौद्रिक स्थायित्व र वाह्य स्थायित्वलाई उच्च प्राथमिकता दिइएको छ। मौद्रिक स्थायित्वको सुनिश्चितताको अभावमा आर्थिक क्रियाकलापहरूमा अनावश्यक उतारचढाव उत्पन्न हुने तथा अर्थतन्त्रले मुद्रास्फीतिको मार खेप्नु पर्ने हुन्छ। मुद्रास्फीतिको सबैभन्दा नकारात्मक असर गरिब र विपन्न वर्गले भोग्नुपर्ने भएकोले समेत मौद्रिक स्थायित्व कायम गर्ने विषयले उच्च प्राथमिकता पाएको छ। यसका लागि अर्थतन्त्रमा आवश्यक तरलताको व्यवस्थापन गरी मौद्रिक योगाङ्कको विस्तारलाई वाञ्छित सीमा भित्र राख्नु पर्ने दायित्व नेपाल राष्ट्र बैंकको रहेको छ। शोधनान्तर अर्थात् वाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्न समेत बैंकले विदेशी विनिमय नीति तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने गर्दछ। आन्तरिक र वाह्य स्थायित्वका अतिरिक्त वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व, चुस्त र सक्षम भुक्तानी प्रणालीको व्यवस्थापन र बैकिङ्ग क्षेत्रको प्रभावकारी नियमन तथा सुपरीवेक्षण जस्ता उद्देश्यहरू प्राप्तिका लागि समेत मौद्रिक नीतिमा आवश्यक व्यवस्था तथा कार्यक्रमहरू समावेश गरिदै आएका छन्।
- ४.२. नेपाल राष्ट्र बैंकले मूल्य स्थिरता र अनुकूल शोधनान्तर स्थितिलाई मौद्रिक नीतिको प्राथमिक उद्देश्य तोकी मौद्रिक नीतिको कार्य संरचना तयार पारेको छ। मौद्रिक नीति सञ्चालनमा वाणिज्य बैंकहरूलाई नेपाल राष्ट्र बैंकको समकक्षीको रूपमा लिइएको छ।

मञ्जुषा ४ (क) : मौद्रिक नीतिको विद्यमान कार्यसंरचना

उपकरणहरू	सञ्चालन लक्ष्य	अन्तरिम लक्ष्य	अन्तिम लक्ष्य
बैंक दर	वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अधिक सञ्चिति	मौद्रिक तथा कर्जा योगाङ्कहरू	मूल्य स्थिरता
अनिवार्य नगद मौज्दात			वाह्य स्थिरता
खुला बजार सञ्चालन			
नैतिक दबाव			

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

४.३. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीति २०६४ साउन ७ गते सार्वजनिक गरिएको थियो । नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ लागू भएपछि सार्वजनिक गरिएको यो छैटौँ मौद्रिक नीति हो । हालसम्मका मौद्रिक नीतिहरूको मुलभूत उद्देश्य आन्तरिक र बाह्य स्थायित्वसँगै वित्तीय स्थायित्व कायम गरी उच्च तथा दिगो आर्थिक वृद्धिको लागि सहज वातावरण सृजना गर्ने रहँदै आएको छ । चालू आर्थिक वर्षका लागि मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दा उच्च तरलता र मौद्रिक परिदृश्यमा जोखिमको स्थिति विद्यमान रहेका कारण मौद्रिक नीतिको अडान पूर्ववत् तरलता व्यवस्थापन र समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्नेमा केन्द्रित छ । यस अडान (stance) मा केन्द्रित हुँदै मुद्रा प्रदाय र समष्टिगत मागका कारण मुद्रास्फीतिमा चाप पर्न नदिई मूल्य स्थिरता कायम गर्नु नै मौद्रिक नीतिको प्राथमिक लक्ष्य रहेको छ ।

४.४. पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य परिवर्तन र समष्टिगत आपूर्तिमा व्यवधान उत्पन्न नभएमा चालू आर्थिक वर्षमा उपभोक्ता मूल्यमा आधारित वार्षिक औसत मुद्रास्फीति दर ५.५ प्रतिशत भित्र सीमित रहने प्रक्षेपण मौद्रिक नीतिले गरेको थियो भने बाह्य क्षेत्र स्थायित्वको सूचकको रूपमा शोधनान्तर बचतलाई लिँदै कम्तिमा रु. ८ अरब शोधनान्तर बचत कायम गर्ने लक्ष्य लिएको थियो । नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यमा प्रक्षेपित ५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदरलाई सहज तुल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकले आवश्यक तरलताको व्यवस्थापन गर्ने कुरा समेत मौद्रिक नीतिमा उल्लेख थियो । आर्थिक वृद्धिदर ४.५-५ प्रतिशत, विस्तृत मुद्रा आयलोचनशीलता १.५ प्रतिशत, मुद्रास्फीति दर ५.५ प्रतिशत र शोधनान्तर बचत रु. ८ अरबलाई आधार मानी चालू आर्थिक वर्षका लागि विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर १५.६ प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएको थियो ।

मञ्जूषा ४ (ख) : आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिका बिशेषताहरू

१. पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य परिवर्तन नभएमा र आपूर्ति व्यवस्थामा व्यवधान नआएमा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति दर ५.५ प्रतिशत प्रक्षेपित ।
२. रु. आठ अरबको शोधनान्तर बचत अनुमान ।
३. विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर १५.६ प्रतिशत प्रक्षेपित ।
४. बैकिङ्ग क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा १७.१ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रक्षेपण ।
५. अनिवार्य नगद मौज्जात परिवर्तन नगरी ५ प्रतिशत नै यथावत राखिएको ।
६. बैंक दरमा पनि कुनै परिवर्तन नगरी ६.२५ प्रतिशत कायम गरिएको ।
७. स्वदेशी मुद्रामा निर्यात पुनर्कर्जादरलाई ३.५ प्रतिशतबाट १ प्रतिशत विन्दुले घटाई २.५ प्रतिशत कायम गरिएको ।
८. ग्रामीण विकास बैंकका लागि पुनर्कर्जादर ३.५ प्रतिशतलाई यथावत राखिएको ।
९. रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा दर १.५ प्रतिशत यथावत राखिएको ।
१०. साना तथा घरेलु उद्योग पुनर्कर्जा दर ३.५ प्रतिशतबाट घटाई २.५ प्रतिशत कायम गरिएको ।
११. रिपो बोलकबोल र रिभर्सरिपो बोलकबोलको अधिकतम अवधि २८ दिनलाई यथावत राखिएको ।

१२. वाणिज्य बैंकहरूलाई अधिकतम ५ दिनका लागि स्थायी तरलता सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था यथावत राखिएको तर यस्तो सुविधामा लाग्ने व्याजदर (जसलाई पेनाल व्याजदर भन्ने गरिन्छ) १.५ प्रतिशतबाट बढाई २.० प्रतिशत कायम गरिएको ।
१३. लघुवित्त संस्थाहरूका लागि प्रति ग्राहक कर्जा सीमा रु. ४० हजारबाट रु. ६० हजार र प्रति लघु उद्यम रु. १ लाखबाट रु. १ लाख ५० हजार पुऱ्याइएको ।
१४. वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो कुल कर्जाको ३.० प्रतिशतसम्म विपन्न वर्ग कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्थामा संशोधन गरी आफ्नो कुल कर्जा लगानीको ३.० प्रतिशत यस्तो कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको । यो व्यवस्था विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरूको हकमा पनि क्रमशः लागू गरिने व्यवस्था भएको ।

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

मौद्रिक उपकरणहरूको कार्यान्वयन स्थिति

- ४.५ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिले बैंकदर र अनिवार्य नगद अनुपातलाई यथावत राखेकोछ भने पुनर्कर्जादरहरूमा केही परिवर्तन गरेकोछ ।

तालिका ४ (क) : बैंकदर, पुनर्कर्जा दर र अनिवार्य नगद अनुपात

उपकरणहरू	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
बैंकदर	५.५	५.५	६.२५	६.२५	६.२५
पुनर्कर्जादरहरू					
निर्यात कर्जा (स्वदेशी मुद्रामा)	४.५	३.०	३.५	३.५	२.५
निर्यात कर्जा (विदेशी मुद्रामा)	२.०	२.०	३.२५	३.२५	३.२५
रूग्ण उद्योग	२.०	१.५	१.५	१.५	१.५
साना तथा घरेलु उद्योग				३.५	२.५
अनिवार्य नगद अनुपात	६.०	५.०	५.०	५.०	५.०

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

- ४.६ नेपाल राष्ट्र बैंकले खुला बजार कारोवारलाई मौद्रिक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण उपकरणको रूपमा प्रयोग गर्दै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि सुरु गरिएको खरिद तथा बिक्री बोलकबोल र रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोलहरूलाई निरन्तरता दिइएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो आठ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूसँग रहेको अधिक तरलता व्यवस्थापन गर्ने क्रममा बिक्री बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल मार्फत रु. २१ अरब ९५ करोड बराबरको खुद तरलता प्रशोचन गरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को सोही अवधिमा रु. ९ अरब २७ करोडको तरलता प्रशोचन र रु. ९ अरबको तरलता प्रवाह गरी खुद रु. २७ करोड बराबरको तरलता प्रशोचन गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो आठ महिनाको अवधिमा खरिद बोलकबोल तथा रिपो बोलकबोल नगरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को सोही अवधिमा रिपो बोलकबोल मार्फत रु. ९ अरब बराबरको तरलता प्रवाह भएको छ ।

४.७ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को सुरुको अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूसँग अधिक तरलताको स्थिति थियो भने आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को सातौँ र आठौँ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूले तरलता चापको अनुभव गरे। धितोपत्र बजारमा कृषि विकास बैंक, नेपाल टेलिकम र नेपाल विद्युत प्राधिकरणको शेयर तथा ऋणपत्रको प्राथमिक निष्कासन हुनु र लगानीकर्ताहरूमा शेयर तथा ऋणपत्र प्रति आकर्षण बढ्नुले तरलता चापको स्थिति देखापरेको हो। यसका अतिरिक्त वाणिज्य बैंकहरूको संख्यात्मक विस्तारसँगै यी बैंकहरूले सस्तो व्याजदरमा हल्का सवारी साधन कर्जा, ट्रष्ट रिसिट कर्जा, शेयरको धितोमा कर्जा, आवासीय निर्माण कर्जा र घरजग्गा तथा घडेरी कर्जा अत्यधिक रूपमा प्रवाह गरेकाले पनि तरलता चापको अवस्था सृजना भएको हो। वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो तरलता व्यवस्थापन गर्ने क्रममा समीक्षा अवधिमा अन्तर-बैंक कारोवार उल्लेख्यरूपमा बढाएका छन्। अघिल्लो वर्षको पहिलो आठ महिनाको अवधिमा कुल रु १ खरब ११ अरब २१ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोवार भएकोमा समीक्षा अवधिमा कुल रु १ खरब ९० अरब ८२ करोड बराबरको अन्तर-बैंक कारोवार भएको छ।

तालिका ४ (ख) : खुला बजार कारोवार स्थिति

		रु. करोडमा	
विवरण		२०६३/६४	
		प्रथम आठ महिना	वार्षिक
क	तरलता प्रशोचन	२१९५	३२७४
	बिक्री बोलकबोल	७८९	१८४०
	रिभर्स रिपो बोलकबोल	१४०६	१४३४
ख	तरलता प्रवाह	०	२००
	खरिद बोलकबोल	०	०
	रिपो बोलकबोल	०	२००
ग	खुद तरलता प्रशोचन (क- ख)	२१९५	३०७४

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

४.८ वाणिज्य बैंकहरूको आपत्कालीन भुक्तानी व्यवस्था सहज तुल्याउन तथा सो कार्यमा मद्दत पुर्याउन आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि सुरुवात गरिएको स्थायी तरलता सुविधा (Standing Liquidity Facility) लाई आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पनि कायम राखिएको छ। यस सुविधाको अधिकतम अवधि ५ दिन रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूले उक्त सुविधा अन्तर्गत कुल रु ७२ अरब ५० करोड अल्पकालीन ऋण उपयोग गरेका छन्। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस सुविधा अन्तर्गत रु ८ अरब ४९ करोड अल्पकालीन ऋण उपयोग भएको थियो।

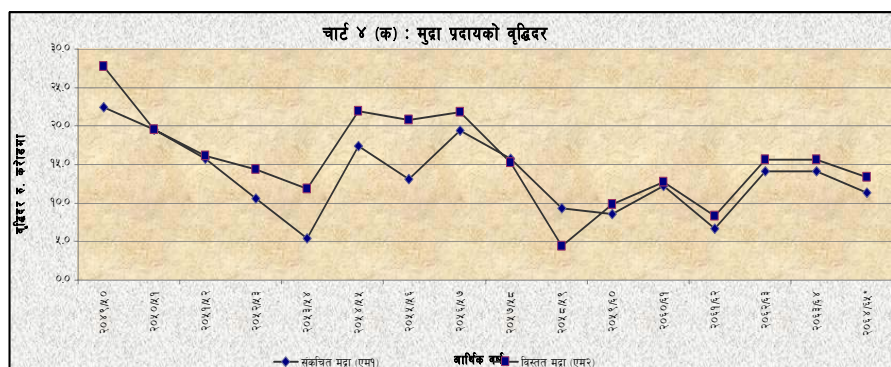
४.९ आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि नेपाल राष्ट्र बैंकले रूग्ण उद्योगहरूलाई राहत दिने उद्देश्यले सहूलियत दरमा पुनर्कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिले यस कार्यक्रमका लागि रु २ अरबको व्यवस्था

गरेकोमा २०६५ साल जेठसम्म २ होटलहरूलाई कुल रु. ६ करोड पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षमा उक्त सुविधा अन्तर्गत कुल रु. २४ करोड १९ लाख उपयोग भएको थियो। रूग्ण उद्योगहरूको लागि प्रदान गरिने पुनर्कर्जा दर १.५ प्रतिशत तोकिएको छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले बढीमा ४.५ प्रतिशतसम्म ब्याजदर लगाउन पाउने व्यवस्था गरिएको छ।

४.१० अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा अल्पकालीन व्याजदरहरू बढेका छन्। समीक्षा अवधिमा ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत मासिक व्याजदर ५.५४ प्रतिशत रह्यो, जुन अघिल्लो वर्ष यसै अवधिमा २.३६ प्रतिशत रहेको थियो। अघिल्लो वर्ष भारित औसत मासिक अन्तर-बैंक व्याजदर १.३९ प्रतिशत रहेकोमा समीक्षा अवधिमा ५.०७ प्रतिशत रहेको छ। समीक्षा अवधिमा अधिक तरलतामा केही संकुचन आएकोले अल्पकालीन व्याजदर बढेको हो। केही वाणिज्य बैंकहरूले एक वर्ष भन्दा माथिको निक्षेपको व्याजदर सीमान्तरूपमा बढाए पनि निक्षेप र कर्जाको व्याजदरमा भने उल्लेख्य परिवर्तन आएको छैन। वाणिज्य बैंकहरूले बचत निक्षेपमा न्यूनतम २.० प्रतिशतदेखि ५.५ प्रतिशतसम्म व्याज दिने गरेका छन् भने एक-वर्षे निक्षेपमा १.७५ प्रतिशतदेखि अधिकतम ५.७५ प्रतिशतसम्म र दुईवर्षे भन्दा माथिको निक्षेपमा २.७५ प्रतिशतदेखि अधिकतम ६.७५ प्रतिशत व्याज दिने गरेका छन्। कर्जातर्फ औद्योगिक कर्जामा वाणिज्य बैंकहरूले ७.० प्रतिशतदेखि १३.० प्रतिशत व्याजदर लिने गरेका छन् भने व्यापारिक कर्जामा ८.० प्रतिशतदेखि १३.५ प्रतिशतसम्म व्याजदर लिने गरेका छन्।

मौद्रिक योगाङ्कहरूको स्थिति

४.११ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा विस्तृत मुद्रा प्रदाय १३.४ प्रतिशतले विस्तार भएको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा विस्तृत मुद्रा प्रदाय ११.४ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो। खुद वैदेशिक सम्पति र कुल आन्तरिक कर्जामा विस्तार आएकोले समीक्षा अवधिमा मौद्रिक वृद्धि उच्च रहेको हो।

४.१२ मुद्रा प्रदायमा विस्तारकारी प्रभाव पार्ने कारकहरू मध्येको एक खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विनिमय मूल्याङ्कन नाफा-नोक्सान समायोजित) चालु आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा १०.३ प्रतिशतले बढेकोमा अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा ८.८ प्रतिशतले बढेको थियो । विप्रेषण आप्रवाह र समीक्षा अवधिको आठौं महिनामा वैदेशिक सहयोगमा उच्च वृद्धि हुन गएकोले खुद वैदेशिक सम्पत्ति बढेको हो । समीक्षा अवधिमा खुद आन्तरिक सम्पत्ति १५.२ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा खुद आन्तरिक सम्पत्ति १३.१ प्रतिशतले बढेको थियो । विस्तृत मुद्रा प्रदायका अंशहरू मध्ये संकुचित मुद्रा प्रदाय चालु आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा ११.३ प्रतिशतले विस्तार भएको छ । गत आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा संकुचित मुद्रा प्रदाय ५.७ प्रतिशतले बढेको थियो । विस्तृत मुद्रा प्रदायको अर्को अंश आवधिक निक्षेप समीक्षा अवधिमा १४.४ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर १४.१ प्रतिशत थियो । चलन चल्तीमा रहेको मुद्रा भने समीक्षा अवधिमा १३.९ प्रतिशत अर्थात् रु. ११ अरब ६१ करोडले बढेको छ । गत वर्ष यसको वृद्धिदर ६.३ प्रतिशत रही रु. ४ अरब ८६ करोडले बढेको थियो । द्वन्द्व व्यवस्थापन खर्च र विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि जस्ता कारणले चलन चल्तीमा रहेको मुद्रा उल्लेख्यरूपमा बढेको हो ।

तालिका ४ (ग): मुद्रा प्रदायमा प्रभाव पार्ने कारकहरू
(वार्षिक परिवर्तन, रकम रु.करोड तथा प्रतिशतमा)

क्र.सं.	शीर्षक	प्रथम आठ महिना			
		२०६३/६४		२०६४/६५*	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	खुद वैदेशिक सम्पत्ति @	१२२८.४९	८.८	१३६३.३	१०.३
२	खुद आन्तरिक सम्पत्ति @	२७१४.२४	१३.१	३९४५.१	१५.०
३	कुल आन्तरिक कर्जा	११९२.२१	३.७	४७७३.५	१३.२
४	कुल आन्तरिक कर्जा#	२७९४.६२	८.७	३१७१.२	१३.२
५	सरकारलाई गएको खुद कर्जा	-८२०.६७	-११.६	-५३.७	-०.७
	क. सरकारमाथिको दावी	४७२.७०	६.७	३८०.५	४.७
	ख. सरकारी बचत	१२९३.३७		४३४.३	१३९.१
६	संस्थानतर्फ गएको कर्जा	-३.५४	-०.६	-६१.३	-९.०
	(क) वित्तीय	-१३.२७	-७.३	-१०.०	-५.८
	(ख) गैर-वित्तीय	९.७३	२.१	-५१.३	-१०.०
७	गैर-सरकारी वित्तीय संस्थालाई गएको कर्जा	१०१०.६१	५६९.८	२१०.२	११०.१
८	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा	१००५.८२	४.१	४६७८.३	१७.१
	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा#	२६०८.२०	१०.७	३०७६.०	१७.१
९	खुद अमौद्रिक दायित्व @	-१५२२.०३	-१३.२	८२८.४	८.५
	खुद अमौद्रिक दायित्व#	८०.३५	०.७		८.०

४.१५ आन्तरिक कर्जाको मुख्य अंश निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनामा १७.१ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त कर्जा १०.७ प्रतिशतले बढेको थियो।

४.१६ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा मुद्रा प्रदायमा संकुचनकारी भूमिका खेल्ने खुद गैर-मौद्रिक दायित्व ८.० प्रतिशतले बढेको छ। थप बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना भई बैकिङ्ग क्षेत्रको चुक्ता पुँजी वृद्धि हुनुकासाथै नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन अनुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो चुक्ता पुँजी बढाउने क्रममा हकप्रद शेयर जारी गरेकाले समेत खुद गैर-मौद्रिक दायित्व बढेको हो।

४.१७ सञ्चित मुद्रा (reserve money) समीक्षा अवधिमा ११.९ प्रतिशतले बढेको छ, जुन अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा ५.५ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो। नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद वैदेशिक सम्पत्ति बढेकाले सञ्चित मुद्राको वृद्धिदर उच्च रहेको हो।

तालिका ४ (घ) : सञ्चित मुद्रामा भएको परिवर्तन

रकम रु. करोडमा

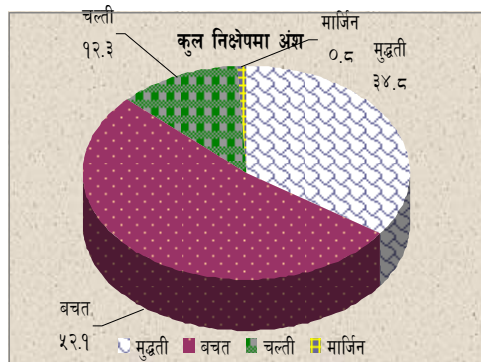
	२०६३ असार	२०६३ फागुन	२०६४ असार	२०६४* फागुन	प्रथम आठ महिनामा प्रतिशत परिवर्तन	
					२०६३/६४	२०६४/६५
सञ्चित मुद्रा	११,०८९.८	११,६९९.२	११,९३४.२	१३,३५२.९	५.५	११.९
संकुचित मुद्रा गुणक	१.०२०	१.०२१	१.०६२	१.०५८	०.२	-०.४
विस्तृत मुद्रा गुणक	३.१२७	३.३०२	३.३१२	३.३६०	५.६	१.४

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

*अनुमानित

वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप, तरलता र कर्जा स्थिति

४.१८ वाणिज्य बैंकहरूको साधनको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको निक्षेप परिचालन आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनामा १२.३ प्रतिशतले बढेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा पनि यसको वृद्धिदर १२.३ प्रतिशत नै रहेको थियो। विप्रेषण आप्रवाहमा भएको उच्च वृद्धिका कारण कुल निक्षेपको वृद्धिदर पनि उच्च रहेको हो। समीक्षा अवधिमा संकलित निक्षेप मध्ये सबभन्दा बढी रु. २१ अरब २३ करोड (५१.६ प्रतिशत) बचत निक्षेप रहेको छ, भने रु. १६ अरब ५३ करोड (४०.२ प्रतिशत) मुद्दती निक्षेप रहेको छ। निजी क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढेकोले समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा-

निक्षेप अनुपात ८७.० प्रतिशत रहेको छ, जुन अघिल्लो वर्षको यसै अवधिको ८२.१ प्रतिशत भन्दा उच्च छ ।

तालिका ४ (ड) : वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप, तरलता र कर्जा स्थिति
(प्रतिशत परिवर्तन)

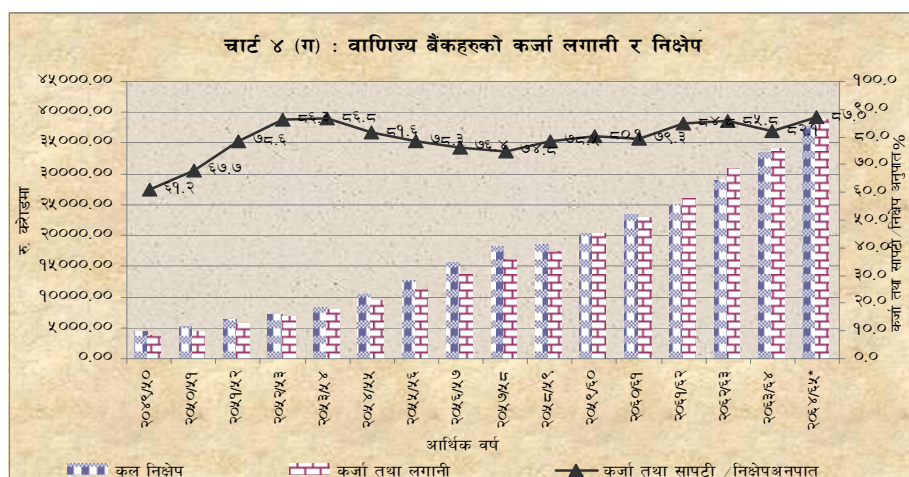
रु. करोडमा

क्र.स.	शीर्षक	प्रथम आठ महिना			
		२०६३/६४		२०६४/६५*	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	कुल निक्षेप	३५७९.८	१२.३	४११३.६	१२.३०
	१.१ चल्ती	१९४.६	५.४	३६६.४	८.६
	१.२ बचत	१३७९.९	९.०	२१२३.२	१२.२
	१.३ मुद्दती	२०२५.३	२०.२	१६५३.१	१४.५
	१.४ मार्जिन	-१२.०	-४.८	-२९.१	-९.४
२	तरल मौज्दात	३९३.४	६.४	४४०.७	६.८
३	कर्जा तथा सापटी	१६५२.०	५.४	४६६९.४	१३.७
	कर्जा तथा सापटी [#]	३२५४.३	१०.६	४६६९.४	१३.७
	६.१ सरकारलाई गएको खुद कर्जा	-२२८.७	-३.९	-५५०.९	-८.४
	६.२ गैर-वित्तीय सरकारी संस्थानलाई कर्जा	९.७	२.१	-५१.३	-१०.०
	६.३ सरकारी तथा गैर-सरकारी वित्तीय संस्थालाई गएको कर्जा	१०२६.६	४०३.६	२१६.४	७४.०
	६.४ निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा	८६८.७	३.६	५०२७	१८.९
	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा [#]	२४७१.०	१०.३	५०२७	१८.९
	६.५ वैदेशिक विल खरिद	-२४.३	-१९.२	२८.२	२५.३

* अनुमानित

नेपाल बैंक लि. र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा अपलेखन गरेको कर्जा समायोजित
स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

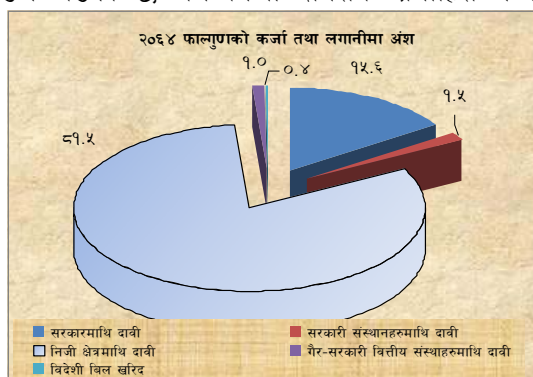
४.१९ वाणिज्य बैंकहरूको तरल सम्पत्तिको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनामा ६.८ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा यो सम्पत्ति ६.४ प्रतिशतले बढेको थियो । वाणिज्य बैंकहरूसँगको तरलता/निक्षेप अनुपात २०६३ फागुन महिनामा ३७.५ प्रतिशत रहेकोमा २०६४ फागुन महिनामा ३४.६ प्रतिशतमा झरेको छ । निजी क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढेको कारण तरलता/निक्षेप अनुपात समीक्षा अवधिमा घटेको हो ।

*प्रथम आठ महिना ।

टिप्पणी : कर्जा तथा सापटी/निक्षेप अनुपातमा सरकारमाथिको दावी समावेश नभएको

४.२० आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको कुल साधन परिचालन रु. ५१ अरब १० करोडले बढेको छ भने निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जा रु.५० अरब २७ करोडले बढेको छ । यसैको परिणामस्वरूप वाणिज्य बैंकहरूको निजी क्षेत्रमाथिको समग्र दावी १८.९ प्रतिशतले बढेको छ । गत वर्ष सोही अवधिमा उक्त दावी ३.६ प्रतिशतले बढेको थियो । समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढेकोले निजी क्षेत्रमाथिको दावी यसरी बढेको हो । थप बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको स्थापना संगसंगै निजी क्षेत्रका बैंकहरूले लगानीका नयाँ क्षेत्रहरू पहिल्याई कर्जा व्यवसायमा विविधीकरण गरेकाले निजी क्षेत्रतर्फ जाने कर्जा बढेको हो । समीक्षा अवधिमा कुल प्रवाहित कर्जामध्ये उत्पादनमूलक क्षेत्रमा रु. १० अरब ९९ करोड (२३.१ प्रतिशत), निर्माण क्षेत्रतर्फ रु. ७ अरब ३५ करोड (१५.५ प्रतिशत), थोक तथा खुद्रा व्यापारमा रु. ६ अरब ५१ करोड (१३.७ प्रतिशत), पर्यटन, शिक्षा तथा स्वास्थ्यजस्ता सेवा क्षेत्रमा रु. २ अरब २४ करोड (४.७ प्रतिशत) र मार्जिन कर्जा सहितको विविध शीर्षकमा रु. १० अरब २९ करोड (२१.७ प्रतिशत) थप कर्जा प्रवाह भएको छ ।

वित्तीय क्षेत्रको विस्तार

४.२१ बिगत एक वर्षमा देशको वित्तीय क्षेत्र थप सघन र प्रगाढ भएको छ । यस अवधिमा थप ३ वाणिज्य बैंक, २१ विकास बैंक, ९ वित्त कम्पनी र १ लघुवित्त विकास बैंक स्थापना भएका छन् । फलस्वरूप, २०६४ चैतमा वाणिज्य बैंकहरूको संख्या २३,

विकास बैंकको ५८, वित्त कम्पनीको ७९ र लघु वित्त विकास बैंकको १२ पुगेको छ। यस अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्यामा पनि ठूलो विस्तार भएको छ। शाखा विस्तारको यो क्रमसंगै प्रति बैंक शाखाबाट औसत ४६ हजार जनसंख्यालाई सेवा पुगेको छ। एक वर्ष अघि प्रति बैंक शाखा सेवाग्राहीको संख्या ४८ हजार थियो भने दुई वर्ष अगाडि यो संख्या ५८ हजार रहेको थियो। यस तथ्यबाट के पुष्टि हुन्छ भने वित्तीय क्षेत्रमा भएको विस्तारले वित्तीय समावेशीकरणलाई थप टेवा पुऱ्याएको छ।

तालिका ४ (च) : बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू	२०६३ असार मसान्त	२०६४ असार मसान्त	२०६४ चैत मसान्त
वाणिज्य बैंक	१८	२०	२३
विकास बैंक	२९	३८	५८
वित्त कम्पनी	७०	७४	७९
लघु वित्त कारोबार गर्ने संस्थाहरू	११	१२	१२
नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजतप्राप्त सहकारी संस्थाहरू (सीमित बैंकिंग कारोबार गर्ने)	१९	१७	१६
नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत प्राप्त गैर-सरकारी संस्थाहरू (लघु वित्त कारोबार गर्ने)	४७	४७	४७

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

४.२२ वित्तीय संस्थाहरूको विस्तारले वित्तीय समावेशीकरणलाई सहज बनाउँदै लगेको तथ्यलाई अन्य परिसूचकहरूले पनि पुष्टि गरेका छन्। २०६३ चैत मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूसँगरहेको निक्षेपलाई आधार मान्दा प्रति व्यक्ति औसत निक्षेप रु. १२ हजार रहेकोमा २०६४ चैतमा सो निक्षेप रु. १४ हजार ५ सय पुगेको छ। यसैगरी, एक वर्ष अघि वाणिज्य बैंकहरूबाट निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित प्रति व्यक्ति औसत कर्जा रु. १० हजार रहेकोमा २०६४ चैत मसान्तमा सो कर्जा रु. १२ हजार पुगेको छ। वित्तीय प्रगाढताको अर्को बहु प्रचलित मापक कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग विस्तृत मुद्रा प्रदायको अनुपात २०६३ चैत मसान्तमा ५३ प्रतिशत रहेकोमा २०६४ चैत मसान्तमा ५५ प्रतिशत पुगेको छ।

तालिका ४ (छ) : वित्तीय विस्तार तथा प्रगाढताका केही परिसूचकहरू

	चैत २०६३	चैत २०६४
वाणिज्य बैंक शाखा	५४६	५९१
प्रति शाखा जनसंख्या	४८,३००	४५,७००
वाणिज्य बैंकको निक्षेप (रु करोडमा)	३१,९९७	३९,०४२
प्रति व्यक्ति निक्षेप (रु)	१२,१२०	१४,४६०

	चैत २०६३	चैत २०६४
वाणिज्य बैंकको कर्जा (रु करोडमा)	२५,९४८	३१,८१४
प्रति व्यक्ति कर्जा (रु)	९,८२९	१,१७८३

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

वाणिज्य बैंकहरूको शाखा विस्तार

४.२३ २०६३ चैतमा वाणिज्य बैंकहरूको कुल शाखा संख्या ५ सय ४६ रहेकोमा त्यस पछिको एक वर्षको अवधिमा उक्त संख्या ५ सय ९६ पुगेको छ। नयाँ वाणिज्य बैंकहरूको स्थापनासंगै शाखा विस्तारको क्रममा पनि तीव्रता आएको छ। वित्तीय क्षेत्रमा थप प्रतिस्पर्धा बढेका कारण वाणिज्य बैंकहरूले शाखा विस्तार लाई आफ्नो बजार विस्तार गर्नेमात्र नभई बजार हिस्सा सुरक्षित गर्ने उपायका रूपमा समेत लिन थालेका छन्।

तालिका ४ (ज) : वाणिज्य बैंकहरूको शाखा विस्तारको स्थिति

बैंकहरू	२०६३ असार	२०६४ असार	२०६४ चैत
नेपाल बैंक लिमिटेड	१०२	९६	९९
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	११४	११४	११४
नविल बैंक लिमिटेड	१६	१७	२६
नेपाल इन्भेष्टमेण्ट बैंक लिमिटेड	१३	१४	१८
स्ट्याण्डर्ड चार्टर्ड बैंक नेपाल लिमिटेड	९	१०	१३
हिमालयन बैंक लिमिटेड	१६	१५	१६
नेपाल एसबिआइ बैंक लिमिटेड	१३	१६	१८
नेपाल बंगलादेश बैंक लिमिटेड	१७	१७	१७
एभरेष्ट बैंक लिमिटेड	१९	२०	२३
बैंक अफ काठमाडौं लिमिटेड	१०	१३	१७
नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेड	१७	१७	१७
नेपाल इण्डस्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेड	१०	१०	१२
लुम्बिनी बैंक लिमिटेड	६	५	५
माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेड	१२	१२	१३
कुमारी बैंक लिमिटेड	५	८	१०
लक्ष्मी बैंक लिमिटेड	५	९	१३
सिद्धार्थ बैंक लिमिटेड	४	५	७
कृषि विकास बैंक लिमिटेड	१४७	१४७	१४७
ग्लोबल बैंक लिमिटेड	०	१	३
सिटिजन्स बैंक	०	०	५
प्राइम बैंक	०	०	१
सनराइज बैंक लिमिटेड	०	०	१
बैंक अफ एसिया	०	०	१
कुल	५३५	५४६	५९६

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

वाणिज्य बैंकहरूको निष्क्रिय कर्जामा सुधार

४.२४ नेपाल राष्ट्र बैंकको प्रभावकारी नियमन एवम् सुपरीवेक्षण तथा विकसित हुँदै गएको प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणमा आफूलाई चुस्त एवम् दुरुस्त तुल्याउने वाणिज्य बैंकहरूको चाहनाका कारण समेत वाणिज्य बैंकहरूको निष्क्रिय कर्जा कमशः घट्दै गएको देखिन्छ ।

तालिका ४ (भ) : वाणिज्य बैंकहरूको निष्क्रिय कर्जाको स्थिति

(रकम रू. करोडमा)

वाणिज्य बैंकहरू	२०६१/६२		२०६२/६३		२०६३/६४		२०६४ पुस मसान्त	
	खराब कर्जा	प्रतिशत	खराब कर्जा	प्रतिशत	खराब कर्जा	प्रतिशत	खराब कर्जा	प्रतिशत
नेपाल बैंक लिमिटेड	८३७.२	४९.६	३२३.४	२५.१	२००.८	१४.६	२२४.३	१४.०
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	१,३६८.९	५३.०	१,२३१.४	४५.३	६७१.९	२६.४	६७९.२	२७.०
नविल बैंक लिमिटेड	१४.५	१.३	१६.६	१.३	१७.८	१.१	२१.६	१.१
नेपाल इन्भेष्टमेण्ट बैंक लिमिटेड	२८.१	२.७	३०.३	२.३	३७.६	२.१	३७.६	१.७
स्ट्याण्डर्ड चार्टेड बैंक नेपाल लिमिटेड	२२.६	२.७	१९.५	२.१	१९.७	१.८	१७.९	१.५
हिमालयन बैंक लिमिटेड	१००.१	७.४	९७.९	६.१	६३.०	३.५	६५.७	३.२
नेपाल एसबिआई बैंक लिमिटेड	४४.१	६.५	५२.०	६.३	४.६	०.५	५१.२	४.३
नेपाल बंगलादेश बैंक लिमिटेड	१८३.३	१९.०	१०४.०	१२.३	३२१.८	३५.१	३८२.९	३८.७
एभरेष्ट बैंक लिमिटेड	१२.९	१.६	१२.२	१.२	१०.७	०.८	१०.९	०.६
बैंक अफ काठमाडौं लिमिटेड	३०.९	५.०	१९.०	२.५	२१.४	२.२	२८.९	२.४
नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेड	५१.९	८.६	६५.६	११.१	१५६.९	३०.६	१३६.२	२५.८
लुम्बिनी बैंक लिमिटेड	५६.१	१५.२	१४०.२	३२.०	९८.१	१९.८	८२.२	१४.९
नेपाल इण्डस्ट्रियल एण्ड कमर्सियल बैंक लिमिटेड	१८.५	३.८	१७.३	२.६	१०.०	१.१	८.९	०.८
माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेड	२.०	०.४	१.७	०.३	८.२	१.१	१३.७	१.७
कुमारी बैंक लिमिटेड	५.४	१.०	५.४	०.९	६.६	०.७	९.७	०.८
लक्ष्मी बैंक लिमिटेड	४.४	१.६	२.८	०.७	२.३	०.४	२.५	०.३
सिद्धार्थ बैंक लिमिटेड	६.८	२.६	५.२	१.३	२.२	०.३	२.६	०.३
कृषि विकास बैंक लिमिटेड	अप्राप्य		५३२.६	२१.२	५६४.७	१६.५	६६०.२	१८.६
कुल	२७,८७.८	१८.९४	२६,७७.१	१४.२२	२२,१८.३	९.६५	२४,३६.०	८.९८

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

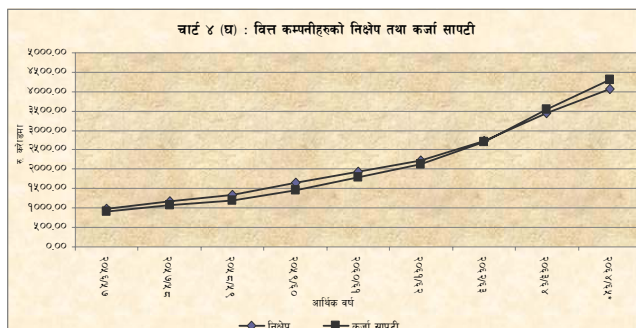
अन्य वित्तीय संस्थाहरूको साधनको श्रोत र उपयोगको स्थिति

विकास बैंक (“ख” वर्गका वित्तीय संस्थाहरू)

४.२५ २०६४ पुस मसान्तमा विकास बैंकहरूको कुल सम्पत्ति/दायित्व रु.२७ अरब ५४ करोड रहेको छ। यो रकम २०६४ असार मसान्तको तुलनामा ८.९ प्रतिशतले बढी छ। विकास बैंकहरूको संख्यामा भएको वृद्धिको कारण समेत यी बैंकहरूको सम्पत्ति/दायित्वमा उल्लेख्य वृद्धि भएको हो। २०६४ पुस मसान्तमा यी बैंकहरूको कुल निक्षेप रु.२० अरब ८५ करोड र कुल ऋण लगानी रु.१७ अरब ६८ करोड रहेको छ। गत आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा ३३.२ प्रतिशतले बढेको निक्षेप यस आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा ३३.५ प्रतिशतले बढेको छ भने ऋण लगानी गत अवधिको ३०.३ प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा यस अवधिमा ९.८ प्रतिशतले बढेको छ। कुल सम्पत्ति मध्ये ऋण लगानीको अंश २०६३ पुस मसान्तमा ६६.३ प्रतिशत रहेकोमा २०६४ पुसमा ६४.२ प्रतिशत रहेको छ। त्यस्तै, कुल सम्पत्ति मध्ये लगानीको अंश २०६३ पुस मसान्तको ८.३ प्रतिशतबाट २०६४ पुस मसान्तमा २०.५ प्रतिशत पुग्नले विकास बैंकहरूले उक्त अवधिमा कर्जाको तुलनामा लगानी तर्फ बढी जोड दिएको पाइन्छ।

वित्त कम्पनी (“ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरू)

४.२६ वित्त कम्पनीहरूको कुल साधन आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को पहिलो छ महिनामा १५.८ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को सोही अवधिमा २७.२ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६४ पुस मसान्तमा रु.६७ अरब ४४ करोड पुगेको छ। यी कम्पनीहरूको कुल साधनमा दायित्वतर्फ सबैभन्दा ठूलो हिस्सा (६०.९ प्रतिशत) ओगटेको निक्षेपको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम ६ महिनामा १५.७ प्रतिशत रहेकोमा २०६४/६५ को सोही अवधिमा १८.४ प्रतिशत रही रु.४० अरब ७३ करोड पुगेको छ। सम्पत्तितर्फ ठूलो अंश (६३.९ प्रतिशत) ओगटेको कुल कर्जा तथा सापटी आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम छ महिनामा २२.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४३ अरब ९ करोड पुगेको छ।

लघुवित्त विकास बैंक (“घ” वर्गका वित्तीय संस्थाहरू)

४.२७ नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत प्राप्त १२ वटा लघुवित्त संस्थाहरू मध्ये ग्रामीण लघुवित्त विकास केन्द्र र साना किसान विकास बैंक लि. थोक लघु कर्जा वितरक हुन् भने अन्य १० वटा संस्थाहरू प्रत्यक्षतः लघुकर्जा कारोबारमा संलग्न छन्। लघु वित्त कारोबार गर्ने यी संस्थाहरूको कुल साधन आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम छ महिनामा १३.६

प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १२ अरब पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम छ महिनामा अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा यस्ता विकास बैंकहरूको कुल निक्षेप ३०.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु.१ अरब ३२ करोड, सापटी ५.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७ अरब ५६ करोड र पूँजीकोष १२.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १ अरब १९ करोड पुगेको छ। साधनको उपयोगतर्फ तरल सम्पत्ति ४९.८ प्रतिशतले ऋणात्मक भई रु. ८८ करोड, लगानी ३६.२ प्रतिशतले बढेर रु. ३ अरब २० करोड र कर्जा तथा सापटी १५.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ६ अरब ४५ करोड पुगेको छ।

ग्रामीण लघुवित्त विकास केन्द्र

- ४.२८ लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंक, सहकारी संस्था, गैर-सरकारी संस्था आदिलाई थोक कर्जा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले २०५५ सालमा स्थापना भएको ग्रामीण लघुवित्त विकास केन्द्रले चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा रु. ६१ करोड ऋण स्वीकृत गरेको छ। सोही अवधिको ऋण लगानी र ऋण असुली क्रमशः रु ४३ करोड ३१ लाख र रु.३५ करोड २६ लाख रहेका छन् भने लगानीमा रहेको ऋण रु १ अरब २१ करोड ५६ लाख रहेको छ।

साना किसान विकास बैंक लिमिटेड

- ४.२९ साना किसान सहकारी संस्थाहरूलाई थोक कर्जा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले नेपाल सरकार, कृषि विकास बैंक, नेपाल बैंक लि., नविल बैंक लि. र साना किसान सहकारी संस्थाहरूको शेयर लगानीमा २०५८ सालमा स्थापित साना किसान विकास बैंक लि. ले साना किसान सहकारी संस्थाहरूलाई थोक कर्जा प्रदान गर्दै आएको छ। यस्ता सहकारी संस्थाहरूको संख्या २०६४ असार मसान्तमा २ सय १९ रहेकोमा २०६४ फागुन मसान्तमा पनि सोही संख्या कायम रहेको छ। २०६४ फागुन मसान्तसम्ममा यस बैंकले रु. ५३ करोड ७५ लाख ऋण लगानी गरेको छ। सोही अवधिसम्म बैंकले रु. ४६ करोड ७४ लाख ऋण असुली गरेको छ। २०६४ फागुन मसान्तसम्म बैंकको लगानीमा रहेको रकम रु. १ अरब ४४ करोड ९५ लाख छ।

ग्रामीण विकास बैंकहरू

- ४.३० नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त 'घ' वर्गका लघुवित्त संस्थाहरूमध्ये नेपाल सरकार, नेपाल राष्ट्र बैंक र निजी क्षेत्रको शेयर स्वामित्वमा स्थापना भई देशका ५ वटै विकास क्षेत्रहरूमा संचालित ५ वटा ग्रामीण विकास बैंकहरूले ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्न वर्गका महिलाहरूलाई समूहकृत गरी विविध किसिमका आयमूलक काममा संलग्न गराउनका लागि वित्तीय साधनको परिपूर्ति गरिरहेका छन्। यी बैंकहरूले २०६४ साल पुस मसान्त सम्ममा मुलुकका ४७ जिल्लाका १ हजार ५३ गा.वि.स.हरूमा ५ हजार ३ सय ३२ केन्द्र मार्फत ३६ हजार ३ सय ९९ समूह गठन गरी जम्मा १ लाख ६८ हजार ९ सय ८५ महिला सदस्यहरूमध्ये १ लाख ५५ हजार ९ सय ५३ जनालाई विना धितो लघु कर्जा प्रवाह गरी उनीहरूलाई स्थानीय सीप, साधन र श्रोतको परिचालन गरेर आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गरी आय आर्जन गर्ने

कार्यमा सहयोग पुऱ्याएका छन् । यी ग्रामीण विकास बैकहरुले स्थापनाकालदेखि हालसम्ममा जम्मा रु. १४ अरब ९७ करोड कर्जा प्रवाह गरेका छन् । यसमध्ये रु. १३ अरब ६१ करोड असुल गरी जम्मा रु. १ अरब ३६ करोड उठाउन बाँकी रहेको छ । २०६४ पुस मसान्तसम्ममा बैकका सहभागी सदस्यहरुबाट समूहकोष बचततर्फ रु. ४० करोड ७९ लाख र व्यक्तिगत बचततर्फ रु. ९ करोड ४९ लाख गरी जम्मा रु. ५० करोड २९ लाख निक्षेप जम्मा भएको छ । यी विकास बैकहरुका विभिन्न कार्यालयहरुमा २०६४ पुस मसान्तमा ९ सय ६१ कर्मचारीहरु कार्यरत रहेका छन् ।

४.३१ २०४९ मा स्थापना भएको पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैकले २०६४ पुस मसान्तसम्म पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रका ६ जिल्लाका ५७ हजार ७ सय ३४ ऋणीहरुलाई रु. ५ अरब ४४ करोड ९० लाख ९३ हजार कर्जा वितरण गरेको छ । यसरी वितरण गरिएको कर्जामध्ये २०६४ पुस मसान्तसम्ममा रु. ५ अरब ४ करोड ४६ लाख ९० हजार असूली भई रु. ४० करोड ४४ लाख ३ हजार उठाउन बाँकी छ ।

४.३२ २०५३ मा स्थापना भएको मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैकले २०६४ पुस मसान्तसम्म मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रका १४ जिल्लाका ४१ हजार ७ सय ९७ ऋणीहरुलाई रु. ३ अरब ७६ लाख ३० हजार कर्जा वितरण गरेको छ । यसरी वितरण गरिएको कर्जामध्ये २०६४ पुस मसान्तसम्म रु. २ अरब ६८ करोड ६९ लाख ४१ हजार असूली भई रु. ३२ करोड ६ लाख ८९ हजार उठाउन बाँकी छ ।

४.३३ २०५१ मा स्थापना भएको पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैकले २०६४ पुस मसान्तसम्म पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका १४ जिल्लाका ३२ हजार ९ सय ७१ ऋणीहरुलाई रु. ४ अरब २६ करोड ८४ लाख ३७ हजार कर्जा वितरण गरेको छ । यसरी वितरण गरिएको कर्जामध्ये २०६४ पुस मसान्तसम्म रु. ३ अरब ८९ करोड ८७ लाख ४६ हजार असूली भई रु. ३६ करोड ९६ लाख ९१ हजार उठाउन बाँकी छ ।

४.३४ २०५१ मा स्थापना भएको मध्य-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैकले २०६४ पुस मसान्तसम्म मध्य-पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका ५ जिल्लाका १४ हजार ५ सय १० ऋणीहरुलाई रु. १ अरब ११ करोड ६२ लाख ४१ हजार कर्जा वितरण गरेको छ । यसरी वितरण गरिएको कर्जामध्ये २०६४ पुस मसान्तसम्म रु. ९९ करोड ४३ लाख २६ हजार असूली भई रु. १२ करोड १९ लाख १५ हजार उठाउन बाँकी छ ।

४.३५ २०४९ मा स्थापना भएको सुदूर-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैकले २०६४ पुस मसान्तसम्म सुदूर-पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका ८ जिल्लाका ८ हजार ९ सय ४१ ऋणीहरुलाई रु. १ अरब १३ करोड ७० लाख ७ हजार कर्जा वितरण गरेको छ । यसरी वितरण गरिएको कर्जामध्ये २०६४ पुस मसान्तसम्म रु. ९९ करोड १६ लाख ८६ हजार असूली भई रु. १४ करोड ५३ लाख २१ हजार उठाउन बाँकी छ ।

४.३६ ग्रामीण विकास बैकहरु वाहेक ग्रामीण बैक अनुशरणकर्ताको रुपमा कार्यरत अन्य ५ बैकहरु (निर्धन उत्थान बैक लि., छिमेक विकास बैक लि., स्वावलम्बन विकास बैक

लि., डिप्रोक्स विकास बैंक लि. र नेरुडे वित्तीय संस्था लि.) छन्। यी बैंकहरूले २०६४ पुस मसान्तसम्म अधिराज्यका विभिन्न जिल्लाहरूमा १० हजार ४ सय ९२ केन्द्रहरू मार्फत ५० हजार ७ सय ३७ समूहका १ लाख ९७ हजार ५ सय ५६ ऋणी सदस्यहरूलाई बैंक सञ्चालन भएदेखि २०६४ पुस मसान्तसम्म रु. १० अरब ६२ करोड ६८ लाख १८ हजार कर्जा वितरण गरेका छन् र सो अवधिसम्म रु. ९ अरब ५ करोड ८२ लाख ५९ हजार असूली भई रु. १ अरब ५६ करोड ८५ लाख ५९ हजार उठाउन बाँकी रहेको छ। २०६४ पुस मसान्तसम्ममा यी बैंकहरूमा सहभागी सदस्यहरूबाट समूहकोष बचततर्फ रु. २१ करोड ६३ लाख र व्यक्तिगत बचततर्फ रु. ११ करोड २८ लाख गरी जम्मा रु. ३२ करोड ९१ लाख निक्षेप जम्मा भएको छ। यी विकास बैंकहरूका विभिन्न कार्यालयहरूमा २०६४ पुस मसान्तमा ८ सय ८४ कर्मचारीहरू कार्यरत रहेका छन्।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

४.३७ ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने संस्थागत ऋण प्रणालीसँग पहुँच नभएका विपन्न वर्गको उत्थानका लागि आय एवम् स्वरोजगारमूलक व्यवसाय सञ्चालन गर्न ग्रामीण क्षेत्रमा काम गर्ने गैर-सरकारी/सहकारी संस्थाहरूको संस्थागत विकासमा सहयोग पुऱ्याई ती संस्थाहरू मार्फत थोक कर्जा उपलब्ध गराई उनीहरूको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याउनका लागि थोक कर्जा प्रदान गर्ने नेपालकै पहिलो संस्थाको रूपमा २०४७ सालमा स्थापना भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम उपयोग हुने गरी लक्षित वर्गको आर्थिक एवम् सामाजिक विकास गर्न थोक कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ। कोषबाट विपन्न वर्गको उत्थानका लागि पहिलो पटक प्रति व्यक्ति रु.४० हजार, दोश्रो पटक रु.५० हजार र तेस्रो पटक रु.६० हजारसम्म लघु कर्जा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था छ।

४.३८ नेपाल सरकारबाट उक्त कोषमा जम्मा रु.९ करोडको वीज पुँजी प्राप्त भएको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जम्मा रु.२५ करोड ३४ लाख पुँजी उपलब्ध भई कोषको जम्मा पुँजी रु. ३४ करोड ३४ लाख रहेको छ। कोषले आफूसँग आवद्ध संस्थाहरूलाई सोही पुँजीबाट सम्बन्धित संस्थाहरूको प्राथमिक पुँजी (शेयर पुँजी, साधारण जगेडा र नाफा रकम) को आधारमा पहिलो कर्जामा २० गुणासम्म तथा दोश्रो र तेस्रो कर्जामा १५ गुणासम्म हुने रकम पहिलो पटक रु.१५ लाख, दोश्रो पटक रु.२० लाख र तेस्रो तथा अन्तिम पटक रु. २५ लाखसम्मको थोक कर्जा किस्ताबन्दीमा उपलब्ध गराउँदै आएको छ।

तालिका ४ (अ) : ग्रामीण स्वावलम्बन कोषको कारोबार विवरण

विवरण	२०६३ असार	२०६४ असार	२०६४ पुस
कर्जा वितरण भएको जिल्ला संख्या	४७	४८	५०
कर्जा वितरित संस्था संख्या	२५०	२७७	३०५
लाभान्वित परिवार संख्या	९,९४९	१२,२२८	१३,४२०
वितरित कर्जा रकम (रु करोडमा)	१०.१३	१३.२६	१६.१५

विवरण	२०६३ असार	२०६४ असार	२०६४ पुस
असुल भएको रकम (रु करोडमा)	६.८५	८.१२	८.९८
लगानीमा रहिरहेको रकम (रु करोडमा)	३.२८	५.१४	७.१७
भाखा नाघेको कर्जा (असुल हुनुपर्ने रकमको प्रतिशत)	८.४	८.५	९.०
कर्जा असुली (प्रतिशत)	९१.६	९१.५	९१.०

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

वित्तीय सहकारी संस्थाहरु

४.३९ नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त गरेका सहकारी संस्थाहरुको कुल वित्तीय साधन आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम छ महिनामा २.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३ अरब ६६ करोड पुगेको छ। २०६४ पुस मसान्तमा यी संस्थाहरुको वित्तीय साधनको श्रोत तथा उपयोगतर्फ मुख्य अंश ओगट्ने बचत (निक्षेप) रु.२ अरब ५६ करोड र कर्जा तथा सापटी रु. २ अरब ३५ करोड पुगेको छ। यस बाहेक नेपाल सरकार सहकारी विभागमा दर्ता भएका बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाको संख्या २०६४ असार मसान्तमा ३ हजार ३ सय ९२ रहेको थियो।

तालिका ४ (ट) : बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरुको गतिविधिको भुलक
(२०६४ असार)

सहकारीको संख्या	३,३९२
सदस्य संख्या (हजारमा)	४०३
बचत (करोडमा)	८९६.३
लगानी (करोडमा)	१,५०९.८

स्रोत: नेपाल सरकार, कृषि मन्त्रालय, सहकारी विभाग

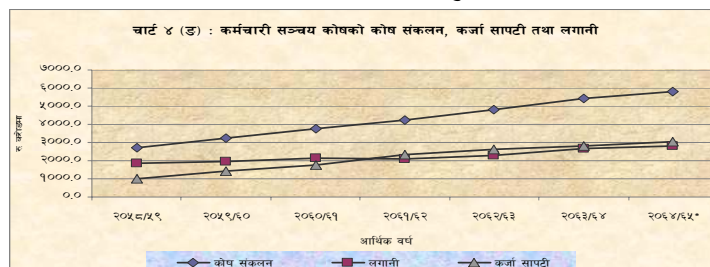
गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरु

४.४० गैर-बैंक वित्तीय संस्थाहरुमा कर्मचारी संचय कोष, नागरिक लगानी कोष र बीमा कम्पनीहरु पर्दछन्। यी संस्थाहरुको साधनको श्रोत तथा उपयोगको विवरण निम्नानुसार रहेको छ :

कर्मचारी संचय कोष

४.४१ २०६४ पुस मसान्तमा कर्मचारी संचय कोषको साधनको कुल श्रोत/उपयोग रु.६२ अरब ४१ करोड रहेको छ।

यसमध्ये श्रोततर्फ संचय कोष जम्मा रु. ५७ अरब ९७ करोड छ भने उपयोगतर्फ कर्जा

तथा सापटी र लगानी क्रमशः रु.३० अरब ४२ करोड र रु.२८ अरब २६ करोड रहेका छन्। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम नौ महिनामा कर्मचारी संचय कोषले रु. ४ अरब ७२ करोड कर्जा वितरण गरेको छ। कोषले सोही अवधिमा रु. २ अरब ३० करोड कर्जा असुली गरेको छ। यसरी कोषको लगानीमा रहिरहेको कर्जा २०६४ चैत मसान्तमा रु. ३१ अरब ८१ करोड छ।

नागरिक लगानी कोष

४.४२ नागरिक लगानी कोषको निक्षेप संकलन र लगानीमा विगत केही वर्षदेखि उल्लेख्य वृद्धि भएकोले कुल वित्तीय सम्पत्तिमा कोषको योगदान बढ्दै गएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कोषको कुल सम्पत्ति/दायित्व ३१.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो भने चालू आर्थिक वर्षमा १०.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १० अरब ५३ करोड पुग्ने अनुमान छ। वित्तीय स्रोतमा महत्वपूर्ण योगदान रहेको कोष संकलन (निक्षेप) गत आर्थिक वर्षमा २७.६ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा चालू आर्थिक वर्षमा ९.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ९ अरब ४२ करोड पुग्ने अनुमान छ। सम्पत्तितर्फ सबैभन्दा ठूलो हिस्सा ओगट्ने लगानी गत आर्थिक वर्षमा २८.५ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस आर्थिक वर्षमा १० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ७ अरब २६ करोड पुग्ने अनुमान छ। कोषको कर्जा तथा सापटी गत आर्थिक वर्षमा ३७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा चालू आर्थिक वर्षमा १०.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १ अरब १२ करोड पुग्ने अनुमान छ। तरल सम्पत्ति गत आर्थिक वर्षमा १८.१ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा चालू आर्थिक वर्षमा १०.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १ अरब १३ करोड पुग्ने अनुमान छ।

वीमा कम्पनीहरू

४.४३ २०६५ वैशाख मसान्तसम्म २२ वटा वीमा कम्पनीहरू सञ्चालनमा छन्। यी कम्पनीहरूमध्ये जीवन वीमा कारोवार गर्ने ५, निर्जीवन वीमा कारोवार गर्ने १६ र जीवन तथा निर्जीवन दुवै प्रकारका कारोवार गर्नेको संख्या १ छ। स्वामित्व संरचनाका हिसावले ३ वटा वीमा कम्पनीहरू विदेशी पूँजी लगानीमा र ४ वटा वीमा कम्पनीहरू संयुक्त पूँजी लगानीमा संचालित छन्। यसै गरी १४ वटा वीमा कम्पनीहरू निजी क्षेत्रबाट स्थापित छन् भने १ कम्पनी सरकारी स्वामित्वमा रहेको छ। चालू आर्थिक

वर्षमा जीवन तथा निर्जीवन दुवै गरी वीमा कम्पनीहरूले संकलन गरेको प्रिमियम १७.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु ८ अरब ५५ करोड पुग्ने अनुमान छ। यसमा जीवन वीमाको ५९ प्रतिशत र निर्जीवन वीमाको ३९ प्रतिशत अंश रहेको छ। वीमा कम्पनीहरूले प्रिमियमको रुपमा संकलन गरेको सो रकम सरकारी ऋणपत्र, मुद्दती निक्षेप र अन्य सम्पत्तिमा लगानी गरेको पाइन्छ। जीवन वीमातर्फको लगानी गत आर्थिक वर्षमा २३ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा चालू आर्थिक वर्षमा ११.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २२ अरब ८ करोड पुग्ने अनुमान छ। निर्जीवन वीमातर्फको लगानी गत आर्थिक वर्षमा १३.२ प्रतिशतले घट्न गएकोमा यस आर्थिक वर्षमा ६८.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५ अरब ४२ करोड पुग्ने अनुमान छ। वीमा कम्पनीहरूको कूल लगानी गत आर्थिक वर्षमा १६.२ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा चालू आर्थिक वर्षमा १९.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २७ अरब ५१ करोड पुग्ने अनुमान छ।

निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण निगम

- ४.४४ दुर्गम क्षेत्र तथा गरिब जनताको घरदैलोमा बैकिंग सेवा पुर्याउनको लागि प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा वाणिज्य बैंकहरूलाई लगानी गर्न प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले २०३१ सालमा स्थापना भएको निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण निगमले प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र लगायत पशुधन सुरक्षण, तरकारी वाली सुरक्षण, वैदेशिक रोजगार कर्जा सुरक्षण र साना तथा मझौला उद्यम कर्जा सुरक्षण जस्ता कार्यहरू गर्दै आएको छ। यस निगमले प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जा अन्तर्गत २०६४ पुस मसान्तसम्म रु.४३ करोड ४३ लाखको कर्जा सुरक्षण गरेको छ। यस्तो सुरक्षण २०६३ पुस मसान्तसम्ममा रु.७९ करोड ३५ लाख रहेको थियो। प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जालाई क्रमशः Phase-out गर्दै आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि सो कर्जा अनिवार्य नहुने व्यवस्था लागू भएका कारण प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र कर्जा सुरक्षणको रकम घट्दै गएको हो।

हुलाक बचत बैंक

- ४.४५ नेपाल सरकार, हुलाक सेवा विभागद्वारा सञ्चालित हुलाक बचत बैंकले आफ्ना निक्षेप संकलन गर्ने १ सय १७ कार्यालयहरू मार्फत २०६४ चैत मसान्तसम्म रु.७० करोड ६७ लाख ६ हजार बचत संकलन गरेको छ। सो अवधिसम्म यस बैंकमा रहेका बचत खाताको संख्या २९ हजार ८ सय ८७ छ। यसैगरी, सोही मितिसम्म यस बैंकले आफ्ना ५४ वटा लगानी गर्ने कार्यालयहरू मार्फत रु.६९ करोड ८३ लाख ५५ हजार ऋण लगानी गरेको छ। २०६४ असार मसान्तमा यस बैंकको बचत संकलन र ऋण लगानी क्रमशः रु.७० करोड २ लाख र रु.५५ करोड ६१ लाख रहेका थिए।

कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेड

- ४.४६ नेपाल राष्ट्र बैंकको अगुवाइमा २०४६ सालमा स्थापना भएको कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडले ऋणको भक्तानी अवस्थाको बारेमा जानकारी हाँसिल गरी सो जानकारी बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई उपलब्ध गराउने र कालो सूचीमा रहेका ऋणीहरूको विवरण तयार पार्ने गर्दछ। यस केन्द्रमा नेपाल राष्ट्र बैंक, वाणिज्य बैंकहरू, विकास

बैंकहरु र वित्त कम्पनीहरुको कमशः १० प्रतिशत, ६० प्रतिशत, १५ प्रतिशत र १५ प्रतिशत शेयर स्वामित्व रहेको छ। २०६५ बैशाख मसान्तमा यस केन्द्रमा रहेको अभिलेखानुसार बैंक तथा वित्तीय संस्थाका २ हजार २ सय २३ ऋणीहरु कालो सूचीमा रहेका छन्।

वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम

४.४७ वित्तीय क्षेत्रलाई स्वस्थ र सुदृढ तुल्याउने उद्देश्यले सरकारी स्वामित्वमा रहेका दुई ठूला वाणिज्य बैंकहरुको वित्तीय स्थितिमा अपेक्षित सुधार ल्याउन तथा व्यवस्थापकीय सुधार गर्न र वित्तीय क्षेत्रको विस्तार संगसंगै वित्तीय स्थिरता कायम गर्नका लागि केन्द्रीय बैंकको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको क्षमता अभिवृद्धि गर्न वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको प्रारम्भ गरिएको हो। नेपाल सरकारले २०५७ मङ्सिरमा वित्तीय क्षेत्र सुधार सम्बन्धी रणनीति पत्र जारी गरी सुधार कार्यक्रमलाई अगाडि बढाएको थियो। मुलुकको वित्तीय क्षेत्रलाई स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी, कुशल तथा व्यावसायिक बनाई आर्थिक विकासको लागि यस क्षेत्रको भूमिका सुदृढ गराउने उद्देश्य वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको रहेको छ। विश्व बैंक र बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (Department for International Development, DFID) को ऋण तथा अनुदान र नेपाल सरकारको सहयोगमा सञ्चालन भइरहेको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत मुख्यतया तीनवटा कार्यक्रमहरु रहेका छन्। यस अन्तर्गत (क) नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरण, (ख) नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना र (ग) समग्र वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि रहेका छन्।

मञ्जुषा ४ (ग) : नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचना

वित्तीय क्षेत्रको विकास तथा बदलिंदो परिस्थितिसँग सामञ्जस्यता कायम हुने गरी नेपाल राष्ट्र बैंकलाई एउटा सक्षम केन्द्रीय बैंकको रूपमा स्थापित गर्न बैंकको मानव संसाधनको विकास गर्ने, नियमन व्यवस्था र निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण प्रणालीलाई बढी सशक्त एवम् प्रभावकारी बनाउने, कार्यको आधारमा सांगठनिक पुनर्संरचना गर्ने, बैंकलाई कम्प्युटराइज्ड गर्ने, बैंकको लेखा प्रणालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूपको बनाउने तथा बैंकका कार्यहरु सरल सहज बनाउँदै केन्द्रीय बैंकलाई चुस्त बनाउने सम्बन्धी कार्यहरुलाई निरन्तररूपमा सञ्चालन गरिदै आएको छ। वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचनातर्फको प्रथम चरणका कार्यक्रमहरु सम्पन्न भई हाल दोश्रो चरणका कार्यक्रमहरु सञ्चालनमा रहेका छन्। पुनर्संरचना अन्तर्गत बैंकको कामकारवाहीलाई चुस्त र छरितो बनाउन, कर्मचारीको उत्पादकत्व बढाउन तथा कम कर्मचारीबाटै गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्न तीन चरणमा स्वेच्छिक अवकाश योजना सम्पन्न भई बैंकको प्रचलित नियमानुसार नियमित रूपमा अनिवार्य अवकाश समेत प्रदान गरिदै आइएको छ। साथै, नयाँ कर्मचारी विनियमावली २०६२ लागू भई त्यसमा पनि समयानुकूल आवश्यक संशोधनहरु क्रमिक रूपमा गरिदै लगेको छ। यसले गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकमा उपयुक्तस्तरमा जनशक्ति कायम रहन गएको छ। यस सन्दर्भमा आइ.ओ.एस.पार्टनर (IOS Partners) ले सिफारिस गरेका नीतिहरु कार्यान्वयनमा ल्याउन एकजना विदेशी मानव संसाधन सल्लाहकार कार्यरत रहेका छन् जसबाट मानव संसाधन विकासका लागि योजना, तालिम, जनशक्तिको स्तर पहिचान र विकास सम्बन्धी कार्यहरु भइरहेका छन्। निज सल्लाहकारको सम्झौता अवधि जून २६, २००८ सम्म बढाइएको छ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचनातर्फको दोस्रो चरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा ल्याउन बैंकभित्रै कार्यरत सात जना चार्टर्ड एकाउन्टेण्टको एउटा कार्यदल गठन गरिएकोमा हाल सो कार्यदलले आफ्नो कार्य सम्पन्न गरिसकेको छ। उक्त कार्यदलले निर्धारण गरेका कार्यहरूलाई क्रमशः कार्यन्वयनमा ल्याउने व्यवस्था गरिएको छ।

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

- ४.४८ वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन सुधार गर्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंक र आई.सि.सि. कन्सल्टिङ्ग, बैंक अफ स्कटल्याण्ड (आयरल्याण्ड) बीच सन् २००२ जुन १७ मा २ वर्षको लागि सम्झौता भई उक्त व्यवस्थापन समूहले नेपाल बैंक लिमिटेडमा कार्य गरिरहेकोमा सो करार अवधि सन् २००४ जुलाई २१ देखि समाप्त भएकोमा उक्त बैंकको व्यवस्थापन समूहको करार अवधि सन् २००४ जुलाई २२ देखि लागू हुनेगरी पहिलोपटक १ वर्षको लागि र दोस्रो पटक सन् २००५ जुलाई २२ देखि लागू हुने गरी २ वर्षको लागि थप गरिएको हो। त्यसैगरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहका परामर्शदाताहरूसँग सुरुमा मिति जनवरी १६, २००३ देखि दुई वर्षका लागि, त्यसपछि पहिलो पटक १६ जनवरी २००५ देखि लागू हुने गरी १ वर्षका लागि थप गरिएकोमा दोश्रो पटक १६ जनवरी २००६ देखि लागू हुने गरी २ वर्षका लागि करार अवधि थप गरिएको हो।

संज्ञा ४ (घ) : नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना

वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना गर्ने प्रमुख उद्देश्यले उक्त बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ (ग) को उपदफा १ (ण) अनुसार सो बैंकले आफ्नो नियन्त्रणमा लिएको छ। उक्त बैंकको पुनर्संरचना गर्ने सम्बन्धमा नियुक्त परामर्शदाता फर्म, बैंक अफ स्कटलैण्ड (आयरलैण्ड) लि. को आई.सी.सी. कन्सल्टिङ्गसँग भएको सम्झौताको म्याद जुलाई २१, २००७ मा समाप्त भएकोले उक्त बैंकको पुनर्संरचना सम्बन्धी कार्यलाई अगाडि बढाउन नेपाल राष्ट्र बैंकका कर्मचारीहरूको तीन-सदस्यीय व्यवस्थापन समूह गठन गरी २०६४ साउन ११ देखि उक्त व्यवस्थापन समूहले नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन कार्य गर्दै आएको छ। तथापि केन्द्रीय बैंकको संलग्नता लामो समयसम्म रहिरहन उपयुक्त नहुने भएकोले नेपाल बैंक लिमिटेडको हकमा एकजना योग्य नेपाली प्रमुख कार्यकारी अधिकृत (CEO) नियुक्त गर्न आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाउने निर्णय भएको छ। यसरी नियुक्त हुने प्रमुख कार्यकारी अधिकृत (CEO) को सिफारिसमा व्यवस्थापन समूहको लागि विभिन्न विषयका बढीमा ३ जना व्यवस्थापन विज्ञहरू छनौट गर्ने र उक्त व्यवस्थापन समूहको पारिश्रमिक लगायतका खर्च विश्व बैंकको अनुदान सहयोगमा उपलब्ध गराउन नेपाल राष्ट्र बैंकले आवश्यक पहल गर्ने निर्णय भएको छ। यसैगरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन समूहका परामर्शदाताहरूको करार अवधि सुरुमा जनवरी १६, २००३ देखि पटक पटक गरी जनवरी १५, २००८ सम्मका लागि थप गरिएको थियो। उक्त अवधि पश्चात् पनि विश्व बैंकबाट सहमति प्राप्त गरी हाल कार्यरत व्यवस्थापन समूहको करार अवधि जनवरी २००८ बाट नौ महिना थप भइसकेकोमा अरु १५ महिना थप गरी जनवरी २०१० सम्म कायम गर्नकालागि नेपाल राष्ट्र बैंकले आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाउने निर्णय भएको छ। पुनर्संरचनाको क्रममा रहेका यी दुवै बैंकहरूले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि खुद मुनाफा आर्जन गरेको, ऋणात्मक पुँजीकोषलाई घटाउँदै लगेको, वित्तीय स्थिरता प्रदान गर्नका लागि

अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका विभिन्न निर्देशिका, नीति, नियमहरू तयार गरी लागू गरेको र बैंक भित्र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा स्वीकार्य व्यवस्था तथा शैलीहरू तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयन हुँदै आएको छ। तर भाखा नाघेको कर्जा असुलीतर्फको प्रगति तथा पुँजी कोषलाई निर्धारित तहसम्म पुर्‍याउने कार्यतर्फ भने सन्तोषजनक प्रगति हुन सकेको छैन।

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

४.४९ २०५६ सालदेखि वार्षिक रूपमा अरबौं रकम घाटा व्यहोर्दै आएको नेपाल बैंक लिमिटेडले आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा खुद नोक्सान घटाएर करिब रु. २५ करोडमा सीमित गर्न सफल भएकोमा त्यसपछिका अवधि अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६०/६१, २०६१/६२, २०६२/६३ र २०६३/६४ मा क्रमशः रु. ७१ करोड, रु. १ अरब ७३ करोड, रु. १ अरब २१ करोड र रु. २३ करोडको खुद मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पुस मसान्तसम्ममा बैंकको खुद मुनाफा रु. ७ करोड रहेको छ।

४.५० राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको खुद नोक्सान आर्थिक वर्ष २०५८/५९ र २०५९/६० मा क्रमशः रु. ७ अरब ७ करोड र रु. ४ अरब ८४ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१, २०६१/६२ र २०६२/६३ मा सो बैंकले क्रमशः रु. १ अरब ४ करोड, रु. १ अरब ३२ करोड र रु. १ अरब ६२ करोड खुद मुनाफा आर्जन गर्न सकेको थियो। त्यसैगरी, उक्त बैंकले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्तमा अपरिष्कृत वित्तीय विवरण अनुसार रु. १ अरब ६८ करोड खुद मुनाफा आर्जन गर्न सकेको भए पनि लक्ष्य पूरा गर्न भने सकेन। साथै, चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनाको अवधिमा बैंकले रु. ३८ करोड नाफा आर्जन गरेको छ।

४.५१ पुनर्संरचनामा रहेका यी दुवै बैंकहरूको ऋणात्मक पुँजी कोषमा निम्नानुसार क्रमशः सुधार आएको छ। यद्यपि पुँजी कोष पर्याप्तता सम्बन्धी निर्धारित मापदण्डसम्म पुग्न भने निकै चुनौतीपूर्ण रहेको देखिन्छ।

तालिका ४ (ठ) : ऋणात्मक पुँजीकोष

(रकम रु.)

असार मसान्त	नेपाल बैंक लिमिटेड	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक
२०६०	९ अरब ८० करोड	२२ अरब ३९ करोड
२०६१	८ अरब ९० करोड	२१ अरब
२०६२	७ अरब १६ करोड	२० अरब
२०६३	६ अरब ३० करोड	१८ अरब ५९ करोड
२०६४	६ अरब २५ करोड	१७ अरब २१ करोड
२०६४ पुस मसान्त	६ अरब १८ करोड	१६ अरब ८३ करोड

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

४.५२ निष्क्रिय कर्जाको मात्रा अपेक्षितरूपमा नघटेतापनि कुल कर्जामा उक्त कर्जाको अंश भने क्रमशः घटिरहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा यी दुवै बैंकहरूले उल्लेख्य मात्रामा खराब कर्जा अपलेखन गरेका कारणले पनि सो कर्जाको अनुपातमा कमी

आएको हो । यसरी अपलेखन गरिएको कर्जाको असूली भने बैंकहरूको सामू चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।

तालिका ४ (ड) : कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा

(प्रतिशत)

असार मसान्त	नेपाल बैंक लिमिटेड	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक
२०६०	६०.४७	६०.१५
२०६१	५३.७४	५७.६४
२०६२	४९.६४	५०.७०
२०६३	१८.१८	३७.००
२०६४	१३.४९	२९.१६
२०६४ पुस मसान्त	११.०६	२६.८५

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

४.५३ विगत केही वर्षदेखि दुवै बैंकको लेखापरीक्षण हुन नसकेकोमा व्यवस्थापन समूह आएपछि सो कार्य सम्पन्न भएको छ । नेपाल बैंक लिमिटेडको आर्थिक वर्ष २०५६/५७ देखि २०६३/६४ सम्मको लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । त्यसैगरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको नयाँ व्यवस्थापन समूहले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ सम्मको बाह्य लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न गरेको छ । दुवै बैंकहरूमा लेखापरीक्षण विवरणहरू अद्यावधिक राखिएका छन् भने त्रैमासिक रूपमा वित्तीय विवरणहरू नियमितरूपमा प्रकाशन हुन थालेका छन् ।

४.५४ मानव संसाधन विकास तथा व्यवस्थापनतर्फ आवश्यक पर्ने जनशक्तिको योजनावद्ध विकास गरी जनशक्तिलाई उपयुक्तस्तरमा ल्याउन दुवै बैंकले व्यवस्थापन योजना, मानव संसाधन विकास योजना, सीप अभिवृद्धि योजना बनाई लागू गरिसकेका छन् । कर्मचारी आवश्यकता समीक्षा गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । त्यसैगरी, दुवै बैंकले पुँजी योजना तथा उत्तराधिकारी योजना नेपाल राष्ट्र बैंक समक्ष पेश गरिसकेका छन् । कर्मचारीको संख्यालाई उपयुक्तस्तरमा राख्न कर्मचारी अवकाश योजना लागू गरी नेपाल बैंक लिमिटेडमा २०५८ असार मसान्तमा कर्मचारी संख्या ६ हजार ३० रहेकोमा २०६४ पुस मसान्तमा २ हजार ९ सय १२ मा झरेको छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा पनि कर्मचारीको संख्यालाई उपयुक्तस्तरमा राख्न चौथो पटक अनिवार्य अवकाश योजना लागू गरिएको छ । २०५९ असार मसान्तमा ५ हजार ५ सय ८३ कर्मचारी रहेकोमा २०६४ पुस मसान्तमा ३ हजार १ सय ३५ मा सीमित राख्न बैंक सफल भएको छ ।

४.५५ बैंक व्यवस्थापन समूहले बैंकको आन्तरिक प्रणालीलाई भित्रैबाट मजबुत तथा सक्षम बनाउन विभिन्न किसिमका योजना, नीति, मार्गदर्शन बनाई लागू गरिसकेका छन् । खासगरी कर्जा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन कर्जा नीति तथा निर्देशिका र सम्पत्ति तथा दायित्व व्यवस्थापनतर्फ सम्पत्ति/दायित्व व्यवस्थापन निर्देशिका बनाई लागू गरेका छन् । नयाँ लेखा निर्देशिका, आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, लेखा शीर्षक

वर्गीकरण निर्देशिका, जनशक्ति योजना, सीप अभिवृद्धि योजना, पोर्टफोलियो स्थिति तथा योजना, बजेट योजना, रणनीति योजना, मुद्रा निर्मलीकरण नीति, व्यापार वित्त निर्देशिका आदि तर्जुमा गरी लागू भएका छन्। दुवै बैंकले कर्जा अपलेखन विनियमावली तयार गरी सो विनियमावली अनुरूप अपलेखन गर्ने कार्य सुरु समेत गरिसकेका छन्।

४.५६ बैकिङ्ग कारोवारलाई कम्प्युटर पद्धतिबाट सम्पन्न गरी छिटो छरितो तथा व्यवस्थित बनाउने सम्बन्धमा सूचना प्रविधि सम्बन्धी योजना तर्जुमा भई सोही अनुरूप नेपाल बैंक लिमिटेडका ४४ शाखाहरूमा कम्प्युटराइजेसनको कार्य समाप्त भएको छ र थप ३८ शाखाहरू कम्प्युटराइजेसनका लागि पहिचान गरी आवश्यक कार्य भइरहेको छ। त्यसैगरी, बैंकले हालै २७ शाखाहरूमा ABBS प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। बैंकले कुल निक्षेप र कर्जाको क्रमशः ७६ प्रतिशत र ८८ प्रतिशत अंशलाई कम्प्युटराइजेसन गरिसकेको छ। राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको सन्दर्भमा पनि बैकिङ्ग कारोवारलाई कम्प्युटर पद्धतिबाट सम्पन्न गरी छिटो छरितो तथा व्यवस्थित बनाउने सम्बन्धमा सूचना प्रविधि सम्बन्धी योजना तर्जुमा भई बैंकको ४० वटा शाखाहरूमा र केन्द्रीय कार्यालय अन्तर्गतका २ विभागहरूमा पुमोरी प्लसबाट कार्य भइरहेको छ भने काठमाडौं उपत्यका बाहिरका ३७ शाखाहरूमा पुरानै प्रविधि (RBBSYS) बाट कार्य भइरहेको छ। बैंकले २०६४ पुसमसान्तसम्ममा कुल कर्जा र निक्षेपको क्रमशः ८१ प्रतिशत र ८४ प्रतिशत अंशलाई कम्प्युटर प्रणाली भित्र ल्याइसकेको छ।

४.५७ नेपाल राष्ट्र बैंक र दुई ठूला वाणिज्य बैंकहरूका साथै समग्र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धि गर्नु पनि वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ। यस अन्तर्गत खासगरी वित्तीय कानूनहरूको तर्जुमा र परिमार्जनका साथै वित्तीय क्षेत्रलाई सहयोग पुर्याउन सहयोगी संस्थाहरूको स्थापना जस्ता कार्यक्रम रहेका छन्। त्यस्तै, कर्जा सूचना केन्द्रलाई सुदृढीकरण गर्ने, सम्पत्ति व्यवस्थापन निगमको स्थापना गर्ने, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको जनशक्तिलाई तालिम प्रदान गर्ने र आवश्यक नियम कानूनको तर्जुमा गरी वित्तीय क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने जस्ता कतिपय सम्पन्न भइसकेका र सम्पन्न हुनुपर्ने महत्वपूर्ण कार्यहरू यसमा समेटिएका छन्।

मञ्जुषा ४ (ड) : वित्तीय क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धिका लागि गरिएका पछिल्ला पहलहरू

कमजोर बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कारणले वित्तीय प्रणालीमा आउन सक्ने विकृतिलाई समयमै सम्बोधन गर्ने अभिप्रायले शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीको थालनी गर्ने नीति अवलम्बन गरिए बमोजिम यस कार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी गराउन शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली २०६४ पारित गरिएको छ। यसबाट कमजोर देखिएका बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई समयमै सुधारात्मक कारवाही गरिनेछ भने निरन्तररूपमा कमजोर नै रही सुधार हुन सक्ने अवस्था नरहेमा संस्था विघटन लगायतको निकासको बाटो पनि खुला गरी वित्तीय प्रणालीलाई स्थिर र मजबुत राख्न सहयोग पुग्नेछ।

अपराधजन्य कार्यबाट प्राप्त सम्पत्ति शुद्धीकरण गर्ने कार्यलाई नियन्त्रण गरी सर्वसाधारणलाई स्वच्छ आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सघाउ पुर्याउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकको सक्रियतामा मस्यौदा गरी तयार पारिएको सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण

विधेयक, २०६४ को मस्यौदा नेपाल सरकार समक्ष पेश गरिएकोमा व्यवस्थापिका-संसदबाट २०६४ माघ १४ गते मा प्रमाणीकरण भई सोही मितिदेखि ऐनको रूपमा लागू भएको छ। उक्त ऐन लागू भए पश्चात् गैर- कानुनी तरिकाबाट सम्पत्ति आर्जन गरी सोको शुद्धीकरण गर्ने कार्यमा नियन्त्रण हुन गई कानुन बमोजिम स्वच्छ रूपमा आर्थिक कारोवार सञ्चालन हुने अपेक्षा गरिएको छ। त्यसैगरी, बैकिङ्ग व्यवसायलाई सुदृढ, सक्षम, पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउन आवश्यक पर्ने विभिन्न ऐन नियमहरू तर्जुमा भई लागू भएका छन भने थप ऐन नियमहरू तर्जुमाकै क्रममा रहेका छन्।

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

४.५८ वित्तीय क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धिका लागि जारी भएका केही प्रमुख ऐन, नियम तथा विनियमावली निम्न छन्:

तालिका ४ (ढ) : वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित जारी नयाँ ऐन तथा नियमहरू

सि.नं.	जारी ऐनहरू	जारी मिति (वि.सं.)
१	बैंक तथा वित्तीय संस्था ऋण असुली ऐन	२०५८
२	नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन	२०५८
३	राष्ट्र ऋण ऐन	२०५९
४	सुरक्षित कारोवार ऐन	२०६३
५	सार्वजनिक खरिद ऐन	२०६३
६	बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन	२०६३
७	दामासाही ऐन	२०६३
८	कम्पनी ऐन	२०६३
९	प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन तथा बजार संरक्षण ऐन	२०६३
१०	सम्पत्ति शुद्धीकरण (मनी लाउन्डरिङ्ग) निवारण ऐन	२०६४
११	बैंकिङ्ग कसुर तथा सजाय ऐन	२०६४
नियमावली/विनियमावली तथा निर्देशनहरू		
१	राष्ट्र ऋण नियमावली	२०५९
२	नेपाल राष्ट्र बैंक कर्जा सूचना विनियमावली	२०५९
३	नेपाल राष्ट्र बैंक निरीक्षण विनियमावली	२०५९
४	ग्राहक पहिचान निर्देशिका	२०६२
५	बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली	२०६४
६	दामासायी सम्बन्धी नियमावली	२०६४

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई जारी गरिएका प्रमुख परिपत्रहरू

निक्षेप परिचालन सम्बन्धमा

- ४.५९ इजाजतपत्र प्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले निक्षेप संकलन कार्यलाई आकर्षक बनाउन उपहार सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा/गराउँदा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति लिनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ। बैंकले तोकेको पुँजी कोष पुगेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले मात्र उपहार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ भने तोकेको पुँजी कोष पूरा नगरेका/नपुगेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कुनै पनि प्रकारको उपहार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ।
- ४.६० बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले चिठ्ठामा आधारित कुनै पनि प्रकारको निक्षेप उपहार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ। तर सम्बन्धित बैंक/वित्तीय संस्थाले तोकेका निश्चित मापदण्डहरू अन्तर्गत पर्ने सम्पूर्ण निक्षेपकर्ताहरूका बीचमा कुनै विभेद नगरी त्यस्ता सबै निक्षेपकर्ताहरूले निक्षेप रकमको आधारमा समानरूपमा उपहार प्राप्त गर्ने गरी निक्षेप उपहार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न भने छुट दिइएको छ। यो व्यवस्था लागू हुनु अगाडि नै सुरु गरिएका चिठ्ठामा आधारित उपहार कार्यक्रमहरू उक्त मितिसम्ममा कायम रहेका निक्षेपकर्ताहरूका हकमा मात्र लागू हुने गरी बढीमा २०६५ असार मसान्तसम्ममा अन्त्य गरिसक्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

पुँजी कोष सम्बन्धमा

- ४.६१ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने पुँजी कोषको अनुपात वाजल-टु (Basel-II) लागू नभएसम्मका लागि जोखिम-भारित सम्पतिको ११ प्रतिशत कायम गरिएको सन्दर्भमा प्राथमिक पुँजी अनुपात पनि जोखिम-भारित सम्पतिको ५.५ प्रतिशत हुने व्यवस्था कायम गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भए बमोजिम पुँजीकोष सम्बन्धी नयाँ मापदण्ड वाजल-टु अनुसार पुँजी पर्याप्तताको ढाँचालाई अवलम्बन गर्ने नीति लिइएको परिप्रेक्ष्यमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि एक वर्षका लागि साविकको व्यवस्था र उक्त नयाँ व्यवस्था अनुरूप पुँजी पर्याप्तता संरचनालाई समानान्तररूपमा वाणिज्य बैंकहरूको लागि मात्र लागू गर्ने र आगामी आर्थिक वर्षदेखि नयाँ व्यवस्था अनिवार्य गराउँदै लगिने व्यवस्था गरिएको छ।
- ४.६२ कर्जा खरिद तथा बिक्री र अधिग्रहण सम्बन्धी विगतको व्यवस्थालाई परिमार्जन गरी तोकिएको पुँजीकोष पर्याप्त नभएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकको पूर्व स्वीकृति नलिई अन्य कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट कुनै किसिमको ऋण, कर्जा आदि खरिद गरी लिन, बढा गरी लिन, स्वाप गरी लिन तथा कर्जा खरिद तथा बिक्री र अधिग्रहण गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ।

संस्थापक शेयर सम्बन्धमा

४.६३ समीक्षा अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकले संस्थापक शेयर सम्बन्धमा विद्यमान निर्देशनमा परिमार्जन गरी नयाँ निर्देशन जारी गरेको छ। यसले बजारमा शेयरको आपूर्ति बढ्न गई अन्य कारण संगसंगै उच्च मागले बढेको शेयर मूल्यलाई वास्तविक स्तरमा राख्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

मन्जुषा ४ (च) : संस्थापक शेयर सम्बन्धी निर्देशनको प्रमुख भूलक

१. बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ९(२) को प्रयोजनको लागि वित्तीय कारोवार सञ्चालन भएको ५ वर्ष पूरा गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको लागि ५१ प्रतिशतभन्दा बढी संस्थापक समूहको शेयर स्वामित्व रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संस्थापक शेयरधनीहरूले चाहेमा संस्थापक समूहको शेयर स्वामित्व कम्तिमा ५१ प्रतिशत कायम रहने गरी बाँकी शेयर सर्वसाधारण शेयर सरह नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेड मार्फत कारोवार गर्न सक्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ।
२. एकाउन्त प्रतिशतभन्दा बढी भएको शेयर स्वामित्व धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेड मार्फत खरिद/बिक्री/परिणत गर्ने प्रयोजनको लागि संस्थापकहरूको शेयर लगानीको अनुपातमा समानुपातिक (प्रो-राटा) आधारमा बढी हुने शेयर साधारण शेयरमा परिणत गरी प्रचलित कानून बमोजिम धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेड मार्फत खरिद/बिक्री गर्न सकिनेछ।
३. हाल वित्तीय कारोवार सञ्चालन भएको ५ वर्ष पूरा गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस व्यवस्था अनुरूप शेयर बिक्री गर्न सर्वसाधारणमा परिणत गर्दा कुनै पनि संस्थापक शेयरधनीले चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ अर्थात् २०६५ अषाढसम्मका लागि यसरी परिणत गर्न पाउने शेयरको ५० प्रतिशतसम्म मात्र बिक्री गर्न सक्नेछन् र तत्पश्चात् एकैपटक सम्पूर्ण वा बाँकीमध्येको हिस्सा बिक्री गर्न सक्नेछन्। तर, कुनै संस्थापक/संस्थापक समूहमा रहेको शेयरधनीले माथि उल्लेख भए अनुसारको शेयरहरू अर्को समूहमा परिणत गर्न नचाहेको भनी स्व:घोषणा विवरण प्राप्त भएको अवस्था रहेछ भने बाँकी रहेका सदस्यहरूले संस्थापक/संस्थापक समूहको शेयर स्वामित्व ५१ प्रतिशतभन्दा कम नहुने गरी त्यस्तो शेयर अनुपात उपयोग गर्न पाउने छन्।
४. यस सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सञ्चालक समितिको सिफारिस सहित नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त गर्नु पर्नेछ। यसरी स्वीकृति प्राप्त भएपछि आगामी साधारण सभाबाट प्रबन्धपत्र तथा नियमावलीमा आवश्यक संशोधन गरी सोही बमोजिम शेयर संरचना मिलाउनु पर्नेछ। सो बमोजिम प्रबन्धपत्र तथा नियमावलीमा आवश्यक संशोधन नभएसम्म यसरी खरिद/बिक्री/परिणत हुने शेयरको अंश संस्थापक समूहमा नै रहेको मानिने छ।
५. प्रबन्धपत्र तथा नियमावली संशोधन गर्दा सञ्चालक समितिमा पनि शेयर स्वामित्व अनुरूप प्रतिनिधित्व हुने गरी मिलाउनु पर्नेछ र एकपटक सर्वसाधारण शेयरमा परिणत भइसकेको शेयर पुनः संस्थापक वा संस्थापक समूहको शेयरमा परिणत गर्न पाइने छैन। संस्थापक समूहमा रहेको शेयर सर्वसाधारण शेयरमा परिणत गरी बिक्री गर्ने व्यक्ति/संस्था कालोसूचीमा रहेको भएमा निजको शेयर बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कर्जा

चुक्ता गर्ने प्रयोजनको लागि मात्र बिक्री गर्न पाइने छ। कालोसूचीमा रहे/नरहेको व्यहोरा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले नै यकीन गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

विपन्न वर्ग कर्जा सम्बन्धमा

- ४.६४ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि प्राथमिकता क्षेत्रमा कर्जा लगानी गर्नुपर्ने वाध्यात्मक व्यवस्था नहुने अवस्थामा विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नु पर्ने सम्बन्धमा हालसम्म भएका निर्देशन तथा परिपत्रहरूलाई एकीकृत गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले नयाँ निर्देशन जारी गरेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि लागू हुने गरी “क” वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले आफ्नो कुल बाँकी कर्जा सापट (विल्स खरिद तथा डिस्काउण्टसमेत) को न्यूनतम तीन प्रतिशत र “ख” वर्गका इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले आफ्नो कुल बाँकी कर्जा सापट (विल्स खरिद तथा डिस्काउण्टसमेत) को एक प्रतिशत विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्नु पर्नेछ।
- ४.६५ उपरोक्त निर्देशनको प्रयोजनका लागि “विपन्न वर्ग” भन्नाले न्यून आय भएका र खासगरी सामाजिक रूपमा पिछ्छाडिएका महिला, जनजाति, दलित, अन्धा, बहिरा, शारीरिकरूपले अपाङ्ग व्यक्तिहरू, सीमान्त तथा साना किसान, कालिगढ, मजदूर र भूमिहीन परिवारलाई सम्झनु पर्दछ। विपन्न वर्गको आर्थिक तथा सामाजिक उत्थानको लागि सञ्चालन हुने स्वरोजगारमूलक लघु उद्यमहरू सञ्चालन गर्न बैंकद्वारा तोकिएको सीमासम्म प्रवाह हुने लघु कर्जालाई “विपन्न वर्ग कर्जा” भनिएको छ।
- ४.६६ “क” र “ख” वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नु पर्ने कर्जा सम्बन्धी निर्देशन बमोजिमको कर्जा प्रवाह नगरेमा वा कम प्रवाह गरेमा त्यसरी प्रवाह नगरेको वा कम प्रवाह गरेको रकममा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८१ बमोजिम सम्बन्धित इजाजतपत्रप्राप्त संस्थाले सो गणना अवधिमा कर्जामा लिने अधिकतम व्याजदरले हुने रकम हर्जाना लगाइने छ।
- ४.६७ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा दिएको छुट सरह नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन बमोजिम विपन्न वर्गमा प्रवाह भएको कर्जालाई निक्षेप तथा कर्जा सुरक्षण निगमबाट सुरक्षण गराएको अवस्थामा त्यस्तो सुरक्षण गरेको विपन्न वर्ग कर्जाको लागि गर्नु पर्ने खराब कर्जा व्यवस्थामा ७५ प्रतिशत छुट दिई बाँकी २५ प्रतिशत मात्र व्यवस्था गरे पुग्ने व्यवस्था गरिएको छ।

मार्जिन लेण्डिङ तथा अन्य कर्जा कारोवार सम्बन्धमा

- ४.६८ समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले शेयरको धितोमा अत्यधिक मार्जिन कर्जा प्रवाह गरेको कारण शेयर मूल्य उल्लेख्यरूपमा बढ्न पुग्यो। यसले एकातर्फ पुँजी बजारको विकासलाई नकारात्मक असर पार्ने देखियो भने अर्कोतर्फ वाणिज्य बैंकहरूमा वित्तीय संकट आउन सक्ने सम्भावना रह्यो। यस तथ्यलाई ध्यान दिएर समीक्षा अवधिमा

नेपाल राष्ट्र बैंकले मार्जिन लेण्डिङ्ग सम्बन्धमा नयाँ व्यवस्था गरेको छ। यस व्यवस्थाले शेयर बजार स्थिर हुन मद्दत पुऱ्याएको महसुस भएको छ।

मन्जुषा ४ (छ) : मार्जिन लेण्डिङ्ग सम्बन्धी निर्देशनको प्रमुख भलक

१. नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि.मा सूचिकृत संस्थाहरूको शेयरको धितोमा प्रवाह हुने मार्जिन लेण्डिङ्ग प्रकृतिको शेयर सुरक्षण राखी प्रवाह हुने कर्जाको हकमा सुरक्षण बापत राखिने शेयरको मूल्याङ्कन गर्दा पछिल्लो १८० कार्य दिनको अन्तिम मूल्य को औसत मूल्यको आधारमा बढीमा ५० प्रतिशत वा शेयरको प्रचलित बजार मूल्यको ५० प्रतिशतमध्ये जुन कम हुन्छ सो रकमसम्म मात्र कर्जा दिन सकिने व्यवस्था गरिएको छ। यसरी प्रवाह भएको कर्जाको अवधि एक वर्षभन्दा बढी हुन नहुने र त्यस्तो कर्जा नवीकरण, पुनर्संरचना र पुनर्तालिकीकरण गर्न नपाइने व्यवस्था गरिएको छ।
२. नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन वमोजिम पुँजी कोषको अनुपात कायम नगरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू, नेटवर्थ ऋणात्मक भएका संस्थाहरू, नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेडले सूचीकरणबाट हटाइएका संस्थाहरू, आर्थिक वर्ष समाप्त भएको एक वर्ष अवधि पूरा हुँदा समेत अन्तिम लेखापरीक्षण नगराएका संस्थाहरूले शेयरको धितोमा मार्जिन लेण्डिङ्ग कर्जा प्रदान गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ। यसरी प्रवाह भएको कर्जा असल कर्जामा रहेको अवस्थामा बाहेक अन्य अवस्थामा शत प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस प्रकृतिको कुल कर्जा रकम बढीमा आफ्नो प्राथमिक पुँजी बराबरको रकमसम्म मात्र प्रवाह गर्न सक्नेछन्।
३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले एउटा सूचिकृत कम्पनीको शेयरको हकमा आफ्नो प्राथमिक पुँजीको बढीमा २५ प्रतिशतमा ननाघ्ने गरी मात्र मार्जिन लेण्डिङ्ग कर्जा प्रवाह गर्न पाउने छ भने विगतमा आफ्नो प्राथमिक पुँजी भन्दा बढी कर्जा प्रदान गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाले निर्धारित सीमामा नआएसम्म यस्तो प्रकृतिको थप कर्जा प्रवाह गर्न पाइने छैन।
४. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस्तो कर्जा प्रवाह गर्दा शेयरको सक्कल प्रमाणपत्र धितो राखेर मात्र कर्जा प्रदान गर्नु पर्नेछ। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सुरु शेयर निस्काशन हुँदाको अवस्थामा शेयर खरिदका लागि बुझाइने आवेदनको अर्धकट्टीको सुरक्षणमा कुनै पनि प्रकारको कर्जा प्रवाह गर्न नपाइने र यसअघि कर्जा प्रवाह भएको भए यो व्यवस्था लागूभएको मितिबाट एक महिना भित्र कर्जा चुक्ता गर्नु पर्ने अन्यथा पर्याप्त धितो लिई पूर्ण सुरक्षित हुने गरी नियमित गरिसक्नु पर्ने र सो अनुसार पूर्ण सुरक्षित गर्न गराउन नसकेको अवस्थामा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले शतप्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

- ४.६९. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ट्रष्ट रिसिट कर्जा (टिआर लोन) वा यस्तै प्रकृतिका आयात कर्जा प्रदान गर्दा अधिकतम ९० दिनसम्मको अवधिको लागि

मात्र प्रवाह गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । यस बाहेक मुद्दति रसिदको धितोमा वा अन्य सुरक्षणपत्रहरूको धितोमा कर्जा प्रवाह गर्दा त्यस्तो सुरक्षणपत्रमा अंकित व्याजदर भन्दा कम व्याजदर नहुने गरी कर्जा प्रवाह गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ

जलविद्युत् तथा अन्यतर्फको लगानीमा नयाँ व्यवस्था

४.७० विगतमा एकल कर्जा सीमाले गर्दा जलविद्युत् जस्ता क्षेत्रमा लगानी गर्न कठिनाई भएको भन्ने वाणिज्य बैंकहरूको गुनासो र त्यस सम्बन्धी चासोलाई महसुस गरी यस सम्बन्धी सीमालाई परिमार्जन गरिएको छ । यस क्षेत्रमा गरिने लगानी सम्बन्धमा गरिएका नयाँ व्यवस्थाहरू मञ्जुषा नं. ४ मा देखाए बमोजिम रहेका छन् ।

मञ्जुषा ४ (ज): जलविद्युत् लगानी सम्बन्धी नयाँ व्यवस्था

१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले जलविद्युत् परियोजना, विद्युत् प्रसारण लाइन र केवलकार निर्माण परियोजनाको लगानी गर्दा देहाय अनुसार गर्नुपर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ :
 - १.१. जलविद्युत् सम्बन्धी परियोजनाहरूमा लगानी गर्न विद्यमान २५ प्रतिशतको एकल ग्राहक कर्जा सीमालाई वृद्धि गरी कोषमा आधारित कर्जा तथा गैरकोषमा आधारित सुविधा समेत जम्मा प्राथमिक पुँजीको बढीमा ५० प्रतिशतसम्म लगानी गर्न सक्ने गरी सीमा कायम गरिएको छ ।
 - १.२. जलविद्युत् परियोजनामा लगानी गर्दा सम्बन्धित निकायसँग अनिवार्यरूपमा विद्युत् खरिद संझौता भएको हुनुपर्नेछ ।
 - १.३. यस्ता परियोजनाको भुक्तानी तालिका तयार गर्दा नगद प्रवाह तथा अन्य प्रमाणको आधारमा पुष्टि हुने गरी गर्नुपर्नेछ ।
२. परियोजना विश्लेषण गरी सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले तय गरेको परियोजना अवधि अथवा त्यस्तो परियोजनाबाट विद्युत् उत्पादन हुने समयमध्ये जुन समय अगाडि हुन्छ सोही मितिबाट असुल हुनुपर्ने कर्जाको कुनै किस्ताले भाखा नाघेमा ९० दिनसम्म असुल कर्जाको रूपमा १ प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने र ९० दिनभन्दा बढीले भाखा नाघेमा त्यस्तो किस्ता रकमलाई नै खराब कर्जामा वर्गीकरण गरी किस्ताको १०० प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नु पर्नेछ ।
३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाले परियोजना सञ्चालन गर्न स्थापित पब्लिक लिमिटेड कम्पनीको शेयरमा लगानी गरेको रकम धितोपत्र विनिमय बजारमा सूचीकृत भइनसकेका यस्ता परियोजनाहरूमा लगानी गरेको रहेछ भने त्यस्तो लगानी गरेको मितिले तीन वर्षभित्र उक्त शेयर तथा डिबेञ्चर सूचीकृत नभएको खण्डमा लगानी भए बराबरको सम्पूर्ण रकम लगानी समायोजन कोष खडा गरी सो कोषमा जम्मा गर्नु पर्नेछ । त्यस्तो कोषमा रहेको रकम उक्त शेयर तथा डिबेञ्चर सूचीकृत नभएसम्म अन्य कुनै पनि प्रयोजनको लागि उपयोग गर्न पाइने छैन ।

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

कालोसूचीका ऋणीहरूलाई कारवाही गर्ने सम्बन्धमा

४.७१ नेपाल सरकार (मन्त्रीस्तरीय) को मिति २०६४।४।८ को निर्णयानुसार रू. ५ करोडभन्दा बढी साँवा रकम ऋण लिई कालोसूचीमा उल्लेखित ऋणी तथा ऋणसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई जारी भएको राहदानी जफत गर्ने र नयाँ जारी गर्न रोक लगाउने निर्णय भएको छ। निजहरूलाई कम्पनी ऐन अन्तर्गत दर्ता भएका वा हुने कुनै पनि कम्पनीको सञ्चालक हुन रोक लगाउने र ऋण तिर्ने प्रयोजनका लागि बाहेक निजहरूको स्वामित्वमा रहेको कुनै पनि चल/अचल सम्पत्ति र शेयरको खरिद विक्री रोक्का राख्ने व्यवस्था गरिएको छ। निजहरूबाट सरकारी सुरक्षणपत्रहरूमा भएको लगानी जफत गरी लिलाम गर्ने र त्यसरी प्राप्त हुन आउने रकम कर्जा चुक्ता गर्ने प्रयोजनका लागि उपयोग गर्ने, ऋण तिर्ने प्रयोजनका लागि बाहेक ऋणी र ऋणीसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई सबै किसिमका निक्षेप (स्वदेशी तथा विदेशी) को भुक्तानीमा रोक लगाउने र ऋणी र ऋणीसँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूलाई प्रदान गरिएको लकर सुविधा अनुसार लकरमा राखिएका सबै संपत्ति रोक्का राख्ने जस्ता कारवाहीहरूलाई अगाडि बढाइएको छ।

४.७२ नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को मिति २०६३।८।२९ को निर्णयानुसार साँवा ऋण रू. पाँच करोड भन्दा बढी लिएकाहरू मध्येबाट सबैभन्दा बढी ऋण लिने ऋणीहरूलाई प्राथमिकताको आधारमा सम्बन्धित बैंकले क्रमशः कारवाही अगाडि बढाउने व्यवस्था कायम गरेको छ। सोही बमोजिम बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ५७ को उपदफा (१२) बमोजिमको कारवाहीका लागि विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट नेपाल राष्ट्र बैंक समक्ष सिफारिस भई आएको तथा नेपाल राष्ट्र बैंकको राय सिफारिस सहित नेपाल सरकारलाई अनुरोध गरिएको र नेपाल सरकारबाट पटक पटक गरी ११२ जना व्यक्तिहरू उपर कारवाही गरिसकिएको छ।

४.७३ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सम्बन्धित ऋणीबाट रकम असुल उपर गर्दा त्यस्तो असुल रकम मध्येबाट सर्वप्रथम असुल उपर गर्नुपर्ने व्याज रकम सम्पूर्ण रूपमा असुल उपर भएपछिको अवस्थामा मात्र बाँकी रकम साँवामा आवश्यक हिसाव मिलान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।

४.७४ बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्ना कर्मचारीलाई कर्मचारी विनियमावलीमा उल्लिखित सापटी/सुविधाका अतिरिक्त आफ्नै वा अन्य कुनै बैंक तथा वित्तीय संस्थामा राखिएको मुद्दती रसिद, सुनचाँदी तथा नेपाल सरकार/नेपाल राष्ट्र बैंकले जारी गरेको बचतपत्र/ऋणपत्रको धितोमा कर्जा प्रदान गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ।

स्थायी तरलता सुविधा

४.७५ स्थायी तरलता सुविधा अन्तर्गत नेपाल सरकारद्वारा निष्कासित वाणिज्य बैंकहरूको स्वामित्वमा रहेको ट्रेजरी बिल र विकास ऋणपत्रहरूको धितोमा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको अंकित मूल्यको ५० प्रतिशतसम्मले हुन आउने रकम वाणिज्य बैंकहरूलाई तरलता

(कर्जा) उपलब्ध गराउन सकिने विद्यमान व्यवस्थामा परिवर्तन गरी उक्त कर्जा सुविधा सीमालाई वृद्धि गरी ७५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । यसरी प्रदान हुने स्थायी तरलता सुविधा (SLF) को व्याजदरको सम्बन्धमा सबैभन्दा पछिल्लो ९९-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत व्याजदरमा २ प्रतिशत बिन्दु थप गरी कायम हुन आउने व्याजदर वा सबैभन्दा पछिल्लो पटकको रिपो कारोवारमा कायम भएको व्याजदर मध्ये जुन बढी हुन्छ सोही दर कायम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, यस प्रयोजनको लागि पछिल्लो पटकको रिपो कारोवार भन्नाले बढीमा ३० दिन अधिसम्मको कारोवारलाई मात्र गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ, भने स्थायी तरलता सुविधा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था यथावत कायम गरिएको छ ।

शाखा विस्तार सम्बन्धमा

४.७६ वित्तीय समावेशीकरणलाई थप मद्दत पुगोस् भन्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले इजाजतप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई शाखा खोल्ने सम्बन्धी निर्देशनलाई २०६५ वैशाख ३ गते परिमार्जन गरेको छ । शाखा विस्तार गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको पूर्व अनुमति लिइरहनु नपर्ने गरी सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संचालक समितिले तोकेका शर्तहरुको अधिनमा रही शाखा विस्तार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

मञ्जूषा ४ (भ) : शाखा विस्तार सम्बन्धी नयाँ व्यवस्था

नेपाल राष्ट्र बैंकले देहायको अवस्था पूरा गरेका “क” र “ख” वर्गको इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले नयाँ शाखा कार्यालय खोल्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ:

१. शाखा विस्तार गर्नका लागि प्रस्तावित स्थान वित्तीयरूपले सम्भाव्य रहेको स्थलगत अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्ने ।
२. तोकेको न्यूनतम चुक्तापुँजी पूरा गरेको वा चुक्ता पुँजी पूरा गर्न समय दिएकोमा सो समयभित्र पुँजी वृद्धि गर्ने गरी तयार गरिएको पुँजी योजना बमोजिमको कार्य सम्पादन भइरहेको व्यहोरा नेपाल राष्ट्र बैंक समक्ष पेश गरिसकेको ।
३. बैंकबाट इजाजतपत्र प्रदान गर्दा तोकिएका शर्तहरु पूरा गर्नुका साथै शाखा खोल्नु अगाडिको त्रैमासिक वित्तीय विवरण अनुसार तोकेको पुँजीकोष पूरा गरेको ।
४. शाखा कार्यालयमा सूचना आदान प्रदान गर्नको लागि नेटवर्किङ (networking) गरी वा विद्युतीय माध्यमबाट केन्द्रीय कार्यालयमा सूचना प्रणालीमा तत्काल आवद्ध हुन सक्ने व्यवस्था गरेको ।
५. गत त्रयमासमा निष्क्रिय कर्जा (NPL) ५ प्रतिशतभन्दा बढी नभएको ।
६. शाखा कार्यालय स्थापना/सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी निर्णय सम्बन्धित बैंकको सञ्चालक समितिबाट गर्नु पर्ने । सञ्चालक समितिले निर्णय गरेको मितिले १५ दिन भित्र सोको जानकारी नेपाल राष्ट्र बैंकलाई गराउनु पर्ने र जानकारी गराएको मितिले छ महिनाभित्रमा शाखा कार्यालय खोली कारोवार सञ्चालन गरिसक्नु पर्ने ।

उपरोक्त बाहेक “ग” र “घ” वर्गका वित्तीय संस्थाका लागि समेत उल्लेखित प्रकृतिका प्रावधान राखी शाखा विस्तारको कार्यलाई सहज र चुस्त तुल्याइएको छ ।

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

बैंक तथा वित्तीय संस्थाको निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण

- ४.७७ वाणिज्य बैंकहरूको संख्यात्मक अभिवृद्धिसँगै बढ्दै गएको जोखिम र विद्यमान सुपरीवेक्षकीय क्षमता बीच तालमेल मिलाउनु पर्ने वस्तुगत यथार्थतालाई मध्यनजर गर्दै बैंकहरूको सुपरीवेक्षण गर्दा जोखिमका क्षेत्रहरूमा जोड दिई जोखिममा आधारित निरीक्षणलाई क्रमिकरूपमा लागू गर्ने नीति नेपाल राष्ट्र बैंकले लिएको छ। निरीक्षण प्रक्रियाको थप प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिँदै समस्याग्रस्त बैंकहरूको लागि छुट्टै अनुगमन समिति बनाई सुक्ष्मरूपमा निरीक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ।
- ४.७८ सबै वाणिज्य बैंकहरूको हरेक वर्ष स्थलगत निरीक्षण गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को चैत मसान्तसम्ममा १५ वटा वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ भने आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा बाँकी ८ वटा वाणिज्य बैंकहरू सहित जम्मा २३ वटा वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण कार्य पूरा गरिने कार्यक्रम रहेको छ। निरीक्षणको क्रममा देखिएका कमी कमजोरीहरू सुधार गर्न निरीक्षणको क्रममा नै आवश्यक सुधार गराउने तथा निरीक्षण प्रतिवेदन माफत सुधारको लागि नियमितरूपमा निर्देशन दिने गरिएको छ। समीक्षा अवधिमा आवश्यकता हेरी १३ वटा वाणिज्य बैंकहरूको विशेष निरीक्षण समेत सम्पन्न गरिएको छ।
- ४.७९ नेपाल राष्ट्र बैंकको निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षणको दायरामा रहेका कुल २१२ वित्तीय संस्थाहरूमध्ये २०६३ चैतदेखि २०६४ चैतसम्म २३ विकास बैंक, ४० वित्त कम्पनी, ८ सहकारी र ३ गैर-सरकारी संस्थाको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ। यसका अतिरिक्त यस अवधिमा १ विकास बैंक र १५ वित्त कम्पनी गरी जम्मा १६ वित्तीय संस्थाको विशेष निरीक्षण सम्पन्न भएको छ। त्यस्तै, १ विकास बैंक र १ वित्त कम्पनी गरी २ वित्तीय संस्थाको अनुगमन निरीक्षण र १५ विकास बैंक र १५ वित्त कम्पनी गरी ३० वित्तीय संस्थाको लक्षित निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ।
- ४.८० वाणिज्य बैंकहरूमा विगत केही महिनादेखि आएको तरलता सम्बन्धी समस्यालाई सम्बोधन गरी तथ्य पत्ता लगाउने र नियमितरूपमा अनुगमन गर्ने कार्यको सुरुवात गरिएको छ। गैरस्थलगत महाशाखा अन्तर्गत एक एकाइ खडा गरी वाणिज्य बैंकमा रहेको तरलतालाई दैनिकरूपमा अनुगमन गर्ने कार्यले बैंकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको तरलताको यथार्थ पहिचान गर्न मद्दत पुगेको छ।
- ४.८१ कमजोर बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कारणले वित्तीय प्रणालीमा ल्याउन सक्ने विकृतिहरूलाई समयमै सम्बोधन गर्ने अभिप्रायले शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीको थालनी गर्ने नीति अवलम्बन गरिए वमोजिम सोलाई व्यवस्थित र rule-based गराउन शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली २०६४ पारित भइसकेको छ। जसबाट कमजोर बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई समयमै सुधारात्मक कारवाही गर्न तथा निरन्तररूपमा कमजोर नै रही सुधार हुन सक्ने अवस्था नरहेमा संस्था विघटन

लगायतको निकासको बाटो पनि खुला गरी वित्तीय प्रणालीलाई स्थिर र मजबुत राख्न सहयोग पुग्नेछ ।

४.८२ नेपालमा Basel-II कार्यान्वयन गर्ने क्रममा Accord Implementation Group (AIG) ले अध्ययन गरी सिफारिस गरे बमोजिम पुँजी पर्याप्तता संरचना (Capital Adequacy Framework-2007) लागू गरिएको छ । उक्त Framework आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि समानान्तररूपमा लागू गरिएको छ भने २०६५ साउनदेखि पूर्णरूपमा लागू हुनेछ । उल्लेखित पुँजी पर्याप्तता संरचना (Capital Adequacy Framework) मा क्रेडिट जोखिमको लागि सिम्लिफाइड स्टान्डर्ड अप्रोच (Simplified Standard Approach) र सञ्चालन जोखिमको लागि बेसिक इन्डिकेटरस अप्रोच (Basic Indicators Approach) अवलम्बन गरिएको छ । बजार जोखिमको लागि नेटवर्थ पोजिसन अप्रोच (Networth Position Approach) लाई अवलम्बन गर्ने नीति लिइएको छ ।

४.८३ बैंक तथा वित्तीय संस्थाका बाह्य लेखापरीक्षकहरु र नेपाल राष्ट्र बैंकबीच नियमितरूपमा अन्तर्क्रिया गर्ने कायलाई निरन्तरता दिइएको छ । बाह्य लेखापरीक्षकहरुद्वारा तयार गरिने लेखापरीक्षण प्रतिवेदन (Long Form Audit Report) लाई समयसापेक्ष र उपयोगी बनाउने उद्देश्यले उक्त प्रतिवेदनको ढाँचामा संशोधन गरिएको छ ।

४.८४ बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित नियमनकारी निकायहरु बीचको समन्वयलाई बढी प्रभावकारी बनाउने र समय सापेक्ष ढंगले सुधार गर्दै जाने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकका डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग, बैंक सुपरीवेक्षण विभाग र वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागका प्रमुखहरु र धितोपत्र बोर्डका अध्यक्ष, बीमा समितिका अध्यक्ष, कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयका रजिष्ट्रार, अर्थ मन्त्रालय आर्थिक कार्य विषयक तथा नीति विश्लेषण महाशाखाका प्रमुख सदस्य रहने व्यवस्था छ । उक्त समितिले वित्तीय क्षेत्रमा आवश्यक समन्वय गराई समसामयिक विषयहरुमा छलफल तथा निर्णयहरु गर्दै आएको छ ।

चुनौतीहरू

४.८५ सरकारको नीतिगत व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अभावमा आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न नसकिने हुन्छ । अर्थतन्त्रमा उत्पन्न हुने प्रतिकूलतालाई सरकारी वित्त नीति, मौद्रिक नीति र वित्तीय क्षेत्रका अन्य नीतिहरु बीच आवश्यक समन्वय कायम गरी सम्बोधन गर्नुपर्ने हुन्छ । अन्तर्राष्ट्रियस्तरमानै बढ्दो मुद्रास्फीति र विकसित अर्थतन्त्रहरुमा देखिएको आर्थिक सुस्तीको प्रभाव नेपालमा पनि पर्न सक्ने यथार्थ एकातिर विद्यमान छ भने राजनीतिक परिवर्तनसँगै उर्लदो जनचाहनालाई सम्बोधन गर्ने गरी आर्थिक रुपान्तरणलाई समेत उच्च प्राथमिकता दिनुपर्ने टडकारो आवश्यकता उत्तिकै खड्केको छ । यस वस्तु-तथ्यलाई मनन् गरी सरकारी वित्त, वित्तीय र मौद्रिक

नीतिको विवेकपूर्ण प्रयत्न र अभ्यासद्वारा आर्थिक स्थायित्व कायम गर्नु आजको प्राथमिक चुनौती हो। यस चुनौतीको सामना गर्न एकातिर सरकारले आफ्नो साधन परिचालन र खर्च प्रणाली सुदृढ हुनु पर्ने आवश्यकता छ, भने अर्कोतिर मौद्रिक उपकरणको आर्थिक लक्ष्यसँग सोभो सम्बन्ध नहुने र यी दुई बीच बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सेतुको काम गर्ने भएकाले मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूको क्रियाकलापमा अनुशासन तथा पारदर्शिता प्रवर्द्धन हुनु पनि उत्तिकै जरुरी छ।

४.८६ सरकारी स्वामित्वमा रहेका नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंक उच्च निष्क्रिय कर्जाबाट ग्रसित छन्। केही ऋणीहरूले नियतबश ऋण नतिर्दा यी बैंकहरू वित्तीयरूपले सवल हुन सक्दैनन्। यसले गर्दा पनि बैकिङ्ग क्षेत्रमा सार्थक प्रतिस्पर्धा बढ्न सकेको छैन। यसर्थ, नियतबश ऋण नतिर्ने ऋणीहरूलाई कारवाही गर्ने प्रक्रियालाई थप सशक्त पार्नु पर्ने देखिन्छ।

४.८७ बैंक, वित्तीय संस्था र बीमा कम्पनीको विस्तारबाट नवप्रवर्तन (innovation) र उद्यमशीलता (entrepreneurship) को विकास हुन गई देशको दिगो आर्थिक विकासमा टेवा पुग्ने कुरामा दुईमत छैन। वित्तीय क्षेत्रको विस्तारसँगै वित्तीय स्थायित्व र अनुशासन प्रवर्द्धन गर्ने चुनौती पनि बढ्दो छ। अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा नै वित्तीय प्रणाली थप चुस्त, दुरुस्त, पारदर्शी र नियमित बनाउनु पर्ने मुद्दा ज्वलन्त रूपमा उठिरहेको परिप्रेक्ष्यमा वित्तीय आधारहरू सवल भइनसकेको हाम्रो जस्तो अर्थतन्त्रमा वित्तीय प्रणालीको स्थायित्व आजको प्रमुख चासो र चुनौतीको विषय रहेको छ। वित्तीय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धा र यसमा सर्वसाधारणको पहुँच विस्तारलाई प्रोत्साहित गर्नुका अतिरिक्त संस्थाहरू बीच गाभ्ने र गाभ्ने कार्यलाई गति दिनु एवम् प्रणालीगत दक्षता र अनुशासनका माध्यमबाट वित्तीय सुदृढीकरणको गतिलाई निरन्तरता दिनु वित्तीय क्षेत्रको प्रमुख आवश्यकता महसुस भएको छ।

४.८८ बैकिङ्ग क्षेत्रको विस्तारले वित्तीय समावेशीकरणलाई प्राथमिक सहयोग पुगेको त छँदैछ, अन्य सेवा क्षेत्र विशेष गरी शैक्षिक क्षेत्रमा वित्तीय क्षेत्र विस्तारको सकारात्मक प्रभाव परेको छ। एकातिर आर्थिक अभावबाट गुञ्जिन बाध्य भएका विद्यार्थीहरूले शैक्षिक कर्जाको माध्यमबाट उच्च शिक्षाको अवसर प्राप्त गर्ने वातावरण विकास भएको छ, भने विस्तार हुँदै गएका बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई आवश्यक पर्ने सीप र प्रविधियुक्त जनशक्ति आपूर्ति गर्नका लागि शैक्षिक संस्थाहरू स्थापना गर्ने र स्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न प्रतिस्पर्धी बन्ने कार्यले समेत प्रोत्साहन पाएको छ। तथापि रोजगार बजारमा दिनप्रतिदिन प्रवेश गर्दै गएका शिक्षित जनशक्तिका लागि निजी क्षेत्रका बैंक, वित्तीय संस्था र बीमा कम्पनीहरूमा पारदर्शी तरिकाले प्रतिस्पर्धा गर्ने संस्थागत वातावरणको विकास हुन सकेको छैन। वित्तीय संस्थाहरूको कार्यप्रकृति र यी संस्थाको निक्षेपकर्ता प्रतिको बृहत् दायित्व समेतलाई मध्यनजर राख्दा यस्ता संस्थाहरूमा निजी पहुँच र सम्बन्धका आधारमा कर्मचारी भर्ना गर्ने विद्यमान प्रवृत्तिले एकातिर समग्र वित्तीय क्षेत्रको दीर्घकालीन हितको प्रवर्द्धन गर्न नसक्ने र अर्को तिर रोजगार बजारमा प्रवेश गरेका प्रतिभासम्पन्न युवाहरूका लागि प्रतिस्पर्धाको संस्थागत संयन्त्रको अभावमा

उनीहरूका लागि यो क्षेत्र पनि “आकाशको फल आँखातरी मर” भने भै भइरहेको छ । यस तथ्यलाई आत्मसात गर्दै वित्तीय संस्थाहरूमा अधिकृत र सहायकस्तरमा प्रवेश गर्नका लागि न्यूनतम योग्यता परीक्षा उत्तीर्ण गरेको हुनुपर्ने र सो परीक्षा उत्तीर्ण गरेकाहरूमध्येबाट मात्र बैंक, वित्तीय संस्था, बीमा कम्पनी र यस्तै प्रकृतिका अन्य वित्तीय संस्थाहरूले कर्मचारी छनौट गर्ने व्यवस्थाका लागि आवश्यक संस्थागत संयन्त्र तयार पार्नु पर्ने देखिन्छ ।

- ४.८९ वित्तीय क्षेत्रको विस्तारसँगै सरोकारवाला सबै व्यक्ति तथा संस्थाहरू (stakeholders) लाई वित्तीय बजारमा थप अवसरहरू प्राप्त हुने गर्दछन् । यसरी प्राप्त नयाँ अवसरले कहिले काहीँ केही व्यक्ति/समूहमात्र लाभान्वित हुने र दीर्घकालमा सम्पूर्ण प्रणालीले नै त्यसको जोखिम व्यहोर्नु पर्ने हुन्छ । वित्तीय क्षेत्र विस्तार र प्रगाढताको उच्च तहमा पुगिसकेका विकसित मुलुकहरूमा समेत यस प्रकारको स्थिति आएको कुरा वर्तमानमा विशेष गरी संयुक्त राज्य अमेरिकाले भोगिरहेको वित्तीय समस्या तथा त्यसबाट अर्थतन्त्रमा परेको नकारात्मक प्रभावले प्रष्ट पारेको छ । यसरी सम्पूर्ण वित्तीय प्रणालीमा वित्तीय विस्तारसँगै स्वार्थ वाक्झिने (conflict of interest) अवस्था सरोकारवालाहरूले जानी बुझिकनै वा त्यसको दीर्घकालीन असरका विषयमा उनीहरू अनभिज्ञ भएर पनि सृजना हुन सक्दछ । यसर्थ, वर्तमान वित्तीय विस्तारसँगै वित्तीय प्रणालीमा सरोकारवालाहरूका बीच स्वार्थ वाक्झिने अवस्था सृजना हुन नदिन थप अनुशासन र पारदर्शिता प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५. पुँजी बजार

प्राथमिक बजार

५.१ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम नौ महिनामा धितोपत्रको प्राथमिक बजार मार्फत ८ वटा संगठित संस्थाले साधारण शेयर, १७ वटा संगठित संस्थाले हकप्रद शेयर तथा एउटा संगठित संस्थाले ऋणपत्र गरी कुल २६ वटा संगठित संस्थाहरूले जम्मा रु. ४ अरब ९८ करोड ६५ लाख मूल्य बराबरको धितोपत्र निष्कासन गरी पुँजी परिचालन गरेका छन्। यो रकम गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ६ गुणा भन्दा बढी रहेको छ। उक्त धितोपत्रमध्ये शेयर पुँजी मार्फत रु. ३ अरब ४८ करोड ६५ लाख र ऋण मार्फत रु. १ अरब ५० करोड पुँजी परिचालन गरिएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम नौ महिनाको अवधिमा १४ वटा संगठित संस्थाहरूले धितोपत्रको प्राथमिक बजार मार्फत रु. ७० करोड २९ लाख मूल्य बराबर मात्र धितोपत्र निष्काशन गरी पुँजी परिचालन गरेका थिए।

तालिका ५ (क) : प्राथमिक बजार प्रवृत्ति

(रकम रु. करोडमा)

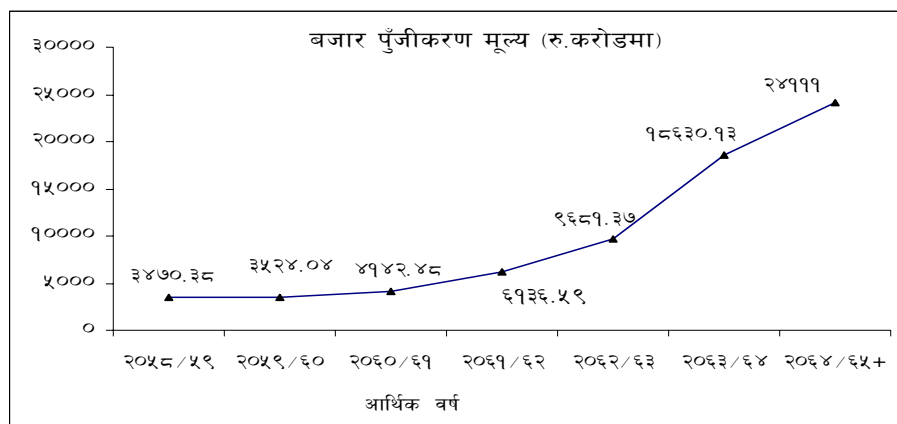
विवरण		आर्थिक वर्ष						
		२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	प्रथम नौ महिना
								२०६३/६४
१	पुँजी परिचालन	१५७.९९	६९.६६	१०९.०४	१६७.२३	२४४.३३	२२९.५५	७०.२९
क)	साधारण शेयर	३९.९५	३९.४३	६५.७५	३७.७५	५७.९८	३८.०२	१७.७९
ख)	हकप्रद शेयर	६२.१९	१६.२२	७.००	९४.९३	१०१.३५	१२६.५३	५२.५०
ग)	अग्राधिकार शेयर	१४.००	-	-	-	-	४०.०	-
घ)	डिभेन्चर	३६.००	-	३०.००	३०.००	८५.००	२५.०	-
ङ)	म्युच्युअल फण्ड	-	१०.००	-	-	-	-	-
च)	नागरिक एकांक योजना	१३.८५	४.०१	६.२९	४.५५	-	-	-
२	पुँजी परिचालन कर्ता संगठित संस्थाहरूको	१२	१८	१४	१४	२९	३४	१४

+प्रथम नौ महिना

स्रोत: नेपाल धितोपत्र बोर्ड

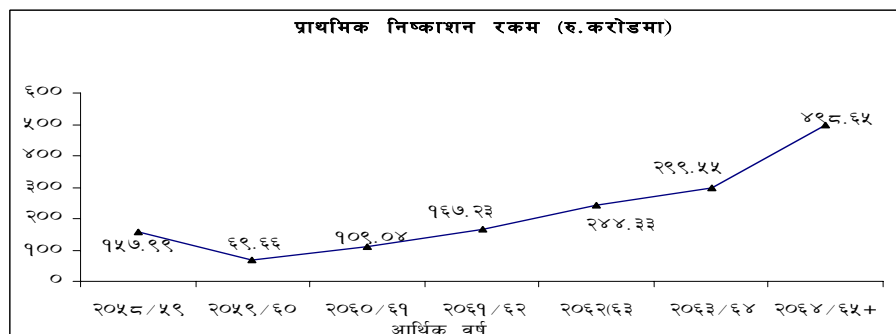
दोश्रो बजार

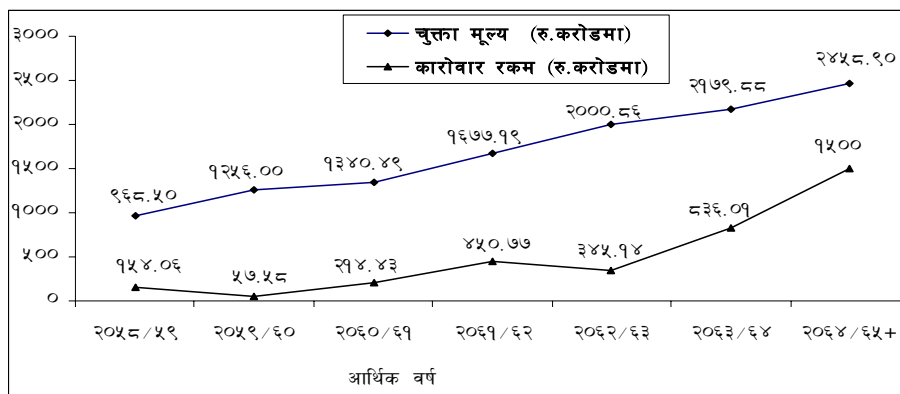
५.२ आर्थिक वर्ष २०६४।६५ को प्रथम नौ महिनाको अवधिमा थप १२ वटा कम्पनीहरु सूचीकरण भई कुल सूचीकृत कम्पनीहरुको संख्या १४७ कायम भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३।६४ को अन्त्यमा नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि. मा सूचीकृत कम्पनीहरुको संख्या १३५ रहेको थियो। साथै आर्थिक वर्ष २०६४।६५ को प्रथम नौ महिनाको अन्त्यमा धितोपत्रको बजार पुँजीकरण मूल्यमा गत आर्थिक वर्षको तुलनामा ८०.७४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु.२ खरब ४१ अरब ११ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम नौ महिनाको अन्त्यमा बजार पुँजीकरण मूल्य रु. १ खरब ३३ अरब ३९ करोड ८८ लाख कायम रहेको थियो।

+प्रथम नौ महिना

५.३ आर्थिक वर्ष २०६४।६५ को प्रथम नौ महिनामा भएको धितोपत्र कारोवार रकम आर्थिक वर्ष २०६३।६४ को सोही अवधिको तुलनामा १७१.० प्रतिशतले वृद्धि भई करिब रु. १५ अरब मूल्यको १ करोड ९१ लाख ५९ हजार कित्ता शेयर कारोवार भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३।६४ को प्रथम नौ महिनामा रु. ५ अरब ५३ करोड ४२ लाख मूल्यको १ करोड १० लाख ८० हजार कित्ता धितोपत्र कारोवार भएको थियो।

प्रथम नौ महिना

५.४ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम नौ महिनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को सोही अवधिको तुलनामा कारोवार संख्यामा ७.४ प्रतिशतले वृद्धि आई कुल ९७ हजार ७ सय ७९ वटा कारोवार भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम नौ महिनाको अवधिमा कुल ९१ हजार ३६ वटा कारोवार भएको थियो।

तालिका ५ (ख) : दोश्रो बजार प्रवृत्ति

(रकम रु. करोडमा)

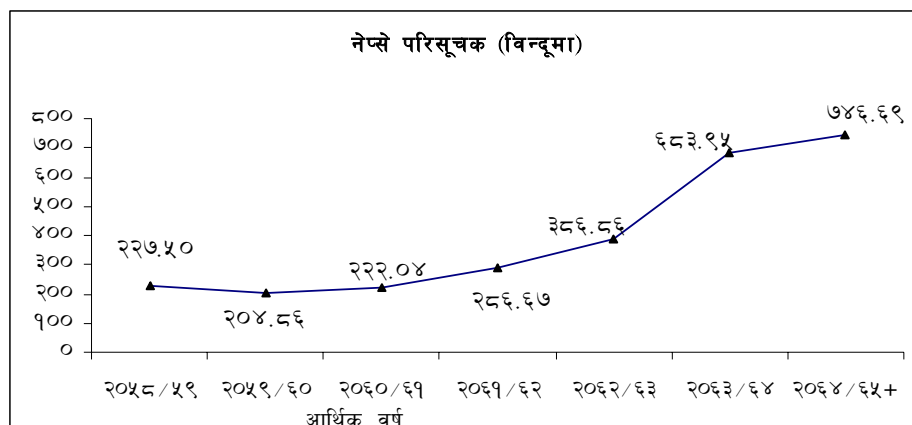
विवरण	आर्थिक वर्ष						प्रथम नौ महिना	
	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९
धितोपत्र कारोवार रकम	१५४.०६	५७.५८	२१४.४३	४५०.७७	३४५.१४	८३६.०१	५५३.४२	१५००
कारोवार शेयर संख्या (हजारमा)	६००५	२४२८	६४६८	१८४३४	१२२२२	१८१४७	११०८०	१९१५९
कारोवार संख्या	४२०२८	६९१६३	८५५३३	१०६२४६	९७३७४	१२०५१०	९१०३६	९७७७९
बजार पुँजीकरण मूल्य	३४७०.३८	३५२४.०४	४१४२.४८	६१३६.५९	९६८१.३७	१८६३०.१३	१३३३९.८८	२४१११
बजार पुँजीकरण मूल्यमा कारोवारको प्रतिशत	४.४४	१.६३	५.१८	७.३४	३.५६	४.४८	४.१५	६.२२
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा बजार पुँजीकरण मूल्यको प्रतिशत	७.५	७.२	७.७	१०.४	१४.८	२०.६	-	-
सूचीकृत धितोपत्रको चूक्ता मूल्य	९६५.४०	१२५६.००	१३४०.४९	१६७७.१९	२०००.८६	२१७९.८८	२३९६.३०	२४५५.९०
सूचीकृत संगठित संस्थाहरुको संख्या	९६*	१०८	११४	१२५	१३५	१३५	१३१	१४७
कारोवार भएको कम्पनीको संख्या	६९	८१	९२	१०२	११०	११६	१११	१०९
नेप्से परिसूचक (विन्दुमा)	२२७५०	२०४.८६	२२२.०४	२८६.६७	३८६.८६	६८३.९५	४९४.५९	७४६.६९

* २५ वटा कम्पनीहरुको सूचीकरण खारेजी

स्रोत: नेपाल धितोपत्र बोर्ड, नेपाल धितोपत्र विनियम बजार लि. तथा केन्द्रीय तथ्यांक विभाग

५.५ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम नौ महिनामा सूचीकृत धितोपत्रको चुक्ता मूल्य आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को सोही अवधिको तुलनामा २.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २४ अरब ५८ करोड ९० लाख पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम नौ महिनामा सूचीकृत धितोपत्रको चुक्ता मूल्य रु. २३ अरब ९६ करोड ३० लाख रहेको थियो।

५.६ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम नौ महिनाको अन्त्यमा नेप्से परिसूचक आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम नौ महिनाको अन्त्यको तुलनामा २५२.१ विन्दुले वृद्धि भई ७४६.६९ विन्दु कायम भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम नौ महिनाको अन्त्यमा नेप्से परिसूचक ४९४.५९ विन्दु रहेको थियो।

+ प्रथम नौ महिना

नेपाल धितोपत्र बोर्ड

५.७ नेपाल धितोपत्र बोर्डले धितोपत्र बोर्ड सम्बन्धी नियमावली २०६४, धितोपत्र बजार सञ्चालन नियमावली २०६४, धितोपत्र व्यवसायी (धितोपत्र दलाल, धितोपत्र व्यापारी तथा बजार निर्माता) नियमावली २०६४ मिति २०६४।७।१९ देखि र धितोपत्र व्यवसायी (मर्चेन्ट बैंकर) नियमावली २०६४ मिति २०६४।११।०३ देखि लागू गरेको छ। बोर्डले धितोपत्र सम्बन्धी ऐन २०६३ मा पुँजी बजारको विकास र लगानीकर्ताको हितका लागि महत्वपूर्ण काम कारवाहीको नियमन र अनुगमन गर्न नेपाल धितोपत्र बोर्डको क्षेत्राधिकार हुने व्यवस्थाहरु समावेश भएकोमा ऐनका व्यवस्थाहरु कार्यान्वयनका लागि उल्लिखित नियमावलीहरु लागू गरेको हो। साथै, बोर्डले तर्जुमा गरेको धितोपत्र दर्ता तथा निष्काशन नियमावली २०६५ नेपाल सरकारको स्वीकृतिका क्रममा रहेको छ।

५.८ नेपाल धितोपत्र बोर्डले अन्तर्राष्ट्रिय विकास संस्थाको अनुदान सहयोगमा बोर्डको आन्तरिक तथा बाह्य प्रत्यक्ष सूचना सम्बन्ध स्थापना र धितोपत्र सम्बन्धी जानकारी तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढ व्यवस्थापन गरी धितोपत्र सम्बन्धी केन्द्रीय तथ्याङ्क बैंक विकास गर्न मिति २०६४।१२।६ देखि धितोपत्र तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली स्थापना आयोजना कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। उक्त आयोजनाको कार्यान्वयन पश्चात्

सूचीकृत तथा नयां निष्काशनकर्ता संगठित संस्थाहरूले धितोपत्र सम्बन्धी ऐन तथा नियमका व्यवस्था अनुसार बोर्डमा प्रस्तुत गर्नुपर्ने विवरणहरू विद्युतीय माध्यम (online) मार्फत समेत प्रस्तुत गर्न सक्नेछन् ।

- ५.९ नेपाल धितोपत्र बोर्डले विद्यमान धितोपत्र दलाल व्यवसायीहरूको नियम पालनाको स्थितिमा सुधार ल्याउन मिति २०६४।१०।२५ मा धितोपत्र दलाल व्यवसायीका लागि अभिमूखीकरण कार्यक्रम र पुँजी बजार सम्बन्धी समाचार प्रकाशन तथा प्रचार प्रसार कार्यलाई विश्वसनीय तथा भरपर्दो बनाउन मिति २०६४।१।२० तथा २१ मा आर्थिक पत्रकार समाजसंगको संयुक्त आयोजनामा पुँजी बजार र आर्थिक पत्रकार विषयक अन्तर्क्रिया कार्यक्रम आयोजना गरेको थियो । साथै, नेपाल धितोपत्र बोर्डले नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थासंगको संयुक्त आयोजनामा मिति २०६४।१।१३ मा देशको संस्थागत क्षेत्रको वित्तीय सूचना प्रवाहमा एकरूपता ल्याई सूचना प्रवाह अभ्यासमा सुधार ल्याउन अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय सूचना प्रवाह स्तर (IFRS) लागू गर्ने सम्बन्धमा सम्बन्धित पक्षहरूलाई सु-सूचित तथा प्रशिक्षित गर्न एक सेमिनार कार्यक्रम सञ्चालन गरेको थियो ।
- ५.१० नेपाल सरकारबाट सञ्चालित तथा नेपाल धितोपत्र बोर्डको संयोजनमा कार्यान्वयन भइरहेको संस्थागत तथा वित्तीय सु-शासन परियोजना अन्तर्गत यस आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनामा नेपाल धितोपत्र विनिमय बजारमा धितोपत्र कारोवार प्रणालीलाई यान्त्रिकीकरण गर्ने कार्य तथा कम्पनी रजिष्ट्रार कार्यालयमा व्यवस्थापन सूचना प्रणाली स्थापना गर्ने सम्बन्धी कार्य सम्पन्न भएको छ ।
- ५.११ नेपाल धितोपत्र बोर्डको पहलमा नियमन निकायहरू बीच उच्च तहमा वित्तीय क्षेत्रका साभ्ता मुद्दाहरूलाई आपसी छलफलबाट सम्बोधन गर्ने र एक आपसमा बजारको नियमन तथा सुपरीवेक्षण सम्बन्धी अनुभव तथा सूचनाहरू आदान प्रदान गर्ने जस्ता कार्यको थालनीका लागि मिति २०६४।१२।१४ मा नेपाल राष्ट्र बैंक, कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालय, नेपाल धितोपत्र बोर्ड तथा बीमा समितिको सहभागितामा एक छलफल कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो ।
- ५.१२ अनियमित तवरले धितोपत्र कारोवारमा सहभागी भएको अभियोगमा नेपाल धितोपत्र बोर्डले ओम सेक्युरिटीज एण्ड एलाइड सर्भिसेज (प्रा.) लि. को अनुमति पत्र मिति २०६४।८।२७ मा खारेज गरेको छ । बोर्डले धितोपत्र लगानी सम्बन्धमा कुनै गुनासा भए उजुरी दिनका लागि मिति २०६४।८।२ देखि बोर्डको कार्यालयमा एक हट लाइन टेलिफोन नम्बर (४२३८३२६) को व्यवस्था गरेको छ ।
- ५.१३ नेपाल धितोपत्र बोर्डले सर्वसाधारण लगानीकर्ताहरूलाई धितोपत्र लगानी सम्बन्धमा प्रशिक्षित गर्न मिति २०६४।१।१० देखि प्रत्येक शुक्रवार बोर्डको कार्यालयमा करिब ३० जनाको समूहमा विभाजन गरी कुल ४ सय ५ लगानीकर्ताहरूलाई क्रमशः सहभागी गराई धितोपत्र बजार, लगानीकर्ताहरूमा हुनुपर्ने आधारभूत ज्ञान, लगानीकर्ता सचेतना अभिवृद्धिका उपायहरू र प्राथमिक तथा दोस्रो बजार प्रवेश विधिहरूका सम्बन्धमा पहिलो चरणको लगानीकर्ता प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ । बोर्डले धितोपत्रको बजारको नियमन तथा विकास र बजार सम्बन्धी अन्य विविध पक्षहरूका सम्बन्धमा धितोपत्र बजारका लगानीकर्ता तथा अन्य सम्बद्ध पक्षहरूलाई

समसामयिक जानकारी दिने उद्देश्य लिई २०६४ फागुन महिनादेखि सेबोन न्यूजलेटर (त्रैमासिक) को प्रकाशन प्रारम्भ गरेको छ ।

- ५.१४ नेपाल धितोपत्र बोर्डले वैदेशिक संस्थागत तथा गैरआवासीय नेपालीलाई धितोपत्रको दोस्रो बजार खुला गर्ने सम्बन्धमा एक अध्ययन गरी यसका लागि पूरा हुनुपर्ने न्यूनतम पूर्वाधारहरूका सम्बन्धमा अवधारणा पत्र तयार गरी अर्थ मन्त्रालयमा पेश गरेको छ ।

नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि.

- ५.१५ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम नौ महिनाको अवधिमा नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि. ले धितोपत्र कारोवारबाट रु ६६ करोड १२ लाख पुँजीगत लाभकर उठाई राजस्व दाखिला गरेको छ । उक्त पुँजीगत लाभकर आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को सोही अवधिको लाभकर (रु. १७ करोड ५० लाख) को तुलनामा २.८ गुणा बढी रहेको छ ।
- ५.१६ धितोपत्र सूचीकरण विनियमावली २०५३ मा भएको व्यवस्था अनुसार आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम नौ महिनासम्म सूचीकृत कम्पनीहरू मध्ये ७१ वटा कम्पनीहरू “क” वर्गमा वर्गीकरण भएका छन् । समीक्षा अवधिमा “क” वर्गमा वर्गीकरण हुने कम्पनीहरूको संख्या आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा “क” वर्गमा वर्गीकरण हुने कम्पनीहरूको संख्या भन्दा ५ ले बढी छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम नौ महिनामा कुल १ सय ३१ वटा सूचीकृत कम्पनीहरू मध्ये ६६ वटा कम्पनीहरू “क” वर्गमा वर्गीकरण भएका थिए ।
- ५.१७ नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि.ले मिति २०६४।५।७ देखि खुला बोल कबोल कारोवार प्रणालाई प्रतिस्थापन गरी स्वचालित कारोवार पद्धति (Automated Trading System) को प्रारम्भ गरेको छ । यसबाट परम्परागत पद्धति तथा मानवीय संलग्नताका कारण हुने त्रुटिहरू तथा कमीकमजोरीहरू हट्टी बजार आधुनिकीकरणको चरणमा प्रवेश गरेको छ । साथै, धितोपत्र व्यवसायी (धितोपत्र दलाल, धितोपत्र व्यापारी तथा बजार निर्माता) नियमावली २०६४ को व्यवस्था अनुसार बजारमा थप धितोपत्र दलाल व्यवसायीहरूलाई प्रवेश गराई धितोपत्र दलाल सेवालाई प्रतिस्पर्धी एवम् व्यावसायिक बनाउन आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढेको छ ।
- ५.१८ नेपाल धितोपत्र बजार लि. ले २०६४ कात्तिकदेखि आफ्नो वेब पेजको पुनर्संरचना गरी कारोवार कक्षका वास्तविक समय गतिविधिहरू (Real Time Information) समावेश गर्ने कार्य प्रारम्भ गरेको छ ।
- ५.१९ नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि. ले धितोपत्र बजारका साना लगानीकर्ताहरू लगायत बढी भन्दा बढी लगानीकर्ताहरूलाई धितोपत्रको दोस्रो बजार सुविधाका लागि विगत देखि अभ्यास भइरहेको दुई घण्टाको दैनिक कारोवार समयावधिलाई बढाई मिति २०६४।९।८ देखि दैनिक तीन घण्टा कारोवार समयावधि कायम गरेको छ ।
- ५.२० धितोपत्र बजार निजीकरण गर्ने आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को नेपाल सरकारका बजेट कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारको स्वामित्व सूचीकृत कम्पनी, कर्मचारी र सर्वसाधारणलाई हस्तान्तरण गर्ने सम्बन्धमा अवधारणा तयार गरी अर्थ मन्त्रालयमा पेश गरिएको छ । साथै, धितोपत्र बजार सम्बन्धी सूचना तथा जानकारी प्रवाहलाई थप समसायिक बनाउन नेप्से न्यूजलेटर प्रकाशनको सुरुवात गरिएको छ ।

धितोपत्र व्यवसायीहरु

५.२१ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम नौ महिनाको अन्त्यमा धितोपत्र बजारमा संस्थागत धितोपत्र कारोवारका लागि २३ वटा धितोपत्र दलाल, नौ वटा धितोपत्र निष्काशन तथा विक्री प्रवन्धक तथा दुई वटा धितोपत्र व्यापारीहरु र सरकारी ऋणपत्र कारोवारका लागि सात वटा धितोपत्र दलाल व्यवसायी तथा तीन वटा बजार निर्माता कायम रहेका छन्। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम नौ महिनाको अन्त्यमा संस्थागत धितोपत्र कारोवारका लागि २४ वटा धितोपत्र दलाल, नौ वटा धितोपत्र निष्काशन तथा विक्री प्रवन्धक तथा दुई वटा धितोपत्र व्यापारीहरु कायम रहेका थिए।

सामूहिक कोष तथा एकांक योजना

५.२२ एन.आई.डि.सी. क्यापिटल मार्केट्स लि. को व्यवस्थापन तथा नेपाल औद्योगिक विकास निगम ट्रष्टी भई सञ्चालनमा ल्याइएको रु.१० करोड बराबरको एन.सि.एम.म्युचुअल फण्ड मिति २०६० भदौदेखि नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि.मा सूचीकृत भई फण्ड अन्तर्गत जारी गरिएका युनिटहरुको खरिद-विक्री कार्य भइरहेको छ। २०६४ चैत मसान्तमा फण्डको कुल मूल्य रु.३८ करोड ८९ लाख ४४ हजार तथा फण्डको प्रति युनिट खुद मूल्य (net assets value) करिब रु. ३९ रहेको छ।

५.२३ नागरिक लगानी कोषले सञ्चालन गरेको नागरिक एकांक योजनाका साथै यसले सञ्चालन गरेको अन्य कर्मचारी बचत वृद्धि स्वीकृत अवकाश कोष, उपदान कोष योजना, लगानीकर्ता हिसाब योजना, बीमा कोष योजना, अंशदानमूखी पेन्सन योजना जस्ता योजनाहरु अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम नौ महिनामा थप रु. २ अरब ३० करोड ६ लाख पुँजी परिचालन भई जम्मा संकलित कोष रकम रु.११ अरब ६६ करोड १९ लाख पुगेको छ। यस अवधिमा संकलित कुल कोष रकम मध्ये कर्मचारी बचत वृद्धि अवकाश कोषमा ५४.४४ प्रतिशत, नागरिक एकांक योजनामा ६.८२ प्रतिशत, लगानीकर्ता हिसाब योजनामा ११.९० प्रतिशत र उपदान कोष योजनामा १७.६३ प्रतिशत, बीमा कोष योजनामा ९.०९ प्रतिशत तथा अंशदानमूखी पेन्सन योजनामा ०.१२ प्रतिशत रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम नौ महिनामा थप रु.४ अरब ५० करोड ६७ लाख लगानी भई जम्मा लगानी रकम रु.११ अरब ६ करोड १ लाख पुगेको छ जसमध्ये सरकारी ऋणपत्र र निश्चित व्याज प्राप्तहुने साधनहरुमा ७५.७७ प्रतिशत, समयकालिन कर्जामा ६.५१ प्रतिशत, संगठित संस्थाको शेयर, प्रिफरेन्स शेयर तथा डिभेन्चरमा ३.३९ प्रतिशत र सहभागी सापटी तथा घर कर्जामा १४.३२ प्रतिशत लगानी भएको छ।

चुनौतीहरु

५.२४ संस्थागत ऋणपत्र, सामूहिक लगानी कोष तथा डिपोजिटरी सेवामा सहभागी हुने हितग्राहीको हित सुरक्षाका लागि ट्रष्टीको अपरिहार्यता रहेको परिप्रेक्ष्यमा ट्रष्टीको नियमन सम्बन्धमा कुनै व्यवस्था नहुँदा धितोपत्र बजार विकासमा समेत प्रतिकूल असर परिरहेकोले ट्रष्टी सम्बन्धी छुट्टै ऐन तर्जुमा गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। साथै, लगानीकर्तालाई ऋणपत्र तथा अन्य धितोपत्र औजारका साथै संस्थागत सुशासन

अभ्यास जस्ता विषयमा व्यावसायिक रेटिङ्ग सेवा प्रदान गर्नकालागि Credit Rating Agency को स्थापना एवम् विकास गर्न ढिलाई भइसकेको छ ।

- ५.२५ नागरिक लगानी कोष, कर्मचारी सञ्चय कोष, पेन्सन योजना तथा बीमा कम्पनीहरु जस्ता संस्थागत लगानीकर्ताहरुलाई उपयुक्त हुने लगानी साधनहरुको अभाव भइरहेको वर्तमान अवस्थामा संस्थागत क्षेत्रबाट डिभेन्चर जारी गरी ऋण पुँजी उठाउने तथा सामूहिक योजना र एकांक योजनाको जारी एवम् व्यवस्थापन कार्यलाई प्रोत्साहित गरी धितोपत्र बजार मार्फत संस्थागत लगानीकर्ताहरुलाई उपयुक्त लगानीको साधन उपलब्ध गराउन वाञ्छनीय देखिन्छ । साथै, यस्ता संस्थाहरुमा रहेको पुँजी परिचालन कार्यलाई थप व्यावसायिक तथा पारदर्शी बनाउन यस्ता संस्थाहरुको नियमन सम्बन्धी स्पष्ट व्यवस्था समेत गरिनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।
- ५.२६ नेपाल धितोपत्र बोर्डको संस्थागत विकासका साथै बोर्डको कानून प्रवलीकरण, अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण क्षमता अभिवृद्धि गरी यसलाई सशक्त नियमन निकायकारुपमा विकास गर्न आवश्यक देखिन्छ ।
- ५.२७ दक्षिण एसिया क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय सूचीकरण तथा कारोवारको अवधारणा विकास भइरहेकोमा नेपालको धितोपत्र बजार तथा व्यवसायीहरुको व्यावसायिकता, संस्थागत क्षमता र सेवाको पहुँच विशेष गरी राजधानीमा मात्र सीमित रहेको अवस्थामा हाल सुरुवात गरिएको विद्युतीय कारोवार प्रणालीलाई भरपर्दोरुपमा विकास तथा धितोपत्रको नामसारी तथा हक हस्तान्तरण प्रक्रियालाई छिटो छरितो तथा कारोवारमा संलग्न लगानीकर्ताहरुको सहज पहिचान हुने व्यवस्थाका लागि धितोपत्रको केन्द्रीय निक्षेप प्रणाली स्थापना गरी धितोपत्रको दोस्रो बजार सेवा गैर-आवासीय नेपाली तथा वैदेशिक संस्थागत लगानीकर्ताहरुलाई खुला गर्ने तथा धितोपत्र बजार सेवालाई देशव्यापी एवम् अन्तर्राष्ट्रियकरण गर्ने कार्य चुनौतिपूर्ण रहेको छ ।
- ५.२८ हाल धितोपत्रको पुँजीगत लाभमा श्रोतमा नै कर लाग्ने व्यवस्था रहेको तर पुँजीगत घाटा अपलेखन (write-off) गर्ने व्यवस्था नरहेको, ऋणपत्रहरुमा अग्रिम व्याज कर व्यक्तिगत र संस्थागत लगानीमा फरक फरक रहेको र लाभांशमा समेत श्रोतमा नै कर लाग्ने व्यवस्था स-साना लगानीकर्ताको हित अनुकूल हुन नसकिरहेको पृष्ठभूमिमा धितोपत्रमा लाग्ने करसम्बन्धी व्यवस्थालाई बजारको वर्तमान अवस्था अनुसार विवेकपूर्ण गराउनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । साथै, स-साना बचतलाई प्रोत्साहित गरी लगानीको अप्रत्यक्ष साधनको विकास तथा प्रवर्द्धन गर्न सामूहिक लगानी योजना तथा नागरिक एकाङ्क योजनाबाट प्राप्त प्रतिफल सम्बन्धमा विद्यमान कर व्यवस्थाको पुनरावलोकन गरी बचत तथा लगानी प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।
- ५.२९ देशका कतिपय उद्योग व्यवसायहरु निजीरुपमा सञ्चालित भइरहेको तथा पब्लिक कम्पनीमा संस्थागत संस्कृति अपेक्षितरूपले विकास हुन नसकेको सन्दर्भमा विश्वसनीय एवम् सुदृढ निजीक्षेत्रको विकास गर्न असल संस्थागत सु-शासनका सिद्धान्त तथा मर्यादाहरुको विकास गरी सो प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।
- ५.३० वित्तीय क्षेत्रको उच्च स्थान रहेको नेपालको धितोपत्र बजारको सन्तुलित विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय विवरण प्रवाह अभ्यास (IFRS) लागू गरी संस्थागत विवरण

प्रवाह अभ्यासमा सुधार ल्याई वास्तविक क्षेत्रका संगठित संस्थाहरुको धितोपत्र बजार प्रवेशको संभावना बढाउने कार्य चुनौतिपूर्ण रहेको छ ।

- ५.३१ नेपाल धितोपत्र विनियम वजार लि. हाल सरकारी स्वामित्व तथा व्यवस्थापनमा सञ्चालन भइरहेकोले स्वायत्त नियमन निकायबाट हुने नियमन कार्य प्रभावकारी हुन कठिनाई देखिएकाले नेपाल धितोपत्र विनियम वजार लि. को स्वामित्व तथा व्यवस्थापन संरचनाको पुनरावलोकन गरी यसलाई आधुनिक संस्थागत स्वरूप प्रदान गरी अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास अनुरूप सञ्चालन गर्ने कार्य महत्वपूर्ण बन्न पुगेको छ ।
- ५.३२ धितोपत्रको नामसारी तथा हक हस्तान्तरण प्रक्रियालाई छिटो छरितो तथा कारोवारमा संलग्न लगानीकर्ताहरुको सहज पहिचान गराई धितोपत्रको दोश्रो वजार सेवाको पारदर्शिता एवम् गतिशीलता बढाउन धितोपत्रको केन्द्रीय निक्षेप प्रणाली स्थापना गर्ने कार्यलाई अगाडि बढाउन ढिलाई भइसकेको छ ।
- ५.३३ धितोपत्रको सार्वजनिक निष्काशन कार्यलाई पारदर्शी एवम् गतिशील बनाई पुँजी परिचालनको महत्वपूर्ण माध्यमको रूपमा विकास गर्न सघाउ पुऱ्याउन प्राथमिकता प्राप्त बाँडफाँट (preferential allotment) गर्ने संस्थापक वा निजी तवरबाट बिक्री (offer for sale) भएका धितोपत्रहरुको सार्वजनिक कारोवार हुने, हक हस्तान्तरण (rights nomination) जस्ता व्यवस्थाहरु कार्यान्वयनमा ल्याउने कार्यलाई प्राथमिकता साथ अगाडि बढाउनुपर्ने देखिन्छ ।
- ५.३४ वजारमा Derivatives तथा Futures कारोवारको माग भइसकेकाले त्यस्तो कारोवार व्यवस्थाका लागि पूरा गर्नुपर्ने पूर्वाधारहरुका सम्बन्धमा अध्ययन गरी आवश्यक अवधारण तयार गरिनु वाञ्छनीय हुने देखिन्छ ।
- ५.३५ धितोपत्र बजारमा हाल लगानीकर्ताहरुको प्रवेशमा वृद्धि आइरहेको तर धितोपत्रको दोस्रो बजारको मूल्य यथार्थ तथा स्थिरतातर्फ उन्मुख हुन नसकिरहेको र यसै बीच धितोपत्रको दोस्रो बजार गैर-आवासीय नेपाली तथा वैदेशिक संस्थागत लगानीकर्ताहरुका लागि खुला गर्न आवश्यक पहल भइरहेको सन्दर्भमा लगानीकर्ताहरुलाई धितोपत्र बजार प्रवेश, बहिर्गमन, जोखिम तथा लाभ लगायत दीर्घकालीन लगानी सम्बन्धी पर्याप्त ज्ञान दिई प्रशिक्षित गर्ने चुनौती रहेको छ ।

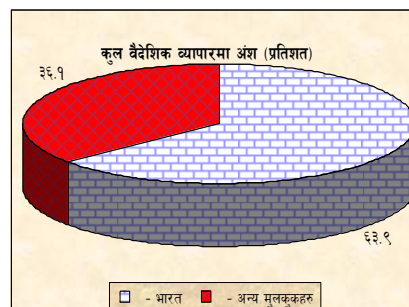
६. वाह्य क्षेत्र

वाह्य क्षेत्रको स्वरूप

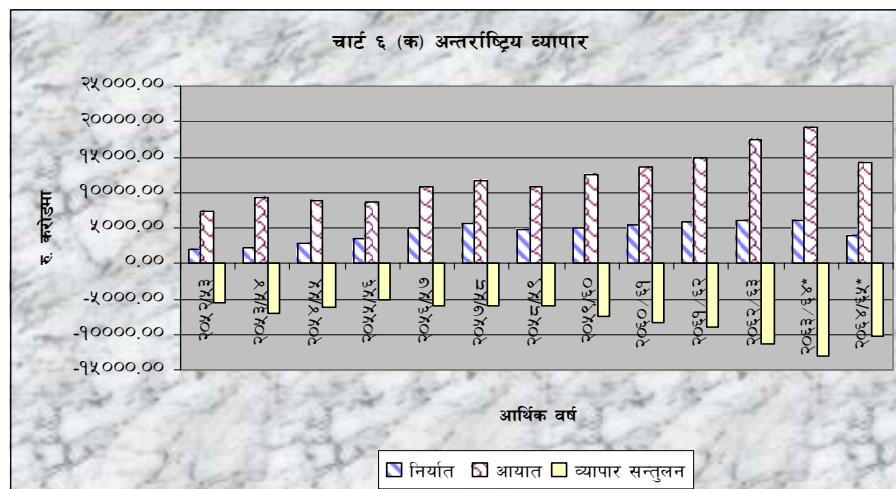
- ६.१. हालका वर्षहरूमा अन्तर्राष्ट्रिय कारोवारका वस्तु, सेवा तथा आय तीनै क्षेत्रहरूमा घाटा रहेतापनि मुख्यतया विप्रेषण आय त्यसपछि वैदेशिक अनुदान तथा पेन्सनबाट प्राप्त रकमका कारण खुद ट्रान्सफर अन्तर्गतको ठूलो बचतको फलस्वरूप चालू खाता बचतमा रहेको छ। साथै, पुँजी खाता पनि बचतमा रहेको कारण शोधनान्तर बचत भई विदेशी विनिमय संचितिको स्तर पनि बढेको छ। यद्यपि चालू खाता अन्तर्गतका खासगरी वस्तु व्यापारमा नेपालले निकै ठूलो परिमाणमा घाटा सहनु परेको कारण आयातलाई प्रतिस्पर्धीरूपमा प्रतिस्थापन गर्न सक्ने तथा निर्यात क्षेत्रलाई दिगोरूपमा सुदृढ गराउन सक्ने सम्भावनायुक्त वस्तु व्यापारका क्षेत्रमा लगानी आकर्षित गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ। नेपालले वाह्य क्षेत्र व्यवस्थापनका लागि नेपाली मुद्राको भारतीय मुद्रासँगको विनिमयदर स्थिर राखेको छ। नेपाली मुद्राको भारतीय मुद्रासँग स्थिर विनिमय दर राख्नुका विषयमा समय समयमा बहस हुने गरेको भएतापनि नेपालको भारतसँग उच्च आर्थिक सम्बन्ध रहेका कारण स्थिर विनिमय दर (pegged exchange rate regime) का माध्यमबाट नेपाल लाभान्वित भएको छ भन्ने तर्कले महत्व पाउँदै आएको छ। उच्च आर्थिक सम्बन्ध, स्वतन्त्र श्रम प्रवाह र जनस्तरमा रहेको अनौपचारिक पारिवारिक सम्बन्ध आदिका कारण भारतसँग ठूलो मात्रामा हुँदै आएको चालू तथा पुँजी खाता सम्बन्धी कारोवारमा उत्पन्न हुन सक्ने जोखिमलाई स्थिर विनिमय दरले न्यूनीकरण गरेको छ। यसका अतिरिक्त सापेक्षिकरूपमा न्यून मुद्रास्फीति रहेको भारतीय मुद्रास्फीतिको प्रत्यक्ष प्रभाव नेपाली मुद्रास्फीतिमा पर्न गई मूल्य स्थिरता कायम गर्न समेत सघाउ पुगेको छ। स्थिर विनिमय दरले मूल्य स्थायित्व कायम गर्न एउटा अंकुश (anchor) को काम गरेको छ जसबाट मौद्रिक स्थायित्व कायम गर्न तथा मुद्रास्फीति सम्बन्धी अनावश्यक अपेक्षाहरूलाई नियन्त्रण गर्न सघाउ पुग्न जाने हुन्छ।

व्यापार

- ६.२ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा कुल निर्यात घटेको छ भने कुल आयातमा विस्तार आएको छ। आयातमा भएको वृद्धिका कारण कुल वैदेशिक व्यापार ३७.७ प्रतिशतले बढ्न गई रु. १८० अरब ७८ करोड पुगेको छ। गत वर्षको यसै अवधिमा कुल वैदेशिक व्यापार २.६ प्रतिशतले घट्न गई रु. १५४ अरब ६८ करोड रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा कुल निर्यात २.६ प्रतिशतले घटेको छ भने कुल आयात २३.६ प्रतिशतले बढेको छ। कुल वैदेशिक व्यापारमा निर्यातको अंश २१.६ प्रतिशत र आयातको अंश ७८.४ प्रतिशत

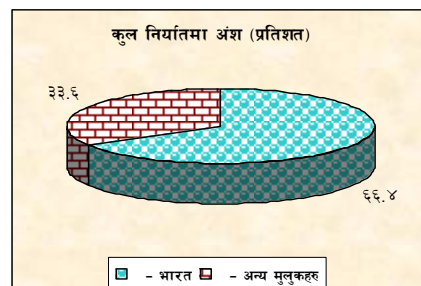

रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा निर्यातको अंश २५.९ प्रतिशत र आयातको अंश ७४.१ प्रतिशत रहेको थियो । आयातमा वृद्धि हुनु र निर्यातमा ह्रास आएको कारण व्यापार घाटामा समेत विस्तार आएको छ । अघिल्लो वर्ष २ प्रतिशतले मात्र बढेको व्यापार घाटा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनामा ३७.७ प्रतिशतले बढेको छ । देशगतरूपमा भारततर्फको व्यापारको अंश ६३.९ प्रतिशत र अन्य मुलुकतर्फको अंश ३६.१ प्रतिशत रहेको छ ।

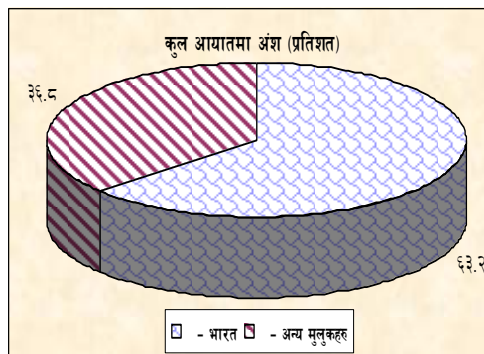
निर्यात

६.३ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनामा कुल निर्यात २.६ प्रतिशतले घटेको छ । अन्य मुलुकतर्फको निर्यात ७.२ प्रतिशतले बढेतापनि भारततर्फको निर्यात ६.९ प्रतिशतले घटेकोले कुल निर्यात घटेको हो । अघिल्लो वर्षको पहिलो आठ महिनामा कुल निर्यात ६.६ प्रतिशतले घटेको थियो जसमध्ये भारततर्फको निर्यात ६.४ प्रतिशतले र अन्य मुलुकतर्फको निर्यात ७.० प्रतिशतले घटेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा कुल निर्यातमा भारत र अन्य मुलुकतर्फको अंश क्रमशः ६६.४ प्रतिशत र ३३.६ प्रतिशत रहेको छ जुन अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा क्रमशः ६९.४ प्रतिशत र ३०.६ प्रतिशत रहेको थियो । भारततर्फ मुख्यतया वनस्पति घ्यू, कपडा, रसायन, तार तथा धागोको निर्यातमा कमी आएकोले त्यसतर्फको निर्यात घटेको हो । अन्य मुलुकतर्फ विशेषगरी मुख्य वस्तु अन्तर्गतका दाल र जडीबुटी एवम् अन्य वस्तु अन्तर्गतका बिरुवा, कागजका प्याकिङ सामग्री, स्टेसनरी र बटनको निर्यात बढनाले त्यसतर्फको निर्यात बढेको हो ।

आयात

६.४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनामा कुल आयात २३.६ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल आयात १.१ प्रतिशतले घटेको थियो। कुल आयातमध्ये भारतबाट भएको आयात समीक्षा अवधिमा २४.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने अन्य मुलुकबाट भएको आयात २२.४ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्ष भारतबाट भएको आयात २.३ प्रतिशतले बढेतापनि अन्य मुलुकबाट भएको आयात ६.४ प्रतिशतले घटेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनामा भारतबाट मुख्यतया एम.एस. विलेट, सवारी साधन तथा पाटपूर्जा, पेट्रोलियम पदार्थ, हट रोल्ड सीट इन्क्वाइल र औषधि एवम् अन्य मुलुकबाट विशेषगरी सुन, दूरसञ्चारका सामग्री, सवारीसाधन तथा पाटपूर्जा, अन्य मेशिनरी तथा पाटपूर्जा र विद्युतीय सामग्रीको आयातमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ।

तालिका ६ (क) : अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार स्थिति

(प्रथम आठ महिना)

विवरण	प्रतिशत परिवर्तन		
	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६४/६५*
निर्यात एफ. ओ. वि.	१३.३	-६.६	-२.६
- भारत	२०.५	-६.४	-६.९
- अन्य मुलुकहरू	-०.१	-७.०	७.२
आयात सि. आइ. एफ.	२६.३	-१.१	२३.६
- भारत [#]	३१.७	२.३	२४.४
- अन्य मुलुकहरू	१८.७	-६.४	२२.४
व्यापार सन्तुलन	३५.३	२.०	३७.७
- भारत	४१.२	८.६	४३.९
- अन्य मुलुकहरू	२८.५	-६.२	२८.६
कुल व्यापार	२२.५	-२.६	१६.९
- भारत	२८.२	-०.३	१५.७
- अन्य मुलुकहरू	१३.९	-६.६	१९.०
कुल व्यापारमा अंश (प्रतिशत)			
- भारत	६३.१	६४.६	६३.९
- अन्य मुलुकहरू	३६.९	३५.४	३६.१
कुल निर्यातमा अंश (प्रतिशत)			
- भारत	६९.३	६९.४	६६.४
- अन्य मुलुकहरू	३०.७	३०.६	३३.६

विवरण	प्रतिशत परिवर्तन		
	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६४/६५*
कुल आयातमा अंश (प्रतिशत)			
- भारत	६०.८	६२.९	६३.२
- अन्य मुलुकहरू	३९.२	३७.१	३६.८
कुल व्यापार सन्तुलनमा अंश (प्रतिशत)			
- भारत	५५.८	५९.४	६२.१
- अन्य मुलुकहरू	४४.२	४०.६	३७.९

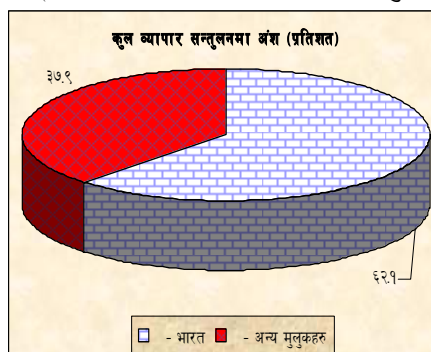
* अपरिष्कृत

आर्थिक वर्ष २०५६/५७ देखि पेट्रोलियम आयातलाई अन्य मुलुकतर्फ नराखी भारततर्फ समावेश गरिएको

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

व्यापार सन्तुलन

६.५ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा व्यापार घाटा ३७.७ प्रतिशतले बढी रु. १०२ अरब ८५ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्ष यो घाटा २ प्रतिशतले बढी रु. ७४ अरब ७१ करोड रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को समीक्षा अवधिमा भारतसँगको व्यापार घाटा ४३.९ प्रतिशतले बढ्न गई रु. ६३ अरब ८३ करोड पुगेको छ भने अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटा २८.६ प्रतिशतले बढ्न गई रु. ३९ अरब २ करोड छ। गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा भारत तथा अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटा क्रमशः रु. ४४ अरब ३६ करोड र रु. ३० अरब ३४ करोड रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा कुल व्यापार घाटामा भारतसँगको व्यापार घाटाको अंश ६२.१ प्रतिशत रहेको छ भने अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटाको अंश ३७.९ प्रतिशत रहेको छ। गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा भारतसँगको व्यापार घाटाको अंश ५९.४ प्रतिशत र अन्य मुलुकसँगको व्यापार घाटाको अंश ४०.६ प्रतिशत रहेको थियो।

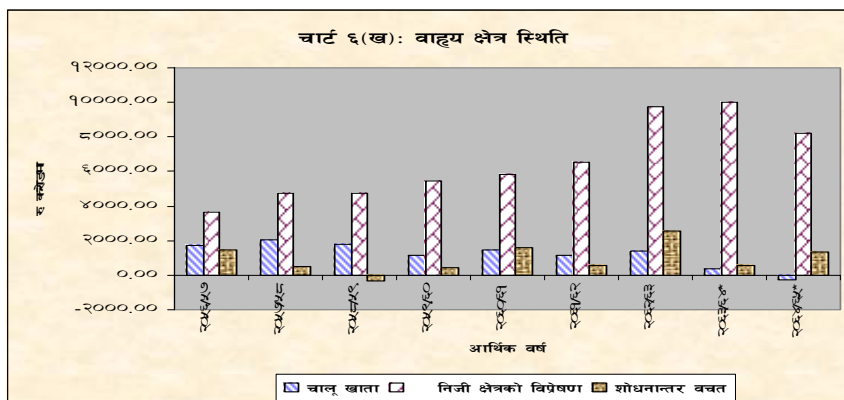

शोधनान्तर स्थिति

६.६ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा चालू खाता रु. २ अरब ४३ करोडले घाटामा रहेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा चालू खाता रु. १० अरब ६७ करोडले बचतमा रहेको थियो। समीक्षा अवधिमा पर्यटन आय र विप्रेषण आप्रवाह क्रमशः ७६.३ प्रतिशत र २८.१ प्रतिशतले बढेको छ। चालू खातासँगै आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनामा समग्र शोधनान्तर स्थिति रु. १३ अरब २७ करोडले बचतमा रहेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा समग्र शोधनान्तर स्थिति रु. १२ अरब २९ करोडले बचतमा रहेको थियो।

६.७ शोधनान्तर तथ्याङ्क अनुसार चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा कुल निर्यातमा १.९ प्रतिशतले ह्रास आई रु. ४० अरब ७६ करोडमा सीमित भएको छ भने कुल आयात २४.३ प्रतिशतले बढी रु. १३९ अरब १६ करोड पुगेको छ। आयातमा भएको यो विस्तारसँगै कुल व्यापार घाटा ३९.७ प्रतिशतले बढी रु. ९८ अरब ३९ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा यस्तो व्यापार घाटा ०.३ प्रतिशतले घटेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा पर्यटन क्षेत्रतर्फको आय ७६.३ प्रतिशतले बढेको छ भने अन्य सेवा आय ७.३ प्रतिशतले घटेको छ। पर्यटन आयमा भएको उल्लेख्य वृद्धिका कारण कुल सेवा आय अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको तुलनामा १५.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २४ अरब ८८ करोड पुगेको छ। सेवा भुक्तानीतर्फ नेपालीहरू विदेश जाने क्रम कायमै रहेकोले भ्रमण खर्च २४.७ प्रतिशतले बढेको छ। त्यसैगरी, यस अवधिमा यातायात खर्च र अन्य भुक्तानी पनि वृद्धि भएको कारण कुल सेवा भुक्तानी गत वर्षको तुलनामा ३७.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३४ अरब ६२ करोड पुगेको छ। फलस्वरूप, यस वर्षको प्रथम आठ महिनामा खुद सेवा आय रु. ९ अरब ७४ करोडले ऋणात्मक रहेको छ।

६.८ ट्रान्सफरतर्फ निजी क्षेत्रको विप्रेषण आय समीक्षा अवधिमा उल्लेख्य बढेको छ। चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा विप्रेषण आय २८.१ प्रतिशतले बढी रु. ८२ अरब ४२ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको यस अवधिमा विप्रेषण आय ५.१ प्रतिशतले बढी रु. ६४ अरब ३५ करोड पुगेको थियो। ट्रान्सफरतर्फकै अनुदान २८.७ प्रतिशतले घटेको छ भने पेन्सन २९.६ प्रतिशतले बढेको छ। विप्रेषणमा भएको उच्च वृद्धिका कारण खुद ट्रान्सफर आय अघिल्लो वर्षको तुलनामा २३.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १०२ अरब ६० करोड पुगेको छ।

* २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनाको

संज्ञा ६ (क) : भारतबाट नेपालमा विप्रेषण पठाउने नयाँ व्यवस्था

भारतमा काम गरिरहेका नेपाली कामदारहरूले औपचारिक माध्यमबाट विप्रेषण पठाउन समस्या भोग्नु परिरहेको सन्दर्भमा भारतीय रिजर्व बैंक तथा नेपाल राष्ट्र बैंकको संयुक्त पहलमा NEFT (National Electronic Funds Transfer) मार्फत भारतबाट नेपालमा रकम पठाउन सक्ने अन्तरिम व्यवस्था गरिएको छ। भारतस्थित NEFT मा आवद्ध ४०

हजारभन्दा बढी बैंक शाखाहरूमा रकम जम्मा गरी नेपालमा वाणिज्य बैंकका शाखाहरू अथवा मनि ट्रान्सफर एजेन्सी मार्फत् सम्बन्धित घर परिवारले रकम प्राप्त गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस पद्धति अनुसार कामदारले एक पटकमा बढीमा भा.रु. ५० हजारसम्म र वर्षमा १२ पटकसम्म रकम पठाउन सक्ने छन् । यसका निम्ति भारतमा स्टेट बैंक अफ इण्डिया तथा नेपालमा नेपाल एस.बी.आई. बैंक लिमिटेड तथा प्रभु मनि ट्रान्सफर तोकिएका छन् । रकम पठाउँदा रकम प्राप्त गर्ने व्यक्तिको नेपाल एस.बी.आई. बैंकमा खाता भएमा निःशुल्क र खाता नभएमा भा.रु. ५ हजारसम्म रकम पठाउँदा भा.रु. ५० तथा भा.रु. ५ हजारदेखि ५० हजारसम्मका लागि भा.रु. ७५ शुल्क लाग्नेछ । प्रारम्भमा एक वर्षसम्मका लागि उक्त जम्मा गरिएको शुल्क भारतीय बैंकले नेपाली बैंकलाई नै बुझाउने र त्यसपछि सो व्यवस्था पुनरावलोकन गरिने कुरा जनाइएको छ । यस व्यवस्थाबाट भारतमा काम गरिरहेका कामदारहरूले बैंकिङ माध्यमबाट सहज र सुरक्षितरूपमा रकम पठाउन सक्ने हुँदा औपचारिक माध्यमबाट प्राप्त हुने विप्रेषण बढ्न गई भारतीय रुपैयाँको संचितिमा समेत वृद्धि हुने देखिन्छ ।

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

- ६.९ चालू आर्थिक वर्षको समीक्षा अवधिमा पुँजी खाता (capital account) तर्फ रु. ७ अरब ४६ करोडको पुँजीगत ट्रान्सफर प्राप्त भएको छ । वित्तीय खाता (financial account) तर्फ अन्य लगानी सम्पत्ति (other investment assets) अधिल्लो वर्षको प्रथम आठ महिनामा रु. ८ अरब ८९ करोड थप भएकोमा समीक्षा अवधिमा रु. ६ अरब ७५ करोड थप भएको छ । अन्य लगानी दायित्व (other investment liabilities) तर्फ समीक्षा अवधिमा रु. ४ अरब ६२ करोड सरकारी ऋण आप्रवाह भएको छ भने रु. ४ अरब १८ करोड बराबरको साँवा भुक्तानी भएको छ । यसरी यस अवधिमा खुद सरकारी ऋण आप्रवाह रु. ४४ करोड रहेको छ ।

मञ्जुषा ६ (ख) : गैर-आवासीय नेपाली सम्बन्धी ऐन, २०६४

यस ऐनले विदेशी मुलुकमा कम्तिमा दुई वर्ष बसोबास गरी कुनै पेशा, व्यवसाय र रोजगारी गरिरहेका व्यक्तिहरूलाई 'विदेशमा बस्ने नेपाली नागरिकहरू'को रूपमा परिभाषित गरेको छ । ऐन अनुसार गैर-आवासीय नेपाली भन्नाले 'नेपाली मूलको विदेशी नागरिक' तथा 'विदेशमा बस्ने नेपाली नागरिक' दुवैलाई जनाउँछ ।

गैर-आवासीय नेपालीको अभिलेख खडा गरी उनीहरूलाई परिचय-पत्र दिने र नेपाली मूलको विदेशी नागरिक वा निजको परिवारलाई दश वर्षसम्मको गैर-आवासीय भिसा दिन सक्ने प्रावधान ऐनमा राखिएको छ । प्रचलित कानून वमोजिम विदेशी लगानीका लागि खुला गरिएका क्षेत्रमा गैर-आवासीय नेपालीले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा लगानी गर्न, परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न र लगानी गर्न तथा त्यसबाट प्राप्त भएको लाभ बराबरको रकम परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा तोकिए वमोजिम फिर्ता लैजान सक्नेछन् । यसैगरी, नेपाली मूलका विदेशी नागरिकलाई नेपालमा सम्पत्ति खरिद बिक्री गर्न सुविधा तथा सहूलियत प्रदान गरिएको छ । यसका अतिरिक्त गैर-आवासीय नेपालीको लगानीलाई आकर्षित गर्न लगानी गर्दाको पुँजीमा कर छुट दिने, निजको नातेदारलाई एक आर्थिक वर्षमा १५ लाख रुपैयाँसम्म रकम पठाउँदा कर नलाग्ने तथा अन्य सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक आदि नाफारहित कार्यको निम्ति पठाएको रकममा पनि कर छुट दिने व्यवस्था ऐनले गरेको छ ।

समग्रमा ऐनले गैर-आवासीय नेपालीले प्रचलित कानून बमोजिम विदेशी नागरिकले परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नेपालमा लगानी गरे बमोजिम समान सुविधा पाउने तथा नेपाली मूलको विदेशी नागरिकले नेपाली नागरिक सरह नेपालमा उद्योग वा व्यवसाय सञ्चालन गर्न पाउने प्रावधान राखिएको छ ।

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

विदेशी विनिमय सञ्चिति

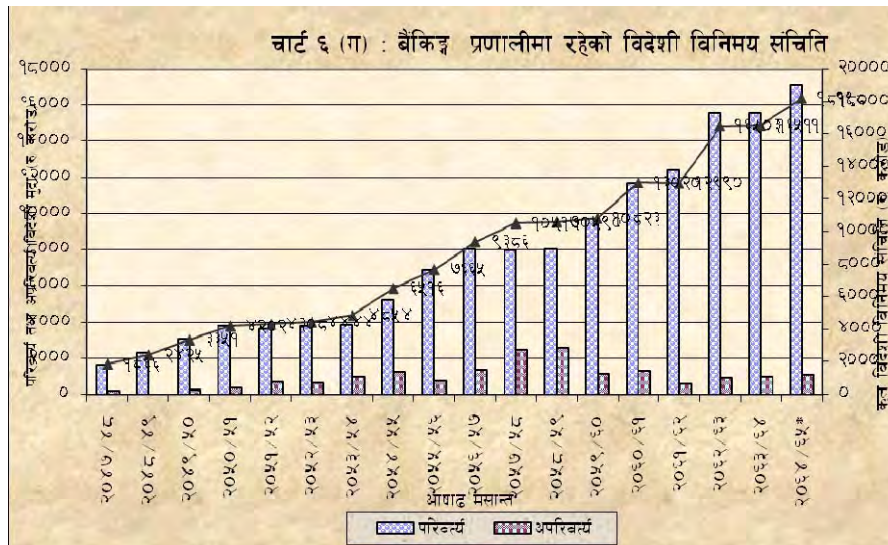
६.१० बैंकिङ्ग क्षेत्रको कुल विदेशी विनिमय संचिति २०६४ असार मसान्तको तुलनामा २०६४ फागुन मसान्तमा १०.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १८१ अरब ९८ करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को सोही अवधिमा यो संचिति ७.३ प्रतिशतले बढेको थियो । २०६४ फागुन मसान्तको उक्त सञ्चितिमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकहरूको अंश क्रमशः ८०.२ प्रतिशत र १९.८ प्रतिशत रहेको छ । अमेरिकी डलरमा कुल सञ्चिति भने २०६४ असारदेखि फागुन मसान्तसम्ममा १०.८ प्रतिशतले बढी अमेरिकी डलर २ अरब ८२ करोड पुगेको छ । अमेरिकी डलरमा गणना गर्दा अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल सञ्चिति १२.८ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल संचितिमा परिवर्त्य संचितिको अंश २०६३ फागुन मसान्तमा ९५.४ प्रतिशत रहेकोमा २०६४ फागुन मसान्तमा ९४ प्रतिशत रहेको छ भने अपरिवर्त्य संचितिको अंश ४.६ प्रतिशतबाट बढेर ६ प्रतिशत पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तर ११.३ महिनाको वस्तु आयात र ८.९ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहेको छ ।

तालिका ६ (ख) : कुल विदेशी विनिमय संचिति

विवरण	२०६२ असार	२०६२ फागुन	२०६३ असार	२०६३ फागुन	२०६४ असार	२०६४ फागुन	रु. करोडमा प्रतिशत परिवर्तन (असार - फागुन)	
							२०६	२०६४
नेपाल राष्ट्र बैंक	१०४४३	११३४२	१३१९७	१४२०६	१२९६	१४४२९	७.६	११.३
वाणिज्य बैंक	२५४७	३११०	३३०६	३५०२	३५५०	३७६९	५.९	६.२
कुल विदेशी	१२९९०	१४४५२	१६५०३	१७७०८	१६५१	१८१९८	७.३	१०.२

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

६.११ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को असारदेखि फागुनसम्मको अवधिमा बैंकिङ्ग क्षेत्रको वैदेशिक सम्पत्ति १०.२ प्रतिशतले बढी रु. १८२ अरब ५९ करोड पुगेको छ । २०६३ फागुनमा कुल वैदेशिक सम्पत्ति १७७ अरब ७२ करोड रहेको थियो ।

* प्रथम आठ महिना

६.१२ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम छ महिनाको परिवर्त्य विदेशी विनिमयको आय-व्यय विश्लेषण गर्दा कुल आय रु. ८८ अरब ७३ करोड रहेको र कुल व्यय रु. ७८ अरब २७ करोड भई कुल बचत रु. १० अरब ४६ करोड भएको छ। गत वर्षको समीक्षा अवधिमा कुल बचत रु. ६ अरब ९३ करोड रहेको थियो।

विदेशी विनिमय दर, कच्चा पेट्रोलियम पदार्थ र सुनको मूल्य

६.१३ २०६४ फागुन मसान्तमा २०६४ असार मसान्तको तुलनामा अमेरिकी डलरसँग नेपाली रुपैयाँ ०.५६ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको छ। अधिल्लो वर्षको सोही अवधिमा नेपाली रुपैयाँ ५.११ प्रतिशतले अधिमूल्यन भएको थियो। २०६३ फागुन मसान्तमा एक अमेरिकी डलरको विनिमय दर रु. ७०.५० रहेको थियो भने २०६४ फागुन मसान्तमा उक्त विनिमय दर रु. ६४.४९ हुन गई नेपाली रुपैयाँ अधिमूल्याङ्कित भएको छ।

६.१४ अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा कच्चा पेट्रोलियम (crude oil Brent) को मूल्य २०६३ फागुन मसान्तमा प्रति व्यारल ६१.०२ अमेरिकी डलर रहेकोमा २०६४ फागुन मसान्तमा ८१.५ प्रतिशतले बढी ११०.७५ प्रतिव्यारल अमेरिकी डलर पुगेको छ। त्यसैगरी, सुनको मूल्य २०६३ फागुन मसान्तको तुलनामा २०६४ फागुन मसान्तमा ५४.७ प्रतिशतले वृद्धि भई प्रति आउन्स मूल्य अमेरिकी डलर ६४३.२५ बाट अमेरिकी डलर ९९५.०० पुगेको छ।

तालिका ६ (ग) : अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा तेल तथा सुनको मूल्य

	असार मसान्त			फागुन मसान्त			प्रतिशत परिवर्तन			
							असार - असार		फागुन-फागुन	
	२०६२	२०६३	२०६४	२०६२	२०६३	२०६४	२०६३	२०६४	२०६३	२०६४
तेल (डलर प्रति व्यारल)*	५७.४१	७६.४४	७९.७३	६३.०८	६९.०२	९९०.७५	३३.३	४.२	-३.३	८९.४
सुन (डलर प्रति आउन्स) **	४१८.३४	६६३.२५	६६६.०	४४६.४	६४३.२५	९९४.०	४८.४	०.४	९४.६	४४.७

* कुड ओयल ब्रेन्ट ।

** लन्डन दरमा आधारित ।

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

चुनौतीहरू

६.१५ नेपालको वैदेशिक व्यापार भारततर्फ केन्द्रित हुँदै गएको छ। भारत नेपालको छिमेकी मात्र नभएर उदीयमान अर्थतन्त्र समेत भएका कारण यसो हुनु स्वभाविकै पनि हो। तथापि विश्वव्यापीकरणको आजको युगमा नेपालले विश्व व्यापार संगठनमा प्रवेश गरिसकेको लगायत अन्य क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारिक सन्धि, संझौता समेत स्वीकार गरिसकेको परिप्रेक्ष्यमा कुनै एक मुलुकसँग मात्र केन्द्रित हुने व्यापार मार्फत वाह्य स्थायित्व सुदृढ पार्ने कार्य चुनौतिपूर्ण हुन्छ। यस तथ्यलाई मनन गर्दै नेपालले विश्व बजारमा तुलनात्मक लाभ हासिल गर्न सक्ने कृषि तथा जडीबुटीजन्य र हस्तकलाका वस्तुहरु निर्यात गर्ने तथा देशगत र वस्तुगतरूपमा व्यापार विविधीकरण गर्ने कार्य अघि बढाउन आवश्यक छ।

६.१६ बाह्य स्थायित्वको लागि चालू खातामा दिगो सन्तुलन कायम राख्न आवश्यक हुन्छ। विगत केही वर्षदेखि अन्तर्राष्ट्रिय सेवा व्यापारमा नेपालको स्थिति कमजोर बन्दै गएकोले सेवा प्राप्तमा विस्तार ल्याउन अति नै आवश्यक छ। यसको लागि कृषि पर्यटनलाई प्रवर्द्धन गरी पर्यटन आयमा विस्तार ल्याउनु एउटा राम्रो उपाय हुन सक्छ। पर्यटनको दिगो विकास गर्ने एउटा राम्रो माध्यमको रूपमा कृषि-पर्यटन रहेको छ। यसले पर्यटकहरुलाई कृषि क्षेत्र, कृषि व्यवसाय, स्थानीय उत्पादन, परम्परागत खाना एवम् ग्रामीण दिनचर्याका साथै क्षेत्रविशेषको वास्तविक परिवेश, संस्कृति र वातावरणसँग परिचित हुने राम्रो अवसर प्रदान गर्छ। साथै, यसले परम्परागत कृषिमा संलग्न ग्रामीण क्षेत्रका वासिन्दाहरूसँग गहिरो सामिप्यता विस्तार गर्न पनि मद्दत गर्छ। नेपालका प्रमुख ट्रेकिङ्ग रुटहरु र अरु संभाव्य नयाँ ट्रेकिङ्ग रुटहरुको छेउछाउका गाउँहरुमा कृषि पर्यटनको विकासले त्यस क्षेत्रका स्थानीय वासिन्दाहरुको आर्थिक सुदृढीकरणमा राम्रो भूमिका खेल्न सक्छ। यसका लागि ग्रामीणक्षेत्रलाई कृषि पर्यटनको केन्द्रबिन्दु बनाउनु पर्दछ।

६.१७ गैर-आवासीय नेपालीहरुलाई नेपालमा लगानी गर्न प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले गैर-आवासीय नेपाली सम्बन्धी ऐन पारित भइसकेको छ। यस ऐनले गैर-आवासीय नेपालीलाई १० वर्षसम्मको गैर-आवासीय भिसा दिने, नेपालभित्र सम्पत्ति खरिद बिक्री

गर्न सुविधा र सहूलियत प्रदान गर्ने एवम् नेपाली नागरिक सरह नेपालमा उद्योग वा व्यवसाय सञ्चालन गर्न पाउने व्यवस्था गरेको छ। तथापि ऐन सम्बन्धी कतिपय नियमविनियमहरू तर्जुमा गरी लागू गर्ने कार्य भने बाँकी नै छ। गैर-आवासीय नेपालीले १० करोड अमेरिकी डलर बराबरको लगानी कोष खडा गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गरेतापनि आवश्यक कानुनी पूर्वाधारको अभावले गर्दा सो कार्य अघि बढ्न सकेको छैन। तसर्थ गैर-आवासीय नेपाली सम्बन्धी ऐन को प्रभावकारी कार्यान्वयनको निमित्त आवश्यक संस्थागत तथा कानुनी व्यवस्थाहरू यथाशीघ्र पूरा गर्नुपर्ने देखिन्छ।

६.१८ प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी आकर्षित गर्न नेपालले कमिमा अरु दक्षिण एसियाली मुलुकहरूको सरह वित्तीय तथा अन्य सुविधाहरूको व्यवस्था गर्न जरुरी छ। नेपालमा प्राकृतिक स्रोत, सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधार र अन्य उद्योग तथा व्यवसायको विकासको लागि प्रत्यक्ष विदेशी लगानी आकर्षित गर्नु पर्ने आवश्यकता छ। विदेशी लगानीकर्ताहरूले जलस्रोत परियोजना र केही भौतिक पूर्वाधारमा लगानीका लागि चासो व्यक्त गरिरहेका पनि छन्। साथै, प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी भित्र्याउने उचित वातावरण र लगानीकर्ताको विश्वास जित्नेतर्फ जोड दिएर आर्थिक कूटनीतिलाई सशक्त बनाउनुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। बदलिँदो राष्ट्रिय, क्षेत्रीय र विश्वपरिवेशलाई मध्यनजर गरी वैदेशिक लगानीलाई आकर्षित गर्न विगतको अनुभवलाई आधार बनाएर Foreign Investment and Technology Transfer Act, 1992 लाई परिमार्जन गर्न आवश्यक भएको छ। यसै परिप्रेक्ष्यमा वैदेशिक लगानीलाई प्रोत्साहित गर्न एक उच्चस्तरीय लगानी प्रवर्द्धन बोर्डको स्थापना गर्नु आवश्यक छ।

६.१९ तेस्रो मुलुकसँगको व्यापारतर्फ पारवहनको लागि हालसम्म नेपालले भारतको कलकत्ता बन्दरगाह प्रयोग गर्दै आएको छ। बंगलादेशबाट पारवाहनका लागि खोलिएको फुलवारी बंगलाबन्ध मार्ग पनि विभिन्न पूर्वाधारजन्य समस्याहरूले गर्दा खासै प्रयोगमा आउन सकेको छैन। भारतबाट दोस्रो वैकल्पिक पारवहन मार्गको लागि नेपालले भारतसँग सन् १९९५ मा पहिलो पटक अनुरोध गरेको थियो भने औपचारिक अनुरोध सेप्टेम्बर २००४ मा गरेको थियो। मुम्बईको जवाहरलाल नेहरू बन्दरगाहको उपयोग गर्न सके नेपाललाई यूरोप र अमेिकासँग व्यापार गर्न धेरै सजिलो हुने कुरा निजी क्षेत्रले उठाउँदै आएको छ। यस मार्गबाट यूरोप र अमेिकासँग व्यापार गर्दा ढुवानी लागत कलकत्ता बन्दरगाहको तुलनामा ४० प्रतिशतले कम हुने, अमेरिकामा सामान ढुवानी गर्न लाग्ने समय करिब २० दिनले घट्ने र जवाहरलाल नेहरू बन्दरगाह निजी क्षेत्रले सञ्चालन गरेको हुनाले कलकत्ता बन्दरगाहभन्दा धेरै सक्षम (efficient) रहेको छ। भारत सरकारले नेपाललाई मुम्बईस्थित जवाहरलाल नेहरू बन्दरगाह प्रयोग गर्न दिने सैद्धान्तिक सहमति व्यक्त गरेतापनि यसको औचित्यका साथै उपयोग गर्ने मोडालिटी माग गरेको छ। तसर्थ नेपालले यस मार्गको उपयोग गर्दा उत्पन्न हुने निर्यात ट्राफिकको आयतन, आर्थिक फाइदा र कार्गो ढुवानीका संभाव्य मोडालिटिहरूबारे यथाशीघ्र विस्तृत अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ।

- ६.२० नेपालले विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न प्रविधिमा सुधार तथा सीप विकास, नयाँ, आकर्षक तथा गुणस्तरीय सामानहरुको निर्माण गर्न सक्ने क्षमता अभिवृद्धिका लागि उपयुक्त स्थानमा तालिम केन्द्र स्थापना गर्नु पर्ने देखिन्छ। नेपाल सरकारले प्रविधि विकास सेवाको लागि विदेशी लगानीबाट परामर्श सेवा प्राप्त गर्न अनुमति दिए यस कार्यमा सहयोग पुग्न सक्दछ। नेपालमा तयारी पोशाक प्रशोधन केन्द्रको स्थापना हुनु अत्यन्त जरुरी भइसकेको छ। यस केन्द्रको स्थापनाका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा त्यसको सञ्चालनको लागि नीतिगत आधार तर्जुमा गर्न जरुरी छ। विशेष आर्थिक क्षेत्र अन्तर्गत सुख्खा बन्दरगाह नजिक तयारी पोशाक प्रशोधन क्षेत्रको स्थापना गर्न जरुरी छ। अमेरिकी संसदमा १४ वटा अतिकम विकसित मुलुकहरुलाई भन्सार तथा कोटारहित बजार उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा "Tariff Relief Assistance for Developing Economies (TRADE) Act of 2007" प्रस्तुत भएको छ। अमेरिकी सरकारसँग लबिङका लागि प्रभावकारी पहल गर्नुपर्ने आवश्यकता छ।
- ६.२१ विश्व व्यापार संगठनको हङ्कङ्ग मन्त्रीस्तरीय सम्मेलनमा भएको सहमति अनुसार भन्साररहित सुविधाको निम्ति पहल गर्न जरुरी छ। उक्त सम्मेलनले अति कम विकसित राष्ट्रलाई भन्सार छुट दिन ९७ प्रतिशतको अवधारणा अनुमोदन गरेको छ। यसमा भन्सार छुट दिने राष्ट्रले तीन प्रतिशतसम्मका आयातीत वस्तुलाई संवेदनशील सूचीमा राख्ने प्रावधान छ। तयारी पोशाक धेरैजसो विकसित र विकासशील देशमा संवेदनशील वस्तु भएकाले ती देशमा यसको आयात निरुत्साहित हुने बढी सम्भावना हुन्छ। नेपालबाट उत्पादन हुने तयारी पोशाकलाई ९७ प्रतिशतभित्र पार्न चनाखो भएर कूटनीतिक पहल गर्नुपर्छ।
- ६.२२ नेपालले कृषिजन्य तयारी वस्तु तथा बीउको आयातबाट स्वदेशको कृषि बालीमा रोगको सङ्क्रमण हुन नदिनका लागि तिब्बतसँग तीन, त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा एक र भारतसँगको ११ वटा सीमा नाकामा प्लान्ट क्वारेन्टाइन कार्यालयको स्थापना गरेको छ। विदेशबाट आयात गरिने बिरुवा तथा बिरुवाजन्य वस्तुको परीक्षण गरेर मात्रै आयातका लागि अनुमति दिने र सोही अनुरूप नै निर्यात गरिने वस्तुको निरोगिताको प्रमाणित गर्नु प्लान्ट क्वारेन्टाइन चेकपोष्टको दायित्व हो। तर, उद्देश्य अनुरूपको भूमिका निर्वाह हुन सकेको छैन। भारततर्फ निकासी हुने सम्पूर्ण बिरुवाजन्य वस्तुको निरोगिताको प्रमाणपत्र दिने तर भारतबाट नेपाल आयात हुने बिरुवा तथा बिरुवाजन्य कुनै पनि वस्तु बिना प्रमाणपत्र भित्रिरेहेका छन्। बिरुवा संरक्षण ऐन, २०६४ मा पैठारी गरिएका बिरुवा, बिरुवाजन्य उपज, रोग मार्न प्रयोग गरिने कीरा र बिरुवा हुर्किने माध्यम (माटो, आदि) को क्वारेन्टाइन जाँचप्रक्रिया मिलाउनुपर्ने उल्लेख छ। यसर्थ, आयातीत वस्तुको गुणस्तर र स्वच्छता कायम गर्न समेत क्वारेन्टाइन चेकपोष्टको प्रभावकारिता बढाउनु आवश्यक छ।

७. गरिबी निवारण र रोजगारी

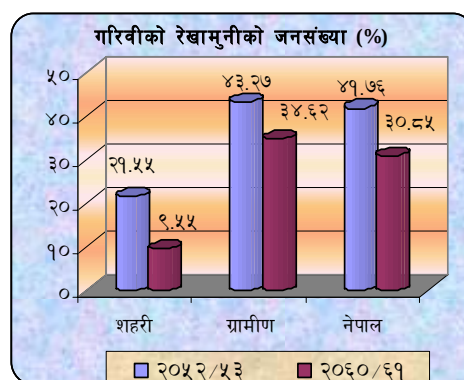
गरिबी निवारण

- ७.१ गरिबीलाई आयमूलक, मानवीय तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता विभिन्न आयामहरूबाट लिने गरिएको छ। उपलब्ध आम्दानीको क्रयशक्तिबाट जीवनमा न्यूनतमरूपमा आवश्यक पर्ने वस्तु तथा सेवाहरूको उपभोग गर्न भ्याउने वा नभ्याउने पारविन्दु मार्फत गरिबीको रेखा निर्दिष्ट गरिन्छ। नेपालमा नेपाल जीवनस्तर मापन सर्वेक्षण २००३/०४ का अनुसार औसत रु. ७ हजार ६ सय ९६ लाई राष्ट्रिय गरिबीको रेखा मान्दा कुल जनसंख्याको ३०.८५ प्रतिशत जनसंख्या गरिबीको रेखामुनि रहेको छ। यसैगरी, उक्त सर्वेक्षणका आधारमा दैनिक एक अमेरिकी डलरलाई आधार मान्दा खरिद क्षमता समदर (Purchasing Power Parity: PPP) अनुसार कुल जनसंख्याको २४.१ प्रतिशत सो आम्दानी भन्दा तल रहेको देखिएको छ।
- ७.२ गरिबी निवारणको प्रसंगमा गरिबीको स्थिति (poverty incidence), गरिबीको विषमता (poverty gap) र गरिबीको गहनता (squared poverty gap) सबैको विश्लेषण अत्यावश्यक हुन्छ। गरिबीको स्थिति (poverty incidence) ले कुल जनसंख्यामा गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या कति छ भनेर जनाउँदछ भने गरिबीको विषमता (poverty gap) ले गरिब मानिएकाहरू मध्ये कति प्रतिशत गरिबहरू गरिबी रेखा भन्दा कतिले टाढा छन् भन्ने जनाउँदछ। साथै, गरिबीको गहनता (squared poverty gap) को सूचकले गरिबहरूमध्ये पनि कति गहिरो असमानता छ भन्ने देखाउँदछ।
- ७.३ नेपाल जीवनस्तर मापन सर्वेक्षण अनुसार शहरी तथा ग्रामीण एवम् विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र र समूहहरूबीचको भिन्नता अझ पनि निकै ठूलोरूपमा देखिएको छ। यस अवधिमा शहरी गरिबी १२ प्रतिशत बिन्दुले घटेको छ भने ग्रामीण गरिबीमा ८ प्रतिशत बिन्दुले मात्र कमी आएको छ। समग्रमा ११ प्रतिशत बिन्दुले गरिबी घट्नुका प्रमुख कारणहरू मध्ये तीव्ररूपमा बढिरहेको शहरीकरण, विप्रेषण आय, कृषि ज्यालामा भएको वृद्धि तथा आर्थिकरूपमा सक्रिय उमेरका जनसंख्याको हिस्सामा भएको वृद्धि मुख्य रहेको छ। तर यस अवधिमा बढेको आय असमानताले देशमा गरिब र धनीबीचको खाडल बढेको देखिएको छ। आय असमानतालाई दर्साउने जिनी सूचकांक (Gini Coefficient) २०५२/५३ मा ०.३४ रहेकोमा २०६०/६१ मा ०.४१ पुगेको देखिन्छ। यसबाट गरिबको आयस्तर भन्दा धनीको आयस्तर उच्च दरले बढेको अनुमान छ।
- ७.४ भौगोलिकरूपमा मात्र नभई जातीय एवम् पेशागतरूपमा विश्लेषण गर्दा भौगोलिक क्षेत्र तथा विभिन्न जातजातिबीच जिनी सूचकांक अझ ठूलो रहेको देखिएको छ। नेपाल जीवनस्तर मापन सर्वेक्षण अनुसार गरिबीको रेखामुनि रहेकामध्ये ६७ प्रतिशत कृषि रोजगार तथा ११ प्रतिशत कृषि श्रमिक रहेको देखिन्छ। यसरी हेर्दा ७८ प्रतिशत गरिबहरू कृषि क्षेत्रलाई रोजगारीको प्रमुख माध्यम बनाउनेहरू नै देखिन्छन्। गरिबीको

वितरण भौगोलिक/क्षेत्रीयरूपमा मात्र नभई जातीयरूपमा समेत असमान रहेको देखिन्छ। विभिन्न जातिमध्ये दलितको ४६ प्रतिशत, पहाडी जनजातिको ४४ प्रतिशत, मुस्लिमको ४१ प्रतिशत, तराई जनजातिको ३५ प्रतिशत तथा अन्य अल्पसंख्यक जातिको ३१ प्रतिशत जनसंख्या गरिवीको रेखामुनि रहेका छन्। साथै, नेवारको १४ प्रतिशत, ब्राम्हण क्षेत्रीको १८ प्रतिशत र तराईका मध्यमवर्गको २१ प्रतिशत जनसंख्या गरिवीको रेखामुनि रहेका छन्।

७.५ यस सर्वेक्षण अनुसार गरिवीको फैलावटलाई विश्लेषण गर्दा नेपालका कुल गरिवहरूमध्ये २९.४ प्रतिशत ग्रामीण मध्य र पूर्वी पहाडमा रहेको देखिन्छ। ग्रामीण पश्चिम पहाडमा २३.६ प्रतिशत, ग्रामीण पूर्वी तराईमा २३.५ प्रतिशत, ग्रामीण पश्चिम तराईमा १८.९ प्रतिशत र शहरी क्षेत्रमा करिब ४.७ प्रतिशत छन्। त्यसैगरी, कुल गरिवहरू मध्ये हिमाली क्षेत्रमा ७.५ प्रतिशत, पहाडमा ४७.१ प्रतिशत र तराईमा ४५.४ प्रतिशत रहेको अनुमान गरिएको छ।

७.६ नेपालमा गरिवीको स्थिति (incidence) मापनको लागि आर्थिक वर्ष २०५२/५३ र आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा नेपाल जीवनस्तर मापन सर्वेक्षणहरू सम्पन्न गरिएको थियो। यी सर्वेक्षणहरूको आधारमा नेपालमा गरिवीको रेखामुनि रहेको जनसंख्यामा कमी आएको देखिन्छ। खासगरी विप्रेषण आयको वृद्धि, कृषि क्षेत्रको ज्यालादरमा वृद्धि तथा मुद्रास्फीतिमा पनि नियन्त्रण भएको कारण गरिवीको विषमतामा कमी आएको हो। आर्थिक वर्ष २०५२/५३ मा गरिवीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या करिब ४१.७६ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा करिब ११.० प्रतिशत विन्दुले कमी आई ३०.८५ प्रतिशतमा झरेकोमा शहरी क्षेत्रमा १२.० प्रतिशत विन्दु र ग्रामीण क्षेत्रमा ८.७ प्रतिशत विन्दुले कमी आई गरिवीको रेखामुनि रहेको यी क्षेत्रको जनसंख्या क्रमशः ९.५५ प्रतिशत र ३४.६२ प्रतिशतमा झरेको छ। यसका अतिरिक्त नेपालमा गरिवीको विषमता (poverty gap) ७.५५ र गरिवीको गहनता (squared poverty gap) २.७ रहेको अनुमान छ।

तालिका ७ (क) : गरिवी मापन (२०५२/५३ र २०६०/६१)
(प्रतिशत)

क्षेत्र	गरिवीको रेखामुनीको जनसंख्या		गरिवीको विषमता		गरिवीको गहनता	
	२०५२/५३	२०६०/६१	२०५२/५३	२०६०/६१	२०५२/५३	२०६०/६१
शहरी	२९.५५	९.५५	६.५४	२.१८	२.६५	०.७१

क्षेत्र	गरिबीको रेखामुनिको जनसंख्या		गरिबीको विषमता		गरिबीको गहनता	
	२०५२/५३	२०६०/६१	२०५२/५३	२०६०/६१	२०५२/५३	२०६०/६१
ग्रामीण	४३.२७	३४.६२	१२.१४	८.५०	४.८३	३.०५
नेपाल	४१.७६	३०.८५	११.७५	७.५५	४.६७	२.७०

७.७ तीनवर्षीय अन्तरिम योजनाले मुलुकमा विद्यमान बेरोजगारी, गरिबी र असमानता घटाई दिगो शान्ति स्थापनामा सघाउ पुऱ्याउँदै आम जनताको जीवनमा परिवर्तनको प्रत्यक्ष अनुभूति दिलाउने उद्देश्य लिएको छ। मूल उद्देश्यमा केन्द्रित रहेर विगतका योजनाहरुभन्दा पृथकरूपमा बढी सहभागितामूलक प्रक्रिया अपनाई तर्जुमा भएको यस योजनाले पुनर्निर्माण, पुनर्स्थापना तथा सामाजिक पुनर्एकीकरणलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखेको छ। उक्त उद्देश्य हासिल गर्न यस योजनाले छवटा रणनीतिहरु लिएको छः- १) राहत, पुनर्निर्माण र पुनर्एकीकरणमा विशेष जोड दिने, २) रोजगारमूलक, गरिबोन्मुख र फराकिलो आर्थिक वृद्धि गर्ने, ३) सुशासन प्रवर्द्धन तथा सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता बढाउने, ४) भौतिक पूर्वाधार विकासमा लगानी वृद्धि गर्ने, ५) सामाजिक विकासलाई जोड दिने, र ६) समावेशी विकास र लक्षित कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने।

७.८ यस योजनाले पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना, समावेशीकरण, कृषि, पर्यटन तथा उद्योगलाई टेवा पुग्ने विद्युत् विकास, सडक, सिँचाई तथा सञ्चार जस्ता भौतिक पूर्वाधारमा लगानी बढाउने र मानव संसाधन विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी र सरसफाइको क्षेत्रमा लगानी बढाउने कुरालाई प्राथमिकतामा राखेको छ। यसले गरिबीको रेखामुनिका जनसंख्याको हिस्सालाई हालको ३१ प्रतिशतबाट २४ प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य लिएको छ।

समावेशी विकास तथा लक्षित कार्यक्रम

७.९ आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक कारणबाट विकासको मूलप्रवाहमा समाहित हुन नसकेका विभिन्न सामाजिक वर्ग, समुदाय तथा क्षेत्रहरुमा लक्षित गरी तिनीहरुलाई गरिबी एवम् पछिपेपनबाट मुक्त गर्ने अभिप्रायले सामाजिक समावेशीकरण एवम् लक्षित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिएको छ। यस्ता लक्षित कार्यक्रमहरुले महिला, दलित, जनजाति, मधेशी एवम् पिछडिएको वर्ग, विकट क्षेत्रमा बसोवास गरेका जनसमूह, अति गरिव तथा साना किसान परिवारहरुलाई समेटेका छन्।

७.१० दशौं योजनाको पाँच वर्षमा वार्षिकरूपमा कार्यान्वयन भएका वार्षिक औसत करिब ४५० कार्यक्रम/आयोजनाहरुमध्ये यस रणनीति अन्तर्गत औसतमा ३५ वटा आयोजनाहरु कार्यान्वयन भएका थिए। साथै, तीन-वर्षीय अन्तरिम योजनाले यसलाई अझ प्राथमिकता दिई समावेशी विकास तथा लक्षित कार्यक्रमलाई एक मुख्य रणनीतिको रूपमा लिएको छ। यस योजनाको पहिलो वर्ष आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा

कार्यक्रम/आयोजना संख्यामा वृद्धि भई करिब ६० वटा पुगी वजेट विनियोजन समेतमा सोही अनुसार वृद्धि भएको छ।

७.११ दशौं योजना अवधि (२०५९/६०-२०६३/६४) को प्रवृत्तिलाई विश्लेषण गर्दा खर्च केही मात्रामा बढ्दै गएको देखिए तापनि विनियोजन गरिएको रकमको वार्षिक औसतमा ७६.३ प्रतिशत मात्र खर्च भएको पाइन्छ। सो योजनाको पहिलो आर्थिक वर्षमा २०५९/६० मा लक्षित कार्यक्रमको लागि विनियोजित रकमको ८२.२ प्रतिशत खर्च भएको थियो। त्यसैगरी, आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा भने खर्च प्रतिशतमा गिरावट आई ६५.८ प्रतिशत मात्र खर्च भएको थियो। तर आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा केही सुधार भई सो कार्यक्रममा ७९.० प्रतिशत वजेट खर्च भएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा कुल विनियोजित वजेट रु. ३ अरब ४० चालिस करोड १७ लाख ७८ हजार रहेकोमा सोको ७७.३ प्रतिशत रकम खर्च भएको छ। यसैगरी आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. ४ अरब ७३ करोड ९५ लाख २५ हजार विनियोजित रकम मध्ये रु. ३ अरब ६५ करोड ३७ लाख ८९ हजार खर्च भएको छ। यसरी आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को खर्च प्रगति प्रतिशतको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा खर्च प्रगति यथावत रहेको छ।

तालिका ७ (ख) : लक्षित कार्यक्रमहरूको गत पाँच वर्षको वजेट तथा खर्चको स्थिति

रकम रु. करोड

लक्षित कार्यक्रमहरूको गत पाँच वर्षको वजेट तथा खर्चको स्थिति						
रकम रु. करोडमा						
क्र. सं.	विवरण	आर्थिक वर्ष				
		२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४
१.	विनियोजित बजेट	२१४	२९८	२७६	३४०	४७४
२.	वास्तविक खर्च (संशोधित अनुमान)	१७६	१९६	२१८	२६३	३६५
३.	खर्च प्रतिशत	८२.२	६५.८	७९.०	७७.३	७७.०

स्रोत : राष्ट्रिय योजना आयोग

७.१२ चालू तीन-वर्षीय अन्तरिम योजनाले विद्यमान क्षेत्रीय, जातीय तथा अन्य विषमता एवं विभेदहरूलाई हटाई न्यायपूर्ण समाजको निर्माणमा सघाउ पुऱ्याउन, उपलब्ध अवसर र पहुँचको अन्तरलाई कम गर्दै exclusion मा परेका समूह र सम्पन्न समूहबीचको असमानतालाई कम गर्न समावेशी तथा लक्षित कार्यक्रमहरूलाई जोड दिएको छ। नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३, संविधान सभाको संरचना, निजामति सेवा लगायतका सार्वजनिक पदहरूमा नियुक्ति गर्ने सम्बन्धी व्यवस्थामा भएका प्रावधानहरू आदिलाई समावेशीकरणको दिशामा भएका केही उल्लेख्य उपलब्धिहरूको रूपमा लिन सकिन्छ।

गरिबी अनुगमन सम्बन्धी कार्य

७.१३ आयोजना तथा कार्यक्रम तहको वित्तीय तथा भौतिक प्रगतिको समीक्षामा सीमित रहेको विगतको अनुगमन तथा मूल्यांकन व्यवस्थालाई दशौं योजना अवधिमा उल्लेख्य सुधार गरिएको थियो। यस अनुरूप केन्द्रस्तरमा गरिबी अनुगमन तथा विश्लेषण व्यवस्थाको विकास गरी यसलाई संस्थागत गर्ने कार्य भएको थियो। दशौं योजना भन्दा पहिलेका आवधिक योजनाहरूको मध्यावधि प्रगति मात्र प्रकाशन गर्ने गरिएकोमा दशौं योजनाको सुरुवात देखि गरिबी अनुगमन तथा विश्लेषण प्रणालीमा रहेका निश्चित सूचकहरू अन्तर्गत रही वार्षिक प्रगति प्रकाशन गर्ने गरिएको छ।

७.१४ दशौं योजना अवधिमा दुइवटा प्रमुख सर्भेहरू नेपाल जीवनस्तर मापन सर्भेक्षण (NLSS) र नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण (NDHS) समेत सम्पन्न भइसकेका छन्। यी सर्वेक्षणका परिणामहरूले आयमूलक तथा मानवीय दुवै गरिबीको स्थितिमा केही सकारात्मक सुधारहरू आएको देखाएका छन्। नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, सन् २००६ (NDHS) र नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, सन् २००९ (NDHS) का केही तथ्याङ्कहरूलाई तुलनात्मकरूपमा तल प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका ७ (ग) : नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण (NDHS) का केही परिसूचकहरूको तुलनात्मक विवरण

क.स.	जनसांख्यिक परिसूचकहरू	सन् २००९	सन् २००६
१.	कुल प्रजनन दर	४.९	३.९
२.	कोरा जन्म दर (प्रति हजारमा)	३३.५	२८.४
३.	परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग दर (सबै तरिका, प्रतिशत)	३९.३	४८.०
४.	परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग दर (आधुनिक तरिका, प्रतिशत)	३५.४	४४.२
५.	शिशु मृत्यु दर (प्रति हजारमा)	६४	५९
६.	बाल मृत्यु दर (प्रति हजारमा)	२९	१५
७.	पाँच वर्ष मुनिका बाल-बालिकाको मृत्यु दर (प्रति हजारमा)	९९	६५

स्रोत : राष्ट्रिय योजना आयोग

७.१५ तीन-वर्षीय अन्तरिम योजना अनुसार गरिबी अनुगमन तथा विश्लेषण प्रणाली (Poverty Monitoring and Analysis System-PMAS) लाई परिमार्जन गर्ने कार्य अघि बढिरहेको छ। यस प्रणालीको कार्यान्वयन पश्चात् वित्तीय तथा भौतिक प्रगतिमा मात्रै केन्द्रित हुने गरेको पुरानो अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीमा सुधार आई विषय क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको प्रतिफल तथा असर तहको पनि वार्षिकरूपमा अनुगमन गर्ने व्यवस्थालाई संस्थागत गर्ने प्रयास भएको छ। यो प्रणाली लागू भइसकेपछि निर्दिष्ट सूचकहरूका आधारमा गरिबी निवारण रणनीति पत्रका रूपमा समेत रहेको दशौं योजनाको पहिलो, दोस्रो, तेस्रो र चौथो वर्षका वार्षिक प्रतिवेदनहरू

निकाल्ने कार्य समेत भएको छ भने पाँचौ तथा अन्तिम मूल्यांकनका रूपमा पाँचौ वर्षको प्रगति प्रतिवेदन कार्य चालू रहेको छ ।

७.१६ जिल्लास्तरको विद्यमान अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई सुधार गरी व्यवस्थित तथा सवल बनाउनका लागि जिल्ला गरिवी अनुगमन तथा विश्लेषण प्रणाली (District Poverty Monitoring and Analysis System- DPMAS) को मस्यौदा तयार गरी लागू गर्न सबै जि.वि.स. हरूमा पठाई संस्थागत गर्ने कार्य दशौं योजना अवधिमा प्रारम्भ गरिएको थियो । तीन-वर्षीय अन्तरिम योजनामा यस प्रणालीलाई केन्द्रबाट क्षमता विकासमा समेत आवश्यक सहयोग पुर्याई संस्थागत गरिने प्रतिबद्धता रहेको छ ।

७.१७ एसियाली विकास बैंकको सहयोगमा नतिजामूलक विकासका लागि व्यवस्थापन (Operationalization of Managing for Development Results-MfDR) नामक आयोजनाको सहयोगमा केन्द्रमा राष्ट्रिय योजना आयोग, भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय र स्थानीय विकास मन्त्रालयका नतिजा सम्बन्धी रूपरेखा तथा नतिजा व्यवस्थापन सम्बन्धी निर्देशिकाहरु तयार गरिएका छन् । साथै, यस आयोजनाबाट जिल्लास्तरमा जिल्ला गरिवी अनुगमन तथा विश्लेषण प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने क्रममा चार वटा जिल्लाहरु क्रमशः जुम्ला, दाङ्ग, धनुषा र भापामा स्थिति अध्यायन गरी DPMAS को software निर्माण गरी सोको प्रयोग सम्बन्धी तालिम समेत प्रदान गरिएको छ ।

७.१८ विकासको प्रतिफल एवम् आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनका सम्बन्धमा सर्वसाधारण जनताको अनुभूति एवम् पृष्ठपोषण अत्यावश्यक हुने भएकाले त्यस प्रक्रियालाई व्यवस्थित गर्नका लागि सहभागितामूलक गरिवी अनुगमन व्यवस्थाको रूपरेखा तयार गरी त्यसका आधारमा नागरिक प्रतिवेदन कार्डको नमूना परीक्षण दशौं योजना अवधिमा गरिएको छ । यसैगरी, तीन-वर्षीय अन्तरिम योजनाले अनुगमन तथा विश्लेषणमा सेवाग्राहीको सहभागिता र उनीहरुको धारणालाई अभिमत गर्ने माध्यमका रूपमा सहभागितामूलक अनुगमन व्यवस्था (Participatory Monitoring Mechanism) लाई संस्थागत गर्ने प्रतिबद्धता जनाइसकेको छ ।

आर्थिक सुधार कार्यक्रम

७.१९ विभिन्न दातृसंस्था र राष्ट्रहरुबाट प्राप्त हुने प्राविधिक सहायतालाई सरकारी सुधार कार्यहरुमा सहयोग पुग्ने गरी हाम्रो आवश्यकता र प्राथमिकता अनुसार खर्च गर्ने र यस्तो सहायतालाई एउटै छातामुनि ल्याई विद्यमान बजेट निकास प्रणाली र लेखापालन व्यवस्था अनुसार समन्वयात्मकरूपमा परिचालन गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि आर्थिक सुधार कार्यक्रमको सुरुवात भएको थियो ।

७.२० आर्थिक सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत निर्देशक समितिबाट विभिन्न निकायका ३० वटा आयोजना प्रस्तावहरु स्वीकृत भएका छन् । सो अनुसार पूर्व पहिचान भएका कार्यहरु अन्तर्गत २० वटा तथा अवसर कोष अन्तर्गत १० वटा आयोजनाहरु रहेका छन् । हालसम्म ७ वटा आयोजनाहरु सम्पन्न भइसकेका छन् । त्यसैगरी, २० वटा

आयोजनाहरु कार्यान्वयन भइरहेका छन् । साथै, चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा थप १० वटा आयोजनाहरु सम्पन्न हुने लक्ष्य रहेको छ ।

७.२१ आर्थिक सुधार कार्यक्रम अन्तर्गतका मुख्य मुख्य उपलब्धिहरु मध्ये निजामती सेवालाई समतामुखी तथा प्रभावकारी बनाउनको लागि सम्पन्न अध्ययनको आधारमा आरक्षणको लागि निजामती सेवा ऐन तथा नियमावलीमा संशोधन भई कार्यान्वयन भइसकेको, सामुदायिक विद्यालयहरुको व्यवस्थापन क्षमता विकास गर्न ६१३ जना सरकोकारवालाहरुलाई विद्यालय हस्तान्तरण सम्बन्धमा सशक्तिकरण तथा चेतनामूलक कार्यक्रमहरु सम्पन्न भएको, सिंहदरवार परिसरमा अप्टिकल फाइबर विछ्याउने तथा नेटवर्किङ गर्ने कार्य भएको, निजामती कर्मचारी व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको अद्यावधिक गर्ने कार्य भएको, निजामती सेवामा तहगत प्रणाली सम्बन्धमा अध्ययन भई सोको अध्ययन प्रतिवेदन तयार भएको छ ।

७.२२ उपरोक्त आर्थिक सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत ५ सय २५ जना लेखा अधिकृत तथा लेखापालहरुले सूचना प्रविधिमा आधारित लेखा तथा राजस्व लेखा सम्बन्धी तालिम प्राप्त गरेको, राजस्व प्रशासन सुदृढीकरण सम्बन्धी अध्ययन भएको, ७५ जनाको लागि नेतृत्व विकास कार्यक्रम तथा ५ जिल्लामा सेवा प्रवाह सुदृढीकरण तालिम सम्पन्न भएको, १ हजार ४ सय ८७ जना व्यक्तिहरु भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रममा सहभागी भएको, गुनासो व्यवस्थापन सम्बन्धी निर्देशिका तथा सफ्टवेयर तथा उजुरी व्यवस्थापन सम्बन्धी निर्देशिका तयार भएको, १० वटा आयोजनाहरुको प्राविधिक परीक्षण सम्पन्न भएको, ५ वटा स्थानीय समन्वय मञ्च स्थापना भएको र भ्रष्टाचार विरुद्ध श्रव्य दृश्य सामग्रीहरुको विकास तथा प्रसारण भएको, वितरणात्मक व्यापार सर्वेक्षणको कार्य सुरुवात भएको, लेखापरीक्षणमानहरुको नेपालीमा अनुवाद र प्रबर्द्धन तथा प्रचारप्रसार गर्ने कार्य भएको, सार्वजनिक तथा साना र मझौला निकायहरुको लेखापरीक्षणमानहरुको मस्यौदा तयार भएको, निजीकरण सम्बन्धी संस्थागत व्यवस्था, बोलपत्र कागजात र कानुनी व्यवस्था सम्बन्धी अध्ययन भएको, नेपाल प्रहरीका कर्मचारीहरुको व्यवस्थापन सूचना प्रणाली स्थापना भई ३३ हजार जनाको तथ्यांक/विवरण अद्यावधिक भएको लगायत कानुन तर्जुमा दिग्दर्शनको मस्यौदा तयार भएको छ ।

गरिवी निवारण कोष

७.२३ नेपाल सरकारको गरिवी न्युनिकरण रणनीति (PRSP) र चालू तीन-वर्षीय अन्तरिम योजनामा उल्लेखित समावेशी विकास र लक्षित कार्यक्रमलाई प्रत्यक्ष सहयोग पुर्याउने उद्देश्य अनुरूप निरपेक्ष गरिवीको रेखामुनि रहँदै आएको जनसंख्याको तल्लो समूहलाई लक्षित गरेर कार्यक्रम सञ्चालन गर्न मद्दत पुर्याउने उद्देश्यले गरिवी निवारण कोष अध्यादेश २०६० अन्तर्गत एक स्वायत्त संस्थाको रूपमा गरिवी निवारण कोष स्थापना भई गरिवी निवारण कोष ऐन २०६३ अनुसार सञ्चालित छ ।

- ७.२४ उक्त कोषले अन्तोदय, सामाजिक समावेशीकरण, पारदर्शिता, मागमुखी कार्यक्रम र सोभै समुदायमा कोष प्रवाह गरी ५ वटा निर्देशित सिद्धान्त अनुरूप समाजका गरिव तथा पिछ्छिडिएका वर्गको सक्रिय सहभागितामा स्थानीय मागमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ। गरिव समुदाय स्वयम्लाई पूर्णरूपले सहभागी गराई समुदायको परियोजना उनीहरुबाटै कार्यान्वयन गराउन तिनै गरिव समुदायको प्रतिनिधित्व रहने गरी सामुदायिक संस्थाको गठन र संस्थागत विकास गरी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिएको छ। यस कार्यमा समुदायलाई आवश्यक सहयोग प्रदान गर्नको लागि सहयोगी संस्थाको रूपमा गैर-सरकारी संस्था, सामुदायिक संस्था, निजी संस्था तथा स्थानीय निकायहरूसँग सहकार्य गरिएको छ।
- ७.२५ विश्व बैंकको अनुदान सहायता अमेरिकी डलर १ करोड ५० लाख र नेपाल सरकारको अनुदान सहायतामा अगुवा परीक्षणको रूपमा कोषले आफ्नो कार्यक्रम सञ्चालनका लागि दार्चुला, मुगु, प्यूठान, कपिलवस्तु, रामेछाप र सिराहा गरी ६ वटा जिल्लाहरुमा २०६१/६२ देखि कार्यक्रम सञ्चालन गरेकोमा, परीक्षण कार्यक्रमबाट प्राप्त सफलताको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ सम्ममा ४० जिल्लाहरुमा कार्यक्रम विस्तार गरिएको छ।
- ७.२६ समुदायलाई सहजीकरणका लागि २ सय २१ वटा सहयोगी संस्थाहरु छनौट तथा सम्झौता गरी सामाजिक परिचालन, समुदायको संस्थागत विकास, समुदायको परियोजना तयार पार्ने, लगायत कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने काम भइरहेको छ। यी सहयोगी संस्थाहरुले सामाजिक परिचालन, क्षमता विकास तथा सीप विकास तालिम, सामुदायिक संस्थाको संस्थागत विकास, सामुदायिक परियोजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्न सामुदायिक संस्थालाई आवश्यक प्राविधिक सहयोग र सहजीकरण गरी मद्दत पुर्याउनुको साथै समुदाय र कोषबीचको सम्पर्क र सञ्चारमा सहयोग पुर्याउँदछन्।
- ७.२७ कोषको कार्यक्रम विस्तारसँगै विश्व बैंकले अमेरिकी डलर २ करोड ५० लाख थप अनुदान सहायता प्रदान गर्ने भएको छ। नेपाल सरकार र विश्व बैंकबीच उक्त थप अनुदान सहायता सम्झौता मिति ९ मार्च २००७ मा सम्पन्न भएको र अमेरिकी डलर १० करोड अनुदान सहायताको लागि जनवरी ३१, २००८ मा सम्झौता सम्पन्न भइसकेको छ।

आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को वार्षिक लक्ष्य र प्रगति विवरण

- ७.२८ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा लक्षित समुदायबाट २ हजार ७ सय ५० वटा सामुदायिक परियोजनामा रु. ९८ करोड ७४ लाख ३२ हजार अनुदान उपलब्ध गराउने लक्ष्य रहेकोमा उक्त अवधिमा लक्षित समुदायका आयमूलक र सामुदायिक पूर्वाधार विकासका ३ हजार ३ सय ५८ परियोजना कार्यान्वयनका लागि सामुदायिक संस्थाहरूसँग सम्झौता गरी, कोषबाट रु ९७ करोड ९८ लाख ८९ हजार अनुदान

सहयोग प्रदान गरिएको छ। कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सहयोगी संस्थालाई रु १६ करोड ४० लाख ६८ हजार प्रदान गरिएको छ।

- ७.२९ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा सामुदायिक संस्थाका कुल ३ हजार ५ सय सामुदायिक परियोजनालाई रु. १ अरब २२ करोड २९ लाख ४५ हजार अनुदान उपलब्ध गराउने लक्ष्य रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो आठ महिनामा लक्षित समुदायका आयमूलक र सामुदायिक पूर्वाधार विकासका गरी कुल १ हजार ९ सय ७६ परियोजना कार्यान्वयनका लागि सामुदायिक संस्थाहरूसँग सम्झौता गरी यी संस्थाहरूलाई कोषबाट रु ९८ करोड ३६ लाख २० हजार सहयोग प्रदान गरिएको छ। कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सहयोगी संस्थालाई रु १५ करोड ८४ लाख ६ हजार प्रदान गरिएको छ र आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म वार्षिक लक्ष्य पूर्णरूपमा हाँसिल हुनेछ।
- ७.३० गरिबी निवारण कोष कार्यक्रम सञ्चालन भएदेखि हालसम्म २५ जिल्लाका ६ सय ६८ वटा गा.वि.स.हरूमा ६ हजार ८ सय ३८ सामुदायिक संस्थाहरूको गठन भएका छन्। सामुदायिक संस्थामा आवद्ध सदस्यहरूमा ३९ प्रतिशत दलित, २९ प्रतिशत जनजाति र ३२ प्रतिशत अन्य छन्। महिला सदस्यको सहभागिता ६८ प्रतिशत रहेको छ। हालसम्म ६ हजार १ सय ३७ सामुदायिक संस्थाले आयमूलक तथा सामुदायिक पूर्वाधार विकासका परियोजना तयार गरी कार्यान्वयनका लागि कोषसँग सम्झौता सम्पन्न भई सामुदायिक संस्थालाई रु. २ अरब ७६ करोड ३९ लाख ८ हजार सहयोग प्रदान गरिएको छ।
- ७.३१ आयमूलक परियोजनामा पशुपालन, तरकारी खेती, फलफूल खेती, जुस प्रसोधन, ऊनी गलैँचा बुनाइ, भोवा पालन, कुखुरा पालन, बाँस चोयाका सामग्री, बंगुर, माछा, खुद्रा पसल, मोटरसाईकल मर्मत, रिक्सा सञ्चालन जस्ता ५ हजार ९ सय ३५ वटा परियोजना सञ्चालन भइरहेका छन्। सामुदायिक पूर्वाधार विकास अन्तर्गत खानेपानी, लघु सिँचाइ, लघु जलविद्युत्, ग्रामीण सडक, पूलपुलैसा, स्कूल/हेल्थपोष्ट भवन जस्ता १ हजार ३ सय ५४ वटा परियोजना सञ्चालनमा रहेका छन्। उक्त परियोजनाहरूबाट २ लाख २२ हजार ५ सय ३७ घरधुरी लाभान्वित भएका छन्। लाभान्वित घरधुरीमा ६८.२ प्रतिशत अति गरिब, २३.७ प्रतिशत मध्यम गरिब ७.९ प्रतिशत गरिब र ०.३ प्रतिशत सिमान्त गरिब छन्।

रोजगारी

- ७.३२ वि.सं. २०५८ को जनगणनाअनुसार कुल जनसंख्यामध्ये आर्थिकरूपले श्रम बजारमा सक्रिय जनसंख्या करिब १ करोड ४ लाख ८२ हजार रहेको अनुमान थियो। दशौँ योजना तर्जुमाको बखत योजना अवधिमा थप १० लाख ५३ हजार रोजगारी सृजना हुने अनुमान गरिएको थियो। अर्थतन्त्रका विभिन्न क्षेत्रहरूमा हुने उत्पादन वृद्धिको प्रभाव र अन्तरक्षेत्रगत सम्बन्ध (inter-sectoral linkages) को योगदानका कारणले उपर्युक्त रोजगारीका अवसर उपलब्ध हुने ठानिएको थियो। त्यसअनुसार दशौँ योजनाको अन्त्यसम्ममा कुल रोजगारी १ करोड १० लाख १२ हजार पुग्ने अनुमान

पनि गरिएको थियो । दशौँ योजनामै उल्लेख भएअनुसार योजनाको अन्त्य (आर्थिक वर्ष २०६३/६४) सम्म आर्थिक दृष्टिले सक्रिय जनसंख्या १ करोड १५ लाख ८० हजार पुग्ने र यसमध्ये पूर्ण बेरोजगार केवल ४.१ प्रतिशतमात्र रहने अनुमान गरिनुका साथै अर्द्ध-बेरोजगारीको स्थिति दशौँ योजनाको अन्त्यसम्ममा २२.३ प्रतिशतमा भर्ने अनुमान गरिएको थियो । हालसम्म दशौँ योजनाको पूर्ण समीक्षा नभई सकेकोले उक्त लक्ष्यहरूको प्रगति स्थिति यकिन हुन सकेको छैन ।

- ७.३३ गरिवी घटाउनु दशौँ योजनाको प्रमुख उद्देश्य रहेकोले सो उद्देश्य प्राप्तिका लागि रोजगारी बढाएर मात्र सम्भव हुने सोचाइअनुरूप विभिन्न नीतिहरू लागू भइरहेका छन् । योजना तर्जुमाको बखतमा कुल जनसंख्याको करिब ४२.० प्रतिशत गरिवीको रेखामुनि रहेको जनसंख्यालाई योजनाको अन्त्यसम्ममा ३२.० प्रतिशतमा भर्ने लक्ष्यअनुरूप योजनामा अपनाइने मूल रणनीतिहरू (उच्च, दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धि, सामाजिक क्षेत्र र ग्रामीण पूर्वाधार विकास, लक्षित कार्यक्रम तथा सुशासन) लाई केन्द्रविन्दुमा राखी तदनुरूपका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भए ।
- ७.३४ दशौँ योजनामा उल्लेखित आर्थिक तथा सामाजिक विकासका कार्यहरू विस्तार गरी रोजगारीका अवसरहरू वढाउने, रोजगारीका अवसरहरूमा गरिवीको पहुँच बढाउने श्रममुखी व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्ने, पिछडिएका वर्ग तथा क्षेत्र विशेषको लागि आयमूलक र रोजगारीका लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, व्यावसायिक कार्यकुशलता अभिवृद्धि तथा श्रमिक वर्गको आधारभूत हकहितको संरक्षणका पक्षहरूलाई सन्तुलितरूपमा अधि वढाउने, सीपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गरी वैदेशिक रोजगारीका अवसरहरूको समेत अधिकतम उपयोग गर्ने जस्ता नीतिहरू हाल कार्यान्वयनमा रहेका छन् । दशौँ योजनाको समीक्षा नभई सकेको वर्तमान अवस्थामा उक्त सञ्चालित नीति तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावले के कति रोजगारी सृजना गर्न सके भन्ने समग्र र अद्यावधिक सूचना उपलब्ध भएको छैन ।
- ७.३५ रोजगारीका लागि विदेश जाने नेपालीहरूको क्रम बढ्दो भएता पनि बेरोजगारीको सख्यामा कमी आएको देखिदैन । २०५८ सालको जनगणनाअनुसार १० वर्ष उमेर वा सो भन्दा माथिका जनसंख्यामध्ये ५.१ प्रतिशत बेरोजगार थिए । तर नेपाल जीवनस्तर मापन सर्वेक्षण, २०६०/६१ अनुसार १५ वर्ष उमेर वा सो भन्दा माथिका जनसंख्यामध्ये २.९ प्रतिशत बेरोजगार र ७४.३ प्रतिशत रोजगार थिए भने बाँकी २२.८ प्रतिशत जनसंख्या निष्कृत्य भएको देखिन्छ । रोजगार जनसंख्यामध्ये पुरुष ३.१ प्रतिशत र महिला २.७ प्रतिशत रहेको छ भने युवा बेरोजगार १५.० प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।
- ७.३६ देशमा विगत एक दशकसम्म चलेको द्वन्द्वका कारण उद्योग धन्दा एवम् कलकारखानाहरूमा नकारात्मक असर पर्यो, जसको कारण केही उद्योग एवम् कलकारखानाहरू पूर्णरूपमा बन्द भए, केही आंशिकरूपमा बन्द भए र सञ्चालनमा भएका मध्ये पनि कतिपय पूर्ण क्षमतामा सञ्चालन हुन सकेनन् । फलस्वरूप, ती उद्योग एवम् कलकारखानाहरूमा कार्यरत कतिपय श्रमिकहरू पनि रोजगारीबाट

वञ्चित हुन वाध्य भए। अर्कोतर्फ, सरकारले सानो र चुस्त प्रशासन बनाउने अभियानमा रोजगारीका नयाँ अवसरहरूलाई खुला गर्न नसकेका कारणले पनि बेरोजगारीको संख्यामा वृद्धि भएको देखिन्छ।

तालिका ७ (घ) : नेपालमा रोजगारीको स्थिति, २०६०/६१

(१५ वर्ष उमेर वा सो भन्दा माथिका जनसंख्या)

क्षेत्र	रोजगार (%)	बेरोजगार (%)	निष्क्रिय (%)	जम्मा
लिंग अनुसार				
पुरुष	७३.३	३.१	१९.६	१००
महिला	७१.७	२.७	२५.६	१००
विकास क्षेत्र अनुसार				
पूर्वाञ्चल	७४.९	२.९	२२.२	१००
मध्यमाञ्चल	७२.४	३.३	२४.३	१००
पश्चिमाञ्चल	७३.२	२.७	२४.१	१००
मध्य पश्चिमाञ्चल	७७.०	२.८	२०.२	१००
सुदुर पश्चिमाञ्चल	८०.४	१.४	१८.२	१००
भौगोलिक क्षेत्र अनुसार				
हिमाल	८६.७	१.३	१२.०	१००
पहाड	७६.०	२.१	२१.९	१००
तराई	७१.१	३.८	२५.१	१००
नेपाल	७४.३	२.९	२२.८	१००

स्रोत : नेपाल जीवनस्तर मापन सर्वेक्षण, २०६०/६१, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

७.३७ पर्याप्त रोजगारीको अवसर नपाएको कारण वैदेशिक रोजगारीको खोजीमा जाने नेपालीहरूको संख्या वर्षेनी बढ्दै गएको छ। खासगरी मलेसिया र कोरिया बाहेक अरव मुलुकहरूमा रोजगारीका लागि जाने संख्या बढी देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को अन्त्यसम्म संस्थागत रूपबाट वैदेशिक रोजगारीमा जानको लागि स्वीकृति प्रदान गरिएको कुल संख्या ७ लाख ७३ हजार ५ सय ९२ रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा थप २ लाख ४ हजार ५ सय ३३ र आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुनसम्ममा १ लाख ५२ हजार ६ सय ८२ थप भई हालसम्म वैदेशिक रोजगारीका लागि स्वीकृति प्रदान गरिएको संख्या कुल ११ लाख ३० हजार ८ सय ७ पुगेको छ।

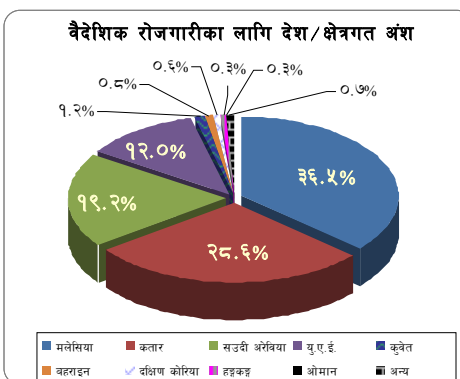
७.३८ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा अन्य मुलुकमा रोजगारीका लागि जाने नेपालीहरूको संख्या १ हजार ६८ मध्ये ४ सय ५ जना इजरायलमा, ३ सय ३० मकाउमा र ५१ जना सिंगापुरमा गएका थिए। वैदेशिक रोजगारीमा जाने कुल संख्या मध्ये ३ सय ९० महिला थिए। फलस्वरूप, वैदेशिक रोजगारीको लागि परम्परागत गन्तव्यहरूको तुलनामा इजरायल र मकाउ नयाँ गन्तव्यको रूपमा रहेका छन्।

तालिका ७ (ड) : वैदेशिक रोजगारीका गन्तव्यहरु

क्र.सं	मुलुक/क्षेत्र	आर्थिक वर्ष २०६२/६३ सम्मको कुल संख्या	आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को कुल संख्या	आर्थिक वर्ष २०६४/६५ फागुन महिनासम्मको संख्या	कुल संख्या
१	मलेसिया	३,०४,६६७	७४,०२९	३३,४८५	४,१२,१८१
२	कतार	२,०६,३८५	५९,७०९	५६,८५०	३,२२,९४४
३	साउदी अरेबिया	१,५१,१९०	३९,२७९	२६,३२९	२,१६,७९८
४	यु. ए. ई.	८०,७६९	२५,१७२	२९,३०७	१,३५,२४८
५	कुवेत	९,४९८	२,४४१	१,४३५	१३,३७४
६	बहराइन	५,३८३	१,२००	२,४२८	९,०११
७	दक्षिण कोरिया	५,६७६	७६५	०	६,४४१
८	हङ्कङ	३,३४३	३६१	१४९	३,८५३
९	ओमान	८३५	५०९	१,५४८	२,८९२
१०	अन्य	५,८४६	१,०६८	१,१५१	८,०६५
	जम्मा	७,७३,५९२	२,०४,५३३	१,५२,६८२	११,३०,८०७

स्रोत : श्रम तथा रोजगार प्रवर्द्धन विभाग, २०६५

- ७.३९. वैदेशिक रोजगारीको खोजीमा जाने नेपालीहरूको प्रवृत्ति हेर्दा सबैभन्दा बढी नेपाली ४ लाख १२ हजार १ सय ८१ (कुल संख्याको ३६.५ प्रतिशत) मलेसिया गएका छन् भने दोस्रो ठूलो मुलुक कतारमा ३ लाख २२ हजार ९ सय ४४ (२८.६ प्रतिशत) र तेस्रो ठूलो मुलुक साउदी अरेबियामा २ लाख १६ हजार ७ सय ९८ (१९.२ प्रतिशत) छन्। त्यसैगरी, संयुक्त अरब एमिरेट्स (यू.ए.ई.) मा १ लाख ३५ हजार २ सय ४८ (१२.० प्रतिशत), कुवेतमा १३ हजार ३ सय ७४ (१.२ प्रतिशत), बहराइनमा ९ हजार ११ (०.८ प्रतिशत), ओमानमा २ हजार ८ सय ९२ (०.३ प्रतिशत), हङ्कङमा ३ हजार ८ सय ५३ (०.३ प्रतिशत), दक्षिण कोरियामा ६ हजार ४ सय ४१ (०.६ प्रतिशत) र अन्यमा ८ हजार ६५ (०.७ प्रतिशत) नेपालीहरू कामको लागि पुगेका छन्।

- ७.४०. चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन महिनासम्ममा कुल १ लाख ५२ हजार ६ सय ८२ जना वैदेशिक रोजगारीको लागि विदेश गएका मध्ये मलेसियामा ३३ हजार ४ सय ८५, कतारमा ५६ हजार ८ सय ५०, साउदी अरेबियामा २६ हजार ३ सय २९ र

यू. ए. इ. मा २९ हजार ३ सय ७ छन् । सोही अवधिमा वैदेशिक रोजगारीका लागि विदेशी गएका मध्ये वहराइतमा २ हजार ४ सय २८, ओमानमा १ हजार ५ सय ४८, हङकङमा १ सय ४९ र अन्य मुलुकहरूमा १ हजार १ सय ५१ जना रहेका छन् । सो आर्थिक वर्षमा फागुनसम्ममा वैदेशिक रोजगारीको लागि विदेश जाने मध्ये १ सय ८१ जना महिला रहेका छन् ।

७.४१ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विदेशी नागरिकहरूलाई नेपालमा काम गर्न श्रम स्वीकृति दिइएको संख्या ९६ रहेको छ । सोही अवधिमा उजुरी फछ्यौट (अदालतमा मुद्दा दायर) संख्या १०१ रहेको छ ।

७.४२ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को फागुनसम्ममा विभिन्न ५० कम्पनीहरूलाई वैदेशिक रोजगार व्यवसाय गर्न इजाजत प्रदान गरिएको छ भने श्रम स्वीकृत संख्या ९८ र ट्रेड युनियन दर्ता संस्था ३३ रहेको छ ।

तालिका ७ (च) : आर्थिक वर्ष २०६४ साउनदेखि फागुनसम्म वैदेशिक रोजगारी सम्बन्धी कार्य प्रगति विवरण

सि.नं.	सम्पादित प्रमुख कार्यहरु	चालू आर्थिक वर्ष को फागुन महिना सम्मको उपलब्धि
१	क) वै.रो. व्यवसाय सञ्चालन गर्न इजाजत संख्या ख) नवीकरण	५० ४३५
२	अभिमुखीकरण तालिम दिन सुचीकृत संख्या	०
३	पूर्व स्वीकृत संख्या	१,८९,३१२
४	अन्तिम स्वीकृत संख्या	१,५२,६८२
५	उजुरी अनुसन्धान सम्बन्धमा क) व्यक्तिगत उजुरी संख्या ख) व्यक्तिगत फरफारक रकम ग) संस्थागत उजुरी संख्या घ) संस्थागत फरफारक रकम	१८५ रु. ४८,४७,६७० १५५ रु. ८१,४८,५५०
६	ट्रेड युनियन सम्बन्धमा क) श्रम स्वीकृत संख्या ख) श्रम स्वीकृत नवीकरण ग) ट्रेड युनियन दर्ता घ) ट्रेड युनियन नवीकरण	९८ ४२ ३३ १७
७	राजश्व आम्दानी रकम	रु. ४८,०३,४५५।५०
८	व्यक्तिगत प्रयासबाट वै.रो.मा जाने संख्या	४१८९

स्रोत : श्रम तथा रोजगार प्रवर्द्धन विभाग

चुनौतीहरु

७.४३ गरिवी न्यूनीकरणको प्रयासलाई नीतिगत एवम् कार्यक्रमगतरूपमा निरन्तरता दिई गरिब र धनी बीच बढ्दै गएको असमानताको अन्तरलाई कम गर्नु पर्ने चुनौती यथावत छ ।

- ७.४४ गरिबी निवारणको लागि फराकिलो तथा दिगो आर्थिक वृद्धिले सृजना हुने रोजगारीका अवसरहरूमा गरिब समुदायको पहुँच बढाउन तिनीहरूको क्षमता विकास र सशक्तिकरणमा जोड दिई प्रतिस्पर्धात्मकता अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ ।
- ७.४५ आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक कारणबाट विकासको मूलप्रवाहमा समाहित हुन नसकेका वा नगरिएका विभिन्न सामाजिक वर्ग, समुदाय तथा क्षेत्रहरू, महिला, दलित, जनजाति, मधेशी एवम् पिछडिएको वर्ग, विकट क्षेत्रमा बसोवास गरेका जनसमूह, अति गरिब तथा साना किसानहरूलाई गरिबी एवम् पछ्यौटेपनबाट मुक्त गर्न सामाजिक समावेशीकरण एवम् लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।
- ७.४६ कृषि क्षेत्रमा विद्यमान बढ्दो अदृष्य बेरोजगारीलाई घटाई नयाँ रोजगारीको सृजना गरी ग्रामीण क्षेत्रलाई विकासको मुल प्रवाहमा ल्याउनुपर्ने चुनौती रहेकोछ ।
- ७.४७ स्थानीय सीप, पुँजी र प्रविधिमा बहुसंख्यक जनताको आवश्यक पहुँच नभएकोले स्वरोजगार प्रवर्द्धनको सम्भावना सीमित हुन गएको सन्दर्भमा त्यस्तो स्थानीय सीप, पुँजी र प्रविधिमा पहुँच बढाई स्वदेशी उद्यमशिलताको विकासद्वारा उत्पादनशिल स्वरोजगार प्रवर्द्धन गर्नु वाञ्छनीय हुने देखिन्छ ।
- ७.४८ बालश्रम (निषेध र नियमित गर्ने) ऐनको कार्यान्वयन गर्न र वैदेशिक रोजगार ठगी सम्बन्धी अनुसन्धान तहकिकात जस्ता कार्यहरू छिटो, छरितो र समयमै सम्पन्न गर्ने कार्य प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाउनु पर्ने चुनौती रहेको छ ।
- ७.४९ कृषि क्षेत्रलाई टेवा पुऱ्याउने उद्देश्यले कृषि पेशालाई भरपर्दोरूपमा विकास गर्न नसकिएकोले अर्द्ध-रोजगारी र सुषुप्त रोजगारी अभै कायम देखिन्छ । फलतः कृषि व्यवसाय निर्वाहमुखी भई कम उत्पादन र कम आम्दानीमूलक पेशा हुन पुगेको छ । नेपालमा अशिक्षा, गरिबी र कुपोषणको समस्या हल गर्ने रणनीतिको रूपमा कृषि क्षेत्र र यस अन्तर्गतका विभिन्न उप-क्षेत्रहरूको विकास गर्नु पर्ने चुनौती यथावत छ ।
- ७.५० औपचारिक वा संगठित क्षेत्रमा ठूला-ठूला लगानीमा आधारित उद्योगको माध्यमबाट दक्ष जनशक्तिलाई रोजगारीका अवसरहरू उपलब्ध गराउनु तथा प्रतिस्पर्धात्मकता अभिवृद्धि हुने गरी सुरक्षित वैदेशिक रोजगारीका अवसर उपलब्ध गराउन प्रयत्नरत रहनु प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।
- ७.५१ नेपाल सरकारले वैदेशिक रोजगारीका लागि १ सय ७ वटा मुलुकहरूमा खुला गरेको अवस्थामा धेरै जसो मुलुकहरूमा नेपाली नियोगहरू नभएकोले ती मुलुकबाट इजाजत प्राप्त संस्थाहरूले प्राप्त गर्ने वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी कागजातहरू रुजु (verify) गर्ने कार्य समस्या बनेको देखिन्छ । त्यसैले, सरकारलाई थप वित्तीय बोझ नपार्ने गरी यस सम्बन्धी कार्य सम्पादन गर्ने उपयुक्त वैकल्पिक व्यवस्था निर्माण गर्नु पनि त्यत्तिकै अपरिहार्य बनेको छ ।

८. कृषि, उद्योग र पर्यटन

कृषि

८.१ कृषि प्रधान देश नेपालमा जनसंख्याको ठूलो अंश अभै आय र रोजगारीका लागि कृषिमा आश्रित छन् । कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको सर्वोच्च योगदान रहेको देखिन्छ । कृषि क्षेत्रको विकास विना दिगो आर्थिक विकास सम्भव छैन भन्ने तथ्यलाई आत्मसात गरेर नै विगतका योजनाहरूमा यस क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकता दिइएको पाइन्छ । कृषि उत्पादन एवम् यसमा रोजगारीका अवसरहरू वृद्धिका माध्यमबाट गरिबी न्यूनीकरण गर्ने उद्देश्यले दीर्घकालीन कृषि योजनासमेत सञ्चालनमा रहेको छ ।

उत्पादन स्थिति

८.२ प्रमुख खाद्यान्न वालीहरु (धान, गहुँ, मकै, कोदो, जौ) तर्फ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपालको कुल खाद्यान्न उत्पादन अघिल्लो वर्षको तुलनामा ३ लाख २७ हजार मेट्रिक टन (मेट्रिक टन) अर्थात् ४.३ प्रतिशतले घट्न गई ७३ लाख २९ हजार मेट्रिक टन भएकोमा चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा भने अघिल्लो वर्षको तुलनामा ७ लाख ४० हजार मेट्रिक टन अर्थात् १०.१ प्रतिशतले वृद्धि भई ८० लाख ६९ हजार मेट्रिक टन पुग्ने प्रारम्भिक अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा खाद्यान्न वालीले ढाकेको कुल क्षेत्रफल अघिल्लो वर्षको तुलनामा १.६ प्रतिशतले कम हुन गई ३३ लाख ५ हजार हेक्टर पुगेकोमा चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा १ लाख ११ हजार हेक्टर अर्थात् ३.४ प्रतिशतले वृद्धि भई ३४ लाख १६ हजार हेक्टर पुग्ने अनुमान छ । गत आर्थिक वर्षमा प्रतिकूल मौसमको कारणले धान वालीको उत्पादन निकै घट्न गएको, मकैको उत्पादनमा सामान्य मात्र वृद्धि भएको तथा हिउँदे वाली मुख्यतः गहुँको उत्पादन राम्रो हुँदा हुँदै पनि कुल खाद्यान्नमा धानको अंश ५०.२२ प्रतिशत रहेकाले समस्त खाद्यान्न वालीको उत्पादनमा असर पर्न गएकोमा चालू आर्थिक वर्षमा मौसम अनुकूल भइदिनाले उपरोक्त खाद्यान्न वालीहरु मध्ये धान १६.८ प्रतिशत, मकै ३.२ प्रतिशत, गहुँ ३.८ प्रतिशत र कोदो २.१ प्रतिशतले वृद्धि भई खाद्यान्न वाली उत्पादनमा सकारात्मक उपलब्धि भएको छ ।

मन्जुषा ८ (क) : कृषि क्षेत्रका मुख्य गतिविधिहरू

- १) एक गाउँ एक उत्पादन (One Village, One Product) कार्यक्रम : निर्यातको सम्भावना भएका वस्तुहरूको उत्पादन वृद्धिका लागि सार्वजनिक-निजी साझेदारी अवधारणा अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा एक गाउँ एक उत्पादन कार्यक्रम रहेको यस कार्यक्रम अन्तर्गत जुनारका लागि रामेछाप र सिन्धुली जिल्ला, बेलका लागि सिराहा, बाँके र बर्दिया जिल्ला, लप्सीका लागि भक्तपुर जिल्ला र रेन्वो ट्राउट प्रजातिका माछाका लागि नुवाकोट र रसुवा जिल्ला छनौट गरिएको छ ।
- २) कृषि जैविक विविधता (Agro-biodiversity) नीति : खाद्य एवम् कृषिजन्य

आनुवंशिक स्रोत, पदार्थ तथा स्थानीय ज्ञान, सीप आदिको संरक्षण, उपयोग र लाभको समन्यायिक एवम् न्यायिक बाँडफाँड गरी वर्तमान र भावी पुस्ताको खाद्य सुरक्षा एवम् गरिबी न्यूनीकरण गर्ने परिकल्पनाबाट ल्याइएको जैविक विविधता नीति २०६३ कार्यान्वयनमा रहेको छ ।

३) **कृषि क्षेत्रको प्रकोप व्यवस्थापन** : कृषकको भलाइको सुनिश्चितता गर्दै कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कमी आउन नदिन प्रकोप व्यवस्थापनका विविध चरणहरूमा तत्परताका साथ यथाशीघ्र कार्य गर्न राहत कोषको व्यवस्था गरिएको छ ।

४) **कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन** : व्यावसायिक तथा प्रतिस्पर्धात्मक कृषि प्रणालीका आधारहरूको विकास गरी क्षेत्रीय र विश्ववजारसँग प्रतिस्पर्धात्मक बनाउने उद्देश्यअनुरूप कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यलाई गति प्रदान गर्न कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन नीति २०६३ लागू भई २०६३ मंसिर देखिनै प्रभावकारी भएको छ ।

स्रोत : कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

८.३ प्रमुख नगदेवालीहरूतर्फ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा तेलहन वाली (तोरी, सस्य, सूर्यमुखी आदि) को उत्पादन गत वर्षभन्दा २.२ प्रतिशतले कम भई १ लाख ३६ हजार मेट्रिक टन भएकोमा चालू आर्थिक वर्षमा पनि गत वर्षको तुलनामा १.५ प्रतिशतले कम भई १ लाख ३४ हजार मेट्रिक टन हुने प्रारम्भिक अनुमान गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा तेलहन खेती गर्ने जमीनको क्षेत्रफलमा समेत अघिल्लो वर्ष भन्दा २.१ प्रतिशतले कमी आई १ लाख ८४ हजार हेक्टर पुगेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ४ हजार हेक्टर अर्थात् २.२ प्रतिशतले कमी आई १ लाख ८० हजार हेक्टर पुग्ने प्रारम्भिक अनुमान छ । गत वर्ष जस्तै यस वर्ष पनि तेलहन वाली लाग्ने तराईका प्रमुख जिल्लाहरूमा तोरीमा फूल फुल्ने समयको एक महिनासम्म पानी नपर्नु तथा केही स्थानमा लाही कीराको प्रकोप आदिले तेलहन वालीको उत्पादन घट्न जाने अनुमान गरिएको हो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आलु वालीको क्षेत्रफल अघिल्लो वर्ष भन्दा सामान्य वृद्धि भएता पनि उत्पादन भने १.६ प्रतिशतले घटेकोमा चालू आर्थिक वर्षमा क्षेत्रफल १.९ प्रतिशत, उत्पादन ५.८ प्रतिशत र उत्पादकत्व ३.६ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ । सुर्तीवालीको उत्पादन गत आर्थिक वर्षमा जस्तै यस आर्थिक वर्षमा पनि घट्न जाने अनुमान छ । यस आर्थिक वर्षमा सुर्ती वालीको क्षेत्रफल समेत घट्न गएको छ । त्यस्तै, उखुवालीको क्षेत्रफल र उत्पादन गत आर्थिक वर्षमा वृद्धि भएकोमा यस आर्थिक वर्षमा भने दुबैमा कमी हुने अनुमान छ । यस वर्ष जुटवालीको क्षेत्रफलमा कमी हुने भएतापनि उत्पादन र उत्पादकत्वमा भने वृद्धि हुने अनुमान छ ।

८.४ चालू आर्थिक वर्षमा कुल दलहन वाली (मुसुरो, मास, रहर, चना, भटमास, गहत, खेसरी र अन्य) को उत्पादन अघिल्लो वर्षको २ लाख ७४ हजार मेट्रिक टनबाट १.७ प्रतिशतले घट्न गई २ लाख ६९ हजार मेट्रिक टन हुने अनुमान छ । तर फलफूलको उत्पादन भने गत आर्थिक वर्षको ५ लाख ७५ हजार मेट्रिक टनबाट ५.४ प्रतिशतले बढ्न गई ६ लाख ६ हजार मेट्रिक टन हुने अनुमान गरिएको छ । त्यस्तै, तरकारी वालीको उत्पादन ११.१ प्रतिशतले बढ्न जाने अनुमान गरिएको छ । गत आर्थिक

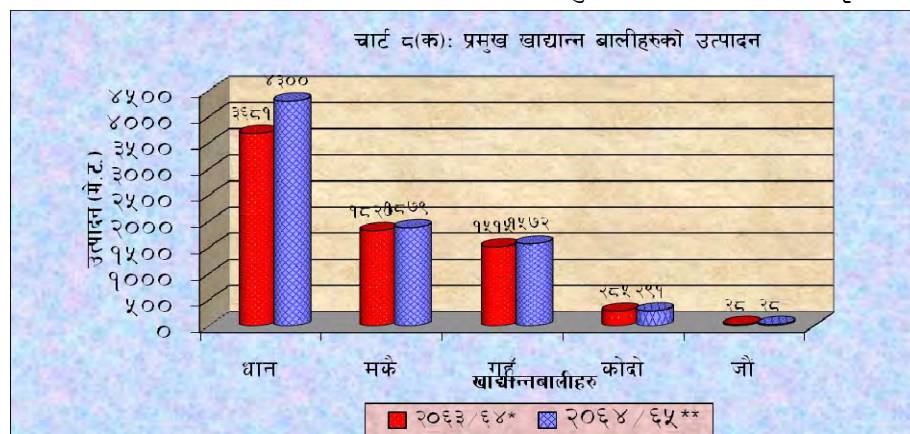
वर्षमा पनि तरकारी बालीको उत्पादन ५.० प्रतिशतले बढेको थियो । अन्य बालीको साटो प्रमुख नगदेबालीको रूपमा हालका दिनहरूमा तरकारी खेती गर्ने गरिएका कारण यसको क्षेत्रफल तथा उत्पादनमा विगतको निरन्तर वृद्धिमा थप वृद्धि हुँदै गएको पाइएको छ ।

८.५ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा मुख्य कृषि बालीहरूको उत्पादनमा खाद्यान्न बालीको अंश ४८.३ प्रतिशत तथा नगदे बालीको अंश ३१.० प्रतिशत र अन्य बालीहरूको अंश २०.७ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा खाद्यान्न बालीको अंश ४९.८ प्रतिशत तथा नगदे बालीको अंश २९.० प्रतिशत र अन्य बालीहरूको अंश २१.२ प्रतिशत रहने अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा खाद्यान्न बालीले ढाकेको क्षेत्रफल अघिल्ला आर्थिक वर्षको तुलनामा १.६ प्रतिशतले कम भएकोमा चालू आर्थिक वर्षमा ३.४ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ ।

८.६ कृषि तथा वन क्षेत्रमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर ५.६५ प्रतिशत हुने प्रारम्भिक अनुमान छ । कृषि उत्पादन सूचकाङ्कको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को तुलनामा खाद्यान्न बालीको उत्पादनतर्फ ७.३ प्रतिशतले, सागसब्जी तथा नर्सरीतर्फ ९.६ प्रतिशतले, फलफूल तथा मसला बालीतर्फ ५.४ प्रतिशतले, पशुपालनतर्फ २.६ प्रतिशतले र पंक्षीको व्यवसायतर्फ ३.१ प्रतिशतले उत्पादन वृद्धि हुने प्रारम्भिक अनुमान छ । यसैगरी, वन तथा वनपैदावारतर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा ०.२ प्रतिशतले उत्पादन वृद्धि हुने प्रारम्भिक अनुमान छ ।

मुख्य खाद्यान्न बालीको उत्पादन स्थिति

८.७ धान : प्रमुख खाद्यान्न बाली धानको उत्पादन, क्षेत्रफल र उत्पादकत्वमा चालू आर्थिक वर्षमा वृद्धिहुने प्रारम्भिक अनुमान छ । धानको उत्पादन गत आर्थिक वर्षको ३६ लाख ८१ हजार मेट्रिक टनबाट १६.८ प्रतिशतले बढ्न गई करिब ४३ लाख मेट्रिक टन हुने अनुमान छ । यो धानबालीको उत्पादनको लगातार तेस्रो वर्षको ह्रास पछिको वृद्धि हो । धानबाली लगाइएको क्षेत्रफलमा गत आर्थिक वर्षको तुलनामा ७.६ प्रतिशतले वृद्धि भई

१४ लाख ४० हजार हेक्टरबाट १५ लाख ४९ हजार हेक्टर पुग्न जाने र उत्पादकत्वसमेत ८.२ प्रतिशतले बढ्न गई २ हजार ७ सय ७० के.जी. प्रति हेक्टर पुग्ने अनुमान रहेको छ। यस वर्ष मनसुन छिट्टै सुरु भएको र साउनको पहिलो सातादेखि भदौसम्मनै प्रशस्त वर्षा भएको कारण धानवाली लगाइएको क्षेत्रफल तथा उत्पादकत्व समेत बढ्न गई समग्र धान वालीको उत्पादन बढ्न गएको देखिन्छ।

८.८ **मकै** : यस वर्षमा मकैको उत्पादन गत वर्षको १८ लाख २० हजार मेट्रिक टनको तुलनामा ३.२ प्रतिशतले वृद्धि भई १८ लाख ७९ हजार मेट्रिक टन हुने अनुमान छ। यस वर्ष मकैको उत्पादकत्वमा भने करिब ३.३ प्रतिशतले वृद्धि भई प्रति हेक्टर २ हजार १ सय ६० के.जी. हुने प्रारम्भिक अनुमान छ। यस वर्ष प्रशस्त वर्षाको कारण तराईको मकै उत्पादनमा कमी आएको भएतापनि पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा मकैको उत्पादन राम्रो रहेको तथा बेमौसमी एवम् वसन्त मकैको क्षेत्रफल समेत बढेको कारण उपरोक्त वृद्धि देखिएको हो।

८.९ **गहुँ** : आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा गहुँको उत्पादन गत आर्थिक वर्षको तुलनामा ३.८ प्रतिशतले वृद्धि भई १५ लाख ७२ हजार मेट्रिक टन हुने अनुमान गरिएको छ। यस वर्ष हिउँदे वर्षा राम्रो नभएकोले र पहाडी क्षेत्रमा उत्पादन घट्न गए पनि तराई क्षेत्रको उत्पादन र यसको खेती गरिएको क्षेत्रफलमा समेत सामान्य वृद्धि भएबाट गहुँको उत्पादन बढ्न गएको अनुमान छ। गहुँ खेती गरिएको क्षेत्रफल ०.४ प्रतिशतले बढ्न गई ७ लाख ६ हजार हेक्टर रहेको अनुमान छ, जुन गत वर्ष ७ लाख ३ हजार हेक्टर थियो।

८.१० **जौ** : यस आर्थिक वर्षमा जौ वालीले ओगटेको क्षेत्रफल तथा जौको उत्पादन घट्ने अनुमान छ। जौ वालीको क्षेत्रफलमा करिब २ प्रतिशतले घट्ने अनुमान छ। यस वर्ष जौ खेती गरिएको कुल क्षेत्रफल २६ हजार हेक्टर तथा उत्पादन २८ हजार मेट्रिक टन रहने अनुमान छ। जौको उत्पादन घट्नुमा अन्य वालीतर्फ कृषकको रुचि र तराई तथा भित्री मधेशका जिल्लाहरूका क्षेत्रफलमा कमी हुन गई उत्पादनमा कमी आउनु प्रमुख कारण रहेको देखिन्छ।

८.११ **कोदो** : यस आर्थिक वर्षमा कोदोको उत्पादनमा २.२ प्रतिशतले वृद्धि भई गत वर्षको २ लाख ८५ हजार मेट्रिक टन को तुलनामा २ लाख ९१ हजार मेट्रिक टन हुने अनुमान छ। उत्पादकत्व समेत १.९ प्रतिशतले बढ्न गई गत वर्षको १ हजार ७० के.जी. प्रति हेक्टरबाट १ हजार ९० के.जी. प्रति हेक्टर रहने अनुमान छ।

नगदे वालीको उत्पादन स्थिति

८.१२ **उखु** : प्रमुख औद्योगिक वालीको रूपमा रहेको उखु लगाइएको क्षेत्रफल यस वर्ष १.६ प्रतिशतले घट्न गई ६३ हजार हेक्टर रहन गएको छ भने उत्पादनमा समेत ४.४ प्रतिशतले कमी आई २४ लाख ८५ मेट्रिक टन पुग्ने अनुमान छ।

- ८.१३ **तेलहन** : चालू आर्थिक वर्षमा तेलहन वाली (तोरी, सरसू, सूर्यमुखी आदि) को उत्पादन गतवर्ष भन्दा करिब १ प्रतिशतले कमी भई १ लाख ३४ हजार २ सय ८६ मेट्रिक टन हुने अनुमान गरिएको छ। तेलहन लगाइएको क्षेत्रफलमा समेत २ प्रतिशतले कमी आई १ लाख ८० हजार हेक्टर पुग्ने प्रारम्भिक अनुमान छ। यस वर्ष तेलहन वाली लाग्ने तराईका प्रमुख जिल्लाहरूमा तोरीमा फूल फुल्ने समयमा वर्षा नभएको तथा केही स्थानमा लाही कीराको प्रकोप आदिका कारण तेलहन वालीको उत्पादन घट्ने भएको अनुमान छ।
- ८.१४ **आलु** : चालू आर्थिक वर्षमा आलुको उत्पादन ५.८ प्रतिशतले बढ्ने गरी २० लाख ५५ हजार मेट्रिक टन हुने र खेती गरिएको क्षेत्रफलमा १.९ प्रतिशतले वृद्धि भई १ लाख ५७ हजार हेक्टर तथा उत्पादकत्व १३ हजार १ सय १० के.जी. प्रति हेक्टर हुने अनुमान गरिएको छ। यस वर्ष पकेट क्षेत्र भएका स्थानहरूमा डढुवा रोग नलागेका कारण उत्पादनमा वृद्धि हुने अनुमान छ।
- ८.१५ **सुर्ती** : सुर्ती वालीको उत्पादन यस वर्ष १.५ प्रतिशतले घट्ने गरी २ हजार ६ सय १० मेट्रिक टन हुने अनुमान छ। विगत वर्षहरूदेखि नै यसको खेती गरिएको क्षेत्रफल घट्ने क्रम जारी नै रहेको देखिन्छ। यस वर्ष यसको क्षेत्रफलसमेत केही घट्ने गरी २ हजार ६ सय ९० हेक्टर रहने अनुमान छ। सुर्ती वालीतर्फ कृषकहरूको रुचि घट्दै गएको कारण यस्तो हुन गएको अनुमान छ।
- ८.१६ **जुट** : पूर्वाञ्चलका ६ वटा जिल्लाहरू भापा, मोरङ, सुनसरी, सप्तरी, सिराहा तथा उदयपुरमा मात्र खेती गरिने जुटवालीको क्षेत्रफल घट्ने भएको भएता पनि उत्पादन तथा उत्पादकत्व भने केही बढ्ने जाने अनुमान छ।
- ८.१७ **दलहन** : यस आर्थिक वर्षमा नेपालमा कुल दलहन (मुसुरो, मास, रहर, चना, भटमास, गहत, खेसरी र अन्य) को उत्पादन अघिल्लो वर्षको तुलनामा १.७ प्रतिशतले घट्ने गरी २ लाख ६९ हजार ७ सय ७० मेट्रिक टन हुने अनुमान छ। खेती गरिएको क्षेत्रफलतर्फ भने सामान्य वृद्धि भई ३ लाख २० हजार हेक्टर पुग्ने अनुमान छ। मास, भटमास, रहर, सिमी आदिको उत्पादन केही बढ्ने गएको भए पनि कुल दलहनमा सबैभन्दा बढी योगदान गरेको मुसुरो, केराउ आदिको उत्पादन घट्ने गएकोले समग्रमा दलहन वालीको उत्पादन घट्ने गएको अनुमान छ।

तालिका ८ (क) : कृषि वालीको उत्पादकत्व
(के.जी./हेक्टर)

उत्पादनहरू	आर्थिक वर्ष	
	२०६३/६४	२०६४/६५*
खाद्यान्न वालीहरू	२२१८	२३६१
धान	२५५७	२७७५
मकै	२०९१	२१५९
गहुँ	२१५६	२२२५
कोदो	१०७४	१०९६

उत्पादनहरू	आर्थिक वर्ष	
	२०६३/६४	२०६४/६५*
जौ	१०६४	१०७६
दलहन वाली	८५९	८४२
बागबानी वाली		
आलु	१२६५७	१३११०
तरकारी	११९७७	११६००
फलफूल	९९८५	१०५६३

* अनुमान

स्रोत : कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा तथाङ्ग महाशाखा, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

अन्य वालीहरूको उत्पादन स्थिति

८.१८ **फलफूल** : फलफूलको उत्पादन गत वर्षको तुलनामा करिब ५.४ प्रतिशतले बढ्न गई ५ लाख ७५ हजार मेट्रिक टनबाट ६ लाख ०६ हजार मेट्रिक टन पुग्ने अनुमान गरिएको छ। फलफूल खेती गरिएको क्षेत्रफल भने ०.३ प्रतिशतले घट्न गई ५७ हजार ५९५ बाट ५७ हजार ४ सय हेक्टर पुग्ने अनुमान छ। व्यावसायिक केरा खेतीलाई यस वर्ष गणनामा समावेश गरिएको तथा स्याउ र सुन्तलाको उत्पादनमा समेत सामान्य वृद्धिका कारण फलफूलको कुल उत्पादन बढ्न जाने अनुमान छ।

८.१९ **तरकारी** : यस आर्थिक वर्षमा तरकारी वालीको उत्पादन ११.१ प्रतिशतले बढ्न गई गत वर्षको २२ लाख ९८ हजारबाट २५ लाख ५३ हजार मेट्रिक टन पुग्ने अनुमान गरिएको छ। तरकारी वालीले ढाकेको क्षेत्रफल २ लाख २० हजार हेक्टर रहने अनुमान छ। अन्य वालीहरूको साटो प्रमुख नगदे वालीको रूपमा हालका दिनहरूमा तरकारीको खेती गर्ने गरेका कारण यसले ढाकेको क्षेत्रफल तथा उत्पादन दुवैमा निरन्तर वृद्धि भएको पाइएको छ।

८.२० **मसला वाली** : मसला वालीहरू जस्तै अदुवा र अलैंचीको खेती गरिएको क्षेत्रफल तथा उत्पादनमा सामान्य वृद्धि भएको पाइएको छ। बेसार, खुर्सानी र लसुनतर्फ वाली लगाइएको क्षेत्रफल घटेतापनि उत्पादन र उत्पादकत्व भने बढेको पाइएको छ।

८.२१ **चिया, कफी तथा कपास** : औद्योगिक नगदे वालीहरू मध्ये चिया, कफी तथा कपासको क्षेत्रफल र उत्पादनमा उल्लेख्य वृद्धि भएको छ।

८.२२ **मह** : मौरी घर यस वर्ष पनि गत वर्षको १ लाख २५ हजारकै हाराहारीमा रहने अनुमान छ। कुल मह उत्पादन पनि गत वर्षकै हाराहारीमा ६ सय ५० मेट्रिक टन रहने अनुमान छ। आधुनिक मौरीहरू सेरेना तथा मोलीफेरा आदिमा वृद्धि भएता पनि जङ्गली मौरीहरू मुढे, खोप्रे आदिको घरमा कमी आएकोले समग्र मह उत्पादनमा खासै फरक नपरेको हो।

८.२३ **पुष्प खेती** : यस वर्ष पनि गत वर्ष जस्तै करिब ५ सय ५० वटा नर्सरीहरू तथा काठमाडौं उपत्यकामा रहेका ५६ वटा पुष्प प्रदर्शनी कक्ष (शोरुम) बाट करिब रु. २२

करोड बराबरको पुष्पखेतीको कारोबार भएको अनुमान छ। यो अंक गत वर्षको भन्दा करिब रु. ३८ लाखले बढी छ।

पशुजन्य उत्पादन स्थिति

८.२४ **पशुपन्छी सङ्ख्या** : आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपालमा गाई/गोरु (cattle) को सङ्ख्या गत आर्थिक वर्षको तुलनामा ०.७ प्रतिशतले वृद्धि भई ७० लाख ९० हजार रहेको अनुमान छ। कुल गाई/गोरुको सङ्ख्यामध्ये दूध दिने गाईको सङ्ख्या ९ लाख १५ हजार अर्थात् कुल सङ्ख्याको १३ प्रतिशत रहेको छ। त्यस्तै, भैसी/राँगा (buffaloes) को सङ्ख्या गत वर्षको तुलनामा ३ प्रतिशतले वृद्धि भई ४४ लाख ९६ हजार पुगेको अनुमान छ। कुल भैसी/राँगाको सङ्ख्यामध्ये दूध दिने भैसीको सङ्ख्या ११ लाख ५८ हजार अर्थात् २५.८ प्रतिशत रहेको छ। भेडा/भेडी (sheep) को सङ्ख्या गत वर्षको तुलनामा ५ प्रतिशतले घट्न गई ८ लाख ९ हजार रहेको, बाखा/बोका (goats) को सङ्ख्या ३.७ प्रतिशतले वृद्धि भई ८१ लाख ३५ हजार रहेको र सुगुर/बंगुर (pigs) को सङ्ख्या गत वर्षको दाँजोमा २.४ प्रतिशतले वृद्धि भई १० लाख १३ हजार पुग्न गएको अनुमान छ। पन्छीतर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुखुरा (fowl) को सङ्ख्यामा अघिल्लो आर्थिक वर्षको २ करोड ३९ लाखको तुलनामा ३.० प्रतिशतले वृद्धि भई २ करोड ४७ लाख पुग्ने अनुमान गरिएको छ। गत वर्ष छिमेकी मुलुक बंगलादेश तथा भारतको पश्चिम बंगाल तथा बिहार राज्यमा वर्ड फ्लू फैलिनु तथा भारतबाट माऊ कुखुरा लगायतका कुखुरा आयातमा प्रतिबन्ध लगाइनुका कारण कुखुरा उत्पादन आशा गरिएअनुरूप वृद्धि हुन नसकेको हो। त्यस्तै, हाँस (ducks) को सङ्ख्या १ प्रतिशतले घट्न गई करिब ३ लाख ९० हजार पुग्ने अनुमान छ।

८.२५ **दूध** : चालू आर्थिक वर्षमा गाई र भैसीबाट (नाक र चौरी बाहेक) करिब १३ लाख ८८ हजार मेट्रिक टन दूध उत्पादन हुने अनुमान छ जुन गत वर्षको तुलनामा २.८ प्रतिशतले बढी छ। कुल दूध उत्पादनमध्ये गाईबाट ४ लाख मेट्रिक टन र भैसीबाट ९ लाख ८८ हजार मेट्रिक टन योगदान रहेको अनुमान छ।

८.२६ **मासु** : कुल मासु उत्पादन गत वर्षको तुलनामा ३.० प्रतिशतले वृद्धि भई यस वर्ष २ लाख ३३ हजार ९ सय मेट्रिक टन हुने अनुमान रहेको छ। कुल मासु उत्पादनमध्ये राँगाबाट १ लाख ५१ हजार मेट्रिक टन, भेंडाबाट २ हजार ७ सय ३३ मेट्रिक टन, खसी/बोकाबाट ४६ हजार १ सय ८८ मेट्रिक टन, बंगुरबाट १६ हजार मेट्रिक टन, कुखुराबाट १६ हजार ६ सय मेट्रिक टन र हाँसबाट २ सय २९ मेट्रिक टन उत्पादन हुने अनुमान छ। माथि उल्लेख भएअनुसार छिमेकी मुलुक बंगलादेशमा तथा भारतको पश्चिम बंगालमा वर्ड फ्लू फैलिनु तथा भारतबाट माऊ कुखुरालगायतका कुखुरा आयातमा प्रतिबन्ध लगाइनुका कारणले समेत कुखुराको मासुको उत्पादनमा सामान्यरूपमा वृद्धि भएको हो।

८.२७ **फुल** : फुल उत्पादन गत वर्षको ६१ करोड ४८ लाख गोटाबाट २.७ प्रतिशतले वृद्धि भई ६३ करोड १२ लाख गोटा हुने अनुमान छ, जसमध्ये कुखुराबाट ६१ करोड ७४ लाख र हाँसबाट १ करोड ३८ लाख उत्पादन हुने अनुमान छ ।

८.२८ **माछा** : आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल माछाको उत्पादन गत वर्षको तुलनामा ७.१ प्रतिशतले वृद्धि भई ५० हजार १ सय मेट्रिक टन हुने अनुमान छ । कुल माछा उत्पादनमध्ये करिब ५०.० प्रतिशत माछा पोखरीबाट र बाँकी अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट उत्पादन हुने अनुमान गरिएको छ ।

८.२९ **ऊन** : भेंडा/भेंडी (sheep) को ऊनको उत्पादन ५ सय ८८ मेट्रिक टनबाट घटेर यस वर्ष ५ सय ८५ मेट्रिक टन पुग्न जाने अनुमान छ ।

मौसमी प्रभाव

८.३० आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मनसुन छिटै सुरु भएको तथा साउनको पहिलो सातादेखि भदौसम्म नै प्रशस्त वर्षा भई असिञ्चित क्षेत्रमा समेत रोपाईं भएकाले क्षेत्रफल र उत्पादकत्व समेत बढ्न गई समग्र धानवालीको उत्पादन बढेको पाइएको छ । डुवान समस्याका कारण तराईमा मकैको उत्पादनमा भने कमी आएको छ । जल तथा मौसम विज्ञान विभाग अन्तर्गतका विभिन्न वर्षामापन केन्द्रको रेकर्डअनुसार जेठ महिनामा ९८ प्रतिशत, असार महिनामा १२५ प्रतिशत, साउन महिनामा १०१ प्रतिशत र भदौ महिनामा १५९ प्रतिशत वर्षा भएको थियो । यसरी जेष्ठ महिना बाहेक अन्य सबै महिनामा औसत भन्दा बढी वर्षा भएका कारण धान वालीको उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव परेको हो ।

८.३१ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा हिउँदे वाली खासगरी गहुँ, जौ, दलहन तथा फलफूलहरूको लागि मौसम अनुकूल रहेको पाइदैन । विभिन्न वर्षामापन केन्द्रको रेकर्डअनुसार असोज तथा कात्तिकमा औसतभन्दा केही कम पानी पर्न गएको थियो भने पुषमा निकै कम तथा माघ, फागुन र चैतमा समेत औसतभन्दा कम पानी परेको पाइएको छ ।

दैवी प्रकोपको प्रभाव

८.३२ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वर्षे वालीमा बाढी, पहिरो, डुवान, कटान आदिको प्रभाव तराईमा अत्यधिक तथा अन्यक्षेत्रमा सामान्य रहन गएको छ । डुवानबाट सबैभन्दा बढी प्रभावित जिल्लाहरूमा बाँके, बर्दिया, धनुषा, महोत्तरी लगायतका तराईका अधिकांश जिल्लाहरू रहेका छन् । असिनाबाट समेत तरकारी, फलफूल आदिको उत्पादनमा व्यापक मात्रामा तथा गहुँमा समेत सामान्य असर पर्न गएको छ । असिनाबाट बढी क्षति पुगेका जिल्लाहरूमा तनहुँ, कास्की, मकवानपुर, धादिङ आदि रहेका छन् ।

रासायनिक मल तथा उन्नत बीउ-बीजन

८.३३ **रासायनिक मल :** कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेडको स्थापना भएपछि मुलुकमा किसानहरूको मागअनुसार सो कम्पनीले रासायनिक मल सर्वसुलभरूपमा बिक्री वितरण गर्दै आएको छ। आपूर्ति व्यवस्थालाई निरन्तरता दिन कम्पनीले आवश्यकताअनुसार सिधै उत्पादक संस्था, निजको अधिकृत वितरक वा मलको कारोवारमा विशिष्टता प्राप्त व्यापारिक संस्थाबाट समेत मल खरिद गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिँदै आएको छ। कम्पनीले मलको अतिरिक्त अन्य रासायनिक मल, सूक्ष्मतत्व मल तथा जैविक मल एवम् अन्य कृषि उपजहरूको कारोवार गर्ने सम्बन्धमा अध्ययन प्रारम्भ गरिरहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेडबाट रासायनिक मलको आपूर्ति न्यूट्रियन्टमा २५ हजार १ सय ६९ मेट्रिक टन भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनामा कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेडबाट न्यूट्रियन्टमा १८ हजार १ सय ४९ मेट्रिक टन रासायनिक मल वितरण भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा न्यूट्रियन्टमा ५ हजार ७ सय ७८ मेट्रिक टन रासायनिक मल वितरण भएको छ।

८.३४ **उन्नत बीउ-बीजन:** बीउ-बीजनको कारोवारमा निजी क्षेत्रसँग प्रतिस्पर्धा गराउने नीतिअनुरूप राष्ट्रिय बीउ-बीजन कम्पनी लिमिटेडले गुणस्तरयुक्त बीउ-बीजन किसानहरूको घर दैलोसम्म पुऱ्याउन डिलरहरू मार्फत बिक्री वितरण गर्दै आएको छ। कम्पनीले आफ्नो लक्ष्यअनुसार बीउ-बीजन बिक्री वितरणको लागि आफ्नो फार्म तथा किसानहरूसँगको बीज वृद्धि कार्यक्रमबाट गुणस्तरयुक्त बीउ सङ्कलन गरी रोगनाशक विषादिबाट उपचार गरी स्थानीय स्तरमै बिक्री वितरण गर्दै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा राष्ट्रिय बीउ-बीजन कम्पनीबाट धानको ६ सय ६१ मेट्रिक टन, गहुँको २ हजार ४ सय ७६ मेट्रिक टन र मकैको १९ मेट्रिक टन बीउ-बीजन वितरण भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनामा कम्पनीले धानको ९२ मेट्रिक टन, गहुँको २ हजार ४ सय ५१ मेट्रिक टन र मकैको ६ मेट्रिक टन बीउ-बीजन वितरण गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा धानको १ सय ९६ मेट्रिक टन र गहुँको २ हजार ८ सय ७० मेट्रिक टन बीउ-बीजन वितरण गरेको छ। धान र मकैको बीउ-बीजन वितरण लक्ष्यभन्दा कम देखिएको छ। लक्ष्यअनुसार प्रगति नहुनुका कारणमा कृषकबाट सम्भौताअनुसार गुणस्तरीय बीउ सङ्कलन नहुनु, खाद्यान्न वाली बीउ बाहेक तरकारी एवम् अन्य बीउको हकमा हाईब्रिड बीउतिर कृषकको बढी भुकाव बढ्नु, खुला सीमानाका कारण भारतबाट कम गुणस्तरका बीउ-बीजनहरू भित्रिनु र पहाडी जिल्लामा बीउ ढुवानी गर्न लागत बढी पर्नु आदि प्रमुख रहेका छन्।

८.३५ **सिँचाइ :** विगत वर्षहरूमा जस्तै सिँचाइ सम्बन्धी विकास आयोजनाहरू सरकारीस्तर र कृषि विकास बैंकबाट सञ्चालित हुँदै आएका छन्। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सरकारीस्तरबाट २६ हजार ४ सय ८४ हेक्टरमा र कृषि विकास बैंकबाट सञ्चालित आयोजनाहरूबाट ४ सय ८३.५ हेक्टर जमीनमा व्यवस्थित सिँचाइ सुविधा पुग्न गएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा सरकारीस्तरबाट सञ्चालित

आयोजनाहरूबाट ३ हजार ७ सय ७० हेक्टर तथा कृषि विकास बैंकबाट सञ्चालित आयोजनाहरूबाट ५६ हेक्टर क्षेत्रफल गरी जम्मा ३ हजार ८ सय २६ हेक्टर क्षेत्रफलमा सिँचाई सुविधा उपलब्ध भएको छ ।

८.३६ **कृषि ऋण** : कृषि उत्पादनमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने कृषि ऋणको प्रवाहले निरन्तरता पाएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कृषि विकास बैंकबाट रु. १४ अरब ६५ करोड ०२ लाख कृषि ऋण प्रवाह भएको छ भने असुलीतर्फ रु. १३ अरब ७८ करोड ८९ लाख भई आर्थिक वर्षको अन्त्यमा रु. २४ अरब १९ करोड ४८ लाख ऋण बक्यौता रहन गएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनामा रु. ८ अरब ९० करोड २५ लाख ऋण प्रवाह भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा १६.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १० अरब ३८ करोड ८३ लाख ऋण प्रवाह भएको छ । प्रवाह भएको ऋण लगानीमध्ये सबैभन्दा बढी लगानी कृषि उद्योग, बेचबिखन तथा गोदाम निर्माण क्षेत्रमा करिब ५० प्रतिशत छ भने सबभन्दा कम लगानी चिया/कफी खेतीतर्फ भएको छ ।

८.३७ **साना किसान विकास बैंक** : ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने साना किसान तथा विपन्नवर्गको आर्थिक एवम् सामाजिक विकासका लागि उनीहरूलाई नै सशक्तीकरण गरी संस्थागत विकास गर्न लघुवित्त कार्यक्रम सञ्चालन गरी ग्रामीण स्तरमा सहकारी प्रवर्द्धन गर्ने कार्यमा साना किसान बैंक संलग्न छ । बैंकद्वारा सञ्चालित कार्यहरू मध्ये सामाजिक परिचालन, पशु वीमा कार्यक्रम, साना किसान संस्थागत विकास र वित्तीय संस्थाको लघुवित्त कार्यक्रम प्रमुख रहेका छन् । सामाजिक परिचालन अन्तर्गत विपन्न तथा साना किसानको पहिचान गरी प्रत्येक परिवारको ५ देखि १२ जना सदस्यको समूह सञ्चालन गरिन्छ भने एउटै वडामा भएका प्रतिनिधिहरू सहितको वडास्तरीय अन्तरसमूह गठन गरी प्रत्येक वडाको अन्तरसमूहबाट १/१ जना प्रतिनिधि छनौट भई गा. वि. स. स्तरीय सञ्चालक समिति गठन गरी साना किसान सहकारी संस्था सञ्चालन गरिन्छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा बैंकसँग आवद्ध संस्थाको सङ्ख्या २ सय १९ रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनासम्म पनि सोही सङ्ख्या कायम रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा कर्जा प्रवाहतर्फ रु. ५३ करोड ७५ लाख रहेकोमा साँवा असुलीतर्फ रु. ४६ करोड ७४ लाख र व्याज असुलीतर्फ रु. ७ करोड १८ लाख पुगेको छ । यस संस्थाले कृषि विकास बैंक मार्फत १ सय ६० गा.वि.स. मा पशु वीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. ११ करोड ९३ लाख बराबरको ९ हजार १३ वटा पशुको वीमा गरिएकोमा चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनासम्म रु. २ करोड १ लाख बराबरको थप १ हजार ५ सय ४० वटा पशुको स्थानीय संस्था मार्फत वीमा गरिएको छ । यस वित्तीय संस्था मार्फत ४ वटा गा.वि.स.मा साना किसान संस्थागत (अनुशरण) कार्यक्रम सञ्चालन गरिएकोमा हाल सम्बन्धित गा.वि.स.का साना किसानहरूलाई नै सक्षम गराएर उनीहरूकै स्वामित्व र नियन्त्रणमा रहने गरी स्थानीयस्तरमा नै व्यवस्थापन हस्तान्तरण गरिएको छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनासम्म २ सय १९ वटा साना किसान सहकारी संस्थाहरूलाई कर्जा उपलब्ध गराइएको छ । यस कार्यक्रमबाट ६७ हजार ६ सय

महिला र ६५ हजार ७ सय पुरुष गरी जम्मा १ लाख ३३ हजार ३ सय जनाले सेवा प्राप्त गरेका छन् । आर्थिक वर्ष २०६३/२०६४ मा यस्तो सेवा ६४ हजार २ सय २५ महिला र ६५ हजार ६ सय २६ पुरुष गरी जम्मा १ लाख २९ हजार ८ सय ५१ जनाले प्राप्त गरेका थिए । चालू आर्थिक वर्षमा १३ वटा गा.वि.स.मा साना किसान संस्थागत विकास (अनुशरण) कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ । त्यसैगरी, २ हजार ४ सय ७२ विपन्न तथा साना किसान परिवारहरूले १ सय ४० वटा संस्था मार्फत सामाजिक सामुदायिक कार्यक्रमबाट सेवा पाएका छन् ।

८.३८ **नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद :** राष्ट्रको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रूपमा रहेको कृषि क्षेत्रको विकासलाई अनुसन्धान मार्फत बढी प्रभावकारी बनाउन स्थापना भएको नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदले दीर्घकालीन कृषि योजनाले औल्याइएका मुख्य वालीहरू जस्तै धान, गहुँ, मकै, आदिको उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्ने र यी वालीहरूका उन्नत, बढी पौष्टिक तत्वयुक्त, बढी मूल्य पर्ने तथा वर्णशंकर (हाइब्रिड), रोग तथा कीरा अवरोधक जातहरूको विकास तथा रोग, कीरा तथा भारबाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्ने प्रविधि, माटोको उर्वराशक्ति व्यवस्थापन प्रविधिहरू, श्रोत संरक्षण प्रविधिहरू आदि सम्बन्धी अनुसन्धान कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको छ । तरकारीमा खास गरेर गोलभेडा, काउली, बन्दा, प्याज काँक्रो जस्ता वालीहरू एवम् फलफूलहरूको वेमौसमी खेतीका लागि उपयुक्त जातहरूको पहिचान गर्ने, रोग कीरा नियन्त्रण, भण्डारणका उन्नत प्रविधिकालागि अनुसन्धान भइरहेका छन् । मासु एवम् फुलको उत्पादन बढाउन पशुपंक्षीको नश्ल सुधार, उन्नत आहार चरण तथा घाँसे वाली आदि सम्बन्धी अनुसन्धान कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ । पशु स्वास्थ्यमा पर्ने असरबाट दूध तथा मासु उत्पादनमा समेत असर पर्ने भएकाले पशु स्वास्थ्यका विभिन्न पक्षमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न आयोजनाहरू तर्जुमा गरिएका छन् । आगामी वर्षमा जैविक सम्पदा तथा आनुवंशिक श्रोतको संरक्षण, सम्बर्द्धन एवम् सदुपयोग गर्ने कार्यलाई बढावा दिन जिन बैंक भवन निर्माण कार्यलाई प्राथमिकताका साथ सम्पन्न गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

८.३९ **कृषि उत्पादनको आयात तथा निर्यात स्थिति :** अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको वर्गीकरण (SITC) समूहअनुसार आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनामा रू. ४ अरब ६५ करोड ६७ लाख मूल्य बराबरको खाद्य वस्तु तथा जीवजन्तु एवम् सुती तथा पेय पदार्थहरू निर्यात भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को सोही अवधिमा रू. ७ अरब ७४ करोड ६९ लाख मूल्यका उपर्युक्त वस्तुहरू निर्यात भएको अनुमान छ । त्यस्तै, आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनामा रू. ८ अरब ३३ करोड ७४ लाख बराबरका उपर्युक्त वस्तुहरू आयात भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को सोही अवधिमा रू. ११ अरब ६९ करोड १९ लाख बराबरका वस्तुहरू आयात भएको अनुमान छ ।

८.४० **सहकारी संस्थाहरू :** नेपालमा सहकारी प्रणालीलाई सम्बर्द्धन र विकास गर्दै सहकारी मार्फत आर्थिक तथा सामाजिक विकासका प्रयासलाई निरन्तरता दिने नीति बमोजिम सहकारी संस्थाहरूलाई गुणात्मकरूपमा परिचालन गर्दै विपन्नहरूका माझमा पुँजी र

उद्यमशीलता जागृत गराउने कार्य अगाडि बढाइएको छ। सहकारी ऐनमा समसामयिक सुधार गरी सहकारी क्रियाकलापको समुचित नियमनको व्यवस्था गर्दै यसको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न विभिन्न क्रियाकलापहरू सञ्चालनमा ल्याइएका छन्। देशमा रहेका सहकारी संस्था, तिनको सख्या, प्रकृति, कारोवार र रोजगारीका विवरणहरू अद्यावधिक गरिएको छ। सहकारी सचेतना सम्बन्धी श्रव्य-दृश्य सामग्रीको उत्पादन र प्रसारण गरिएको छ। गत आर्थिक वर्षमा ६ सय कृषक समूहहरू सहकारीकरण भएकोमा यस आर्थिक वर्षको पहिलो आठ महिनामा ४ सय समूहहरूलाई सहकारीकरण गरिएको छ। दक्ष सहकारीकर्मी तथा दक्ष प्रशिक्षक उत्पादन गरी व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता ल्याउन चालू आर्थिक वर्षको प्रथम ८ महिनासम्ममा ६ हजार १ सय २५ जना सहकारीकर्मी तथा कर्मचारीहरूलाई सहकारी सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएको छ। सहकारी प्रणालीलाई सम्बर्द्धन र विकास गर्दै सहकारी सम्बन्धी कार्यक्रमहरू मार्फत सामाजिक-आर्थिक विकास प्रयासलाई निरन्तरता दिने नीति अनुसार कर्णाली अञ्चलका जुम्ला, मुगु र कालिकोट जिल्लामा कृषक समूह सहकारीकरण, आधारभूत सहकारी व्यवस्थापन तालिम-पूर्व सहकारी शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरू सम्पन्न भइसकेका छन्।

८.४१ **भूमिसुधार :** मुक्त कर्मैया पुनर्स्थापनतर्फ २०६४ चैतसम्म १४ हजार ४ सय ५९ परिवार पुनर्स्थापित भएका छन्। आठ जिल्लाको सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको विवरण पुस्तिका तयार गरी सार्वजनिक गरिएको छ। काठमाडौं उपत्यका स्थित ५ वटा र कास्की जिल्ला समेत गरी ६ वटा मालपोत कार्यालयहरूमा कम्प्युटर प्रणालीबाट जग्गा धनी दर्ता श्रेस्ता (मोठ) र रोक्का भिडाउने कार्य भइरहेको छ। चारवटा मालपोत कार्यालयहरू ललितपुर, भक्तपुर डिल्लीवजार र कास्कीबाट कम्प्युटर मार्फत जग्गा धनी दर्ता प्रमाणपूर्जा उपलब्ध गराइएको छ। मोरङ, बेलवारी, टिकापुर र कैलाली मालपोत कार्यालयहरूमा प्रो.पब्लिकसँग सहकार्य गरी डाटा कम्प्युटराइज गरी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि जग्गा धनी प्रमाण पूर्जा उपलब्ध गराउने कार्य सुरु भएको छ। लेखनाथ नगरपालिकाको १ वडामा स्थानीय निकाय मार्फत पाइलट प्रोजेक्टको रूपमा भू-उपयोग कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न कार्य योजना मस्यौदा गरी जिल्ला भू-उपयोग समिति गठन गरिएको छ।

उद्योग

८.४२ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा उद्योग क्षेत्रतर्फको गार्हस्थ्य उत्पादन ०.१८ प्रतिशतले वृद्धि हुने प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ। यस आर्थिक वर्षमा तोरी तथा भटमासको तेल, चामल, पिठो, बिस्कुट, चिनी, चाउचाउ, चिया, पेय पदार्थ, चुरोट, जुटका सामान तथा कागजको उत्पादनमा सकारात्मक वृद्धि देखिए तापनि बनस्पति घिउ, दुग्धजन्य वस्तु, साबुन, प्लास्टिकका सामान, तयारी पोशाक तथा ऊनीगलैचाको उत्पादनमा गिरावट आएकोले यस क्षेत्रको समग्र वृद्धिदर सामान्य रहने पूर्वानुमान छ।

८.४३ **विशेष आर्थिक क्षेत्र:** अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा निर्यात हुने वस्तुहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता विकास गर्न लागत मूल्यमा कटौती गर्न आवश्यक भएको पृष्ठभूमिमा निकासीमूलक वस्तुको उत्पादनका लागि आवश्यक कच्चा पदार्थको पैठारीमा लाग्ने विभिन्न करहरूलाई पृथक राखी श्रम मूल्यको प्रतिस्पर्धात्मकता आधारमा उत्पादन कार्य प्रोत्साहित गर्न करमुक्त निर्यात प्रशोधन क्षेत्र (Export Processing Zone) सम्बन्धी अवधारणा विकास भएको हो । तीन-वर्षीय अन्तरिम योजनामा निकासीमूलक उद्योगकालागि सम्भाव्य स्थलहरूमा विशेष आर्थिक क्षेत्र (Special Economic Zone) हरू स्थापना गरी स्वदेशी एवम् विदेशी लगानी आकर्षित गर्ने रणनीति लिएको देखिन्छ । यो क्षेत्र अन्तर्गत निर्यातसँग सम्बन्धित निर्यात प्रशोधन क्षेत्र, विशेष व्यापार क्षेत्र, पर्यटकीय/मनोरञ्जन क्षेत्र र बैकिङ्ग क्षेत्र आदि समेटिने, सम्पूर्ण कर प्रयोजनको लागि एक विदेशी भूमिसरह मानिने, वैदेशिक लगानी भित्र्याउने, वैदेशिक मुद्रा आर्जन, निर्यात व्यापार वृद्धि तथा नयाँ, उच्च प्रविधि भित्र्याउने यसको प्रमुख उद्देश्य रहेको र यस क्षेत्रभित्र स्थापित उद्योगहरूले सम्पूर्ण सेवा सुविधा उपयोग गरेबापत अन्तर्राष्ट्रियस्तरको वस्तुको उत्पादन गरी आफ्नो उत्पादनको कमिमा ७० प्रतिशतदेखि १०० प्रतिशतसम्म निर्यात गर्नु पर्ने बाध्यता रहन्छ ।

८.४४ मुलुकमा वैदेशिक लगानी आकर्षित गरी उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा विशेष आर्थिक क्षेत्र आयोजना स्थापना गरी सो सम्बन्धी कानून तर्जुमा, सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्यात प्रशोधन क्षेत्रको पूर्वाधार निर्माण कार्य सुरु गरिएकोमा हाल भैरहवामा निर्यात प्रशोधन क्षेत्र र वीरगञ्ज, पाँचखाल तथा नुवाकोटको रातमाटे जिल्ला क्षेत्रमा गरी जम्मा चार विशेष आर्थिक क्षेत्रहरू तोकिएका छन् । ती मध्ये भैरहवामा निर्यात प्रशोधन क्षेत्र स्थापनाका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माण कार्य भइरहेको छ भने वीरगञ्जमा चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कार्य प्रारम्भ गरिएको छ । साथै, अन्य क्षेत्रहरूमा विशेष आर्थिक क्षेत्र स्थापना गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

८.४५ **लघुउद्यम विकास कार्यक्रम :** सहस्राब्दि विकास लक्ष्य प्राप्त गर्ने, गरिबी घटाउने र द्वन्द्व न्यूनीकरण तथा निराकरण गर्ने उद्देश्य अनुरूप लघुउद्यमको विकासको लागि आर्थिक वर्ष २०६३/६४ सम्ममा केही संस्थागत र संरचनागत सुधार गरी २१ जिल्लाका कार्यालयलाई स्थानीय गैर-सरकारी संस्था/निजी कम्पनीको रूपमा रूपान्तरण गराई ती संस्थाहरूलाई व्यवसाय विकास सेवा प्रदायक संस्था (Business Development Service Provider Organization) को रूपमा स्थापित गरिएको र अन्य ४ जिल्लाहरू (सिराहा, सप्तरी, सर्लाही र कपिलवस्तु) मा द्वन्द्व न्यूनीकरण एवम दिगो शान्ति स्थापनाको लागि विशेष कार्यक्रम लागू भैरहेको छ । लघु उद्यमीहरूको हक हितको प्रवर्द्धन र संरक्षण गर्न एवम् उनीहरूले उत्पादन गरेका वस्तुहरूको सामूहिकरूपमा बजारीकरण गर्न २५ वटै जिल्लाहरूका बजार केन्द्रहरूमा लघु उद्यमीहरूको अन्तर-समूह र जिल्लास्तरमा लघु उद्यमी संघ स्थापना गरी संस्थागत संरचना खडा गरिएको छ । ती जिल्लाहरूमा लघु उद्यमीहरूलाई त्यसै संस्था मार्फत सेवा प्रदान गरिदै आएको छ ।

८.४६ **विश्व व्यापार संगठन (WTO) :** नेपालले विश्व व्यापार सङ्गठनमा प्रवेश भएको चार वर्ष पूरा भएको छ । वार्ताका प्रक्रिया पूरा गरी सदस्यता प्राप्त गर्ने अतिक्रम विकसित मुलुकमध्ये नेपाल पहिलो सदस्य राष्ट्र रहेको छ । नेपालले सदस्यता प्राप्त गर्ने क्रममा गरेका अठोट बमोजिम केही नयाँ ऐन, नियम तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा आइसकेको छन् भने, केही ऐन नियम विश्व व्यापार संगठन-मैत्री बनाउने क्रममा परिमार्जन एवम् संशोधन भएका छन् । केही ऐनहरु विधेयकको रूपमा संसदमा पेश गर्ने प्रक्रियामा रहेका र केहीको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गर्ने कार्य सम्पन्न भई आवश्यक छलफलको क्रममा रहेका छन् । विश्व व्यापारिक क्षेत्रमा नेपालको पहिचान वृद्धि गर्ने कार्यका लागि हाम्रो प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा समेत समयसापेक्ष सुधार गर्ने पृष्ठभूमिमा राष्ट्रिय क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमलाई अगाडि बढाउन उपलब्ध स्वदेशी तथा विदेशी श्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग गर्न व्यापारका क्षेत्रमा प्राप्त हुने प्राविधिक सहयोगमा समन्वय गरी प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने क्रममा अन्तरमन्त्रालय उच्चस्तरीय निर्देशन समिति गठन गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।

मन्जुषा ८ (ख): विश्व व्यापार सङ्गठन (WTO) को सदस्यता पश्चात् भइरहेका गतिविधिहरू

- १) WTO का केही सम्झौतामा सदस्य राष्ट्रहरूलाई आवश्यक जानकारी दिनका लागि Enquiry Points स्थापना गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ । सोही प्रयोजनको लागि Sanitary and Phyto-sanitary-SPS- सम्बन्धी विषयमा कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय अन्तर्गतको खाद्य, प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग, Technical Barriers to Trade-TBT-सम्बन्धी विषयमा उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय अन्तर्गत नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग र सेवा सम्बन्धी विषयमा उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय विश्व व्यापार सङ्गठन महाशाखालाई Enquiry Point तोकिएको छ ।
- २) WTO सँग सम्बन्धित कार्यमा प्रभावकारी अन्तर-सरकारी समन्वयको लागि तथा सङ्गठनमा नेपालले गरेको प्रतिवद्धता पूरा गर्ने कार्यमा समन्वय गर्न सम्बन्धित सरकारी निकायका Focal Points को गठन गरी नियमित बैठकद्वारा समन्वयको कार्य भइरहेको छ ।
- ३) WTO सँग सम्बन्धित विषयमा जानकारी तथा सूचना प्रवाह गर्नका लागि WTO Reference Center को स्थापना गरिएको छ । सोही Reference Center द्वारा मासिकरूपमा विश्व व्यापार सङ्गठनका वार्ताका विषयहरूमा सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञद्वारा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै आएको छ ।
- ४) प्रतिस्पर्धा प्रवर्द्धन तथा बजार संरक्षण ऐन, नयाँ कम्पनी ऐन, बहुविधिक दुवानी सम्बन्धी ऐन, वाली संरक्षण ऐन, निकासी पैठारी तथा बौद्धिक सम्पत्ति सम्बन्धी केही नेपाल ऐन संशोधन गर्न बनेको ऐन, दामासाही ऐन, नयाँ भन्सार ऐन जारी भएका छन् । वाणिज्य नीति र औद्योगिक नीति परिमार्जन गरी समसामयिक बनाउने क्रममा मस्यौदा तयार गरी अन्तिम रूप दिन सरोकारवालाहरूसँग छलफल भइरहेको छ ।
- ५) WTO को सदस्यताका वेला वस्तु व्यापारका लागि बजार पहुँचको अवसर प्रदान गर्ने प्रतिवद्धता बमोजिम प्रत्येक वर्ष भन्सार दरमा समायोजन गर्दै लगिएको छ ।
- ६) व्यापारसँग सम्बन्धित निजी तथा सरकारी क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले सरकारी-निजी क्षेत्रको व्यापार क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, व्यापार र औद्योगिक नीति निर्माणमा सरोकारवालाहरूको संलग्नता अभिवृद्धि गर्ने, व्यापार विश्लेषण तथा सीप विकास र लगानी-मैत्री वातावरण सृजना गर्ने जस्ता कार्य UNDP मार्फत संचालित Enhancing Nepal's Trade-Related Capacity Project द्वारा हुँदै आएको छ ।

७) नेपाल WTO को सदस्य भएपश्चात् यसबाट नेपाललाई प्राप्त अवसर एवम् चुनौतीका विषयमा केन्द्रीयस्तर, क्षेत्रीयस्तर र जिल्लास्तरमा निजी क्षेत्रसँगको समन्वयमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेका छन् ।

स्रोत : उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय

समूहगत औद्योगिक उत्पादन तथा औद्योगिक सूचकाङ्क स्थिति

८.४७ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा प्रमुख औद्योगिक उत्पादनको स्थितिलाई विश्लेषण गर्दा अधिकांश खाद्य पदार्थ, पेय पदार्थ, सुतीजन्य वस्तु, लत्ता कपडा, छाला, काठ तथा काठजन्य वस्तु, कागज र कागजका उत्पादन, अन्य रासायनिक सामान, गैर-धातु खनिजजन्य वस्तुको उत्पादनमा वृद्धि हुने देखिन्छ । चालू आर्थिक वर्षमा खाद्य समूह अन्तर्गत चाउचाउ १ हजार ४ सय २३ मेट्रिक टनले, सर्वत (जुससमेत) १२ लाख ७५ हजार लिटरले, चिनी ४ हजार १ सय ३५ मेट्रिक टनले र चिया ४ सय ८७ मेट्रिक टनले उत्पादन वृद्धि हुने देखिन्छ । त्यसैगरी, वनस्पति घ्यू ७ हजार ५ सय २८ मेट्रिक टन, मदिरा ३ लाख ८० हजार लिटर, कागज १ हजार २ सय ५६ मेट्रिक टन, साबुन १ हजार ८ सय ८२ मेट्रिक टन, धुलो साबुन १ सय ४० मेट्रिक टन र सिमेन्ट २५ हजार ७ सय ७३ मेट्रिक टनले उत्पादनमा वृद्धि हुने अनुमान छ ।

८.४८ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा अधिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा समूहगत औद्योगिक सूचकाङ्क ६.६ प्रतिशतले वृद्धि हुन गएको थियो । सो वर्ष अधिकांश खाद्य वस्तु एवम् खाद्य समूह जस्तै वनस्पति तेल तथा घ्यू ८.६ प्रतिशतले, दुग्ध पदार्थ ७.५ प्रतिशतले, अन्न तथा पशुदाना १०.१ प्रतिशतले, अन्य खाद्य पदार्थ ०.८ प्रतिशतले, काठ तथा काठका सामान ३.८ प्रतिशतले, कागज र कागजका उत्पादन ४.६ प्रतिशतले, अन्य रासायनिक पदार्थ १०.८ प्रतिशतले, प्लाष्टिकका सामान ४.३ प्रतिशतले, गैर-धातु खनीजजन्य उत्पादन ९.० प्रतिशतले, फेब्रिकेटेड धातुका सामान ८.२ प्रतिशतले र बिजुलीका उपकरण ६.३ प्रतिशतले, पेय समूह ५.४ प्रतिशतले, सुतीजन्य वस्तु ४.९ प्रतिशतले, लत्ता कपडा ७.९ प्रतिशतले, अन्य लत्ता कपडा ८.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ भने छाला तथा छालाका सामान, लगाउने कपडा र चिनीमा सामान्य हास भएको देखिन्छ । आन्तरिक शान्ति सुरक्षा, आय स्थिति, बचत एवम् उपभोग क्षमता, निर्यात/आयात, उपभोग प्रवृत्तिमा देखिएको परिवर्तन जस्ता कारणहरूले औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्कमा गत आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा केही सुधार हुन सकेको देखिन्छ ।

८.४९ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रारम्भिक अनुमान अनुसार गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को समूहगत औद्योगिक सूचकाङ्क १३०.०४ बाट वृद्धि भई १३९.१६ रहन गएको छ । चालू आर्थिक वर्षमा वनस्पति तेल तथा घ्यू, दुग्ध पदार्थ, अन्न तथा पशुदाना, प्रकाशन छापाखाना तथा रेकर्डिङ्ग, अन्य रासायनिक पदार्थ, गैर-धातु खनिजजन्य उत्पादन, फेब्रिकेटेड धातुका सामान र बिजुलीका उपकरणको सूचकाङ्कमा वृद्धि हुने अनुमान छ

भने लगाउने कपडा, प्लाष्टिकका सामान र अन्य खाद्य पदार्थको सूचकाङ्कमा ह्रास आउने अनुमान छ ।

उद्योगमा विदेशी लगानी

८.५० विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण सम्बन्धी कार्यलाई प्रभावकारी एवम् समयसापेक्ष बनाउन विदेशी लगानी र प्रविधि हस्तान्तरण ऐनमा संशोधन गरी विदेशी लगानीका लागि नयां क्षेत्रहरू खुला गरिएको छ । उद्योगलाई प्रदान गरिने कर छुट तथा duty drawback सरल एवम् सहज तरिकाले प्रदान गर्न एकद्वार समिति पुनर्गठन/पुनर्संरचना गरिएको साथै आर्थिक वर्ष २०५७/५८ देखि फिर्ता गर्न बांकी रहेको duty drawback को रकम फिर्ता दिने कार्य गरिएको, करारमा वस्तु उत्पादन गर्ने प्रक्रिया सम्बन्धमा contract manufacturing को कार्यविधि तयार गरी हाल कार्यान्वयनमा रहेको र भारतमा रियायति प्रवेशका लागि उत्पतिको प्रमाणपत्र सिफारिस भइरहेको छ । मिति नाघेका प्राइभेट फर्म नवीकरण सम्बन्धी विशेष व्यवस्था गरी ६ महिना भित्र नवीकरण गर्न सकिने व्यवस्था भएको, मुलुकको द्रुततर आर्थिक विकासका लागि ऐनअनुरूप विदेशी लगानी आकर्षित गर्न र प्रक्रियागत सरलीकरण गर्दै लगानीलाई आवश्यक स्वीकृति, सेवा तथा सहूलियत प्रदान गर्ने कार्य एकै थलोबाट मिलाउने उद्देश्यबाट विदेशी लगानी प्रवर्द्धन समिति कार्यविधि, २०६२ तयार भई कार्यान्वयन भइरहेको छ ।

८.५१ नेपाल प्राकृतिक एवम् मानवीय संसाधन सम्पन्न भएर पनि त्यसको उच्चतम उपयोग हुन सकेको छैन । त्यसैले नेपालीलाई धनी देशका गरिब जनता पनि भन्ने गरेको पाइन्छ । अतः प्राकृतिक एवम् मानवीय संसाधनको उच्चतम उपयोग गरी अर्थव्यवस्थालाई सबल, सुदृढ, गतिशील एवम् प्रतिस्पर्धात्मक बनाई आत्मनिर्भरतातर्फ उन्मुख गराउन विदेशी लगानी एवम् प्रविधि हस्तान्तरण आवश्यक छ । विदेशी लगानीबाट पुँजी, आधुनिक प्रविधि, व्यवस्थापन र प्राविधिक सीप, अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पहुँच तथा प्रतिस्पर्धात्मक व्यावसायिक संस्कारको विकासमा मद्दत पुग्दछ । साथै, व्यावसायिक गुणहरू राष्ट्रमा भित्रिन गई औद्योगिक विकास एवम् आन्तरिक राजस्वका आधारहरूमा बढोत्तरी मार्फत देशको आर्थिक विकासमा सुदृढता एवम् आत्मनिर्भरतातर्फ उन्मुख राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुग्ने हुन्छ । यसैक्रममा, आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा स्थिर पुँजी रू. २ अरब ६५ करोड ५ लाख ६० हजार र आयोजना लागत रू. ३ अरब ४२ करोड ५५ लाख ७० हजार भएका १ सय ८८ उद्योगहरू लाई विदेशी लगानीमा स्थापना गर्न स्वीकृति दिइएको थियो भने आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा स्थिर पुँजी रू. १२ अरब ८१ करोड ८३ लाख ८० हजार र आयोजना लागत रू. १५ अरब १७ करोड ४५ लाख ९० हजार भएका १ सय २७ वटा उद्योगहरूलाई विदेशी लगानीमा स्थापना गर्न अनुमति प्रदान गरिएको छ ।

तालिका ८ (ख) : विदेशी लगानीका लागि आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा स्वीकृति दिइएका उद्योगहरू

(रकम रू. दश लाखमा)

उद्योगका प्रकार	सङ्ख्या	कुल परियोजना लागत	कुल स्थिर पुँजी	विदेशी लगानी	रोजगारी प्राप्त सङ्ख्या
औद्योगिक उत्पादन	४०	१८१६.२०	१२७१.३३	१८०८.९५	२५४१
सेवा उद्योग	८८	११२६.९२	९८१.८८	१०६८.३३	३११९
पर्यटन उद्योग	५५	३१५.०८	२४९.७२	२६७.१२	१४८६
निर्माण	२	४१.३७	३१.१३	३७.०९	९५
ऊर्जा	१	१११.००	१०७.३०	३०.३०	३६
कृषिजन्य	१	५.००	४.२०	५.००	२०
खनिज	१	१०.००	५.००	१०.००	१२८
जम्मा	१८८	३४२५.५७	२६५०.५६	३२२६.७९	७४२५

स्रोत : उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर

तालिका ८ (ग) : विदेशी लगानीका लागि आर्थिक वर्ष २०६४/६५* मा स्वीकृति दिइएका उद्योगहरू

(रकम रू. दश लाखमा)

उद्योगका प्रकार	सङ्ख्या	कुल परियोजना लागत	कुल स्थिर पुँजी	विदेशी लगानी	लक्षित रोजगारी सङ्ख्या
औद्योगिक उत्पादन	३७	२३१४.३३	१७५२.१६	१०९२.६६	२५७७
सेवा उद्योग	४२	३५०८.५१	२२०५.०९	१०६६.२७	१५४४
पर्यटन उद्योग	३७	४५७.२३	४००.१४	४२५.९२	१०२९
निर्माण	१	११५०.००	११४४.००	११५०.००	४३
ऊर्जा	४	६०८८.१२	६०५५.९९	२३३७.८४	४८२
कृषिजन्य	४	६०.४०	४३.६०	५१.३०	१६६
खनिज	२	१५९६.००	१२१७.६०	१५९६.००	२०४
जम्मा	१२७	१५१७४.५९	१२८१८.३८	७७९९.९९	६०४५

* प्रथम आठ महिना

स्रोत : उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर

८.५२ समयसापेक्ष, व्यावहारिक, उदार एवम् खुला नीतिको अवलम्बनद्वारा विदेशी लगानीलाई आकर्षित गर्ने प्रयासस्वरूप आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनासम्ममा विदेशी लगानीमा जम्मा १ हजार ४ सय १२ वटा उद्योग स्थापना गर्न स्वीकृति दिइएको छ। ती उद्योगहरूमा कुल स्थिर पुँजी रू. ९३ अरब ८३ करोड ६५ लाख रहेको छ भने कुल परियोजना लागत रू. १ खरब १३ अरब २ करोड ८१ लाख रहेको छ। यी उद्योगहरूमा कुल रू. ४० अरब ६९ करोड ५७ लाख विदेशी लगानी भएको देखिन्छ। यी उद्योगहरू सञ्चालनमा आएपछि १ लाख २० हजार ९ सय ६८ नेपाली नागरिकले थप रोजगारीको अवसर प्राप्त गर्ने छन्।

तालिका ८ (घ) : विदेशी लगानीका लागि २०६४ फागुनसम्म स्वीकृति दिइएका उद्योगहरू
(रकम रू. दशलाखमा)

उद्योगका प्रकार	सङ्ख्या	कुल परियोजना लागत	कुल स्थिर पुँजी	विदेशी लगानी	लक्षित रोजगारी सङ्ख्या
औद्योगिक उत्पादन	५७०	४२३१७.०६	३०६७३.२८	१५४३५.९४	६९२५४
सेवा उद्योग	४०५	२१९५६.६६	१७८६३.५६	१०२९५.२७	२३२२९
पर्यटन उद्योग	३६४	१६८७३.४५	१५९३३.४६	५४१६.३०	१८८०४
निर्माण	२४	२३३६.९३	२०५३.७७	१८४१.०१	१५८७
उर्जा	२४	२६६०२.४२	२४८९८.७६	५९१४.४६	५४२४
कृषि	२०	५०५.५५	४३३.००	१५८.०६	१२०९
खनिज	५	२४३६.०२	१९८०.७०	१६३४.७०	१४६१
जम्मा	१४१२	११३०२८.१०	९३८३६.५३	४०६९५.७३	१२०९६८

स्रोत : उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर

८.५३ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा स्वीकृति दिइएका १८८ उद्योगहरू मध्ये ४० वटा औद्योगिक उत्पादन, ८८ वटा सेवा उद्योग, ५५ वटा पर्यटन उद्योग, २ वटा निर्माण उद्योग, १/१ वटा उर्जा, कृषिजन्य र खनिज क्षेत्रसँग सम्बन्धित रहेका छन्। मुलुकगत लगानीबाट हेर्दा ३८ वटा उद्योगमा चीन, २८ वटामा भारत, २३ वटामा संयुक्त राज्य अमेरिका, १५/१५ वटामा जापान र दक्षिण कोरिया, १४ वटामा बेलायत, ७/७ वटामा जर्मनी र फ्रान्स, ५ वटामा नेदरल्याण्ड, ४ वटामा क्यानडा, ३ वटामा बेल्जियम र २९ वटामा अन्य मुलुकको लगानी रहेको छ।

तालिका ८ (ङ) : देशगतरूपमा विदेशी लगानी

(उद्योगको सङ्ख्या)

क.स.	देशहरू	आर्थिक वर्ष २०६३/६४	प्रथम आठ महिना	
			२०६३/६४	२०६४/६५
१	भारत	२८	२०	२६
२	चीन	३८	२२	१३
३	जापान	१५	१२	५
४	संयुक्त राज्य अमेरिका	२३	११	७
५	बेलायत	१४	८	१०
६	दक्षिण कोरिया	१५	९	१५
७	बेल्जियम	३	१	१
८	जर्मनी	७	३	८
९	इरान	-	-	१
१०	नेदरल्याण्ड	५	४	३
११	स्पेन	-	-	३
१२	क्यानडा	४	२	२
१३	फ्रान्स	७	३	-

क्र.स.	देशहरू	आर्थिक वर्ष २०६३/६४	प्रथम आठ महिना	
			२०६३/६४	२०६४/६५
१४	इजरायल	-	-	२
१२	अन्य	२९	१५	३१
	जम्मा :	१८८	११०	१२७

स्रोत : उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर

८.५४ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा स्वीकृति प्रदान गरिएका १२७ उद्योगहरूमा ३७ वटा औद्योगिक उत्पादन, ४२ वटा सेवा उद्योग, ३७ वटा पर्यटन उद्योग, ४/४ वटा ऊर्जा र कृषिजन्य उद्योग, २ वटा खनिज र १ वटा निर्माण क्षेत्रसँग सम्बन्धित छन्। मुलुकगत लगानीबाट हेर्दा यी १ सय २७ वटा उद्योगमध्ये भारत २६ वटामा, चीन १३ वटामा, जापान ५ वटामा, संयुक्त राज्य अमेरिका ७ वटामा, बेलायत १० वटा उद्योगमा, दक्षिण कोरिया १५ वटामा, जर्मनी ८ वटामा, नेदरल्याण्डस् र स्पेन ३/३ वटामा, क्यानडा र ईजरायल २/२ वटामा, बेल्जियम र इरान १/१ र अन्य ३१ वटा उद्योगहरूमा संलग्न रहेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनामा विदेशी लगानीका लागि स्वीकृति दिइएका १ सय १० वटा उद्योगमध्ये भारत २० वटामा, चीन २२ वटामा, जापान १२ वटामा, संयुक्त राज्य अमेरिका ११ वटामा, बेलायत ८ वटामा, दक्षिण कोरिया ९ वटामा, नेदरल्याण्डस् ४ वटामा, फ्रान्स र जर्मनी ३/३ वटामा, क्यानडा २ वटामा, बेल्जियम १ वटामा र अन्य मुलुक १५ वटा उद्योगहरूमा संलग्न रहेका थिए।

केही उद्योगहरूको उत्पादन क्षमताको उपयोग

८.५५ केही छानिएका उद्योगहरूको उत्पादन क्षमताको उपयोगको विश्लेषण गर्दा चिनी, सिमेन्ट, चुरोट, वियर र जुत्ता उत्पादन गर्ने उद्योगहरूको समग्र उत्पादनमा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा उत्पादनमा वृद्धि भएको देखिन्छ भने सलाई र जुटका सामान उत्पादन गर्ने उद्योगको उत्पादन क्षमता भने स्थिर रहेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल उत्पादन क्षमतामध्ये चुरोट र जुट उद्योगले क्रमशः ८८.० प्रतिशत र ७२.० प्रतिशत क्षमता उपयोग गरेका छन् भने चिनी, वियर, जुत्ता र सिमेन्ट उद्योगहरूले क्रमशः ३४.० प्रतिशत, ७४.० प्रतिशत, ६५.० प्रतिशत, ४२.० प्रतिशत क्षमता उपयोग गरेको देखिएको छ।

औद्योगिक क्षेत्रको वर्तमान स्थिति

८.५६ औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूको स्थापना, सञ्चालन र प्रवर्द्धनको लागि आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधार एवम् अन्य सुविधाहरू प्रदान गरी औद्योगिक विकासमा टेवा पुऱ्याउने उद्देश्यले औद्योगिक क्षेत्रहरूको स्थापना गरिएको हो। वर्तमान समयसम्म आइपुग्दा बालाजु, हेटौँडा, पाटन, नेपालगंज, धरान, पोखरा, वुटवल, भक्तपुर, वीरेन्द्रनगर, धनकुटा र राजविराजसमेत गरी कुल ११ वटा औद्योगिक क्षेत्रहरू रहेका छन्। उक्त औद्योगिक क्षेत्रहरूमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ सम्ममा ५ सय २४ उद्योगहरू रहेका

भएपनि ७६ उद्योगहरू बन्द अवस्थामा छन् भने ५९ उद्योगहरू निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका छन् भने ३ सय ८९ उद्योगहरू सञ्चालनमा रहेका छन्। औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेड अन्तर्गतका औद्योगिक क्षेत्रहरूमा औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेडको तर्फबाट कुल रु. १८ करोड ६१ लाख स्थिर पुँजी लगानी भएको छ भने निजी उद्योगको तर्फबाट रु. ४ अरब ४८ करोड ८२ लाख लगानी भएको पाइन्छ। औद्योगिक क्षेत्रहरूको कुल क्षेत्रफल ५ हजार ६ सय ८० रोपनी जमीनमध्ये ५ हजार ५ रोपनी जमीन विकसित अवस्थामा रहेको छ जसमध्ये ३ हजार ४ सय ९ रोपनी जमीन विभिन्न उद्योगहरूलाई भाँडामा दिइएको छ। औद्योगिक क्षेत्रहरूमा स्थापित उद्योगहरूले कुल १३ हजार ५ सय ८ जनालाई रोजगारी प्रदान गरेका छन्। बढी रोजगारी प्रदान गर्ने औद्योगिक क्षेत्रमा क्रमशः बालाजु, हेटौँडा, वुटवल, पोखरा र पाटन रहेका छन्।

रुग्ण उद्योगतर्फ

८.५.७ आन्तरिक द्वन्द्व एवम् राजनीतिक अस्थिरताका कारण आफ्नो औद्योगिक गतिविधि सञ्चालन गर्न उचित वातावरण नपाई रुग्ण हुन पुगेका उद्योगधन्दा र व्यवसायहरूमा पर्ने प्रतिकूल असर कम गराउन नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि नै रुग्ण उद्योग सम्बन्धी नीति र कार्यक्रमहरू ल्याएको हो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिमा रुग्ण उद्योग पुनर्कर्जा कार्यक्रमलाई यथावत राखी यसको लागि रु. २ अरबको व्यवस्थासमेत गरिएको छ। यस आर्थिक वर्षको जेठ मसान्तसम्ममा २ वटा होटललाई रु. ६ करोड पुनर्कर्जा सुविधा प्रदान गरिएको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को चैत मसान्तसम्ममा यस्तो पुनर्कर्जा रु १५ करोड ४९ लाख प्रदान गरिएको थियो।

नेपाल औद्योगिक विकास निगम

८.५.८ मुलुकको आर्थिक समृद्धिको निम्ति उद्योग, व्यापार, सेवा व्यवसाय आदिसँग सम्बन्धित कार्यको लागि गुणस्तरीय र भरपर्दो बैकिङ तथा वित्तीय मध्यस्थता सेवा तथा वित्तीय कारोवारसमेत गर्ने उद्देश्यले स्थापित नेपाल औद्योगिक विकास निगम, ने.औ.वि.नि. ऐन २०१६ खारेज भई बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन २०६३ अन्तर्गत “ख” वर्गको राष्ट्रिय स्तरको विकास बैंकको रूपमा निगम सञ्चालित छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम नौ महिनामा रु. १३ करोड १८ लाख साँवा र रु. १० करोड ४३ लाख व्याजसमेत गरी जम्मा रु. २३ करोड ६१ लाख असुली भएको छ। त्यसैगरी, नविल बैंकमा गरिएको संस्थापक शेयर लगानी मध्ये आंशिक शेयरको विक्रीबाट रु. ९० करोड ७५ लाख सहित यस अवधिमा साँवा व्याज तथा शेयर आमदानी समेत कुल रु. १ अरब १४ करोड ३६ लाख प्राप्त भएको देखिन्छ।

घरेलु तथा साना उद्योग

८.५९ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा दर्ता भएका घरेलु तथा साना उद्योगहरूको सङ्ख्यामा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा ५.७ प्रतिशतले वृद्धि हुन गएको देखिन्छ। उद्योगको किसिमअनुसार आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा प्राइभेट फर्महरू ३.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ भने प्राइभेट लिमिटेड फर्महरू ३६.३ प्रतिशतले र साभेदारी फर्महरू ३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको पाइएको छ। यसरी नै दर्ता भएका घरेलु तथा साना उद्योगहरूमा भएको स्थिर पुँजी लगानीको अनुपातमा १६.८ प्रतिशतले वृद्धि भई कुल रु. ७ अरब ८२ करोड ६० लाख लगानी भएको पाइएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम ८ महिनाको अवधिमा कुल ५ हजार २ सय ८४ उद्योगहरू दर्ता भई कुल रु. ४ अरब १७ करोड ३० लाख लगानी भएको अनुमान छ।

औद्योगिक व्यवसाय विकास प्रतिष्ठान

८.६० औद्योगिक विकासका लागि उद्यमशीलता, आधुनिक प्रविधि, गुणस्तरयुक्त व्यवस्थापन प्रविधि र प्राविधिक जनशक्तिको खाँचो लाई पूरा गरी उद्योग क्षेत्रको विकासबाट अर्थव्यवस्था लाई सबल तुल्याई औद्योगिक व्यवसायको विकास गर्ने उद्देश्य अनुसार प्रतिष्ठानले नयाँ व्यवसाय सृजना, व्यवसाय व्यवस्थापन, प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू लगायत परामर्श सेवा तथा उद्योग व्यवसाय सम्बन्धी अनुसन्धानात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। प्रतिष्ठानले चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनासम्ममा लघु व्यवसाय सृजना तालिममा ७४ जना, प्रशिक्षकको प्रशिक्षणमा ४६ जना तथा व्यवसायीहरूलाई परामर्श सेवा दिने कार्यमा ३७ जना, एकल महिलाहरूका लागि आयमूलक कार्यक्रममा ३७ जना, द्वन्द्व पिडीत महिलाहरूको आयमूलक तालिममा १८ जना र दलित तथा जनजातिहरूकालागि व्यवसाय सीप वृद्धि गर्ने कार्यक्रममा ७१ जनालाई तालिम प्रदान गरेको छ।

खानी तथा भूगर्भ

८.६१ भौगर्भिक सर्वेक्षण, भू-इन्जिनियरिङ तथा भू-वातावरणीय अध्ययन, राष्ट्रिय भूकम्प मापन केन्द्र सञ्चालन, खनिज अन्वेषण तथा खनिज विकास कार्यलाई सुनियोजित तवरले सञ्चालन गर्न, नेपालको पहाडी भेगको करिब १ लाख ९ हजार वर्ग किलोमिटर क्षेत्रको भौगोलिक नक्सा १:५०००० तथा १:६३३६० स्केलमा तयार गरी प्रकाशन गर्ने कार्य भइरहेको छ। बैतडी, उदयपुर, धनकुटा, सल्यान र अर्घाखाँचीमा चुन ढुंगामा आधारित सिमेन्ट उद्योग र रामेछापमा फलाम खानीमा आधारित उद्योग स्थापनार्थ निजी लगानीकर्ताहरूसँग सम्झौता सम्पन्न भएको छ। दाङ, सल्यान, रोल्पा तथा पाल्पा जिल्लाहरूमा मध्यमस्तरिय कोइला पाइएको छ। काठमाडौँ उपत्यकाको २६ वर्गकिलोमिटर क्षेत्रभित्र ३१ करोड घन मिटरको प्राकृतिक ग्याँस फेला परेको र हिमाली श्रृङ्खलाको भूकम्पीय अध्ययन गर्न मुलुकभर Seismic Network स्थापना गरी भूकम्पको निरन्तर निगरानी तथा रेकर्ड गरी डाटाहरु संकलन गर्ने र उक्त डाटाहरुका

आधारमा भविष्यमा आउन सक्ने भूकम्पको ज्ञान हासिल हुने Micro Seismic Epicenter Map र Epicenter Map of Nepal प्रकाशन गरिएको छ ।

पर्यटन

८.६२ नेपाल भ्रमणमा आएका पर्यटकहरूको सङ्ख्या, तिनको वृद्धिदर तथा बसाइ अवधिको विश्लेषण गर्दा २०६२ पुसदेखि २०६३ पुससम्मको अवधिमा पर्यटक सङ्ख्यामा गत आर्थिक वर्षको भन्दा ४.९ प्रतिशतले वृद्धि हुन आएको छ भने २०६३ पुसदेखि २०६४ पुससम्मको अवधिमा पर्यटक सङ्ख्यामा ३३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ । २०६२ पुसदेखि २०६३ पुससम्मको अवधिमा प्रति पर्यटक सरदर बसाइ अवधि ९.५ दिन रहेकोमा २०६३ पुसदेखि २०६४ पुससम्मको अवधिमा सरदर बसाइ अवधि १०.०२ दिन नै रहन गएको देखिन्छ ।

८.६३ भ्रमणको उद्देश्यअनुसार पर्यटक आगमन सङ्ख्याको अध्ययन गर्दा अधिकांश पर्यटकहरू मनोरन्जन, पदयात्रा तथा पर्वतारोहणका लागि आउने गरेको पाइएको छ । २०६३ पुसदेखि २०६४ पुससम्मको अवधिमा कुल पर्यटक आगमन सङ्ख्याको ४३.४ प्रतिशत मनोरन्जन, १६.५ प्रतिशत पदयात्रा र पर्वतारोहण, ५.७ प्रतिशत व्यापार, ४.३ प्रतिशत औपचारिक भ्रमण, ११.७ प्रतिशत तीर्थयात्रा र १८.४ प्रतिशत अन्य प्रयोजनको उद्देश्य लिई नेपाल आएको देखिन्छ । गत वर्षको सोही अवधिमा मनोरन्जन, पदयात्रा र अन्य प्रयोजनको लागि नेपाल आउने पर्यटकको अंश बढेको पाइएको छ भने औपचारिक भ्रमण, व्यापार र तीर्थयात्राको प्रयोजनको उद्देश्यले आउने पर्यटकको अंश घटेको देखिन्छ ।

तालिका ८ (च) : संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन सम्बन्धी परिमाणात्मक लक्ष्य एवम् उपलब्धि

क्र. स.	विवरण	आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को स्थिति	आर्थिक वर्ष २०६६/६७ को लक्ष्य	आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रगति
१.	पर्यटक आगमन (हजारमा)	३७५	७००	५२६
२.	पर्यटक बसाइ अवधि (दिनमा)	९.५	१३	१०.०२
३.	परिवर्त्य (convertible) विदेशीमुद्रा आर्जन (अमेरिकी डलर दस लाखमा)	१४८	३००	१८१.३४२
४.	प्रति पर्यटक प्रति दिन खर्च (अमेरिकी डलरमा)	५८.५	६३	-
५.	कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा योगदान (प्रतिशतमा)	२	३	१.२
६.	प्रत्यक्ष रोजगारी : (हजारमा)	८३	१००	-
७.	नियमित उडानमा नेपाल आउने अन्तर्राष्ट्रिय विमान सेवा (सङ्ख्यामा)	१७	२५	२०
८.	अन्तर्राष्ट्रिय सेक्टरमा एकतर्फी हवाई सिट उत्पादन (हजारमा)	२,८५०	३,२५०	१,७००
९.	हवाई यात्रु आवागमन अन्तर्राष्ट्रिय उडानतर्फ (सङ्ख्यामा)	१३,८३,०००	१५,००,०००	

स्रोत : दशौँ योजना र संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

- ८.६४ पर्यटकहरूको आगमनलाई क्षेत्रगतरूपमा विश्लेषण गर्दा २०६३ पुसदेखि २०६४ पुससम्मको अवधिमा कुल पर्यटक सङ्ख्या मध्ये ५३.८ प्रतिशत एसिया महादेशबाट, २५.७ प्रतिशत पश्चिम युरोपबाट, ५.९ प्रतिशत उत्तर अमेरिकाबाट, ३.१ प्रतिशत अष्ट्रेलिया एवम् प्रशान्त क्षेत्रबाट, ४.९ प्रतिशत पूर्वी युरोपबाट, २.५ प्रतिशत मध्ये तथा दक्षिण अमेरिकाबाट, ०.४ प्रतिशत अफ्रिकाबाट र ३.७ प्रतिशत अन्य मुलुकबाट आगमन भएको छ। ५३.८ प्रतिशत पर्यटकहरू एसिया महादेशबाट आएकोमा भारतबाट १८.३ प्रतिशत आएको देखिन्छ। पर्यटक आगमन क्षेत्रमा गतवर्षको सोही अवधिको तुलनामा एसिया, पश्चिम युरोप, र उत्तर अमेरिकाबाट पर्यटक आगमनको अंश केही घटेको देखिएतापनि अष्ट्रेलिया एवम् प्रशान्त क्षेत्र, पूर्वी युरोप, मध्य तथा दक्षिण अमेरिका, अफ्रिका र अन्य मुलुकबाट आउने पर्यटकको अंश भने बढेको देखिन्छ।
- ८.६५ उपलब्ध होटल र होटल शैया सङ्ख्यालाई हेर्दा २०६२ पुसदेखि २०६३ पुससम्मको अवधिमा तारे स्तरका होटल सङ्ख्या घट्न गई १०५ रहेको छ भने तारेस्तर बाहेकका होटल सङ्ख्या पनि घट्न गई ५ सय २ रहेको छ। यस अवधिमा तारे स्तरका होटल शैया सङ्ख्या ९ हजार ७ सय ६३ रहेको र तारेस्तर बाहेकका होटल शैया सङ्ख्या १४ हजार ४ सय ९७ पुगेको छ। समीक्षा अवधिमा कुल होटल सङ्ख्यामा ३९.७ प्रतिशत र शैया सङ्ख्यामा ३८.४ प्रतिशतले कमी भएको छ। तर चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको अवस्था हेर्दा होटल सङ्ख्या र होटल शैया सङ्ख्या दुवैमा वृद्धि भई आर्थिक वर्षको अन्तसम्म उल्लेख्य प्रगति हुने अनुमान छ।
- ८.६६ नेपाल आउने पर्वतारोहण दल, पर्वतारोहीहरूको सङ्ख्या, रोयल्टी, सामयिक रोजगारी र पर्वतारोहीहरूको खर्च विश्लेषण गर्दा २०६३ पुसको तुलनामा २०६४ पुससम्म विदेशी पर्वतारोहण दलको सङ्ख्या, पर्वतारोहीको सङ्ख्या, सरकारलाई प्राप्त रोयल्टी रकम, पर्वतारोहीहरूले नेपालमा गरेको खर्च र सामयिक रोजगारी समेत बढेको देखिन्छ। २०६३ पुसदेखि २०६४ पुससम्मको अवधिमा पर्वतारोहण दलको सङ्ख्या १ सय ३३ बाट बढेर १ सय ६४, पर्वतारोहीको सङ्ख्या ९ सय ८६ बाट बढेर ११ सय २८, रोयल्टी रकम रु.१४ करोड ५६ लाख बाट बढेर रु. १६ करोड ९८ लाख, सामयिक रोजगारी सङ्ख्या ४ हजार ३ सय ४४ बाट बढेर ४ हजार ८ सय ४३ पुगेको र पर्वतारोहीहरूले नेपालमा गरेको खर्च पनि रु. ४२ करोड ३९ लाखबाट बढेर रु. ९६ करोड ६६ लाख पुगेको देखिन्छ।
- ८.६७ नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन प्रतिष्ठानले पर्यटन प्रवर्द्धन एवम् जनशक्ति उत्पादनको लागि तालिम सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ। ग्रामीण क्षेत्रमा पर्यटन व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले त्यस क्षेत्रका जनतामा पर्यटन व्यवसायमा लगानी गर्ने अभिरुची उत्पन्न गराउन पर्यटनमूलक व्यवसाय सञ्चालनार्थ आवश्यक तालिमहरू सञ्चालन गर्नुका साथै शहरी क्षेत्रका साना-ठूला सबै पर्यटनमूलक उद्योगी व्यवसायीहरूलाई आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि ३ वर्षे ब्याचलर इन ट्राभल एण्ड टुरिज्म म्यानेजमेन्ट कोर्स सुरु गरेको छ भने पर्यटन सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न ब्याचलर इन होटल म्यानेजमेन्ट, विभिन्न

किसिमका होटल व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिमहरु, पथ प्रदर्शक, गाइड, टूर-ट्राभल एजेन्सी एवम् टिकेटिङ्ग, कुक, नाइके, जलयात्रा प्रदर्शक, हस्पिट्यालिटी कोर्ष र विभिन्न पर्यटकीय स्थानमा घुम्ती तालिम दिइरहेको छ। प्रतिष्ठानले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विभिन्न विषयहरूमा १३ सय ३० जनालाई प्रशिक्षण दिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा १ हजार १ सय १८ जनालाई विभिन्न विषयको तालिम दिइसकेको छ। हालसम्म प्रतिष्ठानबाट उत्पादित जनशक्तिको सङ्ख्या २४ हजार नाघिसकेको छ।

मन्जुषा : ८ (ग)

पर्यटन क्षेत्रका मुख्य गतिविधिहरू

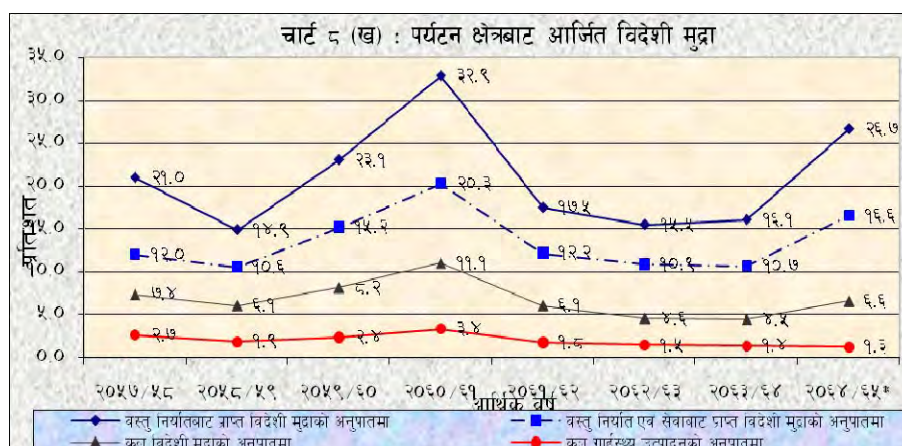
- क) **पर्यटन गुरुयोजना** : पर्यटन क्षेत्रलाई दिशा निर्देश गर्न एकीकृत पर्यटन गुरुयोजना निर्माण एवं पर्यटन नीतिमा समसामयिक सुधार तथा परिमार्जन गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ।
- ख) **पर्यटन उद्योगमा विदेशी लगानी** : पर्यटन क्षेत्रमा विदेशी लगानी प्रवर्द्धन गर्ने नीतिअनुरूप पर्यटनमूलक उद्योग स्थापनामा वैदेशिक लगानी खुला गर्ने विषयमा अध्ययन कार्यको थालनी गरिएको छ।
- ग) **विमानस्थल सुधार र निर्माण** : बारा जिल्लाको निजगढमा निजी लगानीमा दोश्रो अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको निर्माण गर्न प्रारम्भिक कार्य थालनी र भैरहवाको गौतमबुद्ध र पोखराको छिन्नेडाँडा विमानस्थललाई क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको रूपमा विकास गर्ने उद्देश्य अनुरूप विमानस्थल विस्तार कार्यलाई अगाडि बढाइएको छ।
- घ) **विश्व सम्पदा संरक्षण** : विश्व सम्पदा स्थलहरूको संरक्षण गर्न संरक्षित क्षेत्रभित्रका घरहरूको विवरण र सडक मोहडाको नक्सा तयार गरी संरक्षणको कार्य भइरहेको छ।
- ङ) **त्रि-वर्षीय योजना** : पर्यटन क्षेत्रको त्रि-वर्षीय योजनातर्जुमा गरी स्वीकृतिको लागि राष्ट्रिय योजना आयोगमा पठाइएको छ।
- च) **विशेष तालिम** : गरिवी निवारणका लागि वैदेशिक एवम् स्वदेशी रोजगारीको अवसरलाई दृष्टिगत गरी द्वन्द्वपीडित, दलित, जनजाति तथा उत्पीडित महिलाहरूको उत्थानका लागि होटल पर्यटन सम्बन्धी विशेष तालिम सञ्चालनलाई निरन्तरता दिइएको छ।
- छ) **पर्यटन प्रवर्द्धन कार्यक्रम** : पर्यटनको बजारको सम्भाव्य मुलुकहरू भारत तथा चीनलाई केन्द्रित गरी अन्य मुलुकहरू जापान, बेलायत, जर्मनी, बेल्जियम आदिमा Send A Friend Home लगायत पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको छ।
- ज) **सगरमाथामा प्रथम पाइला टेक्ने महामानव** द्वय श्री तेन्जिङ नोर्गे र सर एडमण्ड हिलारीको सम्भनामा सन् २००८ को मे २९ मा अन्तर्राष्ट्रिय सगरमाथा दिवसको रूपमा मनाइएको छ।
- झ) **नेपालका पर्यटकीय स्थलहरूको एकीकृतरूपमा विकास** गरेमा मात्र दिगो पर्यटन विकास सम्भव हुने भएकोले आगामी आर्थिक वर्षदेखि नेपालका एक दुई स्थललाई एकीकृत पर्यटन विकासको नमूनाको रूपमा विकास गरिने छ।

स्रोत : सस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

पर्यटन क्षेत्रबाट आर्जित विदेशी मुद्रा

८.६८ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पर्यटन क्षेत्रबाट आर्जित विदेशी मुद्रा ६.० प्रतिशतले वृद्धि भई रू. १० अरब १२ करोड ५० लाख कायम भएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम ८ महिनामा रू. १० अरब ८९ करोड १० लाख विदेशी मुद्रा आर्जन भएको अनुमान छ जुन गत वर्षको सोही अवधिमा आर्जित विदेशी मुद्रा भन्दा ७.६ प्रतिशतले बढी छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम ८ महिनामा आर्जित विदेशी मुद्राको अंश कुल वस्तु निर्यातबाट प्राप्त विदेशी मुद्राको अनुपातमा २६.७ प्रतिशत, कुल वस्तु निर्यात एवम् सेवाबाट प्राप्त विदेशी मुद्रा आर्जनको अनुपातमा १६.६ प्रतिशत र आर्जित कुल विदेशी मुद्राको अनुपातमा ६.६ प्रतिशत रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को तुलनामा समीक्षा अवधिमा माथिका तीनवटै अनुपातमा वृद्धि भएको देखिन्छ।

८.६९ विदेशमा आयोजना गरिएका पर्यटन मेला तथा प्रदर्शनीहरुतर्फ भारत, बंगलादेश, चीन, संयुक्त अधिराज्य, संयुक्त राज्य अमेरिका तथा क्यानडा, जर्मनी, जापान, बेनेलक्स, थाइल्याण्ड, स्पेन, फिनलैण्ड, फ्रान्स, इटाली, इन्डोनेसिया र संयुक्त अरब एमिरेट्स (यु.ए.ई.) मा भएका पर्यटन सम्बन्धी मेला तथा प्रदर्शनीहरुमा नेपालले सहभागिता जनाएको छ। संयुक्त पर्यटन प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमतर्फ भारतका विभिन्न शहरहरुमा Sakaal Reflections, NATTA Promotional Tour 2008, Introductory Programmes, Sales Mission, बंगलादेशमा Dhaka Travel Mart, चीनमा Nepal Academy Tour, Business to Business Session, GITF 2008, संयुक्त अधिराज्यमा Send Home A Friend तथा Nepal for All Seasons, Farm Trip लाई सहयोग, थाइल्याण्डमा TITV Everest Exhibition तथा Multimedia Presentation, इजिप्टमा स्वर्ण महोत्सव कार्यक्रम र यू.ए.ई. मा Nepal Trade and Tourism Promotion Fair कार्यक्रम गरिएको छ भने नेपाल राज्य भित्रका पर्यटन प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरु मध्ये Annual Operational Plan 2007/08 को तयारी, Survey of Domestic Tourism Business लगायत विभिन्न स्थानहरुमा विभिन्न महोत्सवहरु सम्पन्न गरिएको छ।

चुनौतीहरू

- ८.७० जलस्रोतमा सम्पन्न मुलुक भएर पनि सिँचाई सुविधाको अभावमा खेतीका लागि मनसुनमा नै निर्भर रहनु पर्ने र कहिले अतिवृष्टि त कहिले अनावृष्टिका कारण खाद्यान्नको उत्पादन र उत्पादकत्व दुबैमा असर पर्न जाने अवस्थालाई न्यून गर्न भूमिगत स्यालो ट्यूबवेल तथा नहरका माध्यमबाट सिँचाई सुविधा अपेक्षाकृतरूपमा वृद्धि गर्नु एक प्रमुख आवश्यकताको रूपमा रहेको देखिन्छ ।
- ८.७१ उन्नत मल, बीउ तथा किटनाशक औषधिहरू समयमै पर्याप्त मात्रामा सबै स्थानहरूमा उपलब्ध गराउने, कृषि सम्बन्धी प्राविधिक सेवा, कृषि ऋण आदि सर्वसुलभरूपमा पुर्‍याउन सक्ने, कृषि पूर्वाधारकारूपमा रहेको कृषि सडक, भण्डारणको व्यवस्था र कृषि बजारको समस्यालाई दीर्घकालीनरूपमा हल गर्ने जस्ता पक्षहरू हालसम्म पनि विद्यमान रहनु चुनौतीको रूपमा रहेका छन् । साथै, एकातिर खुला सीमाना तथा आर्थिक उदारीकरणसँगै नेपाली कृषकहरूले चर्को प्रतिस्पर्धाको सामना गर्नु परिरहेको र अर्कोतिर उनीहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्न, कृषि उत्पादनको लागत कम गरी यसलाई जीवन निर्वाहबाट व्यावसायिकीकरणतर्फ उन्मुख गराउनु पर्ने जस्ता कार्यहरू सम्पन्न गर्नु पनि प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेको देखिन्छ ।
- ८.७२ खाद्यान्न तथा नगदेवालीमा आत्मनिर्भर हुन किसानहरूलाई बढी लाभ हुने खालका नगदेवाली, पशुपंक्षीजन्य उत्पादन, फलफूल एवम् तरकारीको व्यावसायिक उत्पादनतर्फ प्रोत्साहित गर्न तथा बेमौसमी तरकारी एवम् फलफूलको उत्पादनमा उल्लेख्य वृद्धि गर्नसमेत कृषि प्रणालीलाई विविधीकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न कृषि अनुसन्धान क्षेत्रमा अभूवढी केन्द्रीकृत हुनुपर्ने अवस्था रहेको छ ।
- ८.७३ वैदेशिक लगानीका लागि मैत्रीपूर्ण वातावरण निर्माण हुन नसक्नु एक प्रमुख चुनौतीकारूपमा रहेको देखिन्छ । विश्व व्यापार संगठन (WTO) को सदस्यता, SAPTA, SAFTA, BIMSTEC जस्ता सम्झौताहरूसँगको सामन्जस्यताबाट नेपालले उठाउन सक्ने लाभ र आउने चुनौतीहरूको सामना गर्न उद्यमशीलताको विकास, उन्नत प्रविधिको उपयोग, प्राविधिक क्षमताको विकास एवम् प्रवर्द्धन गरी मुलुकमा विदेशी एवम् गैर-आवासीय नेपालीहरूको लगानी तथा रेमिटेन्सलाई औद्योगिक क्षेत्रको विकासमा आकर्षित गर्ने कार्यमा बढी ध्यान केन्द्रित गर्नुपर्ने अवस्था टड्कारो रहेको छ ।
- ८.७४ निजी क्षेत्रको सक्रियतामा औद्योगिक क्षेत्रको विकास गर्ने तथा आन्तरिक द्वन्द्वका कारण रुग्ण भएका उद्योगहरूलाई पुनरुत्थान तथा पुनर्स्थापन गर्ने कार्य अबै चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।
- ८.७५ राष्ट्रिय खनिज सम्पदाको अन्वेषण, विकास र व्यावसायिक सञ्चालनमा स्वदेशी एवम् विदेशी लगानी आकर्षित गर्ने खालको मैत्रीपूर्ण वातावरण सृजना गर्नु नितान्त आवश्यक रहेको छ ।

- ८.७६ ऐतिहासिक, साँस्कृतिक एवम् धार्मिक सम्पदाहरूको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन कार्यमा स्थानीय निकाय एवम् सर्वसाधारणहरूको सहभागिता अभिवृद्धि, मुलुकभरिका साँस्कृतिक सम्पदा स्थलहरूको पहिचान गरी एकीकृत तथ्याङ्कीय आधार (database) निर्माण लगायत पशुपति क्षेत्र विकास तथा लुम्बिनी विकास गुरुयोजना अनुरूप कार्य सम्पन्न गर्न श्रोत साधनको परिचालन अपरिहार्य रहेको छ ।
- ८.७७ परम्परागत पर्यटन लगायत साहसिक, जैविक तथा यस्तै रचनात्मक पर्यटनको विकास एवम् विस्तारको साथै पर्यटन क्षेत्रबाट अर्थतन्त्रमा पर्ने प्रभावको यथार्थ लेखाजोखा गर्न Satellite Accounting जस्तो प्रभावकारी लेखा प्रणालीको प्रयोग गर्नु आजको आवश्यकता रहेको छ ।
- ८.७८ राष्ट्रिय ध्वजावाहक नेपाल वायु सेवा निगमको संस्थागत र वयावसायिक सुधार एवम् विकास गर्ने कार्य लगायत हवाई सेवाको पूर्वाधारहरूको विकासका लागि निजी क्षेत्र तथा स्थानीय निकायको सहभागिता र सरकारी एवम् निजी क्षेत्रबीच साभेदारी (Public-Private Participation-PPP) को अवधारणा अनुरूप लगानीको पक्षलाई बढावा दिनु पर्ने अवस्था रहेको छ । सिद्धार्थनगर र पोखरामा क्षेत्रीयस्तरको विमानस्थल निर्माणमा तदारुकता अपनाउन अपरिहार्य भइसकेको छ ।
- ८.७९ राजनीतिक द्वन्द्वको क्रममा क्षतिग्रस्त विमानस्थलहरू एवम् उड्डयन सञ्चार उपकरणहरूको पुनर्निर्माण एवम् पुनर्स्थापना लगायत भौतिक पूर्वाधार विकास विस्तार एवम् आधुनिकीकरण तथा नयाँ विमानस्थलहरूको निर्माण कार्य अपरिहार्य भइसकेको छ ।
- ८.८० स्थानीय निकाय मार्फत सञ्चालन गरिने परियोजनाका लागि अनुदान रकम निकासा लिन जि.वि.स. हरूबाट समयमै संझौताको पहल नहुनु र उपलब्ध अनुदान रकमबाट भएको प्रगति पनि समयमा प्राप्त नहुने जस्ता पक्षमा सुधार हुनु आवश्यक रहेको छ ।

९. सार्वजनिक संस्थान

समग्र समीक्षा

९.१ नेपाल सरकारको पूर्ण तथा अधिकांश स्वामित्व रहेका ३६ वटा सार्वजनिक संस्थानहरू (नेपाल सरकारको प्रत्यक्ष शेयर लगानीका साथै अन्तर-सार्वजनिक संस्थान शेयर लगानीलाई समेत नेपाल सरकारकै स्वामित्वको रूपमा लिइएको) मध्ये औद्योगिक क्षेत्रमा ७ वटा, व्यापारिक क्षेत्रमा ६ वटा, सेवा क्षेत्रमा ७ वटा, सामाजिक क्षेत्रमा ५ वटा, जनोपयोगी क्षेत्रमा ३ वटा र वित्तीय क्षेत्रमा ८ वटा छन्। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यी ३६ सार्वजनिक संस्थानहरूको समग्र र क्षेत्रगत संक्षिप्त विवरण तथा उपलब्ध तथ्यांकको आधारमा केही क्षेत्रहरूको चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को वित्तीय स्थितिको अनुमान पनि यहाँ उल्लेख गरिएको छ। यस क्रममा सार्वजनिक संस्थानहरूको लेखापरीक्षण स्थिति, जनशक्ति स्थिति, विनिवेश गरिएका सार्वजनिक संस्थानहरूको संक्षिप्त विवरण तथा सम्बन्धित चुनौतीहरू समेटी विश्लेषणात्मक समीक्षा प्रस्तुत गरिएको छ।

९.२ नेपाल सरकारको पूर्ण तथा अधिकांश स्वामित्वमा रहेका ३६ वटा सार्वजनिक संस्थानहरूको समष्टिगत आर्थिक स्थिति हेर्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा २२ वटा संस्थानहरूले खुद मुनाफा आर्जन गरेका छन् भने १४ वटा संस्थानहरू घाटामा रहेका देखिन्छन्। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा जम्मा १९ वटा संस्थानहरूले नोक्सानी व्यहोरेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को नतिजा प्रगतिउन्मुख छ। त्यस्तै, समग्र संस्थानहरूको आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को खुद मुनाफा रु. २ अरब ५४ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यो रु. ७ अरब ९६ करोड पुगेको छ। मुख्यरूपमा नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लि. ले रु. ५ अरब ९८ करोड र कृषि विकास बैंक लि. ले रु. १ अरब ५ करोड खुद मुनाफा गरी समग्रमा खुद मुनाफा बढाउनमा योगदान गरेका छन्। त्यस्तै, नेपाल आयल निगमको नोक्सानी गत आर्थिक वर्षको तुलनामा रु. ३ अरब ६७ करोडबाट घटेर आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. १ अरब ९२ करोड रहेकोले पनि समग्र खुद मुनाफा बढेको देखिएको छ। तर पेट्रोलियम पदार्थको अन्तर्राष्ट्रिय मूल्यमा भएको वृद्धि र सो अनुसार स्थानीय मूल्यमा समयमै आवश्यक समायोजन हुन नसकेको कारणले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल आयल निगम लि. को नोक्सानी पुनः बढेर रु. ७ अरब १८ करोडमा रहने अनुमान गरिएको छ। त्यस्तै, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा समग्र संस्थानहरूको खुद मुनाफा रु. ३ अरब ५९ करोडमा सीमित रहने अनुमान छ। सरकारको पूर्ण तथा अधिकांश स्वामित्व रहेका सबै सार्वजनिक संस्थानहरूको कुल शेयरधनी कोष आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पनि अधिल्लो आर्थिक वर्षकै हाराहारीमा रु. ३९ अरब रहेको छ। महालेखा नियन्त्रकको कार्यालयबाट प्राप्त विवरण अनुसार यी ३६ वटा सार्वजनिक संस्थानमा सरकारको शेयर लगानी रु. ७५ अरब ८० करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यसम्ममा ४९ प्रतिशत पुँजी क्षय भइसकेको देखिन्छ।

९.३ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ७ वटा सार्वजनिक संस्थानहरूबाट सरकारलाई जम्मा रु. १ अरब ४८ करोड ९५ लाख लाभांशको रूपमा प्राप्त भएको छ जुन कुल शेयर लगानीको १.९६ प्रतिशत हुन आउँछ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यमा यी ३६ वटा सार्वजनिक संस्थानहरूको खुद सम्पत्ति (निर्माणाधीन समेत) आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को रु. ९९ अरब ४७ करोडबाट वृद्धि भएर आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. ११० अरब ६१ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा मुख्यरूपमा नेपाल विद्युत् प्राधिकरण र नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लि. ले क्रमशः रु. ६ अरब ५० करोड र रु. ५ अरब ५० करोड स्थिर सम्पत्ति बढाएको कारणले सार्वजनिक संस्थानहरूको समग्र स्थिर सम्पत्ति बढेको छ।

क्षेत्रगत विश्लेषण

औद्योगिक क्षेत्र

९.४ औद्योगिक क्षेत्रका ७ वटा संस्थानहरूले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल रु. ४ अरब १७ करोडको विक्री कारोवार गरेका छन् जुन गत वर्षको भन्दा ५ प्रतिशतले बढी छ। मुख्य रूपमा दुग्ध विकास संस्थान, जनकपुर चुरोट कारखाना लि., उदयपुर सिमेन्ट उद्योग लि. तथा हेटौडा सिमेन्ट उद्योग लि. ले क्रमशः रु. १ अरब ६८ करोड, ९७ करोड, रु. ८३ करोड र ७० करोडको विक्री कारोवार गरी यस क्षेत्रको विक्रीमा प्रमुख योगदान पुर्याएका छन्। अधिल्लो वर्षको तुलनामा उदयपुर सिमेन्ट उद्योग लि. ले कुल विक्रीमा ३३.२ प्रतिशतको उत्साहजनक वृद्धि हासिल गरेको छ भने जनकपुर चुरोट कारखाना लि. को विक्री १२.० प्रतिशतले घटेको छ। दुग्ध विकास संस्थान र हेटौडा सिमेन्ट उद्योग लि. को विक्रीमा सामान्य वृद्धि भएको छ।

नाफा नोक्सानको स्थिति

९.५ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा औद्योगिक क्षेत्रका ७ वटा संस्थानहरूको खुद नोक्सान रु. २७ करोड ८८ लाख रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. १७ करोड ८१ लाख रहेको छ जसमा उदयपुर सिमेन्ट उद्योग लि. को नोक्सानी रु. १३ करोड ४२ लाख र जनकपुर चुरोट कारखानाको नोक्सानी रु. ९ करोड प्रमुख छन्। जनकपुर चुरोट कारखाना लि. ले अधिल्लो वर्ष रु. ९१ लाख मुनाफा गरेकोमा समीक्षा वर्ष ठूलो नोक्सानी व्यहोर्नु परेको देखिन्छ। मुख्यतः कुल विक्रीमा कमी, वितरण खर्चमा रु. १ करोड वृद्धि, बीमा शुल्कमा रु. ३ करोडको वृद्धि तथा अन्य खर्चहरूमा भएको वृद्धिले रु. ९ करोड घाटा व्यहोर्नु परेको छ। उदयपुर सिमेन्ट उद्योग लि. र नेपाल ओरिण्ड म्याग्नेसाइट प्रा.लि. ले अधिल्लो वर्षको तुलनामा आफ्नो नोक्सानीमा क्रमशः रु. ७ करोड र रु. ५ करोड कम गराएका छन्। उदयपुर सिमेन्ट उद्योग लि. को सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विक्री वृद्धि भएको र अपलेखन गर्न बाँकी खर्चहरू नरहेकोले नोक्सानीमा कमी आएको देखिन्छ। त्यस्तै, नेपाल ओरिण्ड म्याग्नेसाइटका अन्य खर्च तथा आम्दानीहरू अधिल्लो वर्षकै हाराहारीमा रहेता पनि विदेशी विनिमयको अवमूल्यनले वैदेशिक ऋण तथा व्याजको मूल्य कम भएको हुँदा नोक्सानीमा केही

कमी आएको छ। दुग्ध विकास संस्थान आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को रु. २ करोड ५५ लाख खुद नोक्सानको स्थितिबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. १ करोड १० लाखको खुद मुनाफा गर्न सफल भएको छ।

ऋण, सम्पत्ति तथा शेयरधनी कोष

- ९.६ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा समग्र औद्योगिक क्षेत्रको कुल वक्यौता दीर्घकालीन ऋण रकम रु. ३ अरब ८१ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यमा यस्तो ऋण रकममा केही कमी आई रु. ३ अरब ४८ करोड रहन पुगेको छ। यस्तै, खुद स्थिर सम्पत्तिमा केही कमी भई रु. १ अरब ८२ करोड रहन पुगेको छ। यस क्षेत्र अन्तर्गत उदयपुर सिमेन्ट उद्योग लि. को मात्र रु. ३ अरबको हाराहारीमा विगत धेरै वर्षदेखि निर्माणाधीन सम्पत्ति देखिदै आएको छ। कारखाना सञ्चालनमा आइसकेपछि उक्त निर्माणाधीन सम्पत्तिमा देखाइएको रकमलाई स्थिर सम्पत्तिमा लेखाइकन गर्नुपर्नेमा सो गरेको पाइएन। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यमा यस क्षेत्रका ७ वटै संस्थानहरूको कुल शेयरधनी कोष रु. ५३ करोड ४४ लाख ऋणात्मक रहेको छ।
- ९.७ समग्रमा औद्योगिक क्षेत्रको आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रगति सन्तोषजनक देखिदैन। उदयपुर सिमेन्ट उद्योग लि. ले विक्री बढाएर आफ्नो खुद नोक्सान घटाउन केही सफल देखिएतापनि खुद मुनाफाको स्थितिमा आउन सकेको छैन। तर आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रगति अनुमानले यस वर्ष यो उद्योग सामान्य नाफाको स्थितिमा आउन सक्ने देखिएको छ। नाफामा चलिरहेको जनकपुर चुरोट कारखाना लि. ले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. ९ करोडको खुद नोक्सानी गरेर हालसम्मको संचित मुनाफालाई लगभग रित्याएको अवस्था छ। विक्री घट्दा पनि वितरण तथा अन्य खर्चहरू अत्यधिक बढ्नुले कारखानाको आर्थिक व्यवस्थापन सक्षम नरहेको संकेत गर्दछ। नेपाल ओरिण्ड म्याग्नेसाइट प्रा.लि. को स्थितिमा कुनै सुधार भएको छैन र हरेक वर्ष यसले आर्थिक बोझ बढाउँदै गएको छ।

व्यापारिक क्षेत्र

- ९.८ व्यापारिक क्षेत्र अन्तर्गत रहेका ६ वटा संस्थानहरूको आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को कुल विक्री कारोवार रु. ३८ अरब ७८ करोड रह्यो जुन आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को रु. ३३ अरब ९२ करोडको तुलनामा १४.० प्रतिशतले बढी छ। व्यापारिक क्षेत्रका सरकारी संस्थानहरूको कुल विक्रीमा करिब ९४ प्रतिशत योगदान नेपाल आयल निगम लि. को रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपाल आयल निगम लि. को विक्रीमा करिब रु. ४ अरबको वृद्धि भएको छ भने अन्य व्यापारिक संस्थानहरूको विक्री पनि बढेको देखिन्छ। कृषि सामग्री संस्थानको विक्री ६० प्रतिशतले बढेको छ तर आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा फेरि यसको विक्री न्यूनतम बिन्दुमा पुग्ने अनुमान गरिएबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को वृद्धि दिगो नभएको पुष्टि हुन्छ। खाद्य संस्थानले कुल विक्रीमा १४३ प्रतिशतको वृद्धि हासिल गरेको छ।

नाफा नोक्सानको स्थिति

९.९ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा व्यापारिक क्षेत्रका संस्थानहरूले समग्रमा रु. १ अरब ९३ करोड खुद नोक्सानी व्यहोर्नु परेको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा यस क्षेत्रको खुद नोक्सानी रु. ३ अरब ८२ करोड रहेकोमा नेपाल आयल निगम लि. को खुद नोक्सानीमा करिब ५० प्रतिशतले कमी आएको कारणले समग्र व्यापारिक क्षेत्रको खुद नोक्सानीमा कमी आएको देखिन्छ। यस क्षेत्रका संस्थानहरू मध्ये राष्ट्रिय वीउ वीजन कम्पनी लि. र नेपाल खाद्य संस्थानले नेपाल सरकारबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा क्रमशः रु. ५० लाख र रु. ३५ करोड ६० लाख अनुदान प्राप्त गरेको कारणले खुद नाफाको स्थितिमा रहेका भएतापनि अन्य सबै संस्थानहरूले खुद नोक्सानी नै व्यहोर्नु परेको छ।

ऋण, सम्पत्ति तथा शेयरधनी कोष

९.१० २०६४ असार मसान्तमा व्यापारिक क्षेत्रका संस्थानहरूको दीर्घकालीन ऋण रु. ३ अरब ३५ करोड र अल्पकालीन ऋण रु. ३ अरब ८५ करोड पुगेको छ। मुख्यतया नेपाल आयल निगम लि. को दीर्घकालीन र अल्पकालीन ऋण क्रमशः रु. ३ अरब २४ करोड र २ अरब ५० करोड रहेको छ। यसको अतिरिक्त इण्डियन आयल निगमको रु. २ अरब ७० करोड भुक्तानी दिन बाँकी रहेको देखिन्छ। नेपाल आयल निगम लि. को ऋण तथा तिर्नुपर्ने वक्यौता रकम निरन्तर बढ्ने क्रममा रहेकोले समग्र व्यापारिक क्षेत्रको ऋण रकममा वृद्धि भइरहेको देखिन्छ। नेपाल आयल निगम लि. को मात्र कुल ऋण आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को अन्त्य सम्ममा रु. १५ अरब २४ करोड पुग्ने अनुमान गरिएको छ। यस बाहेक नेशनल ट्रेडिङ लि. को अल्पकालीन ऋण रकम आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा १४० प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ९२ करोड ८९ लाख पुगेको छ। त्यस्तै, नेपाल खाद्य संस्थानको ऋण समेत रु. ३२ करोड ४१ लाखबाट रु. ४० करोड ८९ लाख पुगेको छ। व्यापारिक क्षेत्रको खुद स्थिर सम्पत्ति रु. १ अरब ४८ करोड रहेको छ जस मध्ये कृषि सामग्री कम्पनी लि. को रु. ८० करोड र नेपाल आयल निगम लि. को रु. ४१ करोड प्रमुख छन्। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा व्यापारिक क्षेत्रका संस्थानहरूको स्थिर सम्पत्तिमा उल्लेख्य थपघट भएको देखिदैन। व्यापारिक क्षेत्रको समग्र शेयरधनी कोष ऋणात्मक भएतापनि यस अन्तर्गतका ३ वटा संस्थानहरू कृषि सामग्री कम्पनी लि., राष्ट्रिय वीउ वीजन कम्पनी लि. र नेशनल ट्रेडिङ लि. को शेयरधनी कोष धनात्मक नै रहेको छ।

सेवा क्षेत्र

९.११ सेवा क्षेत्र अन्तर्गतका ७ वटा संस्थानहरूको कुल सञ्चालन आय आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा १८ प्रतिशतले वृद्धि भई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. ७ अरब ८ करोड पुगेको छ। यसमा नेपाल वायुसेवा निगमको कुल सञ्चालन आय रु. ५ अरब २१ करोडको प्रमुख योगदान रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा नेपाल वायुसेवा निगम, नागरिक उड्डयन प्राधिकरण र औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन

लि. ले आफ्नो कारोवार बढाएका छन्। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा राष्ट्रिय उत्पादकत्व तथा आर्थिक विकास केन्द्रको कुल सञ्चालन आय नै रु. २ लाख मात्र छ भने नेपाल इन्जिनियरिङ्ग कन्सल्टेन्सीको कारोवार आय समेत रु. १० लाख ८१ हजारमा सीमित हुन पुगेको छ। त्यस्तै, आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेशनल कन्सल्टक्सन कम्पनी नेपाल लि. को कुल आय ३९ प्रतिशतले घटेको देखिन्छ।

नाफा नोक्सानको स्थिति

९.१२ समग्र सेवा क्षेत्रका संस्थानहरूको आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को खुद मुनाफा रु. ५६ करोड ८४ लाख रहेको छ जुन गत वर्षको रु. ३१ करोड ४९ लाखको तुलनामा ८०.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ। यस क्षेत्रका औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लि., नेपाल वायुसेवा निगम र नागरिक उड्डयन प्राधिकरण मुनाफामा संचालित छन्। नेपाल वायु सेवा निगमको खुद मुनाफा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. १ करोड १७ लाख रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा अत्यधिक वृद्धि भई रु. ३४ करोड २१ लाख कायम रहेको छ। उक्त आर्थिक वर्षमा देशमा तुलनात्मकरूपमा शान्ति कायम भई यात्रुहरूको आवागमन बढेको र निगमको दुवै बोर्डहरू राम्रोसँग सञ्चालनमा रहेकोले मुनाफामा वृद्धि भएको जनाइएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपाल पारवहन तथा गोदाम व्यवस्था कम्पनी लि. ले समेत रु. ५६ लाख मुनाफा कमाउन सफल भएको छ। नेशनल कन्सल्टक्सन कम्पनी नेपाल लि., नेपाल इन्जिनियरिङ्ग सेवा कन्सल्टेन्सी लि. तथा राष्ट्रिय उत्पादकत्व र आर्थिक विकास केन्द्र लि. नोक्सानीमै संचालित छन्।

ऋण, सम्पत्ति तथा शेयरधनी कोष

९.१३ सेवा क्षेत्रका संस्थानहरू मध्ये नेपाल वायुसेवा निगम र नागरिक उड्डयन प्राधिकरणले मात्र ऋण उपयोग गरिरहेका छन्। समग्रमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यमा दीर्घकालीन ऋण रु. १ अरब ७१ करोड र अल्पकालीन ऋण रु. ५८ करोड १० लाख रहेको छ। त्यस्तै, यस क्षेत्रको आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को शेयरधनी कोष रु. ९ अरब ४५ करोड तथा खुद स्थिर सम्पत्ति रु. ६ अरब ४३ करोड रहेको छ।

सामाजिक क्षेत्र

९.१४ सामाजिक क्षेत्र अन्तर्गतका पाँचवटा संस्थानहरूको आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को कुल सञ्चालन आय रु. १ अरब ५५ लाख रहेको छ जुन आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा रु. १० करोडले कम हुन आउँछ। यस क्षेत्रमा जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लि. ले सबैभन्दा बढी रु. ६० करोडको विक्री कारोवार गरेको छ भने नेपाल टेलिभिजनले रु. १९ करोड र गोरखापत्र संस्थानले पनि रु. १९ करोडको कारोवार गरेका छन्। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा यी संस्थानहरूको कुल विक्री केही कम भएकोले समग्र सामाजिक क्षेत्रको कुल विक्री कारोवार घटेको देखिन्छ।

९.१५ ग्रामीण आवास कम्पनी लि. को कुल सञ्चालन आय आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. २ करोड ६३ लाख रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा उल्लेख्य कमी आई रु. ७२ लाख मात्र रहन पुगेकोले कम्पनीको कारोवारमा वर्षेनी ठूलो उतार चढाव देखिन्छ। नेपाल टेलिभिजनको कुल आय आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. २४ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा उल्लेख्य कमी आएको छ भने आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रगति अनुमान समेत संतोषजनक देखिदैन।

नाफा नोक्सानको स्थिति

९.१६ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा सामाजिक क्षेत्रका संस्थानहरूको खुद नोक्सान रु. ६ करोड ६५ लाख रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ९० प्रतिशतको हाराहारीमा वृद्धि भई खुद नोक्सान रु. १२ करोड ४२ लाख पुगेको छ। मुख्यरूपमा नेपाल टेलिभिजन र ग्रामीण आवास कम्पनी लि. को कारोवारमा कमी आएकोले यिनीहरूको नोक्सानीमा भएको वृद्धि र जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लि. को मुनाफामा उल्लेख्य कमी आएको कारणले समग्र सामाजिक क्षेत्रका संस्थानहरूको खुद नोक्सानी बढेको हो। गोरखापत्र संस्थान आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा पारविन्दुमा रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. १ करोड २ लाख मुनाफा कमाउन सफल भएको छ। कारोवारमा केही कमी आएतापनि यस संस्थानले प्रशासकीय खर्च र लागत कम गरी अन्य आय बढाएर खुद मुनाफा कमाउन सफल भएको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रगति अनुमान अनुसार यस क्षेत्रको खुद नोक्सानी रु. ११ करोडको हाराहारीमै रहने देखिएकोले नाफा नोक्सानको स्थितिमा खासै परिवर्तन हुने देखिदैन।

ऋण, सम्पत्ति तथा शेयरधनी कोष

९.१७ सामाजिक क्षेत्रका संस्थानहरूमध्ये सांस्कृतिक संस्थान र गोरखापत्र संस्थानको मात्र दीर्घकालीन ऋण दायित्व देखिन्छ जुन क्रमशः रु. १६ करोड २३ लाख र रु. २ करोड ५१ लाख रहेको छ। सांस्कृतिक संस्थानको दीर्घकालीन ऋण रकम आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा रु. १० करोड २० लाख रहेकोमा सोमा क्रमशः वृद्धि भई आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. १२ करोड ७३ लाख र आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. १६ करोड २३ लाख पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा वक्यौता देखिएको रु. ४ करोड ७६ लाखको अल्पकालीन ऋण गोरखापत्र संस्थानले लगभग चुक्ता गरिसकेको छ भने दीर्घकालीन ऋण पनि केही कम गर्न सफल भएको छ।

९.१८ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा सामाजिक क्षेत्रका संस्थानहरूको खुद स्थिर सम्पत्ति रु. ९९ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यमा रु. १ अरब ६ करोड रहन पुगेको छ। यस आर्थिक वर्षमा सांस्कृतिक संस्थानले उल्लेख्यरूपमा आफ्नो स्थिर सम्पत्ति बढाएको देखिन्छ। सामाजिक क्षेत्रका संस्थानहरूको शेयरधनी कोष आर्थिक वर्ष २०६२/६३ कै हाराहारीमा रु. १ अरब ६८ करोड रहेको छ। यस क्षेत्रका कुनै पनि संस्थानहरूको शेयरधनी कोष नकारात्मक छैन। समग्रमा सामाजिक क्षेत्रका

संस्थानहरूको विक्री अवस्था संतोषजनक देखिएता पनि यस अन्तर्गतको प्रमुख संस्थान नेपाल टेलिभिजनको घाटा प्रत्येक वर्ष बढ्दै गइरहेको छ ।

जनोपयोगी क्षेत्र

९.१९ जनोपयोगी क्षेत्रका तीनवटा संस्थानहरूको आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को कुल सञ्चालन आय रु. २८ अरब ६७ करोड रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को भन्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को सञ्चालन आयमा १७.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । नेपाल खानेपानी संस्थानको कुल आय आर्थिक वर्ष २०६२/६३ कै जस्तो रु. ६८ करोडको हाराहारीमा रहेको छ भने नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको आयमा ९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १४ अरब ५३ करोड पुगेको छ । यस्तै, नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लि.को कुल सञ्चालन आय आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. १० अरब ४५ करोड रहेकोमा सो मा २८.७ प्रतिशत वृद्धि भई रु. १३ अरब ४५ करोड पुगेको छ ।

नाफा नोक्सानको स्थिति

९.२० आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा यस क्षेत्रका संस्थानहरूको खुद मुनाफा रु. ३ अरब ६८ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ५१.४ प्रतिशत वृद्धि भई रु. ५ अरब ५७ करोड पुगेको छ । यस क्षेत्र अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लि. तथा नेपाल विद्युत् प्राधिकरण खुद मुनाफामा रहेकाछन् । मुख्यरूपमा नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लि. को योगदानले समग्र जनपयोगी क्षेत्रको मुनाफा निरन्तररूपमा बढिरहेको देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रगति अनुमान अनुसार नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लि.को मुनाफामा खासै वृद्धि नहुने तर नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको नोक्सानी रु. १ अरब ४८ करोड पुग्ने भएकोले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा समग्र क्षेत्रको मुनाफामा केही कमी आउने देखिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लि. को खुद मुनाफा ५ अरब ९८ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा रु. ६ अरब २७ करोड पुग्ने अनुमान रहेको छ ।

ऋण, सम्पत्ति तथा शेयरधनी कोष

९.२१ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यमा नेपाल खानेपानी संस्थानको रु. १ अरब ८३ करोड, नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको रु. ५१ अरब ७६ करोड र नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लि. को रु. १ अरब १९ करोड दीर्घकालीन ऋण रहेको छ । यस क्षेत्रका संस्थानहरूको ठूलो लगानी स्थिर सम्पत्तिमा भएको छ । निर्माणाधीन सम्पत्ति समेत गरी आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को अन्त्यमा रु. ९९ अरब ४ करोडको खुद स्थिर सम्पत्ति रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यमा सो ९८ अरब २५ करोड रहेको छ ।

वित्तीय क्षेत्र

९.२२ वित्तीय क्षेत्रका ८ वटा संस्थानहरूको कुल सञ्चालन आय आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा ३३ प्रतिशतले वृद्धि भई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. ११ अरब ९० करोड

पुगेको छ। मुख्यरूपमा यस आर्थिक वर्षमा कृषि विकास बैंक लि. को सञ्चालन आयमा रु. २ अरब ४६ करोडको वृद्धि भएकोले समग्र वित्तीय क्षेत्रका संस्थानहरूको सञ्चालन आयमा सकारात्मक योगदान पुगेको छ।

नाफा नोक्सानको स्थिति

९.२३ वित्तीय क्षेत्रको खुद मुनाफा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. २ अरब ७२ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ४९.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४ अरब ६ करोड पुगेको छ। खासगरी कृषि विकास बैंक लि. को मुनाफामा यस वर्ष अत्यधिक वृद्धि भएको कारणले गर्दा समग्र वित्तीय क्षेत्रको खुद मुनाफा बढेको हो। सबै वित्तीय संस्थानहरू आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा मुनाफामा रहेका छन्। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा रु. २७ करोड नोक्सानी व्यहोरेको नेपाल औद्योगिक विकास निगम लि. ले समेत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. १० करोड १३ लाख खुद मुनाफा कमाउन सफल भएको छ।

ऋण, निक्षेप, लगानी र शेयरधनी कोष

९.२४ यस क्षेत्रका संस्थानहरूको ऋण आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यमा रु. ३ अरब ४७ करोड बाँकी रहेको छ, जसमध्ये नेपाल औद्योगिक विकास निगमको रु. ८८ करोड २१ लाख, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. को रु. २ अरब २१ करोड ९६ लाख र कृषि विकास बैंक लि. को रु. ३७ करोड ४० लाख रहेका छन्। गत वर्ष यस क्षेत्रको ऋण रु. ५ अरब ९६ करोड रहेकोमा मुख्यतः राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. ले अन्य बैंकसँगको रु. २ अरब १३ करोडको ऋण चुक्ता गरेको कारणले समग्र वित्तीय क्षेत्रको ऋण रकम कम भएको हो। चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा यो अझ घट्दै जाने अनुमान गरिएको छ। वित्तीय क्षेत्रका संस्थानहरूमध्ये कृषि विकास बैंक लि., राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. र नेपाल आवास विकास वित्त कम्पनी लि. ले सर्वसाधारणबाट निक्षेप स्वीकार गरी कारोवार गर्दै आएका छन्। नेपाल औद्योगिक विकास निगम लि. ले वैङ्किङ्ग कारोवार गर्ने स्वीकृति प्राप्त गरेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यमा यस्तो निक्षेप रु. ८३ अरब ५५ करोड पुगेको छ जुन गत वर्षको रु. ७६ अरब ५६ करोड भन्दा ९.१ प्रतिशतले बढी छ।

९.२५ आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को अन्त्यमा यी संस्थानहरूको खुद कर्जा प्रवाह रु. ४९ अरब ८४ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यमा यसमा ५.१ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५२ अरब ३८ करोड पुगेको छ। समग्र वित्तीय क्षेत्रका संस्थानहरूको शेयरधनीकोष रु. १४ अरब ६२ करोडले ऋणात्मक रहेको छ। राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. को शेयरधनी कोष रु. १७ अरब २१ करोडले ऋणात्मक भएको कारणले समग्र वित्तीय क्षेत्रका संस्थानहरूको शेयरधनी कोष ऋणात्मक देखिएतापनि यो र नेपाल औद्योगिक विकास निगम लि. बाहेक अन्य उल्लेखित सबै वित्तीय संस्थानहरूको शेयरधनी कोष धनात्मक नै रहेको छ। सन् २००३ मा विश्व बैंकको सहयोगमा संचालित वैङ्किङ्ग क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि. को

व्यवस्थापन करारमा दिए पश्चात् उक्त बैंकको खुद सम्पत्ति (networth) मा क्रमिकरूपमा सुधार भएको पाइन्छ। आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा उक्त बैंकको खुद सम्पत्ति रु. २२ अरब ३९ करोडले ऋणात्मक रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यमा रु. १७ अरब २१ करोड ऋणात्मक रहने गएको छ। आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा ऋणात्मक शेयरधनी कोष रहेको कृषि विकास बैंक लि. ले आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रु. १ अरब ६६ करोड धनात्मक बनाउन सफल भएको छ भने नेपाल औद्योगिक विकास निगम लि. को शेयरधनी कोष पनि चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा धनात्मक हुने प्रक्षेपण रहेको छ।

लेखापरीक्षणको अवस्था

९.२६ सार्वजनिक संस्थानहरूले प्रत्येक वर्ष लेखापरीक्षण गराउनु पर्ने कानुनी व्यवस्था भएतापनि सोको पालना नगर्ने परिपाटी अद्यापि विद्यमान छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ सम्मको लेखापरीक्षण २१ वटा संस्थानहरूले, आर्थिक वर्ष २०६२/६३ सम्म मात्रको लेखापरीक्षण ७ वटा संस्थानहरूले र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ सम्म मात्रको लेखापरीक्षण ४ वटा संस्थानहरूले सम्पन्न गराएका छन्। प्रत्येक वर्ष अनिवार्यरूपमा लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न गराउनु पर्ने दायित्व बोकेका सार्वजनिक संस्थानहरू मध्ये केहीमा देखिएको लेखापरीक्षण सम्बन्धी अत्यन्त कमजोर अवस्था तल उल्लेख गरिएको छ।

तालिका : ९ (क): लेखापरीक्षण भएको पछिल्लो आर्थिक वर्ष

क्र.सं.	सार्वजनिक संस्थानको नाम	लेखापरीक्षण भएको पछिल्लो आर्थिक वर्ष
१	नेपाल ओरिण्ड म्याग्नेसाइट प्रा. लि.	२०५८/५९
२	राष्ट्रिय वीमा संस्थान	२०५८/५९
३	दि टिम्बर कर्पोरेशन अफ नेपाल लि.	२०६०/६१
४	गोरखापत्र संस्थान	२०६०/६१

९.२७ लेखापरीक्षण सम्बन्धमा कानुनले प्रष्टरूपमा समयावधि समेत तोकी लेखापरीक्षण गराउनु पर्ने व्यवस्था गरेको भएता पनि केही संस्थानहरूले समयमै लेखापरीक्षण गराउनु पर्ने कानुनी व्यवस्थालाई परिपालन गरेको पाइएन। यसले सम्बन्धित संस्थानको व्यवस्थापनको असक्षमता र लापरवाहीको नमूना देखाउँदछ।

संस्थानको संचालक समितिमा सुधार

९.२८ संस्थानहरूको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा दक्ष, व्यावसायिक एवम् पेशाविदहरूलाई मात्र प्रतिनिधित्व गराउने र संचालक सदस्य संख्या ५ मा सीमित गर्ने नीति अनुरूप अधिकांश संस्थानमा यो व्यवस्था अबलम्बन गरिसकिएको छ। केही संस्थानहरूको सञ्चालक समितिको सदस्य संख्या ऐन/नियमद्वारा नै तोकिएकोले ऐन/नियममा संशोधन गरी सदस्य संख्या ५ मा सीमित गर्ने कार्यले पूर्णता पाउन बाँकी रहेको छ।

नेपाल सरकारको शेयर तथा ऋण लगानी

- ९.२९ माथि विश्लेषण गरिएका ३६ वटा सार्वजनिक संस्थानहरूमा नेपाल सरकारको शेयर लगानी रु. ७५ अरब ८० करोड २७ लाख रहेको छ। उक्त लगानीबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सरकारले रु. १ अरब ४८ करोड ९५ लाख लाभांश प्राप्त गरेको छ। त्यस्तै, ऋण लगानीतर्फ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यसम्ममा रु. ६५ अरब १४ करोड १६ लाख बक्यौता रहेको छ। यसमध्ये आन्तरिक ऋणतर्फ रु. ६ अरब ३० करोड ८९ लाख र बाह्य ऋणतर्फ रु. ५८ अरब ८३ करोड २७ लाख रहेको छ।
- ९.३० अधिल्लो आर्थिक वर्षको सरकारी संस्थान सम्बन्धी कार्य प्रगति तथा लक्ष्य विवरण र आर्थिक सवेक्षण समेतमा विभिन्न संस्थानहरूमा नेपाल सरकारको शेयर र ऋण लगानी रकम सम्बन्धित संस्थानहरू र महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको हिसाबमा फरक परेको तथ्य औल्याइएपछि आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को विवरणमा केही संस्थानहरूको हिसाव मिलान प्रगति भएको देखिएतापनि अझै धेरै संस्थानहरूको शेयर र ऋण लगानी हिसाव मिडान गरी हिसाव भिडान गर्न बाँकी देखिन्छ। लामो समयसम्म हिसाव मिलान नहुँदा भविष्यमा हिसाव मिलान गर्न जटिलता उत्पन्न हुँदै जाने तथा संस्थानहरूको वास्तविक वित्तीय अवस्था समेत चित्रण नहुने भएकोले समयमै हिसाव मिलान गर्नेतर्फ अग्रसर हुन अत्यावश्यक देखिन्छ। यस्तो फरक विवरणको केही उदाहरण तल प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका ९ (ख) : नेपाल सरकारको ऋण लगानी

(रु. लाखमा)

क्र. सं.	सार्वजनिक संस्थानको नाम	संस्थानले देखाएको रकम	म.ले.नि.का. ले देखाएको रकम
१	कृषि विकास बैंक लि.	०	४१,७३
२	नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण	१,४७,९७	२,५९,२६
३	उदयपुर सिमेन्ट उद्योग लि.	१,७५,००	२,२३,५०
४	नेपाल विद्युत् प्राधिकरण	५१,७६,६०	५१,५१,८५

तालिका ९ (ग) : नेपाल सरकारको शेयर लगानी

(रु. लाखमा)

क्र. सं.	सार्वजनिक संस्थानको नाम	संस्थानले देखाएको रकम	म.ले.नि.का. ले देखाएको रकम
१	नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण	१०,७७,३३	१४,५६,८६
२	कृषि सामग्री कम्पनी लि.	४१,७६	४१,३६
३	जडिबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कं.लि.	२,४१	३,९७
४	नेपाल विद्युत् प्राधिकरण	२६,५७,६६	२६,१९,४५
५	नेपाल खानेपानी संस्थान	१,८७,०५	१,४०,७६

जनशक्तिको स्थिति

९.३१ सरकारको पूर्ण/अधिकांश स्वामित्व रहेका यी ३६ वटा सार्वजनिक संस्थानहरूमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यसम्ममा ३६ हजार ३ सय ४९ जना कर्मचारी/कामदारहरू कार्यरत रहेकोमा चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ३५ हजार ५३ जना रहेको छ जुन आगामी आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा सो सङ्ख्या ३५,९७६ पुग्ने अनुमान गरिएकोछ। संस्थानहरूमा अनावश्यक जनशक्तिको चाप अबै छ। उस्तै प्रकृतिका निजी क्षेत्रका उद्योग कम्पनीहरूका कर्मचारी/कामदार सङ्ख्या तथा उत्पादकत्वको तुलनामा सरकारी संस्थानहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूको सङ्ख्या अनुरूप वस्तु वा सेवाको उत्पादन वा विक्री वितरण हुन सकिरहेको छैन। यसले गर्दा संस्थानहरूको शिरोभार खर्चमा वृद्धि भई वित्तीय भार बढिरहेको छ र कार्यरत कर्मचारी/कामदारहरूको कम उत्पादकत्वका कारण समग्र क्षेत्रको उत्पादकत्व घटेर गइहेको छ। एकातर्फ सरकारी संरक्षणका कारणले संस्थानका कामदार/कर्मचारीहरूमा प्रतिस्पर्धी भावनाको अभाव तथा आफ्नो कामप्रति उत्प्रेरित नरहेको अवस्था छ भने अर्कोतर्फ व्यावसायिक स्वतन्त्रतामा अपेक्षित सुधार नआएकोले निर्णय गर्न बाधा पुग्ने अवस्थाबाट सार्वजनिक संस्थानहरू गुजिरहेकाछन्। यी विभिन्न कमी कमजोरीहरूको बावजुद पनि केही संस्थानहरूले अत्यावश्यक वस्तु वा सेवाको उत्पादन तथा विक्री वितरण प्रभावकारीरूपमा गर्दै आएकाछन्।

सार्वजनिक संस्थानहरूको विनिवेश र खारेजी

९.३२ विगत डेढदशकदेखि सरकारले अपनाएको आर्थिक उदारीकरण तथा खुला बजार अर्थतन्त्रको नीतिगत सिद्धान्त अनुरूप सार्वजनिक संस्थानहरूबाट प्रदान भइरहेका सेवाहरूलाई निजी क्षेत्रमा विनिवेश (divest) गरी प्रदत्त सेवालाई अब बढी सुदृढ गर्ने उद्देश्यले २०५० सालदेखि निजीकरण प्रक्रिया सुरु भई २०६४ चैत मसान्तसम्म देहाय बमोजिम ३० वटा सार्वजनिक संस्थानहरूको व्यवसाय एवम् सम्पत्ति विक्री, शेयर विक्री, व्यवस्थापन करार, सम्पत्ति विक्री र भाडा, विघटन वा खारेज गरी विनिवेश गरिएका संस्थानहरूको विनिवेश प्रक्रिया (modality), शेयर प्रतिशत र प्राप्त रकमको विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका ९ (घ) : विनिवेश/खारेजी/विघटन भएका सार्वजनिक संस्थानहरू

क्र.सं.	संस्थान/प्रतिष्ठानको नाम	विनिवेश वा खारेज भएको वर्ष (इ.सं.)	निजीकरण प्रक्रिया	शेयर बिक्री (प्रतिशत)	विनिवेशबाट प्राप्त रकम (रु. हजार)
१	भृकुटी कागज कारखाना	१९९२	व्यवसाय एवम् सम्पत्ति बिक्री	-	२२,९८००
२	हरिसिद्धि ईटा टायल कारखाना	१९९२	व्यवसाय एवम् सम्पत्ति बिक्री	-	२१,४८,३०
३	बाँसबारी छाया जुता कारखाना	१९९२	व्यवसाय एवम् सम्पत्ति बिक्री (जग्गा बाहेक)	-	२९,८५४
४	चलचित्र विकास कम्पनी	१९९३	शेयर बिक्री	५१.०	६४,६६२
५	बालाजु कपडा उद्योग	१९९३	शेयर बिक्री	७०.०	१७,७१६
६	काँचो छाया सकलन तथा बिक्री केन्द्र	१९९३	शेयर बिक्री	१००.०	३९,९०
७	नेपाल विटुमिन तथा व्यारेल उद्योग	१९९४	शेयर बिक्री	६५.०	१३,१२७
८	नेपाल ल्यूब आयल	१९९४	शेयर बिक्री	४०.०	३१,०५७
९	नेपाल जुट विकास तथा व्यापार कम्पनी	१९९३	खारेजी	-	-
१०	सूति विकास कम्पनी	१९९४	खारेजी	-	-
११	नेपाल ठलौट कारखाना	१९९६	शेयर बिक्री	५१.०	१४,४७३
१२	श्री रघुपति जुट मिल्स	१९९६	शेयर बिक्री	६५.०	८२,२०४
१३	नेपाल बैंक लि.	१९९७	शेयर बिक्री	१०.०	१२,५१,४०
१४	कृषि आयोजना सेवा केन्द्र	२००१	खारेजी	-	-
१५	नेपाल चिया विकास निगम	२०००	शेयर बिक्री	६५.०	२६,७१,०५
१६	विराटनगर जुट मिल्स *	२००२	व्यवस्थापन करार	-	-
१७	हिमाल सिमेन्ट उद्योग लि.**	२००२	खारेजी	-	-
१८	घरेलु शिल्पकला बिक्री भण्डार	२००२	खारेजी	-	-
१९	नेपाल कोल लि.	२००२	खारेजी	-	-
२०	हेटौडा कपडा उद्योग	२००२	खारेजी	-	-
२१	नेपाल यातयात संस्थान	२००२	विघटन	-	-
२२	बुटवल पावर कम्पनी	२००३	शेयर बिक्री	७५.०	८७,४२०० र १० लाख अमेरिकी डलर
२३	वीरगञ्ज चिनी कारखाना लि.	२००३	खारेजी	-	-
२४	कृषि औजार कारखाना लि.	२००३	खारेजी	-	-
२५	भक्तपुर ईटा कारखाना लि.	२००४	सम्पत्ति बिक्री र भाडा	-	१४,५०० (सम्पत्ति बिक्री ३१,९००/१० वर्षको भाडा)
२६	लुम्बिनी चिनी कारखाना	२००६	सम्पत्ति बिक्री र भाडा	-	७८,६०० (सम्पत्ति बिक्री) ४२,१२ (प्रति वर्ष भाडा)
२७	नेपाल रोजिन एण्ड टर्पेण्टाईन लिं	२००६	सम्पत्ति बिक्री र भाडा	-	११,०१,०० (सम्पत्ति बिक्री) ३०,१२ (प्रति वर्ष भाडा)
२८	कृषि चुन उद्योग लि.	२००६	खारेजी	-	-
२९	नेपाल ड्रिलिङ कम्पनी	२००६	खारेजी	-	-
३०	नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लि.	२००८	शेयर बिक्री	८.५३	४,२६,४१,३९

*विगतमा व्यवस्थापन करारमा दिइएको भएतापनि सो बमोजिम सञ्चालन हुन नसकेपछि हाल सरकारले सञ्चालन गरिराखेको ।

**अदालतको फैसला बमोजिम खारेजी बन्द भएकोले पुनः प्रक्रिया पुन्याई खारेजीमा लैजाने क्रममा रहेको ।

९.३३ सार्वजनिक संस्थानहरुमा कार्यरत कामदार/कर्मचारी एवम् निजी क्षेत्रलाई सार्वजनिक संस्थानको स्वामित्वमा क्रमशः सहभागी गराउँदै वस्तु वा सेवाको उत्पादकत्व समेत वृद्धि गर्दै लैजाने अभिप्रायले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल दूरसञ्चार कम्पनीको

नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहेको रु. १००।- दरको ७५ लाख कित्ता शेयर सो कम्पनीको कामदार/कर्मचारीहरुलाई र १ करोड ५० लाख कित्ता शेयर सर्वसाधारणले खरिद गर्न पाउने गरी विक्री गर्ने नेपाल सरकारको निर्णयानुसार ७५ लाख कित्ता शेयर अर्थात् नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहेको कुल शेयरको ५ प्रतिशत कर्मचारीलाई विक्री गरी रु. ६७ करोड ५० लाख प्राप्त भएको छ। यसैगरी सर्वसाधारणलाई विक्री गर्ने गरी निर्णय भएको १ करोड ७५ लाख कित्ता शेयर मध्ये प्रथम चरणमा ७५ लाख कित्ता शेयर विक्रीको लागि सूचना आवाहन गरिएकोमा जम्मा ५२ लाख ९९ हजार ७० कित्ता अर्थात् ३.५३ प्रतिशत शेयर विक्री भई जम्मा रु. ३ अरब ५८ करोड ९१ लाख ३९ हजार ३ सय ६५ प्राप्त भएको छ। करिब १५ वर्ष अघि सुरु भएको निजीकरणको अनुभवबाट निजीकरण कार्यक्रम कार्यान्वयनमा देखापरेका मूलभूत चुनौतिहरु निम्न बमोजिम रहेका छन् :

निजीकरण कार्यक्रम कार्यान्वयनमा देखापरेका चुनौतीहरु

- ९.३४ **समायोजन:** निजीकरण गरिएका केही सार्वजनिक संस्थानहरुको निजीकरण पूर्व यस सिलसिलामा तयार पारिएको विवरण (Information Memorandum) मा उल्लेख भएको सम्पत्तिको मौज्दात र मूल्यमा सम्झौता पश्चात् नेपाल सरकारको तर्फबाट नियुक्त मूल्यांकनकर्ता र सम्बन्धित खरिदकर्ताको मूल्यांकनकर्ताको मूल्यांकन बीचमा भिडान गर्दा ठूलो अन्तर भई खरिदकर्ता र सरकारबीच विवाद परी निजीकरण सम्बन्धी कार्य टुङ्गोमा पुर्‍याउन व्यवधान परेको छ। नेपाल चिया विकास निगमको यस्तो समस्या भई खरिदकर्ता मुद्दामा समेत गएकोमा हालै आपसी सहमति भई समस्या समाधान गरिएको छ। बालाजु कपडा उद्योग, रघुपति जुट मिल, भक्तपुर इटा कारखाना आदिमा अबै पनि यो समस्या रहेको छ।
- ९.३५ **जग्गा अतिक्रमण:** निजीकरणको सिलसिलामा भाडा (lease) मा दिइएका जग्गाहरु अतिक्रमण भएको कारणबाट खरिदकर्ताले उपयोगमा ल्याउन नसकेको अवस्थाले पनि निजीकरण टुङ्गोमा पुर्‍याउन सकिएको छैन। रघुपति जुट मिल तथा नेपाल चिया विकास निगममा यस सम्बन्धी ठूलो समस्या रहेको छ।
- ९.३६ **न्यायिक निकायमा गएका विषयहरु:** निजीकरण गरिएका केही सार्वजनिक प्रतिष्ठानका खरिदकर्ताहरु सरकारलाई तिर्नुपर्ने रकमसँग असहमति जनाई मुद्दामा गएकाछन्। यसबाट सरकारले प्राप्त गर्नुपर्ने रकम असुल गर्न कठिनाई भएको र निजीकरण प्रक्रिया फरफारक गर्न नसकिएको अवस्था छ। हरिसिद्धि इटा टायल कारखाना, भृकुटी कागज कारखाना र भक्तपुर इटा कारखानामा यस्तो समस्या रहेको छ।
- ९.३७ **सम्पत्ति विक्री गर्न कठिनाई:** कतिपय विघटित तथा खारेज गरिएका सार्वजनिक प्रतिष्ठानहरुको सम्पत्ति विक्री गर्न सकिएको छैन। हेटौँडा कपडा उद्योग खारेज गरेको ६ वर्ष भइसक्दा पनि यस्तो सम्पत्ति विक्री गर्न सकिएको छैन। मेशिनरीहरु धेरै पुराना (obsolete) भएको कारणबाट पनि यस्तो हुन गएको हो। यस्तै अवस्था नेपाल ड्रिलिङ कम्पनी, वीरगञ्ज चिनी कारखाना, कृषि औजार कारखाना आदिको पनि छ।

९.३८ **लिव्विडेशनसँग सम्बन्धित समस्या:** निजीकरण प्रक्रियाका सुरुवातका प्रतिष्ठानहरु बाँसवारी छाला जुत्ता कारखाना, हरिसिद्धि इटा टायल कारखाना, भृकुटी कागज कारखानाको दायित्व फरफारक गरी लिव्विडेशन कार्य पूरा गर्न नियुक्त गरिएका लिव्विडेटरहरुबाट लामो समय लाग्न गएकोमा लिव्विडेटरको अन्तिम प्रतिवेदन प्राप्त भई दर्ता खारेजीको लागि अन्तिम कारवाही भइरहेको छ। कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट घरेलु शिल्पकला विक्री भण्डार र नेपाल कोल लि. को दर्ता खारेजी (deregistration) गर्ने कार्य भइसकेको छ। भक्तपुर इटा कारखाना र कृषि चून उद्योगको खारेजी गर्ने कार्य २०६५ असार मसान्तसम्म गरिसक्ने गरी लिव्विडेटरबाट काम भइरहेको छ। हेटौँडा कपडा उद्योगको विक्री हुन नसकेको घर जग्गा, प्लाण्ट मेशिनरीहरु नेपाल सरकारको नाममा ल्याई लिव्विडेशन कार्य सम्पन्न गर्ने गरी प्रक्रिया अघि बढाइएको छ।

९.३९ **सरकारले व्यहोरेको दायित्व:** निजीकरण कार्य सम्पन्न गर्न सरकारले ठूलो आर्थिक दायित्व व्यहोर्नु परेको छ। पछिल्लो चरणमा विनिवेश एवम् खारेज गरिएका सार्वजनिक प्रतिष्ठानहरुको दायित्व फरफारक गर्नको लागि निम्न वमोजिम दायित्व नेपाल सरकारले व्यहोरेको छ। खारेज, विघटन वा विनिवेश कार्य सम्पन्न भइनसकेका संस्थानहरुको लागि अबै ठूलो आर्थिक भार सरकारले वहन गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ।

तालिका ९ (ड) : विनिवेश वा खारेज गरिएका सार्वजनिक संस्थानहरुमा नेपाल सरकारबाट दायित्व भुक्तानीका लागि गरेको लगानी विवरण
(रु. हजारमा)

सि.नं.	संस्थानको नाम	रकम	वापत
१)	हिमाल सिमेन्ट कम्पनी	३७,००,००	विभिन्न दायित्व भुक्तानी गर्न
२)	भक्तपुर ईटा कारखाना	२०,६२,३१	" " "
३)	वीरगञ्ज चिनी कारखाना	७०,६७,२४	" " "
४)	कृषि औजार कारखाना	५,२९,७६	" " "
५)	नेपाल रोजिन एण्ड टर्पेन्टाइन लि.	१८,०८,१२	" " "
६)	लुम्बिनी चिनी कारखाना	५०,८९,६७	" " "
७)	कृषि चुन उद्योग लि.	८,१५,९५	" " "
८)	नेपाल कोल लि.	८३,९१	" " "
९)	नेपाल यातायात संस्थान	३६,१६,८५	" " "
१०)	हेटौँडा कपडा	५३,६०,३५	" " "
११)	घरेलु शिल्पकला विक्री भण्डार	८,१०,३३	" " "
१२)	नेपाल चिया विकास निगम	११,८६,७१	" " "
१३)	विराटनगर जुट मिल्स	४५,१४,०९	" " "

९.४० सामान्यतया कुनै पनि सार्वजनिक संस्थानको दायित्व सो संस्थानको सम्पत्तिबाट व्यहोर्नु पर्ने हो तर यसो हुन सकिरहेको देखिदैन। यस्तो संस्थानको सम्पत्ति विभिन्न कारणले विक्री हुन नसक्ने वा सार्वजनिक प्रयोगमा जाने र दायित्व जति नेपाल सरकारले व्यहोर्ने परिपाटीले नेपाल सरकारलाई ठूलो आर्थिक भार परिरहेको छ। यस्तो परिपाटीको सुधार हुन आवश्यक छ।

चुनौतीहरू

९.४१ केही सार्वजनिक संस्थानहरू घाटामा रहेका र कतिपय संस्थानहरूको खुद सम्पत्ति (networth) नकारात्मक समेत रहेको छ। यी सार्वजनिक संस्थानहरूले ठूलो मात्रामा उपदान, पेन्सन, कर्मचारी संचय कोष आदि सुविधाहरूको कोषको व्यवस्था नगरिएको दायित्व (unfunded liability) श्रृजना गरिरहेकाछन् जसबाट अन्ततोगत्वा सरकारलाई ठूलो आर्थिक भार पर्न जाने देखिन्छ।

९.४२ घाटामा रहेका सार्वजनिक संस्थानहरूले सरकारमाथि निर्भरता बढाउँदै लगेको र नाफामा रहेका संस्थानहरूमा आवश्यकताभन्दा बढी सुविधा लिने प्रवृत्ति बढिरहेको छ।

९.४३ संस्थान सञ्चालन घाटामा भएपनि दरबन्दीको यथार्थ विवरण सार्वजनिक नगर्ने र कर्मचारी संङ्ख्यालाई उपयुक्त आकारमा (right-sizing) मा ल्याउने सम्बन्धी सरकारी नीतिको उपेक्षा हुने गरी थप कर्मचारी भर्ना गर्ने प्रवृत्तिले संस्थानको शिरोभार खर्च बढ्दै गएको देखिन्छ। यसमा सम्बन्धित संस्थान र मन्त्रालयबाट समेत समयानुकूल प्रतिवद्धता र कार्यान्वयनको उत्तरदायित्व लिने परिपाटी बसाल्नु पर्ने आवश्यकता देखिएको छ। सार्वजनिक संस्थानहरूमा आवश्यक दक्ष जनशक्तिको कमी र अदक्ष जनशक्ति आवश्यकताभन्दा बढी रहेको अवस्था छ।

९.४४ कतिपय संस्थानहरूले लामो समयसम्म आफ्नो वार्षिक हिसाव तयार नगर्ने र कैयौं वर्षसम्म लेखापरीक्षण नगराएको कारणबाट संस्थान प्रतिको जनविश्वासमा ह्रास आउन र संस्थान सुधारको कार्यलाई समेत प्रतिकूल प्रभाव पार्न सक्ने अवस्था देखिएको छ।

९.४५ सार्वजनिक संस्थानहरूमा उपयुक्त र नविनतम प्रविधिको अभाव छ। साथै पूँजीको अभाव पनि ठूलो चुनौतिको रूपमा रहेको छ।

९.४६ केही सार्वजनिक संस्थानहरूलाई बजार भाउ अनुसार मूल्य निर्धारण गर्न स्वतन्त्रता प्रदान गर्न नसकिएको कारणबाट त्यस्ता संस्थानको अस्तित्वमाथि नै चुनौति आएको देखिन्छ। यसको ज्वलन्त उदाहरण नेपाल आयल निगम लि. रहेको छ।

९.४७ संचालक समिति, प्रमुख व्यवस्थापक तथा कर्मचारीहरूको नियुक्ति सम्बन्धमा र यिनीहरूलाई उपलब्ध गराउने सुविधाको सम्बन्धमा स्पष्ट (clear and coherent) नीतिको अभाव पनि एउटा चुनौती रहेको छ।

- ९.४८ सार्वजनिक संस्थानको अनुगमन तथा निरीक्षणको लागि स्पष्ट नीति र संयन्त्रको अभाव देखिन्छ। सम्बन्धित मन्त्रालयहरुले आफू अन्तर्गतका संस्थानहरुको अनुगमन, निरीक्षण गर्ने कार्य प्रभावकारी बनाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ।
- ९.४९ देशको आर्थिक विकासमा सरकारी संस्थानले निर्वाह गर्ने महत्वपूर्ण भूमिकालाई उदार, खुला तथा प्रतिस्पर्धात्मक अर्थ व्यवस्था अनुकूल हुनेगरी समायोजन गर्दै जानुपर्ने खाँचो महसुस गरिएको वर्तमान सन्दर्भमा संस्थानको लक्ष्य प्राप्तमा देखिएको समष्टिगत प्रगति स्थितिमाथि सन्तोष लिन सकिने अवस्था देखिदैन।
- ९.५० आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को बजेट वक्तव्यमा उल्लेख भए अनुसार उच्चस्तरीय सार्वजनिक संस्थान सुधार सुझाव समितिबाट विद्यमान सार्वजनिक संस्थानहरुमध्ये कुन कुन संस्थानलाई निरन्तरता दिने, खारेज गर्ने वा निजीकरण गर्ने भन्ने सुझाव सहितको प्रतिवेदन प्राप्त भई छलफल, अध्ययन, विश्लेषण गरी कार्यान्वयन गर्ने प्रक्रिया अघि बढी रहेको छ। यससम्बन्धी कार्य छिटो सम्पन्न हुन सकेमा राष्ट्रिय श्रोत र साधनको कुशल बाँडफाँडमा अनुकूल योगदान पुग्न गई आर्थिक विकासको कार्यलाई गतिशील बनाउन योगदान मिल्न जाने कुरा निर्विवाद छ।

१०. ऊर्जा तथा वन

ऊर्जा

- १०.१ ऊर्जाको खपत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को तुलनामा १५.२ प्रतिशतले कमी आई ७ हजार १ सय ५९ टन तेल शक्ति बराबर रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा यो खपत ६ हजार ५ सय ४२ टन तेल शक्ति बराबर रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनामा ऊर्जा खपत ५ हजार ६ सय ५३ टन तेल शक्ति बराबर रहेको थियो ।
- १०.२ ऊर्जाको स्रोतलाई परम्परागत, व्यापारिक एवम् नवीकरणीय गरी तीन भागमा विभाजन गरी हेर्दा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा परम्परागत, व्यापारिक एवम् नवीकरणीय ऊर्जा खपत अनुपात क्रमशः ८४.३ प्रतिशत, १५.० प्रतिशत र ०.७ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा सो अनुपात क्रमशः ८५.० प्रतिशत, १४.४ प्रतिशत र ०.६ प्रतिशत रहेको छ । यसबाट परम्परागत ऊर्जा माथिको नेपाली अर्थतन्त्रको उच्च निर्भरता गत वर्ष भैं यस वर्ष पनि कायमै रहेको स्पष्ट हुन्छ ।
- १०.३ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा परम्परागत ऊर्जाको खपतमध्ये दाउराबाट ८५.९ प्रतिशत, कृषिजन्य अवशेषबाट ५.८ प्रतिशत र पशुजन्य अवशेषबाट ८.३ प्रतिशत खपत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा सो अनुपात क्रमशः ८८.३ प्रतिशत, ४.८ प्रतिशत र ६.९ प्रतिशत रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा व्यापारिक ऊर्जाको खपतमध्ये पेट्रोलियम पदार्थको ६५.९ प्रतिशत, कोइलाको १६.० प्रतिशत र विद्युत्को १८.१ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा ऊर्जा खपत अनुपात पेट्रोलियमको ६८.२ प्रतिशत र कोइला तथा विद्युत्को खपत क्रमशः १७.६ प्रतिशत र १४.२ प्रतिशत रहेको छ ।

विद्युत्

- १०.४ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यसम्ममा देशभरमा विभिन्न आयोजनाहरूबाट जम्मा ५ सय ६० मेगावाट विद्युत् उत्पादन गर्न सकिएको छ । उत्पादित जलविद्युत् मध्ये ५ सय ५५ मेगावाट विद्युत् राष्ट्रिय ग्रिडमा जोडिएको छ भने बाँकी राष्ट्रिय ग्रिडमा आवद्ध नभएका साना जलविद्युत् केन्द्रहरूबाट उत्पादित विद्युत्ले स्थानीयस्तरमा विद्युत् सेवा पुऱ्याएका छन् । त्यसैगरी, तापीय विद्युत् केन्द्रहरूबाट कुल ५५ मेगावाट र सौर्यशक्ति केन्द्रहरूबाट उत्पादन भएको १ सय किलोवाटसमेत कुल विद्युत् उत्पादन ६ सय १५ मेगावाट पुगेको छ ।
- १०.५ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनाको अवधिसम्म जर्मन सरकारको सहयोगमा लमजुङ्ग जिल्लामा मध्यमस्तराईदी जलविद्युत् आयोजना (७० मेगावाट) को निर्माण कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ भने सुदूरपश्चिमको दार्चुला जिल्लामा

चमेलिया जलविद्युत् आयोजना (३० मेगावाट) र मकवानपुर जिल्लामा कुलेखानी तेस्रो जलविद्युत् आयोजना (१४ मेगावाट) को निर्माण प्रक्रिया अगाडि बढेको छ। माथिल्लो तामाकोशी जलविद्युत् आयोजनालाई अगाडि बढाउन लगानी जुटाउने कार्यको साथै आयोजना पूर्वाधार (विस्तृत अध्ययन तथा प्रवेश मार्ग निर्माण) का कार्यहरु चालू रहेको छ। सौर्य शक्तिबाट मात्र विद्युत् उपलब्ध भइरहेको हुम्ला र मुगुमा भरपर्दो विद्युत् सेवा पुर्‍याउन क्रमशः ५ सय र ४ सय किलोवाट क्षमताको हेलुङ्ग र गमगाड साना जलविद्युत् आयोजनाहरुको निर्माण चालू रहेकोमा हेलुङ्ग साना जलविद्युत् आयोजनाको निर्माण यसै आर्थिक वर्षमा सम्पन्न हुनेछ।

१०.६ विद्युत् उत्पादनमा गत वर्षहरूमा जस्तै आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पनि निजीक्षेत्रको उत्साह सन्तोषजनक देखिएको छ। निजीक्षेत्रबाट निर्माण भइरहेका विद्युत् आयोजनाहरू क्रमिकरूपमा सम्पन्न भई सञ्चालनमा आउन थालेका छन्। यसै क्रममा यस आर्थिक वर्षमा थोप्ल खोला (१.६५ मेगावाट), सिस्ने खोला (०.७५ मेगावाट), शाली नदी (०.२३२ मेगावाट) र फेमे खोला (०.९९५ मेगावाट) जलविद्युत् आयोजनाहरुको निर्माण सम्पन्न भई यी आयोजनाहरुले उत्पादन गरिरहेका छन् भने पाटीखोला (०.९९६ मेगावाट) आयोजना यसै आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा निर्माण कार्य पूरा भई उत्पादन सुरु हुनेछ। त्यस्तै, वेल्खु (०.३२ मेगावाट), माथिल्लो हाँडी खोला (०.९९१ मेगावाट), सिउरी खोला (०.९९ मेगावाट), हेवा खोला (२.४ मेगावाट) र तल्लो पिलुवाखोला (०.९९ मेगावाट) बाट उत्पादन हुने विद्युत् खरिद गर्ने सम्झौता भएको छ। विद्युत् खरिद सम्झौता भएकामध्ये रिडी खोला (२.४ मेगावाट), मर्दी खोला (३.१ मेगावाट) र माथिल्लो हाँडी खोला (०.९९१ मेगावाट) आयोजनाहरुको निर्माण चालू छ।

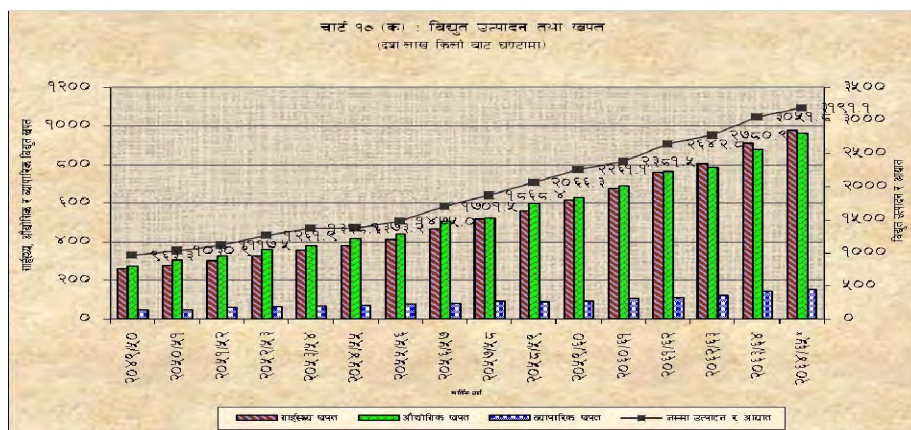
१०.७ विद्युतीकरणको विस्तारको क्रममा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यसम्ममा उच्च भोल्टेज प्रसारण लाइन १३२ केभी २०७६ सर्किट किलो मिटर, ६६ केभी स्तरमा ५ सय ८६ सर्किट किलो मिटर, ६६ केभी अण्डरग्राउण्ड केवल ७ सर्किट किलो मिटर र ३३ केभी स्तरका २ हजार ४ सय ८५ किलो मिटर लाइन चालू रहेका छन्। हाल १ सय ३२ केभीतर्फ परवानीपुर-पथलैया (२० किलो मिटर) तथा ३३ केभी तर्फ इलाम-फिदिम-ताप्लेजुङ (९० कि.मि.), सितलपाटी-मुसीकोट (५० कि.मि.), वुङ्पा-ओखलढुङ्गा (२९ कि.मि.), छिन्चु-राकम-जाजरकोट (७० कि.मि.), घोराही-होलेरी (४५ कि.मि.) र उदीपुर-वेशीसहर-मनाङ (९० कि.मि.), दिपायल-साँफेबगर-मान्म-जुम्ला (१ सय किलो मिटर) र धनकुटा-हिले-लेगुवा-भोजपुर (५० किलो मिटर) प्रसारण लाइनहरू निर्माणाधीन रहेका छन्। भारतसँग ५० मेगावाटसम्मको विद्युत् आदान-प्रदान भइरहेकोमा सो क्षमतालाई बढाउने सैद्धान्तिक सहमति भए बमोजिम थप विद्युत् आदान-प्रदान गर्न नेपाल-भारत सीमाका थप ३ विन्दुमा प्रसारण लाइन बनाउने लक्ष्य रहेको छ। सो अनुसार ४ सय केभी क्षमताका दुहवी-जोगवनी, बुटवल-सुनौली र ढल्केवार-भित्तामोड प्रसारण लाइनहरू बनाउन आवश्यक अध्ययन एवम् तयारीका कार्यहरू भइरहेका छन्। सो मध्ये ढल्केवार-भित्तामोड प्रसारण लाइनको निर्माण कार्य चालू आर्थिक वर्षमै सुरु गर्ने लक्ष्य छ। बह्रदो शहरीकरणले गर्दा काठमाडौं उपत्यकाको विद्युत् प्रसारण क्षमता सुदृढीकरण गर्न १ सय ३२ केभी

क्षमताको “रिंगमेन” प्रसारण लाइन बनाउने सिलसिलामा एसियाली विकास बैंकको ऋण सहयोगमा थानकोट-चापागाउँ-भक्तपुर १ सय ३२ केभी प्रसारण लाइनको निर्माण अन्तिम चरणमा पुगेको छ। विद्यमान खिम्ती जलविद्युत् केन्द्र लगायत त्यस भेगमा बन्ने नयाँ आयोजनाहरूको विद्युत् शक्ति प्रसारण गर्न खिम्ती-ढल्केवार २ सय २० केभी प्रसारण लाइन (७५ कि.मि.) को निर्माण विश्व बैंकको सहयोगमा चालू छ।

१०.८ विद्युत् वितरणतर्फ नेपाल सरकार एवम् नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको आफ्नो स्रोतबाट विद्युत् सेवा पुगेका सबै जिल्लामा विद्युतीकरण विस्तार गर्ने कार्य जारी राखिएको छ। डेनमार्क सरकारको सहयोगमा कैलाली र कञ्चनपुर जिल्लामा पहिलो चरणको विद्युतीकरणको कार्यसम्पन्न भई हाल दोस्रो चरणको कार्य सम्पन्न हुने क्रममा छ। एसियाली विकास बैंकको सहयोगमा २७ जिल्लाका थप स्थानहरूमा विद्युतीकरण गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ भने विश्व बैंकको सहयोगमा भक्तपुर, ललितपुर, नुवाकोट, धादिङ र काभ्रेपलाञ्चोकलगायतका जिल्लाहरूका थप स्थानहरूमा विद्युतीकरण गर्ने कार्य चालू छ।

१०.९ विद्युत् विस्तार गर्ने क्रममा जनसहभागितामा आधारित सामुदायिक ग्रामीण विद्युतीकरण कार्यक्रम अन्तर्गत समुदायमा आधारित १ सय ४९ संस्थाहरूको सहभागितामा १ लाख ३५ हजार घर परिवारहरूमा विद्युत् सेवा पुग्ने गरी विद्युतीकरणको कार्य चालू रहेको छ।

१०.१० जलविद्युत्को सम्भाव्यता एवम् विस्तृत अध्ययनतर्फ विभिन्न कार्यहरू जारी रहेका छन्। विद्युत् शक्तिको माग आपूर्ति गर्न आवश्यक हुने अन्य सम्भाव्य आयोजनाहरूको पहिचान गर्ने कार्य जारी राखिएको छ। राष्ट्रिय विद्युत् प्रणालीमा विद्यमान माग र आपूर्तिमा मौसमी असन्तुलन हटाउन जलाशययुक्त आयोजनाको कार्यान्वयन आवश्यक भएकोले हालसम्मको अध्ययनबाट आकर्षक देखिएको १ सय २२ मेगावाट क्षमताको माथिल्लो सेती जलाशययुक्त आयोजनाको विस्तृत अध्ययनका लागि श्रोत जुटाउने प्रयास भइरहेको छ। माथिल्लो त्रिशूली तेस्रो (ए) र माथिल्लो त्रिशूली तेस्रो (बी) को सम्भाव्यता अध्ययन चालू रहेको छ। भारतीय सहयोगमा निर्माण गर्न लागिएको राहुघाट जलविद्युत् आयोजनाको अद्यावधिक अध्ययन चालू छ। अन्य आकर्षक आयोजनामध्ये नलसियाउगाड, मादीईशानेश्वर तथा सेती-त्रिशूली जलाशययुक्त आयोजनाहरूको विस्तृत अध्ययन गर्न सुरु गरिएको छ।

* माघ मसान्तसम्मको अनुमानित

१०.११ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा जलविद्युत् उत्पादन २,७०८.६८ गेगावाट घण्टा, तापीय विद्युत् उत्पादन १३.३१ गेगावाट घण्टा र भारतबाट पैठारी ३२८.८३ गेगावाट घण्टा गरी कुल विद्युत् आपूर्ति ३,०५०.८२ गेगावाट घण्टा विद्युत् आपूर्ति भएको मध्ये २,१७९.८९ गेगावाट घण्टा आन्तरिक खपत भएको र ७८.२५ गेगावाट घण्टा भारत निकासी भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल जलविद्युत् उत्पादन २,७४७.६०८ गेगावाट घण्टा, तापीय विद्युत् उत्पादन २८.५ गेगावाट घण्टा र भारतबाट पैठारी ४१५.० गेगावाट घण्टा गरी जम्मा ३,१९१.१०८ गेगावाट घण्टा विद्युत् उपलब्ध हुने अनुमान छ। उपलब्ध विद्युत्मध्ये आन्तरिक खपत २,३६१.०४८ गेगावाट घण्टा र निकासी ६०.० गेगावाट घण्टा हुने अनुमान छ।

१०.१२ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा क्षेत्रगत हिसाबमा विद्युत् ऊर्जाको उपयोग उद्योग क्षेत्रले ३८.८ प्रतिशत, गार्हस्थ्य (household) क्षेत्रले ४०.४ प्रतिशत, व्यापारिक क्षेत्रले ६.४ प्रतिशत, निर्यात ३.५ प्रतिशत र विविध क्षेत्रले १०.९ प्रतिशत गरेकामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा औद्योगिक क्षेत्रले ३९.६ प्रतिशत, गार्हस्थ्य (household) क्षेत्रले ४०.४ प्रतिशत, व्यापारिक क्षेत्रले ६.५ प्रतिशत, निर्यात २.५ प्रतिशत र विविध क्षेत्रले ११.० प्रतिशत उपभोग गर्ने अनुमान गरिएको छ।

१०.१३ विद्युत् उपयोग गर्ने ग्राहकहरूको सङ्ख्या प्रत्येक वर्ष वृद्धि हुँदै गइरहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यसम्ममा १३ लाख ९२ हजार ग्राहकहरू रहेकामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा १०.१ प्रतिशतले वृद्धि भई १५ लाख ३२ हजार ग्राहक सङ्ख्या पुग्ने अनुमान छ।

पेट्रोलियम पदार्थ

१०.१४ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पेट्रोलियम पदार्थको खपत ०.७ प्रतिशतले बढी ६ लाख ७४ हजार ७ सय ८३ किलो लिटर र एल.पी. ग्याँसको खपतमा १५.५ प्रतिशतले बढी ९३ हजार ५ सय ६२ मेट्रिक टन भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ

महिनामा पेट्रोलियम पदार्थ र एल.पी. ग्याँस खपत क्रमशः ४ लाख २६ हजार १ सय ७९ किलो लिटर र ४८ हजार ५ सय २१ मेट्रिक टन रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा पेट्रोलियम पदार्थको खपतमा १.३५ प्रतिशतले कमी आई ४ लाख २० हजार ४ सय १७ किलो लिटर र एल.पी. ग्याँसको खपतमा २९.७६ प्रतिशतले वृद्धि भई ६२ हजार ९ सय ६४ मेट्रिक टन पुगेको छ ।

१०.१५ पेट्रोलियम पदार्थहरूको खपतको अधिकांश हिस्सा डिजेल, मट्टितेल, पेट्रोल र हवाई इन्धनले ओगटेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा एल.पि. ग्याँसबाहेक पेट्रोलियम पदार्थको खपतमा डिजेल, मट्टितेल, पेट्रोल र हवाई इन्धनको अंश क्रमशः ४५.४५ प्रतिशत, २९.३ प्रतिशत, १५.१ प्रतिशत र ९.५ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनाको खपतलाई हेर्दा सो अनुपात डिजेलको ४७.० प्रतिशत, पेट्रोलको १५.८ प्रतिशत, मट्टितेलको २५.६ प्रतिशत र हवाई इन्धनको ११.० प्रतिशत रहेको छ ।

१०.१६ पेट्रोलियम पदार्थको कारोबार गर्दै आएको एक मात्र संस्था नेपाल आयल निगमको पेट्रोलियम पदार्थको भण्डारण क्षमता ७० हजार ८ सय ९८ किलो लिटर रहेको छ, जुन औसत खपतको हिसाबले करिब २५ दिनको लागि पुग्ने देखिन्छ । बढ्दो खपतको आधारमा भण्डारण क्षमता वृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै, देशभरमा खपत हुने पेट्रोलियम पदार्थको करिब ६५.० प्रतिशत अंश इण्डियन आयल कर्पोरेशनको रक्सौल डिपोबाट आयात हुने गरेको र मौजुदा रक्सौल डिपोको लोडिङ क्षमता एवम् रक्सौलदेखि वीरगञ्ज भन्सार क्षेत्रसम्मको विभिन्न सवारी साधनहरूको चापलाई दृष्टिगत गर्दा पेट्रोलियम पदार्थको हुवानीको वैकल्पिक व्यवस्था गर्नु अपरिहार्य भइसकेको छ ।

१०.१७ पेट्रोलियम पदार्थको अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा भएको मूल्य अनुपातमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ र आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा सो मूल्य समायोजन हुन नसकेकाले निगम घाटामा रहेको र यसबाट निगमले पेट्रोलियम पदार्थको आयात सञ्चय र विक्री वितरणबाहेक अन्य भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्न सकेको छैन ।

कोइला

१०.१८ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कोइलाको खपतमा अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा ३४.१ प्रतिशतले कमी आई १ सय ७२ टन तेल शक्ति बराबर भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को प्रथम आठ महिनाको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कोइलाको खपत ४.६ प्रतिशतले कम भई १ सय ६६ टन तेल शक्ति बराबर भएको छ ।

वैकल्पिक ऊर्जा

१०.१९ नेपालमा वैकल्पिक/नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिको दिगो विकास गरी ग्रामीण क्षेत्रमा ऊर्जाको आपूर्ति गर्ने, ऊर्जा प्रविधिबाट विभिन्न स-साना उद्योग तथा व्यवसायहरू सञ्चालन गरी खासगरी ग्रामीण जनताको आर्थिक-सामाजिक स्थितिमा सुधार ल्याउने, विकासमा क्षेत्रीय सन्तुलन कायम गर्न सहयोग पुर्याउने तथा वन विनासबाट ग्रामीण

क्षेत्रमा देखिएको वातावरणीय समस्यालाई न्यून गर्ने उद्देश्य अनुरूप नेपाल सरकारले २०५३ सालमा वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्रको स्थापना गरेको हो। यी उद्देश्य परिपूर्तिका लागि वैकल्पिक ऊर्जा प्रविधिको नीति निर्माणमा नेपाल सरकारलाई आवश्यक सहयोग तथा परामर्श दिने, अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्ने, ऊर्जासँग सम्बन्धित विभिन्न संघ/संस्थाहरुलाई समन्वय गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गराउने, कार्यक्रमको गुणस्तर नियन्त्रण, अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने आदि कार्यहरु वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्रले गर्दै आइरहेको छ।

१०.२० सौर्य ऊर्जा तथा लघु जलविद्युत आयोजनाको लागि नेपाल, सरकार, डेनिस तथा नर्वेजियन सरकारको अनुदानमा प्राप्त हुने आर्थिक स्रोतहरुलाई व्यवस्थित, सरल, छिटो छरितोरुपमा परिचालन गर्न तथा आवश्यक ऋणको लागि बैंकहरुसँग समन्वय गरी ऋणको व्यवस्था गर्न यस केन्द्र अन्तर्गत ग्रामीण ऊर्जा कोषको स्थापना गरी सञ्चालन भइरहेको छ। हाल उक्त कोषको स्थापनाले विशेष गरी नयाँ तथा दिगो ऊर्जा प्रणालीहरुमा ग्रामीण जनताको पहुँच वृद्धि भई राष्ट्रिय विद्युत प्रसारणबाट विद्युत सेवा पुग्न नसकेका ठाउँहरुमा विद्युत सेवा पुगी शिक्षा, स्वास्थ्यमा सुधार हुनुको साथै आय आर्जन तथा रोजगारीमा प्रत्यक्ष योगदान मिल्न गई जीवनस्तरमा उल्लेखनीय सुधार भएको देखिएको छ।

१०.२१ नवीकरणीय ऊर्जा क्षेत्रमा रहेको वित्तीय समस्यालाई हल गर्न र संचालित कार्यक्रमहरुलाई दिगो रूप दिन स्वच्छ विकास प्रणाली संयन्त्र (CDM) को अवधारणालाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाउने नीति अनुसार जैविक ऊर्जा उत्पादन कार्यक्रमका (BSP) दुईवटा आयोजनाहरु CDM Executive Board मा दर्ता भइसकेका छन्। क्योटो प्रोटोकलको धारा १२ को प्रावधानअनुसार स्वच्छ विकास संयन्त्र अन्तर्गत नेपालमा वायोग्यास प्लान्ट र लघु जलविद्युत आयोजनाहरुको स्थापनाबाट उत्सर्जन न्यूनीकरण गरे वापत विश्व बैंकको सामुदायिक विकासको लागि कार्वन कोष (CDCF) सँग खरिद विक्री सम्झौता भइसकेको छ, जसबाट जैविक ऊर्जामा प्रति CER ७ डलर र लघु जलविद्युत कार्यक्रममा प्रति CER १०.२५ डलरको हिसावले रकम उपलब्ध हुनेछ। हाल जैविक ऊर्जातर्फ १९ हजार ३ सय ९६ वटा वायोग्यास प्लान्ट दर्ता भइसकेकोले सो वापत नेपाललाई वार्षिक करिब ६ लाख ७२ हजार यु.एस. डलर उपलब्ध हुनेछ। साथै, सुधारिएको पानी घट्टलाई पनि कार्वन आयोजनाको रूपमा विकास गर्ने प्रक्रिया सुरु भइसकेको छ। यस आयोजनाको प्रोजेक्ट आइडिया नोट जारी भइसकेको छ।

१०.२२ ग्रामीण क्षेत्रमा वैकल्पिक तथा नवीकरणीय ऊर्जाका स्रोत र प्रविधिहरुको प्रयोगलाई बढावा दिई वातावरण संरक्षणमा टेवा पुर्‍याउने तथा विशेष गरेर न्यून आय भएका ग्रामीण परिवारहरुलाई नवीकरणीय ऊर्जा उपयोग गर्न अवसर प्रदान गरी गरिवी न्यूनीकरणको लागि नवीकरणीय ऊर्जा अनुदान नीति २०५७ र नवीकरणीय ऊर्जा अनुदान परिचालन कार्यविधि २०५७ समय सापेक्ष नभएकोले त्यसमा रहेका कतिपय नीतिगत कुराहरुलाई संशोधन गरी न्यून आय भएका जनताको पहुँच वृद्धि गर्न तथा परिप्रयोग (end uses) मा आवद्ध गर्नको लागि उक्त अनुदान नीतिलाई परिमार्जन गरी

नवीकरणीय (ग्रामीण) ऊर्जा अनुदान व्यवस्था २०६३ र नवीकरणीय (ग्रामीण) ऊर्जा अनुदान परिचालन कार्यविधि २०६३ नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भई लागू गरिएको छ। सो अनुदान व्यवस्थाबाट न्यून आय भएका ग्रामीण परिवारहरूमा नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिहरूको पहुँच वृद्धि भई वातावरण संरक्षण तथा जीवनस्तरमा सुधार देखिएको छ।

- १०.२३ नेपालमा वैकल्पिक तथा ग्रामीण ऊर्जा प्रविधिको प्रवर्द्धन तथा विकासको लागि समष्टिगत रूपमा राष्ट्रिय नीति नभएको परिप्रेक्ष्यमा हाल ग्रामीण ऊर्जाको समुचित विकास तथा विस्तार गरी यसबाट गरिवी निवारण गर्न टेवा पुऱ्याउनको लागि ग्रामीण ऊर्जा नीति २०६३ नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको छ। सो नीति अनुसार गतवर्षसम्म २५ जिल्लामा UNDP र World Bank को आर्थिक सहयोगमा ग्रामीण ऊर्जा विकास कार्यक्रम अन्तर्गत जि.वि.स., ग्रामीण ऊर्जा विकास शाखाको रूपमा रहेकोमा सो कार्यक्रमलाई ४० जिल्लामा विस्तार गरी जिल्ला ऊर्जा तथा वातावरण शाखामा रुपान्तरण गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको र ३२ जिल्लामा UNDP को आर्थिक सहयोगमा जि.वि.स. अन्तर्गत जिल्ला ऊर्जा तथा वातावरण एकाइको स्थापना गर्ने नीतिअनुरूप हाल ७ वटा जिल्लामा Pilot Project को रूपमा कार्यक्रमको थालनी भइसकेको तथा अरु थप जिल्लाहरूमा पनि एकाइको स्थापना गर्न कर्मचारी नियुक्ति सम्बन्धी कार्य अगाडि बढाइएको छ।
- १०.२४ नवीकरणीय ऊर्जा क्षेत्रसँग संलग्न विभिन्न संघ संस्थाहरूसँग क्षेत्रगत समन्वय बढाई र स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग गरी नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिको पहुँच ग्रामीण समुदायमा सर्वसुलभ किसिमबाट पुऱ्याउन गरिवी निवारण कोष, प्राक्किकल एक्सन नेपाल र RWRMP जस्ता संस्थाहरूसँग MOU गरिएको छ।
- १०.२५ केन्द्रबाट सञ्चालन भइरहेका कार्यक्रमहरूलाई खासगरी गरिब जनताको पहुँचमा पुऱ्याउने उद्देश्यअनुरूप प्रविधि जडान गर्दा सुरुको लागतमा कमी ल्याई सस्तो, सुलभ व्याजदरमा छिटो, सरल तथा व्यवस्थितरूपमा ऋण उपलब्ध गराउने उद्देश्य अनुरूप विभिन्न वित्तीय संस्थासँग वैकल्पिक उर्जा प्रवर्द्धन केन्द्रले समन्वय गर्दै आएको छ। साथै, सो प्रक्रियालाई अगाडि बढाउन केन्द्रले राष्ट्रिय सहकारी महासंघसँग सम्झौता गरी सो संघका सदस्य संस्थाहरू मार्फत नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिहरूका लागि स्थानीय स्तरमा ऋण प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाएको छ।

तालिका १० (क) : नेपालमा वैकल्पिक ऊर्जा/गोबरग्याँसको अवस्था

क्र.सं.	क्रियाकलापको विवरण	आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनाको प्रगति
१.	सोलार डायर/कुकर वितरण (सङ्ख्यामा)	६८८
२.	गोबरग्याँस प्लान्ट जडान (सङ्ख्यामा)	३,०२५
३.	सुधारिएको चुलो जडान (सङ्ख्यामा)	९,८६३
४.	घरेलु सौर्य ऊर्जा विद्युत् प्रणाली जडान (सङ्ख्यामा)	२९,६८६
५.	सुधारिएको पानी घट्ट जडान (सङ्ख्यामा)	७९५
६.	लघु जलविद्युत् उत्पादन (किलोवाट)	९६०
७.	पुराना प्लाण्टको मर्मत (सङ्ख्यामा)	३८,६९२

स्रोत : वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्र

वन

१०.२६ वन, वनस्पति, जलाधार, जैविक विविधता संरक्षण तथा संरक्षित क्षेत्रहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट सन्तुलित वातावरण कायम राख्नुको साथै वन पैदावारको आपूर्तिमा दिगो वृद्धि गरी विपन्न तथा निमुखा समुदायको पहुँच र अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै उनीहरूको सामाजिक एवम् आर्थिक सशक्तिकरण गर्नु, वनजन्य उत्पादनमा आधारित उद्योग एवम् व्यवसाय प्रवर्द्धनमा बढावा दिई रोजगारीका अवसर सृजना गर्दै आन्तरिक बजारको विकास एवम् निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु, विपन्न वर्गका दलित, आदिवासी, जनजाति, मधेशी, उत्पीडित, अपाङ्ग एवम् अन्य पछाडि परेका महिला तथा पुरुषको आय वृद्धि गर्दै वन पैदावारको न्यायोचित वितरण प्रणालीबाट गरिबी न्यूनीकरण गरी समतामूलक विकासमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यका साथ नेपाल सरकारले वन व्यवस्थापन गर्ने नीति लिएको छ ।

मञ्जुषा १० (क) : वन स्रोत तथ्याङ्क

वन क्षेत्र	: ४२.७ लाख हेक्टर (२९ प्रतिशत)
बुट्यान क्षेत्र	: १५.६ लाख हेक्टर (१०.६ प्रतिशत)
कुल स्टेम आयतन	: ३८ करोड ८० लाख क्यूबिक मिटर
कुल स्टेम आयतन मध्ये साल प्रजाति	: २८ प्रतिशत
कुल बायोमास	: ४,२९० लाख टन
औसत स्टेम आयतन	: १७८ क्यूबिक मिटर प्रति हेक्टर
औसत रुख सङ्ख्या	: ४०८ प्रति हेक्टर

स्रोत : वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय ।

१०.२७ वन क्षेत्रको दीर्घकालीन विकासको लागि वन विकास गुरुयोजनाद्वारा निर्दिष्ट ६ वटा प्राथमिक विकास कार्यक्रम र ६ वटा टेवामूलक विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न वन मन्त्रालय र अन्तर्गतका विभिन्न निकायहरूबाट विभिन्न आयोजना र कार्यक्रमहरूलाई नेपाल सरकारको आन्तरिक स्रोत तथा वैदेशिक सहयोगबाट प्रत्येक आर्थिक वर्षमा निरन्तरता दिइएको छ । राष्ट्रिय तथा कबुलियती वन, सामुदायिक तथा निजी वन, पारिस्थितिकीय तथा वंशाणु स्रोत संरक्षण, भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन, जडीबुटी र सुगन्धित वनस्पति तथा अन्य वन पैदावर सम्बन्धी कार्यक्रम गरी जम्मा ३४ कार्यक्रम र आयोजनाहरू विभिन्न जिल्लामा सञ्चालनमा रहेका छन् ।

१०.२८ राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, शिकार आरक्ष तथा मध्यवर्ती क्षेत्रगरी देशको कुल भू-भागको १९.४ प्रतिशत क्षेत्रफल संरक्षित क्षेत्रको रुपमा घोषणा भई व्यवस्थापन भइरहेको छ ।

मञ्जुषा १० (ख) : वन-एक भलक	
सामुदायिक वन	
सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह सङ्ख्या	१४,३८९
हस्तान्तरित सामुदायिक वनको क्षेत्रफल	१२,२५,९९३ हेक्टर
लाभान्वित घरधुरी सङ्ख्या	१६,५४,५२९
महिलाद्वारा व्यवस्थित सामुदायिक वनको सङ्ख्या	७८९
कबुलियती वन	
कबुलियती वन उपभोक्ता समूह सङ्ख्या	३,१८०
हस्तान्तरित कबुलियती वनको क्षेत्रफल	१३,४१४ (८०६ हेक्टर)
कबुलियती वनबाट लाभान्वित घरधुरी सङ्ख्या	२४,३६२
कबुलियती वन (२० वटा संघ संस्था)	३२.३५ हेक्टर
साम्भेदारी वन	
नमूना कार्यक्रम सञ्चालित जिल्लाहरु	बारा, पसां र रौतहट
साम्भेदारी वन समूह सङ्ख्या	३
साम्भेदारी वन क्षेत्र सङ्ख्या	६,६७० हेक्टर

१०.२९ सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम अन्तर्गत हालसम्म १४ हजार ३ सय ८९ उपभोक्ता समूह गठन भई १२ लाख २५ हजार ९ सय ९३ हेक्टर वन क्षेत्र हस्तान्तरण भएको तथा सो कार्यक्रमबाट १६ लाख ५४ हजार ५ सय २९ घर-धुरी लाभान्वित भएका छन् । चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन महिनासम्ममा ८१ प्रतिशत भौतिक प्रगति हासिल भएको छ ।

१०.३० कबुलियती वन तथा पशु विकास कार्यक्रम अन्तर्गत हालसम्म ३ हजार १ सय ८० उपभोक्ता समूह गठन भई १३ हजार ४ सय १४ हेक्टर वन क्षेत्र हस्तान्तरण भएको छ भने सो कार्यक्रमबाट २४ हजार ३ सय ६२ घर-धुरी लाभान्वित भएका छन् । चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन महिनासम्ममा ८८ प्रतिशत भौतिक प्रगति हासिल भएको छ ।

१०.३१ तराई तथा शिवालिक क्षेत्रका लागि जैविक विविधता कार्यक्रम अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्षको फागुन महिनासम्ममा ७६ प्रतिशत भौतिक प्रगति हासिल भएको छ । त्यस्तै, राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, शिकार आरक्ष तथा मध्यवर्ती क्षेत्र गरी देशको कुल भू-भागको १९.४ प्रतिशत क्षेत्रफल संरक्षित क्षेत्रको रुपमा घोषणा भई व्यवस्थापन भइरहेको छ । साथै, राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्षको फागुन महिनासम्ममा ८७ प्रतिशत भौतिक प्रगति हासिल भएको छ । जिल्ला भू-संरक्षण कार्यक्रम तथा सामुदायिक विकास तथा वन जलाधार संरक्षण आयोजना अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्षको फागुन महिनासम्ममा ९० प्रतिशत भौतिक प्रगति हासिल भएको छ ।

- १०.३२ अति महत्त्वपूर्ण तर लोप हुँदै जान लागेका जडीबुटीहरूको उपयुक्त प्रविधि सम्बन्धी अनुसन्धान र तथ्याङ्क सङ्कलन गरी त्यस्ता प्रजातिहरूको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनमा जोड दिई हिमाली एवम् पहाडी क्षेत्रहरूमा रोजगारी अभिवृद्धि, निकासी प्रवर्द्धन एवम् आय आर्जनको प्रमुख स्रोतको रूपमा जडीबुटी उत्पादन, प्रशोधन एवम् बजार व्यवस्थापनमा सम्बन्धित निकायहरू र निजी क्षेत्रसमेतको सहभागितामा राष्ट्रिय कार्यक्रम अगाडि ल्याउने कार्यक्रमअनुरूप वनस्पति अनुसन्धान तथा विकासमा जोड दिइएको छ ।
- १०.३३ राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग अन्तर्गत राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ मा कानुनी व्यवस्था भए अनुसार निकुञ्ज आरक्ष र संरक्षण क्षेत्रहरूको स्थापना र व्यवस्थापन हुँदै आएको छ । हालसम्म ९ वटा राष्ट्रिय निकुञ्ज, ३ वटा वन्यजन्तु आरक्ष, १ वटा शिकार आरक्ष र ३ वटा संरक्षण क्षेत्र गरी जम्मा १६ स्थानमा जैविक विविधताको संरक्षण हुँदै आएको छ । देशको क्षेत्रफलको १९.७ प्रतिशत भू-भाग निकुञ्ज, आरक्ष र संरक्षण क्षेत्रले ओगटेको छ ।
- १०.३४ नेपालमा रहेका विभिन्न वनस्पति, वन्यजन्तु, भू-दृष्यहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्य लिएको भएतापनि मध्यवर्ती क्षेत्रमा बसोवास गर्ने जनताको जीवनस्तर बढाउन निकुञ्ज, आरक्ष र संरक्षण क्षेत्रहरू कार्यरत छन् । संरक्षणका प्रयासहरू मानव जाति कै हितका लागि हुनुपर्ने सिद्धान्तलाई मनन् गरी स्थानीय जनतालाई बढी भन्दा बढी लाभान्वित गराउन र उनीहरूको सहयोगबाट संरक्षण कार्य अझ बढी प्रभावकारी हुने कुरालाई महसुस गरी २०४९ सालमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ संशोधन गरी मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापनको प्रावधान थप गरिएको हो ।
- १०.३५ राष्ट्रको पारिस्थितिकीय प्रणालीको प्रतिनिधित्व हुने गरी जैविक विविधताको संरक्षणको लागि आवश्यकता अनुसार संरक्षित क्षेत्रको स्थापना तथा विस्तार गर्दै लैजाने; संरक्षित क्षेत्रहरू (मध्यवर्ती क्षेत्र समेत) को जैविक विविधताको दिगो संरक्षणको लागि व्यवस्थापन योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने; दुर्लभ प्रजातिको संरक्षणको लागि ती प्रजातिहरूको संरक्षणको नीति तयार गरी वासस्थानको संरक्षण, सम्बर्द्धन र सुधार गर्ने; जैविक तथा सम्पर्क मार्गहरू (corridors and connectivity) को परिचालन, संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने; पारिस्थितिकीय प्रक्रियाहरू (ecological process) लाई प्राकृतिकरूपमा व्यवस्थित गर्ने र पारिस्थितिकीय सेवाहरू (ecological services) लाई मानव उपयोगी बनाउँदै लैजान अध्ययन, अनुसन्धानको माध्यमबाट जैविक विविधता र प्राकृतिक स्रोतहरूको दिगो उपयोगमा बढावा दिँदै संरक्षणमा प्रभावकारिरूपले जनसहभागिता परिचालन गर्दै लैजाने नीति लिइएको छ ।
- १०.३६ जैविक विविधता तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/महासन्धि आदिको पक्षधर राष्ट्रको हैसियतले ती सन्धि/महासन्धिहरूको प्रभावकारी तवरले कार्यान्वयन गर्ने एवम् गैर-सरकारी संघ, संस्था तथा व्यक्तिहरूलाई वन्यजन्तुको दिगो संरक्षण, सम्बर्द्धन र सदुपयोग गरी आय एवम् रोजगारीका अवसरको वृद्धि गर्न वन्यजन्तु पालन, प्रजनन तथा अनुसन्धान गर्ने कार्यलाई नीतिगत रूपमा अगाडि बढाइएको छ । जैविक विविधता संरक्षणको दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण क्षेत्रहरूको

सम्भाव्यता अध्ययन गरी निकुञ्ज/आरक्षण/संरक्षण क्षेत्र/मध्यवर्ती क्षेत्रहरूको विस्तार एवम् जैविक विविधता संरक्षण तथा सम्बर्द्धन कार्यमा जनसहभागिता जुटाउने सम्बन्धी कार्य गर्ने र गैर-सरकारी संघ, संस्था वा अन्य संस्थालाई संरक्षित क्षेत्र व्यवस्थापन गर्न दिने र सिमसार क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापनका कार्यहरू गर्ने सम्बद्ध निकायहरूमा समन्वय कायम गरी यस क्षेत्रको विकास गर्ने नीति लिइएको छ।

- १०.३७ यस आर्थिक वर्षमा शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज अन्तर्गत गोदावरी मृग अनुसन्धान केन्द्रबाट ८१ वटा चित्तल पर्सा वन्यजन्तु आरक्षमा सफलतापूर्वक स्थानान्तरण गरिएको छ। यसबाट पर्सा वन्यजन्तु आरक्षमा पर्यटकीय आकर्षण र संरक्षण प्रति जनचेतना जगाउन टेवा पुग्ने विश्वास गरिएको छ। साथै, चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा गैडा गणना कार्य सम्पन्न गरिएको र गैडाको सङ्ख्या ४ सय ८ पुगेको छ। मध्य पहाडको पारिस्थितिकीय प्रणाली प्रतिनिधित्व गराउने उद्देश्यले दार्चुला जिल्लाको Mid-Mountain र Himal क्षेत्रलाई संरक्षित क्षेत्र घोषणा गर्ने सिलसिलामा २१ वटा गा.वि.स.लाई ओगट्ने गरी सम्भाव्यता अध्ययन (Feasibility Study) कार्य जारी रहेको छ। सिमसार महासन्धिको पक्षधर राष्ट्रका हिसाबले नेपालका कोशी टप्पु, २० हजारी ताल, घोडाघोडी ताल, जगदीशपुर जलाशय, गोकियो ताल, फोक्सुण्डो ताल, रारा ताल, गौसाई कुण्डलाई सिमसार सूचीमा सूचीकृत गरिएको छ।
- १०.३८ विभिन्न प्रजातिका विरुवा उत्पादन गर्न स्थानीय मागअनुसारको प्रजाति छनोट, बीऊ संकलन तथा विरुवा उत्पादन गर्न कार्य आदेश भएकोमा ७ जिल्लामा २९ हजार बेत, १८ जिल्लामा ९९ हजार बाँस, २८ जिल्लामा २ लाख ३९ हजार पिपला, टिम्पुर, सज्जून जस्ता जडिवुटी विरुवा उत्पादन गर्ने कार्यक्रम भइरहेको छ। हालसम्म कटिङ्ग प्रविधि प्रयोग गरी २ सय बाँसका विरुवाहरू नर्सरीमा उत्पादन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। त्यस्तै, सामुदायिक वनभित्र पनि कबुलियती वन व्यवस्था गर्ने सम्बन्धमा हालसम्म १ सय ९४ वटा सामुदायिक वनभित्र सो अनुसार गर्न उपभोक्ताहरूको पहिचान भई उप-समूह गठन तथा फिल्ड कर्मचारीहरूको लागि orientation गर्ने कार्य पूरा भएको छ।

चुनौतीहरू

- १०.३९ जिल्लास्थित वन कार्यालयका भौतिक संरचनाहरूमा विगतको समयमा भएको क्षतिले गर्दा कार्यक्रम सञ्चालन तथा कार्यान्वयनमा कठिनाई भइरहेको छ।
- १०.४० देशमा विद्यमान वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धनका प्रमुख क्षेत्रहरूमा वायोर्ग्याँस, लघु जलविद्युत्, सौर्य शक्ति तथा वायुशक्ति रहेता पनि यस्ता स्रोतहरूको अपेक्षित परिमाणमा उपयोग गर्न सकिएको छैन। यसरी वैकल्पिक ऊर्जाका स्रोतहरूको समुचित विकास हुन नसक्नुमा आर्थिक स्रोतको पर्याप्त व्यवस्था हुन नसक्नु तथा शान्ति सुरक्षाको स्थितिमा अपेक्षित सुधार हुन नसक्नु जस्ता पक्षहरू चुनौतीको रूपमा रहेका छन्।
- १०.४१ आर्थिक विकासका दृष्टिले अत्यन्त महत्त्वपूर्ण मानिएको जल विद्युत् उत्पादन क्षेत्रको समुचित उपयोग हुन नसकी अधिकांश जनता विद्युत् सेवाको पहुँचबाट बाहिरिएका छन् भने उत्पादित जलविद्युत्को उच्च लागतका कारण निर्यातको सम्भावनासमेत

न्यून रहेको छ। यसर्थ, उपलब्ध सम्पदाको समुचित उपयोग गरी विद्युत्को घरेलु माग पूर्ति गर्नुका साथै विद्युत् उत्पादनमा लागत घटाउने प्रविधिको खोजी तथा उपयोग गरी भविष्यमा यसको निर्यात बढाई राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउने कार्य चुनौतीको रूपमा रहेको छ।

- १०.४२ अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा लगातार वृद्धि हुँदै गएको र सो अनुसार पारविन्दुमा रही पेट्रोलियम पदार्थको विक्री मूल्यमा समायोजन गर्न नसकिएको कारण निगम घाटामा सञ्चालन भई रकमको अभाव हुन गएको छ, जसले गर्दा आयात गरेको पेट्रोलियम पदार्थको भुक्तानी हुन नसक्ने अवस्था अबै पनि विद्यमान रहेको छ। रकमको अभावले गर्दा आयातमा अवरोध भई पेट्रोलियम पदार्थको सञ्चय र आपूर्तिमा समस्या पर्न जाने सम्भावना अद्यापि रहेको छ।
- १०.४३ मध्यवर्ती क्षेत्रमा ११ वटा संरक्षित क्षेत्रहरुको घोषणा हुँदा व्यवस्थापनको जिम्मेवारी बढेतापनि हालसम्म जनशक्तिको व्यवस्था हुन नसकेकोले मध्यवर्ती क्षेत्रमा प्रभावकारी सेवा प्रदान गर्न कठिनाईको साथसाथै निकुञ्ज/आरक्षण व्यवस्थापनमा पनि असर परेको छ।
- १०.४४ युरोपियन यूनियन (EU) को आर्थिक सहयोगमा सञ्चालित नवीकरणीय ऊर्जा आयोजना अन्तर्गत सञ्चालन हुनुपर्ने कार्यक्रममा EU को Policy अनुसार अन्तर्राष्ट्रिय Tender मार्फत कार्यक्रमलाई अगाडि बढाउनुपर्ने भएकोले सम्झौताअनुसार कार्यक्रमको लक्ष्य अनुसारको प्रगति हासिल गर्न कठिनाई भएको छ। विगतमा भएका विविध द्वन्द्व तथा हडतालको कारणले वैकल्पिक ऊर्जा प्रविधि सम्बन्धी सामानहरु समयमा लैजान तथा वैकल्पिक ऊर्जा कार्यक्रमको गुणस्तर नियन्त्रण तथा अनुगमन गर्न कठिनाई भएको छ।
- १०.४५ नेपाल सरकारले गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा निजी क्षेत्रले लगानी गर्ने लघु जलविद्युत आयोजना र ३ मेगावाटसम्मका साना जलविद्युत आयोजना निर्माण गर्दा प्रयोग हुने मेशिनरी, औजार एवम् निर्माण सामग्रीमा मूल्य अभिवृद्धि कर नलाग्ने व्यवस्था मिलाएको भएतापनि हालसम्म यो व्यवस्था विविध कारणले प्रत्यक्षरूपले कार्यान्वयन नआएको हुँदा लघु जलविद्युत आयोजनाको प्रवर्द्धन, विस्तार तथा विकासमा बाधा पुगेको छ।

११. यातायात तथा सञ्चार

सडक यातायात

११.१ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ७ वटा जिल्ला सदरमुकामसम्म मोटरबाटो पुर्‍याउने लक्ष्य रहेकोमा हालसम्म २ वटा जिल्ला सदरमुकाम जाजरकोट र संखुवासभासम्म सडक यातायात पुगेको छ भने भोजपुर, मुस्ताङ र बझाङ गरी ३ वटा जिल्ला सदरमुकाममा ट्र्याक खुलेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यसम्ममा कालोपत्रे ५ हजार ४ सय २ कि.मि., खण्डास्मिथ ४ हजार ५ सय २९ कि.मि. र कच्ची सडक ७ हजार ८ सय ५९ कि.मि. गरी जम्मा १७ हजार ७ सय ८२ कि.मि. सडक निर्माण भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को जेठसम्म कालोपत्रे स्तरमा स्तरोन्नति १ सय कि.मि., खण्डास्मिथ स्तरमा २० कि.मि. र नयाँ सडक निर्माण २ सय कि.मि. भएको अनुमान छ। यसरी सडकको कुल लम्बाई १७ हजार ९ सय ८२ कि.मि. पुगेको अनुमान छ।

तालिका ११ (क) : नेपालमा उपलब्ध सडक सुविधा

(किलो मिटरमा)

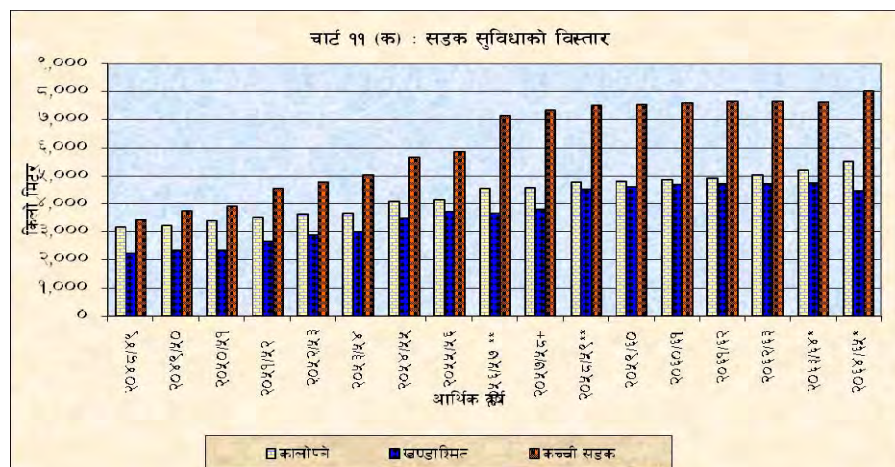
क्र.सं.	किसिम	आर्थिक वर्ष			
		२०६३/६४	२०६४/६५*	आर्थिक वर्ष २०६४/६५सम्म**	
				जम्मा	अंश प्रतिशत
१.	कालोपत्रे	५,४०२	१००	५,५०२	३०.६
२.	खण्डास्मिथ	४,५२९	२०	४,५४९	२४.७
३.	कच्ची सडक	७,८५९	२००	८,०५९	४४.७
जम्मा :		१७,७८२		१७,९८२	१००.००

* आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा सडक थप भएको

** २०६५ जेठ मसान्तसम्मको जम्मा

द्रष्टव्य : सडक विभागबाट बनाइएका सडक मात्र समावेश गरिएको

स्रोत : सडक विभाग, बबरमहल, काठमाडौं

सवारी साधन

११.२ आर्थिक वर्ष २०४६/४७ देखि आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को अन्त्यसम्ममा देशभरमा ५ लाख ८७ हजार ५६ वटा सवारी साधन रहेकोमा चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा ५३ हजार ६ सय १५ (९.१ प्रतिशत) ले वृद्धि भई सवारी साधनहरूको कुल सङ्ख्या ६ लाख ४० हजार ६ सय ७१ पुगेको छ। यसरी आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन मसान्तसम्ममा प्रति किलो मिटर ३५ वटा सवारी साधन पुगेको अनुमान छ। गत आर्थिक वर्षमा सरदर देशभर प्रति किलो मिटर ३३ वटा सवारी साधन थिए।

तालिका ११ (ख) : सवारी साधनहरूको सङ्ख्या

किसिम	आर्थिक वर्ष		कुल**	वृद्धि प्रतिशत (प्रथम आठ महिनाको)
	२०४६/४७ देखि २०६३/६४ सम्म	२०६४/६५*		
बस	१५,८४०	८७५	१६,७१५	५.५
मिनीबस	५,३९६	३५६	५,७५२	६.६
कार/जीप भ्यान	८६,३८४	३,१२७	८९,५११	३.६
ट्रयाक्टर	३५,४२३	२,३१२	३७,७३५	६.५
मोटरसाइकल	३,९६,१५६	४०,६३३	४,३६,७८९	१०.३
टेम्पो	७,३२८	२,९३१	१०,२५९	४०.०
माइक्रो	१,८७७	१३	१,८९०	०.७
ट्रक/ट्रक/डोजर/	३१,६५२	२,१०४	३३,७५६	५५.९
क्रेन/टिपर/ड्याम्पर	१,४८५	१,१०८	२,५९३	७४.६
पिक अप	५,५१५	१५६	५,६७१	२.८
अन्य	५,८७,०५६	५३,६१५	६,४०,६७१	
जम्मा				

* आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन महिनासम्म थप भएको

** आर्थिक वर्ष २०४६/४७ देखि आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन मसान्तसम्मको जम्मा

स्रोत : यातायात व्यवस्था विभाग, तीनकुने, काठमाडौं

नीतिगत तथा संस्थागत प्रगति

११.३ नेपालको सडक संरचनाहरूको संरक्षण गर्न र सडकहरूको मर्मत सम्भार कार्यमा आत्मनिर्भर बन्न सडक प्रयोग गरेवापत उठेको रकमबाट नियमित मर्मत सम्भार गरी यातायात सेवाग्राहीलाई छिटो, छरितो, भरपर्दो तथा सुरक्षित सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्य सडक बोर्ड नेपाल (Road Board Nepal) को रहेको छ। यसको स्थापनाबाट सडकको योजनावद्ध मर्मत सम्भारको सुरुवात भएको र विभिन्न सडक सम्बन्धी निकायहरूको सहभागिता समेत बढ्दै गइरहेको छ। साथै, सडकको मर्मत सम्भार गर्नुपर्छ भन्ने चेतनामा अभिवृद्धि हुँदै गएको छ जसलाई सकारात्मक उपलब्धिको रूपमा लिइएको छ।

११.४ सडक बोर्डको स्थापना पश्चात् विगत केही वर्षदेखि योजनावद्धरूपमा सडक मर्मत सम्भार गर्न उपलब्ध स्रोतअनुसार योजना तर्जुमा गर्ने गरिएका छन्। सोअनुसार सामरिक महत्वका करिब ५ हजार कि.मि. सडकहरूको नियमित तथा पटके मर्मत

कार्यको व्ययभार सम्पूर्णरूपमा सडक बोर्डले व्यहोर्दै आएको छ। साथै, १४ कि.मि. सडकको आवधिक मर्मत समेत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सम्पन्न गरिएको छ। यसका अलावा विभिन्न स्थानहरूमा विग्रेका सडकहरूको समेत Specific Maintenance गरिएको छ।

११.५ यातायात व्यवस्थापनको समग्र पक्षको सुधारको लागि सवारी तथा यातायात व्यवस्थापन सुधार उच्चस्तरीय समितिको प्रतिवेदन प्राप्त भई सो अनुरूप नीतिगत सुधारको प्रक्रिया अघि बढिरहेको छ। यातायात व्यवस्थापनको समग्र पक्षको सुधारको लागि विद्यमान सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन तथा नियमावली संशोधनको कारवाही प्रक्रिया अघि बढिरहेको छ। यातायात व्यवस्थापनको संस्थागत सुधारको लागि यातायात व्यवस्था कार्यालयहरूको विद्यमान स्रोत र साधन एवम् कार्य प्रक्रियामा सुधारको कार्य आरम्भ गरिएको छ। त्यस्तै, यातायात व्यवस्था कार्यालयबाट प्रदान गरिने सेवा online मार्फत दिने सम्बन्धमा कार्य भइरहेको छ। यातायात व्यवस्था कार्यालयहरूको विद्यमान संरचनाको सुधार गर्ने सम्बन्धमा संगठन विस्तार (वागमती र धवलागिरी अञ्चलमा प्रस्तावित नयाँ संगठनात्मक संरचनाको स्थापना गर्ने र नारायणी अञ्चलमा अस्थायी कार्यालय स्थापना भएको) सम्बन्धी कार्य अगाडि बढाइएको छ। विभिन्न यातायात व्यवस्था कार्यालयबाट सम्पादन हुने कार्यहरूको विषयमा विभागको तर्फबाट अनुगमन परीक्षण गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी बनाइएको छ। त्यस्तै, यातायात व्यवस्था कार्यालयको अभिलेख प्रणालीलाई वैज्ञानिक र व्यवस्थित बनाउने कार्य प्रक्रिया जारी रहेको छ। यातायात व्यवस्था सम्बन्धी कार्यको समयानुकूल सुधार गरी यसलाई आधुनिक र वैज्ञानिक बनाउने सम्बन्धमा सवारी चालक अनुमतिपत्रको विद्यमान ढाँचामा परिवर्तन गरी विद्युतीय प्रणाली (Electronic Smart Card) र सवारीको हकमा embossed number मा लैजाने सम्बन्धमा कार्य अघि बढिरहेको छ। प्रदुषण नापजाँच सम्बन्धी प्रक्रियालाई वैज्ञानिक र व्यवस्थित बनाउने सन्दर्भमा यातायात व्यवस्था कार्यालय बागमतीमा Vehicle Testing Center स्थापना गर्ने कार्य/प्रक्रिया अघि बढिरहेको छ भने यो सुविधा क्रमशः अन्य स्थान/ठाउँहरूमा विस्तार गरिने योजनाअनुरूप पनि कार्य भइरहेको छ।

तालिका ११ (ग) : यातायात क्षेत्रमा भएका विविध कार्य

क्र.सं.	सम्पादित प्रमुख कार्यहरू	प्रथम आठ महिनाको उपलब्धि
१	डाइभिड्न प्रशिक्षण केन्द्र (सङ्ख्या)	
	दर्ता सङ्ख्या	३३
	नवीकरण सङ्ख्या	४२
२	यातायात सेवा पञ्जिकरण	
३	विभिन्न मोडेलका सवारी साधन दर्ताकाका लागि यातायात व्यवस्था कार्यालयमा लेखी पठाएको	२५५
४	सवारी साधन दर्ता सङ्ख्या	५१,७३१
५	सवारी चालक अनुमतिपत्र (सङ्ख्या)	
	नयाँ वितरण सङ्ख्या	६८,०००
	नवीकरण सङ्ख्या	५०,२५७
	प्रतिलिपि सङ्ख्या/समूह थप	१०,०५०
	नेपालीकरण सङ्ख्या (अञ्चलीकरण)	९५२

स्रोत : यातायात व्यवस्था विभाग, तीनकुने, काठमाडौं

हवाई सेवा

- ११.६ नेपालमा नागरिक उड्डयनको विकास तथा विस्तार गर्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय हवाई सम्पर्कको लागि हवाई उडान, हवाई सञ्चार, हवाई पथ प्रदर्शन र हवाई परिवहन सेवा सञ्चालनलाई सुरक्षित, नियमित, स्तरीय तथा प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले वि.सं. २०५५ मा स्थापना भएको नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरणले नागरिक उड्डयनसँग सम्बन्धित सुरक्षात्मक तथा नियमन कार्य एवम् विमानस्थल विकास तथा सुधार कार्य सुचारुरूपले सञ्चालन गर्दै आएको र विकास कार्यक्रमहरु चालू राखेको छ। प्राधिकरणको संगठन संरचनामा समय-सापेक्ष सुधारका लागि मौजुदा संगठन संरचना पुनरावलोकन गरी पुनर्संरचना गर्ने कार्यको लागि अन्तर्राष्ट्रिय नागरिक उड्डयन संगठन (ICAO) मार्फत विशेषज्ञको सेवा लिने तर्फ पहल भइरहेको छ।
- ११.७ राष्ट्रिय हवाई नीति, २०५० मा व्यापक सुधारसहित पुनर्लेखन भएको हवाई नीति २०६३ नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भई लागू भएको छ। हवाई नीति, २०६३ मा भएको व्यवस्थाअनुसार कार्यान्वयनका लागि कानुनी आधार तयार गर्नुपर्ने आवश्यकता र मौजुदा नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण ऐन, २०५३ मा समय-सापेक्ष संशोधन सम्बन्धमा गृहकार्य भइरहेको छ।
- ११.८ हाल मुलुकभरमा अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल १, क्षेत्रीय हव विमानस्थल (नेपालगञ्ज, विराटनगर, भैरहवा) ३, अन्य आन्तरिक विमानस्थल ४३ र निर्माणाधीन विमानस्थल (कालिकोट, कमलबजार, मसिनेचौर र खानीडाँडा) ४ गरी देशमा जम्मा ५१ वटा विमानस्थलहरु रहेका छन्। यसमध्ये ३३ वटा विमानस्थलमा हवाई सेवा सञ्चालन भइरहेको छ। विभिन्न विमानस्थलहरुको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन र स्वीकृत वजेट-कार्यक्रम अनुसार कार्य सम्पादनको स्थलगत निरीक्षण, मूल्याङ्कन तथा अनुगमन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ। चालू आर्थिक वर्षमा भरतपुर, भैरहवा, सिमरा र पोखरा विमानस्थलको स्थलगत निरीक्षण तथा अनुगमन कार्य सम्पन्न गरिएको र प्रतिवेदनका सिफारिस कार्यान्वयन गरी समस्या समाधान तथा सुधारमा जोड दिइएको छ।
- ११.९ त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल (TIA) सुधार तथा विस्तार गर्ने सिलसिलामा एसियाली विकास बैंक (ADB) को सहयोग अन्तर्गत चालू गुरु योजना सन् २०१५ को समीक्षा भएको छ। साथै, Civil Aviation Sector Development Strategy Plan तयार भई निर्णय प्रक्रियामा रहेको छ। TIA को गुरु योजना बमोजिम नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरणको आफ्नै श्रोतबाट भौतिक पूर्वाधार संरचनाहरुको विकास विस्तार गर्ने सिलसिलामा स्थानीय परामर्शदात्रीहरुको छनौट कार्य सम्पन्न गरी डिजाइन लगत इष्टिमेट गर्ने कार्य सुरु गर्नुका साथै एसियाली विकास बैंकको प्राविधिक सहयोगमा भौतिक पूर्वाधारहरुको विस्तृत अध्ययन गराउने आदि कार्य अन्तर्राष्ट्रियस्तरको परामर्शदात्रीबाट सुरु गर्न आवश्यक कार्य अगाडि बढाइएको छ। TIA सिमानासँगै जोडिएका क्षेत्रहरु (गोठाटार, कोटेश्वर, सिनामङ्गल आदि) मा Corporate Social Responsibility अन्तर्गत सडक, ढल व्यवस्थापन, खानेपानी

आदिको निर्माण गर्ने कार्य साविक भै यस आर्थिक वर्षमा पनि चालू रहेका छन् । TIA को धावनमार्ग तथा ट्याक्सी वेको overlay कार्य तथा अन्तर्राष्ट्रिय वायुयान विसौनी स्थलको विस्तार कार्य सुरु भएको छ । TIA को गुरु योजना बमोजिम विमानस्थलको विकास विस्तार तथा सुरक्षाको लागि कोटेश्वर तथा सिनामङ्गल क्षेत्रमा जग्गा, घर, टहरा आदि अधिग्रहण बापतको मुआब्जा वितरण कार्य सुरु भएको छ । चालू आर्थिक वर्षमा TIA को स्वीकृत कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन कार्य-तालिका बमोजिम भइरहेको र चालू आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा सम्पूर्ण कार्यक्रम सम्पन्न हुने गरी लक्ष्य लिई कार्यलाई तीव्रता दिइएको छ । TIA बाट पर्यटक, यात्रु तथा सेवाग्राहीलाई प्रदान गरिने नियमित उडानहरुका सेवा सुविधाहरु छिटो छरितो एवम् प्रभावकारीरूपमा प्रदान गरिनुका साथै अन्य सुविधाहरु जस्तो सरसफाइ, टर्मिनल व्यवस्थापन, ट्रली सेवा आदिमा व्यापक सुधार गर्नेतर्फ जोड दिइएको छ । TIA मा पर्यटक, यात्रु तथा सेवाग्राहीलाई सुविधाको लागि उच्चस्तरको सेवा प्रदान गर्ने गरी होटलको व्यवस्था गरिएको छ भने Thai Airways International द्वारा उच्चस्तरको लाउन्ज पुनर्निर्माण गरिएको छ । त्यस्तै, विमानस्थलमा प्रवेशको लागि आवश्यक पर्ने विमानस्थल प्रवेश पासको नयाँ संस्करण लागू गरिएको छ । विगत पाँच छ वर्ष अगाडि Domestic Apron बाट Parallel Taxiway जोड्न Link Taxiway बनाइएकोमा विभिन्न कारणले सञ्चालनमा आउन नसकेको तर सञ्चालनमा ल्याउन सके उडान सञ्चालनमा सघाउन पुग्ने हुँदा यथाशीघ्र उक्त LINK Taxiway सञ्चालनमा ल्याउन आवश्यक कार्य अगाडि बढाइएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलनानुरूप नभई नहुने र इ-टिकेटिङ प्रणालीलाई सघाउ पुग्ने एकीकृत रूपमा सम्पूर्ण वायुसेवाहरुद्वारा एउटै सफ्टवेयरबाट यात्रु टिकट जाँचका साथै अन्य सुविधाहरु समेत प्राप्त गर्न सकिने Common User Terminal Equipment (CUTE) प्रणाली लागू गर्ने व्यवस्थाका लागि टेण्डर प्रक्रियामा रहेको छ ।

११.१० वायुसेवा र विभिन्न प्रकारका वायुयानहरुको सञ्चालनमा वृद्धि भएअनुसार आन्तरिक विमानस्थलहरुको स्तरोन्नति तथा विस्तार गरी हवाई सेवालाई सुरक्षित, नियमित तथा भरपर्दो बनाउने क्रममा विमानस्थलको स्तर वृद्धि तथा विस्तारलाई निरन्तरता दिइएको छ । नेपालगञ्ज विमानस्थलको भौतिक पूर्वाधार विकास तथा विस्तार गर्न गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा Exit Taxiway, टावर भवनमा तला थप, कार्गो भवन निर्माण कार्य प्रारम्भ गरिएकोमा उक्त कार्यहरु अन्तिम चरणमा रहेका छन् । चालू आर्थिक वर्षमा ह्याङ्गर, ट्याक्सी वे तथा कार्पार्क एरियाको स्तर वृद्धि गर्ने कार्यक्रम भएअनुसार ठेक्का सम्भौता भई निर्माण कार्य प्रारम्भ गरिएको छ । गौतमबुद्ध विमानस्थललाई क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको रूपमा विस्तार गर्ने क्रममा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा करिब ६२ विघा जग्गा अधिग्रहण गरिएको थियो भने गत आर्थिक वर्षमा अन्य पूर्वाधार विकासको लागि आवश्यक पर्ने करिब २५ विघा जग्गा अधिग्रहण गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । साथै, हालको धावनमार्ग, ट्याक्सी वे तथा एप्रोनको सुदृढीकरण गर्न आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ । पोखरा विमानस्थल तथा चन्द्रगढी विमानस्थलको धावनमार्ग, ट्याक्सी वे तथा एप्रोनको सुधार गर्न आवश्यक कार्य चालू रहेको छ । सुदूरपश्चिमाञ्चल क्षेत्रमा पक्की विमानस्थल नभएको तथा क्षेत्रीय सन्तुलनको दृष्टिले महत्वपूर्ण धनगढी विमानस्थलको स्तरवृद्धि तथा विस्तार

गरी बाह्रै महिना सेवा सञ्चालनयोग्य बनाउन स्थानीय तहबाट पटक पटक अनुरोध भई केही आर्थिक सहभागिता हुने प्रतिवद्धतासमेत भएअनुरूप आयोजना अगाडि बढाइएको छ। मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको सदरमुकाम सुर्खेत स्थित सुर्खेत विमानस्थलको स्तर वृद्धि गर्ने सिलसिलामा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा १०४० मि. x ३० मि. धावनमार्गमा कालोपत्र गर्ने गरी ठेक्का सम्झौता भएअनुसार गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा उक्त कार्य सम्पन्न भएको छ। गत आर्थिक वर्षमा नै ५ वटा DHC-6 वा सो सरहका वायुयानहरु विश्राम गर्न सक्ने पार्किङ्ग एप्रीनको कार्य समेत सम्पन्न भएको छ। चालू आर्थिक वर्षमा ३ वटा MI-17 हेलिकप्टर विश्राम गर्न सक्ने गरी रिजिड पार्किङ्ग एप्रीन निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेअनुसार निर्माण व्यवसायीहरुको पूर्वयोग्यता छनौट गरी बोलपत्र आवाहन गरिएको छ।

११.११ जनकपुर विमानस्थलको धावनमार्ग ३ सय मीटर विस्तार गरी १ हजार २ सय मीटर पुऱ्याउनका लागि आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा निर्माण कार्य प्रारम्भ गरिएकोमा विविध कारणले सो कार्य चालू आर्थिक वर्षमा सो कार्य सम्पन्न भएको छ। यसबाट धावनमार्गको लम्वाई १ हजार २ सय मिटर भएको छ। चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को कार्यक्रमअनुसार साविकको ९ सय मि लम्वाई धावनमार्ग, ट्याक्सी वे तथा एप्रीनको स्तर वृद्धि गर्न निर्माण व्यवसायीहरुको पूर्वयोग्यता छनौट भई बोलपत्र आवाहन गरिएको छ। सिमिकोट/हुम्ला विमानस्थलको धावनमार्ग, ट्याक्सी वे तथा एप्रीन कालोपत्र गर्ने कार्यक्रम अनुरूप आवश्यक कार्य अगाडि बढिरहेको छ।

११.१२ दुर्गम क्षेत्रमा हवाई सेवा विस्तारको लागि विभिन्न विमानस्थलहरुको निर्माण कार्य जारी रहेको छ। यसरी निर्माण कार्य जारी रहेका विमानस्थलहरुमा मुगु/रारा विमानस्थल

(विमानस्थलको विस्तार, सुधार तथा अन्य भौतिक संरचनाहरुको निर्माणका लागि श्रोत पहिचानको लागि सरकारमा अनुरोध भइगएको), कालिकोट विमानस्थल (धावनमार्गको निर्माण कार्य गत आर्थिक वर्षदेखि उपभोक्ता समिति मार्फत ढुङ्गा माटाको कार्य चालू गरिएको), काँगेल्डाँडा विमानस्थल (धावनमार्गको अधिकांश निर्माण कार्य सम्पन्न भएको तर अन्य भौतिक संरचनाहरु निर्माण गर्न बाँकी नै रहेता पनि हाल उक्त विमानस्थलमा सेवा सञ्चालन भइरहेको), कमलबजार विमानस्थल (निर्माण कार्य सम्पन्न भएको तर विविध कारणवश परीक्षण उडान हुन नसकेको), थामखर्क विमानस्थल (धावनमार्ग निर्माण कार्य सम्पन्न भएको र अन्य भौतिक संरचनाहरु निर्माण भई नसकेतापति हाल वायुसेवा निगमबाट सेवा सञ्चालन भइरहेको), मसिने चौर/डोल्पा विमानस्थल (धावनमार्ग निर्माणका निमित्त स्थानीय उपभोक्ता समितिसँग कार्यसम्झौता भई निर्माण कार्य चालू रहेको), डोल्पा/जुफाल विमानस्थल (धावनमार्ग विस्तार कार्यका लागि स्थानीय उपभोक्ता समितिसँग गत आर्थिक वर्षमा भएको कार्य सम्झौता अनुसारको निर्माण कार्य चालू रहेको) र मनमाया राई/खानीडाँडा विमानस्थल (धावनमार्गको निर्माण कार्य प्रायः सम्पन्न भई परीक्षण उडानसमेत गरिएको) प्रमुख रहेका छन्।

११.१३ निजी क्षेत्रलाई वायुसेवा सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्ने नीतिअनुरूप आन्तरिक एवम् अन्तर्राष्ट्रिय हवाई सेवा सञ्चालनसमेतका लागि प्राधिकरणबाट वायुसेवा सञ्चालन अनुमति तथा प्रमाणपत्र (AOC) प्राप्त वायुसेवाहरूको सङ्ख्या ४३ पुगेको छ। AOC प्राप्त ४३ विमान सेवाहरू मध्ये २१ वटा कम्पनीहरूको AOC वैध रहेको छ। वैध AOC भएका वायुसेवा कम्पनीहरू मध्ये १९ वटाले सेवा सञ्चालन गरिरहेका छन्। दुईवटा वायुसेवाले वैध AOC भएर पनि सेवा सञ्चालन गर्न सकेका छैनन्। वायुसेवा कम्पनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाको विश्वसनीयता, नियमितता, उड्डयन सुरक्षा तथा प्रचलित ऐन, नियम तथा प्राविधिक आवश्यकताहरूको परिपूर्ति गर्नुपर्ने प्रावधानहरू अबलम्बन नगरेको जस्तो विषयहरूलाई दृष्टिगत गरी वायुसेवा कम्पनीहरू मध्ये सेवा सञ्चालन नगर्ने र प्रमाणपत्र मात्र जोगाई राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न १६ वटा वायुसेवा कम्पनीहरूको AOC रद्द गरिएको र ६ वटा वायुसेवा कम्पनीहरूको AOC नियमानुसार तोकिएको समयावधिभित्र नवीकरण नभएकोले Invalid हुन गएको छ। यसरी रद्द तथा Invalid AOC को सङ्ख्या २२ पुगेको छ। AOC वैध रहेका २१ वटा वायुसेवाहरू मध्ये चारवटा वायुसेवाहरू मनोरञ्जनात्मक एवम् साहसिक उड्डयन खेलकूद (Aviation Sports) सँग सम्बन्धित रहेका छन्। Aviation Sports सँग सम्बन्धित चारवटा वायुसेवाहरू मध्ये एउटा Ultralight Power Glider र तीन वटा Para Glider कम्पनीहरू सञ्चालनमा रहेका छन्। यसरी मनोरञ्जनात्मक एवम् साहसिक उड्डयन खेलकूदसँग सम्बन्धित वायुसेवाहरूको सङ्ख्या र सेवामा भएको उल्लेख्य विस्तारबाट पर्यटकहरूले अपेक्षित सेवा प्राप्त गर्न सकेको र समग्रमा पर्यटन उद्योगको विकासमा यथेष्ट योगदान पुग्न गएको देखिएको छ। AOC वैध रहेका २१ वटा वायुसेवाहरू मध्ये Aviation Sports सँग सम्बन्धित बाहेक ७ वटा हेलिकप्टर सञ्चालकहरूबाट सेवा निष्पादन (dispense) भइरहेको छ। हेलिकप्टर सञ्चालकहरूबाट नेपालका दुर्गम हिमाली तथा पहाडी भेगहरूमा खाद्यान्न, लत्ता कपडा, औषधि एवम् विकास तथा निर्माण सामग्रीहरूको ढुवानी गर्ने कार्यमा उल्लेख्य योगदान पुग्न गएको छ। त्यसैगरी, पर्यटकहरूलाई नेपालको हिमाल, पहाड तथा सुन्दर प्राकृतिक छटाहरूको दृश्यावलोकन गराउने कार्यमा समेत हेलिकप्टर सञ्चालकहरूको उल्लेख्य सहभागिता रहेको छ। यसरी हेलिकप्टर सेवा सञ्चालनबाट मुलुकको विकास-निर्माणमा सघाउ पुग्नका साथै दुर्गम हिमाली तथा पहाडी जनजीवनको कष्ट निवारणमा सहयोग मिलेको एवम् पर्यटन विकासमा समेत योगदान पुग्न गएको छ।

११.१४ हाल नेपालका तीन वटा वायुसेवा कम्पनीहरूबाट अन्तर्राष्ट्रिय रुट सेक्टरमा सेवा सञ्चालन भइरहेको छ भने विभिन्न मुलुकका अन्य १९ वटा अन्तर्राष्ट्रिय वायुसेवाहरूले नेपाललाई गन्तव्य स्थल राखी नियमित हवाई सेवा सञ्चालन गरिरहेका छन्। यी १९ वटा अन्तर्राष्ट्रिय वायुसेवा कम्पनी र नेपालका ३ वटा अन्तर्राष्ट्रिय हवाई सेवा कम्पनीमध्ये यस आर्थिक वर्षमा पाँचवटा अन्तर्राष्ट्रिय हवाई सेवा सञ्चालकहरू क्रमशः Yeti Airlines International, Hong Kong Express, Silk Air, Dragon Air बाट सेवा सञ्चालन भइरहेको छ। Orient Thai ले केही महिना नियमित उडान सुरु गरी हाल उडान स्थगन गरेको छ। यसरी अन्तर्राष्ट्रिय हवाई सेवाहरूको विकास र

विस्तारबाट पर्यटन विकासमा थप टेवा पुग्नका साथै नेपालको व्यापार प्रवर्द्धनमा समेत सहयोग पुग्न गएको छ ।

- ११.१५ वायुसेवा सञ्चालनका लागि दक्ष प्राविधिकहरूको आवश्यकता हुने र यस्ता दक्ष प्राविधिकको अभावमा हवाई सेवा उद्योगले विभिन्न कठिनाइहरूको सामना गर्नु परेको स्थितिलाई दृष्टिगत गरी दक्ष प्राविधिकहरूलाई स्वदेशमै उत्पादन गरी विदेशी जनशक्तिलाई क्रमशः प्रतिस्थापन गर्ने उद्देश्यबाट भरतपुरमा हवाई उडान प्रशिक्षण संस्था (Flying School) र पोखरामा मनोरञ्जनात्मक एवम् Aviation Sports सम्बन्धी हवाई उडान प्रशिक्षण संस्था सञ्चालनमा रहेको छन् । यसबाट दक्ष जनशक्तिको उत्पादन स्वदेशमा हुन गई उड्डयन उद्योगलाई टेवा पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
- ११.१६ भारत, श्रीलंका, दक्षिण कोरिया, भूटान, जापान, म्यानमार, बंगलादेश, ब्रुनाई, चीन, मलेशिया, सिंगापुर, थाइल्याण्ड, माल्दिभ्स, फिलिपिन्स, ओमान, इजिप्ट, साउदी अरेबिया, जोर्डन, कतार, बहराइन, पाकिस्तान, कुवेत, यु.ए.ई., इजरायल, अष्ट्रिया, फ्रान्स, लक्जेम्बर्ग, रसियन फेडरेसन, जर्मनी, इटली, नेदरल्याण्ड, बेलायत, संयुक्त अधिराज्य र क्रोएसिया गरी जम्मा ३४ मुलुकसँग नेपालले द्विपक्षीय हवाई सेवा सम्झौता तथा समझदारी पत्रमा हस्ताक्षर गरेको छ ।
- ११.१७ काठमाडौं Area Control Center को VHF Coverage बढाउनको लागि RCAG स्टेशन स्थापना गरी V-SAT Network बाट आवद्ध गर्ने कार्यको लागि प्राप्त टेण्डरहरूको मूल्याङ्कन कार्य भइरहेको छ । काठमाडौं उपत्यकाको उपयुक्त Hill Top मा Alternate Repeater Station स्थापना गर्ने कार्यको लागि परामर्शदातृबाट रिपोर्ट प्राप्त भएको छ, जसअनुसार ललितपुरको भट्टेडाँडामा Alternate Repeater Station को लागि सबैभन्दा बढी उपयुक्त Site भएको सिफारिस भएको छ । उक्त Site मा उपकरणहरू लगी Live Test गरी Site यकीन गर्ने तथा Site मा Approach गर्नको लागि खुट्किलो बाटो तयार गर्न Drawing/Design सम्बन्धी कार्य भइरहेको छ । काठमाडौं, विराटनगर, नेपालगञ्ज, भैरहवा, पोखरा तथा सिमरा नागरिक उड्डयन कार्यालय बीच ISDN Data Link Communication सञ्चालन कार्य गर्नको लागि दूरसञ्चार तथा World Link जस्ता सेवा प्रदायक संस्थसँग समन्वय राखी Specification तयार गर्ने कार्य प्रक्रियामा रहेको छ । त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल (TIA) मा Automatic Dependent Surveillance Broadcast (ADSB) System को सम्भाव्यता अध्ययन कार्य सम्पन्न भएको छ । TIA मा ATS Message Handling System (AMHS) स्थापना गर्नको लागि सम्भाव्यता अध्ययन गराउने कार्यको लागि TOR स्वीकृतिको प्रक्रियामा रहेको छ ।
- ११.१८ हिमालय पार उडान, पूर्व पश्चिम अन्तर्राष्ट्रिय उडानहरूले नेपालको आकाश अधिकतम उपयोग हुने गरी हवाई मार्ग प्रवर्द्धन गर्ने नीति अनुरूप ICAO को अगुवाइमा पूर्व-पश्चिम लामो दूरीका अन्तर्राष्ट्रिय हवाई मार्गमा नेपालको वायुक्षेत्र समेत समावेश हुने गरी Trans Himalayan Route र पूर्व-पश्चिम (कुन्मीङ्ग-

काठमाडौँ-दिल्ली) हिमालयन रुट स्थापना गर्न ICAO लगायत सम्बद्ध राष्ट्रहरूसँग समन्वय गर्ने कार्य जारी रहेको छ। नेपाल र चीनबीच सिधा हवाई मार्ग काठमाडौँ-बेजिङ्ग/साङ्घाई स्थापना गर्ने प्रयास स्वरूप प्राधिकरण तथा चीनको नागरिक उड्डयन प्राधिकरणबीच समन्वय भई काठमाडौँदेखि लखनऊसम्मको हालको रुट B 345 लाई काठमाडौँदेखि ल्हासासम्म विस्तार गरिएको छ। साथै, काठमाडौँ एरिया कन्ट्रोल र ल्हासा एरिया कन्ट्रोलबीच काठमाडौँमा सहमतिपत्र (LOA) मा हस्ताक्षर भई लागू भएको छ। निकट भविष्यमा नेपाल-भारतबीचका हवाई मार्ग तथा ATS Coordination Procedures सम्बन्धी LOA गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक पूर्व तयारी गरिएको छ। नेपाल र भारतबीच हवाई सम्झौतावार्ता हुँदा प्राविधिक छलफल गरी अन्तिम रूप दिने गरी काठमाडौँबाट महेन्द्रनगर हुँदै दिल्ली जाने रुट L 626 स्थापनाको प्रक्रियामा रहेको छ।

११.१९ आन्तरिक हवाई मार्ग तथा वायुक्षेत्रको समुचित सुधारको लागि विभिन्न विमानस्थलमा यान्त्रिक उडान विधि (Instrument Flight Procedures), वायुक्षेत्रको संशोधन (Revision of Air Space) लगायतका कार्यहरू भइरहेका छन्। त्यस्तै, नेपालको Aeronautical Chart लाई Digitized गरी सम्पूर्ण Procedure, Route, Approach र Departure Chart आदिको Database तयार गरिएको छ। नयाँ Aeronautical Chart प्रकाशन गर्नेतर्फ आवश्यक कार्यवाही भइरहेको छ। साथै, नेपाली वायुक्षेत्रको सुधार गर्ने क्रममा विभिन्न रुट तथा कार्यविधिहरू परिमार्जन गरी AIP Nepal को नयाँ संस्करण प्रकाशनको तयारी भइरहेको छ। यसैगरी, Air Traffic Control Manual मा समेत समय सापेक्ष संशोधन गर्ने कार्य भइरहेको छ। भू-उपग्रह (GPS) मा आधारित नेभिगेसन प्रणाली क्रमिकरूपमा लागू गर्ने उद्देश्यले यस वर्ष GNSS Database तयार गरी सुरुमा १, २ वटा विमानस्थल (विराटनगर, चन्द्रगढी) मा GPS Approach र Departure लागू गराउन पूर्वधारका कार्यहरू भइरहेका छन्।

११.२० हवाई यातायातको सुरक्षा विरुद्धको थ्रेटको परिवर्तित स्वरूप र त्यस्ता थ्रेटको मुकाबिला गर्न अवलम्बन गरिनु पर्ने रणनीतिको निमित्त ICAO ले हवाई सुरक्षा सम्बन्धमा प्रतिपादन गरेका मापदण्डहरूको सङ्गालो Annex-17 का सबै प्रावधानहरू ICAO का सम्पूर्ण सदस्य राष्ट्रहरूमा पूर्णरूपमा कार्यान्वयन हुनु पर्ने निष्कर्ष गरेको र सो कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन गर्न ICAO Universal Aviation Security Audit Programme (USAP) अन्तर्गत सन् २००३ बाट यसका सम्पूर्ण सदस्य राष्ट्रहरूको हवाई सुरक्षा अडिट गर्ने कार्य प्रारम्भ गरी सन् २००७ डिसेम्बरसम्म प्रायः सबै राष्ट्रको अडिट सम्पन्न भएको छ। यस क्रममा सन् २००६ को फेब्रुअरीमा नेपालको ICAO Aviation Security Audit सम्पन्न भएको छ। अडिटबाट गरिएका सिफारिसहरूमा उल्लेखित त्रुटिहरू सुधारको निमित्त अडिट प्रावधान बमोजिम समय सीमासमेत उल्लेख गरी Corrective Action Plan तयार गरी ICAO मा पठाइएको र Corrective Action Plan मा उल्लेखित कार्यहरूको प्रगतिको अनुगमन गर्न ICAO AVSEC Audit केन्द्रीय अनुगमन टोली गठन भएकोमा अडिटबाट भएका सिफारिसहरू मध्ये प्राधिकरणको तर्फबाट गर्नुपर्ने कार्यहरूको अनुगमन गर्न आवश्यक व्यवस्था भइरहेको छ। हवाई सुरक्षाका सम्पूर्ण गतिविधिहरूको नीतिगत निर्णय

निकासाको निमित्त र निर्णय गरिएका विषयहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा केन्द्रीयस्तरमा समन्वयको निमित्त हवाई सुरक्षा व्यवस्था नियमावली २०४६ बमोजिम राष्ट्रिय नागरिक उड्डयन सुरक्षा समितिबाट भएका निर्णयहरू कार्यान्वयन गर्नुका साथै विमानस्थलस्तरमा हवाई सुरक्षासम्बन्धी कार्यको कार्यान्वयन गर्न तथा तिनको समन्वय गर्न नेपालका सबै विमानस्थलहरूमा विमानस्थल सुरक्षा समितिहरू गठन भई क्रियाशील रहेका छन्। ICAO को हवाई सुरक्षासम्बन्धी Annex-17 मा उल्लेखित प्रावधान बमोजिम हवाई सुरक्षासम्बन्धी विविध उपायहरू र त्यस्ता उपायहरूको कार्यान्वयनको जिम्मेवारीको बाँडफाँडका साथै मुख्यरूपमा हवाई सुरक्षाको समन्वयसम्बन्धी प्रावधानहरू समावेश भएको राष्ट्रिय हवाई सुरक्षा कार्यक्रम, राष्ट्रिय नागरिक उड्डयन सुरक्षा समितिबाट २०५२ सालमा स्वीकृति भई लागू गरिएको छ।

११.२१ नेपालको जटिल भौगोलिक स्वरूप र सो बमोजिम आवश्यक पर्ने सञ्चार तथा उड्डयन उपकरणहरू स्थापनाका कठिनाइहरूका कारण उडान सुरक्षा (Flight Safety) को स्तरलाई उच्चतम कायम राख्नु प्रमुख चुनौतिको रूपमा रहेको छ। ICAO द्वारा सञ्चालित विश्वव्यापी सुरक्षा निगरानी कार्यक्रममा नेपालको सक्रिय सहभागिता रहनुका साथै अडिटका सिफारिसहरू कार्यान्वयनमा उल्लेखनीय प्रगति भएको छ। विभिन्न वायुसेवाहरूको अडिट, निरीक्षण, नियमन तथा अनुगमन कार्यलाई निरन्तरता दिइएको र दुर्घटना जाँच आयोगका सिफारिसहरूको कार्यान्वयनमा जोड दिइएको छ। Flight Safety लाई उच्च प्राथमिकता दिई यस वर्ष पनि "Recent Trend in Aircraft Maintenance and Airworthiness" सम्बन्धी सेमिनारलगायत विभिन्न चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको छ। साथै, Flying School Requirements सम्बन्धी Manual तथा Designated Check Pilot (DCP) Manual तयार गरी प्रकाशनमा ल्याइएको छ। IUSOAP Audit र सोको सिफारिसहरू कार्यान्वयन सम्बन्धमा ICAO को सम्पूर्ण Annex हरूको काम कारवाहीहरू सम्पादन/सञ्चालन गर्नका लागि high-level committee गठन भई सो अन्तर्गतका sub-committee हरूबाट कार्य प्रारम्भ गरिसकिएको छ। त्यस्तै, COSCAP-SA कार्यक्रम अन्तर्गत तेस्रो चरणको कार्यलाई निरन्तरता दिन नेपाल सरकारबाट स्वीकृति भइसकेको छ। विभिन्न वायुसेवाहरूमा कार्यरत Pilot हरूको check सम्बन्धी प्राधिकरणले वहन गर्दै आएको उत्तरदायित्व वायुसेवाहरूमा नै designate गर्ने उद्देश्यले वायुसेवामै कार्यरत Pilot हरू मध्येबाट योग्यता, अनुभव र दक्षताको पहिचान गरी सक्षम र योग्य देखिन आएका Instructor Pilot हरूमध्येबाट वायुसेवामा रहेका वायुयान सङ्ख्या हेरी आवश्यक DCP को व्यवस्था मिलाइएको छ।

११.२२ नेपालमा स्थिर पखेटा (फिक्सड विङ्ग) भएको वायुयान ३९, रोटर विङ्ग (हेलिकप्टर) १६, एभिएशन स्पोर्ट्स ३ गरी वायुयानको कुल सङ्ख्या ४३ रहेको छ। प्राधिकरणबाट कमर्सियल पाइलट लाइसेन्स ३ सय १३, एयरलाइन ट्रान्सपोर्ट पाइलट (ए. टि. पि. एल.) २ हजार २ सय ३९, फ्लाइट अपरेसन्स अफिसर ५१, अल्ट्रालाइट एअरक्राफ्ट लाइसेन्स १, अथोराइजेशन १ सय ६०, फ्लाइट इन्जिनियर ३ र एयरक्राफ्ट मेन्टेनेन्स टेक्निसियन (AMT) २ सय ५० जना प्राविधिक जनशक्तिले लाइसेन्स प्राप्त गरेका छन्।

११.२३ ICAO द्वारा निर्धारित स्तरको विमानस्थल उद्धार तथा अग्नी निवारण सेवा विस्तार, विकास एवम् सुदृढीकरण गर्ने नीतिअनुरूप TIA मा ८-क्याटगरीको सेवा सञ्चालन गरिदै आएको छ। पोखरा, सिमरा, गौतमबुद्ध, विराटनगर तथा नेपालगञ्ज विमानस्थलहरूमा ५ - क्याटगरीको सेवा प्रदान गर्न सकिने गरी fire vehicles उपलब्ध भई सेवा सञ्चालनमा रहेको छ। विमानस्थल उद्धार तथा अग्नि निवारण सेवालाई आवश्यक जनशक्ति थप गरिएको र सेवालाई सुचारुरूपले सञ्चालन गर्न दक्ष जनशक्ति परिचालन गरी अग्नि निवारण यन्त्रलाई मर्मत सम्भार कार्य गर्दै आइएको छ। TIA को क्याटगरीअनुसार उद्धार तथा अग्नि निवारण सेवा प्रदान गर्न साथै अन्य सेवा प्रदान गरिएका विमानस्थलहरूमा यो सेवालाई ICAO को मापदण्डअनुरूप वृद्धि गर्न तीन-वर्षिय अन्तरिम योजना तयार पारिएको छ। TIA मा जडित ATS सञ्चार तथा उड्डयन सहायक प्रणाली तथा राडार प्रणालीमा देखिएका समस्याहरू तत्काल समाधान गर्न जरुरी भएको र प्राधिकरणको आन्तरिक श्रोतबाट सुधार गर्न सम्भव नभएकोले आकस्मिक आयोजना प्रस्ताव तयार गरी जापान सरकारसँग सहयोगको लागि कार्य भइरहेको छ।

११.२४ धनगढी र सिमरा विमानस्थलहरूलाई रात्री उडानयोग्य तुल्याउन धनगढी विमानस्थलमा VOR/DME सहित एयर फिल्ड लाइटिंग सिस्टम र सिमरामा एयर फिल्ड लाइटिंग जडान गर्न आवश्यक भएको र सोको लागि प्राधिकरणको आन्तरिक श्रोतबाट सम्भव नभएकोले सम्भाव्य दातृ निकायबाट सहयोग व्यवस्थाका लागि करिब रु. २० करोड ५० लाखको आयोजना प्रस्ताव तयार गरिएकोमा हालसम्म दातृ निकायको प्रस्ताव प्राप्त हुन नसकेकोले सो कार्य अगाडि बढ्न सकेको छैन। पोखरा नयाँ विमानस्थललाई क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको रूपमा विकसित गर्न करिब रु. ४ अरब लाग्ने भएको र सोको लागि अन्तर्राष्ट्रिय दातृ संस्थासँग पहल भइरहेको छ भने प्रारम्भिक कार्यको लागि नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरणको बजेटबाट Site Office स्थापना गर्ने कार्य पूरा भएको छ। नयाँ अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल निर्माणको लागि विगतमा केही ठाउँहरूमा सर्भेक्षण कार्य भएको छ। नेपाल सरकारको चालु आर्थिक वर्षको स्वीकृत कार्यक्रममा स्थान चयन गर्ने तथा लगानीको प्रारूप तयार गर्ने लक्ष्य रहेको र सोको कार्यान्वयन प्राधिकरणबाट गर्न तोकिए अनुसार कार्यक्रम तयार गरिएको र सिमरा, निजगढलाई नै दोस्रो अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल निर्माण गर्ने गरी स्थान चयन भएको छ।

सूचना तथा सञ्चार

हुलाक सेवा

११.२५ सूचना तथा सञ्चारको क्षेत्रमा सबैभन्दा पुरानो, जनसाधारणले अध्याधिक प्रयोग गर्ने र गाउँ-गाउँसम्म आफ्नो संस्थागत सञ्जाल विस्तार भएको सेवा हुलाक सेवा हो। हाल देशमा क्षेत्रीयस्तर, जिल्लास्तर र इलाकास्तर तथा अतिरिक्त हुलाकसमेत गरी कुल ३ हजार ९ सय ९२ हुलाक कार्यालयद्वारा यो सेवा उपलब्ध भइरहेको छ। हुलाक कार्यालयहरूले चिठ्ठीपत्र पुलिन्दा ओसारपसारका अतिरिक्त हुलाक टिकट प्रकाशन,

हुलाक बचत बैंकको व्यवस्था, धनादेश सेवा, E-DV को फाराम भर्ने सेवा, द्रुत डाँक सेवा जस्ता कार्यलाई निरन्तरता दिदै e-post सेवा पनि प्रारम्भ गरेका छन्। e-post सेवा धनकुटा, काभ्रेपलाञ्चोक र सुर्खेतमा अन्तर्राष्ट्रिय दूरसञ्चार संघ (ITU) र अन्तर्राष्ट्रिय हुलाक संघ (UPU) को सहयोगमा प्रारम्भ गरिएको छ। धनादेश सेवा नेपाल राज्यका विभिन्न हुलाकहरुका अतिरिक्त अन्य ६ वटा वैदेशिक मुलुकहरूसँग समेत सञ्चालन भएको छ। देशका १ सय १७ हुलाक कार्यालयबाट सञ्चालन भइरहेको हुलाक बचत बैंकमा करिब ७६ करोड ५७ लाख रुपैयाँ सङ्कलन भएकोमा ५५ करोड ६१ लाख रुपैयाँ लगानी भएको छ। द्रुत वैदेशिक हुलाक सेवा ३८ विदेशी राष्ट्रमा र आन्तरिक द्रुत हुलाक सेवा ६० स्थानमा सञ्चालन हुँदै आएको छ। हुलाक सेवाको प्रभावकारिता, छिटो छरितोपन तथा कार्य प्रणालीमा सरलता ल्याउन ९ स्थानमा counter को automation गरिएको छ। साथै, विदेशमा जाने डाँक थैलाहरूमा व्यवस्थित रेकर्ड तथा गन्तव्य पहुँचको लागि Track and Trace System लागू गरिएको छ। गोश्वारा हुलाक कार्यालय, डिल्लीबजार इलाका हुलाक कार्यालय र भोटाहिटी हुलाक कार्यालयबाट मात्र वैदेशिक द्रुत हुलाक सेवा दर्ता गरिदै आएकोमा नेपालगञ्ज र चितवनबाट समेत दर्ता गर्न सुरु गरिएको छ।

दूरसञ्चार सेवा

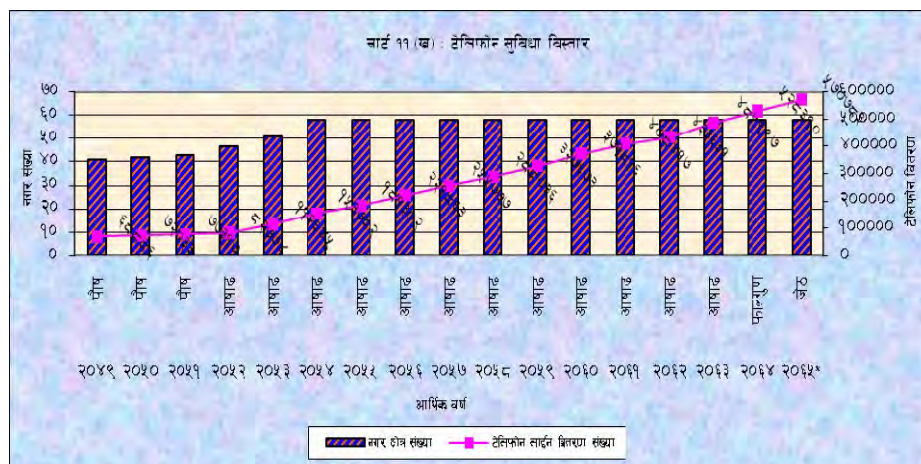
११.२६ दूरसञ्चार क्षेत्रको नियामक निकायकारूपमा स्थापित नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणबाट चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनासम्म जम्मा २ सय ८ वटा इजाजत प्रदान गरिएकोमा ४३ वटाको इजाजत रद्द भई १ सय ६५ वटाले सेवा प्रदान गरिरहेका छन् जसमध्ये आधारभूत टेलिफोन सेवा २, सेलुलर मोबाइल सेवा २, इण्टरनेट (इमेलसहित) ३२, भीस्याट नेटवर्क सेवा प्रदायक ७, भीस्याट सेवा प्रयोगकर्ता १ सय १०, भिडियो कन्फरेन्सिङ्ग १, GMPCS सेवा ३, ग्रामीण दूरसञ्चार सेवा १, स्थानीय डाटा नेटवर्क सेवा १ र लिमिटेड मोविलिटी तर्फ ६ वटा संस्थाहरूले इजाजतपत्र लिई सेवा प्रदान गरिरहेका छन्। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुनसम्ममा नेपालका ३ हजार २ सय १२ गा.वि.स.हरूमा टेलिफोन सेवा उपलब्ध भएको छ।

तालिका ११ (घ) : टेलिफोन सेवा (एक्सचेञ्ज) विस्तार

शीर्षक	आर्थिक वर्ष			
	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५ *	२०६३/६४ फागुनसम्मको कुल जम्मा
कुल जम्मा				
(क) नगर क्षेत्र संख्या	५८	५८	५८	५८
(ख) टेलिफोन लाइन वितरण संख्या	४३३६३१	४८५९९७	४२३९३	५२८३९०
(ग) टेलिफोन लाइन प्रतिहजार	१८.७	२१.०	-	२२.८२
जनसंख्यामा**				

* प्रथम आठ महिना, ** राष्ट्रिय जनगणना २०५८ को जनसंख्या (२,३१,५१,४२३) मा आधारित
द्रष्टव्य : सबै एक्सचेञ्जहरू डिजिटल स्वचालितमा रहेको
स्रोत : नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी, भद्रकाली प्लाजा, काठमाडौं

११.२७ दुर्गम तथा अतिदुर्गम ३ सय ९८ गा.वि.स.हरुमा टेलिफोन सेवा पुर्‍याउन दूरसञ्चार क्षेत्र सुधार आयोजना अन्तर्गत नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण मार्फत नयाँ सेवाप्रदायकलाई अनुमतिपत्र प्रदान गरिएको छ। त्यस्तै, मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा आधारभूत संरचना स्थापित गरी मध्य, सुदूर र पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका २ सय ७३ गा.वि.स.मा टेलिफोन सेवा क्रमशः पुर्‍याउनका लागि नयाँ सेवा प्रदायकलाई अनुमतिपत्र प्रदान गरिएको छ। ग्रामीण दूरसञ्चार आयोजनाका लागि विनियोजित रकम नेपाल टेलिकमलाई प्रदान गरी चालू आर्थिक वर्ष भित्रै बाँकी गा.वि.स.मा टेलिफोन सेवा पुर्‍याउने गरी नेपाल टेलिकमबाट कार्य प्रारम्भ भएको छ। साथै, CDMA प्रविधिको पहुँच मुलुकका ७५ जिल्लामा तथा GSM को पहुँच ७२ जिल्लामा पुगेको छ।

११.२८ दूरसञ्चार सेवा प्रदायकहरुबाट २०६४ फागुनसम्ममा कुल ३५ लाख ९६ हजार ३ सय ४० लाइन टेलिफोन वितरण भएको छ, जसमध्ये फिक्स्ड लाइनतर्फ ५ लाख २५ हजार ४ सय ४६ लाइन टेलिफोन वितरण भई सेवा सञ्चालनमा रहेको छ। CDMA प्रविधितर्फ ४ लाख ९७ हजार ८४, GSM मोबाइलतर्फ २५ लाख ७० हजार ५ सय ६० संख्या, VSAT तर्फ ३ हजार २ सय ५० ग्राहकसङ्ख्या पुगेको छ। इण्टरनेट सेवा प्रयोगकर्ताको सङ्ख्या करिब ३ लाख पुगेको छ। भौगोलिक विकटतायुक्त दुर्गम क्षेत्रहरुमा समेत सेवा पुर्‍याउने उद्देश्यले CDMA प्रविधिमा आधारित टेलिफोन सेवा तथा मोबाइल सेवालाई देशका अन्य भागहरुमा समेत पुर्‍याउनका लागि आवश्यक कार्य भइरहेको छ।

सूचना सम्प्रेषण

११.२९ सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय अन्तर्गत सूचना विभाग, प्रेस काउन्सिल, राष्ट्रिय समाचार समिति र गोरखापत्र संस्थानले छापा सञ्चार माध्यमबाट सूचना सम्प्रेषणको काम गरिरहेका छन्। गोरखापत्र संस्थानले आफ्ना नियमित प्रकाशनलाई थप विविधीकरण गर्ने सन्दर्भमा २०६४ असोज १ गतेदेखि विभिन्न राष्ट्रिय भाषाका

समाचार तथा लेख रचना आदि प्रकाशन गर्ने कार्य सुरु गरेको छ। त्यस्तै, गोरखापत्रका क्षेत्रीय संस्करणहरू सुरु गर्ने सम्बन्धमा तयारी भइरहेको छ।

११.३० प्रेस काउन्सिल नेपालले स्वस्थ र मर्यादित पत्रकारिताको विकासको लागि पत्रकार आचार संहिताको नियमित अनुगमन गर्ने कार्य गरिरहेको छ। पत्रपत्रिकाको वर्गीकरण गर्ने कार्य लक्ष्यअनुरूप सम्पन्न भएको छ। कम्प्याक्ट डिस्क रोम प्रविधिबाट पत्रपत्रिकाका पेज स्क्यानइङ्ग गरी कम्प्याक्ट डिस्क मा सुरक्षित गरिएको छ। मिडिया विकास कोषबाट मोफसलको पत्रकारिताको विकासका लागि बैंक कर्जामा सहूलियत उपलब्ध गराउँदै आइएको छ। साथै, तीन-तीन महिनामा बुलेटिन प्रकाशन गर्ने तथा प्रेस क्लिपिङ्ग सेवा उपलब्ध गराउँदै आइएको छ।

११.३१ २०६४ फागुन मसान्तसम्ममा विभिन्न जिल्लाहरूमा दर्ता भएका पत्रपत्रिकाहरूको सङ्ख्या ४ हजार ८ सय ७१ पुगेको छ। तीमध्ये दैनिक ३ सय ६२ वटा, अर्द्ध-साप्ताहिक ११ वटा, साप्ताहिक १ हजार ७ सय ७८ वटा, पाक्षिक २ सय ४२ वटा, मासिक १ हजार ४ सय ६२ वटा, द्वैमासिक २ सय ८४ वटा, त्रैमासिक ४ सय ५५ वटा, चौमासिक २६ वटा, अर्द्ध-वार्षिक ६७ वटा र वार्षिक ८१ वटा पत्रपत्रिकाहरू रहेका छन्।

तालिका ११ (ड) : भाषागतरूपमा पत्रिकाहरूको सङ्ख्या

भाषा	सङ्ख्या
नेपाली	३,३६५
अङ्ग्रेजी	३८७
नेपाली-अङ्ग्रेजी	८४०
नेवारी	२८
हिन्दी	१४
मैथिली	१५
थारू	५
तामाङ्ग	२
भोजपुरी	३
संस्कृत	२
उर्दू	२
तिब्बती	१
लिम्बू	२
डोटेली	२
अन्य	२०३
जम्मा	४,८७१

स्रोत: सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय

११.३२ सूचना सम्प्रेषणलाई प्रभावकारी, छिटो छरितो र व्यवस्थित बनाउन आवश्यक पर्ने सूचना सम्प्रेषण कक्ष सुदृढीकरण गर्न विविध सूचनामूलक सामग्रीहरू विभागको वेब साइटमा राख्ने काम भएको छ। उच्चस्तरीय व्यक्तित्व सम्मिलित कार्यक्रमका

फोटोहरू र विभिन्न सरकारी निकायका विज्ञप्तिहरू प्राप्त गर्न सकिने व्यवस्था मिलाइएको छ । यसका अतिरिक्त प्रेस शाखा, फोटो शाखाको सुदृढीकरण र कर्मचारी प्रशिक्षण तथा तालिम एवम् पत्रकार अन्तर्क्रिया, सूचना सामग्री प्रकाशनजस्ता कार्यक्रमहरू पनि सम्पन्न भएका छन् ।

टेलिभिजन प्रसारण सेवा

११.३३ हाल नेपालमा सरकारी स्वामित्वका २ वटा तथा निजीक्षेत्रका २० वटा गरी २२ वटा टेलिभिजन च्यानलले अनुमति प्राप्त गरी ७ वटा टेलिभिजनले कार्यक्रम प्रसारण गरिरहेका छन् । सरकारी स्वामित्वमा रहेको नेपाल टेलिभिजनले २०६३ असार १ गतेदेखि स्याटेलाइटका माध्यमबाट स्वदेश तथा विदेशमा प्रसारण सिग्नल पुऱ्याई २४ सै घण्टा प्रसारण गरिरहेको छ । यसको प्रसारण सिग्नल २२ वटा मुलुकमा पुगेको छ । द्वन्द्वका क्रममा क्षतिग्रस्त दाङ प्रसारण केन्द्रको पुनर्निर्माण कार्य सम्पन्न भई प्रसारण आरम्भ भएको छ भने गुल्मी जिल्लाको अर्जुन डाँडामा संरचना निर्माण गरी प्रसारण विस्तार गरिएको छ । नेपाल टेलिभिजनको प्रसारण पहुँच ४५ प्रतिशत भू-भाग तथा ६६ प्रतिशत जनतामा पुगेको छ । केवल (cable) टेलिभिजन प्रसारणका लागि २०६४ फागुनसम्म ५ सय २९ वटा इजाजत जारी गरिएकोमा ३ सय ९५ वटा प्रसारणरत रहेका छन् ।

रेडियो प्रसारण सेवा

११.३४ रेडियो नेपालको मौजुदा प्रसारण पहुँच ७० प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको छ । रेडियो नेपालले आफ्नो प्रसारण सुधार तथा विस्तारका लागि जापानी सहयोगमा बर्दिवास, भैँसेपाटी र पोखरामा ट्रान्समिटरमा उपकरण जडान तथा सिभिल कार्य सम्पन्न गर्नुका साथै सिंहदरबारस्थित स्टुडियोमा उपकरणहरू प्रतिस्थापन गरी कार्यक्रम उत्पादन र केन्द्रीय प्रसारणमा सुधार ल्याएको छ । गमगढी र दुनैमा एफ.एम. रिले केन्द्रको स्थापनाका लागि आवश्यकतानुसारको उपकरण खरिदका लागि बोलपत्र आह्वान भएको छ । रेडियो प्रसारणलाई internet मार्फत online गरिएको छ । मुलुकका पाँचै विकास क्षेत्रमा स्थापित मिडियमवेभ प्रसारण केन्द्रहरूबाट विभिन्न २० राष्ट्रिय भाषामा गीत-संगीत कार्यक्रम तथा समाचार प्रसारण हुने गरेको छ ।

११.३५ निजी क्षेत्रमा पनि मनोरञ्जनात्मक एवम् सूचनामूलक कार्यक्रमहरू प्रसारण गर्ने उद्देश्यले फ्रिक्वेन्सी मोड्युलेशन प्रणालीमा रेडियो प्रसारण केन्द्र सञ्चालन गर्न २०६४ फागुनसम्म निजी क्षेत्रका २ सय ६१ वटा संस्थालाई इजाजतपत्र प्रदान गरिएकोमा १ सय २९ वटाले नियमित प्रसारणको स्वीकृति प्राप्त गरेका छन् ।

मुद्रण सेवा

११.३६ वि.सं. २०४९ मा राष्ट्रिय सञ्चार नीति लागू गरिएपछि नेपालमा सुरक्षण मुद्रणको अवधारणाको सुरुवात भएको हो । मुद्रण विभागलाई स्वायत्त बनाई सक्षम व्यावसायिक र स्तरयुक्त सेवा प्रदान गर्न सुरक्षण मुद्रणालयको रूपमा विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता

महसुस गरी सोको लागि आवश्यक आयोजना र बजेट प्रस्ताव गर्ने कार्य भइरहेको छ। मुद्रण विभागबाट नेपाली नागरिकता प्रमाणपत्र, भिसा स्टिकर, आर्थिक सर्वेक्षण, बजेट वक्तव्य, बजेट सम्बन्धी पुस्तिकाहरु, नेपाल राजपत्र, Foreign Employment Permit Sticker, उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्का प्रश्नपत्रहरु, हुलाक पोष्टकार्ड, संवैधानिक अङ्गहरुका वार्षिक प्रतिवेदन, निकासी पैठारी रसिद, वित्तीय संस्थाका चेकबुक, काठमाडौं महानगरपालिकाको मालपोत रसिद र प्रवेशपास सुरक्षण मुद्रणका रूपमा मुद्रित भएका छन्। मुद्रण विभागबाट आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन मसान्तसम्मको ८ महिनाको राजस्ववापत रु. २१ लाख २५ हजार रकम सङ्कलन भएको छ।

चलचित्र

११.३७ चलचित्र क्षेत्रको विकास, विस्तार र प्रवर्द्धन तथा नेपाली कला, संस्कृतिलाई संरक्षण गर्दै देश विदेशमा सोको प्रचारप्रसार गर्न चलचित्र विकास बोर्ड प्रयत्नशील छ। चलचित्र विकास बोर्डले आफ्नै नवनिर्मित भवनमा यान्त्रिकीकरण तथा फर्निसिङ्का लागि बोलपत्र आह्वान गरेको छ। चलचित्र विकास बोर्डको ऐनको मस्यौदा तयार गर्न गठित कार्यदलले कार्य गरिरहेको छ। चलचित्र विकास शुल्कको प्रभावकारी अनुगमन गरिएको छ। नेपाललाई चलचित्र छायाङ्कनको गन्तव्यस्थलको रूपमा परिचित गराउने उद्देश्य अनुरूप चलचित्र पर्यटनको अवधारणा तयार गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ। चलचित्र सम्बन्धी सूचनाहरु एकै स्थानबाट उपलब्ध गराउने उद्देश्यले चलचित्र सूचना केन्द्रको स्थापना गरिएको छ।

चुनौतीहरू

११.३८ सडक यातायातको विकासमा भौगोलिक जटिलता, सडक निर्माणका क्रममा आवश्यक पर्ने भौतिक सामग्रीको अनुपलब्धता, समयमा कार्यक्रम स्वीकृत हुन नसक्नु, जनसहभागिताको परिचालन पर्याप्त मात्रामा हुन नसक्नु जस्ता चुनौतीहरू विद्यमान छन्।

११.३९ यातायात व्यवस्थापनको क्षेत्रमा बढ्दै गएको कार्यबोभको आधारमा जनशक्ति र कार्यप्रक्रिया सुदृढ हुन नसक्दा दैनिक कार्यसम्पादन गर्न कठिनाई, अभिलेख दुरुस्त र अद्यावधिक नभएकोले कार्यसम्पादनमा कठिनाई, सवारी साधनको बढ्दो सङ्ख्याअनुरूप अपर्याप्त स्रोत साधन र जनशक्तिबाटै कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने अवस्था र भौतिक पूर्वाधारको कमी जस्ता पक्ष चुनौतीको रूपमा रहेका छन्।

११.४० सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको क्षेत्रमा भएको द्रुततर विकासको गतिलाई पक्रन नसकेको अवस्था, सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रको लागि लगानीको स्रोतको कमी र कार्यान्वयनका क्रममा अपेक्षित समन्वयको कमी आदि प्रमुख चुनौतीका रूपमा रहेका छन्। बहु-आमसञ्चारका अन्य माध्यमहरुबाट प्राप्त हुने जनजागरणलाई एकीकृत र समन्वयात्मकरूपमा प्रयोग गर्न नसक्नु, पर्याप्त जनशक्ति उपलब्ध नहुनु र सञ्चारका

प्रभावकारी साधनको विस्तार समानुपातिकरूपमा विस्तार नहुनु सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रका चुनौती रहेका छन् ।

११.४१ सञ्चारको क्षेत्रमा निजी क्षेत्रसँग प्रतिस्पर्धा गर्नुपर्ने अवस्था सृजना भइसक्दासमेत सञ्चारको सम्भाव्य क्षमता उपयोग गर्ने तथा जनताको माग पूर्ति गर्ने गरी टेलिफोन सेवा उपलब्ध गराउन आवश्यक व्यवस्था मिलाउनुपर्ने एवम् उपलब्ध सेवामा गुणस्तरता कायम गर्नु पर्ने चुनौती पनि टड्कारो देखिन्छ ।

११.४२ स्थानीय सडक सम्बन्धी निकायहरुबाट वार्षिक कार्यक्रमहरु समय भित्र प्राप्त हुन नसक्नु; सडक बोर्डलाई बुझाउनुपर्ने दस्तुर सिधै बोर्डको खातामा जम्मा गर्नुपर्ने प्रावधान भएपनि जम्मा हुन नसक्नु र स्थानीय निकायहरु अन्तर्गत हुने सडक मर्मत सम्भारका कार्यहरु उपभोक्ता समितिबाट हुने गरेको कारण प्राविधिक सुपरिवेक्षण न्यून हुनु जस्ता समस्याहरु रहेका छन् ।

१२. सामाजिक क्षेत्र

शिक्षा

सामुदायिक विद्यालय

१२.१ विकेन्द्रीकरण कार्यान्वयन कार्ययोजनालाई अघि बढाउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि तीन वटा विषयगत क्षेत्रहरूमध्ये प्राथमिक शिक्षा सेवाका कार्यहरू स्थानीय निकाय मार्फत सञ्चालन हुने गरी निक्षेपण गर्ने नीतिअनुरूप सामुदायिक विद्यालयको व्यवस्थापन समुदायमा जिम्मा दिने कार्यक्रम अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विद्यालय हस्तान्तरण तथा प्रोत्साहन कार्यक्रमबाट ७ सय ५२ विद्यालय र सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रमबाट ८ सय ४८ गरी जम्मा १ हजार ६ सय विद्यालयको व्यवस्थापन समुदायमा जिम्मा दिने लक्ष्य रहेकोमा प्रा.वि. ७ सय ९७, नि.मा.वि. १ सय ५ र मा.वि. ५१ समेत गरी जम्मा ९ सय ५३ विद्यालयहरूको व्यवस्थापन समुदायमा हस्तान्तरण गरिएको छ। त्यसैगरी, चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को बजेट वक्तव्य मार्फत २ हजार ५ सय विद्यालय तह हस्तान्तरण गर्ने नीति रहेकोमा चालू वर्षको फागुन मसान्तसम्म प्रा.वि. १ हजार ३७, नि.मा.वि. २ सय ६८, र मा.वि. १ सय १४ तह गरी कुल १ हजार ४ सय १९ तह हस्तान्तरण भइसकेको र प्रारम्भदेखि हालसम्ममा प्रा.वि. ३ हजार ७ सय ४५, नि.मा.वि. ६ सय ५५ र मा.वि. २ सय ७२ गरी कुल ४ हजार ६ सय ७२ विद्यालयको व्यवस्थापन समुदायले जिम्मा लिइसकेका छन्। मुलुकमा शान्ति स्थापना भएको र समुदायको क्षमतासमेत अभिवृद्धि भएकोले विद्यालयको व्यवस्थापन समुदायमा जिम्मा लिने दरमा अपेक्षाकृतरूपमा प्रगति भई नेपाल राज्यका ७५ ओटै जिल्लाहरूबाट उल्लेखनीय सहभागिता वृद्धि भइरहेको छ। यसमा सरोकारवालाको प्रत्यक्ष सहभागिता रहने, पारदर्शिता हुने, कार्यक्रम कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता आउने एवम् अभिभावकबाट चुनिएका व्यक्तिहरूबाट विद्यालय व्यवस्थापन सञ्चालित हुने कारणले गर्दा समुदायमा व्यवस्थापन जिम्मा लिएका विद्यालयको शैक्षिक स्तर सुधारोन्मुख हुँदै गएको देखिन्छ।

बाल विकास कार्यक्रम

१२.२ सबैका लागि शिक्षा भन्ने लक्ष्य अनुसार प्रारम्भिक बाल विकास कार्यक्रमको विकास तथा विस्तार एवम् सुनिश्चितता अन्तर्गत विशेषतः अत्यन्त पिछडिएका समुदायका बालबालिकाहरूको लागि समुदायमा आधारित एवम् विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेका छन्। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा ७ हजार २३, आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा ६ हजार र २०६३/६४ मा ३ हजार ५ सय गरी कुल १६ हजार ५ सय २३ वटा बालविकास केन्द्रहरू स्थापना गर्ने कार्यक्रम रहेकोमा २०६३/६४ को अन्त्यसम्ममा १५ हजार ७ सय ४ ओटा बाल विकास केन्द्रहरू स्थापना हुन गएका छन्। चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को फागुन मसान्तसम्म ४० वटा जिल्लाहरूमा थप ६ सय २४ वटा बालविकास केन्द्र स्थापना भइसकेका छन्। दशौं योजनामा प्रारम्भिक बालविकास (ECD) केन्द्र बाट कक्षा १ मा ४० प्रतिशत

भर्ना गराउने लक्ष्य रहेकोमा मुलुकमा द्वन्द्वको वातावरणका कारण अपेक्षित लक्ष्य हासिल गर्न कठिनाई भई केवल १८ प्रतिशत मात्र लक्ष्य हासिल भएको थियो । तर प्रारम्भिक बालविकासमा ३२ प्रतिशत सहजै देखिने भर्ना दर पुर्याउने लक्ष्य रहेकोमा थप बालबालिका समेत आकर्षित भएकाले लक्ष्यभन्दा बढी (४१.४ प्रतिशत) प्रगति हासिल हुन गएको छ ।

छात्रवृत्ति कार्यक्रम

१२.३ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा प्राथमिक तहमा अध्ययनरत छात्राहरु मध्ये आर्थिक दृष्टिले कमजोर एवम् विपन्न वर्गका ५० प्रतिशत अर्थात् ५ लाख ४० हजार ९ सय १ छात्राहरुलाई एवम् ६ लाख १९ हजार १ सय ७० दलित विद्यार्थीहरु सबैलाई सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम मार्फत प्रति विद्यार्थी रु. ३ सय ५० का दरले छात्रवृत्ति प्रदान गरिएको छ । माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम मार्फत माध्यमिक शिक्षा छात्रवृत्ति अन्तर्गत नि.मा.वि. र मा.वि. तहमा अध्ययनरत छात्रा ४० हजार र छात्र २० हजार जना गरी जम्मा ६० हजार विद्यार्थीहरुलाई छात्रवृत्ति प्रदान गरिंदै आएको छ । यसैगरी, नि.मा.वि. र मा.वि. तहमा अध्ययनरत दलित १ लाख १९ हजार ६ सय ८६ सबैजना, शहीदका छोराछोरी ५२ जना र चेपाङ, राउटे, मुसहर, डोम, दुसाध र बादी जातिका प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुका लागि माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम मार्फत छुट्टै छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिएको छ ।

दुर्गम क्षेत्रका विद्यार्थीहरुका लागि सहयोग कार्यक्रम

१२.४ कर्णाली अञ्चलका सबै जिल्लाहरुका विद्यालय तहमा अध्ययनरत सबै छात्राहरुलाई प्राथमिक तहमा प्रति विद्यार्थी प्रति महिना रु. १००/- का दरले १० महिनासम्म र निम्नमाध्यमिक तह तथा माध्यमिक तहमा अध्ययनरत सबै छात्राहरुलाई मासिक रु. १५०/- का दरले १० महिनासम्मको छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउनुका साथै कर्णाली अञ्चलका सबै जिल्लाहरुका प्राथमिक तहमा अध्ययनरत बालबालिकाहरुका लागि दिवा खाजाको व्यवस्था गरिएको छ ।

अपाङ्गता भएका विद्यार्थी सहयोग कार्यक्रम

१२.५ चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा अपाङ्ग बालबालिकाहरुलाई अपाङ्गताका आधारमा क, ख, ग र घ चार तहमा विभाजन गरी ९ हजार ९ सय १६ जनालाई १० महिनाको छात्रवृत्ति वितरण गरिएको छ । यस अन्तर्गत घरबाट दैनिक आवतजावत गर्न नसक्ने, अध्ययनका लागि डेरा गरी बस्नुपर्ने, गरीब, अपाङ्ग बालबालिकाका लागि प्रति विद्यार्थी हिमाल, पहाड र तराईमा क्रमशः रु. १ हजार ५ सय, रु. १ हजार २ सय र रु. १ हजारका दरले १० महिना बराबर, घर आउँदा जाँदा र विद्यालयमा रहँदा निरन्तररूपमा अरुको सहयोग र साधन आवश्यक पर्ने अपाङ्ग बालबालिकाका लागि प्रति महिना रु.५००/- का दरले १० महिना बराबर, घरबाट आउँदा जाँदा यातायातका साधन वा अन्य साधनको प्रयोग गर्नुपर्ने अपाङ्ग बालबालिका लागि प्रति महिना रु. ३०० का दरले १० महिना बराबर र घरबाट आवत जावत गर्नसक्ने

सामान्य अपाङ्ग बालबालिकालाई प्रति महिना रु. ५०/- का दरले १० महिना बराबरको छात्रवृत्ति वितरण भएको छ। माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम मार्फत नि.मा.वि. र मा.वि.मा अध्ययनरत १ हजार ५ सय ९० जना अपाङ्ग विद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति वितरण गरिएको छ। अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागि २८ वटा विशेष विद्यालय, १४ वटा एकीकृत विद्यालय र ३ सय ४० वटा स्रोतकक्षाहरू सञ्चालनमा रहेका छन् भने अपाङ्गताको पहिचान, छनोट तथा लेखाजोखा गर्नका लागि ४७ जिल्लाहरूमा लेखाजोखा केन्द्र स्थापना भएका छन्।

- १२.६ सबैका लागि शिक्षाको लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि समाहित शिक्षालाई एउटा प्रमुख रणनीतिको रूपमा अङ्गीकार गरिएको सन्दर्भमा समाहित शिक्षा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन केन्द्रीयस्तरमा नीतिगत विषयलगायत कार्यक्रम कार्यान्वयन पक्षलाई समेत प्रभावकारी बनाउन सम्बन्धित निकायहरूबीच समन्वय कायम गर्न Inclusive Education Core Team को गठन भएको छ। अपाङ्ग बालबालिकाहरूको शैक्षिक पहुँच सुनिश्चित गर्नका लागि कार्यरत राष्ट्रिय एवम् अन्तरराष्ट्रिय गैर-सरकारी संघ-संस्था/विज्ञहरूको सहभागितामा विशेष शिक्षा राष्ट्रिय सञ्जालको गठन एवम् ४ वटा प्राविधिक समितिको गठन भई अपाङ्ग क्षेत्रमा काम कारवाही सञ्चालन भइरहेको छ।

मञ्जुषा १२.(क) : प्रति विद्यार्थी एकाइ लागतका आधारमा अनुदान

विद्यालयमा अध्ययनरत सबै बालबालिकाले समानरूपमा सिक्न पाउने अवस्था सुनिश्चित गर्न सरकारबाट अनुमति प्राप्त गरी हालसम्म समुदायद्वारा सञ्चालन भइरहेका र समुदायद्वारा व्यवस्थापन जिम्मा लिइएका सामुदायिक विद्यालयहरूमा प्रति विद्यार्थी एकाइ लागत (PCF) का आधारमा शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयले अनुदान उपलब्ध गराउन विद्यालय अनुदान व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६४ जारी गरेको छ। यस व्यवस्थाका मुख्य उद्देश्यहरूमा विद्यालयमा दिइने अनुदानलाई विद्यार्थी संख्यामा आधारित गर्नु, सामाजिक न्यायका आधारमा पारदर्शीरूपमा विद्यालयलाई अनुदान वितरण गर्नु, विद्यालय अनुदान वितरणमा एकरूपता कायम गर्नु तथा शिक्षक दरवन्दीको अभावबाट विद्यार्थीहरूको पठनपाठनमा परेको प्रभावलाई कम गर्नु रहेका छन्। यसै क्रममा प्रति विद्यार्थी एकाइ लागत अनुदान वितरण गर्दा हिमाली, पहाडी र तराई एवम् काठमाडौँ उपत्यका क्षेत्रमा प्रति शिक्षक क्रमशः ४०, ५० र ५० विद्यार्थी संख्याका दरले हिसाव गरी सोको अनुपातमा वढी देखिएका विद्यार्थीहरूको लागि सेवा पुऱ्याउन शिक्षक राख्नका लागि हिमाली, पहाडी र तराई एवम् उपत्यकामा प्रति विद्यार्थी क्रमशः रु. २ हजार ४१, रु. १ हजार ८ सय ४१ र रु. १ हजार ६ सय ३३ का दरले कुल १ लाख ९० हजार २४ जना विद्यार्थीहरूका लागि अनुदान वितरण गरिएको छ। यसरी वितरण भएको अनुदान बजेट वक्तव्यमा परेका १२ हजार राहत शिक्षक अनुदानमध्ये ४ हजार कोटा नि.मा.वि. र मा.वि.मा, ४ हजार प्रा.वि. तहमा बाँकी ४ हजार कोटा PCF अन्तर्गत वितरण गरिएको छ।

शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र

१२.७ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा १९ हजार ४ सय १० प्राथमिक शिक्षक र १६ हजार निम्नमाध्यमिक तथा माध्यमिक शिक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गरियो । त्यस्तै, ७ सय महिला तथा पिछडिएका समुदायका व्यक्तिलाई छात्रवृत्तिसहितको १० महिने पूर्वसेवाकालीन प्राथमिक शिक्षक तालिम दिइयो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा २५ हजार प्राथमिक शिक्षकहरू र १४ हजार ७ सय निम्नमाध्यमिक तथा माध्यमिक शिक्षकहरूलाई तालिम दिने र ४ सय १० जनालाई छात्रवृत्तिसहितको १० महिने पूर्वसेवाकालीन शिक्षक तालिम दिने व्यवस्था भएको छ । उल्लेखित व्यवस्थाहरूको उपलब्धिलाई केलाउँदा ८० प्रतिशत भन्दा बढी शिक्षकहरूले तालिम लिएका, तालिम प्राप्त शिक्षक/व्यवस्थापकद्वारा शैक्षिक सुधारमा योगदान पुगेको, खुला विद्यालयमार्फत ५ जिल्लामा माध्यमिक तहको शिक्षाको सुरुवात भएको, एसएलसीको नतिजा कमजोर भएका २२ जिल्लामा एसएलसी सहयोग कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको तथा शैक्षिक व्यवस्थापनका लागि व्यवस्थापन तालिमको व्यवस्थासमेत गरिएको छ ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

१२.८ पाठ्यक्रम विकास केन्द्रबाट विकास गरिएका पाठ्यक्रममलगायतका सामग्री निजी क्षेत्रबाट मुद्रण तथा वितरण गराउने सन्दर्भमा पूर्वाञ्चलमा निजी क्षेत्रबाट प्राथमिक तहका पाठ्यपुस्तक छपाइ र वितरण कार्य भइरहेको छ । मदरसा, गुम्बा र गुरुकुलका लागि प्राथमिक तहको पाठ्यक्रम ढाँचा तयार गरिएको छ । कक्षा ५ मा शेर्पा भाषामा, कक्षा ४ मा राई चाम्लिङ्ग भाषामा, कक्षा १ मा राजवंशी र सुनुवार भाषामा पाठ्यपुस्तक विकास गरी प्रकाशन र वितरण गरिएको छ । मैथिलीका ३१ हजार ५ सय र लिम्बुका ३० हजार गरेर कुल ६१ हजार ५ सय पाठ्यपुस्तक प्रकाशन गरी विभिन्न जिल्लामा वितरण गरिएको छ । स्थानीय पाठ्यक्रम विकास निर्देशिका प्रकाशन गरी सबै जिल्लामा वितरण गरिएको छ । कक्षा १० को पाठ्यक्रमबाट प्रवेशिका परीक्षा सञ्चालन गराउने सरकारी नीतिअनुरूप कक्षा ९ र १० का १५ विषयका पाठ्यक्रम अद्यावधिक गरी प्रकाशन र वितरण कार्य भइरहेको छ । दुर्गम क्षेत्रका लागि वितरण गर्न कक्षा १ र २ को शिक्षक निर्देशिका प्रकाशन गरिएको छ । परीक्षणका लागि कक्षा ४ का परीक्षण पाठ्यपुस्तक तयार गरिनुको साथै दुर्गम क्षेत्रका लागि परिमार्जित प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम प्रकाशन गरी वितरण गरिएको छ ।

शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम परियोजना

१२.९ खाद्यान्न अभाव र शिक्षाको पहुँचमा अति न्यून देखिएका जिल्लाका बालबालिकाहरूलाई आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने तथा विद्यार्थीहरूको पोषण र स्वास्थ्यको स्थितिमा सुधार ल्याउन दिवा खाजा कार्यक्रम, छात्रा उत्प्रेरणा कार्यक्रम, जुका निवारण कार्यक्रम, मातृ शिशु स्वास्थ्य स्याहार कार्यक्रम सञ्चालित छन् । कर्णाली अञ्चलका सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूका लागि दिवाखाजा कार्यक्रमलाई व्यवस्थित ढङ्गले सञ्चालन गर्न कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि २०६४ तयार गर्नुका साथै आर्थिक वर्ष

२०६४/६५ मा दिवाखाजा कार्यक्रम सञ्चालन भएका अन्य १८ जिल्लाहरूमा दिवाखाजा कार्यक्रम अन्तर्गत प्रति महिना २ लाख ९ हजार विद्यार्थीहरूलाई दिवा खाजा उपलब्ध गराउने लक्ष्य रहेकोमा चैत महिनासम्म ३ हजार ४ सय ७ मे.टन खाद्यान्न वितरण गरिएको छ। छात्रा उत्प्रेरणा कार्यक्रम अन्तर्गत प्रति महिना ६० हजार ३ सय ५० छात्रा (मासिक ८० प्रतिशतभन्दा बढी हाजिरी हुने) लाई मासिक २ लिटरका दरले खानेतेल उपलब्ध गराउने लक्ष्य रहेकोमा चैत महिनासम्म २८ हजार ५ सय ४८ छात्राहरूलाई ५४ मे.टन खाने तेल वितरण गरिएको छ। मातृ तथा शिशु स्वस्थ स्याहार कार्यक्रम अन्तर्गत ४२ हजार गर्भवती तथा सुत्केरी महिला र ३ वर्षमुनिका बालबालिकाहरूलाई न्युट्रिमिक्स वितरण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ४० हजार ९ विद्यार्थीहरूलाई २ सय ८० मे.टन न्युट्रिमिक्स वितरण गरिएको छ। चैत महिनासम्म ९ सय १६ मे.टन खाद्यान्न वितरण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ४ सय ३० मे. टन खाद्यान्न वितरण गरिएको छ।

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्

१२.१० न्यून तथा मध्यम स्तरीय सीपयुक्त प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्न स्थानीय स्रोत साधनका आधारमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, इलम प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना गर्ने तथा छोटो अवधिको तालिम सञ्चालन गर्ने लक्ष्यअनुरूप चालू आर्थिक वर्षको चैत महिनासम्ममा २ हजार ६२ जनाको सीप परीक्षण भइसकेको छ। चालू आर्थिक वर्षको चैतसम्ममा विभिन्न विषयमा १ हजार ६ सय ९१ जना भर्ना र २ हजार ३ सय ३१ जना उत्पादन भएका छन्। यसैगरी, ४५ व्यक्ति हप्ताको अल्पकालीन तालिम सञ्चालन गरी चालू आर्थिक वर्षको चैतसम्ममा ४ हजार ४ सय ७६ व्यक्ति हप्ताको व्यावसायिक सीप सम्बन्धी अल्पकालीन तालिम सञ्चालन गरिएको छ।

अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र

१२.११ यस केन्द्रले आधारभूत तहको साक्षरता कार्यक्रम, गाउँ शिक्षा योजना तयार भएका गा.वि.स.मा साक्षरता कार्यक्रम र साक्षरोत्तर तथा आयमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने एवम् सामुदायिक अध्ययन केन्द्र तथा वैकल्पिक विद्यालयको स्थापना गर्ने लक्ष्य राखेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा महिला शिक्षा (प्रथम) अन्तर्गत ३ हजार कक्षा खोल्ने लक्ष्य रहेकोमा २ हजार ९ सय ९२ तथा महिला शिक्षा (दोस्रो) अन्तर्गत १ हजार ६ सय कक्षा खोल्ने लक्ष्य रहेकामा १ हजार ५ सय ९२ कक्षा खुलेका थिए। बचत तथा आयआर्जन कार्यक्रमअन्तर्गत ८ सय समूहलाई सिङ मनी प्रदान गर्ने लक्ष्य रहेकामा ७ सय २९ समूहलाई वितरण गरिएको थियो। सामुदायिक अध्ययन केन्द्र लक्ष्यअनुरूप नै १ सय ६६ ओटा स्थापना भएका थिए। विद्यालय छाडी जानेका लागि ३ सय ४० ओटा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेकामा ३ सय १९ ओटा कार्यक्रम सञ्चालन भएका थिए।

१२.१२ चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा आधारभूत प्रौढ शिक्षा, साक्षरोत्तर शिक्षा तथा वैकल्पिक शिक्षाका प्रशिक्षकको तालिम, मातृभाषामा पाठ्यसामग्रीको विकास गर्नुका

साथै अनौपचारिक शिक्षासँग सम्बन्धित सरकारी तथा गैर-सरकारी निकायबीच सञ्जाल निर्माण गर्ने कार्य भइरहेको छ। यसका साथै निरन्तर शिक्षाका लागि आय एवम् सीपमूलक कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेका छन्। जम्मा ७ हजार ८ सय ७५ कक्षा केन्द्र मार्फत १ लाख ५७ हजार ५ सय प्रौढ तथा महिलाहरु आधारभूत प्रौढ साक्षरता र महिला शिक्षा (प्रथम) को कक्षामा सहभागी भएका छन् भने २ हजार १ सय २० कक्षा केन्द्र मार्फत ८२ हजार ४ सय प्रौढ तथा महिलाहरु साक्षरोत्तर शिक्षा र महिला शिक्षा (द्वितीय तह) को कक्षामा सहभागी भएका छन्। महिला शिक्षा द्वितीय तहबाट साक्षर भएका महिलाहरु १ हजार ८ सय ८५ समूह मार्फत आय आर्जन कार्यक्रममा सहभागी भएका छन्। १ हजार ६ सय ८९ वटा बैकल्पिक कक्षा केन्द्र मार्फत ३३ हजार ७ सय ८० बालबालिकाहरु बैकल्पिक प्राथमिक कक्षामा भर्ना भई शिक्षाको अवसर प्राप्त गरिरहेका छन्। प्राथमिक तहबाट उत्तीर्ण भई विभिन्न कारणले पढाइलाई निरन्तरता दिन नसकेका प्रौढ तथा महिलाहरुका लागि ९ ओटा खुला विद्यालय मार्फत निमावि तहको कक्षा सञ्चालन भइरहेको छ। अनौपचारिक शिक्षाका साक्षरता, साक्षरोत्तर, आयआर्जन र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रमहरु ५ सय ५ सामुदायिक अध्ययन केन्द्र मार्फत सञ्चालन भइरहेका छन्। चालू आर्थिक वर्षको चैत महिनासम्ममा १ सय ४३ सामुदायिक अध्ययन केन्द्र स्थापना भएको र उक्त केन्द्रहरुले समेटेका क्षेत्रका समुदायहरु लाभान्वित भएका छन्।

विद्यालय, विद्यार्थी र शिक्षक अनुपात तालिका

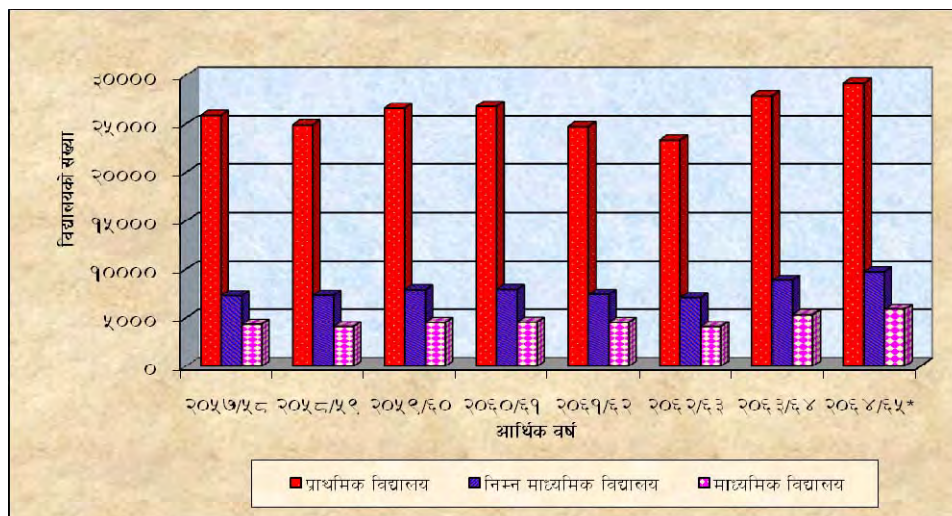
१२.१३ शैक्षिक सत्र २०६४ को प्राप्त तथ्याङ्कअनुसार सरकारी तथा निजीस्तरका प्राथमिक, निम्नमाध्यमिक र माध्यमिक तहको विद्यालय, विद्यार्थी र शिक्षक अनुपात देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय अन्तर्गत शैक्षिक सत्र २०६४ मा प्राथमिक विद्यालय २९ हजार २ सय २०, निम्न माध्यमिक विद्यालय ९ हजार ७ सय ३९ र माध्यमिक विद्यालय ५ हजार ८ सय ९४ वटा मार्फत पठनपाठन भइरहेको छ।

तालिका १२ (क) : विद्यालय, विद्यार्थी र शिक्षक अनुपात

अनुपात (संख्यामा)	प्राथमिक	निम्नमाध्यमिक	माध्यमिक
विद्यार्थी /विद्यालय	१५१.२	१४८.२	११३.९
शिक्षक/विद्यालय	४.०	२.९	३.५
विद्यार्थी /शिक्षक	३७.८	५१.७	३२.५
विद्यार्थी /तालिमप्राप्त शिक्षक	५६.९	९८.८	४६.४

श्रोत : शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय, शिक्षा विभाग

चार्ट १२. (क) सार्वजनिक विद्यालयको संख्या

श्रोत : शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय, शिक्षा विभाग

सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी र शिक्षक अनुपात तालिका

१२.१४ नेपाल सरकारबाट अनुदान प्राप्त गरी सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक विद्यालयहरु र सरकारी विद्यालयहरु सामुदायिक विद्यालय भित्र पर्दछन् भन्ने संस्थागत विद्यालयहरु गुठी वा कम्पनी ऐन अन्तर्गत रही सञ्चालित छन्। शैक्षिक सत्र २०६४ को प्राप्त अनुमानित तथ्याङ्क अनुसार देशका ५ वटै विकासक्षेत्रका सरकारी र निजी तथा सामुदायिकस्तरमा सञ्चालित विद्यालयहरुमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात निम्न बमोजिम रहेको छ :

तालिका १२. (ख): शैक्षिक सत्र २०६४ मा प्रति शिक्षक विद्यार्थी अनुपात

क्षेत्र	प्रति शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (संख्यामा)					
	निजी र सरकारी			सामुदायिक		
	प्राथमिक	निम्नमाध्यमिक	माध्यमिक	प्राथमिक	निम्नमाध्यमिक	माध्यमिक
नेपाल	३७.५	५१.२	३१.२	४४.७	५४.७	४५.५
पूर्वाञ्चल क्षेत्र	३८.१	५४.१	३७.०	४३.३	५६.१	४८.३
हिमाल	२८.९	३६.५	२२.४	३६.८	३७.०	३६.८
पहाड	३२.३	५४.९	३८.५	४१.६	५१.३	४३.६
तराई	४५.३	५७.७	३९.०	५२.१	८०.६	६८.१
मध्यमाञ्चल	४०.६	५५.६	२९.२	४८.७	५६.२	५०.९
हिमाल	३०.१	५२.६	२९.५	३४.०	५४.३	४८.९
पहाड	३९.५	५४.८	२९.७	४६.१	५४.१	५५.४

क्षेत्र	प्रति शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (सङ्ख्यामा)					
	निजी र सरकारी			सामुदायिक		
	प्राथमिक	निम्नमाध्यमिक	माध्यमिक	प्राथमिक	निम्नमाध्यमिक	माध्यमिक
तराई	६७.३	१११.५	५८.०	७८.३	८१.०	५०.९
उपत्यका	२२.४	३६.३	१९.४	१९.८	४०.६	३७.१
पश्चिमाञ्चल	२९.५	४४.०	२९.२	३४.९	५८.२	४८.३
हिमाल	६.६	८.४	५.३	०.०	०.०	७.३
पहाड	२५.४	४१.२	२५.९	२९.७	५१.१	४१.१
तराई	४३.३	५६.२	४५.८	४८.५	७४.७	७०.७
मध्यपश्चिमाञ्चल	४४.१	५८.३	३३.१	५३.२	५९.९	४२.१
हिमाल	३३.१	३४.७	१८.९	५२.७	४७.३	६६.८
पहाड	४५.१	६३.९	३८.२	५७.३	५७.०	३८.२
तराई	४७.१	५९.७	३३.७	४४.८	६९.७	५४.१
सुदूरपश्चिमाञ्चल	३९.७	४१.४	२९.२	४२.१	४३.७	३६.४
हिमाल	२९.२	३५.२	२३.०	३५.६	२५.३	२२.९
पहाड	४०.३	३७.५	२७.४	३८.१	२९.६	३१.२
तराई	४६.८	४७.४	३३.४	५१.४	७२.२	४९.७

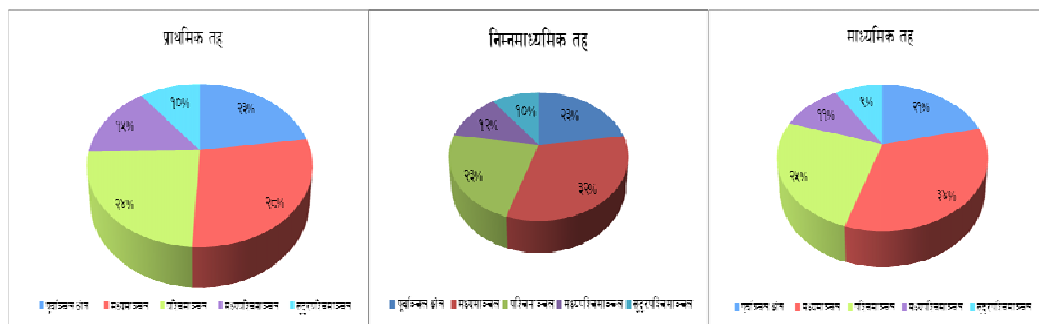
श्रोत : शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय र शिक्षा विभाग

विद्यालयहरूको क्षेत्रगत विवरण

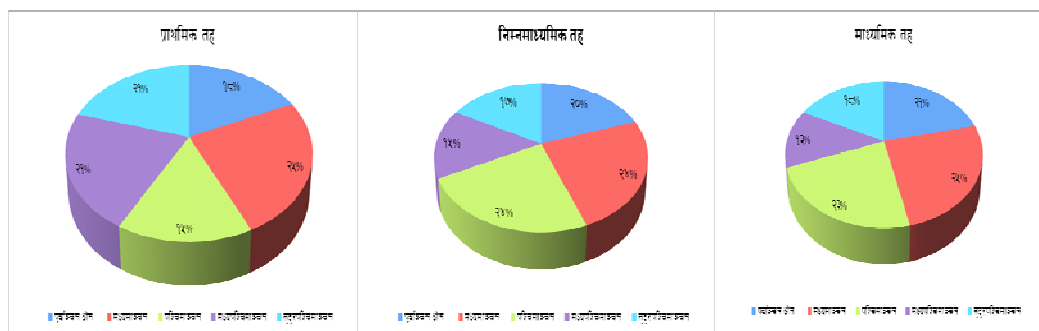
१२.१५ शैक्षिक सत्र २०६४ मा पठनपाठनका लागि क्षेत्रगत आधारमा सरकारी, सामुदायिक र निजी स्तरमा गरी पूर्वाञ्चलमा प्राथमिक तहमा ६ हजार ३ सय ७३, निम्न माध्यमिक तहमा १ हजार ९ सय ८८ र माध्यमिक तहमा १ हजार १ सय ५८ वटा, मध्यमाञ्चल क्षेत्रमा प्राथमिक तहमा ८ हजार ७ सय ६५ वटा, निम्न माध्यमिक तहमा ३ हजार ३ सय ८७ वटा र माध्यमिक तहमा २ हजार २ सय २८ वटा, पश्चिमाञ्चल क्षेत्रमा प्राथमिक तहमा ६ हजार ६ सय ६४ वटा, निम्न माध्यमिक तहमा २ हजार १ सय ७० वटा र माध्यमिक तहमा १ हजार ३ सय ८२ वटा, मध्य-पश्चिमाञ्चल क्षेत्रमा प्राथमिक तहमा ४ हजार २ सय ३० वटा, निम्न माध्यमिक तहमा १ हजार १ सय ३२ वटा र माध्यमिक तहमा ५ सय ८८ वटा र सुदूर पश्चिमाञ्चल क्षेत्रमा प्राथमिक तहमा ३ हजार १ सय ८८ वटा, निम्न माध्यमिक तहमा १ हजार ६२ वटा, र माध्यमिक तहमा ५ सय ३८ वटा विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् ।

चार्ट १२. (ख) : विद्यालयहरूको क्षेत्रगत विवरण (सरकारी/सामुदायिक/निजी स्तरमा संचालित)

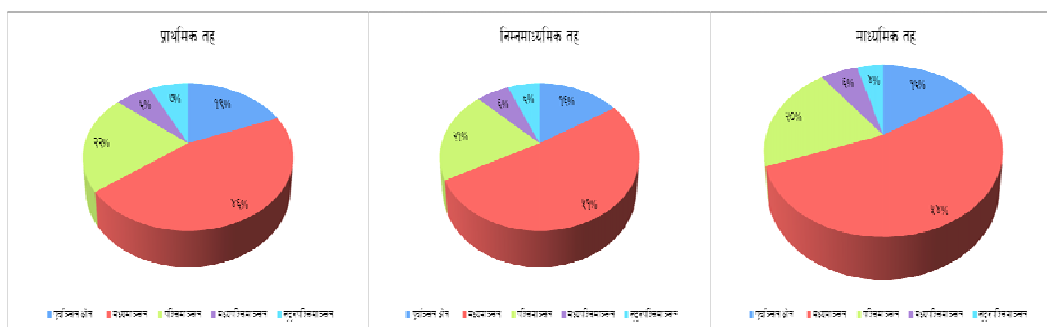
सरकारीस्तरबाट सञ्चालित

सामुदायिकस्तरबाट सञ्चालित

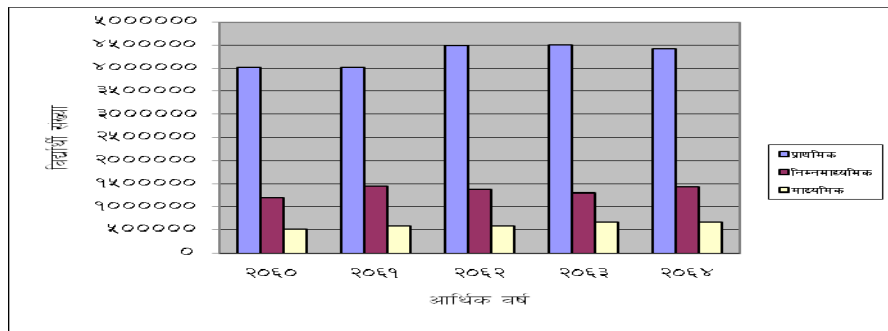
निजीस्तरबाट सञ्चालित

श्रोत : शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय र शिक्षा विभाग

१२.१६ शैक्षिक सत्र २०६४ मा प्राथमिक विद्यालयमा ४४ लाख १८ हजार ७ सय १३, निम्न माध्यमिक विद्यालयमा १४ लाख ४३ हजार ५ सय १५ र माध्यमिक विद्यालयमा ६ लाख ७१ हजार १ सय ८२ विद्यार्थीहरू भर्ना भई पठन पाठन गरिरहेका छन् ।

चाट १२ (ग) :- विद्यार्थी भर्ना संख्या

श्रोत : शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय र शिक्षा विभाग

उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्

१२.१७ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषदले दुईवटा सम्पर्क कार्यालय सञ्चालन गरेको, उत्कृष्ट १० विद्यार्थीहरुका केही विषयका उत्तरपुस्तिका सहयोगी पुस्तकको रुपमा प्रकाशित गरेको, विद्यार्थी छात्रवृत्ति बैंक निर्माण एवम् छात्रवृत्ति वितरण, छात्रा छात्रवृत्ति, उ.मा.वि.शैक्षिक पूर्वाधार र शैक्षिकस्तर वृद्धि कोषको स्थापना, दुर्गम क्षेत्रका संवेदनशील विद्यालयमा थप अनुदान, महिला प्राचार्य भएका र ५० प्रतिशत भन्दा बढी महिला शिक्षिका रहेका सामुदायिक उ.मा.वि.को लागि थप अनुदान, नमूना उ.मा.वि.मा ५/५ थान कम्प्युटर र इन्टरनेट सुविधा, पाठ्यक्रम परिमार्जन एवम् नयाँ निर्माण, विशेष शिक्षा सहयोग कार्यक्रम, शैक्षिक सूचना तथा शैक्षिक परामर्श केन्द्रहरुको स्थापना, विद्यालय नक्साङ्कन, GIS तालिम एवम् ल्याब स्थापना तथा विद्यार्थीहरु यौन दुर्व्यवहारमा पर्नसक्ने सम्भावनालाई निरुत्साहित गर्न चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ ।

१२.१८ राष्ट्र निर्माणका लागि विभिन्न क्षेत्रमा आवश्यक मध्यमस्तरीय जनशक्ति तयार गर्ने, विशिष्टीकृत उच्च शिक्षा हासिल गर्नका लागि योग्य विद्यार्थीहरु उत्पादन गर्ने उद्देश्य रहेको उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद् अन्तर्गतको हालको शैक्षिक कार्यक्रम र अवस्था केलाउँदा उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्बाट हाल सम्बन्धन प्राप्त उच्च माविहरुमा सामुदायिकतर्फ ९ सय ६१, निजीतर्फ २ सय ९०, प्लस २ तर्फ १ सय ६३ र क्याम्पसतर्फ १ सय ३१ गरी कुल सङ्ख्या १ सय ५ सय ४५ रहेको छ । काठमाडौँ, बुटवल र धनगढीमा समेत सम्पर्क कार्यालय स्थापना गरी हाल ७ ओटा क्षेत्रीय कार्यालय स्थापना भएको छ । कक्षा ११ मा सामुदायिक उ.मा.वि. तर्फ ६७ हजार ३ सय ९१ र संस्थागत उ.मा.वि. तर्फ ५८ हजार ६ सय ६ गरी कुल १ लाख २५ हजार ९ सय ९७ छात्रछात्रा नियमितरुपमा अध्ययनरत रहेका छन् भने कक्षा १२ मा सामुदायिक उ.मा.वि. तर्फ ४० हजार ४ सय ६३ र संस्थागत उ.मा.वि. तर्फ ४२ हजार २ सय २३ गरी कुल ८२ हजार ६ सय ८६ छात्रछात्रा नियमितरुपमा अध्ययनरत रहेका छन् ।

सम्बन्धन प्राप्त विद्यालय संख्या

१२.१९ शैक्षिक सत्र २०६४ सम्म सम्बन्धन प्राप्त सामुदायिक, निजी, दशजोड दुई र क्याम्पसहरुको कुल संख्या विकास क्षेत्रको आधारमा निम्नानुसार रहेको छ :

तालिका १२ (ग): शैक्षिकसत्र २०६४ सम्म सम्बन्धन प्राप्त उ.मा.वि.हरुको क्षेत्रगत विवरण

विकास क्षेत्र	सामुदायिक	निजी	०+२	क्याम्पस	जम्मा
पूर्वाञ्चल क्षेत्र	१८३	३५	३३	२३	२७४
मध्यमाञ्चल उपत्यका भित्र	६०	११२	८१	३६	२८९
मध्यमाञ्चल उपत्यका बाहिर	२२४	४२	२८	२५	३१९
पश्चिमाञ्चल	२६८	७२	१०	३५	३८५
मध्यपश्चिमाञ्चल	९९	१४	५	४	१२२
सुदुरपश्चिमाञ्चल	१२७	१५	६	८	१५६
जम्मा	९६१	२९०	१६३	१३१	१५४५

श्रोत : शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय र शिक्षा विभाग

उच्च मा.वि.मा छात्र छात्राको स्थिति

१२.२० उच्च मा.वि. अन्तर्गत कक्षा ११ र १२ मा शैक्षिक सत्र २०५४ देखि २०६४ सम्म परीक्षामा उपस्थित एवम् उत्तीर्ण छात्रछात्राहरुको संख्या निम्नानुसार रहेको छ :

तालिका १२ (घ): वार्षिक परीक्षामा सम्मिलित र उत्तीर्ण विद्यार्थी सङ्ख्या

वर्ष	कक्षा ११						कक्षा १२					
	सम्मिलित			उत्तीर्ण			सम्मिलित			उत्तीर्ण		
	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा
२०५३			६,३४१			१,००५			२,२५६			३३८
२०५४	६,०९३	३,२४०	९,३३३	१,१९६	६७८	१,८७४	२,९३९	१,८४०	४,७७९	६५४	४११	१,०६५
२०५५	८,०८४	४,६२६	१२,७१०	२,६७५	१,५२६	४,२०१	४,४६०	२,६१५	७,०७५	१,७०८	१,०७०	२,७७८
२०५६	११,८८३	६,९५०	१८,८३३	४,२१७	२,५०३	६,७२०	६,२८९	३,८९८	१०,१८७	२,७७१	१,६२४	४,३९५
२०५७	१७,९७५	१०,९५८	२८,९३३	६,६००	३,७३३	१०,३३३	९,८६१	६,१२०	१५,९८१	३,९२६	२,३०९	६,२३५
२०५८	३०,३४४	१९,६०७	४९,९५१	९,११९	५,३६३	१४,४८२	१४,८०३	८,५६०	२३,३६३	५,३०४	३,०४२	८,३४६
२०५९	२६,४०१	१७,९८९	४४,३९०	९,३८३	५,५८३	१४,९६६	२४,४२०	१६,८७२	४१,२९२	७,७३०	४,५२०	१२,२५०
२०६०	३८,३४१	२७,४६३	६५,८०४	१४,३१७	९,३२३	२३,६४०	२१,५२६	१५,५७३	३७,०९९	७,४८८	४,४७०	११,९५८
२०६१	३७,०७७	२४,३७८	६१,४५५	१५,९८४	९,९१०	२५,८९४	३२,९१५	२४,६९८	५७,६१३	१३,४३४	९,२१२	२२,६४६
२०६२	८६,३५१	६९,९७६	१५६,३२७	४०,८४२	३०,४०२	७१,२४४	५७,०८२	४३,८५८	१००,९४०	३०,८९३	२२,१७०	५३,०६३
२०६३	६२,०५२	४८,३५९	११०,४११	३०,१७१	२०,७११	५०,८८२	४९,३७७	४०,५४३	८९,९२०	२८,४७२	२१,५२६	४९,९९८
२०६४	७९,८०९	६६,९७८	१४६,७८७	३५,०११	२७,२६१	६२,२७२	५५,४४८	४५,३१२	१००,७६०	३१,४५७	२४,६३०	५६,०८७

श्रोत : शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय र शिक्षा विभाग

उच्च शिक्षा

विश्वविद्यालयहरू

१२.२१ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा त्रिभुवन विश्वविद्यालय, काठमाडौं विश्वविद्यालय, पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय, नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय र पश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय समेत गरी ५ वटा विश्वविद्यालयले उच्च शिक्षाको अवसर प्रदान गरिरहेका छन् । लुम्बिनी विश्वविद्यालयले सञ्चालन अनुमति पाइसकेको भएतापनि जनशक्ति उत्पादन गर्ने अवस्थामा अझै पुगिसकेको पाइँदैन । राष्ट्रिय आवश्यकता अनुरूप र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिस्पर्धा गर्न सक्षम उच्चस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गर्ने हेतुले सञ्चालित उपरोक्त विश्वविद्यालयहरूको विभिन्न गतिविधि निम्नानुसार रहेको छ :

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

१२.२२ मुलुकमा उच्च शिक्षाको माध्यमबाट नेपाल राष्ट्रको सर्वाङ्गीण विकासका लागि आवश्यक मध्यम तथा उच्चस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गर्ने पवित्र उद्देश्य राखी स्थापित त्रिभुवन विश्वविद्यालयले अहिले देशव्यापी रूपमा विविध विषय र क्षेत्रहरूमा पठनपाठन र अनुसन्धान सम्बन्धी कार्य सम्पादन, मुलुकको प्राकृतिक सम्पदा र मानवीय संसाधनको विकास, शैक्षिकस्तरलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप कायम गर्ने नीति अनुरूप आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था लगायत दक्ष जनशक्ति जुटाई व्यवस्थापन सुदृढीकरण गर्ने कार्यहरू पनि सञ्चालन गरिआएको छ । यसरी मुलुकको राष्ट्रिय आवश्यकतालाई दृष्टिगत गरी तदनुकूलको क्षेत्र र विधाका विषयहरूमा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा समेत प्रतिस्पर्धा गर्न सक्षम र उच्चस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गर्न दक्ष जनशक्तिको शैक्षिक प्रवाहलाई तहगत रूपमा प्रमाणपत्र तह, स्नातक तह, स्नातकोत्तर तह, एम.फिल. तह र विद्यावारिधी तहमा बर्गीकृत गरेको छ । हाल त्रिभुवन विश्वविद्यालयका आफ्ना ४ संकाय र ५ अध्ययन संस्थान अन्तर्गत ६० वटा आंगिक क्याम्पसहरू, ३७ वटा केन्द्रीय विभागहरू तथा ४ सय २२ वटा निजी क्षेत्रमा सम्बन्धन प्राप्त क्याम्पसहरू सञ्चालित छन् । यी आंगिक क्याम्पसहरू पूर्वाञ्चलमा १३, मध्यमाञ्चलमा २८, पश्चिमाञ्चलमा ११, मध्यपश्चिमाञ्चलमा ५ र सुदूर-पश्चिमाञ्चलमा ३ रहेका छन् भने त्रिभुवन विश्वविद्यालयसँग सम्बन्धन प्राप्त गरी पूर्वाञ्चलमा ५८, मध्यमाञ्चलमा २ सय २५, पश्चिमाञ्चलमा ८७, मध्यपश्चिमाञ्चलमा २५ र सुदूर-पश्चिमाञ्चलमा २७ गरी जम्मा ४ सय २२ वटा क्याम्पसहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा त्रिभुवन विश्वविद्यालयका आंगिक क्याम्पसहरूमा प्राविधिक तथा साधारणतर्फ कुल १ लाख ६७ हजार १ सय १४ र सम्बन्धन प्राप्त क्याम्पसहरूमा १ लाख ५ हजार ६ सय ३२ विद्यार्थीहरू अध्ययनरत थिए । त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गत ५ वटा अध्ययन संस्थान र ४ वटा संकाय अन्तर्गत निम्न अध्ययन संस्थान/संकायहरूमा निम्न बमोजिम अध्ययन अध्यापन संचालित हुदै आएको छ :

तालिका १२ (ड) त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गतका अध्ययन संस्थान/ सङ्कायहरु सम्बन्धी विवरण

क्र.सं	अध्ययन संकाय	अन्य तह	प्रविणता प्रमाणपत्र	स्नातक	स्नातकोत्तर	एम.फिल	विद्यावारिधि
१.	इन्जिनियरिङ	x	✓	✓	✓	x	✓
२.	कृषि तथा पशु विज्ञान	x	x	✓	✓	x	✓
३.	चिकित्सा शास्त्र	x	✓	✓	✓	x	x
४.	वन विज्ञान	x	✓	✓	✓	x	✓
५.	विज्ञान तथा प्रविधि	x	✓	✓	✓	x	✓
६.	कानून	x	x	✓	✓	x	✓
७.	व्यवस्थापन	x	✓	✓	✓	✓	✓
८.	शिक्षा शास्त्र	x	✓	✓	✓	✓	✓
९.	मानविकी	✓	✓	✓	✓	✓	✓

श्रोत : त्रिभुवन विश्वविद्यालय

पाठ्यक्रम विकास तथा पुस्तकालय पाठक सेवा

१२.२३ त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गतका उल्लेखित अध्ययन संस्थान, संकाय तथा अनुसन्धान केन्द्र बाहेक विश्वविद्यालयको पाठ्यक्रमको विकासका साथै यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न र पाठ्यक्रमलाई समसामयिकरूप दिदैँ जान पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको स्थापना भएको छ। यसले पाठ्यक्रम सम्बन्धी समन्वय गर्नुका साथै विदेशी विश्वविद्यालयहरुका उपाधिलाई समकक्षता प्रदान गर्ने पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक र विश्वविद्यालयका नियमहरुको प्रकाशन गर्ने, शैक्षिक प्रमाण पत्रहरुको प्रमाणीकरण गर्ने एवम् पाठ्यक्रम निर्माण एवम् कार्यान्वयन गर्ने गर्दछ।

१२.२४ त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय पुस्तकालय नेपालकै एक ठूलो तथा व्यवस्थित पुस्तकालय भएकोले यसले विद्यावारिधि र स्नातकोत्तर तहका हाल उपलब्ध करिब १५ हजार थान थेसिस तथा सिडीहरुको संकलन गरी सेवा प्रदान गर्दै आइरहेको छ। त्यसै गरी नेपाली विद्वानहरुको अध्ययन, अध्यापन र अनुसन्धानको लागि उपयोगी करिब २५ हजार जर्नलहरुको शीर्षक, लेख, सार संक्षेप र पूर्ण पाठ सन् २००७ सम्मको लागि पाठकहरुलाई निःशुल्क उपलब्ध गरायो।

अप्राविधिक जनशक्ति उत्पादन

१२.२५ त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गत साधारण अप्राविधिकतर्फ ४ वटा संकायहरुमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ शैक्षिक सत्रमा विभिन्न तहमा गरी कानूनमा २ सय ४३, व्यवस्थापनमा १४ हजार ५ सय ९२, शिक्षाशास्त्रमा ८ हजार १ सय २७ र मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकायतर्फ १७ हजार ३ सय १३ जना उत्पादन भएका थिए जसको विस्तृत निम्न बमोजिम छ :

तालिका १२(च): त्रिभुवन विश्वविद्यालयतर्फको अप्राविधिक जनशक्ति उत्पादन विवरण

संकाय र कार्यक्रम	आर्थिक वर्ष					
१. कानून संकाय	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४
(क) प्रमाण पत्र	६८	२८	१५	३३	२१	१२
(ख) स्नातक	१,१५०	७३४	४६९	६९२	३४२	१९९
(ग) स्नातकोत्तर	२७	३३	१६	७५	२५	३२
(घ) विद्यावारिधि	-	१	०	१	०	०
जम्मा	१,२४५	७९६	५००	८०१	३८८	२४३
२. व्यवस्थापन संकाय						
(क) प्रमाण पत्र	८,०९३	८,४३५	७,०४३	१२,०९५	७,०१०	६,१५२
(ख) स्नातक	३,६०७	३,९९६	३,८७७	८,५४९	५,९५४	६,७९९
(ग) स्नातकोत्तर	१,२२३	९५०	६५३	१,८५६	९८९	१,६३६
(घ) विद्यावारिधि	३	४	३	६	३	५
जम्मा	१२,९२६	१३,३८५	११,५७६	२२,५०६	१३,९५६	१४,५९२
३. शिक्षा शास्त्र संकाय						
(क) प्रमाण पत्र	१,७०६	१,५५९	१,७८३	३,५२५	३,२२७	३,६५१
(ख) स्नातक	२,४६०	३,१९५	३,६३२	५,८४१	३,९१२	४,४५३
(ग) स्नातकोत्तर	२९६	२३३	२२४	६३३	४३	२१
(घ) विद्यावारिधि	-	-		१	०	२
जम्मा	४,४६२	४,९८७	५,६३९	१०,०००	७,१८२	८,१२७
४. मानविकी र सामाजिक शास्त्र संकाय						
(क) प्रमाण पत्र	१०,५३०	८,४२४	७,८७६	१६,००५	१०,२९६	९,५४२
(ख) स्नातक	२,८३८	३,६८९	३,४२५	७,६६६	५,६९६	५,४८३
(ग) स्नातकोत्तर	१,६७५	१,३८५	१,२४३	३,३८५	१,६२६	२,२६१
(घ) विद्यावारिधि	१३	१३	२०	२६	२४	२७
(ङ) अन्य	-	-	३२	४७१	१,८३७	१,७६१
जम्मा	१५,०५६	१३,५११	१२,५९६	२७,५५३	१९,४७९	१७,३९३

श्रोत : त्रिभुवन विश्वविद्यालय

प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन विवरण

१२.२६ त्रिभूवन विश्वविद्यालयको प्राविधिकतर्फ ५ वटा अध्ययन संस्थानहरू मध्ये शैक्षिक सत्र २०६३/६४ मा विभिन्न तहमा गरी इन्जिनियरिङ्ग संस्थान अन्तर्गत १ हजार ५ सय ७८, कृषि र पशुविज्ञान संस्थान अन्तर्गत १ सय ७६, चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थान अन्तर्गत ७ सय ५०, वन विज्ञान अध्ययन संस्थान अन्तर्गत १ सय ६१ र विज्ञान तथा प्रविधि अध्ययन संस्थान अन्तर्गत ३ हजार ९ सय २४ जना उत्पादन भएको विवरण निम्नानुसार छ :

तालिका १२ (छ): त्रिभूवन विश्वविद्यालयतर्फको प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन विवरण

अध्ययन संस्थान र कार्यक्रम	आर्थिक वर्ष					
इन्जिनियरिंग अध्ययन संस्थान	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४
(क) प्रमाण पत्र	४४१	५५४	५५९	६२६	२८२	५४२
(ख) स्नातक	१८१	२५७	३५७	३६८	११४०	९६०
(ग) स्नातकोत्तर	४३	५९	६९	७७	१०६	७६
(घ) विद्यावारिधि	१	-	-	-	-	-
जम्मा	६६६	८७०	९८५	१०७१	१५२८	१५७८
२. कृषि र पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान						
(क) प्रमाण पत्र	४२	५३	१५	-	-	-
(ख) स्नातक	१०८	१४४	१०७	११२	१०२	११५
(ग) स्नातकोत्तर	२५	४४	४३	२६	३३	६०
(घ) विद्यावारिधि	-	-	-	-	१	१
जम्मा	१७५	२४१	१६५	१३८	१३६	१७६
३. चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थान						
(क) निम्न स्तर	-	-	९	-	-	-
(ख) प्रमाण पत्र	३१४	३०२	३३०	३३०	३१४	२९४
(ग) स्नातक	१२४	१४८	१६९	१५९	३०४	३७३
(घ) स्नातकोत्तर	६६	६६	९८	८८	९२	८३
जम्मा	५०४	५१६	६०६	५७७	७१०	७५०
४. वन विज्ञान अध्ययन संस्थान						
(क) प्रमाण पत्र	११३	६६	-	७२	८१	८१
(ख) स्नातक	५१	-	-	५७	८३	५७

अध्ययन संस्थान र कार्यक्रम	आर्थिक वर्ष					
(ग) स्नातकोत्तर	-	-	१४	-	-	२३
जम्मा	१६४	६६	१४	१२९	१६४	१६१
५. विज्ञान तथा प्रविधि अध्ययन संस्थान						
(क) प्रमाण पत्र	२७८०	२२४९	१९४६	४४०२	१३५५	२०८६
(ख) स्नातक	९६३	११७५	९६१	२०७१	१२९७	१३९६
(ग) स्नातकोत्तर	४४७	३०३	४०७	८५४	३५०	४३६
(घ) विद्यावारिधि	-	३	५	८	२	६
जम्मा	४१९०	३७३०	३३१९	७३३५	३०१२	३९२४
कुल जम्मा :	५६९९	५४२३	५०८९	९२५०	५५५०	६५८९

श्रोत : त्रिभुवन विश्वविद्यालय

एम फिल/ विद्यावारिधि तह संलग्न विद्यार्थी विवरण

१२.२७ त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गत शैक्षिक सत्र २०६३/६४ मा एम.फिल तहमा ८० तथा विद्यावारिधि तहमा १ सय ८४ जना विद्यार्थी सम्मिलित भएका छन् जसको विवरण निम्नानुसार छ :

तालिका १२ (ज): एमफिल/ विद्यावारिधि दर्ता विवरण

क्र.सं.	अध्ययन संस्थान/संकाय	एम.फिल अध्ययनरत विद्यार्थी संख्या	विद्यावारिधि अध्ययनरत विद्यार्थी संख्या
१.	इन्जिनियरिंग अध्ययन संस्थान	-	११
२.	विज्ञान तथा प्रविधि अध्ययन संस्थान	-	९८
३.	कानुन संकाय	-	१५
४.	व्यवस्थापन संकाय	५८	३६
५.	शिक्षा शास्त्र संकाय	२२	२४
६.	मानविकी र सामाजिक शास्त्र संकाय	-	६३
जम्मा		८०	१८४

श्रोत : त्रिभुवन विश्वविद्यालय

त्रिभुवन विश्वविद्यालयतर्फ चिकित्सा सेवा

१२.२८ त्रि.वि. शिक्षण अस्पताल, वि.पि.कोइराला लायन्स नेत्र अध्ययन तथा त्रि.वि. हेल्थ सेण्टर तीनै निकायहरूद्वारा प्रदान गरिएको चिकित्सा उपचार सेवाका प्रगति र उपलब्धि देहाय अनुसार छ ।

तालिका १२ (भू) : त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षण अस्पताल, महाराजगञ्ज

क.स.	सेवाको विवरण	विरामी संख्या		
		२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४
१.	(क) वहिरङ्ग सेवा (ओ.पि.डी.)	२७,०२६	२,६२,०९९	अप्राप्त
	(ख) आकस्मिक सेवा (इमर्जेन्सी)	३०,४८२	३९,६००	"
	(ग) विस्तारित सेवा	-	४४,३०७	"
२.	अन्तरङ्ग सेवा (इनडोर) विरामी संख्या			"
	(क) भर्ना	१७,१०१	१७,७८५	"
	(ख) डिस्चार्ज	१६,७७०	१६,६७१	"
३.	मृत्यु प्रतिशत कुल	३.१२	३.४५	"
४.	बेड अकुपेन्सी प्रतिशत	८२.८३	९६.९६	"
५.	औसत बेडमा बस्ने दर (दिन)	७.३४	८.६	"
६.	शल्यचिकित्सा	७,६४५	८,०८४	"
(ख) वि.पी. कोइराला लायन्स नेत्र अध्ययन केन्द्र, महाराजगञ्ज				
१.	ओ.पि.डी.को विरामी संख्या	७१,९३७	६६,०१४	६८,२६६
२.	प्राइभेट क्लिनिकको विरामी संख्या	४,६५१	५,४०८	६,१५५
३.	सेटेलाइट (सामुदायिक) क्लिनिकको विरामी संख्या	४,२२६	२,८०८	२,८२४
४.	स्कनिङ्ग तथा आई (आँखा) क्याम्पको विरामी संख्या	७,६१६	६,९४४	१९,१६८
	जम्मा :	८८,४३०	८१,१७४	९६,४१३
शल्यक्रिया :				
१	नेत्र अध्ययन केन्द्रमा	१,०८६	१,०४३	५६५
२.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षण अस्पतालमा	३०५	२३३	अप्राप्त
	जम्मा	१,३९१	१,२७६	५६२

क.स.	सेवाको विवरण	विरामी संख्या		
		२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४
सामुदायिक शल्यक्रिया :				
१.	नेत्र अध्ययन केन्द्रमा	१९१	२३४	७६४
२.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षण अस्पतालमा	३०५	१४४	१०६
	जम्मा	४९६	३७८	८७०
ग. त्रिभुवन विश्वविद्यालय हेल्थ सेण्टर, कीर्तिपुर				
१.	विरामी परीक्षण संख्या	५,९२५	५,८७२	६,२६७
२.	माइनर अपरेशन / ड्रेसिङ्ग (निःशुल्क)	१,५११	१,४९५	१,१३९
३.	औषधि वितरण (औषधि भएसम्म निःशुल्क वितरण)			
	जम्मा	७,४३६	७,३६७	७,४०६
१.	त्रिभुवन विश्वविद्यालयका अस्पताल/हेल्थ सेण्टरले चिकित्सा सेवा प्रदान गरेको कुल विद्यार्थी संख्या	३,९७,५७०	४,३४,५४७	अप्राप्त
२.	विरामी सेवा संख्या वृद्धि (प्रतिशत)	१४.१९	९.३०	अप्राप्त

स्रोत : त्रिभुवन विश्वविद्यालय

त्रिभुवन विश्वविद्यालयतर्फको पशु स्वास्थ्य सेवा

१२.२९ त्रिभुवन विश्वविद्यालयले कृषि सेवा क्षेत्रमा कृषि र पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान अन्तर्गत भेटनरी शिक्षण अस्पताल रामपुर, चितवनमा विद्यार्थीहरूलाई अध्ययन-अध्यापन, अनुसन्धान एवम् अन्वेषण गर्नु गराउनुका साथै नेपालको कृषि क्षेत्रको विकासका निम्ति पशुपंक्षीको सामान्य चिकित्सादेखि शल्य चिकित्सासम्मको उपचार सेवा प्रदान गरिआएको कार्यलाई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ तथा चालू आर्थिक वर्षमा पनि पशुपंक्षीको सामान्य चिकित्सा उपचारदेखि शल्य चिकित्सा उपचार सेवा प्रदान गरी पशुपंक्षीको विकासमा सेवा पुऱ्याएको छ ।

काठमाडौं विश्वविद्यालय

१२.३० काठमाडौं विश्वविद्यालयले हालसम्म विज्ञान, प्रविधि, कला, व्यवस्थापन, शिक्षा, स्वास्थ्य संकायका ८० विषयमा शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै मुलुक भित्र इन्जिनियर, डाक्टर, फर्मासिष्ट, वातावरणविद्, व्यवस्थापक लगायतका ५ हजार ९ सय २४ उच्च प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गरिसकेको छ । शैक्षिक सत्र २०६३/६४ मा उपरोक्त विषयहरूमा सम्बन्धन प्राप्त कलेजका समेत जोड्दा कुल ६ हजार ३ सय ९२ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन् । त्यस्तै, आई.एस्सी.मा १ हजार ९ सय ९६ जना र मध्यमस्तरीय स्वास्थ्य जनशक्ति उत्पादन गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित प्रमाणपत्र तहको

नर्सिङ्ग, जनरल मेडिसिन, ल्याबोरेटरी टेक्नोलजी, अप्थाल्मिक असिस्टेण्ट, फिजियोथेरापी विषयहरूमा २ सय ६ जना गरी कुल २ हजार २ सय २ जना विद्यार्थी उत्तीर्ण भएका छन्। विश्वविद्यालयले जेहेन्दार तर आर्थिक अवस्था कमजोर भएका विद्यार्थीलाई आर्थिक श्रोतले भ्याएसम्म बढी संख्यामा छात्रवृत्ति प्रदान गर्दै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विश्वविद्यालयको तर्फबाट १ सय ६० जना र सम्बन्धन प्राप्त कलेजहरूबाट ३ सय ६० जना गरी कुल ५ सय २० जनालाई छात्रवृत्ति प्रदान गरियो, जुन कुल विद्यार्थी संख्याको ८.१३ प्रतिशत हुन आउँछ। शैक्षिक सत्र २०६४/६५ मा विश्वविद्यालयले इन्जिनियरिङ्ग विधामा स्नातकोत्तर र अनुसन्धान, ऊर्जा विकास, वातावरण संरक्षण र प्रविधि विकासका विधामा अनुसन्धान गर्नमा जोड दिने, स्नातक तहमा Geomatics Engineering, Technology Management मा पनि पकड बढाउँदै लैजाने, सामुदायिक सेवा र युवा रोजगारीका लागि स्नातक र प्रमाणपत्र तहका रोजगारीमूलक शिक्षामा जोड दिने, त्यस्तै विज्ञानका फार्मसी, वातावरण विज्ञान, बायोटेक्नोलजी र अन्य प्रयोगात्मक विज्ञानको विधामा जोडदिने नीति अख्तियार गरेको छ। शिक्षाशास्त्रमा विभिन्न विषयमा विशेषज्ञ तयार गर्ने, दूरशिक्षा प्रणालीको सुरुवात गर्ने, विज्ञान, प्रविधि, मेडिकल साइन्सेज सम्बन्धी नवीनतम विषयहरूमा र नेपाली संस्कृतिमूलक विषयहरूमा राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रियस्तरका गोष्ठीहरूको आयोजना गर्ने, विश्वविद्यालय, अस्पताल, र Outreach Community Center को घनिष्ठ सम्बन्ध चाहिने हुँदा त्यसको विशेषतालाई मध्यनजर गर्दै छुट्टै कार्यव्यवस्था र आर्थिक नियम तर्जुमा गर्ने, Teaching Cum Research विश्वविद्यालय भन्ने अवधारणालाई प्राथमिकता दिदै लैजाने नीति अनुरूप अनुसन्धान र विकासको लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने कार्यक्रम राखेको छ। यस अतिरिक्त आर्थिक अवस्था कमजोर भएका तर जेहेन्दार र दलित समुदायका छात्र, छात्राहरूको लागि छात्रवृत्ति, ऋण छात्रवृत्ति, संयुक्त छात्रवृत्ति आदि छात्रवृत्ति प्रदान गर्नको निमित्त आवश्यक व्यवस्था गरेको छ।

पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय

१२.३१ पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालयले विगत ११ वर्षको छोटो अवधिमा मुलुकको उच्च शिक्षाको क्षेत्रमा बहु आयामिक नविनतम शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको र कार्यक्रम एवम् कार्यक्षेत्रलाई पनि क्रमिकरूपले विस्तार गर्दै लगेरहेको छ। विश्वविद्यालयमा अहिलेसम्म विज्ञान तथा प्रविधि, व्यवस्थापन, शिक्षा शास्त्र, कला, कानुन, चिकित्सा शास्त्र संकायहरू अन्तर्गत ६० भन्दा बढी विषयमा सञ्चालित शैक्षिक कार्यक्रमहरू मार्फत स्नातकोत्तर २ सय ९० तथा स्नातक ३ हजार ६ सय ४८ गरी कुल ३ हजार ९ सय ३८ प्राविधिक, व्यावसायिक जनशक्ति उत्पादन भइसकेका छन्। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विश्वविद्यालयको ९ वटा शैक्षिक कार्यक्रमहरू मार्फत ३ आंगिक क्याम्पसहरूमा ६ सय १ तथा सम्बन्धन प्राप्त ८८ वटा क्याम्पसहरूमा १२ हजार २ सय १० गरी कुल १२ हजार ८ सय ११ विद्यार्थीहरू अध्ययनरत रहेका थिए। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा उक्त संख्यामा वृद्धि भई १५ हजार भन्दा बढी पुग्ने अनुमान छ। विश्वविद्यालयको आंगिक क्याम्पसमा अध्ययन गर्न चाहने गरीब, जेहेन्दार, दलित, पिछडिएको वर्ग तथा समुदायका विद्यार्थीहरूलाई full subsidy, partial subsidy पद्धति अनुसार छात्रवृत्ति प्रदान गर्दै उच्च शिक्षा

अध्ययनको अवसर प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ भने सम्बन्धन प्राप्त क्याम्पसहरुलाई सोही अनुरूप निर्देश गरिएको छ। विश्वविद्यालयको १५ भन्दा बढी राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय शैक्षिक प्रतिष्ठान एवम् विश्वविद्यालयहरूसँग प्राज्ञिक सम्बन्ध कायम भइसकेको र निकट भविष्यमै थप सम्बन्ध कायम गर्ने पहल भइरहेको छ। विश्वविद्यालयमा विभिन्न आर्थिक वर्षमा भर्ना भएका तथा उत्पादित जनशक्तिहरुको विवरण देहाय बमोजिम छ :

तालिका १२ (अ) : पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय अन्तर्गत विद्यार्थी भर्ना/उत्पादन स्थिति

सि.नं	संकाय	२०५९/६०		२०६०/६१		२०६१/६२		२०६२/६३		२०६३/६४	
		भर्ना	उत्पादन	भर्ना	उत्पादन	भर्ना	उत्पादन	भर्ना	उत्पादन	भर्ना	उत्पादन
१.	विज्ञान र प्रविधि	१८६०	८८	२२८०	२७४	२५८८	३२८	३०१२	५००	३९५८	३६७
	स्नातक	१८३४	८८	२२४५	२७४	२५४४	३२८	२८७५	४७७	३७६७	३५९
	स्नातकोत्तर	२६	-	३५	-	४४	-	१३७	२३	१९१	८
२.	व्यवस्थापन	१०३४	११७	१३९०	९८	१९७८	१९८	२४१२	१९५	३६८४	२२
	स्नातक	९२९	११७	१२२९	८९	१७१०	१७७	१९८९	१३५	२९७१	-
	स्नातकोत्तर	१०५	-	१६१	९	२६८	२१	४२३	५५	७१३	२२
३.	शिक्षा	९०३	४४	९८८	१५७	१२१८	३४४	१४३६	२५४	२२९३	३६
	स्नातक	८३३	४४	८८९	१५७	१०६७	३४४	१३२८	२४२	२०९२	-
	स्नातकोत्तर	७०	-	९९	-	१५१	-	१०८	१२	२०१	३६
४.	मानविकी	५३०	४६	६७२	४२	७२०	११३	९५७	१६२	१३१९	१८७
	स्नातक	४२९	४६	५६४	३०	६००	८८	७०८	१३९	९७१	१४७
	स्नातकोत्तर	१०१	-	१०८	१२	१२०	२५	२४९	२३	३४८	४०
५.	कानून	८०	-	९८	-	२००	२	२८२	२९	३९९	-
	स्नातक	६५	-	७७	-	१२८	-	१७८	१८	२३७	-
	स्नातकोत्तर	१५	-	२९	-	७२	२	१०४	११	१६२	-
६.	मेडिकल	-	-	-	-	-	७१	६५६	१३६	११५८	१३४
	स्नातक	-	-	-	-	-	७१	६५६	१३६	११५८	१३४
	स्नातकोत्तर	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
कुल स्नातक		४,०९०	२९५	५,००४	५५०	६,०४९	१,००८	७,७३४	१,१४७	११,१९६	६४०
कुल स्नातकोत्तर		३१७	-	४३२	२१	६५५	४८	१,०२१	१२४	१,६१५	१०६
कुल जम्मा		४,४०७	२९५	५,४३६	५७१	६,७०४	१,०५६	८,७५५	१,२७१	१२,८११	७४६

स्रोत : पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय

नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय

१२.३२ नेपालमा प्राचीनकाल देखि नै संस्कृत विद्याको गौरवमय परम्परा रहँदै आएकोमा त्यसलाई नेपाल संस्कृत विद्यालयले निरन्तरता मात्र दिएको छैन अपितु संस्कृत विद्यालाई सबै वर्ग क्षेत्र र जातिको विद्या हो भन्ने सन्देश दिने र विदेशी समेतलाई आकर्षित गर्ने प्रयत्नस्वरूप संस्कृत भाषा प्रशिक्षण र उच्च अध्ययनको व्यवस्था पनि मिलाइरहेको छ। यसै क्रममा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा संस्कृत अध्ययन गर्ने दलित विद्यार्थीहरूलाई मासिक रु. १ हजार छात्रवृत्ति, महिला अपाङ्ग र विपन्न वर्गका विद्यार्थीलाई थप रु. १ सय, विकास शुल्कमा १० प्रतिशत छुट तथा आयुर्वेद र शिक्षा शास्त्र अध्ययन गर्ने दुर्गम क्षेत्र र जनजातिका १० प्रतिशत जेहेन्दार विद्यार्थीहरूलाई शिक्षण शुल्क मिनाहा गरिएको छ। त्यसैगरी, शहीदका सन्तति एवम् घाईते अङ्गभङ्ग भएकाहरूलाई मासिक रु. १ हजार छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउनुको साथै आयुर्वेद र शिक्षा शास्त्र अध्ययन गर्ने त्यस्ता विद्यार्थीहरूलाई विकास शुल्क र शिक्षण शुल्कमा ५० प्रतिशत छुट दिईएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विद्यावारिधि उपाधिको कार्यक्रम सुरु भएको छ भने नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय गतिविधि प्रसारण: रेडियो कार्यक्रम पनि सञ्चालन भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आयुर्वेद, विज्ञान, उत्तर मध्यमा, संस्कृत मध्यमा, शिक्षाशास्त्र, विद्यावारिधि एवम् अन्य विविध प्रशिक्षण समेत गरी जम्मा ४ हजार ६ सय ७१ जना विद्यार्थी भर्ना गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा ३ हजार ७ सय ७४ भर्ना भई अध्ययन गरेका थिए। त्यस मध्ये १ हजार ९ सय १३ विद्यार्थीहरू उत्पादन समेत भएका छन्। यसैगरी, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ४ हजार १ सय ७६ विद्यार्थी भर्ना गर्ने लक्ष्य राखिएको छ।

तालिका १२ (ट) : नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय अन्तर्गत विभिन्न क्याम्पस/विद्यालयमा विभिन्न तहमा आर्थिक वर्ष २०६३/६४ को छात्रछात्रा भर्ना विवरण

सि नं	विद्यापीठको नाम	उत्तर मध्यमा प्रथम/द्वितीयवर्ष	उत्तरमध्यमा विज्ञान+आयुर्वेद प्रथम/द्वितीय/तृतीय वर्ष	शास्त्री प्रथम/द्वितीय/तृतीय वर्ष	शिक्षा शास्त्री	आचार्य प्रथम/द्वितीय वर्ष	अन्य	जम्मा
१.	बाल्मिकी विद्यापीठ	२१९	-	१६५	८२	१६६	-	६३२
२.	जनता विद्यापीठ	९८	११९	९३	७७	-	-	३८७
३.	पिण्डेश्वर विद्यापीठ	१२२	-	५७	-	१२	-	१९१
४.	विश्वविद्यालय विद्यापीठ	-	-	-	-	७९	-	७९
५.	विन्दुवासिनी स. विद्यापीठ	६७	-	५६	-	-	-	१२३
६.	वी.पी. संस्कृत विद्यापीठ	३३	-	-	-	-	-	३३
७.	भानु संस्कृत विद्यापीठ	२५	-	-	-	-	-	२५
८.	या.ब.ल.ना.सं. विद्यापीठ	७०	-	३७	-	-	-	१०७
९.	रुरु संस्कृत विद्यापीठ	७७	-	५८	-	-	-	१३५
१०.	शारदा विद्यापीठ	३२	-	१७	१९४	-	-	२४३
११.	हजारीजनक सं. विद्यापीठ	७४	-	२८	-	-	-	१०२
१२.	हरिहर सं. विद्यापीठ	२४	-	-	-	-	-	२४

सि. नं.	विद्यापीठको नाम	उत्तर मध्यमा प्रथम/द्वितीयवर्ष	उत्तरमध्यमा विज्ञान+आयुर्वेद प्रथम/द्वितीय/तृतीय वर्ष	शास्त्री प्रथम/द्वितीय/तृतीय वर्ष	शिक्षा शास्त्री	आचार्य प्रथम/द्वितीय वर्ष	अन्य	जम्मा
१३	महेश सं. गुरुकुलम् विद्यापीठ	२६	-	१७	-	७	-	५०
१४	राजा दामोदर सं. विद्यापीठ	३०	-	-	-	-	-	३०
१५	कालिका संस्कृत विद्यापीठ	५०	-	-	-	-	-	५०
१६	संस्कृत विद्यापीठ, धरान	१५	-	-	-	-	-	१५
१७	सरस्वती सं. विद्यापीठ, मणीशाम	५३	-	-	-	-	-	५३
सम्बन्धन प्राप्त एक वर्षे शिक्षाशास्त्री								
१	लुम्बिनी बृहस्पति कलेज, भैरहवा	-	-	-	१६	-	-	१६
२	एक्टिभ एकेडेमी कलेज, काठमाडौं	-	-	-	३३	-	-	३३
३	पंचिथर क्याम्पस	-	-	-	६४	-	-	६४
४	बनेपा क्याम्पस	-	-	-	३८	-	-	३८
५	कपिलवस्तु क्याम्पस	-	५०	-	१८	-	-	६८
६	मॉल्टिपल कलेज अत्तरीया	-	-	-	-	-	-	-
सम्बन्धन प्राप्त आयुर्वेद उत्तरमध्यमा								
१	जनक आयुर्वेद विद्यापीठ, जनकपुर	-	६५	-	-	-	-	६५
२	उत्तर धन्वन्तरी आयुर्वेद कलेज, गौर	-	४५	-	-	-	-	४५
३	जगदम्बा आयुर्वेद क्याम्पस, गौर	-	४०	-	-	-	-	४०
४	डि. हे. रि. डेभलपमेण्ट, जनकपुर।	-	१५	-	-	-	-	१५
५	निखिल आयुर्वेद कलेज, पोखरा	-	५१	-	-	-	-	५१
अन्य विविध								
१	कर्मकाण्ड प्रशिक्षण	-	-	-	-	-	-	-
२	योग प्रशिक्षण	-	-	-	-	-	४२	४२
३	संस्कृत भाषा प्रशिक्षण	-	-	-	-	-	६१९	६१९
४	अनुसन्धान	-	-	-	-	-	९९	९९
	जम्मा :	१०१५	३८५	५२८	५२२	२६४	७६०	३४७४

स्रोत : नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय

पोखरा विश्वविद्यालय

१२.३३ पोखरा विश्वविद्यालयमा व्यवस्थापन संकाय, विज्ञान तथा प्रविधि संकाय र मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत आङ्गिक क्याम्पस ३ र सम्बन्धन प्राप्त क्याम्पस २३ वटा छन्। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ शैक्षिकसत्रमा आङ्गिकतर्फ ३ सय ५९ र

सम्बन्धन प्राप्त क्याम्पसतर्फ ५ हजार ८५ गरी जम्मा ५ हजार ४ सय ४४ जना विद्यार्थी अध्ययनरत रहेकोमा १ हजार ६७ विद्यार्थी उत्पादन समेत भएका छन् । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विश्वविद्यालयमा ४७ वटा शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका छन् । स्नातकोत्तर तहको अन्तर्विधा जलश्रोत व्यवस्थापन कार्यक्रम पोखरा विश्वविद्यालय र नेपाल इन्जिनियरिङ्ग कलेज/क्याम्पसको संयुक्ततामा सञ्चालन भएको र मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र स्कूलको स्थापना गरी सोही अन्तर्गत जनसंख्या लिङ्ग तथा विकास कार्यक्रम (PGDP) सञ्चालन गरिएको छ । छात्रवृत्ति सम्बन्धी साविक नीतिमा परिवर्तन गरी यस सम्बन्धी तोकेको मापदण्ड अनुसार राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गराई ५४ जनालाई छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पोखरा विश्वविद्यालय अन्तर्गत आंगिक, सम्बन्धन प्राप्त विद्यालय र क्याम्पसमा निम्नानुसार विद्यार्थीहरु अध्ययनरत थिए ।

तालिका १२ (ठ) : पोखरा विश्वविद्यालय अन्तर्गत आंगिक, सम्बन्धन प्राप्त विद्यालय र क्याम्पसमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको विवरण

आंगिकतर्फ				
विषय	स्नातक	स्नातकोत्तर	एम.फिल	कुल
विज्ञान प्रविधि	१३४	१०	–	१४४
व्यवस्थापन	१५१	१२	–	१६३
मानविकी तथा समाजशास्त्र	–	२२	–	२२
जम्मा :	२८५	४४	–	३२९
सम्बन्धन प्राप्ततर्फ				
विज्ञान प्रविधि	२०९६	११३	–	२२०९
व्यवस्थापन	२०८८	४३९	–	२५२७
मानविकी तथा समाजशास्त्र	–	४३	३५	७८
जम्मा :	४१८४	५९५	३५	४८१४
कुल जम्मा :	४४६९	६३९	३५	५१४३

श्रोत : पोखरा विश्वविद्यालय

विभिन्न विश्वविद्यालयहरुका क्याम्पस तथा विद्यार्थीहरुको विवरण

१२.३४ देशभित्र सञ्चालित विभिन्न विश्वविद्यालयहरु अन्तर्गतका क्याम्पस र विद्यार्थीहरुको विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ :

तालिका १२ (ड) : विभिन्न विश्वविद्यालय अन्तर्गतका क्याम्पसहरु तथा विद्यार्थी संख्या

विश्वविद्यालय	क्याम्पसहरु		विद्यार्थी विवरण					
			आर्थिक वर्ष २०६२/६३			आर्थिक वर्ष २०६३/६४		
	आङ्गिक	सम्बन्धन प्राप्त	आङ्गिक	सम्बन्धन प्राप्त	जम्मा	आङ्गिक	सम्बन्धन प्राप्त	जम्मा
त्रिभुवन विश्वविद्यालय	६०	४१७	१५३१२६	७७४९१	२३०६१७	१६९५९९	८६६०७	२५६२०६
काठमाडौं विश्वविद्यालय	६	१३	२४७६	२६८६	५१६२	१२९८	११९३	२४९१
पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय	३	८९	२७२	८५४०	८८१२	४७४	१२१९५	१२६६९

विश्वविद्यालय	क्याम्पसहरू		विद्यार्थी विवरण					
			आर्थिक वर्ष २०६२/६३			आर्थिक वर्ष २०६३/६४		
	आङ्गिक	सम्बन्धन प्राप्त	आङ्गिक	सम्बन्धन प्राप्त	जम्मा	आङ्गिक	सम्बन्धन प्राप्त	जम्मा
नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय	१२	१७	१५८४	१२५०	२८३४	२०८१	६३३	२७१४
पोखरा विश्वविद्यालय	३	२३	४०८	५२०७	५६१५	४६३	४८९७	५३६०
जम्मा :	८४	५५९	१५७८६	९५१७४	२५३०४०	१७३९१५	१०५५२५	२७९४४०

श्रोत : विश्वविद्यालय अनुदान आयोग

स्वास्थ्य

केन्द्रीय एवम् जिल्लास्तरको स्वास्थ्य कार्यक्रम

१२.३५ यस कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिदै आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पनि केन्द्रीयस्तर र जिल्लास्तरमा क्षयरोग नियन्त्रण सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएका छन्; जस अन्तर्गत जिल्लास्तरमा १ लाख ६० हजार २ सय १० शंकास्पद विरामीको खकार परीक्षण, ४ लाख ८० हजार ६ सय ३० जना नयाँ विरामीको खकार परीक्षण, ७४ हजार ८ सय १८ follow-up खकार परीक्षण, ६ हजार ४ सय ८ फोक्सो बाहेकको क्षयरोग परीक्षण र २ हजार ४ सय ३ जनाको पुनः उपचार कार्य गरिने लक्ष्य रहेकोमा क्रमशः ८१, ५६, ७४, १०० र १०० प्रतिशत प्रगति भएको छ भने DFID र GFATM तर्फको तालिम लगायतका कार्यक्रमहरु रकम प्राप्त नभएको कारण सम्पन्न हुन नसकेकोले समग्रमा ८१ प्रतिशतको भौतिक प्रगति भएको छ। साथै, केन्द्रीयस्तरमा पनि रोग निदानात्मक सेवा, तालिम तथा रोग निदान तथा उपचार केन्द्र विस्तार लगायतका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा केन्द्रस्तरमा १० हजार ८ सय ३० जना शंकास्पद विरामीको खकार परीक्षण, २९ हजार ७ सय ८० स्लाइड नयाँ खकार परीक्षण, १ हजार ७ सय ७२ स्लाईड फलोअप खकार परीक्षण तथा संघ, संस्था, धामीभाँक्री, पुरेत आदिलाई TB सम्बन्धी orientation तालिम प्रदान गरिएकोले समग्रमा ८८ प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको छ। सो वर्ष TB case finding rate ७० प्रतिशत र treatment success rate ८९ प्रतिशत हासिल भएको थियो भने चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को आठ महिनामा DOTs Plus विधिद्वारा ३ सय ४० जनालाई उपचार गर्ने, २ सय २२ जना शिक्षकहरुलाई DOTs Orientation कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ३ सय ५७ स्वास्थ्यकर्मीहरुलाई तालिम दिने, १ लाख ५० हजार ९ सय ३७ जना नयाँ विरामीको खकार परीक्षण गर्ने तथा ४८ हजार ५ सय ९३ वटा स्लाइड पुनः जाँच गर्ने लक्ष्य रहेकोमा क्रमशः ४ सय १० जनालाई, २ सय २७ जना, ३ सय २३ जना, १ लाख ९३ हजार ९ सय ९ जना तथा ३२ हजार ८ सय ८८ जनाको उपचार गरिएको छ। उपरोक्त बमोजिमको उपचारहरु ९ सय ९४ उपचार केन्द्र, ३ हजार १ सय ३२ उपकेन्द्र र ४ सय ४३ माइक्रोस्कोपि केन्द्र मार्फत गरिएको छ।

परिवार नियोजन, सुरक्षित मातृत्व एवम् महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका कार्यक्रम

१२.३६ यस कार्यक्रम अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसूती सेवा गराएवापत प्रसूता महिला (after delivery) लाई हिमाली जिल्लामा रु.१ हजार ५ सय, पहाडी जिल्लामा रु. १ हजार र तराईका जिल्लाहरूमा पाँच सय रुपैयाका दरले सुत्केरी प्रोत्साहन भत्ता दिइदै आएको कारण २ लाख ८५ हजार ८५ जना महिलाहरू लाभान्वित भएका थिए। परिवार नियोजन स्थायी बन्ध्याकरणतर्फ ८३ हजार ४ सय ४८ जनाले सेवा पाई लक्ष्यको ८९ प्रतिशत प्रगति भएको थियो। पूर्व-प्रसूति सेवा गर्भवती पहिलो जाँच (ANC 1st visit) ६ लाख ९६ हजार ३ सय ६३ जना (अनुमानित गर्भवतीको ७२ प्रतिशत) ले र सुत्केरी पछिको सेवा (PNC) ३ लाख ७७ हजार ४ सय १४ जनालाई प्रदान गरी शतप्रतिशत भन्दा बढी प्रगति भएको थियो। परिवार नियोजन साधन प्रयोगकर्ता सङ्ख्या २१ लाख ६३ हजार १९ पुगेको र केन्द्रीयस्तरमा कण्डम, पिल्स, डिपो, IUD, नरप्लाण्ट खरिद तथा वितरणतर्फ शतप्रतिशत प्रगति हासिल भएको थियो। यसैगरी, ३५ जनालाई पुनर्जोड सेवा समेत प्रदान गरी ९६ प्रतिशत प्रगति भएको थियो। समग्रमा जिल्लास्तरमा लक्ष्यको शतप्रतिशत र केन्द्रीयस्तरमा ९६ प्रतिशत प्रगति हासिल हुनुका साथै CPR ४२.१ प्रतिशत, CYP ३६.६ प्रतिशत र SBA २९.७ प्रतिशत रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा लक्ष्य अनुसार नेपालका सबै गा.वि.स.हरूमा रु. ५० हजारका दरले महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका कोष स्थापना गरिएको र २ लाख ११ हजार १ सय ६६ जना प्रसूता महिलाहरूलाई ७५ वटै जिल्लाका स्वास्थ्य संस्था मार्फत प्रसूति प्रोत्साहन भत्ता वितरण गरिएको छ। साथै, महिला स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी चौमासिक समीक्षा बैठक सबै गा.वि.स.हरूमा ५८ हजार ७ पटक गरिएको छ भने परिवार नियोजनतर्फ दक्ष जनशक्तिद्वारा प्रसूति सेवा २ लाख ११ हजार ७६, पूर्व-प्रसूति सेवा (ANC) प्रथम पटक ३ लाख १० हजार १ सय ३९, ANC चौथो पटक १ लाख ६३ हजार ५ सय २२ तथा सुत्केरीपछिको सेवा १ लाख ८४ हजार ५ सय ९१ जनालाई प्रदान गरियो भने ६१ हजार ३ सय २७ स्थायी बन्ध्याकरण गरियो। साथै, २० जनाको re-canalization गर्ने कार्य सम्पन्न भयो। Senior Obstetrician and Gynaecologist चिकित्सकहरूलाई ३ समूहमा १४ दिने SBA orientation training तथा क्षमता अभिवृद्धिका लागि ७५ वटै जिल्लाका पब्लिक हेल्थ नर्सहरूलाई लक्ष्य अनुसार विभिन्न समूह तथा चरणमा orientation तालिम उपलब्ध गराइएको छ।

राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला कार्यक्रम

१२.३७ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस कार्यक्रम अन्तर्गत ५ स्थानमा व्याक्टेरियोलजी सेवाको स्थापना, १५ स्थानमा सुदृढीकरण, ६ जिल्लाको प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा प्रयोगशाला सेवाको स्थापना तथा ३० प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा विस्तार र मुगु, डोल्पा, रोल्पा, कालिकोट तथा क्षेत्रीय अस्पताल सुर्खेतमा लक्ष्य अनुसार प्रयोगशाला सेवाको विस्तारका साथै आवश्यक तालिम, अनुगमन र Standard Operating Procedure को निर्माण तथा छपाइ समेत सम्पन्न गरी शतप्रतिशत प्रगति भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा लक्ष्य अनुसार नै पञ्चमुल स्याङ्जा र पिपरा कपिलवस्तुमा वायोकेमेष्ट्री सेवाको स्थापना तथा लुम्बिनी र भेरी अञ्चल अस्पताल,

दोलखा, रुम्जाटार, ओखलढुङ्गा र लोहारपट्टि महोत्तरीका प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा वायोकेमिष्ट्री सेवाको सुदृढीकरण कार्य सम्पन्न भएको छ। मिर्चैया प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र-सिराहा, महेन्द्र अस्पताल-दाङ्ग र सिमरा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा वायोकेमिष्ट्री सेवाको सुदृढीकरण कार्य सम्पन्न गरिएको, १० स्थानमा व्याक्टेरियोलजी सेवा सुदृढीकरण, १० स्थानमा वायोकेमिष्ट्री सेवाको स्थापना, १ सय ५० जनालाई विभिन्न तालिम, ४० वटा प्रयोगशालाहरूको निरीक्षण र ३० जना ल्याब टेक्निसियन/ल्याब असिष्टेन्टहरूलाई गुणस्तर नियन्त्रण सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ।

विस्तारित खोप एवम् राष्ट्रिय पोलियो खोप कार्यक्रम

१२.३८ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा बाल स्वास्थ्यतर्फ केन्द्रस्तरमा विस्तारित खोप एवम् पोलियो खोप, श्वास प्रश्वास एवम् पोषण कार्यक्रम र जिल्लास्तरतर्फ एकीकृत बालरोग व्यवस्थापन र पोलियो खोप कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो। विशेष गरी ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई पोलियो, दादुरा, हेपाटाइटिस बी, जापानी इन्सेफलाइटिस लगायत विभिन्न रोग प्रतिरोधात्मक खोपहरू प्रदान गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिएकोमा BCG ६ लाख ७२ हजार ३६ जना, DPT र हेपाटाइटिस वि. ६ लाख २६ हजार ७ सय ३२ जना, पोलियो ३ मात्रा ६ लाख २४ हजार ४ सय ६२ जना तथा दादुरा र गर्भवती महिलालाई TT खोप २ मात्रा ६ लाख १४ हजार १ सय ९५ जनाले सेवा प्राप्त गरेका थिए। तीन वर्ष मुनिका बच्चाहरूको ग्रोथ मनिटरिङ्ग कभरेज ५७ प्रतिशत, निमोनिया र भ्वाडा पखालाको इन्सीडेन्स रेट क्रमशः ४ सय ८ र १ सय ८५ प्रति हजार रहेको थियो। यसैगरी, पोलियो उन्मुलनका लागि २ लाख ५० हजारलाई कस बोर्डर कार्यक्रम अन्तर्गत पोलियो खोप दिने लक्ष्य रहेकोमा २ लाख ५० हजार जनालाई पोलियो खोप प्रदान गरिनुका साथै ३ जिल्लामा Micro Planning र ७५ जिल्लामा विशेष पोलियो खोप एवम् ११ जिल्लामा विद्यालय खोप कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो। भ्वाडा पखाला, श्वासप्रश्वास कार्यक्रमतर्फ १ करोड भिटामिन A चक्की, ९ करोड ६० लाख Iron चक्की र ९० लाख एवेन्डाजोल खरिद तथा वितरण गरिएको थियो भने १२ जिल्लामा समुदायमा आधारित बालरोगको एकीकृत व्यवस्थापन (CB-IMCI) कार्यक्रम विस्तार गरी ४८ जिल्लामा पुऱ्याइएको थियो। समग्रमा लक्ष्य अनुसार शतप्रतिशत प्रगति भएको र BCG ९१ प्रतिशत, DPT ८४ प्रतिशत, पोलियो ८४ प्रतिशत र मिजल्स ८३ प्रतिशत कभरेज रहेको थियो। गर्भवती महिलाहरूमा TT-2 कभरेज ५० प्रतिशत रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा बालस्वास्थ्य तथा खोपतर्फ बाल तथा किशोर अवस्थाको स्वास्थ्य कार्यक्रम ३ पटक, Micro Planning र (CB-IMCI) कार्यक्रम १० जिल्लामा विस्तार गरी ५८ जिल्लामा पुऱ्याएको छ। त्यस्तै, ६ महिना देखि ५ वर्षसम्मका करिब ३७ लाख बालबालिकाहरूलाई लक्ष्य अनुसार नै अभियानकारूपमा भिटामिन ए क्याप्सुल एवम् १ वर्ष देखि ५ वर्षसम्मका करिब ३१ लाख बालबालिकालाई जुकाको औषधि वितरण गरिएको छ। लक्ष्य अनुसार ARI Sound Timer १८ हजार खरिद भई वितरण भएको छ। त्यस्तै, एक वर्ष मुनिका ४ लाख ९४ हजार ७ सय ८० जना बच्चालाई BCG, DPT, हेपाटाइटिस बि., पोलियो र दादुरा विरुद्धको खोप दिइएको छ भने ६ लाख २७ हजार गर्भवती महिलालाई TT खोप प्रदान गरिएको छ। CB-IMCI Drugs खरिद तथा CB-IMCI सामग्री छपाई गरी हुवानी समेत भइसकेको छ।

भाडापखालामा जिङ्ग चक्कीको उपचार कार्यक्रम २० जिल्लामा नेपाल सरकारबाट सञ्चालन गरिएको र UMN, NFHP र PSI बाट थप ५ जिल्ला गरी जम्मा २५ जिल्लामा विस्तार र सन् २००८ देखि २०१२ सम्म आयोडिनको कमीले हुने विकृति निवारण सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजना समेत तयार गरिएको छ ।

इपिडेमियोलोजी, औलो तथा कालाजार नियन्त्रण, प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन कार्यक्रम

१२.३९ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस कार्यक्रम अन्तर्गत महामारी, सरुवा रोग, परजीवीबाट लाग्ने औलो तथा कालाजार रोग नियन्त्रण र प्राकृतिक प्रकोपबाट उत्पन्न हुने विभिन्न खालका रोगहरुको व्यवस्थापन लगायतका कार्यहरुलाई निरन्तरता दिदै सरुवा रोगहरुको सर्भिलेन्स, हात्तीपाइले, औलो, कालाजार नियन्त्रणका लागि किटनाशक औषधि छर्ने कार्य, भुल वितरण, रेबिज रोग नियन्त्रण र सर्पदंश पिडीतलाई आवश्यक खोप सेवा प्रदान गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ६ जिल्लाका १८ वटा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा औलो प्रयोगशाला सुदृढीकरण तथा २१ जिल्लामा हात्तीपाइले रोगको नियन्त्रणका लागि Mass Drugs Administration (MDA) कार्यक्रम सञ्चालन गरी १९ लाख व्यक्तिलाई सुरक्षित पारिएको थियो । औलो र कालाजार नियन्त्रण गर्न सप्तरी जिल्लामा कालाजार उन्मुलन कार्यक्रम लागू गरी ३ सय जना कालाजार रोगीलाई oral drug-Milfeposive प्रयोगको रूपमा सुरुवात गरिएको थियो । समग्रमा यस कार्यक्रम अन्तर्गत करिब ९० प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको छ । त्यस्तै, औलो कार्यक्रमको Annual Parasite Incidence (API) ०.२८ प्रतिशत र कालाजारको Incidence २.७ प्रति दश हजार रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा यस कार्यक्रममा खासगरी जुनोटिक रोग, औलोरोग, कालाजार, संक्रामक रोग नियन्त्रण र प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन सम्बन्धी सर्भिलेन्स, Vaccination तालिम आदि क्रियाकलापहरु नियमितरूपमा सञ्चालन गरिएको र कालाजार रोग नियन्त्रणका लागि प्रभावित ११ वटा जिल्लाका १ सय १४ गा.वि.स.का ७ सय ४४ वडाहरुमा किटनाशक औषधि २ पटक छर्ने लक्ष्य रहेकोमा १ पटक गरिएको छ । त्यस्तै, महामारी व्यवस्थापनका लागि Rapid Response Team परिचालन तथा औलो सर्भिलेन्स अन्तर्गत औलो रोगी पत्ता लगाइएको, ५० हजार रक्त नमूना संकलन गरी जाँच गरिनुका साथै वर्डफ्लुबाट मानव संक्रमित रोग निदान सम्बन्धी कार्य गरिएको र रेबिज रोग विरुद्धको भ्याक्सिन लक्ष्य अनुसार १ लाख ७५ हजार भाइल उपलब्ध गराउने भनिएकोमा १० हजार भाइल उपलब्ध गराइएको छ । सर्पदंश विरुद्धको खोपको माग ११ हजार भाइल भएकोमा सोही अनुसार जिल्लाहरुमा पठाइएको छ ।

घुम्ती शिविर, अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवा, निःशुल्क तथा सामुदायिक स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम

१२.४० आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विशेषज्ञसहितको स्वास्थ्य शिविर ४१ वटा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ३५ वटा सम्पन्न भएको थियो भने आँखा उपचारतर्फ विभिन्न जिल्लामा २४ वटा नेत्रदान शिविर सञ्चालन भएको र स्कूल आँखा कार्यक्रम अन्तर्गत ४ हजार ५ सय जनाको आँखा जाँच लक्ष्य अनुसार नै गरिएको थियो । २५ शैयाको अस्पताल र प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा आकस्मिक र अन्तरंग सेवा निशुल्क उपचार सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन र ४ स्थानमा स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम विस्तार गरिएको थियो भने आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम ८ महिनासम्म पाठेघर खस्ने उपचार

सम्बन्धी १२ शिविर सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ११ वटा, २ वटा विशेषज्ञ स्वास्थ्य शिविर तथा ENT शिविर सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा २ वटै सम्पन्न भएको र २० वटा नेत्रदान शिविर सम्पन्न हुनुका साथै अपाङ्गलाई समुदायमा आधारित कार्यक्रमको निर्देशिका तयार गरिएको छ। साथै, १७ वटा विभिन्न संघ/संस्थाहरूलाई अनुदान दिने कार्यक्रम रहेकोमा १७ वटै संस्थाहरूलाई अनुदान दिई त्यस्ता संस्थाहरूबाट स्वास्थ्य सेवा प्रदान भइरहेको छ। यस अवधिमा १५ वर्षमुनीका ४ सय बालबालिकाहरूलाई मुटुरोगबाट बचाउन निःशुल्क उपचार गर्ने नीति अनुरूप ४ सय ८० जना बालबालिकालाई निःशुल्क शल्यक्रिया गरिएको तथा ७५ वर्ष माथिका २ सय जना जेठ नागरिकलाई निःशुल्क उपचार गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा ३१ जना जेठ नागरिकहरूको निःशुल्क उपचार गरिएको छ। जेठ नागरिकहरूको स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधा विस्तार गरी उनीहरूको सामाजिक सुरक्षामा ठोस योगदान पुर्‍याउन जेठ नागरिक स्वास्थ्य उपचारको कार्यक्रम लागू गरिएको छ; जसमा स्थानीयस्तरबाट निःशुल्क उपचार हुन नसक्नेलाई राहतस्वरूप जिल्ला भित्र रु. ५ सय र जिल्ला बाहिर भएमा रु. १ हजार देखि २ हजारसम्म रकम अनुदान प्रदान भइरहेको छ।

राष्ट्रिय जनसङ्ख्या कार्यक्रम

१२.४१ स्थानीयस्तरमा जनसङ्ख्या व्यवस्थापन गोष्ठी तथा विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्या सम्बन्धी परामर्श सेवा अभिमूखीकरण ३ जिल्लामा गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ३ जिल्लामानै सम्पन्न भएको, जनसङ्ख्या व्यवस्थापन लागू भएका जिल्लाहरूमा युवा सूचना केन्द्रको Assessment सुरुवात गरिएको छ भने Missing Girls सम्बन्धी अध्ययनको कार्य सम्पन्न भएको छ।

राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम

१२.४२ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा स्वास्थ्य मन्त्रालय अन्तर्गत विभिन्न कार्यक्रमहरूमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्न रेडियो, टेलिभिजन, छापा, पत्रपत्रिका, सडक नाटक, प्रचारप्रसार सामग्री विकास गरी प्रचारप्रसार गर्ने कार्यक्रम रहेकोमा विभिन्न माध्यमहरूबाट १ हजार ६ सय २० पटक रेडियो, टेलिभिजन र छापा माध्यमबाट सन्देश प्रकाशन तथा प्रसारण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा शतप्रतिशत नै प्रगति भएको थियो। त्यसैगरी, जिल्लास्तरबाट अत्यावश्यक स्वास्थ्य सम्बन्धी सन्देश प्रसारण १ सय ९२ पटक, १४ हजार ९ सय ३२ पटक विद्यालय स्वास्थ्य शिक्षा र ३ सय ९० पटक डिजिटल रेडियो स्रोत क्लब प्रसारण गरिएको थियो। यसरी केन्द्रीयस्तरतर्फ ९७ प्रतिशत र जिल्लास्तरतर्फ ८५ प्रतिशत प्रगति हासिल भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा जनसाधारणमा स्वास्थ्य सम्बन्धी प्रचलित परम्परागत व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले स्वास्थ्य सम्बन्धी शैक्षिक सामग्रीहरूको विकास, उत्पादन तथा वितरण गरिएको छ। पत्रपत्रिकाहरूमा ८१ पटक सूचनाहरू प्रकाशन, रेडियो टेलिभिजनहरूबाट ८ सय ७३ पटक जनचेतनामूलक सन्देशहरू प्रसारण, विद्यालय स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम २ हजार १ सय ८६ पटक सञ्चालन, स्वास्थ्य सेवा प्रवर्द्धन कार्यक्रम ९९ पटक, सिनेमा हलहरूबाट स्वास्थ्य सन्देश प्रदर्शन २ हजार ७५ पटक, सामुदायिक स्वास्थ्य प्रवर्द्धन अभियान १ सय ४० पटक र स्वास्थ्य सेवाको पहुँच कम भएका समुदायहरूमा विभिन्न जनसमूह सहभागी

गराई अन्तर्क्रिया कार्यक्रम १६ पटक सञ्चालन भएको छ। स्वास्थ्य प्रवर्द्धनको लागि बृहत् राष्ट्रिय स्वास्थ्य सञ्चार सम्बन्धी नीति तयार गरिएको छ।

राष्ट्रिय एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण कार्यक्रम

१२.४३ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपालमा एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रणका लागि उपचारात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, पुनर्स्थापनात्मक कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिदै त्रि.वि. शिक्षण अस्पताल, प्रसूति गृह, लुम्बिनी अञ्चल अस्पताल, भेरी अञ्चल अस्पताल, वि.पि.कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानमा ART लगायत PMTCT सेवा विस्तार र टेकु अस्पतालमा ART सेवा सञ्चालन भइरहेको छ। नेपाल सरकार र वैदेशिक स्रोतबाट सञ्चालित ती कार्यक्रमहरूको लागि अस्पताल भित्र आवश्यक कक्ष स्थापना, जनचेतनामूलक तालिम, सडक नाटक, सन्देश तथा स्कूल शिक्षा अन्तर्गत ७५ जिल्लाका ७ सय ५० कक्षमा यो कार्यक्रम सञ्चालन र HIV/AIDS संक्रमितलाई रोजगारमूलक तालिम दिने लक्ष्य रहेकोमा सरकारी स्रोततर्फ ७४ प्रतिशत र समग्रमा ४८ प्रतिशत मात्र प्रगति हासिल भएको थियो। त्यस्तै, Cumulative HIV/AIDS reported cases ९ हजार ७ सय ५६ र अनुमानित HIV/AIDS cases ६४ हजार १ सय ८० रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को आठ महिनामा ३० हजार ६ सय प्रचार प्रसार सामग्री विकास गर्ने लक्ष्य रहेकोमा २५ हजार, ४५ वटा ओरिन्टेसन कार्यक्रम गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ३० वटा, ५० वटा सामुदायिक विद्यालयहरूमा २ हजार ५ सय कक्षा विद्यालय स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा १ हजार २ सय ५० वटा सम्पन्न भएको छ। साथै, १ सय जना HIV/AIDS संक्रमितलाई रोजगारमूलक तालिम दिने लक्ष्य रहेकोमा ५० जनालाई उक्त तालिम प्रदान गरिएको छ। आठ स्थानमा एड्स रोगीहरूलाई ART सेवा प्रदान गर्ने लक्ष्य रहेकोमा शतप्रतिशत सेवा प्रदान गरिएको र हालसम्म २१ स्थानबाट सेवा प्रदान भइरहेको छ। साथै, १५ वटा V.C.T. Center स्थापना गर्ने लक्ष्य रहेकोमा सोही अनुसार स्थापना भइसकेको छ। हालसम्म ४६ जिल्लामा V.C.T. सेवाको स्थापना भइसकेको र HIV/AIDS संक्रमितको चालू वर्षको नयाँ अनुमानित आँकडा समेत प्रकाशन गरिएको छ।

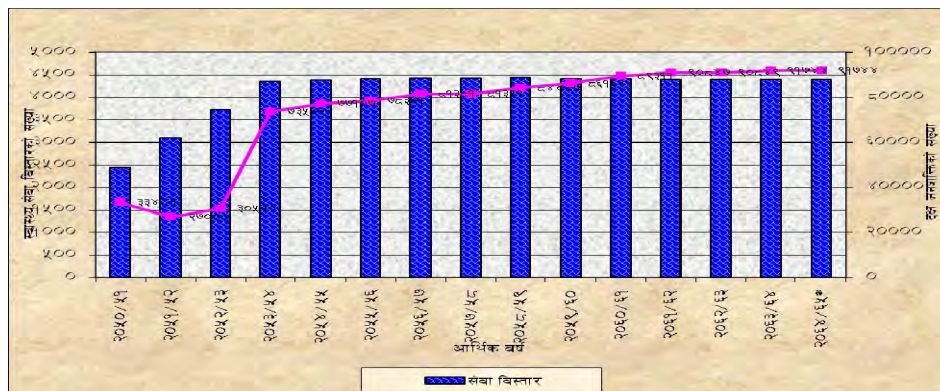
राष्ट्रिय स्वास्थ्य तथा कीटजन्य रोग नियन्त्रण तालिम कार्यक्रम

१२.४४ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा नेपाल सरकारबाट प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय बनाउन स्वास्थ्य जनशक्ति विकास तथा व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले यस कार्यक्रम मार्फत स्वास्थ्य सेवासँग सम्बन्धित विभिन्न तालिमहरू प्रदान गर्ने लक्ष्य अनुरूप जिल्लास्तर र केन्द्रस्तरबाट अभिमुखीकरण, पुनर्ताजगी, प्रशिक्षक प्रशिक्षण लगायतका तालिमहरू सञ्चालन भएका थिए; जस अनुसार प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी ७ हजार जनालाई, विभिन्न प्रकारको परिवार नियोजनतर्फ २ सय ९४ र Skilled Birth Attendants Training ५६ जनालाई प्रदान गरिएको थियो। उक्त तालिमहरूको लागि निर्देशिका, Module सन्दर्भ सामग्रीहरूको विकास समेत गरिएको थियो। साथै, जिल्लास्तरबाट पनि आवश्यक स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिमहरू स्वास्थ्यकर्मी लगायत संस्था, समुदायहरूलाई प्रदान गरिदै आएको थियो। समग्रमा यस कार्यक्रमको भौतिक प्रगति ८३ प्रतिशत रहेको थियो। साथै, कीटजन्य रोगहरूको प्रभावकारी ढङ्गबाट

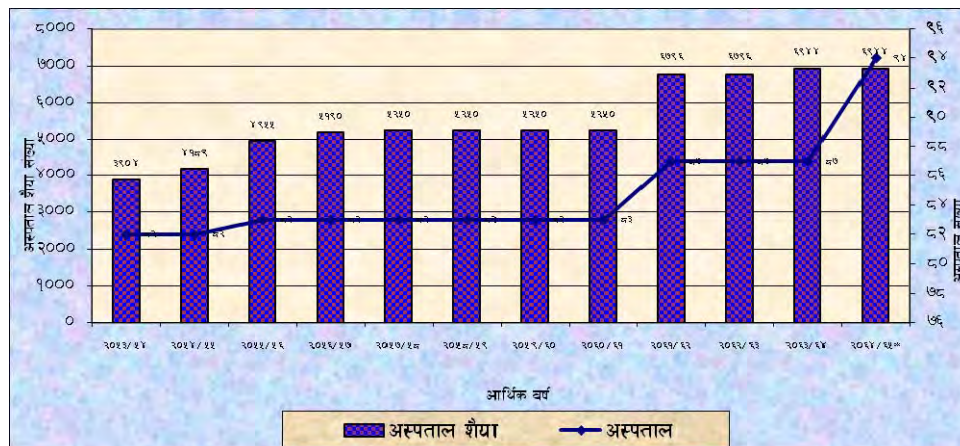
नियन्त्रण गर्न तथा कीटजन्य रोग सम्बन्धी अनुसन्धान तथा तालिम प्रदान गर्न विभिन्न कार्यक्रमहरू जस अन्तर्गत औलो, कालाजार, जापानी इन्सेफलाइटिस, फाइलेरिया र डेंगु रोग नियन्त्रण गर्न ४५ जना Lab Technician/ Lab Assistant हरुको लागि आधारभूत Microscopy तालिम, १२ जनालाई पुनर्ताजगी तालिम, १ सय ५ जनालाई Early Warning Reporting System तालिम प्रदान गरिएको थियो । औलो, कालाजार नियन्त्रणका लागि प्रयोग हुँदै आएको औषधिको अनुगमन तथा अध्ययन समेत गरिएको थियो । समग्रमा कीटजन्य रोग नियन्त्रण तथा तालिमको भौतिक प्रगति ९४ प्रतिशत भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विभिन्न किसिमको शैक्षिक सामग्री विकास र वितरण, रेडियो/टेलिभिजन कार्यक्रम विज्ञापन, उत्पादन प्रसारण तथा वेग्लवेग्लै सरकारी स्वास्थ्य संघ/संस्था मार्फत स्वास्थ्य सन्देश प्रवर्द्धन, प्रचारप्रसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा सोही लक्ष्य अनुसार नै कार्य भइरहेको छ । कीटजन्य रोग नियन्त्रण तथा तालिमतर्फ ३० जना Lab Technician र Lab Assistant हरुको लागि Malaria Microscopy को ३० दिनको आधारभूत तालिम, ३० जना Lab Technician र Lab Assistant हरुको लागि Malaria Microscopy को १५ दिनको पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा लक्ष्य अनुसार कार्य सम्पन्न भएको छ । Early Warning Reporting System (EWARS) कार्यक्रमको Sentinel site हरुको ८ पटक अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा शतप्रतिशत प्रगति हासिल भएको छ ।

१२.४५ स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा क्षेत्रमा आर्थिक वर्षको २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनासम्म अस्पताल ९४ वटा, स्वास्थ्य केन्द्र ५ वटा, स्वास्थ्य चौकी ६ सय ९९ वटा, आयुर्वेदिक औषधालयहरू २ सय ९३ वटा, उप-स्वास्थ्य चौकी ३ हजार १ सय ४ वटा र प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र २ सय १ गरी जम्मा ४ हजार ३ सय ९६ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरू ९१ हजार ८ सय ४० जना दक्ष जनशक्तिसहित सञ्चालनमा रहेका छन् । स्वास्थ्य सुविधातर्फ उक्त ९४ वटा अस्पतालमा ६ हजार ९ सय ४४ वटा शैया मार्फत स्वास्थ्य सुविधा विस्तार गरिएको छ ।

चार्ट १२ (घ) : स्वास्थ्य सेवाको विस्तार

चार्ट १२ (ड) : स्वास्थ्य सुविधाको विस्तार

आयुर्वेदिक स्वास्थ्य सेवा

१२.४६ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा स्वास्थ्य क्षेत्रमा आयुर्वेदिक, यूनानी र होमियोप्याथी विधिद्वारा उपचार एवम् परामर्श गर्ने कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिदै यस आर्थिक वर्षमा पनि जडीबूटी संकलन, उत्पादन तथा औषधि निर्माण (काष्ठादी, रसादी, तैलादी) सिंहदरबार वैद्यखाना, आयुर्वेद चिकित्सालय, नरदेवीबाट हुँदै आएको र आयुर्वेद विभागबाट आयुर्वेद संस्थाहरुको निर्माण र आयुर्वेद संस्थाहरुलाई आवश्यक पर्ने औषधि, उपकरणहरुको नियमितरूपमा लक्ष्य अनुसार आपूर्ति भइरहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा लक्ष्य अनुसार नै जडीबूटी संकलन, उत्पादन, प्रशोधन तथा औषधि निर्माण गरी सिंहदरबार वैद्यखाना, आयुर्वेद चिकित्सालय नरदेवी, दाङ लगायत २ सय ९३ वटा आयुर्वेद स्वास्थ्य संस्था मार्फत नियमित रूपमा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरिनुका साथै केन्द्रीयस्तरमा होमियोप्याथी र यूनानी विधिद्वारा स्वास्थ्य सेवा प्रदान भइरहेको छ।

स्वास्थ्य मन्त्रालय अन्तर्गत विकास आयोजनाहरू

१२.४७ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा प्राथमिकता एक (P1) मा परेका सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमतर्फ ४ वटा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रमा सामुदायिक स्वास्थ्य वीमा कार्यक्रम विस्तार गर्नुका साथै ३५ वटा विशेषज्ञ सहितको स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन, २५ शैयासम्मको अस्पताल र प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा आकस्मिक र अन्तरंग सेवा निःशुल्क उपचार सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन, जनआन्दोलनका घाइतेहरुको उपचार कृत्रिम अंगहरु उपलब्ध गराउने कार्य विभिन्न कारणले गर्न नसकिएको, १५ वर्ष मुनिका ३ सय जना मुटु रोगीहरुको निःशुल्क उपचार गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ४ सय १७ जना मुटु रोगी र ७२ हजार २ सय ६६ जनाको मुटु रोगको परीक्षण सम्पन्न भएको थियो। राष्ट्रिय क्षयरोग कार्यक्रम केन्द्र र जिल्लास्तरमा गरी क्रमशः ७४ हजार ८ सय १८ तथा ४ लाख ८० हजार ६ सय ३० गरी ५ लाख ५४ हजार ४ सय ४८ स्लाइड फलोअप र नयाँ खकार परीक्षण, जिल्लास्तरमा १ लाख ६० हजार २ सय १० जना

शंकास्पद विरामीको खकार परीक्षण र स्लाइड पुनः परीक्षण लगायतका क्रियाकलापहरू सञ्चालन भएका थिए। परिवार नियोजन तथा सुरक्षित मातृत्व र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका कार्यक्रमको समष्टिगत भौतिक प्रगति ९६ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९३ प्रतिशत हासिल भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनाको लक्ष्यमा ८७ प्रतिशत भौतिक र ४१ प्रतिशत वित्तीय प्रगति भएको छ। विस्तारित खोप कार्यक्रम एवम् राष्ट्रिय पोलियो खोप कार्यक्रमतर्फ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ५ वर्ष मुनिका बाल-बालिकाहरूलाई रोगसँग लड्ने क्षमता वृद्धि गर्ने उद्देश्यअनुरूप पोलियो, डि.पी.टी., हेपाटाइटिस 'बी' लगायतका खोप कार्यक्रम सञ्चालन गरी वि.सी.जी. ६ लाख ७२ हजार ३६ जना, डि.पि.टी. र हेपाटाइटिस 'बी' ६ लाख २६ हजार ७ सय ३२ जना, पोलियो ३ मात्रा ६ लाख २४ हजार ४ सय ६२ जना, दादुरा र गर्भवती महिलालाई टि.टी. खोप २ मात्रा ६ लाख १४ हजार १ सय ९५ जना गरी २५ लाख ३७ हजार ४ सय २५ जनालाई खोप उपलब्ध गराइएको छ। जापानी इन्सेफलाइटिस लगायत विभिन्न रोगहरूको प्रतिरोधात्मक खोपहरू प्रदान गर्ने कार्यहरू सम्पन्न भएका छन्।

१२.४८ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा प्राथमिकता एक (P1) मा परेका अन्य कार्यक्रमहरूमा बालरोग एकीकृत व्यवस्थापन र पोषण कार्यक्रम, इपिडेमियोलजी, औलो तथा कालाजार एवम् प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन कार्यक्रम, कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम, औषधि उपकरण तथा आपूर्ति कार्यक्रम, कीटजन्य रोग अनुसन्धान तथा तालिम सम्बन्धी कार्यक्रममा भौतिकतर्फ क्रमशः १००, ८४, ९०, ७९ र ९४ प्रतिशत तथा वित्तीयतर्फ क्रमशः प्रगतिमा ७८, ७१, ७६, ७५ र ७८ प्रतिशत प्रगति भएको छ भने राष्ट्रिय जनसङ्ख्या कार्यक्रमको भौतिकतर्फ ८६ प्रतिशत र वित्तीय ७५ प्रतिशत प्रगति भएको छ। साथै, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनासम्म १० वटा विभिन्न स्वास्थ्य चौकी तथा उपस्वास्थ्य चौकीहरूलाई १५ शैयाको अस्पताल र २५ वटा उपस्वास्थ्य चौकीलाई जनसङ्ख्या र भौगोलिक स्थितिको आधारमा स्वास्थ्य चौकीमा स्तरोन्नति गर्ने सैद्धान्तिक स्वीकृति मन्त्रिपरिषद्बाट प्राप्त भएको, ७ वटा जिल्ला अस्पतालहरूको निर्माण, ३२ वटा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरूको निर्माण, ४३ वटा स्वास्थ्य चौकीहरूको निर्माण गर्ने लक्षित कार्य रहेकोमा अस्पतालतर्फ सबैको डिजाइन पूरा भई ४ वटाको बोलपत्र समेत भई मूल्याङ्कनको अन्तिम चरणमा पुगेको, ३२ वटा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरूको डिजाइन पूरा भएको तथा ५ वटाको बोलपत्र समेत भई मूल्याङ्कनको अन्तिम चरणमा रहेको, ४३ स्वास्थ्य चौकीहरूको डिजाइन पूरा भएको तथा १४ वटाको बोलपत्रको मूल्याङ्कन अन्तिम चरणमा पुगेको र विभिन्न स्वास्थ्य संस्थाहरूको आवश्यकता अनुसार मर्मत सम्बन्धी कार्य भइरहेको छ।

नेपाल मेडिकल काउन्सिलको कार्य प्रगति

काउन्सिलको काम, कर्तव्य र अधिकार

१२.४९ नेपाल मेडिकल काउन्सिल ऐन, २०२० बमोजिम स्वायत्त संस्थाको रूपमा नेपाल मेडिकल काउन्सिलको स्थापना भएको हो। यसले स्वदेश लगायत विदेशबाट समेत चिकित्साशास्त्रमा डिग्री/डिप्लोमा गरी आउने चिकित्सकहरूलाई नियमानुसार दर्ता

गर्ने, नेपालभित्र नयाँ खोल्ने मेडिकल/डेण्टल कलेजहरूको स्तर हेरी नियमानुसार सञ्चालनको मान्यत दिने, पठनपाठन तथा विद्यार्थी भर्नाको लागि स्वीकृति प्रदान गर्ने, चिकित्साशास्त्र (डिग्री/डिप्लोमा) अध्ययनको लागि न्यूनतम योग्यता निर्धारण गर्ने, नेपाल मेडिकल काउन्सिल ऐन नियम विरुद्ध कार्य गर्ने चिकित्सक तथा मेडिकल/डेण्टल कलेजलाई कारवाही गर्ने एवम् गैरकानुनी तरिकाले चिकित्सा व्यवसाय सञ्चालन गर्न निरूत्साहित वा रोक्ने कार्य गर्ने गर्दछ। त्यसैगरी, नियमितरूपमा दर्ता प्रमाणपत्र परीक्षा (Licensing Exam) सञ्चालन गर्ने, विभिन्न खालका स्वास्थ्य तथा चिकित्सा व्यवसायसँग सम्बन्धित उजुरी-निवेदनहरूमाथि छानवीन गर्ने, विदेशी नागरिक चिकित्सकहरूको योग्यता हेरी नेपाल मेडिकल काउन्सिलको नियमानुसार अस्थायी दर्ता गर्ने लगायतका कार्यहरू गर्दै आएको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनाभित्र काउन्सिलले ४ वटा दर्ता प्रमाणपत्र परीक्षा सञ्चालन गरेको छ। यस अवधिसम्म काउन्सिलबाट मान्यता पाउने कलेजहरूमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गत इष्टिच्यूट अफ मेडिसिन, महाराजगञ्जमा एम.वि.वि.एस. र नेशनल एकेडेमी अफ मेडिकल साइन्सेज (पि.जी कार्यक्रम), युनिभर्सल कलेज अफ मेडिकल साइन्सेस भैरहवामा एम.वि.वि.एस. र वि.डि.एस. तर्फ कलेज अफ डेण्टल सर्जरी भैरहवा, नेशनल मेडिकल कलेज वीरगञ्ज, एम. वि. केडिया डेण्टल कलेज वीरगञ्ज, पिपुल्स डेण्टल कलेज नयाँबजार काठमाडौं, जानकी मेडिकल कलेज जनकपुर र वी.पी. कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान अन्तर्गत एम.वि.वि.एस. तर्फ स्कूल अफ मेडिसिन, वि.डि.एस. तर्फ स्कूल अफ डेण्टल सर्जरी, तथा काठमाडौं विश्वविद्यालय अन्तर्गत एम.वि.वि.एस. तर्फ काठमाडौं युनिभर्सिटी मेडिकल स्कूल काभ्रे, मनिपाल कलेज अफ मेडिकल साइन्सेस पोखरा, कलेज अफ मेडिकल साइन्सेस भरतपुर, नेपालगञ्ज मेडिकल कलेज नेपालगञ्ज, काडमाडौं मेडिकल कलेज सिनामंगल, नेपाल मेडिकल कलेज जोरपाटी र नोवेल मेडिकल कलेज विराटनगर र डेण्टलतर्फ कान्तिपुर डेण्टल कलेज बसुन्धरा काठमाडौं रहेका छन्।

सञ्जुषा १२(ख) :नेपाल मेडिकल काउन्सिलमा हुने दर्ताको प्रकार र प्रक्रिया

आर्थिक वर्ष २०६३/६४ भरिमा र आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा नेपाल मेडिकल काउन्सिलमा विभिन्न प्रक्रियाहरूबाट दर्ता भएका दक्ष स्वास्थ्य जनशक्ति (डाक्टरहरू) को विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ :

आर्थिक वर्ष	परीक्षण दर्ता	अस्थायी दर्ता	स्थायी दर्ता	विशेषज्ञ दर्ता	विदेशी नागरिक दर्ता
	चिकित्साशास्त्रमा डिप्लोमा (MBBS /BDS) उत्तीर्ण गरेपछि १ वर्षको लागि परीक्षण दर्ता दिइन्छ। परीक्षण दर्ताको अवधिभित्र एकवर्षे इन्टर्नसीप सिध्याउनु पर्ने हुन्छ। परीक्षण दर्ता सङ्ख्या तल उल्लेख छ।	इन्टर्नसीप सकेपछि (हाल ९ महिना इन्टर्नसीप पछि पनि संलग्न हुन पाइने) काउन्सिलद्वारा दर्ता प्रमाणपत्र परीक्षा लिखितरूपमा सञ्चालन गरिन्छ र उत्तीर्ण हुनेलाई मात्र अस्थायी दर्ता प्रमाणपत्र दिइन्छ। अस्थायी दर्ताको अवधि २ वर्षको हुन्छ। यसरी दर्ता हुनेहरूको विवरण निम्न बमोजिम छ।	अस्थायी दर्ता प्रमाणपत्रको २ वर्षे अवधिभित्र कुनै पनि अस्पताल, स्वास्थ्यसंस्थामा सेवा गरेको प्रमाण र सिफारिसपत्र सहित आवेदन गरेपछि मात्र स्थायी दर्ता प्रमाणपत्र प्रदान गरिन्छ। यसको अवधि स्थायी हुन्छ। यस्तो स्थायी दर्ता विवरण तल उल्लेख छ।	चिकित्साशास्त्र मा डिग्री (उच्च शिक्षा) गरी कुनै विशेषज्ञता हासिल गरेकाहरूलाई विशेषज्ञ दर्ता प्रमाणपत्र प्रदान गरिन्छ। यस्तो प्रकृतिको दर्ता विवरण निम्न बमोजिम रहेको छ।	विदेशी अध्ययन गरेका विदेशी नागरिक चिकित्सकहरूलाई अन्तर्वाताद्वारा (शैक्षिक प्रमाणपत्र, अनुभव, भिसा, पासपोर्ट, संलग्न संस्था आदिको आधारमा) उनीहरूको योग्यता हेरी अस्थायी दर्ता प्रमाणपत्र प्रदान गरिन्छ। त्यस्तो अस्थायी दर्ताको अवधि १ वर्षको मात्र हुन्छ। दर्ता विवरण निम्न बमोजिम रहेको छ।
२०६३/६४	१,२१२ जना	७२५ जना	४८९ जना	२३० जना	४१८ जना
२०६४/६५ को प्रथम आठ महिना	१,०५० जना	६८८ जना	३३९ जना	१२२ जना	२४२ जना

नेपाल मेडिकल काउन्सिलमा दर्ता भएका विशेषज्ञ

१२.५० नेपाल मेडिकल काउन्सिलले ९ सय ९६ जनालाई विशेषज्ञ दर्ता गरेको देखिन्छ जसको विवरण निम्न तालिकामा दिइएको छ :

तालिका १२ (ढ) : आर्थिक वर्ष २०६४/६५ (मिति २०६४।२।१० सम्म) मा नेपाल मेडिकल काउन्सिलमा दर्ता भएका विशेषज्ञ विवरण

क्र.स.	विषय	पुरुष	महिला	जम्मा
१.	General Practice	४५	८	५३
२.	ENT	२६	५	३१
३.	Psychiatry	२१	-	२१
४.	Anesthesiology	४१	१५	५६
५.	Radiology and Imaging	४५	६	५१
६.	Pediatrics	८०	२७	१०७
७.	Nephrology	३	१	४
८.	Master in Dental Surgery	२४	१३	३७
९.	T.B. and Respiratory	३	१	४
१०.	Community Medicine Public Health	१४	४	१८
११.	Pharmacology	७	०	७
१२.	Obs/Gyanae	५१	९२	१४३
१३.	M.S. (General Surgery)	११७	३	१२०
१४.	Orthopedic	८०	१	८१
१५.	Cardiology	५०	१	५१
१६.	Ophthalmology	३६	१७	५३
१७.	Internal Medicine	६२	७	६९
१८.	Clinical Pathology	१८	१२	३०
१९.	Dermatology/Venereology	१६	५	२१
२०.	Neurology	६	२	८
२१.	Gastroenterology	११	१	१२
२२.	Urology	९	०	९
२३.	Surgical Oncology	३	०	३
२४.	Forensic Medicine	३	०	३
२५.	Micro Biology	१	१	२
२६.	Nuclear Medicine	२	०	२
जम्मा		७७४	२२२	९९६

स्रोत : नेपाल मेडिकल काउन्सिल

टिप्पणी : नेपाल मेडिकल काउन्सिलमा एम.वि.वि.एस., वि.डि.एस. तथा विशेषज्ञहरुसमेत हालसम्म दर्ता भएका दक्ष स्वास्थ्य जनशक्ति मध्ये परीक्षण दर्ता ७ हजार १ सय ८९, स्थायी/अस्थायी दर्ता ७ हजार ३ सय ९८ र विशेषज्ञ दर्ता १ हजार २ सय ३३ जना रहेका छन् ।

खानेपानी, सरसफाइ तथा ढल निकास

खानेपानी तथा सरसफाइ

१२.५१ खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधाको समुचित विकास तथा विस्तारबाट आम जनताको स्वास्थ्यमा सुधार हुने र स्वस्थ जनशक्तिको विकासबाट उत्पादकत्वमा वृद्धि भई समग्र विकास र उन्नतिमा महत्वपूर्ण योगदान पुग्ने भएकोले जनतालाई सुगमरूपमा ती सेवाहरू उपलब्ध गराउन खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरूको निर्माणका साथै विद्यमान सेवा सुविधाको स्तरवृद्धि गर्ने एवम् खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि गर्ने विगतको नीतिलाई आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पनि निरन्तरता दिइएको छ। क्रमागत आयोजनाहरू सकेसम्म छिटो सम्पन्न गर्न र तत्काल प्रतिफल दिने साना र सरल प्रविधिमा आधारित आयोजना कार्यान्वयन गर्न प्राथमिकता दिई सुविधा विस्तार गर्न र सम्पन्न भइसकेका आयोजनाको दिगो सञ्चालन सम्भारको व्यवस्था, पानीको गुणस्तर अभिवृद्धि तथा समग्र खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाको सञ्चालनमा स्थानीय निकाय एवम् उपभोक्ता वर्गको साभेदारी अभिवृद्धि गर्न विशेष जोड दिइएको छ। खानेपानी तथा ढल निकास विभाग अन्तर्गत सञ्चालित खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनामध्ये आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा जिल्लास्तरमा सञ्चालित ४ सय ५५ आयोजनामध्ये १ सय ७१ आयोजनाहरू सम्पन्न गरी थप ६ लाख जनता लाभान्वित हुने लक्ष्य रहेकोमा १ सय ४६ आयोजनाहरू सम्पन्न भई थप ५ लाख जनतालाई आधारभूतस्तरको खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको थियो। त्यस्तै, खानेपानी गुणस्तर सुधार आयोजना अन्तर्गत धुलावारी, गौरादह र मानगढ खानेपानी आयोजनाहरूमा जापान सरकारको सहयोगमा निर्माणधीन खानेपानी प्रशोधन प्रणाली तथा आयोजना सुधार सम्पन्न भई ६० हजार उपभोक्तालाई उच्चस्तरको खानेपानी सेवा उपलब्ध गराइएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विभाग अन्तर्गत केन्द्रस्तरमा १० आयोजनाहरू कार्यान्वयनमा रहेका र जिल्लास्तरका ५ सय २७ आयोजना मध्ये १ सय १८ आयोजना सम्पन्न गरी थप ३ लाख ५० हजार जनतालाई आधारभूत खानेपानी सेवा तथा सरसफाइ सेवा विस्तार गर्ने तथा १५ साना शहरी खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना सम्पन्न गरी थप ३ लाख २० हजार जनतालाई उच्चस्तरको खानेपानी सेवा उपलब्ध गराउने लक्ष्य रहेकोमा ३७ आयोजना सम्पन्न भई थप १ लाख २ हजार जनतालाई आधारभूतस्तरको खानेपानी सेवा उपलब्ध भइसकेको छ भने आयोजनाहरूको समग्र कार्य प्रगति ८२ प्रतिशत पुगेको छ। साना शहरी खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना र समुदायमा आधारित सामुदायिक खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरू नेपाल सरकार र वैदेशिक सहयोग अन्तर्गत एसियाली विकास बैंकको सहयोगमा कार्यान्वयनमा रहेकाछन्। वैदेशिक सहयोग उपलब्ध गराउने अन्य निकायहरूमा युनिसेफ, विश्व स्वास्थ्य संगठन, UN-HABITAT र स्वीस सरकार रहेका छन्।

खानेपानी आयोजनाहरू

१२.५२ खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा विस्तार र दिगो सञ्चालनका लागि सरकारी प्रयासमात्र पर्याप्त नहुने हुँदा उपभोक्ता समुदाय, स्थानीय निकाय, गैर-सरकारी संघ संस्था र निजी क्षेत्रको संलग्नता समेतलाई प्रोत्साहित गर्न सामुदायिक व्यवस्थापनको नीति

अवलम्बन गरिएको छ। सामुदायिक व्यवस्थापनलाई सुनिश्चित गर्न आयोजना कार्यान्वयनमा लाग्ने कुल खर्चको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम उपभोक्ता समुदायले व्यहोर्नु पर्ने र निर्माण सम्पन्न भएपछि आयोजना सञ्चालन तथा मर्मत सम्भारको जिम्मेवारी उपभोक्ता समितिलाई हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ। सामाजिक तथा आर्थिक रूपले विपन्न वर्ग/समुदायको हकमा सो रकम १० प्रतिशत मात्र हुने नीति अवलम्बन गरिएको छ। खानेपानी सुविधाबाट अपेक्षित लाभ सुनिश्चित गर्न सरसफाइ तथा स्वास्थ्य शिक्षालाई खानेपानी सुविधाको अभिन्न अंगको रूपमा विकास गर्न निश्चित रकम छुट्याउने व्यवस्था गरिएको छ। मानव विकासको सूचकाङ्कको आधारमा पछि परेका जिल्लाहरूमा आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा विकास तथा विस्तारका लागि समुदायमा आधारित खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना सन्चालन गरिएको छ। शहरी तथा नगरोन्मुख क्षेत्रमा लागत उद्गी (cost recovery) सिद्धान्तमा पानीको गुणस्तर तथा सेवास्तर अभिवृद्धि गर्ने आयोजना कार्यान्वयन गरिएका छन्।

१२.५३ खानेपानी तथा ढल निकास विभाग अन्तर्गत साना शहरी खानेपानी आयोजनातर्फ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सञ्चालित २६ आयोजना मध्ये १५ आयोजनाहरू सम्पन्न भई १ लाख ८६ हजार जनता लाभान्वित हुने लक्ष्य रहेकोमा ९ वटा आयोजनाहरू सञ्चालन भई थप १ लाख १ हजार जनतालाई उच्चस्तरको खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको थियो। साथै, सोही अवधिमा बाँकेमा ३० हजार, रूपन्देहीमा ८० हजार, कैलालीमा ६५ हजार तथा कञ्चनपुरमा १५ हजार गरी १ लाख ९० हजार ट्युबवेलमा आर्सेनिक परीक्षण र २८ माओवादी शिविर जसमध्ये वैदेशिक स्रोत परिचालन गरी ९ वटा र नेपाल सरकारको स्रोत परिचालन गरी १९ वटामा खानेपानी सुविधा उपलब्ध गराइएको थियो। सरसफाइतर्फ २० हजार घरायसी चर्पी निर्माणका साथै ३ हजार ५ सय ९७ गा.वि.स. तथा १७ नगरपालिकाहरूमा खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी सूचना तथा तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्न तथ्याङ्क संकलन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको थियो भने आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा साना शहरी खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाबाट कार्यान्वयनमा रहेका २५ आयोजना मध्ये ८ आयोजनामा बाँकी रहेका सानातिना काम सम्पन्न गरी उपभोक्ता समितिलाई हस्तान्तरण गर्ने र निर्माणधीन अवस्थामा रहेका १७ आयोजना मध्ये १५ वटा सम्पन्न गरी ३ लाख २० हजार जनतालाई उच्च/मध्यमस्तरको खानेपानी सेवा उपलब्ध गराउने लक्ष्य रहेकोमा ९ वटा आयोजनामा मुख्य संरचनाहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न गरी पानी सञ्चालन गरेर थप १ लाख ५५ हजार जनतालाई उच्च/मध्यमस्तरको खानेपानी सेवा उपलब्ध भइसकेको छ भने आयोजनाहरूको समग्र कार्य प्रगति ७१ प्रतिशत रहेको छ। त्यस्तै, आर्सेनिक परीक्षण गर्न बाँकी तराईका ७ जिल्लाका ३ लाख ५० हजार स्यालो ट्युबवेलमा आर्सेनिक परीक्षण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा सबै जिल्लामा परीक्षण कार्य सम्पन्न गरिसकिएको छ।

शहरी खानेपानी प्रणाली

१२.५४ देशभरिका शहरी खानेपानी प्रणालीलाई अब्ग बढी चुस्त र प्रभावकारी बनाउन शहरी खानेपानी प्रणालीहरूमा भइरहेको चुहावट नियन्त्रण गर्नुका साथै खानेपानी

प्रणालीहरूलाई सुदृढ बनाउने कार्यक्रम रहेको र काठमाडौं उपत्यकाको खानेपानीको हकमा दीर्घकालीन समाधानको रूपमा मेलम्ची खानेपानी आयोजनाबाट खानेपानी आपूर्ति नभएसम्मको अवधिमा बढ्दो खानेपानीको मागलाई केही हदसम्म पूरा गर्न उपत्यका भित्र पहिचान भएका मनोहरा तथा सैवु स्रोतहरूबाट थप पानी ल्याउनको लागि काठमाडौं उपत्यका खानेपानी सुदृढीकरण आयोजना विगत वर्षहरूदेखि नै सञ्चालन गरिएको थियो। त्यस्तै, उपत्यका वरिपरिका स-साना मूलहरू परिचालन गरी थप पानी उपलब्ध गराउनुका साथै सतह तथा भूमिगत स्रोतहरू conjunctive use को आधारमा अझ बढी परिचालन गरेर थप पानी उपलब्ध गराइएको छ। चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा काठमाडौं उपत्यकामा दैनिक उत्पादन क्षमता १८ करोड लिटर, दैनिक माग २७ करोड लिटर र सुख्खा मौसममा ९.५ करोड लिटर पानी उत्पादन हुने गरेको छ। यसका लागि संरचनात्मक सुधार गरी ट्यूबवेल आयोजनाहरू स्वायत्तरूपमा सञ्चालन गरी उत्पादन कार्यलाई तीव्रता दिइएको छ। काठमाडौं उपत्यकाको खानेपानी वितरण र व्यवस्थापनको जिम्मा लिएको नेपाल खानेपानी संस्थानको सट्टा काठमाडौं उपत्यका खानेपानी लिमिटेड नामक संस्था स्थापना भई मिति २०६४।१।१ देखि सोही लिमिटेडबाट उक्त कार्यहरू सञ्चालन भइरहेका छन्।

शहरी क्षेत्र खानेपानी तथा सरसफाइ पुनस्थापना आयोजना

१२.५५ खानेपानी उत्पादन वृद्धि कार्यक्रम अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा उपत्यका भित्र ५ वटा ट्यूबवेल निर्माण गर्ने कार्य र सिप्रदी पानी प्रशोधन केन्द्रमा पानी पोखरी निर्माणमा शतप्रतिशत प्रगति भएको थियो। महाकाल खानेपानी आयोजना अन्तर्गत रिजर्भ्वार निर्माण र पाइपलाइन विस्तारको कार्य सम्पन्न भइसकेको र खड्काभद्रकालीमा ट्यूबवेल निर्माणको काम भइसकेको, ग्वालिनन्दह खानेपानी आयोजना अन्तर्गत स्थानीय बासिन्दाहरूको लागि खानेपानी सुविधा पुर्याउने कार्य २५ प्रतिशत पूरा भएको र उपत्यका बाहिरका शहरहरूमा ६ वटा ट्यूबवेल निर्माणको काममा ७७ प्रतिशत प्रगति भएको थियो। साथै, बुटवलमा पानी प्रशोधन केन्द्र निर्माणतर्फ ४० प्रतिशत, पोखराको मर्दी तथा अन्य इन्टेक मर्मत सुधारमा १० प्रतिशत, उपत्यका बाहिरका ७ शाखा कार्यालयहरूको लागि पम्प खरिदतर्फ ७५ प्रतिशत तथा उपत्यका बाहिर ५ शाखाहरूमा पानी परीक्षण केन्द्र स्थापनातर्फ भने प्रगति न्यून रहेको थियो। खानेपानी तथा ढल निकास कार्यक्रम अन्तर्गत उपत्यकाभित्र मुख्य पाइपलाइन ३ कि.मि. र शाखा पाइपलाइन १५ कि.मि. विस्तार गर्ने लक्ष्य रहेकोमा शतप्रतिशत र उपत्यका बाहिर खानेपानी पाइपलाइन विस्तार कार्य ८० प्रतिशत प्रगति भएको थियो। चुहावट नियन्त्रणतर्फ शतप्रतिशत भौतिक प्रगति भएको थियो। यस्तै, उपत्यकाभित्र ढल निकास सुधार विस्तार गर्ने कार्य ४ कि.मि. सम्पन्न भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा खानेपानी उत्पादन वृद्धि कार्यक्रम अन्तर्गत उपत्यका भित्र ट्यूबवेल निर्माण कार्य ४ वटा र ग्वालिनन्दह खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा १० प्रतिशत मात्र भौतिक प्रगति भएको छ। पोखरा मर्दी खानेपानी आयोजना तथा मर्दी मुहान मर्मत सुधार र पोखरा पानी प्रशोधन केन्द्र निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा फागुन मसान्तसम्म ५५ प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको छ। उपत्यका बाहिर २ वटा पानी प्रशोधन केन्द्र निर्माण र ६ वटा ट्यूबवेल निर्माण कार्यको ६० प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको छ। त्यस्तै, नयाँ पानी पोखरी निर्माण

योजना ३ वटा, तौलिहवा पानी ट्याङ्की मर्मत कार्य १ पटक, जेनेटर खरिद कार्य ३ वटा, पम्प सेट खरिद तथा जडान कार्य २५ वटा र विभिन्न शाखामा पानी परीक्षण केन्द्र स्थापना गर्ने लक्ष्य रहेकोमा करिब ५५ प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको छ। साथै, उपत्यका भित्र पाइपलाइन सुधार कार्य ९ कि.मि. र उपत्यका भित्र ढल निकास सुधार विस्तार कार्य ९.७ कि.मि. रहेकोमा करिब १० प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको छ भने उपत्यका बाहिर पाइपलाइन सुधार विस्तार कार्य २० कि.मि. भई फागुनमसान्तसम्म ६० प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको छ।

आवास तथा शहरी विकास

शहरी विकास कार्यक्रम

१२.५६ मुलुकको राष्ट्रिय उत्पादनमा शहरी क्षेत्रको भूमिकालाई सक्षम, दिगो तथा रोजगारीमूलक तुल्याई ग्रामीण विकासको परिपूरकको रूपमा शहरी विकास कार्यहरू सञ्चालन गर्ने नीति रहेको छ। हाल भइरहेको अनियन्त्रित शहरीकरणको प्रक्रियालाई सुनियोजित, विकेन्द्रित र तहगत रूपमा विकसित गर्दै शहरी जीवनलाई बढी उत्पादनशील, स्वस्थकर, रोजगारीमूलक र सुविधायुक्त तुल्याउन भौतिक विकास योजनाहरूलाई क्रमिक रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ। साथै, देशका शहरी क्षेत्रहरूमा स्थानीय निकायको सहभागिता र साभेदारीमा जग्गा विकास, भौतिक पूर्वाधार विकास, सेवा र सुविधाको विकास, राष्ट्रिय आवास नीतिले प्रतिपादन गरेको लक्ष्य र उद्देश्य परिपूर्ति गर्न र नेपाल सरकारले कार्यान्वयन गर्नको लागि जग्गा विकास तथा पूर्वाधार सेवा सुविधा जस्ता पक्षमा समुचित व्यवस्था गरिने नीति अगाडि बढाइएको छ। नगर विकास समिति र स्थानीय निकाय मार्फत आवासीय जग्गा विकास आयोजना कार्यान्वयनलाई निरन्तरता दिँदै व्यवस्थित आवास योजनाहरू सञ्चालन गरी कृषियोग्य जमिनको अतिक्रमणलाई न्यून गर्ने नीतिलाई अभि प्रभावकारी बनाउन जग्गा विकासको लागि आवश्यक स्रोत परिचालन गर्न चक्रकोषमा पुँजी वृद्धि गरी जग्गा विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न ऋण प्रवाह गर्ने, निर्माण सामग्री तथा प्रविधि विकास गरी किफायती तथा सुरक्षित आवास तथा भवन निर्माण गर्दै जाने, राष्ट्रिय जनजीवनमा महत्व राख्ने विशेष क्षेत्रको दिगो विकासको अवधारणाअनुरूप भौतिक पूर्वाधार विकास गर्ने, बाढीपहिरो तथा दैवी प्रकोपबाट सुरक्षित भवन निर्माण गर्न तयार भएको राष्ट्रिय भवन संहिता क्रमशः लागू गर्नेतर्फ प्रयासहरू भएका छन्। यसै क्रममा प्रथम चरणमा सरकारी भवनहरू र निजीस्तरमा निर्माण हुने ठूलाठूला महत्वपूर्ण भवनमा समेत भवन संहिता लागू गरी भूकम्पबाट धनजनको क्षति न्यून गर्ने, भवन निर्माण कार्यमा प्रत्यक्ष संलग्न रहने इञ्जिनियर, सब-इञ्जिनियर तथा कालिगढहरूलाई राष्ट्रिय भवन संहितामा आधारित भूकम्प प्रतिरोधात्मक भवन निर्माण प्रविधि सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने तथा नगर योजना सम्बन्धी अध्ययन र कार्यक्रमहरू जिल्ला तथा क्षेत्रीयस्तरमा सञ्चालन गर्दै जाने नीतिहरू रहेका छन्। त्यस्तै, काठमाडौँ उपत्यकालाई राजधानी क्षेत्र, साँस्कृतिक तथा पर्यटन क्षेत्रका रूपमा विकास गर्ने, स्वीकृत दीर्घकालीन विकास अवधारणाअनुरूप कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, जग्गा विकासको माध्यमबाट काठमाडौँ उपत्यकाको चक्रपथबाट नगर उन्मुख गाउँ जोड्ने १४ वटा आर्टिएल रोडको सुधार गरी गाउँ-शहरको अन्तरसम्बन्ध विकसित

गर्ने, काठमाडौं उपत्यकाको वरिपरिको नगरहरूको वातावरणीय सुधार गरी काठमाडौं उपत्यकाको जनसङ्ख्याको चापलाई कम गर्ने र यसका लागि नेपाल सरकार, स्थानीय निकाय तथा गैर-सरकारी संस्थासँग सहकार्य गर्ने जस्ता नीतिहरू रहेका छन् ।

१२.५७ शहरी क्षेत्र विकास तथा बजार केन्द्र अध्ययन कार्यक्रम अन्तर्गत साना शहर बजार तथा नगर उन्मुख गाउँहरूको अध्ययन गरी आवश्यकता अनुसार भौतिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने, भौतिक योजना तर्जुमा भएका स्थानहरूमा साना शहर विकासबाट ग्रामीण विकास कार्यक्रम अन्तर्गत अत्यावश्यक शहरी पूर्वाधार विकास गर्ने, जग्गा विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सुरु पुँजी (seed money) उपलब्ध गराउन जग्गा विकास चक्रकोष परिचालन गरी ऋण प्रवाह गर्ने, नेपालभरीका नगरउन्मुख गा.वि.स.हरूको स्थानीय निकायहरूको सहकार्यमा भु-उपयोग नक्सा अनुसार सवारी आवागमनलाई सुविधायुक्त बनाउन सडक एवम् ढल सञ्जालको योजना तर्जुमा गर्ने, काठमाडौं लगायत अधिराज्यका ठूला शहरहरूमा शहरी विकास आयोजना सञ्चालन जस्ता कार्यहरू भइरहेका छन् । यस अन्तर्गत शहरी सडक सुधार, यातायात व्यवस्थापन, ढल सुधार तथा सार्वजनिक खुला क्षेत्रको संरक्षणका अतिरिक्त शहरी क्षेत्रको पूर्वाधार विस्तार एवम् सुधार कार्यमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने उद्देश्यले चालू आर्थिक वर्षमा पाँच विकास क्षेत्रका ६ वटा नगरपालिकाहरूमा सडक, ढल, पेटी सुधार कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका र यस कार्यक्रमलाई आगामी वर्षहरूमा पनि निरन्तरता दिने सोच अनुरूप मिथिला स्मृति भवन आयोजना, विशेष भौतिक तथा पूर्वाधार क्षेत्र विकास आयोजना, बाहिरी चक्रपथ विकास आयोजना र शहरी तथा वातावरणीय सुधार आयोजनाहरू छुट्टै आयोजना मार्फत सञ्चालन गरिएको छ । नगरपालिकाहरूसँगको साभेदारीमा डिजिटल आधार नक्सा तयार गर्ने तथा भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माण गर्न योजना तयार गर्नुका साथै विभिन्न नगरपालिकाहरूमा आवधिक योजना बनाउने कार्य पनि भइरहेको छ । विश्व स्वास्थ्य संगठन (WHO) सँगको सहकार्यमा नगरपालिकाहरूमा शहरी वातावरण सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ ।

१२.५८ काठमाडौं उपत्यकाको वरिपरिका ८ वटा नगरपालिकाहरूको वातावरण सुधार गर्न एसियाली विकास बैंकको सहयोगमा शहरी तथा वातावरणीय सुधार आयोजना सञ्चालन गरिएको छ । मुलुकका विभिन्न स्थानमा नगर विकास समितिहरूमार्फत स्थानीय जनताको सहभागितामा सेवा सुविधायुक्त घडेरी विकास कार्यक्रम, निर्देशित जग्गा विकास कार्यक्रम तथा जग्गा एकीकरण कार्यक्रम सञ्चालनबाट योजनावद्ध शहरी विकासमा ठोस सहयोग पुगेको छ । उपयुक्त एवम् व्यावहारिक भवन प्रविधिको अनुसन्धान, विकास तथा तालिम कार्यक्रम सञ्चालन र विभाग अन्तर्गतका २६ डिभिजन कार्यालयहरूले आ-आफ्नो क्षेत्रमा भएका कालिगढहरूलाई राष्ट्रिय भवन संहितामा आधारित सुरक्षित एवम् किफायती भवन निर्माण एवम् भूकम्प प्रतिरोधात्मक सम्बन्धी तालिम सञ्चालनको माध्यमबाट सीप अभिवृद्धि गरी गरिबी निवारणमा टेवा पुऱ्याउने कार्य गर्दै आएका छन् । राष्ट्रिय भवन संहिता लागू गर्न भवन ऐन २०५५ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । विभागका प्राविधिकहरूलाई सो सम्बन्धी तालिम दिने र सो अनुसार विभिन्न सरकारी भवनहरूको निर्माण गर्ने कार्य चालू राखिएको छ । स्थानीयस्तरमा भवनको डिजाइन, लगत इष्टिमेट तथा निर्माण, शहरी विकास योजना

तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्न डिभिजन कार्यालयहरुको जिम्मेवारी किटान गरी ती कार्यालयहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने कार्य चालू राखिएको छ । ग्रामीण क्षेत्रमा न्यूनतम पूर्वाधार सेवा पुऱ्याउने कार्य पनि चुनौतीपूर्ण रहँदै आएकोले घनावस्ती कार्यक्रमको माध्यमबाट छरिएर रहेका वस्तीहरुलाई उपयुक्त ठाउँमा एकत्रित गरी पूर्वाधार प्रदान गर्ने कार्यक्रम अन्तर्गत गत आर्थिक वर्षमा अध्ययन सम्पन्न भएका जुम्ला र कालिकोटमा पूर्वाधार निर्माणका कार्यहरु यस आर्थिक वर्षमा भइरहेका छन् भने थप ३ जिल्लामा घनावस्ती सम्बन्धी सम्भाव्यता अध्ययन गरिने कार्यक्रम पनि यसै आर्थिक वर्षमा रहेको छ । माथि उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्नको लागि आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा तपसिल बमोजिमका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिएका छन् :

शहरी क्षेत्र विकास तथा बजार केन्द्र अध्ययन कार्यक्रम

१२.५९ शहरी क्षेत्र विकास तथा बजार केन्द्र अध्ययन कार्यक्रम अन्तर्गत साना शहर बजार तथा नगरउन्मुख गाउँहरूको अध्ययन गरी आवश्यकताअनुसार भौतिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने कार्य भइरहेको छ । भौतिक योजना तर्जुमा भएका स्थानहरूमा साना शहर विकासबाट ग्रामीण विकास कार्यक्रम अन्तर्गत अत्यावश्यक शहरी पूर्वाधार विकास गर्ने कार्यसमेत भएको छ । जग्गा विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विज पुँजी (seed money) उपलब्ध गर्न आवास ऋण प्रवाह गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । स्थानीय निकायको सहकार्यमा भू-उपयोग नक्साअनुसार सवारी आवागमनलाई सुविधायुक्त बनाउन सडक र ढल सञ्जालको योजना तर्जुमा गरिने कार्यक्रम देशका नगरउन्मुख गा.वि.स.हरूको रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा जग्गा विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न जग्गा विकास चक्रकोष परिचालन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिनुका साथै इलामको इलाम नगरपालिका, मोरङको वैद्यनाथपुर, सप्तरीको राजविराज नगरपालिका, तनहुँको दुलेगौँडा, बाँकेको नेपालगञ्ज नगरपालिका र डोटीको दिपायल सिलगढी नगरपालिका गरी जम्मा ६ स्थानमा स्थानीय जग्गाधनीहरूको सहभागितामा जग्गा विकास कार्यक्रम सञ्चालन, मुलुकका नगरउन्मुख २० गा.वि.स.हरूमा स्थानीय निकायको सहकार्यमा भू-उपयोग नक्सा अनुसार सवारी आवागमनलाई सुविधायुक्त बनाउन सडक र ढल सञ्जालको योजना तर्जुमा, ४ साना शहर र २ बजार केन्द्रको भौतिक विकास योजना तर्जुमा, संयुक्त आवास ऐन र नियमावलीको सुधारको लागि अध्ययन लगायत हाईराइज विल्डिङको मापदण्ड तयार गर्ने र चक्रपथ सुधार प्रतिवेदन परिमार्जन गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन भई भौतिक प्रगति ९८ प्रतिशत भएको थियो ।

१२.६० आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा जग्गा विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न जग्गा विकास चक्रकोष परिचालन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिनुका साथै इलामको इलाम नगरपालिका-२, तनहुँको दुलेगौँडा, बाँकेको नेपालगञ्ज नगरपालिका र जोडिएका गा.वि.स.हरूमा स्थानीय जग्गाधनीहरूको सहभागितामा जग्गा विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिने कार्यक्रम रहेको छ । मुलुकका नगरउन्मुख १५ गा.वि.स.हरूमा स्थानीय निकायको सहकार्यमा भू-उपयोग नक्सा अनुसार सवारी आवागमनलाई सुविधायुक्त बनाउन सडक र ढल सञ्जालको योजना तर्जुमा गरिने कार्यक्रम रहेको

छ। सात साना शहर र नौ बजार केन्द्रको भौतिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने कार्य सञ्चालन गरिने छ। गरिब तथा न्यून आय भएका परिवारहरुको आवास ऋण आवश्यकता र सुकुम्बासी वस्ती सुधारको अध्ययन लगायत हाइराइज विल्डिङको मापदण्ड तयार गर्ने कार्यक्रम रहेको छ। तीन स्थानमा प्रस्तावित जग्गा विकास क्षेत्रको DPPR तयार गर्ने, पाँच स्थानको नमूना गाउँ विकास सम्वन्धी आयोजना कार्यान्वयनबाट फाइदा हासिल गर्नेहरूसँग कसरी Benefit Tax असुल गर्ने सम्वन्धी अध्ययन गर्ने, संखुवासभा जिल्ला सभापोखरीको विस्तृत गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने, संयुक्त आवास विकासको अनुगमन निरीक्षण र नियन्त्रण गर्ने साथै पूर्वाधार विकास एवम् जग्गा विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिने कार्यक्रम रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को दोश्रो चौमासिक प्रगति ७६.८ प्रतिशत रहेको छ। आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा लक्ष्य अनुसार प्रगति हासिल हुने अनुमान गरिएको छ।

साना शहर बजार विकासबाट ग्रामीण विकास

१२.६१ गाउँ तथा शहरको अन्तरसम्वन्धको अभिवृद्धि गर्न साना शहरमा शहरी पूर्वाधारको विकासद्वारा शहरी सुविधामा वृद्धि गरी भविष्यमा नगरपालिकाको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने, शहरी क्षेत्रमा वसाइसराइको क्रम घटाउने, ग्रामीण पूर्वाधारको विकास गरी गाउँवस्तीमा उत्पादित वस्तुहरुको बजार विकासद्वारा गरिबी घटाउने उद्देश्यले यो कार्यक्रम सञ्चालन भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा काठमाडौँ उपत्यकाभित्रका पुराना २ वस्तीहरुमा UN-HABITAT सँग सहकार्य गरी भौतिक पूर्वाधार विकास निर्माण, साना शहरको भौतिक विकास योजना प्रतिवेदनले प्रस्ताव गरेका योजनाहरु कार्यान्वयन गर्न २ साना शहरहरुमा १/१ नमुना कार्यक्रम सञ्चालन, गुरु योजना कार्यान्वयन गर्ने क्रममा इलामको माइपोखरीमा वाटर गार्डेन निर्माण कार्यको थालनी आदि कार्य सञ्चालन गरिएको थियो। यसको वार्षिक भौतिक प्रगति ८७.३ प्रतिशत रहेको थियो। चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विभिन्न ६५ ग्रामीण शहरी क्षेत्रमा ग्रामीण तथा शहरी अन्तरसम्वन्ध अभिवृद्धि गर्न भौतिक पूर्वाधार निर्माण कार्य सञ्चालन गरिने छ भने ताप्लेजुङ्ग जिल्लाको मेले गा.वि.स.-३ माङ्गदिन र मेले गा.वि.स.-२ खुवाको सार्वजनिक जग्गा संरक्षण गर्ने कार्यक्रम रहेको छ। चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को दोश्रो चौमासिक प्रगति ८०.८ प्रतिशत भएको छ। आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा लक्ष्य अनुसार प्रगति हासिल हुने अनुमान गरिएको छ।

एकीकृत कार्यमूलक योजना

१२.६२ नगरपालिकाहरुमा व्यवस्थित शहरी विकासको लागि नगरपालिकाहरुको प्रत्यक्ष संलग्नता तथा जनसहभागिताको आधारमा बढी भन्दा बढी जनतालाई शहरी विकास योजना तर्जुमा कार्यमा संलग्न गराई योजना तर्जुमा गर्ने र नगरपालिकाहरुको डिजिटल आधार नक्सा तयार गर्ने यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा UNESCAP सँगको सहकार्यमा सुकुम्बासी वस्तीको योजनावद्ध बसोबासको व्यवस्थाको लागि भौतिक पूर्वाधार सुधार, स्थानीय निकायहरूसँगको सहकार्यमा ४ नगरपालिकाहरुको आवधिक योजना तर्जुमाका साथै UDLE/RUPP र स्थानीय निकायहरुको सहकार्यमा ६ नगरपालिकाहरुको डिजिटल आधार नक्सा तयार, नगरपालिकाका प्रमुख/पदाधिकारीहरुको सहभागितामा शहरी विकासको अवधारणा

सम्बन्धी राष्ट्रिय गोष्ठी सञ्चालन, शहरी योजनाको दिग्दर्शन (Urban Planning Manual) तयार गरिनुका साथै राष्ट्रिय शहरी नीति परिमार्जन गरिने कार्यक्रम रहेको थियो । उक्त आर्थिक वर्षको भौतिक प्रगति ८८.३ प्रतिशत भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा UNESCAP सँगको सहकार्यमा ३ वटा सुकुम्बासी बस्तीको पूर्वाधार विकास गरी योजनावद्ध बसोबासको व्यवस्थाको गरिने छ । स्थानीय निकायहरूसँगको सहकार्यमा ४ नगरपालिकाहरूको आवधिक योजना तर्जुमा गरिनुको साथै UDLE/RUPP र स्थानीय निकायहरूसँग सहकार्य गरी ३ नगरपालिकाहरूको डिजिटल आधार नक्सा तयार गर्ने कार्यक्रम रहेको छ । WHO सँग सहकार्य गरी हेल्थसिटी कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । विगतमा एकीकृत कार्यमूलक योजना तयार भइसकेका ६ नगरपालिकाहरूको अनुगमन गरी योजना परिमार्जन गर्ने र नक्साहरू डिजिटल फरमेटमा तयार गरिनेछ । नगरपालिकाका प्रमुख/पदाधिकारीहरूको सहभागितामा शहरी विकासको अवधारणा सम्बन्धी राष्ट्रिय गोष्ठी सञ्चालन गरिने छ । सोलुखुम्बुको सल्लेरी बजार र जुम्लाको खलङ्गा बजारको विल्डिङ विनियमावली तयार गर्ने जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । चालू आर्थिक वर्षको दोश्रो चौमासिकसम्मको प्रगति ८१.२ प्रतिशत रहेको छ । आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा लक्ष्य अनुसार प्रगति हासिल हुने अनुमान गरिएको छ ।

विशेष भौतिक तथा पूर्वाधार क्षेत्र विकास आयोजना

१२.६३ दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप राष्ट्रिय र स्थानीय महत्व रहेका विभिन्न साँस्कृतिक तथा धार्मिक क्षेत्रहरूको निर्माण तथा मर्मत सुधार एवम् गुरुयोजना तर्जुमा गर्नु यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विभिन्न ८ स्थानमा दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप गुरु योजनाले निर्देशित गरे अनुसारको भौतिक तथा पूर्वाधार विकास, ११ विभिन्न स्थानहरूको भौतिक संरचना निर्माण तथा मर्मत सुधार कार्य तथा १२ विभिन्न विशेष महत्व रहेका स्थानहरूमा स्थानीय जनसहभागिता परिचालन गरी विभिन्न भौतिक संरचनाहरूको विकास निर्माण तथा मर्मत सम्भार गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन भएको थियो । यस आयोजनाको औसत वार्षिक भौतिक प्रगति ९८.१ प्रतिशत रहेको थियो । चालू आर्थिक वर्षमा विभिन्न ११ स्थानमा दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप गुरु योजनाले निर्देशित गरे अनुसारको भौतिक तथा पूर्वाधार विकास गर्ने, ६ विभिन्न स्थानहरूको भौतिक संरचनाहरूको निर्माण तथा मर्मत सुधार कार्य सञ्चालन गर्ने तथा विशेष महत्व रहेका ४४ विभिन्न स्थानहरूमा स्थानीय जनसहभागिता परिचालन गरी विभिन्न भौतिक संरचनाहरूको विकास निर्माण तथा मर्मत सम्भार गर्ने कार्यक्रम रहेको छ । यसैगरी ६ धार्मिक तथा पुरातात्विक महत्व भएका क्षेत्रको वेसम्याप तयार गरी गुरुयोजना तर्जुमा गरिने छ भने चाँगुनारायण र सूर्यविनायक स्थानीय निकायलाई हस्तान्तरण गर्नको लागि आवश्यक पहल गरिने कार्यक्रम रहेको छ । चालू आर्थिक वर्षको दोश्रो चौमासिकसम्म लक्ष्य अनुसार भौतिक प्रगति शतप्रतिशत रहेको छ ।

शहरी तथा वातावरण सुधार आयोजना

१२.६४ नगरपालिकाहरूको संस्थागत विकास तथा सशक्तीकरण गर्ने, स्थानीय सामुदायिक तथा सामाजिक संघ-संस्था तथा निजी क्षेत्रहरूलाई शहरी पूर्वाधार तथा सार्वजनिक सेवा पुर्याउने काममा सक्रिय तुल्याउने, नगरपालिकाहरूको वातावरणीय तथा भौतिक पूर्वाधार सुधार गर्ने, आर्थिकरूपले विपन्न वर्गको हितलाई विशेष ग्राह्यता दिदै ती वर्गलाई विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउँदै नगरको आर्थिक विकासमा टेवा पुर्याउने उद्देश्यअनुरूप आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि एसियाली विकास बैंकको ऋण सम्झौतामा यो आयोजना सञ्चालन हुँदै आएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस आयोजनाको केन्द्रमा रहेको आयोजना समन्वय कार्यालयमा परामर्शदाताबाट जम्मा ५२.४ व्यक्ति महिनाको परामर्श लिने काम भयो। पहिलो समूहमा काम सुरु भएका धुलिखेल, भरतपुर र हेटौडा नगरपालिकाहरूमा डिजाइन तथा सुपरभिजन परामर्शदाताहरूबाट विभिन्न सहायक परियोजनाहरूको विस्तृत डिजाइनको काम करिब ९० प्रतिशत सम्पन्न गरी धुलिखेल नगरपालिकामा सडक सुधार, सामुदायिक शौचालय निर्माण; भरतपुर नगरपालिकामा जग्गा विकास कार्यक्रम, नदी नियन्त्रण कार्य; हेटौडा नगरपालिकामा ढल तथा बस पार्क सुधार कार्यहरूको ठेक्कापट्टा भई निर्माण कार्य भइरहेको थियो। दोश्रो समूहका नगरपालिकाहरू बनेपा, रत्ननगर र पनौती तथा तेश्रो समूहका विदुर र कमलामाई नगरपालिकाहरूमा डिजाइन परामर्शदाता नियुक्त भई सहायक परियोजनाहरूको विस्तृत डिजाइन गर्ने काम भएको थियो। परामर्शदाता नियुक्त गरी ५ वटा नगरपालिकाहरूको विस्तृत शहरी नक्सा तयार गर्ने साथै गैर-सरकारी संस्थाहरूको छनौट गरी विभिन्न सामुदायिक विकास कार्यक्रमहरूको डिजाइन तथा सञ्चालन भइरहेको छ। गत आर्थिक वर्षमा जम्मा ४८७ व्यक्तिहरूलाई तालिम तथा अभिमूखीकरण गोष्ठीमा सहभागी गराइएको थियो। उपरोक्त कार्यहरूका लागि आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा जम्मा रु. १२ करोड ७६ लाख ६९ हजार खर्च भएकोमा नगरपालिकाहरूलाई जम्मा रु. ११ करोड १७ लाख ५७ हजार ऋण तथा अनुदान प्रदान गरिएको थियो। उक्त आर्थिक वर्षमा यस आयोजनाको औसत वार्षिक भौतिक प्रगति ६३.१ प्रतिशत हासिल भएको थियो।

१२.६५ चालू आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा यस आयोजना अन्तर्गतका ९ नगरपालिकाहरूमा विभिन्न सहायक परियोजनाहरू संचालन गर्न रु. ४८ करोड ७८ लाख ८० हजार ऋण तथा अनुदान प्रदान गरिने छ। भरतपुर र हेटौडा नगरपालिकाहरूमा बसपार्क निर्माण, नदी नियन्त्रण, खानेपानी योजनाको निर्माण र भरतपुर नगरपालिकामा जग्गा विकास कार्यक्रम र तरकारी बजारको ठेक्कापट्टा गरी निर्माण कार्य भइरहेको छ। हेटौडा नगरपालिकामा बस पार्क निर्माण गर्ने काम सम्पन्न भई सञ्चालनमा आएको छ। शहरी नक्सा तयार गर्ने काम करिब ९० प्रतिशत सम्पन्न भएको छ। धुलिखेल नगरपालिकामा सार्वजनिक शौचालय निर्माण कार्य सम्पन्न भएको, सडक सुधार गर्ने काम करिब ९० प्रतिशत तथा शहरी नक्सा तयार गर्ने काम करिब ६० प्रतिशत पूरा भएको छ। दोश्रो समूहको नगरपालिकाहरू बनेपा, पनौती र रत्ननगरमा सहायक परियोजनाहरूको विस्तृत डिजाइन कार्य तथा केही सहायक परियोजनाहरूको ठेक्कापट्टा

गर्ने कार्य पूरा भएको छ। तेश्रो समूहका विदुर र कमलामाई नगरपालिकाहरूमा सहायक परियोजनाहरूको विस्तृत डिजाइन गर्ने कार्य भइरहेको र कमलामाई नगरपालिकामा नदी नियन्त्रण कार्यको विस्तृत डिजाइन सम्पन्न भई निर्माण कार्यको लागि बोलपत्र आह्वानको सूचना प्रकाशित भएको छ। परामर्शदाता नियुक्त गरी बाँकी २ वटा नगरपालिकाहरू (पनौती र कमलामाई) को विस्तृत शहरी नक्सा तयार गर्नुका साथै गैर-सरकारी संस्थाहरूको छनौट गरी विभिन्न सामुदायिक विकास कार्यक्रमहरू सुरु गर्ने काम भइरहेको छ। समग्रमा सबै नगरपालिकाहरूमा सामुदायिक विकास कार्यको प्रगति लगभग ५५ प्रतिशत रहेको छ। काठमाडौं महानगरपालिका अन्तर्गत विष्णुमती लिङ्गरोडको कालोपत्र गरी स्तरोन्नोती गर्न विष्णुमती लिङ्गरोड परियोजना कार्यान्वयन एकाइको स्थापना भई विस्तृत डिजाइन कार्य सम्पन्न भई बोलपत्र आह्वानको सूचना प्रकाशित भएको छ। आयोजना अन्तर्गतका नगरपालिकाहरूको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न करिब ५ सय जनालाई विभिन्न तालिम प्रदान गरिने लक्ष्य लिइएकोमा हालसम्म ३ सय ६० जनालाई तालिम प्रदान गरिएको छ। चालू आर्थिक वर्षको दोश्रो चौमासिक अवधिसम्मको भौतिक प्रगति ८८.८ प्रतिशत रहेको छ। आयोजनाको सुरुदेखि दोश्रो चौमासिक अवधिको अन्त्यसम्ममा यस आयोजनाको कुल भौतिक प्रगति ४२ प्रतिशत र वित्तको समय (कुल अवधिको तुलनामा) ७२ प्रतिशत रहेको छ।

शहरी विकास आयोजना

१२.६६ नेपालका प्रमुख शहरहरूमा भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरी व्यवस्थित शहरीकरण तथा वातावरणीय सुधारको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने तथा इटहरी र अत्तरिया क्षेत्रको शहरी पूर्वाधार सुधारको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने यस आयोजनाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ। तीन स्थानको घनावस्तीको सम्भाव्यताको अध्ययन, स्थानीय निकायको सहकार्यमा छ नगरपालिकाहरूको सडक, ढल सञ्जाल तर्जुमा एवम् पाँच नगरपालिकाहरूमा सडक ढल पेटी निर्माण सुधार गर्ने कार्य रहेको थियो भने आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस कार्यक्रम अन्तर्गत टुँडिखेल फेन्सिङ्ग कार्य, नगरपालिका रहेको १० जिल्ला सदरमुकामहरूमा स्थानीय निकायसँग सहकार्य गरी सडक तथा ढल सञ्जाल योजना तर्जुमा, पुर्वाञ्चलको इटहरी नगरपालिका र सुदूरपश्चिमान्चलको अत्तरिया क्षेत्रमा व्यवस्थित शहरीकरण गरी भौतिक पूर्वाधार विकास तथा वातावरणीय सुधार कार्यक्रम, आर्टियल रोड प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्ने क्रममा कोडकूखोलादेखि हरिसिद्धी जाने बाटोमा जग्गा विकास कार्यक्रम तथा सडक अधिकार क्षेत्रभित्रको बाटो फराकिलो गर्ने, वीरगञ्ज-सिमरा कोरिडोर विकासको सम्भाव्यता अध्ययनका साथै कालिकोट र हुम्ला जिल्लामा घनावस्तीको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने, सप्तरी जिल्ला खूरहूरिया मलेकपूरस्थित श्री गणेशमानसिंह स्मारक प्रकृति संरक्षण उद्यान परियोजना निर्माण कार्यक्रम अन्तर्गत कार्यालय भवन निर्माण र अन्य पूर्वाधार सुधारको कार्यक्रम, अन्तर्राष्ट्रिय बसोबास दिवस, पानी दिवस, वातावरण दिवस र जनसङ्ख्या दिवस मनाउने कार्यक्रम सञ्चालन भएको थियो। उक्त आर्थिक वर्षमा यस आयोजनाको औसत वार्षिक भौतिक प्रगति ८४.७ प्रतिशत रहेको थियो।

१२.६७ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा यस कार्यक्रम अन्तर्गत विभिन्न स्थानको शहरी क्षेत्रमा शहरी पूर्वाधार तथा वातावरणीय सुधारको कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ। तीन वटा नमूना शहर र १५ नमूना गाउँको विस्तृत भौतिक विकास योजना तयार गरिनेछ। तीन जिल्लाको एकीकृत घनावस्तीको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने एवम् गत आर्थिक वर्षमा घनावस्ती सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनले इङ्कित गरेको १/१ योजना हुम्ला र कालिकोटमा कार्यान्वयन गर्ने साथै सहश्राब्दि विकास लक्ष्यको सम्बन्धमा अध्ययन गरिनेछ। स्थानीय निकायको सहकार्यमा छ नगरपालिकाको सडक तथा ढल सञ्जाल योजना तर्जुमा गरिने छ। पूर्वाञ्चलको इटहरी नगरपालिका र सुदूरपश्चिमामन्चलको अत्तरिया क्षेत्रमा व्यवस्थित शहरीकरण गरी भौतिक पूर्वाधार विकास तथा वातावरणीय सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ। धोवीखोला कोरिडोरमा जग्गा विकास सहित पूर्वाधार सुधार गरिनेछ। प्यूठान जिल्ला स्वर्गद्वारीको गुरुयोजना तर्जुमा तथा चार भन्सार नाका प्रवेशद्वार निर्माणको डिजाइन जस्ता कार्य गरिनेछ। नगरपालिकाहरुमा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न चाहिने ल्याण्डफिल्ड साइट तथा पूर्वाधारको पहिचान गरिनेछ। सप्तरी जिल्ला खुरहुरिया मलेकपुर-५ स्थित श्री गणेशमानसिंह स्मारक प्रकृति संरक्षण उद्यान परियोजना, श्री गणेशमानसिंह स्मारक फाउण्डेशन शहिद दर्शन स्मृति परियोजना सञ्चालन गरिनेछ। यस बाहेक निर्माण कार्यक्रम अन्तर्गत कार्यालय भवन निर्माण र अन्य पूर्वाधार सुधारको कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछ। अन्तर्राष्ट्रिय बसोबास दिवस र पानी तथा वातावरण दिवस मनाउने कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ। विभिन्न तालिम लगायतका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। चालू आर्थिक वर्षको दोश्रो चौमासिक अवधिसम्म भौतिक प्रगति ८०.८ प्रतिशत रहेको छ र आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा लक्ष्य अनुसारको प्रगति हासिल हुने अनुमान गरिएको छ।

बाहिरी चक्रपथ विकास आयोजना

१२.६८ विगत वर्षहरु देखि सुरु भएको यस आयोजनाको बाहिरी चक्रपथको ५ कि.मि. लम्बाई क्षेत्रको जग्गा विकास कार्यक्रमको विस्तृत प्रारम्भिक आयोजना प्रतिवेदन आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा प्राप्त भएको थियो। बाहिरी चक्रपथको एलाइनमेण्टको प्राविधिक मूल्याङ्कन गर्ने र इन्टरसेक्सन डेभलपमेण्ट प्लान (Intersection Development Plan) तयार गर्ने कार्यको अन्तिम प्रतिवेदन तयार भएको थियो। बाहिरी चक्रपथको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन कार्य सम्पन्न भइसकेको छ। साथै, भक्तपुर र ललितपुर जिल्लामा स्थानीय जग्गाधनी र बुद्धिजीवीहरूसँग अन्तर्क्रिया कार्यक्रम समेत सम्पन्न भएको छ। उक्त अवधिमा आयोजनाको औसत वार्षिक भौतिक प्रगति शतप्रतिशत रहेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा बाहिरी चक्रपथ विकास कार्यक्रम सञ्चालन हुने क्षेत्र मध्ये २७ कि.मि. कोरिडोर क्षेत्रमा जग्गा विकास कार्यक्रमको विस्तृत योजना प्रतिवेदन तयार गरिने तथा बाहिरी चक्रपथको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गरिने कार्यक्रम राखिएको र सोही अवधिमा २७ कि.मि. क्षेत्रको डी.पी.आर. तयार गर्नका लागि परामर्शदातृ संस्थाको नियुक्त भई फिल्ड रिपोर्ट तयार गर्ने कार्य गरिएको थियो। काठमाडौं क्षेत्रको सन्डोलदेखि थली डाँछीसम्म ५ कि.मि., सतुंगलदेखि चोभारसम्म ८ कि.मि., भक्तपुर क्षेत्रको नयाँ ठिमी (सृजनानगर) देखि दधिकोटसम्म ३.५ कि.मि. र भाते ढिकुरोदेखि थली डाँछीसम्म १०.५ कि.मि. गरी जम्मा २७ कि.मि. क्षेत्रको विस्तृत सर्भेक्षण गरी फिल्ड रिपोर्ट प्राप्त भएको थियो। त्यस्तै बाहिरी चक्रपथको

वातावरणीय/सामाजिक प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने कार्यको परामर्शदाता नियुक्त भई टि.ओ.आर. तयार गर्ने कार्य भएको थियो । अन्य कामहरूको हकमा ल्याण्ड पुलिङ्ग गर्ने स्थान बाहेक अन्य क्षेत्रको सेन्टरलाईन निर्धारण गर्ने, परम्परागत बस्तीहरूमा बाहिरी चक्रपथको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने, अहिलेको चक्रपथ र बाहिरी चक्रपथलाई जोड्ने रेडियल रोडको विकास तथा सुधार अध्ययन गर्ने र बाहिरी चक्रपथ निर्माणको लागि आवश्यक पर्ने निर्माण सामग्रीहरूको उपलब्धता सम्बन्धी अध्ययन गर्ने कार्यहरू भएको थियो ।

१२.६९ बाहिरी चक्रपथ सम्बन्धमा अध्ययन गर्ने ७-सदस्यीय चिनीयाँ सर्वेक्षण टोली १३ अगस्त २००७ देखि २० सेप्टेम्बर, २००७ सम्म काठमाडौँमा बसी बाहिरी चक्रपथको आयोजना स्थलको स्थलगत निरीक्षण गर्नुका साथै तत्सम्बन्धमा भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालयमा विभिन्न पक्षहरूसँग अन्तर्क्रिया समेत भएको थियो । त्यसका अतिरिक्त बाहिरी चक्रपथको लुभु-हरिसिद्धि खण्ड सञ्चालनका लागि व्यवस्थापन उपसमितिको गठन, लुभु, सानागाउँ तथा हरिसिद्धि गा.वि.स.मा सम्बन्धित जग्गाधनी तथा मोहीहरूसँग छलफल तथा अन्तर्क्रिया साथै पत्रकार र राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरूसँग छलफल तथा अन्तर्क्रियाहरू आयोजना गरिएको थियो । उक्त अवधिमा आयोजनाको औसत भौतिक प्रगति शतप्रतिशत भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/०६५ मा यस आयोजनाको डी.पी.आर. तयार गर्ने कार्य तथा २७ कि.मि. क्षेत्रको अन्तिम प्रतिवेदन आउने तयारीमा रहेको छ । काठमाडौँ क्षेत्रको सन्डोलदेखि थली डाँछीसम्म ५ कि.मि. को ड्राफ्ट फाइनल रिपोर्ट प्राप्त भइसकेको, सतुंगलदेखि चोभार ८ कि.मि. को अन्तिम प्रतिवेदन प्राप्त भइसकेको, भक्तपुर क्षेत्रको भाते ढिकुरोदेखि थली डाँछी १०.५ कि.मि. को ड्राफ्ट रिपोर्ट प्राप्त भएको, नयाँ ठिमी (सृजनानगर) देखि दधिकोटसम्म ३.५ कि.मि. को अन्तिम प्रतिवेदन प्राप्त भइसकेको छ । त्यस्तै, बाहिरी चक्रपथको वातावरणीय/सामाजिक प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने कार्यको Terms of Reference (TOR) तथा Scoping सम्बन्धमा भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय र वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयमा छलफल भएको साथै बाहिरी चक्रपथको पूर्वी क्षेत्रमा लिङ्ग रोडको रूपमा प्रस्ताव गरिएको नयाँ ठिमीदेखि गोठाटार, जोरपाटी हुँदै जगडोलसम्मको रेखाङ्कन यकीन गरी विस्तृत योजना तर्जुमा गर्ने (६.२५ कि.मि.) कार्यको परामर्शदाता छनौट भई फिल्ड रिपोर्ट प्राप्त भएको छ । विभिन्न डी.पी.आर. प्रतिवेदनको छलफल शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागमा, भक्तपुर तथा काठमाडौँ जि.वि.स.को सात राजनीतिक दलको संयन्त्र समक्ष प्रस्तुतीकरण भएको साथै आयोजनाको हालसम्मको प्रगति सम्बन्धमा सरोकारवाला सरकारी कार्यालयहरू तथा पत्रकारहरू समक्ष प्रस्तुतीकरण गरिएको छ । बाहिरी चक्रपथ सम्बन्धी जानकारी सुसूचित गर्ने उद्देश्यका लागि विभिन्न पत्रपत्रिकामा सूचना संप्रेषण गर्ने कार्य पनि भइसकेको छ ।

भवन निर्माण संहिता, सरकारी भवन निर्माण

१२.७० भवन निर्माण संहिता तयार गरी यसको कार्यान्वयन गर्ने, सरकारी भवन निर्माण गर्न एवम् मौजुदा सरकारी भवनहरूको अवस्थासमेत देखिने गरी सरकारी भवनको अभिलेख संकलन गर्ने, वैकल्पिक निर्माण सामग्रीको पहिचान तथा दैवी प्रकोप एवम्

भूकम्पीय प्रभावबाट सुरक्षित र किफायती भवनहरूको निर्माण गर्ने कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा महेन्द्रनारायणनिधि मिथिला सांस्कृतिक केन्द्रको पुस्तकालय र म्यूजियमको निर्माण कार्य, स्थानीय निकायसँग सहकार्य गरी स्याङ्जाको पुतली बजारमा सभागृह तथा म्याग्दीमा कभर्ड हल निर्माण कार्य, दैलेख जिल्लामा सभागृह निर्माणको लागि Drawing Design तयार गर्ने कार्य, राष्ट्रिय भवन निर्माण संहिता कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विभाग र स्थानीय निकायका इन्जिनियर, सवइन्जिनियर तथा साना निर्माण व्यवसायीहरूलाई तालिम दिने, भूकम्पप्रविधि राष्ट्रिय समाज, Lutheran World Service र स्थानीय निकायको सहभागितामा ७ सय ५० जना कालीगढहरूलाई सुरक्षित र किफायती भवन निर्माण सम्बन्धी तालिम उपलब्ध गराउने, विभाग अन्तर्गतका भवनहरूको भूकम्प प्रतिरोधात्मक क्षमताको मूल्याङ्कन गर्ने कार्य, प्राकृतिक प्रकोपबाट भएको क्षतिको मूल्याङ्कन सम्बन्धी प्राविधिकहरूलाई तालिम कार्यक्रम सञ्चालन, पूर्व प्रधानमन्त्री श्री कृष्णप्रसाद भट्टराईज्यूको सम्मानमा भविष्यमा ट्रष्टको रूपमा विकास गर्ने गरी आश्रम निर्माण कार्य सुरु गरिएको थियो। यस कार्यक्रमको औसत ५५.१ प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा यस कार्यक्रम अन्तर्गत महेन्द्रनारायणनिधि मिथिला सांस्कृतिक केन्द्रको पुस्तकालय, म्यूजियम र लाइब्रेरीको निर्माण कार्य सम्पन्न गरिने छ। स्थानीय निकायसँग सहकार्य गरी स्याङ्जाको पुतली बजारमा सभागृह तथा म्याग्दीमा कभर्ड हल निर्माण कार्य चालू राखिनेछ।

१२.७१ राष्ट्रिय भवन निर्माण संहिता कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विभाग र स्थानीय निकायका इन्जिनियर, सवइन्जिनियर तथा साना निर्माण व्यवसायीहरूलाई तालिम दिने, भूकम्पप्रविधि राष्ट्रिय समाज, Lutheran World Service र स्थानीय निकायको सहभागितामा २ हजार २ सय ५० जना कालिगढहरूलाई सुरक्षित र किफायती भवन निर्माण सम्बन्धी तालिम उपलब्ध गराइने छ। पूर्व प्रधानमन्त्री श्री कृष्णप्रसाद भट्टराईज्यूको आश्रम निर्माण, दाङ जिल्ला त्रिभुवननगर नगरपालिका-९, तेरैतेस्थित वृद्धाश्रम भवन निर्माण, सिन्धुपाल्चोक जिल्ला वादे गा.वि.स.-९, ऐसेलुखर्कमा र सुर्खेतमा दलित छात्रावास निर्माण गर्ने, तनहुँ जिल्लाको व्यास नगरपालिकास्थित शहीद चन्द्र नेपाली दलित छात्रावास भवन निर्माण, काठमाडौँ जिल्लामा पारिजात मेमोरियल ट्रष्ट निर्माण तथा काठमाडौँ जिल्ला रामहिटीस्थित साहित्य सदन निर्माण सम्पन्न गरिनेछ। ताप्लेजुङ जिल्ला हाङ्गपाङ्गमा जनजाति छात्रावास भवन निर्माण, खोटाङ जिल्लाको खोटाङ बजारमा दलित सामुदायिक भवन निर्माण, लमजुङ जिल्ला तार्कुघाटमा सामुदायिक भवन निर्माण, काठमाडौँ जिल्ला धापासी गा.वि.स.-९, सृजनाटोलमा बहुउद्देश्यीय सामुदायिक भवन निर्माण, मोरङ जिल्ला इन्द्रपुर गा.वि.स.-८ मा मंगल स्मृति प्रतिष्ठानको सामुदायिक भवन निर्माण, काठमाडौँ जिल्ला भुरुङखेलमा र कीर्तिपुर नगरपालिकामा सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने कार्यक्रम रहेको छ। स्थानीय निकायसँग सहकार्य गरी गोरखा जिल्लाको वुङकोट गा.वि.स.मा सामुदायिक भवन निर्माण, एक सरकारी कार्यालय/सामुदायिक भवन प्रवलीकरण गरी निर्माण सुधार गर्ने कार्यक्रम रहेको छ। विभाग अन्तर्गतका भवनहरूको भूकम्पप्रतिरोधात्मक क्षमताको मूल्याङ्कन गरिने छ। प्राकृतिक प्रकोपबाट भएको क्षतिको मूल्याङ्कन सम्बन्धी प्राविधिकहरूलाई तालिम उपलब्ध गराइने छ। आर्थिक वर्ष

२०६४/६५ को दोश्रो चौमासिक अवधिसम्ममा ७५.८ प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको छ। असार मसान्त सम्ममा लक्ष्य अनुसार प्रगति हुने अनुमान गरिएको छ।

द्वन्द्वबाट क्षति भएका सदरमुकामस्थित भवनहरू पुनःनिर्माण एवम् मर्मत सम्भार

१२.७२ द्वन्द्वबाट क्षति भएका सदरमुकाम स्थित सरकारी भवनहरूको मर्मत सम्भार एवम् पुनःनिर्माण गरी कार्य सञ्चालनयोग्य बनाउने यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि यो कार्यक्रम गृह मन्त्रालय अन्तर्गत सञ्चालन भएतापनि द्वन्द्वबाट क्षति भएका पात्पा र धनकुटा जिल्लामा सम्पूर्ण सरकारी भवनहरूको मर्मत सम्भार तथा पुनः निर्माण गर्ने काम आर्थिक वर्ष २०६२/६३ मा शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागलाई सुम्पिएको हो। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा १९ डिभिजन कार्यालयहरूबाट ३७ जिल्लामा १ सय ३७ कार्यक्रम सञ्चालन गरी यस अन्तर्गत ५६ नयाँ भवन निर्माण, २१ भवन स्तरोन्नति र २१ भवनको मर्मत सम्भार गर्ने कार्यक्रम रहेको र गृह मन्त्रालय अन्तर्गतका निकायहरूबाट ३८ भवनहरूको निर्माण कार्य सञ्चालन भएकोमा आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म औसत ७२.० प्रतिशत प्रगति भएको थियो। त्यस्तै, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा यस कार्यक्रम अन्तर्गत २५ डिभिजन कार्यालयबाट ६५ जिल्लामा २ सय ९६ कार्यक्रम सञ्चालन हुने व्यवस्था अनुसार ८० क्रमागत भई पुनर्निर्माण तथा मर्मत सम्भार कार्य चालू भइरहेको र बाँकी २ सय १६ भवनहरूको निर्माण तथा मर्मत सम्भार गर्न स्थलगत अध्ययन, लागत अनुमान तयार गर्ने कार्यका साथै टेण्डर गर्ने प्रक्रिया रहेको छ। यस आर्थिक वर्षको दोश्रो चौमासिक अवधिसम्ममा ६०.० प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको छ। आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म लक्ष्य अनुसार प्रगति हासिल गर्ने उद्देश्य राखिएको छ।

स्थानीय विकास

सरकार-निजी क्षेत्र साभेदारी कार्यक्रम

१२.७३ स्थानीय विकास मन्त्रालय र संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रम (UNDP) को सहयोगमा सरकार-निजीक्षेत्र साभेदारी कार्यक्रम सञ्चालन भई आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा स्थानीय निकाय सुदृढीकरण कार्यक्रम अन्तर्गत सार्वजनिक-निजी साभेदारी कार्यक्रमले नेपालका ३० नगरपालिकाहरू र ५० गा.वि.स.हरूमा सामाजिक परिचालन, ऋण पुँजी, वीउ पुँजी लगानी, उद्यम विकास तालिमलगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी गाउँ र नगरपालिकाको सम्बन्ध विस्तार गरी रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि गर्ने लक्ष्य लिएकोमा गाउँ-नगर साभेदारी कार्यक्रमको ९४.२ प्रतिशत वित्तीय र शहरी वातावरण सुधारको लागि सरकार-निजीक्षेत्र साभेदारी कार्यक्रमको वित्तीय प्रगति ४६.७ प्रतिशत रहेको थियो। भरतपुर नगरपालिकामा सार्वजनिक-निजी साभेदारी कार्यक्रमको समीक्षा तथा परियोजना गोष्ठी सम्पन्न भई १४ वटा अल्पकालीन तथा २ वटा दीर्घकालीन परियोजना पहिचानका साथै National Public-Private Partnership (PPP) Coordination कार्यनिर्देशिका तयार गर्ने कार्य भएको थियो। यस कार्यक्रमबाट हालसम्म ३५ वटा नगरपालिकालाई सहयोग प्रदान गर्नुका साथै ३ सय ६५ नयाँ टोल विकास संस्था गठन, ४ सय १८ वटा संस्थामा रु. ८ करोड ६५ लाख ५४ हजार ऋण पुँजी तथा १ सय ८६ वटा संस्थामा रु. ४३ लाख

१८ हजार बीउ पुँजी लगानी भएको थियो । त्यस्तै, विभिन्न गा.वि.स. र १५ नगरपालिकाहरूमा ३-दिने Training of Trainers, ५-दिने Urban Poverty Reduction तालिम, गोष्ठी, सूचना प्रवाह, जनचेतना सृजना गर्ने, गाउँ-नगर लिङ्गेज सुदृढीकरण, नगरपालिकाका पदाधिकारीहरूको प्रशिक्षण, अध्ययन/भ्रमण तथा अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गर्न अनुदान उपलब्ध गराउने जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी शतप्रतिशत भौतिक प्रगति हासिल भएको थियो ।

१२.७४ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ३५ वटा नगरपालिकाहरूका पदाधिकारीहरूलाई अध्ययन भ्रमण तथा अभिमुखीकरण तालिम दिने, १ हजार ५ सय जनालाई स्थानीयस्तरमा स्वरोजगारका अवसर सृजना गर्ने, ५ सय घरधुरीका जनताको आय स्तरमा अभिवृद्धि गर्ने, Social Inclusion एवम् DAG सम्बन्धी २ हजार ५ सय थान तालिम निर्देशिका प्रकाशित गरी वितरण गरिने, ३५ वटा स्थानीय निकायहरूलाई कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन सम्बन्धी प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने, स्थानीयस्तरमा सार्वजनिक सुनुवाई तथा सार्वजनिक लेखापरीक्षण गरिने, १ सय ५० जनालाई महिला नेतृत्व तालिमका लागि विशेष व्यवस्था गरिने र १ सय ५० जनालाई सीप विकास तालिम दिइनुका साथै १ सय ५० वटा भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्न विऊ पुँजी उपलब्ध गराइनेछ । गाउँ र नगरपालिकाको सम्बन्ध विस्तार भई रोजगारीका अवसरहरू बढ्नुको साथै अन्तरसम्बन्धमा आधारित उद्यमको विकास हुने तथा पछाडि परेका जाति, आदिवासी, जनजाति, दलित आदिको उद्यमी समूह गठन भई गरिबी निवारणमा सघाउ पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ । यो कार्यक्रम डिसेम्बर, २००७ देखि समाप्त भई शतप्रतिशत उपलब्धि हासिल भएको छ ।

१२.७५ शहरी वातावरण सुधारका लागि सरकार-निजीक्षेत्र कार्यक्रम अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा बुटवल, भरतपुर, हेटौडा, विराटनगर, पोखरा, मेची, धुलिखेल, भक्तपुर, सिद्धार्थनगर र काठमाडौं गरी १० वटा नगरपालिकाहरूमा यो कार्यक्रम सञ्चालित छ । यसै कार्यक्रम अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्षमा स्थानीय स्वायत्तशासनको लागि स्थानीयस्तरको सार्वजनिक-निजी साझेदारी (सा.नि.सा.) लाई सेवा वितरण ढाँचाको रूपमा लिने, राष्ट्रियस्तरका सरोकारवाला संस्थाका पदाधिकारीहरूबीच सा.नि.सा.सम्बन्धी सूचना प्रवाह गर्न संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र जनचेतना सृजना गर्ने, सा.नि.सा. परियोजनाहरूको लागि अर्थ मन्त्रालयसँग समन्वय गरी सा.नि.सा. सन्दर्भमा वित्तीय संस्थाहरूको ऋण लगानी नीतिको अध्ययन गर्ने, राष्ट्रिय सा.नि.सा. समन्वय समितिको गठन, सञ्चालन, सा.नि.सा. खरिद नियमावली मस्यौदा र सा.नि.सा. सम्बन्धी थप कानुनी प्रावधानहरू बनाउन आवश्यक सहयोग गर्ने, केन्द्रीय सरकारका सम्बन्धित प्रतिनिधिहरू र नगरपालिका प्रमुखहरूलाई सा.नि.सा. सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम, सा.नि.सा. सम्बन्धी सार्वजनिक छलफल कार्यक्रम, सा.नि.सा. सम्बन्धी व्यापारिक छलफल र लगानी बैठकहरू सञ्चालन गर्ने, सा.नि.सा. परियोजना ऋण प्रवाह बढाउन वित्तीय संस्थाहरूको अध्ययन, वित्तीय संस्थाका प्रतिनिधिहरूलाई सा.नि.सा. लगानी रणनीति, परियोजनामुखी लगानी सम्बन्धी प्रशिक्षणहरू तथा सा.नि.सा. परियोजनामुखी बनाउन अन्य आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने, इञ्जिनियरिङ्ग अध्ययन संस्थान (IOE), स्थानीय विकास तालिम प्रतिष्ठान (LDTA) र नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान (NASC) आदि संस्थाहरूसँग मिलेर प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै

सा.नि.सा. सम्बन्धी अनुभव र ज्ञानको संप्रेषण गर्ने, साभेदार नगरपालिकाहरुमा सा.नि.सा. कार्य निर्देशिकाको मस्यौदा, कार्ययोजना, शहरी सेवा सुविधाहरुको स्रोत नक्साको तयारीको निमित्त सहयोग प्रदान गर्ने, सा.नि.सा. परियोजनाहरु पहिचान सम्बन्धी सम्भाव्यता वा अन्य खालको अध्ययन सम्पन्न गर्ने तथा परियोजना तर्जुमा गर्ने र समुदाय ठेक्का सम्बन्धी कार्यशाला गोष्ठीहरु गर्ने, निजी तथा सामुदायिक सेवा प्रदायकहरुको सा.नि.सा. सम्बन्धी आवश्यकताको पहिचान गर्ने, व्यावसायिक योजना र परियोजना प्रस्ताव तयार पार्न सामुदायिक साना तथा अनौपचारिक व्यावसायीहरुको क्षमता विकास गर्ने, पिपिपियूई सूचना व्यवस्थापनको निमित्त आवश्यक ढाँचा तयार गरी नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ (FNCCI) र नगरपालिका महासंघ (MUAN) मा स्रोत केन्द्रहरु स्थापना गर्न सहयोग गर्ने तथा सेवा सुविधामा सुधार र क्षेत्र विस्तार गर्न उपभोक्ता समूहलाई सहयोग पुर्याउने कार्यहरु सञ्चालन गरिनेछन्। यस कार्यक्रमले साभेदार नगरपालिकाहरु, युवा संघ/संस्थाहरु, निजी व्यापारीहरु, नागरिक समाज र उपभोक्ता समूह खासगरी गरीब समुदाय लाभान्वित हुने अपेक्षा गरिएको छ। चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमतर्फ तालिम, गोष्ठी, सेमिनार तथा अभिमुखीकरणमा जम्मा ६ सय ७३ जना सहभागी भएकाछन्। सा.नि.सा. समन्वय समिति गठन सञ्चालन सहयोग एउटा, ऋण प्रवाह वित्तीय संस्थाहरुको अध्ययन सहयोग एउटा र सा.नि.सा. सम्बन्धी orientation कार्यक्रम पाँचवटा सञ्चालन गरिएकाछन्।

ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना

१२.७६ स्थानीय विकास मन्त्रालय अन्तर्गत पूर्वाधार विकास कार्यक्रममा परेका ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यक्रमतर्फ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ७ सय ५ क्रमागत तथा नगरपालिका ग्राभिटी खानेपानी आयोजना, ७५ जिल्लामा सरसफाइ तथा तालिम कार्यक्रम, २१ जिल्लामा स्यालो डिपसेट, १० जिल्लामा आकासेपानी संकलन र १८ जिल्लामा आर्सेनिक न्यूनीकरण सम्बन्धी कार्य जिल्लास्तरमा सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा जि.वि.स.बाट कार्यक्रम सञ्चालन भई ९० प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको थियो। फिनल्याण्डको सहयोगमा सुदूरपश्चिम र मध्यपश्चिम क्षेत्रका १० जिल्लामा ग्रामीण जलस्रोत व्यवस्थापन कार्यक्रम कार्यान्वयन भई ७२ प्रतिशत प्रगति भएको थियो। फिनिडाको सहयोगमा पश्चिमाञ्चलका ८ र प्यूठान गरी ९ जिल्लामा नेपाल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यक्रमको रूपमा सञ्चालन हुनुका साथै ग्रामीण जलस्रोत व्यवस्थापन परियोजना अन्तर्गत ग्राभिटी खानेपानी ४ वटा र नमूना शौचालय ११ वटा निर्माण भइसकेको छ। त्यस्तै, Japan/DRF, IDA/PRSC को सहयोगमा विभिन्न क्रमागत तथा नयाँ खानेपानी आयोजना, आकाशे पानी संकलन जस्ता कार्य पनि ९० प्रतिशत पूरा भएको थियो। त्यस्तै, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा खानेपानी आयोजनातर्फ ७ सय ८९ वटा क्रमागत तथा नयाँ ग्राभिटी खानेपानी आयोजना, ७५ जिल्लामै सरसफाइ तथा तालिम कार्यक्रम, संयुक्त सहयोग कार्यक्रम, सम्पन्न खानेपानी आयोजना मर्मत सुधार, विभिन्न जिल्लामा सर्वेक्षण कार्यक्रम, स्यालो डिपसेट, आकासे पानी संकलन, आर्सेनिक न्यूनीकरण सम्बन्धी कार्य सञ्चालन भइरहेका छन्। साथै, ९ जिल्लामा खानेपानी तथा सरसफाइको भू-सूचना प्रणालीमा

आधारित विवरण तयारी र सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सफ्टवेयर तयारी गर्ने कार्य सञ्चालन गरिने लक्ष्य रहेकोमा ७५ वटा आयोजनाहरु सम्पन्न गर्ने गरी जिल्लामा अख्तियारी पठाइएकोमा अधिकांश जि.वि.स.बाट कार्यक्रम स्वीकृत भएको जानकारी प्राप्त भएको छ ।

आदिवासी तथा जनजाति विकास कार्यक्रम

१२.७७ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस कार्यक्रम अन्तर्गत आदिवासी जनजातिहरुको संस्थागत विकास, मातृभाषाहरुको संरक्षण र विकास, आदिवासी जनजाति छात्रवृत्ति वितरण, १ सय ५० जनालाई उच्च छात्रवृत्ति र अन्य अध्ययनमा ४४ जनालाई छात्रवृत्ति वितरण, २२ चेतना अभिवृद्धि तथा सशक्तीकरण कार्यक्रम, आदिवासी जनजातिहरुको सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण तथा विकास, ९ जिल्लामा परम्परागत ज्ञान, सीप र रुचिमा आधारित आय आर्जन कार्यक्रमहरु, लोपोन्मुख जातिहरुको आर्थिक तथा सामाजिक विकास, गोरखा, धादिङ, चितवन, मकवानपुर गरी ४ जिल्लामा प्रजा विकास कार्यक्रम, आदिवासी जनजाति संग्रालयको व्यवस्थापन र निर्माणमा सहयोग लगायत आदिवासी जनजातिहरुको मातृभाषा संरक्षण कार्यक्रम सम्पन्न भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ७५ वटै जिल्लामा सञ्चालित यस कार्यक्रमले लोपोन्मुख अवस्थाका ९ वटा भाषाहरुमा डकुमेन्टेसन, शब्दकोष तयार गर्ने, विभिन्न मातृभाषामा शिक्षक प्रशिक्षण तथा साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्ने, अतिसीमान्त, सीमान्तकृत र महिला संघसंस्था गरी जम्मा १२ वटा संस्थाहरुको संस्थागत सुदृढीकरणको निम्ति कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, उच्च शिक्षा, विद्यालय, विद्यावारिधी, शोधपत्र र प्राविधिक शिक्षामा अध्ययनरत १ हजार ९४ विद्यार्थीहरुलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने, चेतना अभिवृद्धि तथा सशक्तीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, १ सय ५० जना बेरोजगार युवाहरुको लागि रोजगारमूलक व्यावसायिक प्रशिक्षण तथा नेतृत्व विकास सम्बन्धी तालिम दिने, २० जिल्लाहरुमा विपन्न ४ सय घर परिवारलाई लक्षित गरेर जातीय संस्था र आदिवासी जनजाति जिल्ला समन्वय समिति मार्फत आयमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, लोपोन्मुख १० वटा जनजाति समुदायको आर्थिक सामाजिक उत्थानका निम्ति उनीहरुको आवश्यकता अनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, ४ जिल्लाहरुमा चेपाङ विकास कार्यक्रमको लागि आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक उत्थानका कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने र आदिवासी जनजाति सरोकारका विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गर्ने कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा खाम मगर भाषा, याम्फु मुगाली भाषाको डकुमेन्टेसनका साथै चेपाङ, मगर, राई र लिम्बु भाषामा शिक्षण प्रशिक्षण र साक्षरता कक्षा सञ्चालन गरिएको छ । दनुवार, थारु, थकाली मगर आदि जनजातिका महिलाहरुको सशक्तीकरण सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रमबाट २ सय जना महिला लाभान्वित भएका छन् । लोक सेवा आयोगको आधारभूत परीक्षा, प्रशिक्षण तथा अटोमेकानिक तालिमद्वारा ७० जना आदिवासी जनजातिका युवायुवतीहरु लाभान्वित भएकाछन् । उच्च शिक्षातर्फ २ सय २४, विद्यावारिधी ४ र प्राविधिक शिक्षातर्फ २० जनालाई छात्रवृत्ति प्रदान गरिएको छ । चार जिल्लाहरु (मकवानपुर, धादिङ, गोरखा र चितवन)मा विद्यालय सञ्चालक समितिद्वारा चेपाङ विकास कार्यक्रम नियमितरूपमा सञ्चालन भएको छ ।

उपेक्षित उत्पीडित तथा दलित वर्ग उत्थान विकास कार्यक्रम

१२.७८ आर्थिक एवम् सामाजिक रूपले पछाडि परेका दलित समुदायका व्यक्तिको उत्थान र विकास गरी उनीहरूलाई विकासको मूलप्रवाहमा ल्याउने उद्देश्यअनुरूप यस कार्यक्रमबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा साप्ताहिक रेडियो कार्यक्रम ५२ पटक, उच्चशिक्षा छात्रवृत्ति २ सय ५ लाख जना र जेहेन्दार छात्रवृत्ति १२ जना, अनुगमन मूल्याङ्कन १ सय पटक, २ सय १२ जनालाई विभिन्न तालिम तथा सशक्तीकरण कार्यक्रम र विद्यालय जाने ४ जनालाई बालबालिका विशेष अपाङ्ग शैक्षिक सामग्री सहयोग जस्ता कार्यक्रमहरू सम्पन्न भइसकेका छन् भने आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ७५ वटै जिल्लामा सञ्चालित यस कार्यक्रम अन्तर्गत १ सय ८० जनालाई उच्च शिक्षा छात्रवृत्ति वितरण तथा सीपमूलक तथा चेतना जागरण कार्यक्रम, जेहेन्दार विद्यार्थी पुरस्कार, विद्यालय जाने बालबालिका विशेष अपाङ्ग शैक्षिक सामग्री सहयोग, ५२ पटक साप्ताहिक रेडियो कार्यक्रम, २ सय ९२ जनालाई तालिम तथा सशक्तीकरण कार्यक्रम, ९० पटक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन आदि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा उपेक्षित, उत्पीडित र दलित वर्ग उत्थान विकास समितिबाट ७५ वटै जिल्लामा आयमूलक कार्यक्रम सञ्चालनको लागि जि.वि.स.हरूलाई रकम बाँडफाँड गरी ७१ जिल्लाहरूमा कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेकोमा ६ जिल्लाहरूमा कार्यक्रम सम्पन्न भइसकेको छ। दुई वटा स्वास्थ्य सेवा घुम्तीटोली कार्यक्रम अन्तर्गत सिन्धुपाल्चोकको सिपापोखरे गा.वि.स.मा १ हजार २ सय जना र बागलुङ्गको वोवाङ्ग गा.वि.स.मा २ हजार २ सय जना बिरामी गरी जम्मा ३ हजार ४ सय तथा अन्य समेत कुल ५ हजार ५ सय जनालाई उपचार गरिएको छ। १२ जनालाई जेहेन्दार विद्यार्थी पुरस्कार तथा २ सय ४० जनालाई उच्च छात्रवृत्ति वितरण गरिएको छ। विभिन्न विद्यालयका ६ सय ७२ जना बाल-बालिकालाई शैक्षिक सामग्री वितरण, ४२ वटा रेडियो कार्यक्रम सम्पन्न र ९ सय ५० जना दलितहरूको लागि चेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। जि.वि.स.मार्फत सञ्चालन हुने कार्यक्रम अन्तर्गत सामाजिक परिचालकको रूपमा ७५ जना दलित युवायुवतीहरूले रोजगारी प्राप्त गरिसकेका छन्।

काठमाडौं उपत्यका फोहोरमैला व्यवस्थापन कार्यक्रम

१२.७९ काठमाडौं उपत्यकाको फोहोरमैलाको दिगो व्यवस्थापन गर्नका लागि जनचेतना अभिवृद्धि गरी वातावरणीय प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने, फोहोरलाई श्रोतको रूपमा परिचालन र नियन्त्रण गर्ने तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनमा निजीक्षेत्रको समेत सहभागिता गराउने उद्देश्यले विगत वर्षहरूदेखि सुरु भएको यस कार्यक्रम अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ओखरपौवा आपत्कालीन ल्याण्डफिल साइट (सिसडोल) को पूर्वाधार विकास गर्ने, ओखरपौवा प्रवेशमार्ग आल्टार-बंचरेडाँडा खण्ड सडक निर्माण गर्ने, बंचरेडाँडा दीर्घकालीन ल्याण्डफिल्ड साइटको EIA गर्ने, ओखरपौवा ल्याण्डफिल साइट प्रभावित क्षेत्रमा स्थानीय विकास निर्माण कार्य गर्ने र ६७ हेक्टर जग्गा अधिग्रहण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा उक्त कार्यहरू सम्पन्न हुनुका अलावा स्थानीय विकास निर्माण सम्बन्धी २ वटा कार्य र ६७ हेक्टर जग्गा अधिग्रहण तथा १३ कि.मि. भञ्ज्याङ पोखरी मोटर बाटो निर्माण र मर्मत भई ९५ प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको

थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा यस कार्यक्रम अन्तर्गत ओखरपौवा प्रवेश मार्ग आलेटार-बंचरेडाँडा खण्ड सडकको निर्माण गर्ने, बंचरेडाँडा दीर्घकालीन ल्याण्डफिल्ड साइटको EIA गर्ने, ओखरपौवा ल्याण्डफिल्ड साइट प्रभावित क्षेत्रमा गरिने स्थानीय विकास निर्माणका कार्यहरु गर्ने साथै वैकल्पिक ल्याण्डफिल साइटको पहिचान गरी जग्गा अधिग्रहण र पूर्वाधार विकासको कार्य गरिने लक्ष्य रहेकोमा चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा घट्टेखोला-बन्चरेडाँडा ल्याण्डफिल साइट खण्डको सडकमा earthwork, stone masonry, gabion wall pipe culvert आदि कार्य भइरहेको छ । सिसडोल साइटको post closer अन्तर्गत soil covering, surface water, cut of drain कार्य, फौहरमैला व्यवस्थापनमा नगरपालिकाहरुलाई प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराइएको छ ।

ग्रामीण सडक, भोलुङ्गे पुल, गुम्बा निर्माण/मर्मत सम्भार

१२.८० आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा स्थानीय विकास मन्त्रालय अन्तर्गत दुर्गम एवम् विशेष क्षेत्र विकास अन्तर्गत ५० भोलुङ्गे पुल निर्माण योजना र १६ कि.मि. बाटो निर्माण, निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम अन्तर्गत ५१ कि.मि. ग्रामीण सडक, गुम्बा व्यवस्था तथा विकास कार्यक्रम अन्तर्गत ३५ वटा गुम्बा मर्मत, लामा दर्शन १ पटक, धर्म देशना २ जिल्ला, गुम्बा सर्वेक्षण ४ जिल्ला, प्राचीन गुम्बाहरुको अध्ययन अनुसन्धान लगायतका कार्यहरु सम्पन्न भएका थिए भने स्थानीय मार्गतर्फ ३१ भोलुङ्गे पुल निर्माण, ६५ भोलुङ्गे पुलको बृहत् मर्मत कार्य, ४६ भोलुङ्गे पुलको फेब्रिकेशन तथा निर्माण, ग्रामीण पहुँच कार्यक्रम अन्तर्गत ४५ कि.मि. ग्रामीण सडक निर्माण, ११ हजार ५ सय जनालाई रोजगारी सृजना, ग्रामीण परियोजना तथा विकेन्द्रीकरण परियोजनातर्फ १ सय १० कि.मी बाह्रै महिना सञ्चालन हुने सडक, १० कि.मि. मौसमी सडक, ३१ वटा ग्रामीण पुल निर्माण, क्षमता अभिवृद्धि तथा परामर्श सेवाका कार्यहरु र विकेन्द्रित ग्रामीण पूर्वाधार तथा जीविकोपार्जन सुधार आयोजना अन्तर्गत ७ सय ७८ कि.मि. सडक वाकओभर सर्भे, ३ सय ९१ कि.मि. सडक विस्तृत सर्वे डिजाइन, २२ कि.मि. सडक निर्माण तथा २० भोलुङ्गे पुल निर्माण कार्य सम्पन्न भएको थियो ।

१२.८१ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ग्रामीण सामुदायिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम अन्तर्गत ३ सय ५० कि.मि. ग्रामीण सडक, ३ कि.मि. नदी नियन्त्रण कार्य, ३ सय ७७ साना लघु आयोजना सम्पन्न हुनुका साथै १० हजार ५ सय ८१ मेट्रिक टन खाद्यान्न वितरण भई ७८ हजार ४ सय ६६ जनालाई रोजगारी सृजना गरी ६४ हजार ३ सय ४६ घरधुरी लाभान्वित भएका र ग्रामीण सडक ७ सय २ कि.मि. मध्ये ६ सय ११ कि.मि. सडक मोटर गुड्ने अवस्थामा रहेको थियो । साथै, कृषि तथा स्थानीयस्तरका सडक आयोजनातर्फ ७ सय ४० कि.मि. ट्रयाक निर्माण, १ सय ४८ कि.मि. सडक ग्राभेल, ८ सय २२ कि.मि. सडक मर्मत सुधार तथा आवधिक मर्मत सुधार, ७ सय ५२ कि.मि. सडक सर्वेक्षण तथा १५.७ कि.मि. कालोपत्रे निर्माण हुनुका साथै ३ सय ४ वटा कल्भर्ट निर्माण कार्य सम्पन्न भइसकेको थियो ।

१२.८२ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा दुर्गम एवम् विशेष क्षेत्र विकास अन्तर्गत २२ जिल्लामा ४७ वटा भोलुङ्गे पुल निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा प्रथम आठ महिनामा ६ भोलुङ्गे पुल

निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। वृहत् तथा स्थानीय स्तरका भोलुङ्गे पुलको निर्माण एवम् मर्मत सम्भार अन्तर्गत स्थानीय मार्गतर्फ १ सय ३५ भोलुङ्गे पुल निर्माण सम्पन्न गर्ने, ६० भोलुङ्गे पुलको फ्रेविकेशन, १ सय १ भोलुङ्गे पुलको सर्वेक्षण, ७६ भोलुङ्गे पुल समुदायसँग सम्भौता गरी सञ्चालन गर्ने, ६ पुल निर्माण सम्पन्न गर्ने तथा ६ पुल निर्माण सुरु गर्ने लक्ष्य रहेकोमा १६ भोलुङ्गे पुल निर्माण कार्य सम्पन्न, १९ भोलुङ्गे पुल निर्माणाधीन, ४ भोलुङ्गे पुल सर्वे, १६ भोलुङ्गे पुलको फ्रेविकेशन, १४ भोलुङ्गे पुलको फाउण्डेसन र कंक्रीटिङ तथा ७ भोलुङ्गे पुलको लठ्ठा तान्ने कार्य भई १० हजार ५ सय श्रमदिन रोजगार सृजना भएको छ। विकेन्द्रित ग्रामीण पूर्वाधार तथा जीविकोपार्जन सुधार आयोजना अन्तर्गत १८ जिल्लामा सशर्त अनुदान उपलब्ध गराई थप १ सय ८० कि.मि. सडकको विस्तृत सर्वे डिजाइन, १ सय कि.मि. सडक निर्माण, १ सय ५ कि.मि. पुनर्स्थापन कार्य, क्रमागत २५ भोलुङ्गे पुल निर्माण सम्पन्न र ८ जिल्लामा थप २० वटा भोलुङ्गे पुल निर्माण कार्य सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ९१.५ कि.मि. सडक निर्माण गर्दा २७ हजार ६ सय ८९ श्रमदिन रोजगार सृजना भएको, भोलुङ्गे पुल डिजाइन सर्वे १० वटा, फलामे पार्टस् फ्रेविकेसन १४ वटा, फाउण्डेसन र कंक्रीटिङ ४ वटा, लठ्ठा तान्ने र ढलान ३ वटा, भोलुङ्गे पुल निर्माण सम्पन्न ६ वटा र निर्माणाधीन अवस्थामा ८४ वटा रहेका छन्।

१२.८३ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ग्रामीण सामुदायिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम अन्तर्गत ५ सय वर्ष भन्दा पुराना ३ वटा, १०० वर्ष भन्दा पुराना २० वटा र १०० वर्ष भन्दा कम पुराना ३० वटा गुम्बा संरक्षण गर्ने, ६ जिल्लाहरुको गुम्बा सर्वेक्षण अद्यावधिक गर्ने तथा लामा देशदर्शन कार्यक्रम, सीपमूलक आम्ची तालिम, थाङ्का लेखन, प्राचीन गुम्बाहरुको अध्ययन अनुसन्धान र प्राचीन गुम्बाहरुको वृत्तचित्र निर्माण गर्ने लक्ष्य भएकोमा फागुन मसान्तसम्म नुवाकोट, लमजुङ्ग र कास्कीमा गुम्बा अद्यावधिक सर्वेक्षण, रसुवा, इलाम र सिन्धुपाल्चोकमा प्राचीन गुम्बाहरुको अध्ययन अनुसन्धान भएको, १०० वर्ष भन्दा कम, १०० वर्ष भन्दा बढी र ५ सय वर्ष भन्दा बढी पुरानो विभिन्न ३३ वटा प्राचीन गुम्बाहरुको संरक्षण कार्यक्रम भएको र १ सय ५० जनालाई देशदर्शन गराउने कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ।

१२.८४ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कृषि तथा स्थानीय स्तरका सडक आयोजना अन्तर्गत २ सय कि.मि. कच्ची सडक निर्माण, ४ सय कि.मि. ग्राभेल सडक निर्माण, ७ सय कि.मि. सडक मर्मत सुधार र ७ सय कि.मि. सडक सर्वेक्षण, १० कि.मि. कालोपत्रे, ५ वटा सडक पुल निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा १ सय २५ कि.मि. कच्ची सडक निर्माण, ७५ कि.मि. ग्राभेल तथा २५ वटा संरचना निर्माण गर्नुका साथै ५० जि.वि.स.मा ८० प्रतिशत र ३० नगरपालिकामा २० प्रतिशत लगानी गर्ने कार्यक्रम समेत स्वीकृत भइसकेको छ। यसका अलावा ग्रामीण पहुँच सुधार तथा विकेन्द्रीकरण परियोजना अन्तर्गत २० जिल्लामा बनेका सडक मर्मत सम्भार गर्ने, बाढे महिना गाडी चल्ने ३ सय कि.मि. ग्रामीण सडक सुधार र विस्तार गर्ने, हिउँदमा मात्र गाडी चल्ने ३६ कि.मि. ग्रामीण सडक निर्माण गर्ने र ७८ वटा भोलुङ्गे पुल निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा २ सय २० कि.मि. बाढे महिना गाडी चल्ने सडक निर्माण कार्य अन्तर्गत वटासिल र स्याण्डसिल सडक २२.५० कि.मि., ग्राभेल सडक १६.५० कि.मि., कच्ची सडक २० कि.मि., भोलुङ्गे पुलतर्फ सर्वे डिजाइन ११ वटा, फलाम पार्टस् फ्रेविकेशन १५ वटा,

फाउण्डेसन तथा कंङ्क्रीटिङ्ग १३ वटा, लठ्ठा तान्ने तथा जडान गर्न ६ वटा, निर्माण सम्पन्न ७ वटा र निर्माणधीन १ सय २९ वटा रहेका छन् ।

कर्णाली विकास विशेष प्याकेज

१२.८५ यस प्याकेज अन्तर्गत कर्णाली अञ्चलभित्रका जनतालाई आत्मनिर्भर बनाउन आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा “एक परिवार एक रोजगार” कार्यक्रम सञ्चालन गर्न कार्यविधि स्वीकृत भई जिल्लास्तरमा कार्य प्रारम्भ गरिएकोमा ९ सय ९५ वटा आयोजना सम्पन्न भइसकेको र १ सय ४४ वटा आयोजना निर्माणाधीन अवस्थामा रहेकोमा सोबाट ६१ हजार ४ सय ६७ घरधुरीबाट औसत १३.५ दिनका दरले ७ लाख ४४ हजार ८ सय १८ श्रम दिन रोजगारी सृजना भएको थियो । त्यस्तै, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा गत वर्षदेखि सञ्चालनमा आएको “एक परिवार एक रोजगार” कार्यक्रमलाई “कर्णाली रोजगार कार्यक्रम” को नामबाट निरन्तरता दिइएको छ । यो कार्यक्रमको प्रमुख उद्देश्य कर्णाली अञ्चलमा वसोवास गर्ने नागरिकलाई रोजगारी उपलब्ध गराई जीवनयापन सहज गराउने रहेको छ । कर्णाली अञ्चलमा वसोवास गर्ने घर परिवारहरूले त्यस क्षेत्रमा सञ्चालन भएका कुनै न कुनै आयोजना तथा विकास निर्माणको कार्यमा समेत रोजगारी पाउन नसकेका वा निजी क्षेत्रमा रोजगार वा स्व:व्यवसाय गरी आय आर्जन गर्ने अवस्थामा नभएका घर परिवारका कम्तीमा एक सदस्यलाई रोजगारीको अवसर उपलब्ध गराउने लक्ष्य राखिएकोमा चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनासम्ममा सो कार्यक्रम अन्तर्गत गत आर्थिक वर्षमा निकास भएको रु. १६ करोड ३६ लाख मध्ये १६ करोड ३१ लाख खर्च भई ९ सय ९५ वटा आयोजना सम्पन्न र १ सय ४४ वटा आयोजना निर्माणाधीन अवस्थामा रहेकोमा सोबाट ६१ हजार ४ सय ६७ घरधुरीबाट औसत १३.५ दिनका दरले ७ लाख ४४ हजार ८ सय १८ श्रम दिन रोजगार सृजना भएको छ । कर्णाली अञ्चलको पाँचै जिल्लाको सहभागितामा कर्णाली रोजगारी कार्यक्रमको वार्षिक समीक्षा गरिएको छ । साथै, चालू आर्थिक वर्षमा डोल्पा, हुम्ला जिल्लाका सबै गा.वि.स.का लागि रु. २ करोड २२ लाख निकास भएको र बाँकी ३ जिल्लाहरूमा Planning भइरहेकोले तोकिएको अवधिमा काम पूरा हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

मधेशी/मुस्लिम/पछाडि परेका वर्ग उत्थान कार्यक्रम

१२.८६ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि नयाँ कार्यक्रमको रूपमा सुरु हुने यस कार्यक्रम अन्तर्गत मधेशी एवम् पछाडि परेका वर्ग जस्तै कुशवाहा, कुर्मी, कुम्हार, कहार, केवट, कानु, कभार, कलवार, तेली, नुनिया, भेडीहर, माली, मल्लाह, वरैइ, यादव, राजभर, राजधोव, लोहार, लोध, सुडी, हजाम, अमात, बडै, विन्न आदि, मुस्लिम तथा अन्य अल्पसंख्यकहरूको सशक्तीकरण, समावेशीकरण र समग्र विकासको लागि उपयुक्त संस्थागत संरचना तयार गरिनेछ । सो संरचना मार्फत नीतिगत एवम् संरचनागत सुधार वा परिवर्तनका लागि पहल, वञ्चितिमा परेका समुदायहरूको पहिचान र वञ्चितिमा परेका समुदाय वा जातिमा लक्षित रोजगारीमूलक एवम् सचेतना कार्यक्रम, प्रजनन स्वास्थ्य, स्वास्थ्य शिक्षा, सरसफाइ, साक्षरता तथा शैक्षिक प्रोत्साहन कार्यक्रम, संस्थागत विकास कार्यक्रम, जनजागरण तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम, सीप विकास र विभिन्न समुदायहरूले बोल्ने भाषाहरूको संरक्षण तथा विकास, स्थानीय सांस्कृतिक

धरोहर एवम् सम्पदाहरूको संरक्षण एवम् सम्बर्द्धनका कार्यक्रम र अन्य लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन्। यी कार्यक्रमको सञ्चालनबाट मधेशी, मुस्लिम एवम् पछाडि परेका वर्ग र अन्य अल्पसंख्यकहरूको हित अनुकूल नीति निर्माण हुनुका साथै उनीहरूको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक स्थितिमा सुधार हुने अपेक्षा गरिएको छ। फागुन मसान्तसम्म कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०६४ स्वीकृत भइसकेको छ।

महिला, बाल-बालिका एवम् समाजकल्याण

महिला, बाल-बालिका, जेष्ठ नागरिक एवम् अपागं सम्बन्धी कार्यक्रम

१२.८७ महिला बाल-बालिका, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गहरूका सम्बन्धमा नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा गरेका प्रतिवद्धताहरूको सफल कार्यान्वयन र महिलाहरूको हालको स्थितिमा सुधारको लागि नीतिगत, संस्थागत र कानुनी व्यवस्था गरी विविध कार्यक्रमको माध्यमबाट वि.सं. २०५५ देखि सुधारका प्रयासहरू भएका छन् र यी कार्यक्रमले हालसम्म निरन्तरता पाइरहेका छन्। महिलाहरू सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थामा तुलनात्मकरूपमा पछाडि परेको हालको स्थितिबाट पार पाउन सामाजिक तथा आर्थिक सशक्तीकरण गरिनुपर्ने आवश्यकता टङ्कारूपमा देखिएकोले लैङ्गिक समानताको लक्ष हासिल गर्न विभिन्न नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएका छन्। महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन महासन्धिको भावनाअनुरूप लैङ्गिक समानता कायम गर्न देशको अन्तरिम संविधानको प्रस्तावना लगायत लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट मौलिक हकको व्यवस्था कायम भएको छ। यसका साथै नीतिगत तहमा केही नेपाल ऐन संशोधन गर्न बनेको ऐन २०६३ मार्फत मुलुकी ऐनका १६ वटा महल र १३ वटा अन्य ऐनहरूमा रहेका लैङ्गिक विभेदयुक्त ६५ वटा प्रावधानहरूमा संशोधन भएका छन्। नागरिकता ऐन, २०६३, सैनिक ऐन २०६३ र सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन २०४९ मा भएको थप व्यवस्थाले महिलाहरूलाई समानताको स्थितिमा ल्याउन कोशे दुङ्गाको काम गरेको छ। महिला अधिकार महासन्धिको इच्छाधीन आलेखको अनुमोदन, वेश्यावृत्तिको लागि हुने महिला, बाल-बालिकाको बेचबिखन नियन्त्रण सम्बन्धी सार्क महासन्धि २००२ को अनुमोदन तथा छाउपडी प्रथालाई न्यूनीकरण गर्नका लागि निर्देशिका २०६४ पारित भइसकेको छ। मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन २०६४ पारित गरी नियमावली मस्यौदा तयार हुनुका साथै शुन्य सहिष्णुताको नीतिको मस्यौदा समेत तयार भइसकेको छ। घरेलु हिंसा नियन्त्रण, कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य हिंसा नियन्त्रण विधेयक मन्त्रिपरिषद्बाट स्वीकृत भई विद्यमान ऐनमा रहेका विभेदकारी प्रावधानहरूको अध्ययन गरी संशोधन मस्यौदा तयारी समेत भएको छ।

१२.८८ धर्मपुत्र/पुत्री सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन सम्पन्न भएको छ। बालबालिका सम्बन्धी ऐन, नियम संशोधन गर्ने तथा बालबालिकाका लागि सामाजिक सुरक्षा अवधारणा तयार भइसकेको छ। यसरी संचालित कार्यक्रमबाट Vital Registration मा वृद्धि, स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार, शिक्षामा भर्नादर वृद्धि जस्ता कार्यहरूले विगत वर्षहरूको तुलनामा अब बढी प्रगति हासिल गरेको पाईन्छ। बालबालिकाका क्षेत्रमा कार्यरत गैर-सरकारी संस्था एवम् अन्तर्राष्ट्रिय गैर-सरकारी संस्थाद्वारा सञ्चालित

कार्यक्रमहरूलाई राष्ट्रिय आवश्यकता अनुसार ल्याउन उनीहरूबाट सञ्चालित कार्यक्रमको अनुगमन मूल्याङ्कन गरी ठोस राय सुझाव दिन आवश्यक महसुस गरिएको छ। नेपाल सरकारले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक र अपाङ्गहरूका क्षेत्रमा विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरूको सफल कार्यान्वयन गर्दै आईरहेको छ। नेपालको वस्तुस्थितिलाई मूल्याङ्कन गरी उल्लेखित क्षेत्रहरूमा प्रगति हासिल गर्न र आवश्यकतानुसार सुधार गर्दै लैजान महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय स्थापना कालदेखि नै लागिरेकोछ। खासगरी महिलाहरू सामाजिक, आर्थिकरूपमा पछाडि परिरहेको तथ्यलाई हृदयङ्गम गरी उनीहरूलाई शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्दै वकालत र आयआर्जनमा सलग्न गराई सामाजिक कुरीतिहरूलाई हटाउन केन्द्रदेखि स्थानियस्तरमा विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। यसैगरी, बालबालिकाको क्षेत्रमा पनि मन्त्रालय केन्द्रस्तरमा केन्द्रविन्दुकोरूपमा रही उनीहरूको हक अधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नका लागि नीतिगत, कानुनी, संस्थागत र संरचनागत व्यवस्थाहरू भइरहेका छन्। केन्द्रीय बाल कल्याण समितिलाई केन्द्रमा र सोही अनुसार नेपालका ७५ वटै जिल्लाहरूमा जिल्ला बाल कल्याण समिति गठन गरी तदनुरूप कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। सामाजिक सुरक्षा अन्तर्गत ज्येष्ठ नागरिक र अपाङ्गहरूको उत्थानका लागि संस्थागत रूपमा उक्त क्षेत्रमा कार्य गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरूलाई अनुदान उपलब्ध गराइएको छ। साथै, यी क्षेत्रहरूलाई अभि बढी प्रभावकारिताका साथ अगाडि बढाउन अन्तर्राष्ट्रिय गैर-सरकारी संस्थाहरूबाट सञ्चालित कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइएको छ।

१२.८९ महिलाहरू माथि हुने विभिन्न विभेदहरूलाई कम गर्न, हिंसा नियन्त्रण गर्न संयुक्त राष्ट्रसंघको प्रस्ताव १३२५ को सान्दर्भिकतालाई छलफलमा ल्याइएको छ। प्रतिनिधि सभाबाट महिला विरुद्धका सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धिको इच्छाधीन आलेख, वेश्यावृत्तिकोमा महिला र बालबालिकाको नियन्त्रण सम्बन्धी सार्क महासन्धि-सन् २००२, दक्षिण एसियामा बाल कल्याण अभिवृद्धिका लागि क्षेत्रीय व्यवस्था सम्बन्धी सार्क महासन्धि-सन् २००२, सशस्त्रद्वन्द्वमा बालबालिकाको प्रयोग विरुद्ध बाल अधिकार महासन्धिको इच्छाधीन आलेख-सन् २००२, बालबालिका वेचविखन, बाल वेश्यावृत्ति र अश्लील चित्र विरुद्ध बाल अधिकार महासन्धिको इच्छाधीन आलेख-सन् २००० अनुमोदन भएका छन् भने लैङ्गिक समानता कायम गर्न केही नेपाल ऐन संशोधन गर्न बनेको विधेयक २०६३ तथा राष्ट्रिय महिला आयोग गठन सम्बन्धी विधेयक २०६३ प्रतिनिधि सभाबाट ऐनको रूपमा पारित भएपश्चात् कार्यान्वयन भइरहेका छन्।

जेष्ठ नागरिक सम्बन्धी व्यवस्था

१२.९० आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा ज्येष्ठ नागरिक कार्ययोजना तयार गरी सो वमोजिम मन्त्रालय र अन्य निकायहरूबाट विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका, ज्येष्ठ नागरिक ऐन, २०६३ पारित भई लागू गरिएको, सामाजिक सुरक्षाको क्षेत्रमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू र ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई राज्यले दिनसक्ने सुविधामा क्रमशः वृद्धि गर्दै लगेको कारण उनीहरूमा आत्माविश्वास र समाजमा प्रतिष्ठा बढ्न गएको महसुस

गरिएको छ। यसैगरी ज्येष्ठ नागरिकहरुका लागि नेपालका ५२ जिल्लाहरुमा ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य उपचार कार्यक्रम लागू गरिएको छ। अक्टोबर १ लाई अन्तर्राष्ट्रिय ज्येष्ठ नागरिक दिवसकारूपमा मनाइने गरिएकोछ। चार वटा वृद्धाश्रमहरुमा ज्येष्ठ नागरिकका लागि आयआर्जन कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। ज्येष्ठ नागरिकहरुको सम्मान र आत्मविश्वासमा वृद्धि गर्नका लागि वृद्ध दिवा सेवा केन्द्र र वृद्धाश्रम सञ्चालन भएका छन्। त्यस्तै, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ज्येष्ठ नागरिक उपचार कार्यक्रमलाई ७५ वटै जिल्लामा विस्तार गरी महिला विकास कार्यालय मार्फत सञ्चालनमा ल्याइएको छ र उनीहरुको आत्मसम्मानमा वृद्धि होस् भन्ने उद्देश्यले विगत वर्ष भै यस वर्ष पनि अक्टोबर १ लाई १७ औं अन्तर्राष्ट्रिय ज्येष्ठ नागरिक दिवस नेपालभर विभिन्न कार्यक्रमका साथ मनाइएको छ। ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन निर्देशिका २०६१ अनुसार ७५ वटै जिल्लाका महिला विकास कार्यालयलाई निर्देशन पठाइएको छ। ज्येष्ठ नागरिक सम्बन्धी सर्भे तथा हालसम्म भएका अध्ययनका आधारमा stock taking, अनुसन्धान गर्ने कार्य थालनी भएको छ। गैर-सरकारी संस्थाहरुलाई ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र र क्लव सञ्चालन गर्न आर्थिक अनुदान दिइएको छ। नेपाल सरकारबाट सञ्चालित समाज कल्याण केन्द्र पशुपतिमा आश्रमका लागि १२ जना वृद्धाहरुलाई सिफारिस गरिएकोछ। उक्त केन्द्रमा हालसम्म २ सय ३७ जना वृद्धवृद्धा आश्रित रहेका छन्। ज्येष्ठ नागरिकहरुको संरक्षण व्यवस्थापनका लागि कौषमा वजेटको व्यवस्था समेत गरिएकोछ।

लैंगिक समानताको मूलप्रवाहीकरण कार्यक्रम

१२.९१ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा लोक सेवा आयोगबाट लिइने मूल परीक्षाका लागि केन्द्रीय स्तरमा ३ सय ३७ जना तथा जिल्लास्तरमा ५ जिल्लाहरुमा ३ सय २१ जना महिलाहरुको लागि तयारी कक्षा सञ्चालन भएको थियो। महिलाहरुलाई आर्थिक, सामाजिक र नेतृत्व विकासमा समावेश गर्न केन्द्रदेखि जिल्लास्तरमा महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम सञ्चालन, चेलीवेटी वेचविखन विरुद्ध गठित २६ जिल्लाका कार्यदललाई अनुदान प्रदान, बेजिङ्ग सम्मेलनले पहिचान गरेका विषयहरुमा कार्ययोजना तयार गरी सरकारी र गैर-सरकारी संस्थाहरूसँग समन्वय कायम गर्दै नीति, कार्ययोजना एवम् कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनुका साथै महिला सशक्तीकरणका लागि विशेष योगदान गर्ने २ जना पत्रकारहरुलाई पुरस्कृत गरिएको तथा एकल महिला समूहलाई उपलब्ध गराइएको अनुदानबाट ८ जिल्लाका द्वन्द्वबाट विस्थापित २५ जना महिलाहरुका लागि सीपमूलक तालिम सञ्चालन भएको थियो। Women Studies का १० जना छात्रालाई छात्रवृत्ति प्रदान गरिनुका साथै लैङ्गिक लेखाजोखाको अध्ययन भएका विभिन्न ७ मन्त्रालयका प्रतिवेदनहरुको संक्षेपीकरण गर्ने, लैङ्गिक योजना चक्र तथा लैङ्गिक लाभ विश्लेषण निर्देशिका निर्माण गर्ने कार्य सम्पन्न भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा लोक सेवा आयोगबाट लिइने रा.प.अनं. द्वितीय श्रेणी वा सो सरहको परीक्षामा सहभागी हुन ५ जिल्लामा २ सय ७५ महिलाहरुलाई तयारी कक्षा सञ्चालन गरिएको र शाखा अधिकृत पदमा १ सय ८ जना महिलाहरुलाई लोकसेवा आयोगको परीक्षाका लागि तयारी कक्षा सञ्चालन भइसकेको छ। चेलीवेटी

वेचविखन विरुद्ध गठित २६ जिल्लाका कार्य समितिलाई विगत वर्षहरु भै कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अनुदान तथा द्वन्द्वपीडित महिलाको लागि सीपमूलक तालिमका लागि एकल महिला समूहलाई अनुदान दिई द्वन्द्व पीडित ५० जना एकल महिलालाई तालिम दिइएकोछ। दुर्गम जिल्लाका गरिव पिछडिएकाहरुलाई Women Studies का लागि १० जना महिलाहरुलाई छात्रवृत्ति प्रदान गरिनुकासाथै लैङ्गिक खण्डीकृत तथ्यांकको सूचक तयार गर्ने जस्ता कार्यहरु सम्पन्न भएका छन्। महिला सशक्तीकरण, लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण र लैङ्गिक समानताको अवधारणालाई आत्मसात गर्दै राष्ट्रिय विकासको हरेक क्षेत्रमा महिलाको सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने, महिला हकहित अधिकारको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्ने, बालबालिकाको नैसर्गिक अधिकारलाई संरक्षण गर्ने, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको हकहितलाई सुनिश्चित गर्ने जस्ता उद्देश्यहरु हासिल गर्नका लागि चालु आर्थिक वर्षमा मन्त्रालय र मातहतका निकायहरु मार्फत नेपालभरका सबै क्षेत्रलाई समेट्ने गरी नीति, ऐन र कानूनमा आवश्यक सुधार गरी आवधिक योजना बमोजिम कार्यक्रमहरु सञ्चालन भइरहेका छन्।

अपाङ्ग सम्बन्धी कार्यक्रम

१२.९२ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई उनीहरुको आवश्यकता हेरी सीपमूलक तालिम शैक्षिक सहयोग, छात्रवृत्ति र समुदायमा आधारित पुनर्स्थापना कार्यक्रम आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा सञ्चालन भएका छन्। डिसेम्बर ३ तारिखलाई अन्तर्राष्ट्रिय अपाङ्ग दिवसको रूपमा मनाइँदै आएको छ। अपाङ्गताको शारीरिक स्थिति हेरी उनीहरुलाई आवश्यक पर्ने assistive devices, जस्तै सेतो छडी, व्हिल चेयरहरु, अपाङ्ग क्षेत्रमा कार्यरत अनुदान प्राप्त नेपाली संस्थाहरुबाट विभिन्न जिल्लाहरुमा निःशुल्क वितरण तथा ७५ वटै जिल्लाहरुमा महिला विकास कार्यालय मार्फत अपाङ्ग परिचयपत्र वितरण कार्य सञ्चालन भएका छन्। अपाङ्ग सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कार्ययोजना २०६३ र अपाङ्गताको परिभाषा तथा वर्गीकरण २०६३ नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भई लागू भइसकेका छन्। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा अपाङ्गहरुलाई रोजगारीमूलक तालिम सञ्चालन गर्न CTEVT र अपाङ्ग सहायता कोषसँग सम्झौता भई ६५ जनालाई विभिन्न किसिमका तालिम प्रदान गरिएकोछ। साथै, समुदायमा आधारित Community-Based Reform (CBR) कार्यक्रम २५ जिल्लामा सञ्चालन भइरहेका छन्। अपाङ्गता क्षेत्रलाई बढी उत्साहित र सम्मानित बनाउन विभिन्न दिवसहरु मध्ये अन्तर्राष्ट्रिय अपाङ्ग दिवस (डिसेम्बर ३) पनि एक भएकोले यस दिवसलाई नेपालभर मनाउने कार्य सम्पन्न भएको छ। दस जिल्लाका महिला विकास कार्यालय तथा गा.वि.स.का सचिवहरुलाई अपाङ्गता प्रति सम्वेदनशील हुन अधिवाचन सम्बन्धी तालिम कार्य सम्पन्न भएको छ। कर्मचारी एवम् उनीहरुलाई आवश्यक पर्ने सहयोगी सामग्री उपलब्ध गराउन र आवश्यकतानुसारको सीपमूलक तालिम प्रदान गर्नुका साथै व्यावहारिक ज्ञानका लागि राष्ट्रिय अपाङ्ग महासंघ र नेपाल अपाङ्ग संघ जोरपाटीलाई विनियोजित रकम मध्ये क्रमशः प्रथम र द्वितीय चौमासिक रकम निकास भएको र प्रगति प्रतिवेदनको आधारमा तृतीय चौमासिक निकास भुक्तानी दिइनेछ। यसैगरी, अनाथ अपाङ्ग उद्धार समाज नेपाललाई अनाथ सम्बन्धी विविध कार्यक्रम गर्न अनुदान प्रदान गरिएको छ। नेपाल कुष्ठरोग निवारण संघलाई रु. ३५ लाख विनियोजन

भएकोमा प्रथम र दोश्रो चौमासिक अवधिमा २४ लाख निकास दिइएको छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको अधिकार सम्बन्धी महासन्धिमा हस्ताक्षर सम्पन्न भएकोछ । अपाङ्ग परिचयपत्र वितरण कार्यक्रम ७५ वटै जिल्लाहरुमा सञ्चालन भएको छ ।

बाल अधिकार सम्बन्धी कार्यक्रम

१२.९३ बालबालिकाको अधिकार संरक्षण गरी उनीहरुलाई आवश्यक पर्ने आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिका लागि अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि-सन् १९८९ अनुसार मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायहरु मार्फत बालबालिकाका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्न संस्थाहरुलाई अनुदान दिने, बालसुधार गृहको लागि भवन निर्माण गर्ने, बाल दिवस मनाउने, बाल सुधार गृह अन्तर्गत वन्दी र वन्दीमा आश्रित बालबालिकाहरुलाई पुनर्स्थापना तथा बालश्रम निवारण सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने साथै द्वन्द्व पीडित बालबालिकाको लागि २५ जिल्लाहरुमा तत्काल राहत कार्यक्रमका लागि स्वास्थ्य, विद्यालय भर्ना, छात्रवृत्ति र संरक्षण कार्यक्रम तथा स्रोत एवम् अभिलेख केन्द्रको स्थापना कार्य सम्पन्न भएका छन् । बाह्र जिल्लाहरुमा बाल इजलास स्थापना भइसकेको छ । बालबालिका खोजतलास समन्वय केन्द्र स्थापना भई १ सय ४ टेलिफोन लाइनको निःशुल्क व्यवस्था भएको छ भने बाल कल्याण कार्यक्रमतर्फ बाल हेल्पलाइन (१०९८) सञ्चालन भई सो अनुसार कार्यविधि तयार भएको, जोखिममा परेका बालबालिकाका लागि राहत उपलब्ध गराउन सडक बालबालिकाहरुको खोज र व्यवस्थापन गर्ने कार्यको थालनी, २५ जिल्लामा बाल संरक्षण तथा विकास कार्यक्रम, १३ जिल्लामा बाल न्याय प्रणाली सुदृढीकरण कार्यक्रम तथा आठ जिल्लामा संस्थागत सुदृढीकरण कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइएको छ । कालिकोटमा द्वन्द्व प्रभावित बालबालिकालाई राज्यको शिक्षा प्रणालीको मूल प्रवाहमा ल्याई पठनपाठनमा सहयोग तथा भरणपोषण गरिएको छ । आवासीय बालगृह सञ्चालनका लागि न्यूनतम मापदण्ड २०६४, अनुगमन मूल्याङ्कन निर्देशिका २०६४ र बाल संरक्षण तथा विकास कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका २०६४ तयार हुने क्रममा रहनुका साथै बालकल्याण समितिका कर्मचारी तथा कार्यालय सञ्चालन सम्बन्धी व्यवस्था २०६४ तयार भएको छ । नेपालका बालबालिकाको स्थिति प्रतिवेदन २०६४ समेत प्रकाशन भएको छ ।

१२.९४ श्रोत केन्द्र सञ्चालनको लागि बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय सघसंस्था, बालगृह र बालक्लवको तथ्यांक विवरण संकलन कार्य भइरहेको साथै ५ सय ७४ बालगृहहरुको अनुगमन कार्य क्रमशः जारी रहेको छ । बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धिको बालबालिका वेचविखन, बाल वेश्यावृत्ति र अश्लील चित्रण विरुद्धको इच्छाधीन आलेखको प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार भएको छ । धर्मपुत्र/पुत्री ग्रहण गर्न दिने सम्बन्धमा छुट्टै कानुनी व्यवस्था गर्न एक समिति गठन भई कार्य प्रारम्भकै क्रममा रहनुका साथै नेपाल सरकारबाट शर्त र प्रक्रिया स्वीकृत भइसकेको छ । यसै अवधिमा ४ सय १ बालबालिका धर्मपुत्र/पुत्रीको रूपमा ग्रहण गर्न स्वीकृति दिइएको छ । बालबालिका खोजतलास समन्वय केन्द्रको तथ्यांक अनुसार २ हजार ९ सय ८२ बालबालिका हराएका, १ हजार ७ सय ५१ बालबालिका फेला परेका, ४ सय ४५ बालबालिका फेला परेका तर वेवारिसे, ५७ बालबालिका पटक पटक हराउने गरेका, ५६ बालबालिका बालगृहमा सिफारिस गरी पठाइएका तर भागेका, ३५ बालबालिका

बालगृहमा रहेका, १ हजार २ सय ३१ बालबालिका हालसम्म फेला नपरेका र ९ बालबालिका मृत्यु अवस्थामा फेला परेका छन् । बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०४८ लाई समयानुकूल र बाल अधिकारमूखी बनाउन आवश्यक परिमार्जन र व्यवस्थित गर्न बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०६४ को मस्यौदा तयार भई रायका लागि कानुन मन्त्रालयमा पठाइएको छ ।

महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम

१२.९५ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा महिला सशक्तीकरण कार्यक्रमको विस्तार अन्तर्गत विभिन्न आयमूलक कार्यक्रमहरू महिला समूह मार्फत देशका ७५ जिल्लाका १ हजार ६ सय ४७ गा.वि.स. र ३१ नगरपालिकाहरूमा सञ्चालन गरिएको थियो र मुलुकभरि ४८ हजार ९ सय २७ महिला समूह गठन भई ३ लाख १६ हजार ३ सय ४९ महिलाहरू यस समूहमा आवद्ध भएका थिए । महिला समूह अन्तर्गत ४ हजार ६ सय ७८ महिला समिति र १ हजार १ सय ५० (दर्ता नभएका समेत) संस्था गठन भएका थिए । महिलाहरूको कुल सामूहिक बचत रकम रु ४२ करोड १९ लाख ७४ हजार पुगेको थियो, सो मध्ये रु ३९ करोड १९ लाख ६१ हजार लगानी परिचालन भएको थियो भने आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ७५ वटै जिल्लाका १ हजार ७ सय ७ गा.वि.स. र ३२ नगरपालिकाहरूमा यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । मुलुकभरि ५३ हजार १ सय ३६ महिना समूह गठन भई दलित ४४ हजार ६ सय ६६, जनजाति १ लाख १५ हजार ७४ र अन्य १ लाख ८३ हजार ५ सय ९ गरी कुल ३ लाख ४३ हजार २ सय ४९ महिलाहरू यस समूहमा आवद्ध भएका छन् । महिला समूह अन्तर्गत ५ हजार १ सय २० महिला समिति र दर्ता भएका महिला संस्था र तदर्थ महिला संस्था गरी १ हजार १ सय ९४ संस्था गठन भएका छन् । महिलाहरूको कुल सामूहिक बचत रकम रु. ४८ करोड ३० लाख ७५ हजार पुगेको छ । सो मध्ये रु. ४६ करोड २३ लाख ८५ हजार लगानी परिचालन भएको छ ।

श्रम तथा सीप विकास

बालश्रम निवारण कार्यक्रम

१२.९६ आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा श्रम तथा यातायात मन्त्रालयबाट सञ्चालित बालश्रम निवारण आयोजना अन्तर्गत बाल-बालिका विकास तथा पुनर्स्थापना, बाल श्रम निवारण जस्ता कोषमा एक/एक पटक अनुदान उपलब्ध गराइनुका साथै कार्यस्थलमा HIV/AIDS सम्बन्धी सूचना शिक्षा तथा सञ्चार सामग्री तयार र प्रचारप्रसार कार्य एक/एक पटक सम्पन्न भए । साथै, एक पटक नमूना रोजगारदातालाई पुरस्कृत गर्ने, बाल श्रमिक उद्धार तथा पुनर्स्थापनाका लागि २ वटा केन्द्र स्थापना, श्रमिक शिक्षा कार्यक्रम ३ वटा, रणनीतिक सञ्चार गोष्ठी २ वटा, बाल श्रम विरुद्ध चेतनामूलक सूचना विद्युतीय माध्यमबाट ५० पटक, रेडियो नेपालबाट २ सय ९५ पटक बालश्रम विरुद्ध चेतनामूलक सूचना प्रचारप्रसार गर्नुका साथै बालश्रमिक र तिनका परिवारका २ सय १५ जनालाई रोजगारी तालिम दिने लक्ष्य राखिएकोमा सबै कार्यक्रम सम्पन्न भई शतप्रतिशत प्रगति भएको छ । त्यस्तै, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा बालबालिका विकास तथा पुनर्स्थापना कोषमा अनुदान १ पटक, बालश्रम निवारण कोषमा अनुदान

१ पटक, कार्यस्थलमा HIV/AIDS सम्बन्धी सूचना शिक्षा र सञ्चार सामग्री तयार प्रचार १ पटक, रणनीतिक सञ्चार गोष्ठी १ पटक तथा श्रम सम्बन्धी बैठक ५० पटक, बालश्रम विरुद्ध चेतनामूलक सूचना सञ्चार माध्यमबाट प्रचार प्रसार ५० पटक, श्रमिक शिक्षा कार्यक्रम ३ पटक, सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी अध्ययन १ पटक तथा तेस्रो श्रम सम्मेलन १ पटक गर्ने वार्षिक कार्यक्रम रहेकोमा आर्थिक वर्षको प्रथम ८ महिनामा बालबालिका विकास तथा पुनर्स्थापना कोषमा अनुदान १ पटक, बालश्रम निवारण कोषमा अनुदान १ पटक, कार्यस्थलमा HIV/AIDS सम्बन्धी सूचना शिक्षा र सञ्चार सामग्री तयार प्रचार १ पटक एवम् आइ.ई.सी. सामग्रीहरु छपाइको प्रक्रियामा रहेको, रणनीतिक सञ्चार गोष्ठी १ पटक, श्रम सम्बन्धी बैठक १२ पटक, बालश्रम विरुद्ध चेतनामूलक सूचना सञ्चार माध्यमबाट प्रचार प्रसार गर्ने भनिएकोमा रेडियोबाट सूचनाहरु प्रसारण भइसकेको र टेलिभिजनबाट प्रसारण गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको तथा श्रमिक शिक्षा कार्यक्रम १ पटक सम्पन्न भइसकेको छ भने सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी अध्ययन र तेस्रो श्रम सम्मेलन हुन बाँकी नै रहेको छ ।

वैदेशिक रोजगारीको स्थिति

१२.९७ वैदेशिक रोजगार बजार नेपाली कामदारका लागि रोजगारको विकल्पको रूपमा विकसित हुँदै गएको छ । श्रम तथा यातायात मन्त्रालयको तथ्याङ्क अनुसार आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विभिन्न मुलुकहरुमा ३ सय ९० महिला सहित वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरुको सङ्ख्या २ लाख ५ हजार ३३ जना पुगेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को प्रथम आठ महिनामा सो सङ्ख्या १ लाख ५२ हजार ६ सय ८२ जना पुगेको देखिन्छ । नेपाल सरकारले १ सय ७ वटा मुलुकहरु वैदेशिक रोजगारीका लागि खुला गरेतापनि नेपालीहरु मुख्यतया मलेसिया, सउदी अरेबिया, कतार, इजरायल, यू.ए.ई., बहराइन, रुस, न्यूजिल्याण्ड, संयुक्त राज्य अमेरिका, क्यानडा, सेसेल्स, दक्षिण कोरिया, माल्दिभ्स, सिंगापुर, साइप्रस, कुवेत, ओमान, जापान आदि मुलुकहरुमा जाने गरेको पाइएको छ । विभिन्न मुलुकहरुमा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरुको सङ्ख्या देहाय बमोजिम रहेको छ :

तालिका १२ (ण) : वैदेशिक रोजगारीको स्थिति

आर्थिक वर्ष	वैदेशिक रोजगारमा गएका नेपालीहरुको सङ्ख्या
२०५६/५७	३५,५४३
२०५७/५८	५५,०२५
२०५८/५९	१,०४,७३९
२०५९/६०	१,०५,०५५
२०६०/६१	१,०६,६६०
२०६१/६२	१,३५,९९२
२०६२/६३	१,७७,५०६
२०६३/६४	२,०४,५३३
२०६३/६४*	१,०८,९८५
२०६४/६५*	१,५२,६८२

* २०६३ र २०६४ फागुन मसान्तसम्म

स्रोत : श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय

व्यावसायिक तथा सीप विकास तालिम

१२.९.८ श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालयले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा १४ वटा सीप विकास तालिम केन्द्र र एउटा प्रशिक्षण केन्द्र मार्फत विभिन्न विषयहरूमा व्यावसायिक तथा सीपमूलक तालिम सञ्चालन गरी १५ हजार ७ सय ८७ जना सीपमूलक जनशक्ति तयार गर्ने लक्ष्य राखेकोमा आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा कुल ११ हजार ५ सय ११ जना सीपमूलक जनशक्ति तयार गरेको छ। यसरी तयार भएको सीपमूलक जनशक्तिको विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ :

तालिका १२ (त) : व्यावसायिक तथा सीपमूलक तालिम कार्यक्रम

क्र.स	कार्यक्रमहरूको नाम	आर्थिक वर्ष २०६३/६४		आर्थिक वर्ष २०६४/६५	
		लक्ष्य	प्रगति	लक्ष्य	प्रगति*
१.	जनरल मेकानिक्स	१९५	१९६	१९०	१९०
२.	विद्युत् जडान	६५४	७३०	७०५	८२९
३.	विद्युत् जडान अपग्रेडिङ्ग	११०	८४	९५	७४
४.	प्लम्बिङ्ग	४१२	४५२	४३५	५०४
५.	प्लम्बिङ्ग अपग्रेडिङ्ग	४०	-	-	-
६.	केश श्रृङ्गार	४३६	५५७	५१६	७२१
७.	केश श्रृङ्गार अपग्रेडिङ्ग	४०	४२	४०	२५
८.	सिलाई कटाई	७१४	९०१	७८०	१,२९२
९.	इलेक्ट्रोनिक्स मर्मत	३२१	३३७	३९०	३९९
१०.	मोटरसाइकल मर्मत	२४२	२४३	३००	३२०
११.	अटोमेकानिक्स	११५	१३४	८५	९९
१२.	कम्प्युटर	३३०	३६४	४४०	५३९
१३.	बेल्डिङ्ग	१६०	१४९	१६०	१७५
१४.	वेतबाँस	७०	८१	७५	४८
१५.	पम्पसेट मेकानिक्स	३०	३०	३०	३४
१६.	आवासीय महिला	६०	५९	७०	७०
१७.	वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी विशेष सीप विकास तालिम कार्यक्रम	१,२००	१,२०५	१,०००	४३०
१८.	अल्पकालीन				
	(क) सीपमूलक (१ हप्ता - ३ महिना)	७,५७५	८,०८७	८,६३०	५,८६०
	(ख) वैदेशिक रोजगारमूलक तालिम (४ हप्ता - ६ हप्ता)	३५०	३५८	६२५	२९३
१९.	१ हप्ते उद्यमशीलता तालिम	१५०	७९	१५०	३९

* प्रथम आठ महिना

स्रोत : श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय

टिप्पणी: उपरोक्त विभिन्न कार्यक्रममा (समय तोकिएका र क्र.स. १९, २१ र २२ बाहेक) ३ महिना र ६ महिनाको तालिम प्रदान गरिएको छ।

चुनौतीहरू

१२.९९ ६ वर्ष भन्दा माथिको जनसङ्ख्याको साक्षरता दर दशौं योजनाको अन्त्यमा ६३ प्रतिशत रहेकोमा तीन-वर्षीय अन्तरिम योजनाको अन्त्यसम्ममा यो अनुपात ७६ प्रतिशत पुऱ्याउने, १५ वर्ष भन्दा माथिको जनसङ्ख्याको साक्षरता दर दशौं योजनाको अन्त्यमा ५२ प्रतिशत रहेकोमा तीन-वर्षीय योजनाको अन्त्यसम्ममा ६० प्रतिशत पुऱ्याउने तथा प्राथमिक तहमा खूद भर्ना दर दशौं योजनाको अन्त्यमा ८७.४ प्रतिशत रहेकोमा तीन-वर्षीय योजनाको अन्त्यसम्ममा ९६ प्रतिशत पुऱ्याउने लक्ष्य अनुरूप शिक्षा क्षेत्रमा औपचारिक तथा अनौपचारिक कार्यक्रमहरू सुदृढरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने चुनौती रहेको छ ।

१२.१०० पाठ्यक्रमलाई व्यावहारिक एवम् कार्यमूलक हिसाबले सबै तहमा तालमेल मिल्ने गरी प्याकेजको रूपमा निर्माण गर्न नसक्नु, विद्यार्थी-शिक्षक अनुपातको उपयुक्त संयोजन गर्न नसक्नु, शिक्षालाई परीक्षामुखीबाट ज्ञानमुखी र सीपमुखी पद्धतिको रूपमा विकास गर्न नसक्नु, व्यवस्थापन समिति र विद्यालयको प्राज्ञिक नेतृत्वबीच तालमेल नहुनु, उच्च माध्यमिक तह उत्तीर्ण विद्यार्थीहरूको पहुँच देशको विद्यालय तथा श्रमबजारमा भन्दा विदेश केन्द्रित हुनु आदिले गर्दा शिक्षा क्षेत्रमा वाञ्छित प्रभावकारिता हासिल गर्न कठिनाई परिरहेको सन्दर्भमा नीतिगत, कानुनी एवम् संरचनात्मक सुधारका नयाँ व्यवस्था तथा कार्यक्रमहरू अगाडि बढाई शिक्षा क्षेत्रको सार्थकता सुनिश्चित गर्नुपर्ने चुनौती रहेको छ ।

१२.१०१ संयुक्त राष्ट्र संघ द्वारा निर्धारित सहस्राब्दि विकास लक्ष्य (UN Millennium Development Goals) अन्तर्गत बालबालिकाहरूको लागि पूर्ण प्राथमिक शिक्षाको सुनिश्चितता हुनुपर्ने सन्दर्भमा तत्प्रयोजनको लागि आवश्यक व्यवस्थाहरू कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कार्य त्यतिकै चुनौतिपूर्ण रहेको छ ।

१२.१०२ स्वास्थ्य संस्था स्थापना, स्तरोन्नाति र स्थानान्तरणका लागि अत्याधिक माग रहेको छ भने स्वास्थ्य चौकी र उप-स्वास्थ्य चौकीमा निशुल्क स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने कार्यको अपेक्षित रूपमा निरन्तरता दिने लगायत स्थानीय स्तरमा औषधि आपूर्ति र जनशक्ति व्यवस्थापनमा समस्या रहेको छ । साथै, संगठन र दरबन्दी पुनरावलोकनमा समस्या, स्वास्थ्यकर्मीलाई कार्यस्थलमा नियमित गराउन पर्याप्त सुविधाको अभाव, बढ्दो जनसङ्ख्या वृद्धिका कारण स्थानीयस्तरमा जनसङ्ख्या व्यवस्थापन सम्बन्धी समस्या, स्वास्थ्य सेवा सञ्चालनमा यदाकदा थप आइपर्ने अन्य समस्या, स्थानीय निकायहरूको अभावमा स्वास्थ्य संस्था हस्तान्तरणको समस्या, आर्थिक स्रोतको अभाव, औषधिको गुणस्तर कायम गर्न संयन्त्र प्रभावकारी नभएको जस्ता स्थानीयस्तरमा स्वास्थ्य सेवाको अपेक्षित पहुँच र गुणात्मकता सम्बन्धी प्रमुख चुनौतीहरू रहेका छन् ।

१२.१०३ बालश्रम निवारण सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न साधन र स्रोतको अभावका साथै विद्यमान १० वटा श्रम कार्यालयहरूबाट मुलुकभरि निरीक्षण गर्न कठिनाई, वैदेशिक रोजगार व्यवसायलाई सुरक्षित, व्यवस्थित र मर्यादित बनाउन नसक्नु, वैदेशिक

रोजगारीमा सीपमूलक जनशक्ति पठाउन नसक्नाले उचित प्रतिफल प्राप्त नहुनु एवम् स्वदेशी र वैदेशिक श्रम बजारको माग अनुसार स्वरोजगारमूलक तालिमको परिमार्जन एवम् कर्मचारीहरुको दक्षता अभिवृद्धिमा अपेक्षित सफलता प्राप्त गर्न नसक्नु जस्ता प्रमुख चुनौतीहरु रहेका छन् ।

१२.१०४ लैङ्गिक विषयलाई महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको क्षेत्रमा सीमित राखिने सोचले महिला सशक्तीकरण एवम् मूल प्रवाहीकरणमा खास सफलता प्राप्त गर्न नसक्नु, कार्यक्रम सञ्चालन गर्न राष्ट्रिय स्तरमा पर्याप्त बजेटको व्यवस्था नहुनु, संवेदनशील क्षेत्रमा पर्याप्त स्रोत साधनको अभावका अलावा परम्परागत सोच जस्ता चुनौतीहरु रहेका छन् ।

१२.१०५ जिल्ला प्राविधिक कार्यालय र आयोजनाहरुमा जनशक्तिको अभाव, स्थानीय निकायका जनप्रतिनिधि नहुँदा कार्यक्रम स्वीकृति र कार्यान्वयनमा कठिनाई, स्थानीयस्तरका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न केन्द्रबाट सहजीकरण हुन नसक्नु, बजेटको अभाव, आवश्यक सूचनाको कमी, दुर्गम क्षेत्रमा सम्भाव्य सघन लगानी हुन नसक्नु, आयोजनाको छनौटको तुलनामा बजेटको न्यूनता, कर्णाली रोजगार कार्यक्रममा न्यून बजेटका कारण रकम उपलब्ध गराउन नसक्नु एवम् समन्वय, अनुगमन र निरीक्षणको अपर्याप्तताले गुणस्तरयुक्त काम यथासमयमा सम्पन्न हुन नसक्नु जस्ता चुनौती रहेका छन् ।

१२.१०६ स्थानीय निकाय मार्फत आयोजना कार्यान्वयन सम्बन्धमा मूल्य वृद्धिले लागत बढ्नु, नगरपालिकाको नेतृत्व छिटोछिटो परिवर्तनका कारण कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ढिलाइ, नगरपालिकाहरुमा राजनीतिक नेतृत्वको अभावले निर्णय प्रक्रियामा असर र दीर्घकालीन प्रभाव पर्ने निर्णय लिन गाह्रो, आवश्यक जग्गाको अभावले ढल तथा ढल प्रशोधन केन्द्र निर्माणमा ढिलाइ, स्थानीय निकायको अभावमा एकीकृत कार्यक्रम र आन्तरिक स्रोत परिचालनमा समस्या, जग्गा अधिग्रहण गर्न सबै जग्गाधनीहरुको सहमति जुटाउन नसकिँदा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न ढिलाइ जस्ता समस्याहरु रहेका छन् ।

तालिका १.१ : कुल मूल्य अभिवृद्धि (औद्योगिक वर्गीकरण अनुसार)
(प्रचलित मूल्यमा)

रु. करोडमा

औद्योगिक वर्गीकरण	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
कृषि तथा वन	१५३७८.०५	१६३९२.५३	१७०६३.४४	१८३६२.१३	१९६६८.५९	२०८५९.११	२२३५३.५३	२५४४५.३१
मत्स्यपालन	१८४.४०	२१६.४९	२१६.८२	२५०.३६	२६८.२२	३११.३४	३२८.६५	३८२.८६
खानी तथा उत्खनन	१८१.७१	२१४.८९	२३१.०४	२५०.६६	२७४.८२	३१३.३६	३४१.६८	३८५.६९
उद्योग	३८४०.९०	३७७३.६०	३८८२.५६	४१६७.३३	४४८८.४७	४७८४.०३	५२१७.२२	५५८९.९८
विद्युत, ग्याँस तथा पानी	७७४.९६	९१३.७९	११४४.६७	११९७.४४	१२७८.१६	१३१७.१९	१४८४.१३	१५५५.५५
निर्माण	२५५८.५४	२८८३.७६	३०९५.५४	३३२५.४३	३६६४.४२	४०९५.२०	४५०९.९०	५१०४.४०
थोक तथा खुद्रा व्यापार	६९९२.८४	६४७७.८२	६८६९.५०	७९२१.८६	७९८३.८५	९०२१.४५	९३७४.९१	१०७७३.०७
होटल तथा रेष्टुराँ	८४५.९०	७१४.२८	७५३.९७	८९४.२५	८८९.४७	९३६.८४	१००१.८४	११३७.७९
यातायात, संचार तथा गोदाम	३१४२.४६	३४९५.९२	३९३६.१९	४६२८.३०	५१३३.६४	६१२४.९५	६९३६.४४	७३६९.७३
वित्तीय मध्यस्थता	११४५.५०	१२२०.२०	१२८६.१०	१३७२.८०	१७३४.२०	२१९७.९०	२८५३.९०	३७६६.६०
रियल इष्टेट, भाडा तथा व्यावसायिक सेवाहरू	३५२६.७४	३६५२.५३	३८२५.१४	३९९९.०८	४९२४.२०	६००४.२०	७०७९.१०	७८५२.४०
सार्वजनिक प्रशासन र रक्षा	५२८.८१	७२३.६५	८०७.०३	८०१.८७	९५४.८२	१०९६.७०	१२२२.७०	१५०६.९०
शिक्षा	१७३७.२४	२०८२.३३	२४५८.१७	२६३१.३३	३१६७.०६	३४९९.६०	४०५१.७०	४७४५.५०
स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य	४१७.८४	४६२.६३	५४०.७९	५८२.४५	७०१.७३	७८४.२०	८९५.६०	१०७८.६०
अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवाहरू	१२८९.५६	११८०.७८	१२४३.६४	१४१४.०४	१५२६.२१	१६८४.००	२०४७.६०	२५१८.६०
कुल मूल्य अभिवृद्धि (अप्रत्यक्ष वित्तीय मध्यस्थता समेत)	४२५४५.४५	४४४०५.२१	४७३५४.५९	५१७९९.३३	५६६५७.८७	६३०३०.०५	६९६९८.९०	७९२१२.९८
अप्रत्यक्ष वित्तीय मध्यस्थता	१२०२.५८	१३६५.५४	१३२२.०६	१७२९.४३	१८०९.४०	१९२१.२०	२१५०.५०	२३२९.८०
कुल मूल्य अभिवृद्धि (Gross Value Added), (आधारभूत मूल्यमा)	४१३४२.८७	४३०३९.६६	४६०३२.५३	५००६९.९१	५४८४८.४७	६११०८.८५	६७५४८.४०	७६८८३.१८
उत्पादित वस्तुहरूमा खुद कर	२८०९.०३	२९०४.६२	३१९०.६०	३६०४.९८	४०९२.६९	४२९६.६०	५१६०.५०	५१९८.२०
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (उत्पादकको मूल्यमा)	४४१५१.९०	४५९४४.२८	४९२२३.१३	५३६७४.८९	५८९४१.१६	६५४०५.४५	७२७०८.९०	८२०८१.३८

टिप्पणी : Nepal Standards Industrial Classification (NSIC) प्रमुख खण्ड १६ र १७ को अंश नगण्य भएकोले प्रमुख खण्ड १५ मै गाभिएको छ ।

सं. = संशोधित, प्रा. = प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका १.२ : कुल मूल्य अभिवृद्धि (औद्योगिक वर्गीकरण अनुसार)
(स्थिर मूल्यमा)

रु. करोडमा

औद्योगिक वर्गीकरण	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४सं.	२०६४/६५प्रा.
कृषि तथा वन	१५३७८.०५	१५८४१.६९	१६३६७.६५	१७१३९.४४	१७७३०.३६	१८०२५.९७	१८१९५.७९	१९२२४.१३
मत्स्यपालन	१८४.४०	२००.४६	२०८.४८	२३३.९८	२५०.६७	२७५.५२	२८३.७६	३०३.८८
खानी तथा उत्खनन्	१८१.७१	१९७.६७	२०३.९९	२०३.११	२१६.९२	२३४.८३	२३८.२९	२४५.०६
उद्योग	३८४०.९०	३६३६.४०	३६३७.९९	३७६३.३२	३८१३.५९	३८८९.८३	३९८९.०७	३९९६.३४
विद्युत, ग्याँस तथा पानी	७७४.९६	८६३.०८	१०२७.४३	१०६९.२५	११११.६७	११५६.२२	१३०६.५३	१३५१.४१
निर्माण	२५५८.५४	२७२२.५१	२७७९.८०	२७७०.११	२८५०.३४	३०६९.००	३१४५.३०	३२४३.२०
थोक तथा खुद्रा व्यापार	६९९२.८४	६१८३.६८	६३२३.३३	७००६.६३	६५६९.३६	६८०९.९०	६५०६.५८	६९२४.७१
होटल तथा रेष्टुराँ	८४५.९०	६९१.७०	७०५.५८	७९५.४९	७५२.४७	७९७.५५	८२५.७७	८८८.०९
यातायात, संचार तथा गोदाम	३१४२.४६	३४०५.५०	३५८२.५०	३८५०.८५	३९२७.२०	४२००.१०	४३८६.८४	४६७६.३५
वित्तीय मध्यस्थता	११४५.५०	११८९.२१	१२०८.९६	१२८३.७७	१५९५.७०	१९८४.३०	२२१०.३०	२५१५.५०
रियल इष्टेट, भाडा तथा व्यावसायिक सेवाहरू	३५२६.७४	३३५४.३३	३२२१.१८	३१५३.७९	३४७०.०२	३६९०.००	४१२४.००	४३०६.४०
सार्वजनिक प्रशासन र रक्षा	५२८.८१	७२३.६५	८०७.०३	८०१.८७	८५५.१०	९१३.९०	९२६.२०	९७८.५०
शिक्षा	१७३७.२४	२१०२.९७	२३९१.३४	२५१३.७७	२७६०.६०	२८६४.००	३०४२.६०	३१८३.१०
स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य	४१७.८४	४४८.६८	५१७.१४	५४८.७३	६१०.९०	६४७.००	६९०.४०	७४१.४०
अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवाहरू	१२८९.५६	११७८.४६	१२३०.३३	१३९५.५२	१३४८.३०	१३९३.३०	१५५७.४०	१७२९.८०
कुल मूल्य अभिवृद्धि (अप्रत्यक्ष वित्तीय मध्यस्थतासमेत)	४२५४५.४५	४२७४०.००	४४२१२.७३	४६४८२.६३	४७८६३.२०	४९९५१.४१	५१४२८.८३	५४३०७.८७
अप्रत्यक्ष वित्तीय मध्यस्थता	१२०२.५८	१३३०.८७	१२४२.८०	१६१७.२६	१७१८.००	१९१०.५०	२१४७.६०	२२८६.७०
कुल मूल्य अभिवृद्धि (आधारभूत मूल्यमा)	४१३४२.८७	४१४०९.१३	४२९६९.९३	४४८६५.३७	४६१४५.२०	४८०४०.९१	४९२८१.२३	५२०२१.१७
उत्पादित वस्तुहरूमा खुद कर	२८०९.०३	२७९५.६९	२९७८.९१	३२३४.९६	३४५७.४०	३४०५.०६	३८०७.७९	३५६३.८५
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (उत्पादकको मूल्यमा)	४४१५१.९०	४४२०४.८३	४५९४८.८४	४८१००.३३	४९६०२.६०	५१४४५.९८	५३०८९.०१	५५५८५.०२

सं. = संशोधित, प्रा. = प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका १.३ : कुल उत्पादन (औद्योगिक वर्गीकरण अनुसार)

(प्रचलित मूल्यमा)

रु. करोडमा

औद्योगिक क्षेत्रहरू	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४सं.	२०६४/६५प्रा.
कृषि तथा वन	२०९०४.८८	२२०६१.४४	२३०२९.०९	२४५९४.४३	२६२२७.६६	२७८०५.६३	२९९३८.४६	३४२६६.३४८
मत्स्यपालन	२३२.०८	२६४.२५	२६४.८४	२९९.२३	३१८.११	३६१.४३	३७८.९५	४३३.३६
खानी तथा उत्खनन्	२२८.२८	२७०.२८	२९०.६४	३१५.५९	३४५.६०	३९४.३२	४२९.५७	४८४.५९३३७
उद्योग	१३९३७.१८	१३५१७.०३	१३८८८.९०	१४८९४.०४	१६०१८.५६	१७०८७.५०	१८६४९.५७	१९९६१.७९९
विद्युत, ग्याँस तथा पानी	१२७१.२९	१५४८.१२	१७४५.५३	१९५६.१२	२१११.९२	२२६३.७१	२५१०.६३	२७३०.८०९८
निर्माण	५११२.३८	५८१८.०२	६२४१.६४	६६९३.११	७४१६.५६	८३१४.७०	९१७४.६०	१०४०८.२
थोक तथा खुद्रा व्यापार	८३२०.७२	७७१२.०४	८१७८.८२	९४१५.४६	९५०६.१०	१०७३६.५०	१११६२.७०	१२८२७.९५२
होटल तथा रेष्टुराँ	२५४८.६३	२२७१.६४	२३८६.१२	२७६२.११	२८०५.०६	२९२९.९८	३१६८.०१	३६२७.५६४२
यातायात, सञ्चार तथा गोदाम	५७१३.२७	६२८२.८५	७००७.९७	८१२६.९२	९०३२.८९	१०७३४.८५	१२१२२.४८	१२७१२.३१
वित्तीय मध्यस्थता	१५१६.१५	१६७८.४२	१७९९.५५	१९३६.७२	२३०३.९०	२७९३.९०	३४९३.९०	४५३९.३
रियल इष्टेट, भाडा तथा व्यावसायिक सेवाहरू	४७५२.३४	४९४४.२८	५२२२.६७	५४९९.१३	६७६९.००	८५६९.८०	१००५७.५०	११२६७.४
सार्वजनिक प्रशासन र रक्षा	६७६.४४	९३०.८९	१०५३.१२	१०६८.१६	१२८४.४४	१४२८.८०	१६५२.४०	२००६.३
शिक्षा	२१९१.१२	२६३५.२२	३१६०.४३	३३९७.५१	४११४.२०	४४९७.९०	५२७४.८०	६१४०.७
स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य	५७६.६६	६४०.०५	७४९.२४	८१६.२८	९८२.५७	१०९३.००	१२६७.६०	१५०८.५
अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवाहरू	१७८१.१७	१६१७.९१	१७३९.६१	१९९३.४३	२१७२.२४	२३६८.००	२९१३.४०	३५६५.५
मौद्रिक कुल उत्पादन (आधारभूत मूल्यमा)	६९७६२.५९	७२१९२.४२	७६७५८.१७	८३७६८.२३	९१४०८.८०	१०१३८०.०२	११२१९४.५८	१२६४८०.६४

टिप्पणी : NSIC प्रमुख खण्ड १६ र १७ को अंश नगण्य भएकोले प्रमुख खण्ड १५ मै गाभिएको छ।

सं. = संशोधित, प्रा. = प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका १.४ : कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको बार्षिक वृद्धिदर (औद्योगिक वर्गीकरणअनुसार)
(स्थिर मूल्यमा)

(प्रतिशतमा)

औद्योगिक वर्गीकरण	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४सं.	२०६४/६५प्रा.
कृषि तथा वन		३.०१	३.३२	४.७२	३.४५	१.६७	०.९४	५.६५
मत्स्यपालन		८.७१	४.००	१२.२३	७.१३	९.९१	२.९९	७.०९
खानी तथा उत्खनन्		८.७९	३.२०	-०.४३	६.८०	८.२६	१.४७	२.८४
उद्योग		-५.३२	०.०४	२.१५	२.६२	२.००	२.५५	०.१८
विद्युत, ग्याँस तथा पानी		११.३७	१९.०४	४.०७	३.९७	४.०१	१३.००	३.४४
निर्माण		६.४१	२.१०	-०.३५	२.९०	७.६७	२.४९	३.११
थोक तथा खुद्रा व्यापार		-११.५७	२.२६	१०.८१	-६.२४	३.६६	-४.४५	६.४३
होटल तथा रेष्टुराँ		-१८.२३	२.०१	१२.७४	-५.४१	५.९९	३.५४	७.५५
यातायात, सञ्चार तथा गोदाम		८.३७	५.२०	७.४९	१.९८	६.९५	४.४५	६.६०
वित्तीय मध्यस्थता		३.८२	१.६६	६.१९	२४.३०	२४.३५	११.३९	१३.८१
रियल इष्टेट, भाडा तथा व्यावसायिक सेवाहरू		-४.८९	-३.९७	-२.०९	१०.०३	६.३४	११.७६	४.४२
सार्वजनिक प्रशासन र रक्षा		३६.८५	११.५२	-०.६४	६.६४	६.८८	१.३५	५.६५
शिक्षा		२१.०५	१३.७१	५.१२	९.८२	३.७५	६.२४	४.६२
स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य		७.३८	१५.२६	६.११	११.३३	५.९१	६.७१	७.३९
अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवाहरू		-८.६२	४.४०	१३.४३	-३.३८	३.३४	११.७८	११.०७
कुल मूल्य अभिवृद्धि (अप्रत्यक्ष रुपमा मापन गरिने वित्तीय मध्यस्थता सेवा सहित)		०.४६	३.४५	५.१३	२.९७	४.३६	२.९६	५.६०
अप्रत्यक्ष रुपमा मापन गरिने वित्तीय मध्यस्थता सेवा		१०.६७	-६.६२	३०.१३	६.२३	११.२०	१२.४१	६.४८
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (आधारभूत मूल्यमा)		०.१६	३.७७	४.४१	२.८४	४.११	२.५८	५.५६
वस्तु तथा सेवामा खुद कर		-०.४७	६.५५	८.६०	६.८८	-१.५१	११.८३	-६.४१
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (उत्पादकको मूल्यमा)		०.१२	३.९५	४.६८	३.१२	३.७२	३.१९	४.७०

सं. = संशोधित, प्रा. = प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका १.५ : कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको संरचना (औद्योगिक वर्गीकरण अनुसार)

(प्रतिशतमा)

औद्योगिक वर्गीकरण	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४स.	२०६४/६५प्रा.
कृषि तथा वन	३६.१५	३६.९२	३६.०३	३५.४५	३४.७१	३३.०९	३२.०७	३२.१२
मत्स्यपालन	०.४३	०.४९	०.४६	०.४८	०.४७	०.४९	०.४७	०.४८
खानी तथा उत्खनन्	०.४३	०.४८	०.४९	०.४८	०.४९	०.५०	०.४९	०.४९
उद्योग	९.०३	८.५०	८.२०	८.०५	७.९२	७.५९	७.४९	७.०६
विद्युत, ग्याँस तथा पानी	१.८२	२.०६	२.४२	२.३१	२.२६	२.०९	२.१३	१.९६
निर्माण	६.०१	६.४९	६.५४	६.४२	६.४७	६.५०	६.४७	६.४४
थोक तथा खुद्रा व्यापार	१६.४४	१४.५९	१४.५१	१५.२९	१४.०९	१४.३१	१३.४५	१३.६०
होटल तथा रेष्टुराँ	१.९९	१.६१	१.५९	१.७३	१.५७	१.४९	१.४४	१.४४
यातायात, सञ्चार तथा गोदाम	७.३९	७.८७	८.३१	८.९४	९.०६	९.७२	९.९५	९.३०
वित्तीय मध्यस्थता	२.६९	२.७५	२.७२	२.६५	३.०६	३.४९	४.०९	४.७६
रियल इष्टेट, भाडा तथा व्यावसायिक सेवाहरू	८.२९	८.२३	८.०८	७.७२	८.६९	९.५३	१०.१६	९.९१
सार्वजनिक प्रशासन र रक्षा	१.२४	१.६३	१.७०	१.५५	१.६९	१.७४	१.७५	१.९०
शिक्षा	४.०८	४.६९	५.१९	५.०८	५.५९	५.५५	५.८१	५.९९
स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य	०.९८	१.०४	१.१४	१.१२	१.२४	१.२४	१.२८	१.३६
अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवाहरू	३.०३	२.६६	२.६३	२.७३	२.६९	२.६७	२.९४	३.१८

सं. = संशोधित, प्रा. = प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका १.६ : कुल गार्हस्थ्य उत्पादन, कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर तथा मूल्य सूचकाङ्क (वृहद् औद्योगिक वर्गीकरण अनुसार)

रु. करोडमा

वर्गीकरण	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३ सं.	२०६३/६४ सं.	२०६४/६५ प्रा.
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (प्रचलित मूल्यमा)	४१३४२.८७	४३०३९.६६	४६०३२.५३	५००६९.९१	५४८४८.४७	६११०८.८५	६७५४८.४०	७६८८३.१८
प्राथमिक क्षेत्र	१५७४४.१६	१६८२३.९१	१७५११.३०	१८८६३.१६	२०२११.६३	२१४८३.८०	२३०२३.८६	२६२१३.८६
द्वितीय क्षेत्र	७१७४.४०	७५७१.१५	८१२२.७७	८६९०.२०	९४३१.०५	१०१९६.४२	११२११.२५	१२२४९.९४
तृतीय क्षेत्र	१९६२६.८९	२००१०.१४	२१७२०.५२	२४२४५.९८	२७०१५.१९	३१३४९.८३	३५४६३.७८	४०७४९.१८
अप्रत्यक्ष रुपमा मापन गरिने वित्तीय मध्यस्थता सेवा	१२०२.५८	१३६५.५४	१३२२.०६	१७२९.४३	१८०९.४०	१९२१.२०	२१५०.५०	२३२९.८०
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (स्थिर मूल्यमा)	४१३४२.८७	४१४०९.१३	४२९६९.९३	४४८६५.३७	४६१४५.२०	४८०४०.९१	४९२८१.२३	५२०२१.१७
प्राथमिक क्षेत्र	१५७४४.१६	१६२३९.८२	१६७८०.१२	१७५७६.५३	१८१९७.९५	१८५३६.३२	१८७१७.८४	१९७७३.०७
द्वितीय क्षेत्र	७१७४.४०	७२२१.९९	७४४५.२२	७५५५.६८	७७७५.६०	८११५.०५	८४४०.९०	८५९०.९५
तृतीय क्षेत्र	१९६२६.८९	१९२७८.१९	१९९८७.३९	२१३५०.४२	२१८८९.६५	२३३००.०५	२४२७०.०८	२५९४३.८६
अप्रत्यक्ष रुपमा मापन गरिने वित्तीय मध्यस्थता सेवा	१२०२.५८	१३३०.८७	१२४२.८०	१६१७.२६	१७१८.००	१९१०.५०	२१४७.६०	२२८६.७०
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको बार्षिक वृद्धि दर (प्रतिशतमा)		०.१६	३.७७	४.४१	२.८५	४.११	२.५८	५.५६
प्राथमिक क्षेत्र		३.१५	३.३३	४.७५	३.५४	१.८६	०.९८	५.६४
द्वितीय क्षेत्र		०.६६	३.०९	१.४८	२.९१	४.३७	४.०२	१.७८
तृतीय क्षेत्र		-१.७८	३.६८	६.८२	२.५३	६.४४	४.१६	६.९०
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको इम्प्लिसिट मूल्य सूचकाङ्क	१००.००	१०३.९४	१०७.१३	१११.६०	११८.८६	१२७.२०	१३७.०७	१४७.७९
प्राथमिक क्षेत्र	१००.००	१०३.६०	१०४.३६	१०७.३२	१११.०७	११५.९०	१२३.००	१३२.५७
द्वितीय क्षेत्र	१००.००	१०४.८३	१०९.१०	११५.०२	१२१.२९	१२५.६५	१३२.८२	१४२.५९
तृतीय क्षेत्र	१००.००	१०३.८०	१०८.६७	११३.५६	१२३.४२	१३४.५५	१४६.१२	१५७.०७
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको संरचना (प्रतिशतमा)								
प्राथमिक क्षेत्र	३७.०१	३७.८९	३६.९८	३६.४२	३५.६७	३४.०९	३३.०३	३३.०९
द्वितीय क्षेत्र	१६.८६	१७.०५	१७.१५	१६.७८	१६.६५	१६.१८	१६.०९	१५.४६
तृतीय क्षेत्र	४६.१३	४५.०६	४५.८७	४६.८१	४७.६८	४९.७४	५०.८८	५१.४४
Financial Intermediation Services Indirectly Measured (FISIM)	-२.९१	-३.१७	-२.८७	-३.४५	-३.३०	-३.१४	-३.१८	-३.०३

सं. = संशोधित, प्रा. = प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका १.७ : कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (व्यय विधि अनुसार)
(प्रचलित मूल्यमा)

रु. करोडमा

खर्चको वर्गीकरण	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४सं.	२०६४/६५प्रा.
उत्पादकको मूल्यमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन	४४१५१.९०	४५९४४.२८	४९२२३.१३	५३६७४.८९	५८९४१.१६	६५४०५.४५	७२७०८.९०	८२०८१.३८
कुल उपभोग	३९००१.७१	४१५८४.३२	४५००९.०२	४७३६८.५२	५२१३०.१२	५९५३२.७३	६५६२७.६३	७२६६८.५२
सरकारी उपभोग	३५७८.५०	३८५८.५८	४२६५.२०	४६३९.७२	५२४५.२७	५६७९.४०	६६८४.७०	८१४८.२०
सरकारी उपभोग	२५३७.६२	२७८५.६८	३१३७.५०	३३९६.००	३४६२.५१	३७१०.४८	४३६७.२१	५५५५.३८
व्यक्तिगत उपभोग	१०४०.८८	१०७२.९०	११२७.७०	१२४३.७२	१७८२.७५	१९६८.९२	२३१७.४९	२५९२.८२
निजी उपभोग	३४८९८.९०	३७१४०.२०	४००४६.८०	४१९२९.००	४५९५३.००	५२७८१.४३	५७६९१.४३	६३१२३.१२
खाद्य	२०५९०.३५	२१९१२.७२	२३६२७.६१	२४७३८.११	२७११२.२७	३११४१.०५	३४०३७.९५	३७९३७.१०
गैर-खाद्य	१००१५.९८	१०६५९.२४	११४९३.४३	१२०३३.६२	१३१८८.५१	१५१४८.२७	१६५५७.४४	१७६४७.०५
सेवा	४२९२.५६	४५६८.२४	४९२५.७६	५१५७.२७	५६५२.२२	६४९२.१२	७०९६.०५	७५३८.९७
नाफा नकमाउने संस्थाहरु	५२४.३०	५८५.५४	६९७.०२	७९९.८१	९३१.८६	१०७१.९०	१२५१.५०	१३९७.२०
घरपरिवारको वास्तविक उपभोग	३६४६४.०९	३८७९८.६३	४१८७१.५२	४३९७२.५३	४८६६७.६१	५५८२२.२५	६१२६०.४२	६७११३.१४
कुल पुँजी निर्माण	९८६४.९२	९३०१.९७	१०५३८.३७	१३१६७.०३	१५५९०.६६	१७५६०.३१	२०३७४.१०	२६२५८.२४
कुल स्थिर पुँजी निर्माण	८४७५.०६	८९८८.९३	९८०७.२८	१०९१८.१३	११७५३.८९	१३५५३.२३	१४८४२.०६	१७२७४.६२
सरकारी	१८०६.३४	१७४३.९४	१४७१.९०	१४९५.५१	१७२१.२८	१७५०.९०	२०८४.३०	२५५२.१०
निजी	६६६८.७१	७२४४.९९	८३३५.३८	९४२२.६२	१००३२.६१	११८०२.३३	१२७५७.७६	१४७२२.५२
स्टकमा परिवर्तन*	१३८९.८६	३१३.०५	७३१.०९	२२४८.९०	३८३६.७७	४००७.०८	५५३२.०५	८९८३.६२
वस्तु तथा सेवाहरुको खुद निर्यात	-४७१४.७२	-४९४२.०१	-६३२४.२६	-६८६०.६७	-८७७९.६३	-११६८७.५९	-१३२९२.८४	-१६८४५.३८
आयात	१४६७५.७४	१३०९१.१८	१४०५२.२२	१५८१५.०९	१७३७५.४३	२०४८२.८०	२२७९०.७३	२६७२९.०२
वस्तु	१२६२३.८०	१११३४.२०	१२१०५.३०	१३२९०.९९	१४५७१.८२	१७५४४.००	१८७४५.१३	२१२७४.५२
सेवा	२०५१.९४	१९५६.९८	१९४६.९२	२५२४.१०	२८०३.६१	३३२८.८०	४०४५.६०	५४५४.५०
निर्यात	९९६१.०२	८१४९.१७	७७२७.९६	८९५४.४२	८५९५.८०	८७९५.२१	९४९७.८९	९८८३.६४
वस्तु	६९७८.८५	५७९८.३५	५०७६.०७	५५२२.८३	५९९५.६१	६१४८.२४	६२९०.००	६१७३.४४
सेवा	२९८२.१७	२३५०.८२	२६५१.८९	३४३१.५९	२६००.१९	२६४६.९७	३२०७.८९	३७१०.२१

* लेखाको शेष (residual) को रुपमा प्रस्तुत गरिएको । यसमा statistical discrepancy /error समेत समावेश गरिएको छ ।

सं. = संशोधित, प्रा. = प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका १.८ : कुल उत्पादन, मध्यवर्ती उपभोग तथा कुल मूल्य अभिवृद्धि (व्यय विधि अनुसार)
(स्थिर मूल्यमा)

रु. करोडमा

खर्चको वर्गीकरण	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४सं.	२०६४/६५प्रा.
उत्पादकको मूल्यमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन	४४१५१.९०	४४२०४.८३	४५९४८.८४	४८१००.३३	४९६०२.६०	५१४४५.९८	५३०८९.०१	५५५८५.०२
कुल उपभोग	३९००१.७१	४०५३८.८५	४२१०४.३५	४२८४५.१८	४४६९५.७४	४७२९४.९३	४८५५८.१६	४९८६१.६६
सरकारी उपभोग	३५७८.५०	३८५८.५८	४२६५.२०	४६३९.७२	४६९७.२५	४७३२.८०	५०६४.१०	५२९१.१०
सरकारी उपभोग	२५३७.६२	२७८५.६८	३१३७.५०	३३९६.००	३१००.७६	३०९२.०५	३३०८.४३	३६०७.४७
व्यक्तिगत उपभोग	१०४०.८८	१०७२.९०	११२७.७०	१२४३.७२	१५९६.५०	१६४०.७५	१७५५.६७	१६८३.६३
निजी उपभोग	३४८९८.९०	३६०९४.७३	३७९४२.१३	३७४०५.६५	३९२२१.९४	४१७२४.४५	४२५४२.१७	४३६१०.९४
खाद्य	२०५९०.३५	२११३४.०९	२१८२२.७२	२२१११.३५	२३३०९.१९	२४८३०.६९	२५२४७.०४	२५८६३.२०
गैर-खाद्य	१००१५.९८	१०५३९.२५	१०८६४.७८	१०८१५.२७	११०००.२३	११३५८.९९	११४७०.१५	११७५९.६०
सेवा	४२९२.५६	४४२१.३९	४४५४.६२	४४७९.०३	४९१२.५२	५५३४.७७	५८२४.९८	५९८८.१४
नाफा नकमाउने संस्थाहरु	५२४.३०	५८५.५४	६९७.०२	७९९.८१	७७६.५५	८३७.६८	९५१.८९	९५९.६१
घरपरिवारको वास्तविक उपभोग	३६४६४.०९	३७७५३.१७	३८९६६.८५	३९४४९.१८	४१५९४.९८	४४२०२.८९	४५२४९.७३	४६२४४.१९
कुल पुँजी निर्माण	९८६४.९२	८४८०.७८	९०२९.८०	१०६०४.६६	११४३७.०९	११७१७.९५	१२७८३.३५	१६०१०.३५
कुल स्थिर पुँजी निर्माण	८४७५.०६	८४८६.२७	८८०६.९५	९०९४.८८	९१४२.६७	१०१५६.९८	१०३५१.१७	१०९७५.८३
सरकारी	१८०६.३४	१६४६.४२	१३२१.७७	१२४५.७७	१३३८.८९	१३१२.१५	१४५३.६४	१६२१.५४
निजी	६६६८.७१	६८३९.८५	७४८५.१८	७८४९.११	७८०३.७८	८८४४.८३	८८९७.५३	९३५४.३०
स्टकमा परिवर्तन*	१३८९.८६	-५.४९	२२२.८५	१५०९.७८	२२९४.४२	१५६०.९७	२४३२.१९	५०३४.५२
वस्तु तथा सेवाहरुको खुद निर्यात	-४७१४.७२	-४८१४.८०	-५१८५.३१	-५३४९.५१	-६५३०.२२	-७५६६.९०	-८२५२.५०	-१०२८६.९८
आयात	१४६७५.७४	१२४६५.९९	१२४७३.३७	१३५३२.२६	१४४६४.६७	१५३९८.७२	१६२२५.६०	१७९४२.०२
वस्तु	१२६२३.८०	१०६०२.४७	१०७४५.२०	११३७२.५०	१२१३०.७३	१२८९६.१७	१३३४५.३८	१४२८०.६५
सेवा	२०५१.९४	१८६३.५२	१७२८.१७	२१५९.७६	२३३३.९५	२५०२.५५	२८८०.२२	३६६१.३७
निर्यात	९९६१.०२	७६५१.१८	७२८८.०६	८१८२.७५	७९३४.४५	७८३१.८२	७९७३.१०	७६५५.०३
वस्तु	६९७८.८५	५४४४.०२	४७८७.१३	५०४६.८९	५५३४.३२	५४७४.७९	५४८०.२१	४७८१.४२
सेवा	२९८२.१७	२२०७.१६	२५००.९४	३१३५.८६	२४००.१३	२३५७.०३	२६९२.९०	२८७३.६१

* लेखाको शेष (residual) को रूपमा प्रस्तुत गरिएको । यसमा statistical discrepancy /error समेत समावेश गरिएको छ ।

सं. = संशोधित, प्रा. = प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका १.९ : मध्यवर्ती उपभोग (औद्योगिक वर्गीकरण अनुसार)
(प्रचलित मूल्यमा)

रु. करोडमा

औद्योगिक क्षेत्रहरू	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४सं.	२०६३/६४प्रा.
कृषि तथा वन	५५२६.८२	५६६८.९१	५९६५.६५	६२३२.३०	६५५९.०७	६९४६.५२	७५८४.९३	८८२१.०४
मत्स्यपालन	४७.६८	४७.७५	४८.०२	४८.८७	४९.८९	५०.०९	५०.३०	५०.५०
खानी तथा उत्खनन्	४६.५७	५५.३९	५९.६०	६४.९२	७०.७८	८०.९६	८७.९०	९८.९०
उद्योग	१००९६.२९	९७४३.४३	१०००६.३५	१०७२६.७१	११५३०.०९	१२३०३.४७	१३४३२.३५	१४३७१.८२
विद्युत्, ग्याँस तथा पानी	४९६.३३	६३४.३३	६००.८६	७५८.६८	८३३.७६	९४६.५२	१०२६.५०	११७५.२६
निर्माण	२५५३.८४	२९३४.२५	३१४६.१०	३३६७.६८	३७५२.१४	४२१९.५०	४६६४.७०	५३०३.८०
थोक तथा खुद्रा व्यापार	१३२७.८८	१२३४.२२	१३०९.३२	१४९३.६०	१५२२.२४	१७१५.०६	१७८७.७९	२०५४.८९
होटल तथा रेष्टुराँ	१७०२.७२	१५५७.३५	१६३२.१५	१८६७.८६	१९१५.५९	१९९३.१५	२१६६.१८	२४८९.७८
यातायात, सञ्चार तथा गोदाम	२५७०.८१	२७८६.९२	३०७१.७८	३४९८.६२	३८९९.२५	४६०९.९०	५१८६.०४	५३४२.५८
वित्तीय मध्यस्थता	३७३.६३	४५८.२४	५०३.५०	५६३.९१	५६९.७०	५९६.००	६४०.००	७७२.७०
रियल इष्टेट, भाडा तथा व्यावसायिक सेवाहरू	१२२५.६०	१२९१.७४	१३९७.५३	१५००.०५	१८४४.८०	२५६५.६०	२९७८.४०	३४१५.००
सार्वजनिक प्रशासन र रक्षा	१४७.६३	२०७.२३	२४६.०९	२६६.२९	३२९.६२	३३२.१०	४२९.७०	४९९.४०
शिक्षा	४५३.८८	५५२.८९	७०२.२६	७६६.१७	९४७.१५	९९८.३०	१२२३.१०	१३९५.२०
स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य	१५८.८३	१७७.४२	२०८.४५	२३३.८३	२८०.८४	३०८.८०	३७२.००	४२९.९०
अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवाहरू	४९१.६१	४३७.१३	४९५.९७	५७९.३८	६४६.०३	६८४.००	८६५.८०	१०४६.९०
मौद्रिक मध्यवर्ती उपभोग (उपभोक्ताको मूल्यमा)	२७२२०.१२	२७७८७.२४	२९३९३.६३	३१९६८.८८	३४७५०.९३	३८३४९.९७	४२४९५.६८	४७२६७.६६

टिप्पणी : NSIC प्रमुख खण्ड १६ र १७ को अंश नगण्य भएकोले प्रमुख खण्ड १५ मै गाभिएको छ ।

सं. = संशोधित, प्रा.= प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका १.१० : कुल राष्ट्रिय खर्चयोग्य आम्दानी र बचत
(प्रचलित मूल्यमा)

रु. करोडमा

विवरण	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४सं.	२०६४/६५प्रा.
कामदारको तलब भत्ता	१९८८३.३५	२०६०४.४०	२१७७२.७१	२३२०७.७७	२४८८९.२१	२६२८८.९४	२८२९६.२३	३१०४६.४६
खुद उत्पादन कर	६.००	७.२०	७.९०	८.५०	११.६०	३२.००	३६.१३	४०.७८
उत्पादित वस्तुमा लाग्ने खुद कर	२८०९.०३	२९०४.६२	३१९०.६०	३६०४.९८	४०९२.६९	४२९६.६०	५१६०.५०	५१९८.२०
कुल नाफा/मिश्रित आय	२१४५३.४७	२२४२८.०८	२४२५१.८७	२६८५३.६६	२९९४७.६६	३४७८७.९२	३९२१६.०४	४५७९५.९३
कुल गार्हस्थ्य उत्पादन उत्पादकको मूल्यमा	४४१५१.८५	४५९४४.३०	४९२२३.०८	५३६७४.९१	५८९४१.१६	६५४०५.४५	७२७०८.९०	८२०८१.३८
खुद फ्याक्टर आय	१७०.१०	-६०.४९	-६७.५७	-१६८.३९	१६३.६५	४९५.५५	७४३.१८	१०१८.७०
कुल राष्ट्रिय आय (GNI)	४४३२१.९५	४५८८३.८१	४९१५५.५१	५३५०६.५२	५९१०४.८१	६५९०१.००	७३४५२.०८	८३१००.०८
सामाजिक योगदान तथा अन्य चालु ट्रान्सफर	६५५९.५०	६८१८.६१	७५५३.३०	८४८८.८६	९७७०.४४	१२६१४.५७	१२८९९.२०	१५८३८.१५
कुल खर्चयोग्य आम्दानी	५०८८१.४५	५२७०२.४२	५६७०८.८१	६१९९५.३८	६८८७५.२५	७८५१५.५७	८६३५१.२८	९८९३८.२२
अन्तिम उपभोग खर्च	३९००१.७१	४१५८४.३२	४५००९.०२	४७३६८.५२	५२१३०.१२	५९५३२.७३	६५६२७.६३	७२६६८.५२
कुल गार्हस्थ्य बचत	५१५०.१५	४३५९.९८	४२१४.०६	६३०६.३८	६८११.०३	५८७२.७२	७०८१.२६	९४१२.८६
कुल राष्ट्रिय बचत	११८७९.७५	११११८.१०	११६९९.७९	१४६२६.८५	१६७४५.१२	१८९८२.८४	२०७२३.६४	२६२६९.७०
कुल पुँजी निर्माण	९८६४.८७	९३०१.९९	१०५३८.३२	१३१६७.०५	१५५९०.६६	१७५६०.३१	२०३७४.१०	२६२५८.२४
साधन र श्रोतको बचत (+)/ घाटा (-)	२०१४.८८	१८१६.११	११६१.४७	१४५९.८०	११५४.४६	१४२२.५३	३४९.५४	११.४७

सं. = संशोधित, प्रा. = प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका १.११ : कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको मूल्य सूचकाङ्क (इम्प्लिसिट)

औद्योगिक क्षेत्रहरू	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४ स.	२०६४/६५ प्रा.
कृषि तथा वन	१.०००	१.०३५	१.०४३	१.०७१	१.१०९	१.१५७	१.२२९	१.३२४
मत्स्यपालन	१.०००	१.०८०	१.०४०	१.०७०	१.०७०	१.१३०	१.१५८	१.२६०
खानी तथा उत्खनन्	१.०००	१.०८७	१.१३३	१.२३४	१.२६७	१.३३४	१.४३४	१.५७४
उद्योग	१.०००	१.०३८	१.०६७	१.१२१	१.१७७	१.२३०	१.३०८	१.३९९
विद्युत, ग्याँस तथा पानी	१.०००	१.०५९	१.११४	१.१२०	१.१५०	१.१३९	१.१३६	१.१५१
निर्माण	१.०००	१.०५९	१.११४	१.२००	१.२८६	१.३३४	१.४३४	१.५७४
थोक तथा खुद्रा व्यापार	१.०००	१.०४८	१.०८६	१.१३१	१.२१५	१.३२५	१.४४१	१.५५६
होटल तथा रेष्टुराँ	१.०००	१.०३३	१.०६९	१.१२४	१.१८२	१.१७५	१.२१३	१.२८१
यातायात, सञ्चार तथा गोदाम	१.०००	१.०२७	१.०९९	१.२०२	१.३०७	१.४५८	१.५८१	१.५७६
वित्तीय मध्यस्थता	१.०००	१.०२६	१.०६४	१.०६९	१.०८७	१.१०८	१.२९१	१.४९७
रियल इष्टेट, भाडा तथा व्यावसायिक सेवाहरू	१.०००	१.०८९	१.१८७	१.२६८	१.४१९	१.६२७	१.७१७	१.८२३
सार्वजनिक प्रशासन र रक्षा	१.०००	१.०००	१.०००	१.०००	१.११७	१.२००	१.३२०	१.५४०
शिक्षा	१.०००	०.९९०	१.०२८	१.०४७	१.१४७	१.२२२	१.३३२	१.४९१
स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य	१.०००	१.०३१	१.०४६	१.०६१	१.१४९	१.२१२	१.२९७	१.४५५
अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवाहरू	१.०००	१.००२	१.०११	१.०१३	१.१३२	१.२०९	१.३१५	१.४५६
समग्र मूल्य सूचकाङ्क	१.०००	१.०३९	१.०७१	१.११४	१.१८४	१.२६२	१.३५५	१.४५९

स. = संशोधित, प्रा. = प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका १.१२ : समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरु

विवरण	आर्थिक वर्ष							
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४ सं.	२०६४/६५ प्रा.
प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (रु.)	१९०७१	१९४१०	२०३४०	२१६९४	२३३००	२५२८९	२७४९७	३०३६१
प्रति व्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय (रु.)	१९१४४	१९३८५	२०३१२	२१६२६	२३३६५	२५४८१	२७७७८	३०७३८
प्रति व्यक्ति कुल खर्चयोग्य राष्ट्रिय आय (रु.)	२१९७८	२२२६५	२३४३३	२५०५६	२७२२७	३०३५८	३२६५६	३६५९७
प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (स्थिर मूल्यमा)	१९०७१	१८६८२	१८९९०	१९४६७	१९६८३	२००४२	२०२८९	२०८१६
प्रति व्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय (स्थिर मूल्यमा)	१९१४४	१८६५८	१८९६४	१९४०६	१९७३८	२०१९३	२०४९७	२१०७४
प्रति व्यक्ति कुल खर्चयोग्य राष्ट्रिय आय (स्थिर मूल्यमा)	२१९७८	२१४३१	२१८७८	२२४८५	२३००१	२४०५९	२४०९६	२५०९०
प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर (प्रचलित मूल्यमा)		१.७८	४.७९	६.६६	७.४१	८.५४	८.७३	१०.४२
प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर (स्थिर मूल्यमा)		-२.०४	१.६५	२.५१	१.११	१.८२	१.२४	२.५९
प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (अमेरिकी डलर)	२५९	२५५	२६१	२९३	३२८	३५०	३९०	४७०
प्रति व्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय (अमेरिकी डलर)	२६०	२५४	२६१	२९२	३२९	३५२	३९४	४७६
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कुल गार्हस्थ्य वचत (प्रतिशतमा)	११.६६	९.४९	८.५६	११.७५	११.५६	८.९८	९.७४	११.४७
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कुल राष्ट्रिय वचत (प्रतिशतमा)	२६.९१	२४.२०	२३.७७	२७.२५	२८.४१	२९.०२	२८.५०	३२.००
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा वस्तु तथा सेवाको निर्यात (प्रतिशतमा)	२२.५६	१७.७४	१५.७०	१६.६८	१४.५८	१३.४५	१३.०६	१२.०४
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा वस्तु तथा सेवाको आयात (प्रतिशतमा)	३३.२४	२८.४९	२८.५५	२९.४६	२९.४८	३१.३२	३१.३५	३२.५६
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा श्रोत अन्तर (प्रतिशतमा)	४.५६	३.९५	२.३६	२.७२	१.९६	२.१७	०.४८	०.०१
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कुल स्थिर पुँजी निर्माण (प्रतिशतमा)	१९.२०	१९.५६	१९.९२	२०.३४	१९.९४	२०.७२	२०.४१	२१.०५

सं. = संशोधित, प्रा. = प्रारम्भिक

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका २.१ : सरकारी खर्च र साधनको स्रोत

रु. करोडमा

विवरण	आर्थिक वर्ष						
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४
खर्च	७९८३.५१	८००७.२२	८४००.६१	८९४४.२६	१०२५६.०४	११०८८.९२	१३,३६०.४६
चालू खर्च	४५८३.७३	४८८६.३९	५२०९.०५	५५५५.२१	६१६८.६४	६७०१.७८	७७१२.२४
पूँजीगत खर्च	२८३०.७२	२४७७.३४	२२३५.६१	२३०९.५६	२७३४.०७	२९६०.६६	३९७२.९९
साँवा भुक्तानी खर्च	५६९.०६	६४३.४९	९५५.९५	१०७९.४९	१३५३.३३	१४२६.४८	१६७५.२३
आय	५५६४.७०	५७९३.१६	६७५६.८९	७३६१.४४	८४५१.३९	८६१०.९६	१०३५१.२९
राजस्व	४८८९.३६	५०४४.५५	५६२२.९८	६२३३.१०	७०१२.२७	७२२८.२१	८७७१.२१
वैदेशिक अनुदान	६७५.३४	६६८.६१	११३३.९१	११२८.३४	१४३९.१२	१३८२.७५	१५८०.०८
बचत (+)/न्यून (-)	-२४१८.८१	-२२९४.०६	-१६४३.७२	-१५८२.८२	-१८०४.६५	-२४७७.९६	-३००९.१७
न्यून ब्यहोरिने स्रोतहरु							
वैदेशिक ऋण	१२०४.४०	७६९.८७	४५४.६४	७६२.९०	९२६.६१	८२१.४३	१००५.३५
आन्तरिक ऋण	७००.००	८००.००	८८८.००	५६०.७८	८९३.८१	११८३.४२	१७८९.२३
मौज्दात परिवर्तन (-) बचत	५१४.४१	७२४.१९	३०१.०८	२५९.१४	-१५.७७	४७३.११	२१४.५९

टिप्पणी : आर्थिक वर्ष २०६०/६१ सम्म वजेटको खर्च शीर्षक साधारण तथा विकास खर्च गरी बाँडफाँड भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि चालू, पूँजीगत र साँवा भुक्तानी शीर्षकमा

बाँडफाँड गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०५५/५६ देखि आर्थिक वर्ष २०६०/६१ सम्मको खर्च रकमलाई पनि चालू, पूँजीगत र साँवा भुक्तानीअनुसार बाँडफाँड गरी प्रस्तुत गरिएको छ।

यसरी बाँडफाँड गरी प्रस्तुत गरिएको शीर्षक र उपशीर्षकको रकम विगतकोसँग सामान्य फरक परेको हुन सक्छ।

स्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

तालिका २.२ : कर राजस्व

रु. करोडमा

क्र.सं.	शीर्षक	आर्थिक वर्ष							प्रथम आठ महिना*		
		२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*
१.	भन्सार महसुल	१२५५.२१	१२६५.८७	१४२३.६४	१५५५.४८	१५७०.१६	१५३४.४०	१६७०.८	८९९.३३	१०२०.४८	१४०३.३९
	पैठारीबाट	१०३९.१९	९६७.८४	१०५६.७७	१०६६.६९	१२२९.९१	११७४.४६	१३६२.६१	८११.२९	८१०.७२	११२६.५२
	निकासीबाट	४९.२६	९१.७४	८५.५६	५२.७१	६९.७९	६२.५६	७०.८७	४६.०२	५०.२६	२६.७२
	भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता	१४५.६२	१७०.०९	२३७.०६	३८८.२७	२१८.८३	२३१.४४	१८९.६५	०.००	१३१.२७	२१५.१६
	अन्य	२१.१४	३६.२१	४४.२५	४७.८१	५१.६३	६५.९४	४७.६३	४२.०२	२८.२३	३४.९९
२.	वस्तु तथा सेवाको उत्पादन तथा उपभोगमा लाग्ने कर	१६१५.३६	१६०७.४३	१८२४.४८	२०७०.५६	२५३३.१३	२८११.८३	३५४३.९	१७८६.९६	२०९४.२२	२४१८.२३
	औद्योगिक उत्पादनमा अन्तःशुल्क	३७७.१२	३८०.७०	४७८.५१	६२२.६७	६४४.५९	६५०.७६	९३४.३२	४१५.६५	५२१.३६	६४६.२
	मूल्य अभिवृद्धि कर	१२३८.२४	१२२६.७३	१३४५.९७	१४४७.८९	१८८८.५४	२१६१.०७	२६०९.५६	१३७१.३१	१५७२.८६	१७७२.०३
३.	मालपोत तथा रजिष्ट्रेशन	६१.२९	११३.१८	१४१.४३	१६९.७५	१७९.९२	२१८.११	२२५.३५	१२०.७३	१११.१३	१३४.८१
	मालपोत	०.५१	०.०८	०.००	०.००	०.००	०.००	०	०.००	०.००	०
	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	६०.७८	११३.१०	१४१.४३	१६९.७५	१७९.९२	२१८.११	२२५.३५	१२०.७३	१११.१३	१३४.८१
४.	आय, नाफा र सम्पत्ति कर	९५४.६५	९४६.५७	८६९.१४	१०२१.५१	११२७.२६	११७८.७०	१६७२.७	५८७.००	८२९.२०	११३३.४५
	आयकर (सरकारी क्षेत्र)	२९२.८०	१७६.९३	१२५.१०	२०५.६६	१३३.२४	१९.५७	१०१.९७	१६.०९	३३.१९	१३.७३
	आयकर (अर्द्धसरकारी क्षेत्र)	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०	०.००	०.००	०
	आयकर (सार्वजनिक क्षेत्र)	१९२.४३	१४१.२०	१२३.६३	१५३.१३	२४६.७८	३४०.४३	५७१.७१	१५३.६७	२२०.०२	३६४.५६
	आयकर (निजी क्षेत्र)	३२०.०५	४४१.९१	३३६.२२	३५३.३४	३९२.६३	४२३.४७	५२३.४४	२९४.६३	२७१.७०	३३९.३१
	आयकर (पारिश्रमिक)	५९.७३	८३.५६	१२५.२६	१३९.१२	१६७.५९	१७६.४१	२००.७९	०.००	११४.४९	१४२.८४
	शहरी क्षेत्र घर जग्गा कर	०.२९	०.२३	०.००	०.००	०.००	०.००	०	०.००	०.००	०
	सवारी साधन कर	४२.९६	५५.९७	५५.९५	७०.०६	८०.६५	८४.७६	९९.५	०.००	७६.२३	८७.७२
	व्याज कर	४६.३९	४६.७७	८६.४०	७३.३४	७५.७०	७७.४९	१०५.४९	४९.१७	६९.३९	७५.१५
	अन्य करहरु	०.००	०.००	१६.५८	२६.८६	३०.६७	५६.५७	६९.७८	७३.४४	४४.१८	११०.१४
	जम्मा	३८८६.५०	३९३३.०६	४२५८.६९	४८१७.३०	५४१०.४७	५७४३.०४	७११२.७	३३९४.०२	४०५५.०३	५०८९.८७

* अपरिष्कृत ।

टिप्पणी : मूल्य अभिवृद्धि करमा विक्रीकर, मनोरञ्जन कर, होटल कर, हवाई उडान कर र ठेक्का करहरु समावेश छन् । आयकर (निजी क्षेत्र) मा व्यक्तिगत आयकर मात्र समावेश गरिएको छ ।

स्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

तालिका २.३ : गैर-कर राजस्व

रु. करोडमा

क्र.सं.	विवरण	आर्थिक वर्ष							k yd cf7 *dlxgf		
		२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
१	दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफत	३८.६६	५१.८८	५७.९६	१२०.२५	१३५.९९	१९२.७७	१९४.५४	१०१.७७	११२.८४	१६३.९२
	फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर	६.००	७.९९	७.८७	८.५१	११.९६	१४.७०	२०.४३	१०.०१	१३.८५	१७.८३
	बन्दुक, पिस्तोल रजिष्ट्रेशन दस्तुर	०.१५	०.१४	०.१६	०.२४	०.३७	०.३६	०.४५	०.२३	०.२९	०.३६
	सवारी इजाजत दस्तुर	९.५०	११.११	११.९५	६३.५४	६३.५९	६७.७४	८५.०३	४५.२९	५१.५९	८८.९१
	न्यायिक शुल्क, दण्ड, जरिवाना र जफत	१०.६८	१९.२२	१०.४३	१०.२१	११.९१	५०.६८	१९.६	१०.६७	१०.८९	९.३६
	प्रशासनिक दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफत	१२.३४	१४.२२	२७.५५	३७.७५	४८.१६	५९.२९	६९.०३	३५.५७	३६.२२	४७.४६
२	सरकारी सेवा तथा बस्तुको										
	विक्रीबाट प्राप्त आय	२७२.८०	२६१.१२	३०६.३०	३४९.७०	३८४.९९	३९३.२३	४७७.६८	२६६.४२	३०५.७३	२९४.७३
	पिउने पानी महसुल	०.९१	०.६५	०.५६	०.५३	०.५०	०.३७	०.३८	०.२५	०.२१	०.२०
	पानी पोत	०.११	०.१३	०.१४	०.०६	०.११	०.१३	०.१३	०.०५	०.०५	०.०४
	विद्युत महसुल	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०	०.००	०.००	०.००
	हुलाक सेवा	२२.९६	२३.०३	२१.९९	२४.७०	२४.५७	२४.६३	२२.६८	१७.७०	१६.११	१३.६६
	खाद्य कृषि क्षेत्रको आय	५.०६	४.५९	४.२३	४.२८	४.८६	५.७२	४.८२	३.५८	२.५०	२.३८
	शिक्षा क्षेत्रको आय	९.४०	१२.८०	११.२३	१२.८७	१४.१२	१४.३१	२१.९८	१३.६१	२०.२५	१७.६०
	वन क्षेत्रको आय	६०.२६	५४.६२	६८.३६	६७.४१	५५.३७	४१.०२	५१.०३	२४.७४	२९.७९	२६.८६
	यातायात क्षेत्रको आय	८.६३	९.९९	९.३५	१३.१६	१३.३७	११.६८	१०.२६	८.१५	६.९५	६.१७
	अन्य सरकारी क्षेत्रको आय	१६५.४७	१५५.३०	१९०.४४	२२६.६९	२७२.०९	२९५.३७	३६६.४	१९८.३४	२२९.८७	२२७.८२
३	लाभांश	२३३.६४	२५१.२८	२४९.७६	२६६.११	४५८.९९	३३९.४८	४९३.७७	१५३.५१	१२३.३३	२१८.८५
	वित्तीय संस्था	२०७.६३	२२८.१८	१९०.४३	११०.३१	१२४.२५	१३१.३९	३४३.०५	१००.२६	१००.१४	१५०.१६
	व्यापारिक संस्था	१.३४	०.८८	१.१०	०.९१	०.३१	०.४७	०.०६	०.२९	०.००	०.००
	औद्योगिक संस्था	०.००	०.००	०.६१	०.३०	४.०८	०.३२	३	०.१६	३.००	८.०३
	सेवामूलक संस्था	२२.६६	१६.१८	५७.६२	१५१.०३	३३०.३५	२०७.३०	१४७.६६	५२.८०	२०.१९	६०.६६
	अन्य	२.०२	६.०५	०.००	३.५६	०.००	०.००	०	०.००	०.००	०.००
४	रोयल्टी तथा सरकारी सम्पत्ति विक्री	९४.९६	७२.३९	१९४.५५	१४६.५०	१९३.१४	११९.६८	१०९.१८	३५.३६	५३.३५	१४५.११
	खानी रोयल्टी	०.५४	१.५३	१.१९	०.९८	३.४०	१.३६	१.६७	०.९२	०.९९	०.९९
	अन्य रोयल्टी	४८.३१	६३.७२	११४.२१	१००.२२	१३३.३१	९३.३६	१००.३	३१.१९	४७.८४	७१.६५
	अन्य विक्री	४६.११	७.१४	७९.१४	४५.३०	५६.४३	२४.९६	७.२१	३.२५	४.५२	७२.४७
	टकमरी	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०	०.००	०.००	०.००
	अन्य	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०	०.००	०.००	०.००
५	साँवा र ब्याज	३४९.७२	३१०.९४	२४६.४३	३५०.७१	२७१.४३	३२५.१३	२०८.५७	६६.५८	७४.७७	११४.८६
	सावा (कम्पनी र संस्थानहरुबाट प्राप्त)	२०५.०६	१८८.०७	१५१.६७	१८२.६७	१२३.८४	१५१.०५	१००.९७	१७.१५	२८.९६	९.८८
	ब्याज (कम्पनी र संस्थानहरुबाट प्राप्त)	१४३.७१	१२०.६८	९१.१२	१६५.४०	१४५.३०	१७३.२९	१०५.७३	४९.०३	४४.४१	१५.६५
	अन्य साँवा र ब्याज	०.९५	२.२०	३.६४	२.६४	२.२९	०.७९	१.८७	०.४०	१.४०	०.३९
६	विविध	१३.०८	१६३.८८	३०९.२८	१८२.५३	१५७.२६	११४.८७	१७४.८१	६१.०७	७८.८७	६१.८८
	विविध	१३.०८	१६३.८८	३०९.२८	१८२.५३	१५७.२६	११४.८७	१७४.८१	६१.०७	७८.८७	६१.८८
	जम्मा	१००२.८६	११११.४९	१३६४.२९	१४१५.८०	१६०१.८०	१४८५.१६	१६५८.६	६८४.७१	७४८.८९	९९९.३५

* अपरिष्कृत

स्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

तालिका २.४ : चालू खर्च

रु. करोडमा

सि.नं.	शीर्षक	आर्थिक वर्ष							प्रथम आठ महिना			
		२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*	२०६४/६५*
१	संवैधानिक अंगहरू	३३.२३	४४.६६	४२.२१	३९.७७	४६.५४	६३.४७	१०७.५६	४७.९७	७०.११	१०६.४२	१०६.४२
	संसद	१४.६३	१८.२३	७.३२	५.७१	५.९७	९.११	२५.०३	४.८९	१९.००	०.००	०.००
	सर्वोच्च अदालत	३.१६	४.३९	४.७५	४.९८	६.९५	८.३४	९.५४	६.२४	७.२६	७.८४	७.८४
	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	०.८६	१.४७	२.०४	३.४४	५.२८	५.४३	५.०३	४.५०	४.३१	४.८७	४.८७
	महालेखा परीक्षकको विभाग	४.३३	५.६१	५.६१	७.२५	७.३३	९.१३	७.९४	७.३१	६.७९	७.५५	७.५५
	लोकसेवा आयोग	३.०६	४.६७	६.२२	६.०२	६.५५	७.४०	५.४२	५.८३	४.६८	६.०२	६.०२
	निर्वाचन आयोग	५.६१	८.४८	१४.४८	१०.२६	१२.३३	२१.४१	३१.४५	१६.९७	२५.८४	७४.९०	७४.९०
	महान्यायधिवक्ता	१.१२	१.३९	१.३६	१.५८	१.६९	२.१७	२.७३	१.८२	१.९२	२.७१	२.७१
	न्याय परिषद	०.४६	०.४२	०.४३	०.५३	०.४४	०.४८	०.४७	०.४१	०.३१	०.४९	०.४९
	मानव अधिकार	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	२.०४	२.०४
२	साधारण प्रशासन	५४१.९८	७१४.०१	७३३.५९	७३२.५३	८२२.६३	९२६.९५	११०७.९	६९९.७८	७८९.५४	१०८९.८९	१०८९.८९
	मन्त्रिपरिषद्	३.३२	४.६१	३.८०	२.५०	७.४२	७.६१	९	६.१७	६.४७	१६.८६	१६.८६
	नेपाल सरकारको सचिवालय	५२.४५	९६.८१	९३.५७	८०.१५	६९.८२	८८.९५	१५८.०१	६९.१२	१०५.२७	७९.४१	७९.४१
	जिल्ला प्रशासन	१३.२६	१९.४१	१७.५५	१८.४१	१९.५५	२५.६३	३३.२८	२०.५१	२५.०१	२६.९१	२६.९१
	प्रहरी	४३४.१२	५३७.७९	५७४.३७	५८८.८४	६६४.९७	७४८.४८	८४३.३२	५६०.११	६०९.९७	९०८.९४	९०८.९४
	बन्दीगृह	१२.५१	१४.३७	१४.३०	१८.१४	१९.९४	२२.४९	२१.५६	१७.५२	१५.१७	१९.४७	१९.४७
	प्रशासन सुधार	३.२२	१०.१२	२.८०	५.०६	१४.८३	२.९२	४.०१	२.०८	२.७६	३.३५	३.३५
	विविध	२३.१०	३०.९०	२६.६०	२३.४३	२६.१०	३०.८७	३८.६४	२४.२७	२४.८९	३४.९५	३४.९५
३	राजस्व तथा आर्थिक प्रशासन	३८.३२	४७.६२	४०.०५	४९.६६	५४.०८	६०.९४	१००.१२	४५.५१	७०.८८	७९.९१	७९.९१
	मालपोत	१६.२४	१९.५५	१९.७४	२०.२३	२२.२६	२५.२९	२६.८१	१९.९८	२१.४८	२५.०९	२५.०९
	भन्सार	१०.२०	१३.०५	१२.८७	१४.१६	१४.३६	१५.५५	१८.६५	१२.०३	१४.५५	१८.६२	१८.६२
	आन्तरिक राजस्व##	९.६६	१२.४५	११.८६	१२.२२	१३.७६	१६.४७	५०.२१	११.६३	३५.५५	२३.८८	२३.८८
	राजस्व न्यायाधिकरण	०.४६	०.५६	०.५६	०.६०	०.६३	०.६३	०.७२	०.५५	०.५४	०.६५	०.६५
	राजस्व अनुसन्धान	१.१७	१.४२	१.४३	१.७४	२.२८	२.१५	२.७७	१.६९	२.०३	२.७७	२.७७
	राजस्व प्रशासन तालिम	०.५९	०.५९	०.५९	०.७१	०.७९	०.८५	०.९६	०.६३	०.७३	०.९७	०.९७
४	आर्थिक प्रशासन र योजना	३६.४०	२८.९१	२३.५७	२६.९६	३२.८५	३३.०७	६६.३३	२४.३९	२१.६४	२५.९९	२५.९९
	योजना	१.७२	१.८९	१.५८	१.६०	४.५०	३.७२	२.४२	०.४१	१.८३	१.०१	१.०१
	तथ्यांक	२०.५८	१२.४३	६.८२	७.९४	७.९८	७.९९	८.२२	६.५२	६.८९	९.६४	९.६४
	महालेखा नियन्त्रक कार्यालय	१४.१०	१४.५९	१५.१७	१७.३७	२०.३७	२१.३६	५५.६९	१७.३९	१२.९२	१५.३४	१५.३४
५	न्याय प्रशासन	३१.७६	४४.०९	४३.७६	४४.९०	५०.४८	५६.३४	५८.०१	४१.४४	४५.२८	५३.१६	५३.१६
	अदालत	३१.७६	४४.०९	४३.७६	४४.९०	५०.४८	५६.३४	५८.०१	४१.४४	४५.२८	५३.१६	५३.१६
६	वैदेशिक सेवा	५८.७८	६६.८५	७०.९७	७१.०२	७९.४२	८२.६०	८४.६८	६९.२२	६६.९९	७८.८७	७८.८७
	वैदेशिक सेवा	३८.७७	४०.७६	४५.३७	४७.१३	५२.१२	५४.०४	५४.९३	४४.५५	४२.८५	५५.१७	५५.१७
	विविध	२०.०१	२६.०९	२५.६०	२३.८९	२७.३०	२८.५६	२९.७५	२४.६७	२४.१३	२३.७०	२३.७०
७	रक्षा	३४५.७२	५२६.४८	६१६.८३	६६२.९६	८५८.०३	९७०.६०	१,०१२.८९	७७३.७७	८०२.६६	८९३.४३	८९३.४३
	रक्षा	३४४.६४	५२५.२६	६०८.११	६६१.७५	८५५.१४	९६७.४६	१,००९.९४	७७०.६८	७९९.९७	८९०.७३	८९०.७३
	विविध	१.०८	१.२२	८.७२	१.२१	२.८९	३.१४	२.९५	२.६९	२.६९	२.७०	२.७०
८	सामाजिक सेवाहरू	१५३६.६३	१६९५.३१	१८८८.६९	२०८०.८५	२२२०.८८	२४३८.२६	२,९४९.७६	१६७४.७९	१८७५.०८	२४०२.५५	२४०२.५५
	शिक्षा	९८२.०७	११९४.७०	१२३०.०९	१३३७.९५	१५९६.०२	१७७२.९८	१,९९७.६०	१२१२.६३	१२७६.१२	१६७५.३५	१६७५.३५
	स्वास्थ्य	२६०.६६	२९५.७३	३४९.२७	३८२.६४	४२७.३०	४८५.१३	६२१.८५	२७९.४१	३७४.५५	४७५.५७	४७५.५७
	खानेपानी	२८.६८	३३.९८	३६.६८	३५.१५	३९.६१	४०.७९	४६.३३	२९.९५	३४.१२	३३.०१	३३.०१
	स्थानीय विकास	१२९.५६	३०.३३	१२८.७२	१६८.७२	१५०.९१	१५४.२५	१९०.९१	९३.१४	१२४.११	१५४.०८	१५४.०८
	अन्य सामाजिक सेवा	१३५.६६	१४०.५७	१४५.१९	१५६.३९	१०७.०४	८५.११	९३.५३	५९.६६	६६.१८	७२.५४	७२.५४
९	आर्थिक सेवाहरू	४८९.९९	५७९.५१	५०७.८५	५५१.२८	७५६.७८	७५२.९८	८३८.४८	५५५.७३	६२९.८१	७०५.९८	७०५.९८
	कृषि	१८८.१६	२१९.०९	१७८.४०	१८५.६०	२११.७२	२४३.७५	२७६.६२	१७२.८१	२०७.७६	२२८.१९	२२८.१९
	सिंचाइ	४०.०४	२७.१४	५०.३७	४०.११	४१.०९	४०.३७	४५.१३	२९.५९	३३.३३	३८.६९	३८.६९
	भूमिसुधार	१०.२३	१३.३५	७.२६	७.४१	६.००	६.५३	७.७३	५.०९	५.७५	६.७०	६.७०
	नापी	२०.७८	२६.३७	२४.२४	२६.२८	२७.८९	३०.५०	३१.७३	२४.०४	२५.५४	२९.४४	२९.४४
	वन	१०१.०९	१२६.२७	१२७.१४	१३२.३७	१५८.२१	१६७.५२	१७१.२६	१२७.४७	१३३.९९	१६२.४५	१६२.४५
	उद्योग तथा खानी	३९.१२	६९.४७	३६.४९	४९.८०	४९.१८	४१.२६	४९.९४	३०.६७	३४.९१	३८.१७	३८.१७
	संचार	१.४१	४.२२	६.९७	८.६७	१०६.०२	११२.३३	११८.९३	८३.७१	८९.६८	१०८.३०	१०८.३०
	यातायात	२८.१९	३४.१५	२९.३३	२९.७१	३१.६९	३३.३७	३३.३८	२९.३८	२७.७४	३३.३०	३३.३०
	विद्युत	१०.६३	३.३१	३.१४	३.४३	८.५२	१०.५३	१०.२८	६.०६	७.३६	५.९०	५.९०
	अन्य आर्थिक सेवा	५०.३४	५६.१४	४३.५१	६७.९०	७४.८६	६६.८२	९३.५१	४९.९५	६४.०५	५४.८४	५४.८४
१०	साँचा र ब्याज भुक्तानी	४६९.७८	५७७.०३	६६२.१८	६५४.३९	६२१.८०	६१५.८७	६१६.४	४०५.२२	४३०.४९	३३२.५३	३३२.५३
	ब्याज भुक्तानी	४६९.७८	५७७.०३	६६२.१८	६५४.३९	६२१.८०	६१५.८७	६१६.४	४०५.२२	४३०.४९	३३२.५३	३३२.५३
११	विविध	१०६५.९६	६२९.९४	५६५.७३	६५६.८२	७२७.५५	५२२.४०	७७०.१	४६५.६६	५८.४४	६३९.९२	६३९.९२
	विशिष्ट व्यक्ति तथा प्रतिनिधि मण्डलको भ्रमण	९.११	१०.३८	८.८८	१०.२९	१५.२७	१७.४०	५.५६	२१.८४	०.५५	९.१६	९.१६
	सेवा निवृत्त सुविधा	१५७.२६	२९८.५१	३३२.५१	३५६.७४	३४७.७०	३५१.४०	४०७.५	२९४.५०	२६.४८	३९१.३३	३९१.३३
	अतिथि सत्कार	०.३१	०.०२	०.००	०.१५	०.००	०.०५	०	०.०५	०.००	०.००	०.००
	आकस्मिक सहायता, चन्दा र पुरस्कार	०.२२	०.०३	०.००	०.००	१.४२	०.९३	७.७७	०.७७	०.७१	४.३३	४.३३
	मुआवजा	२.२५	१.६६	०.८२	१.३३	१.९५	०.०१	०	०.००	०.००	०.००	०.००
	अन्य	१९४.४८	२०९.२८	१८८.८६	२२५.१९	३४१.९६	१४६.९३	३०.७२	१४६.९	३०.७	२३४.८	२३४.८
	गैरपरी आउने	७०१.३३	११०.०६	३८.६६	६३.१०	९.९५	५.८८	१८.५६	१.६०	०.१०	४.३०	४.३०
	जम्मा	४६४८.५५	४९५४.४१	५२०२.४३	५५७१.१४	६३३१.०४	६७०१.७८	७,७९२.२३	४८०४.०८	४८६०.९२	६४६०.६५	६४६०.६५

आन्तरिक राजस्वले मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क तर्फको खर्चलाई जनाउँछ।

* फाल्गुणसम्म भएको निकासाले चालू कोषमा आधारित छ। यसमा नगद र गैर-नगद (सोझै भुक्तानी र वस्तुगत सहायता) समेत समावेश छ।

स्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

तालिका २.५ : पुँजीगत खर्च

रु. करोडमा

शीर्षक	आर्थिक वर्ष							प्रथम आठ महिना*		
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
संवैधानिक अंगहरू	१.९०	१.१९	१.६८	३.६८	३.७७	९.६१	४.५३	७.२२	२.७९	२.८२
संसद	०.४४	०.०१	०.०५	०.५३	०.२१	०.१४	१.०८	०.०९	१.२२	०.४७
सर्वोच्च अदालत	-	-	०.०९	१.५६	०.७७	०.०६	०.१४	०.०५	०.०९	०.०६
अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	०.१४	०.१७	०.०१	०.२४	०.४३	७.३८	०.३	५.९५	०.१२	०.०६
महालेखा परीक्षकको विभाग	०.११	०.३३	०.०८	०.०५	०.४१	०.१९	१.०९	०.०८	०.१९	०.२०
लोकसेवा आयोग	०.३५	०.१६	०.१५	०.४६	०.३९	०.३७	०.४८	०.२१	०.०७	०.०९
निर्वाचन आयोग	०.०७	०.१७	०.९८	०.२१	०.६५	१.१९	०.८६	०.६४	०.७७	०.४८
महान्यायाधिवक्ता	०.३५	०.३५	०.२५	०.६३	०.९१	०.२८	०.५६	०.२०	०.३२	१.४०
न्याय परिषद्	०.४४	०.००	०.०७	-	-	-	०.०२	०.००	०.०१	०.०२
मानव अधिकार										०.०४
साधारण प्रशासन	९६.५८	८३.८०	५८.१३	५७.८१	८८.३६	११८.१७	४५१.२	९९.६८	९९.६३	६२.४३
मन्त्रिपरिषद्	०.०३	०.०२	०.०३	०.११	०.१३	०.४५	०.३१	०.४१	०.१७	०.८७
नेपाल सरकारको सचिवालय	०.२५	०.६८	०.१२	०.४८	१.०२	४६.४४	३३४.५३	५५.५३	६३.०८	१०.३०
जिल्ला प्रशासन	०.०९	-	०.०९	०.०६	०.१०	०.०५	०.३	०.१४	०.०९	०.०४
प्रहरी	८५.४१	७४.९६	४९.३१	४९.८१	७५.३८	६७.८३	११३.८२	४२.३९	३५.६१	४८.८१
बन्दीगृह	०.२४	-	१.१५	०.५५	१.४३	२.१७	१.५८	१.०८	०.५७	०.५७
प्रशासन सुधार	९.९४	८.१४	६.९९	६.४८	६.८७	०.१९	०.१	०.०४	०.००	०.२५
विविध	०.६२	-	०.४४	०.३२	३.४३	१.०४	०.५६	०.०९	०.११	१.५९
राजस्व तथा आर्थिक प्रशासन	०.०९	०.१०	०.१६	०.७३	०.९४	५.२३	७.९३	३.५५	२.५१	१४.७१
मालपोत	०.०१	-	-	०.१३	०.१६	०.१६	०.३१	०.३१	०.३१	०.२२
भन्सार	०.०६	०.१०	०.१६	०.२३	०.०३	१.३२	२.७२	१.०८	१.३३	१०.१३
आन्तरिक राजस्व #	-	-	-	०.३६	०.२५	२.८६	३.८६	१.६७	०.७२	१.९४
राजस्व न्यायाधिकरण	०.०१	-	-	-	०.०१	०.०३	०.०१	०.०२	०.००	०.०४
राजस्व अनुसन्धान	-	-	-	-	-	०.८४	०.९५	०.५२	०.०७	२.०५
राजस्व प्रशासन तालिम	०.०१	-	-	०.०१	०.४९	०.०२	०.०८	०.०१	०.०८	०.३३
आर्थिक प्रशासन र योजना	१.७४	०.७६	०.७७	०.८९	२.४२	२.०३	२.६२	०.५५	१.४३	४.६२
योजना	०.७६	०.३५	०.२३	०.५०	०.३५	०.१४	०.५६	०.०५	०.०४	१.९९
तथ्यांक	०.९३	०.४१	०.१४	०.३९	१.१२	०.२१	०.२१	०.१६	०.२२	०.५५
महालेखा नियन्त्रकको कार्यालय	०.०५	-	-	-	०.९५	१.६८	१.८५	०.२९	१.१७	२.०८
न्याय प्रशासन	४.८१	५.८३	३.६९	४.६८	१४.१३	१७.५५	२४.०६	३.४८	७.६०	९.७२
अदालत	४.८१	५.८३	३.६९	४.६८	१४.१३	१७.५५	२४.०६	३.४८	७.६०	९.७२
वैदेशिक सेवा	०.२५	०.३९	१.३१	३.६०	६.१०	१.४८	११.४७	१.५२	२.४०	२.०९
वैदेशिक सेवा	०.८४	०.०१	०.५८	१.१७	०.७४	०.९४	१०.७६	०.९३	१.७०	१.६१
विविध	०.४१	०.३८	०.७३	२.४३	५.३६	०.५४	०.७१	०.५९	०.७०	०.४८
रक्षा	३५.६२	५९.५०	१२१.३२	१८९.०४	२४१.२६	१६०.६२	१००.०८	१४४.०६	५५.७३	५७.३९
रक्षा	३५.५८	५९.४७	१२१.३०	१८९.०१	२४१.२३	१६०.५९	१००.०३	१४४.०१	५५.६८	५७.३७
विविध	०.०४	०.०३	०.०२	०.०३	०.०३	०.०३	०.०५	०.०५	०.०५	०.०२
सामाजिक सेवा	८४८.९०	७९२.७५	७०५.०९	७१३.५२	७९४.०७	१०१५.१८	१,५५२.९३	३९९.५२	६३७.१४	१,०४२.६४
शिक्षा	१२२.४०	११०.३०	९४.०७	१००.३४	१२६.०४	१६०.९६	१६०.४९	५५.६४	४८.७४	१०९.१९
स्वास्थ्य	९१.३१	८९.९३	१५.९३	१४.२२	४०.९३	९४.८२	११८.५५	४५.४६	४८.२७	१२८.२१
खानेपानी	१८९.८३	१४१.८०	१६६.९९	२०६.५८	१४४.००	१९४.९८	३१८.२७	११०.९९	१४८.०३	२५३.७८
स्थानीय विकास	३७५.३१	३८७.२४	४००.९४	३५३.८८	४४६.८६	४६८.२४	७६७.१६	१३९.५१	२७३.२६	३६४.३३
अन्य सामाजिक सेवा	७०.०५	६३.४८	२७.१६	३८.५०	३६.२४	९६.१८	१८८.४६	४७.९२	११८.८५	१८७.१३
आर्थिक सेवाहरू	१७७४.५१	१३५६.२१	१२४६.१०	१३२२.९०	१५३९.४९	१७७९.७१	१,७९३.८६	५८४.५६	७०.३५	१,०९५.१४
कृषि	५५.२०	५०.५४	१८.७०	१६.०२	२१.७५	२६.५४	१३७.४२	१०.६१	१६.००	१९६.२२
सिंचाई	३६८.४६	२९१.३५	१८४.०९	२०७.०९	१९२.१५	२४६.२७	३०१.२६	९४.३९	१३०.२३	१६१.४६
भूमिसुधार	३.४०	१.९४	१.४०	१.७९	६.५२	७.२५	२.७६	१.४९	२.१८	२.०५
नापी	११.५६	७.३५	१.८१	३.३९	२.३४	२.६४	३.८५	२.०१	१.८९	३.०१
वन	२९.२७	३७.६०	३७.३७	४५.९८	४१.०७	१४.८०	१५.२५	८.०३	७.९२	१५.४४
उद्योग तथा खानी	१३.२४	१२.५६	४२.५१	४.०५	३.५४	३.१०	९.१२	१.६९	१.६६	४.५७
संचार	२६.३३	२५.६६	१६८.०१	३५.६५	५३.६८	२८.३६	२५.१	६.८७	५.५५	११.५३
यातायात	५१६.८६	४४२.९६	३६६.४९	३९५.८०	४१४.९६	४१७.८१	६३८.२१	२३७.८९	२५३.८०	३७१.७३
विद्युत	६७५.५५	४३७.१९	३८८.१६	४७४.६२	७२१.९१	६२५.६४	५४५	१६७.१४	२३८.२०	२३३.५७
अन्य आर्थिक सेवा	७८.६४	४९.०६	४७५.६६	१२८.५१	८२.७६	१०७.३०	११५.८९	५४.४४	५२.९२	९५.५६
ऋण तथा लगानी	१.००	१.२६	०.२०	५.५०	०.००	१४९.७२	२	१००.००	०.००	३५.८०९
ऋण तथा लगानी	१.००	१.२६	०.२०	५.५०	०.००	१४९.७२	२	१००.००	०.००	३५.८०९
विविध	६४.३२	१७५.५५	८७.५६	१७.२१	४३.५३	१.३६	२२.३१	०.५८	०.५१	१९.६८
सेवा निवृत्त सुविधा	०.०५	-	-	-	-	-	०	०.००	०.००	-
मुआब्जा	-	०.५६	-	-	-	-	०	०.००	०.००	०.२४
अन्य	०.११	३.१५	०	०.३८	४३.५३	१.३६	३.५२	०.५८	०.५१	१३.५४
भैपरी आउने	६४.१६	१७५.८४	८७.५६	१६.८३	-	-	१.७९	०.००	०.००	५.९०
जम्मा	२८३०.७२	२४७७.३४	२२३५.६१	२३०९.५६	२७३४.०७	२९६०.६६	३,९७२.९९	१३४४.७७	१५२०.१०	२,६६९.३३

स्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

तालिका २.६ : साँवा भुक्तानी खर्च

रु. करोडमा

खर्च शीर्षक नं.	शीर्षक	आर्थिक वर्ष							प्रथम आठ महिना*		
		२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
१०.०१	आन्तरिक ऋणको साँवा भुक्तानी	११९.००	१६८.३६	४०६.३३	५०२.९१	७५८.०१	७२७.७३	९२१.३५	२३८.७५	१५०.००	५३९.७४
१०.०२	बाह्य ऋणको साँवा भुक्तानी	४५०.०६	४७५.१३	५४९.६२	५७६.५८	५९५.३२	६९८.७५	७५३.८८	४७०.२८	४३२.१३	५१२.५७
	जम्मा	५६९.०६	६४३.४९	९५५.९५	१०७९.४९	१३५३.३३	१४२६.४८	१,६७५.२३	७०९.०३	५८२.१३	१,०५२.३१

* फाल्गुणसम्म भएको निकास र चालू कोषमा आधारित

स्रोत: महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

तालिका २.७ : स्वीकृत वैदेशिक सहायता रकम (स्रोत अनुसार)

रु. करोडमा

शीर्षक	आर्थिक वर्ष							प्रथम आठ महिना *		
	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
१. द्विपक्षीय	१७४९.५९	१८४३.८७	१५३१.२४	८२२.३६	२१२२.५४	१४७५.५५	१७७०.६१	१०५३.१९	१०३४.४८	१३१०.६४
अनुदान	१४०४.६०	१७२९.२२	१५१८.३१	८२२.३६	२१२२.५४	१४७५.५५	१७७०.६१	१०५३.१९	१०३४.४८	५६२.०९
ऋण	३४४.९९	११४.६५	१२.९३	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	७४८.५५
२. बहुपक्षीय	१३७९.१०	१४७८.९०	२७८९.०३	१५५१.४४	१६९२.६९	६१६.८७	१९३१.६८	५४३.४३	१५३९.२७	३५५६.३४
अनुदान	२४.३०	६०४.८०	१२१७.४५	७३.३४	४१६.७३	३५०.८८	१३१५.४१	३५०.८९	९२३.००	३४९२.६९
ऋण	१३५४.८०	८७४.१०	१५७१.५८	१४७८.१०	१२७५.९६	२६५.९९	६१६.२७	१९२.५४	६१६.२७	६३.६५
३. जम्मा	३१२८.७०	३३२२.७७	४३२०.२७	२३७३.८०	३८१५.२३	२०९२.४२	३७०२.२९	१५९६.६२	२५७३.७५	४८६६.९८
अनुदान	१४२८.९१	२३३४.०२	२७३५.७६	८९५.७०	२५३९.२७	१८२६.४३	३०८६.०२	१४०४.०८	१९५७.४८	४०५४.७८
ऋण	१६९९.७९	९८८.७५	१५८४.५१	१४७८.१०	१२७५.९६	२६५.९९	६१६.२७	१९२.५४	६१६.२७	८१२.२०

* अपरिष्कृत

स्रोत : अर्थ मन्त्रालय

तालिका २.८ : स्वीकृत वैदेशिक सहायता रकम (क्षेत्र अनुसार)

रु. करोडमा

क्र.सं.	शीर्षक	आर्थिक वर्ष							प्रथम आठ महिना		
		२०५७/५८#	२०५८/५९#	२०५९/६०#	२०६०/६१#	२०६१/६२#	२०६२/६३#	२०६३/६४#	२०६२/६३#	२०६३/६४*	२०६४/६५*
१	कृषि, सिंचाइ र वन	३२९.०३	७४.८३	३९७.६१	२०८.३१	१६०.१०	३१९.५८	१४५.०८	३१९.५८	१४५.०८	४३३.५५
२	यातायात तथा संचार	९२.४६	५३६.१२	४४१.०२	४.४३	३१२.०५	०.००	५२२.५७	०.००	५२०.९६	३३५.३७
३	विद्युत	११५.८७	७५.८५	६२८.२१	१८६.६४	०.००	१२३.०३	१७२.८६	१२३.०३	२३.१०	२७२.५०
४	उद्योग तथा खानी	०.००	०.००	२.५७	०.००	०.००	४.८९	०.००	४.८९	०.००	०.००
५	ग्रामीण विकास	३३९.९१	२१४.८९	२३१.८५	४८.४६	३१०.२२	३९३.७१	१९४.८५	२४०.९०	१७६.८४	६७१.९१
६	पिउने पानी तथा ढल निकास	१५४१.८४	६२०.५८	३२०.१२	३००.७२	१८८.८४	६९.१३	०.००	६९.१३	०.००	०.००
७	शिक्षा	५४.०२	२००.७४	९२०.८०	८९.९८	१०९४.५९	३७.२४	६२४.३४	३७.२४	२३१.९४	३७८.००
८	स्वास्थ्य	०.९६	४८९.५६	६४.२७	१७.६६	१२४३.७३	१२१.९६	३४१.८९	११०.४२	२५४.७८	०.००
९	अन्य ^{\$}	६५४.६०	१११०.२२	१३१३.८२	१५१७.६०	५०५.७०	१०२२.८८	१७००.७०	६९१.४३	१२२१.०५	२७७५.६५
	जम्मा	३१२८.६९	३३२२.७८	४३२०.२७	२३७३.८०	३८१५.२३	२०९२.४२	३७०२.२९	१५९६.६२	२५७३.७५	४८६६.९८

टिप्पणी:

- १) भूमिसुधार - कृषिमा
- २) भौतिक योजना - पिउने पानीमा
- ३) पर्यटन तथा नागरिक उड्यन - उद्योगमा
- ४) आपूर्ति - ग्रामीण विकासमा

\$ मानव अधिकार, वित्त (finance), न्याय र कानून तथा महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण समेत ।

* प्रथम आठ महिना

स्रोत : अर्थ मन्त्रालय

तालिका २.९ वैदेशिक सहायताको उपयोग (स्रोत अनुसार)

रु. करोडमा

क्र.स.	शीर्षक	आर्थिक वर्ष						
		२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४
१	द्विपक्षीय	२७७.१२	४६७.५३	१००४.४४	९०१.३२	९२३.०८	७६५.८४	१,६४०.६४
	अनुदान	२१८.४५	४५८.८३	९३८.७२	८९४.७२	९१०.४३	७६१.७८	७४०.१८
	ऋण	५८.६७	८९.७०	६५.७२	६.६०	१२.६५	४.०६	९००.४६
२	बहुपक्षीय	१६०२.६२	९७०.९५	५८४.११	९८९.९२	१४४२.६५	१४३८.३४	९४४.७९
	अनुदान	४५६.८९	२०९.७९	१९५.१९	२३३.६२	५२८.६९	६२०.९७	८३९.९०
	ऋण	११४५.७३	७६१.१६	३८८.९२	७५६.३०	९१३.९६	८१७.३७	१०४.८९
३	जम्मा	१८७९.७४	१४३८.४८	१५८८.५५	१८९१.२४	२३६५.७३	२२०४.१८	२,५८५.४३
	अनुदान	६७५.३४	६६८.६२	११३३.९१	११२८.३४	१४३९.१२	१३८२.७५	१,५८०.०८
	ऋण	१२०४.४०	७६९.८६	४५४.६४	७६२.९०	९२६.६१	८२१.४३	१,००५.३५

स्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

तालिका २.१० : वैदेशिक सहायताको उपयोग (क्षेत्र अनुसार)

रु. करोडमा

सि.नं.	क्षेत्र	आर्थिक वर्ष																	
		२०५८/५९			२०५९/६०			२०६०/६१			२०६१/६२			२०६२/६३			२०६३/६४		
		अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा	अनुदान	ऋण	जम्मा
१	कृषि, सिंचाइ, वन	७२.५०	२५६.०८	३२८.५८	६८.९०	१४८.८९	२१७.७९	९३.९१	१४९.०५	२४२.९६	१३८.१०	१२१.४७	२५९.५७	१४२.४३	९७.१८	२३९.६१	२०६.४७	१६५.६८	३७२.१५
	कृषि	२८.९५	६०.७२	८९.६७	१४.१३	४३.३२	५७.४५	१९.३८	४८.११	६७.४९	४८.७७	२९.४३	७५.२०	४६.०३	३६.५५	८२.५८	६३.३५	१४१.९८	२०५.३३
	सिंचाइ	१८.३५	१८९.५९	२०७.९४	२४.५१	९९.६४	१२४.१५	४०.९१	९९.३१	१४०.२२	४८.९८	८९.५८	१३८.५६	७९.५०	५७.५८	१३७.०८	५४.६८	१८.५१	७३.१९
	वन	२२.७०	०.००	२२.७०	३०.२६	१.८८	३२.१४	३०.५९	१.०७	३१.६६	४३.३५	२.४६	४५.८१	१२.९१	३.०६	१५.९७	५.४५	४.२६	९.७१
	अन्य+	२.५०	५.७७	८.२७	०.००	४.०५	४.०५	३.०३	०.५६	३.५९	०.००	०.००	०.००	४.००	०.००	४.००	८२.९९	०.९३	८३.९२
२	यातायात, विद्युत तथा संचार	२३१.२४	३५९.३३	५९०.५७	६६९.३६	१०८.०५	७७७.४१	५७२.७५	१८४.३३	७५७.०८	७०२.३२	२८३.६८	९८६.००	४४१.३०	२६६.९५	७०८.२५	२९२.१२	३७४.०७	६६६.१९
	यातायात	१६८.७४	८०.१३	२४८.८७	२२१.४०	३८.४५	२५९.८५	१८४.६७	१११.७७	२९६.४४	९७.८५	२२५.३०	३२३.१५	१०९.९३	१६०.९३	२७०.८६	१६९.१५	१६६.४८	३३५.६३
	विद्युत	५७.८३	२७६.३१	३३४.१४	३०७.४५	४७.२५	३५४.७०	३७८.८६	४४.९८	४२३.८४	५६४.९२	५१.००	६१५.९२	३३७.३७	८६.६२	४२३.९९	१२२.९७	१९८.१०	३२१.०७
	सञ्चार	४.६७	२.८९	७.५६	१४०.५१	२२.३५	१६२.८६	९.२२	२७.५८	३६.८०	३९.५५	७.३८	४६.९३	०.००	१९.४०	१९.४०	-	९.४९	९.४९
३	उद्योग तथा वाणिज्य	३१.९२	४.९५	३६.८७	३७.२९	२.८३	४०.१२	१४.६८	०.००	१४.६८	१२.३८	०.०१	१२.३९	१०.५३	०.००	१०.५३	११.६८	-	११.६८
४	सामाजिक सेवा	३१९.०८	१४९.५०	४६८.५८	३५८.२६	१७३.८४	५३२.१०	४४४.२५	४२८.७६	८७३.०१	५५३.४३	५२१.२५	१०७४.६८	७२६.०८	३९०.१४	१११६.२२	१,०५२.५०	४६५.६०	१,५१८.१०
	शिक्षा	१६०.१३	२७.८५	१८७.९८	१५०.९२	५१.९४	२०२.८६	१५७.६२	८५.०४	२४२.६६	२८०.५२	१८५.१४	४६५.६६	३०८.३९	१५४.०५	४६२.४४	२९३.१९	२११.५१	५०४.७०
	स्वास्थ्य	३७.९३	०.००	३७.९३	६१.१९	३.६०	६४.७९	५०.७३	१.००	५१.७३	९३.९२	१५.६३	१०९.५५	१९४.६९	०.००	१९४.६९	३२८.१९	-	३२८.१९
	पिउने पानी	३९.८२	५७.५४	९७.३६	६१.१४	५६.२८	११७.४२	१३२.९०	३४.०७	१६६.९७	२१.४०	८४.५६	१०५.९६	१९.६८	१०९.३७	१२९.०५	५६.४९	१४९.८२	२०६.३१
	अन्य ++	८१.२०	६४.११	१४५.३१	८५.०१	६२.०२	१४७.०३	१०३.००	३०८.६५	४११.६५	१५७.५९	२३५.९२	३९३.५१	२०३.३२	१२६.७२	३३०.०४	३७४.६३	१०४.२७	४७८.९०
५	अन्य *	१३.८८	०.००	१३.८८	०.१०	२१.०३	२१.१३	२.७५	०.७६	३.५१	३२.८९	०.२०	३३.०९	६२.४०	६७.१६	१२९.५६	१७.३१	-	१७.३१
	जम्मा	६६८.६२	७६९.८६	१४३८.४८	११३३.९१	४५४.६४	१५८८.५५	११२८.३४	७६२.९०	१८९१.२४	१४३९.१२	९२६.६१	२३६५.७३	१३८२.७४	८२१.४३	२२०४.१७	१,५८०.०८	१,००५.३५	२,५८५.४३

+ नापी, भूमिसुधार

++ स्थानीय विकास, आपूर्ति तथा अन्य सामाजिक सेवा, पर्यटन, हावापानी तथा जलवायु र अन्य मात्र

* तथ्यांक, प्रशासन सुधार, योजना र भैपरी

स्रोत: महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

तालिका २.११ : खुद वैदेशिक ऋण

रु. करोडमा

शीर्षक		आर्थिक वर्ष							प्रथम आठ महिना		
		२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
	प्रत्यक्ष										
१	अघिल्लो वर्षसम्मको बाँकी	१९३७९.३८	२१४८२.१८	२२२७३.३९	२२८९४.५९	२१७८५.०९	२३७२२.२८	२१२३१.०९	२१९६४.१४	२३३९६.८६	२१६६२.८९
२	यो वर्ष प्राप्त भएको	१११०.४३	१००४.९५	६१९.२४	९५९.७४	७७४.३७	३७३.२८	११८५.६८	३७३.२८	५१५.८३	३७४.७४
३	यो वर्ष साँवा तिरेको	४४९.९४	४७५.०१	५४९.६२	५७६.५८	५९५.३२	६९८.७०	७५३.८८	३७३.९१	४३२.१३	४१७.५६
४	यो वर्ष व्याज तिरेको	१७०.०७	१८१.६०	२०२.१६	२१४.१७	२१४.६७	२१६.३८	२०५.५७	११६.०२	११७.२६	१०७.१५
५	खूद तिर्न बाँकी ऋण	२००३९.८७	२२०१२.१२	२२३४३.०१	२३२७७.७५	२१९६४.१४	२३३९६.८६	२१६६२.८९	२१९६३.५१	२३४८०.५६	२१६२०.०७
	अप्रत्यक्ष										
१	अघिल्लो वर्षसम्मको बाँकी	०.६९	०.५७	०.४४	०.३१	०.१८	०.०५	०.००	०.०५	०.००	०.००
२	यो वर्ष प्राप्त भएको	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
३	यो वर्ष साँवा तिरेको	०.१२	०.१३	०.१३	०.१३	०.१३	०.०५	०.००	०.०५	०.००	०.००
४	यो वर्ष व्याज तिरेको	०.०१	०.०१	०.०१	०.०१	०.०१	०.०१	०.००	०.०१	०.००	०.००
५	खूद तिर्न बाँकी ऋण	०.५७	०.४४	०.३१	०.१८	०.०५	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
	जम्मा वैदेशिक ऋण										
१	अघिल्लो वर्षसम्मको बाँकी	१९३८०.०७	२१४८२.७५	२२२७३.८३	२२८९४.९०	२१७८५.२७	२३७२२.३३	२१२३१.०९	२१९६४.१९	२३३९६.८६	२१६६२.८९
२	यो वर्ष प्राप्त भएको	१११०.४३	१००४.९५	६१९.२४	९५९.७४	७७४.३७	३७३.२८	११८५.६८	३७३.२८	५१५.८३	३७४.७४
३	यो वर्ष साँवा तिरेको	४५०.०६	४७५.१४	५४९.७५	५७६.७१	५९५.४५	६९८.७५	७५३.८८	३७३.९६	४३२.१३	४१७.५६
४	यो वर्ष व्याज तिरेको	१७०.०८	१८१.६१	२०२.१७	२१४.१८	२१४.६८	२१६.३९	२०५.५७	११६.०३	११७.२६	१०७.१५
५	खुद तिर्न बाँकी ऋण	२००४०.४४	२२०१२.५६	२२३४३.३२	२३२७७.९३	२१९६४.१९	२३३९६.८६	२१६६२.८९	२१९६३.५१	२३४८०.५६	२१६२०.०७

टिप्पणी : विदेशी विनिमय दरको फरकले गर्दा प्रत्येक आर्थिक वर्षको तिर्न बाँकी ऋण रकममा फरक पर्न सक्दछ ।

स्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

तालिका २.१२ : सरकारी ऋणपत्रहरु र ट्रेजरी बिलहरुको स्वामित्वको विवरण

रु. करोडमा

विवरण	आर्थिक वर्ष							प्रथम आठ महिना*		
	२०५८	२०५९	२०६०	२०६१	२०६२	२०६३	२०६४	२०६२	२०६३	२०६४
१. ट्रेजरी बिल										
क. नेपाल राष्ट्र बैंक	३०५.०५	१५२६.३९	१५८१.६९	९८०.४४	१०९२.३८	९२०.९३	१३७६.८८	१५७८.६८	१८३३.०३	२४९५.६५
ख. वाणिज्य बैंकहरु	२२२६.७०	२३०२.९८	३११७.३८	३६१५.४३	३९५०.१६	५१६४.५८	५८६१.१५	४०२४.६३	४८९०.९०	५३३०.०८
ग. अन्य	२२९.३३	२८१.२८	१८७.००	३४७.०९	९५.७७	२११.५२	२०६.५०	११०.८०	२४६.२०	२१८.५७
जम्मा	२७६१.०८	४११०.६५	४८८६.०७	४९४२.९६	५१३८.३१	६२९७.०३	७४४४.५३	५७१४.११	६९७०.१३	८०४४.३०
२. विकास ऋणपत्र										
क. नेपाल राष्ट्र बैंक	२२७.२२	२२६.६२	१७९.६०	३२९.८३	१५१.८७	१५१.८६	१५१.८६	१५४.७३	५१.८६	०.००
ख. वाणिज्य बैंकहरु	२१८.४४	५४२.६६	७२४.०९	६५८.७४	८१०.४५	६२७.१०	६२८.०३	८७१.४५	६६९.१०	५५१.६६
ग. वित्तीय संस्थाहरु	५३.९१	१४०.४०	३६२.१७	३९०.३७	४३५.५८	४१३.१८	४६३.६५	४३९.०८	४५८.५६	५४३.०२
घ. कर्मचारी संचय कोष	०.००	५०.००	१२५.००	१७९.७६	२६३.५१	२६३.५१	४०५.६४	२६३.५१	३५१.९१	४४०.३३
ड. सरकारी व्यावसायिक संस्थानहरु	१७५.०	७५.०	१.२५	१.२५	१.२५	१.२५	१.२५	१.२५	१.२५	१.२५
च. निजी क्षेत्रका व्यावसायिक संस्थाहरु	१.००	१.१०	१०.१५	२८.९५	२१.९८	२८.९५	३४.२५	२८.९५	३३.७९	०.००
छ. निजी क्षेत्र	५५.३१	१२०.५१	११६.५७	९२.५६	२२३.५०	२१४.३०	५९.४५	२१६.५३	१९७.४४	५९.७२
ज. सेवामुलक संस्थाहरु	२२.८४	२०.२८	८७.०९	७३.४६	९१.७८	९५.७७	१७३.५९	९९.४२	१५४.२९	२१०.५७
जम्मा	५९६.२२	११०९.०७	१६०५.९२	१७५४.९२	१९९९.९२	१७९५.९२	१९१७.७१	२०७४.९२	१९१७.७०	१८०६.५४
३. राष्ट्रिय बचतपत्र										
क. नेपाल राष्ट्र बैंक	३४.३२	२.०७	६.३१	४०.४०	२३.१४	२६.६०	२७.९५	२३.५०	२६.६०	३३.६८
ख. वाणिज्य बैंकहरु	१५.४५	११.७८	११.००	११.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
ग. वित्तीय संस्थाहरु	९.८९	६०.८९	५७.४७	२१.१६	२०.९८	२०.७५	०.००	२०.९९	२०.८१	०.००
घ. राष्ट्रिय बीमा संस्थान	७१.३७	७८.८२	५७.९५	५२.५८	४२.०७	३२.०७	०.००	३६.३२	३२.०७	०.००
ड. कर्मचारी संचय कोष	१४७.५६	१४५.५६	११५.८१	१०६.३१	९८.००	१२.००	०.००	२७.००	१२.००	०.००
च. सरकारी व्यावसायिक संस्थानहरु	५७.३९	७२.५९	४८.०८	३६.००	३०.०३	२३.००	०.००	२३.०३	२३.००	०.००
छ. निजी क्षेत्रका व्यावसायिक संस्थाहरु	३४.३८	३४.२२	२८.२५	१५.४६	१३.८६	१२.९०	०.००	१३.८६	१२.९०	०.००
ज. सेवामुलक संस्थाहरु	१२६.८१	१०५.९७	५५.१७	४६.३८	४०.३३	१९.५६	०.००	२०.३३	१९.५६	०.००
झ. निजी क्षेत्र	६६१.५७	६४१.७१	५८२.९४	५७१.६१	३८९.२६	२४०.८०	१२३.७४	३५३.९०	२४०.७४	११८.०१
जम्मा	१२४७.६४	११५३.६१	९६२.९८	९०२.९८	६५७.६७	३८७.६८	१५१.६९	५१८.९३	३८७.६८	१५१.६९
४. नागरिक बचत पत्र										
क. नेपाल राष्ट्र बैंक (दोस्रो बजार)	-	०.३१	०.००	४.५८	४.९६	५.५३	६.२७	५.०२	५.२४	२१.६२
ख. निजी क्षेत्र (व्यक्ति)	-	६२.५०	९३.११	११३.३१	१३७.९३	१६२.३६	१३२.८३	१६२.८७	१५४.८८	१६५.३९
जम्मा		६२.८१	९३.११	११७.८९	१४२.८९	१६७.८९	१३९.१०	१६७.८९	१६०.१२	१८७.०१
५. विशेष ऋणपत्र										
क. २५-वर्षे विशेष ऋणपत्र (ने.रा.बैंक)	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
ख. आई एम.एफ. प्रमिसरी नोट (ने.रा.बैंक)	३८८.८१	४१७.१७	४१७.१७	४७२.२३	४७२.२३	४७५.५८	४४७.२२	४७२.२३	४७५.५८	४४७.२२
ग. अन्य ऋणपत्र *	१०१०.६२	५०८.७६	४९९.२८	४२२.३९	३४५.४०	३४६.९८	२७५.३५	३४६.५६	३२७.७६	१३०.००
१. नेपाल राष्ट्र बैंक	७८४.५७	२३९.६७	१८३.८०	८६.४०	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
२. वाणिज्य बैंकहरु	७८.७०	७८.७०	९४.४६	९४.४६	९४.४६	९४.४६	९४.४६	९४.४६	९४.४६	९४.४६
३. कर्मचारी संचय कोष	१४७.३५	१४७.३५	१४७.३५	१४७.३५	१४७.३५	१४७.३५	१४७.३५	१४७.३५	१४७.३५	०.००
४. व्यक्ति	०.००	४३.०४	७३.६७	९४.१८	१०३.५९	१०५.१७	३५.५४	१०४.७५	८५.९५	३५.५४
जम्मा	१३९९.४३	९२५.९३	९१६.४५	८९४.६२	८१७.६३	८२२.५६	७२२.५७	८१८.७९	८०३.३४	५७७.२२
६. कूल ट्रेजरी बिल तथा ऋणपत्रहरु										
नेपाल राष्ट्र बैंक	१७३९.९७	२४१२.२३	२३६८.५७	१९१३.८८	१७४४.५८	१५८०.५०	१५६२.९७	२२३४.१६	२३९२.३१	२५५०.९५
वाणिज्य बैंकहरु	२५३९.२९	२९३६.१२	३९४६.९३	४३७९.६३	४८५५.०७	५८८६.१४	६५८३.६४	४९९०.५४	५६५४.४६	५९७६.२०
अन्य	१७२५.११	२०१३.७२	२१४९.०३	२३१९.८६	२१५६.७७	२००४.४२	२२३१.००	२०६९.९४	२१९२.२१	२२३९.६२
कुल जम्मा	६००४.३७	७३६२.०७	८४४४.५३	८६१३.३७	८७५४.४२	९४४९.०६	१०३७७.६०	९२९४.६४	१०२३८.९८	१०७६६.७७

*सि.वि.पास, २०-वर्षे विशेष ऋणपत्र र वन क्षतिपुर्ति विशेष ऋणपत्र समावेश छ ।

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ३.१ (क) : शहरी क्षेत्रको समग्र उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

(आधार वर्ष २०५२।५३ = १००)

महिना	नेपाल			२०६१।६२	काठमाडौँ उपत्यका		
	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*		२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*
श्रावण	१७०.७	१८३.१	१९४.७	१५४.६	१६४.०	१७४.९	१८५.०
भाद्र	१७३.३	१८४.८	१९७.८	१५६.५	१६७.१	१७७.१	१८८.३
आश्विन	१७३.८	१८६.९	१९८.७	१५७.३	१६७.४	१७८.६	१८९.५
कार्तिक	१७४.५	१८६.९	१९८.७	१५७.३	१६७.५	१७८.५	१८९.४
मंसिर	१७३.०	१८५.६	१९६.१	१५५.८	१६६.६	१७८.०	१८६.८
पौष	१७०.६	१८३.६	१९४.२	१५५.८	१६५.५	१७६.३	१८५.७
माघ	१७०.८	१८४.५	१९६.३	१५८.३	१६५.०	१७७.२	१८८.२
फाल्गुण	१७४.३	१८५.१	१९८.४	१५८.०	१६६.७	१७७.४	१८९.८
चैत्र	१७६.०	१८५.९		१५८.९	१६८.७	१७७.८	
वैशाख	१७९.०	१८७.३		१५९.२	१७१.९	१७९.४	
जेष्ठ	१७९.६	१८७.६		१५८.७	१७१.२	१७९.६	
आषाढ	१८०.६	१८९.८		१६०.५	१७२.२	१८१.०	
वार्षिक	१७४.७	१८५.९		१५७.६	१६७.८	१७८.०	
विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर ()	७.७	६.२	७.२		५.५	६.४	७.०
औसत मूल्य वृद्धिदर ()	७.६	७.२	६.४		६.१	६.६	६.०
वार्षिक वृद्धिदर ()	८.०	६.४			६.५	६.१	

* अपरिष्कृत

** आठ महिनाको

औसत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र

बैंक

तालिका ३.१ (ख) : शहरी क्षेत्रको समग्र उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

(आधार वर्ष २०५२।५३ = १००)

महिना	पहाड			तराई		
	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*
श्रावण	१७३.६	१८५.६	१९७.०	१७३.६	१८७.१	१९९.८
भाद्र	१७४.७	१८७.२	१९९.९	१७६.७	१८८.६	२०२.७
आश्विन	१७५.१	१८८.७	२००.३	१७७.४	१९१.३	२०३.८
कार्तिक	१७५.९	१८८.६	१९९.४	१७८.३	१९१.४	२०४.१
मंसिर	१७४.८	१८८.१	१९८.०	१७६.३	१८९.४	२०१.१
पौष	१७३.४	१८५.९	१९६.४	१७२.७	१८७.३	१९८.६
माघ	१७४.०	१८६.०	१९८.१	१७३.१	१८८.५	२००.५
फाल्गुण	१७७.५	१८६.७	२००.७	१७७.७	१८९.२	२०२.७
चैत्र	१८१.२	१८७.५		१७८.६	१९०.१	
वैशाख	१८३.३	१९०.६		१८१.७	१९०.८	
जेष्ठ	१८२.७	१९०.६		१८३.६	१९१.३	
आषाढ	१८३.५	१९२.९		१८४.७	१९४.०	
वार्षिक	१७७.५	१८८.२		१७७.९	१८९.९	
विन्दुगत मूल्य वृद्धिदर (प्रतिशत) (फाल्गुण - फाल्गुण)	७.६	५.२	७.५	९.०	६.५	७.१

औसत मूल्य वृद्धिदर (प्रतिशत) पहिलो आठ महिना**	८.३	७.०	६.२	८.३	७.६	६.६
वार्षिक वृद्धिदर (प्रति	८.६	६.०		८.६	६.८	

* अपरिष्कृत

** आठ महिनाको

औसत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र

बैंक

तालिका ३.२ : शहरी क्षेत्रको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

(आधार वर्ष २०५२/५३ = १००)

उपभोध्य वस्तुहरू	भार प्रतिलगत	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	प्रथम खाट, महिनाको औसत		
									२०६३/६४	२०६४/६५*	७७ परिवर्तन
कुल सूचकाङ्क	१००.००	१३८.१	१४२.१	१४८.९	१५४.८	१६१.८	१७४.७	१८४.९	१८५.१	१९६.९	६.४
खाद्य तथा पेय पदार्थ	५३.२०	१३३.०	१३७.९	१४४.०	१४८.८	१५४.७	१६६.८	१७८.८	१७७.७	१९३.३	८.८
अन्न तथा अन्नबाट बनेका पस्यकार	१८.००	१२४.१	१२७.७	१३८.२	१३९.८	१४४.१	१६४.६	१७४.१	१७३.४	१९३.०	११.३
धानल	(१४.१६)	१२४.४	१२४.८	१३६.६	१३८.०	१४२.४	१६३.६	१६८.१	१६६.५	१८८.५	१३.२
सल	२.७३	१२१.६	१२३.९	१२५.३	१२६.१	१३१.६	१४०.४	१७४.९	१७१.८	१९७.४	१४.९
सरकारी तथा फलफूल	७.८९	१२४.६	१३४.०	१३५.७	१४०.३	१४६.९	१५३.८	१७०.८	१७३.६	१९१.५	१०.३
सरससला	१.८५	१४३.०	१४६.१	१४२.३	१४८.०	१४६.५	१४९.१	१८२.६	१७९.७	१८८.१	४.७
मानु, माछा तथा फल	५.२१	१३७.८	१४३.५	१४८.२	१४८.३	१६८.५	१७४.८	१८६.३	१८३.८	१९४.९	६.०
सुठ तथा दुध पदार्थ	४.०५	१४४.७	१४६.४	१४७.८	१४०.४	१४१.१	१४८.१	१६९.९	१६९.१	१८१.०	७.०
तेल तथा घु	३.०७	१०५.७	११४.५	१३६.९	१४०.८	१४७.४	१५७.३	१५४.०	१७७.७	१४.४	१४.४
चिनी तथा चिनीजन्य पदार्थ	१.२१	१२६.४	१३३.८	१२४.४	१२३.९	१४४.६	१६३.७	१४२.०	१४८.४	१३३.८	-१४.५
पेय पदार्थ	२.२८	१४४.०	१५१.२	१६१.६	१६२.१	१६५.०	१८०.७	१८८.१	१८८.१	१९१.१	१.६
मटुसको खाना	६.९१	१६२.९	१६८.२	१७४.१	१८३.२	१९२.६	२०४.०	२१०.७	२०९.१	२२०.७	५.५
गैर खाद्य वस्तु तथा सेवा	४६.८	१४४.२	१४७.२	१५४.६	१६१.८	१७०.१	१८३.९	१९४.१	१९३.६	२०१.०	३.८
सगा कपडा तथा लयारी लुगा	८.९२	१३०.६	१३३.८	१३५.७	१३८.१	१४१.५	१४५.४	१४८.६	१४८.३	१४१.५	२.२
कपडा	(२.२८)	१२३.४	१२४.५	१२४.६	१२६.३	१३०.७	१३३.७	१३५.६	१३६.०	१३५.५	-०.४
लयारी लुगा	(५.७५)	१३०.३	१३३.५	१३६.६	१३८.१	१४०.५	१४४.६	१४७.९	१४७.३	१४१.०	२.५
लुगा	२.२	१२९.१	१३१.२	१३२.७	१३३.३	१३३.९	१३७.८	१४३.५	१४१.९	१५०.९	६.३
भरानसी सामान तथा सेवा	१४.८७	१४२.५	१४४.५	१५३.०	१६३.१	१७८.१	२००.९	२१४.४	२१४.६	२२४.२	४.५
इन्जन, बली तथा पानी	(५.९२)	१७०.२	१६८.६	१८२.६	२००.८	२३०.३	२७७.६	३०१.५	३०१.३	३१५.१	४.६
सामायात तथा संचार	४.०३	१५८.४	१६२.४	१७२.२	१८५.२	१९८.२	२३२.८	२५४.८	२५४.७	२५५.१	०.२
औसत तथा व्यक्तिगत हेरचाह	८.०३	१४७.४	१५६.५	१६३.२	१६९.३	१७२.१	१७६.५	१८१.०	१८०.१	१८८.९	४.९
शिक्षा, औषिक सामग्री तथा मनोरंजन	७.०९	१६१.४	१५९.३	१७४.१	१८२.१	१९०.१	२००.०	२११.८	२११.७	२२०.७	४.३
सुवि तथा सुविजन्य पदार्थ	१.६६	१३९.९	१४६.३	१५०.५	१५३.२	१५६.२	१६३.१	१७३.१	१७३.०	१८३.५	६.१

* अर्धवर्षकृत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

१३.३ (क) : समूहगत उपभोग्य वस्तुहरुको शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य र

(नेपाल)

(आधार वर्ष २०५२।५३ = १००)

उपभोग्य वस्तुहरु	भार %	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५	प्रतिशत परिवर्तन**		
		फाल्गुन	फाल्गुन	फाल्गुन	फाल्गुन*	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
कुल चुपकाइ	१००.००	१६१.९	१७४.३	१८५.१	१९८.४	७.७	६.२	७.२
खाद्य तथा पेय पदार्थ	५३.२०	१४२.२	१६१.७	१७६.५	१९३.१	६.२	९.२	९.४
अन्न तथा अन्नबाट बनेका परिकार	१८.००	१४३.६	१६२.६	१७५.३	२०१.५	१३.२	७.८	१४.९
चामल तथा चामलजन्य पदार्थ	(१४.१६)	१३९.६	१६०.३	१६५.८	१९८.०	१४.८	३.४	१९.४
दाल	२.७३	१३०.९	१४७.१	१७३.४	१९७.१	१२.४	१७.९	१३.७
तरकारी तथा फलफूल	७.८९	१२५.८	१२७.७	१५१.२	१४८.५	१.५	१८.४	-१.८
मसुरसला	१.८५	१४४.६	१४८.१	१८७.८	१८६.४	२.४	२६.८	-०.७
मासु, माछा तथा कुल	५.२१	१७१.४	१६९.३	१८९.७	१९९.७	-१.२	१२.०	५.३
दूध तथा दूध पदार्थ	४.०५	१५०.३	१५७.९	१६८.८	१८१.६	५.१	६.९	७.६
तेल तथा घ्यू	३.०७	१५१.१	१४६.५	१६२.५	२०६.९	-३.०	१०.९	२७.३
चिनी तथा चिनीजन्य पदार्थ	१.२१	१५९.३	१६७.७	१४७.३	१३५.०	५.३	-१२.२	-८.४
मैय पदार्थ	२.२८	१६६.०	१८३.२	१८८.८	१९२.९	१०.४	३.१	२.२
मैदुगको खाना	६.९१	१९८.१	२०४.६	२१०.५	२२६.९	३.३	२.९	७.८
गैर खाद्य वस्तु तथा सेवा	४६.८०	१७३.२	१८८.९	१९५.०	२०४.५	९.१	३.२	४.९
सुत्ता कपडा तथा सिलाई सेवा	८.९२	१४१.९	१४६.०	१४९.५	१५३.१	२.९	२.४	२.४
कपडा	(२.२८)	१३१.०	१३३.९	१३५.५	१३६.२	२.२	१.२	०.५
तयारी लुगा	(५.७५)	१४१.०	१४५.२	१४८.८	१५२.७	३.०	२.५	२.६
सुत्ता	२.२०	१३४.४	१३८.१	१४६.५	१५३.३	२.८	६.१	४.६
सरायसी सामान तथा सेवा	१४.८७	१८४.१	२१०.०	२१६.५	२२९.६	१४.१	३.१	६.१
हाउस फर्निचर एण्ड हाउसहोल्ड	(३.५)	१३६.५	१४१.६	१४९.९	१५६.२	३.७	५.९	४.२
घर भाडा	(४.१९)	१५४.९	१६१.८	१६८.५	१७६.९	४.५	४.१	५.०
सरसफाई	(१.२६)	१४१.९	१४५.४	१५९.२	१७१.८	२.५	९.५	७.९
इन्धन, बसी तथा पानी	(५.९२)	२४२.३	२९७.६	३०१.८	३२२.७	२२.८	१.४	६.९
सातायात तथा संचार	४.०३	२०९.४	२५३.७	२५४.९	२५७.८	२१.२	०.५	१.१
औषधि तथा व्यक्तिगत हेरचाह	८.०३	१७२.२	१७७.४	१८१.६	१९२.२	३.०	२.४	५.८
शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरंजन	७.०९	१९०.९	२००.०	२१२.१	२२३.८	४.८	६.१	५.५
मृत्ति तथा सुविजन्य पदार्थ	१.६६	१५७.०	१६२.९	१७३.३	१८७.७	३.८	६.४	८.३

* अपरिष्कृत

** फाल्गुन-फाल्गुनको विन्दुगत परिवर्तन

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ३.३ (ख) : समूहगत उपभोग्य वस्तुहरुको शहरी क्षेत्रको
(काठमाण्डौ उपत्यका)
(आधार वर्ष २०५२।५३ = १००)

उपभोग्य वस्तुहरु	भार %	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५	प्रतिशत परिवर्तन**		
		फाल्गुण	फाल्गुण	फाल्गुण	फाल्गुण*	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
कुल वृषकाङ्क	१००.००	१५८.०	१६६.७	१७७.४	१८९.८	५.५	६.४	७.०
खाच तथा पेय पदार्थ	५१.५३	१५०.२	१५३.५	१६६.८	१८३.२	२.२	८.७	९.८
अन्न तथा अन्नबाट बनेका परिकार	१६.३७	१४९.६	१६०.१	१७१.८	१९५.१	७.०	७.३	१३.६
चामल तथा चामलजन्य पदार्थ	(१३.०५)	१५१.८	१६३.९	१७०.८	१९९.१	८.०	४.२	१६.६
दान	२.१४	११६.४	१४३.०	१६९.३	१७७.६	२२.९	१८.४	४.९
तरकारी तथा फलफूल	८.२७	१२६.१	११५.४	१३७.१	१४३.७	-८.५	१८.८	४.८
सरसम्पत्ति	१.५७	१४१.०	१३९.०	१६६.५	१७१.४	-१.४	१९.८	२.९
मासु, माछा तथा फुल	५.२८	१७२.२	१६४.३	१८९.०	२०२.२	-४.६	१५.०	७.०
दुध तथा दुध पदार्थ	४.१८	१३५.३	१४४.२	१५३.९	१७१.२	६.६	६.७	११.२
तेल तथा घ्यू	२.६२	१४६.५	१४२.७	१६०.२	२०९.०	-२.६	१२.३	३०.५
चिनी तथा चिनीजन्य पदार्थ	१.३६	१६६.५	१७३.१	१५४.४	१४२.९	४.०	-१०.८	-७.४
बिच पदार्थ	२.३९	१४३.६	१४७.२	१५०.२	१५६.१	२.५	२.०	३.९
रेष्टुराको खाना	७.३५	१८३.२	१८७.५	१९०.१	२०५.५	२.३	१.४	८.१
गैर खाच वस्तु तथा सेवा	४८.४७	१६६.४	१८०.८	१८८.६	१९६.७	८.७	४.३	४.३
लगातार कपडा तथा सिलाई सेवा	८.६७	१४६.५	१४८.३	१५३.४	१५६.३	१.२	३.४	१.९
कपडा	(१.८३)	१४१.०	१४६.१	१४४.६	१४६.१	३.६	-१.०	१.०
तयारी लुगा	(६.१४)	१४१.५	१४२.२	१४८.३	१५१.१	०.५	४.३	१.९
जुता	२.४१	१३५.३	१३६.६	१५०.८	१५२.१	१.०	१०.४	०.९
खगयसी सामान तथा सेवा	१५.१४	१७७.७	२००.५	२०६.२	२१६.८	१२.८	२.८	५.१
हाउस फर्निचर एण्ड हाउसहोल्ड	(२.८१)	१३८.६	१४२.९	१५५.९	१६५.०	३.१	९.१	५.८
घर भाडा	(६.३६)	१४२.७	१४७.८	१५१.८	१५५.७	३.६	२.७	२.६
सरसफाई	(१.०२)	१३६.९	१३९.१	१६१.५	१६६.५	१.६	१६.१	३.१
इन्धन, बत्ती तथा पानी	(४.९५)	२५३.४	३१३.५	३१३.८	३३५.२	२३.७	०.१	६.८
यातायात तथा संचार	४.२१	२००.३	२४४.६	२४४	२५२.३	२२.१	-०.२	३.४
औषधि तथा व्यक्तिगत हेरचाह	७.८६	१७३.४	१७५.५	१८०.८	१८९.१	१.२	३.०	४.६
शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरंजन	८.३३	१५७.४	१७२.७	१९०.६	१९८.६	९.७	१०.४	४.२
सुति तथा सुतिजन्य पदार्थ	१.८५	१४०.२	१४४.४	१५७.३	१७७.१	३.०	८.९	१२.६

* अपरिष्कृत

** फाल्गुण-फाल्गुणको विन्दुगत परिवर्तन

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

३.३ (ग) : समूहगत उपभोग्य वस्तुहरुको शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क (पहाड)
(आधार वर्ष २०५२/५३ = १००)

उपभोग्य वस्तुहरु	भार %	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५	प्रतिशत परिवर्तन**		
		काल्प	काल्प	काल्प	काल्प*	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
कुल सूचकाङ्क	१००.००	१६५.०	१७७.५	१८६.७	२००.७	७.६	५.२	७.५
खाद्य तथा पेय पदार्थ	५३.०४	१५८.६	१६७.०	१८०.४	१९८.७	५.३	८.०	१०.१
अन्न तथा अन्नजाट बनेका परिकार	१७.७६	१३९.४	१५८.६	१६४.१	१९५.४	१३.८	३.५	१९.१
चामल तथा चामलजन्य पदार्थ	(१३.८६)	१३२.३	१५४.८	१५६.२	१९२.३	१७.०	०.९	२३.१
दाल	२.६६	१३५.४	१५६.९	१८८.३	२०८.२	१५.९	२०.०	१०.६
तरकारी तथा फलफुल	७.६१	१३७.७	१३६.२	१५८.३	१५३.९	-१.१	१६.२	-२.८
मरमसाला	२.०१	१५२.१	१५८.२	१९३.९	१९३.९	४.०	२२.६	०.०
मासु, माछा तथा फुल	५.४८	१७७.९	१६९.०	१८९.७	२०३.०	-५.०	१२.२	७.०
दूध तथा दूध पदार्थ	३.९४	१६३.९	१६९.५	१८९.४	२०२.४	३.४	११.७	६.९
तेल तथा घ्यू	३.७७	१५२.९	१४८.६	१६२.३	२०८.२	-२.८	९.२	२८.३
सिमी तथा चिनीजन्य पदार्थ	१.१५	१६३.३	१६९.०	१४९.९	१३७.२	३.५	-११.३	-८.५
पेय पदार्थ	२.६५	१८८.२	२१३.९	२१४.७	२२६.४	१३.७	०.४	५.४
मिट्टुसको खाना	६.०१	२२२.२	२२५.६	२३६.१	२५०.१	१.५	४.७	५.९
नैर खाद्य वस्तु तथा सेवा	४६.९६	१७२.३	१८९.२	१९३.९	२०३.०	९.८	२.५	४.७
लगातार कपडा तथा सिलाई सेवा	८.९४	१२९.५	१३७.२	१३९.३	१४३.०	५.९	१.५	२.७
कपडा	(२.५४)	११०.१	१०९.०	१०८.५	१०९.३	-१.०	-०.५	०.७
तयारी लुगा	(५.५१)	१२९.६	१४२.२	१४५.६	१४८.४	९.७	२.४	१.९
लुगा	२.६३	१३५.८	१४४.७	१४७.७	१५३.५	६.६	२.१	३.९
घरायसी सामान	१४.४०	१८२.८	२०७.५	२१५.९	२२६.८	१३.५	४.०	५.०
हाउस फर्निचर एण्ड हाउसहोल्ड	(४.३०)	१३७.८	१४३.६	१५६.०	१६१.१	४.२	८.६	३.३
घर भाडा	(२.९१)	१६२.७	१७०.५	१८०.८	१८७.७	४.८	६.०	३.८
सरसफाई	(१.२८)	१३५.०	१३७.६	१४८.५	१७४.७	१.९	७.९	१७.६
इन्धन, बत्ती तथा पानी	(५.९२)	२३५.८	२८७.२	२९१.२	३०४.९	२१.८	१.४	४.७
यातायात तथा संचार	३.३१	२४१.२	२९६.१	२९८.७	२९४.६	२२.८	०.९	-१.४
श्रीपाखि तथा व्यक्तिगत हेरचाह	८.३९	१६७.०	१७५.६	१७८.६	१९२.४	५.१	१.७	७.७
शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरंजन	७.७८	१९२.७	२०२.८	२०५.७	२१८.१	५.२	१.४	६.०
सुविधि तथा सुविजन्य पदार्थ	१.५१	१६२.२	१७१.८	१८१.९	१९६.३	५.९	५.९	७.९

* अपरिवर्तित

** काल्प-काल्पको विन्दुगत परिवर्तन

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

३.३ (घ) : समूहगत उपभोग्य वस्तुहरुको शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य र
(तराई)
(आधार वर्ष २०५२।५३ = १००)

उपभोग्य वस्तुहरु	माप %	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५	प्रतिशत परिवर्तन**		
		फाल्गुण	फाल्गुण	फाल्गुण	फाल्गुण*	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
कुल वृषकाङ्ग	१००.००	१६३.१	१७७.७	१८९.२	२०२.७	९.०	६.५	७.१
खाद्य तथा पेय पदार्थ	५४.९८	१५१.१	१६४.७	१८१.०	१९७.०	९.०	९.९	८.८
अन्न तथा अन्नबाट बनेका परिकार	१९.७६	१४१.५	१६५.७	१८१.६	२०७.८	१७.१	९.६	१४.४
चामल तथा चामलजन्य पदार्थ	(१५.४२)	१३४.८	१६०.१	१६६.२	१९९.४	१८.८	३.८	२०.०
दाल	३.३५	१३८.२	१४६.०	१७०.४	२०४.९	५.६	१६.७	२०.२
तरकारी तथा फलफूल	७.६३	१२१.१	१३२.०	१५७.२	१४९.३	९.०	१९.१	-५.०
मरमसला	२.०६	१४४.०	१५०.०	१९८.५	१९२.७	४.२	३२.३	-२.९
मासु, माछा तथा फुल	५.०२	१६८.५	१७२.६	१९०.१	१९७.०	२.४	१०.१	३.६
दूध तथा दुग्ध पदार्थ	३.९८	१५४.४	१६२.०	१७०.३	१८०.२	४.९	५.१	५.८
तेल तथा घ्यू	३.२३	१५३.३	१४७.९	१६४.०	२०५.०	-३.५	१०.९	२५.०
घिनी तथा घिनीजन्य पदार्थ	१.०९	१५३.४	१६३.९	१४१.९	१२९.४	६.८	-१३.४	-८.८
पेय पदार्थ	२.००	१७५.५	१९३.८	२०२.७	२०३.१	१३.०	४.६	०.२
रेस्टुराको खाना	६.८६	१९८.२	२०७.२	२१३.५	२३१.३	४.५	३.०	८.३
गैर-खाद्य वस्तु तथा सेवा	४५.०२	१७७.८	१९३.६	१९९.३	२०९.८	८.९	२.९	५.३
सत्ता कपडा तथा सिलाई सेवा	९.१६	१४३.८	१४७.८	१५१.०	१५४.९	२.८	२.२	२.६
कपडा	(२.६३)	१३२.७	१३५.६	१४०.१	१४०.१	२.२	३.३	०.०
तयारी लुगा	(५.४५)	१४४.८	१४८.३	१५०.४	१५५.२	२.४	१.४	३.२
जुता	१.७८	१३३.४	१३६.५	१४३.५	१५४.०	२.३	५.१	७.३
घरायसी सामान तथा सेवा	१४.८०	१८८.५	२१६.८	२२३.०	२३८.५	१५.०	२.९	७.०
हाउस फर्निसिङ एण्ड हाउसहोल्ड	(३.८६)	१३४.८	१४०.१	१४४.०	१४८.९	३.९	२.८	३.४
घर भाडा	(२.५५)	१५९.५	१६७.१	१७४.०	१८५.८	४.८	४.१	६.८
सरसफाई	(१.४८)	१४७.४	१५२.१	१६१.७	१७३.९	३.२	६.३	७.५
इन्धन, बत्ती तथा पानी	(६.९१)	२३८.१	२९१.८	२९८.४	३२१.८	२२.६	२.३	७.८
यातायात तथा संचार	४.१६	२०३.१	२४३.५	२४५.४	२४७.५	१९.९	०.८	०.९
औषधि तथा व्यक्तिगत हेरचाह	८.०४	१७३.३	१७९.२	१८३.२	१९४.०	३.४	२.२	५.९
शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरंजन	५.५४	२१०.६	२१५.७	२२७.७	२४१.४	२.४	५.६	६.०
सुति तथा सुतिजन्य पदार्थ	१.५४	१६५.५	१७१.०	१७९.८	१९१.१	३.३	५.१	६.३

* अपरिवर्द्ध

** फाल्गुण-फाल्गुणको विन्दुगत परिवर्तन

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ३.४ : अन्तर्निहित मुद्रास्फिति (Core Inflation⁺)

(आधार वर्ष २०५२/५३ = १००)

उपभोग्य वस्तुहरु	भार प्रतिशत	संशोधित भार प्रतिशत	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५	प्रतिशत परिवर्तन**	
			फाल्गुण	फाल्गुण	फाल्गुण*	२०६३/६४	२०६४/६५
कुल सूचकाङ्क	१००.००	१००.००	१६७.६	१७८.९	१८९.८	६.८	६.१
खाद्य तथा पेय पदार्थ	५३.२०	४५.५३	१७१.२	१८७.७	२०१.७	९.६	७.४
अन्न तथा अन्नबाट बनेका परिकार							
चामल तथा चामलजन्य	१४.१६	०.००	१६०.३	१६५.८	१९८.०	३.४	१९.४
गहुँ तथा गहुँको पीठो	१.७९	०.८३	१९५.६	२४९.८	२५१.७	२७.७	०.८
अन्य अन्न तथा तिनबाट बनेका	२.०५	०.९५	१४७.८	१६८.८	१७८.८	१४.२	५.९
दाल	२.७३	१.२६	१४७.१	१७३.४	१९७.१	१७.९	१३.७
तरकारी तथा फलफूल	७.८९	०.००	१२७.७	१५१.२	१४८.५	१८.४	-१.८
मरमसला	१.८५	०.८५	१४८.१	१८७.८	१८६.४	२६.८	-०.७
मासु, माछा तथा फुल	५.२१	२.४०	१६९.३	१८९.७	१९९.७	१२.०	५.३
दूध तथा दूध पदार्थ	४.०५	१.८७	१५७.९	१६८.८	१८१.६	६.९	७.६
तेल तथा घ्यू	३.०७	१.४२	१४६.५	१६२.५	२०६.९	१०.९	२७.३
घिनी तथा घिनीजन्य पदार्थ	१.२१	०.५६	१६७.७	१४७.३	१३५.०	-१२.२	-८.४
पेय पदार्थ	२.२८	१.०५	१८३.२	१८८.८	१९२.९	३.१	२.२
रेष्टुराको खाता	६.९१	३.९९	२०४.६	२१०.५	२२६.९	२.९	७.८
गैर खाद्य वस्तु तथा सेवा	४६.८०	५४.४७	१६४.५	१७१.५	१७९.९	४.३	४.९
लत्ता कपडा तथा सिलाई सेवा	८.९२	४.१२	१३.०४	१४६.०	१४९.५	१५३.१	२.४
कपडा		०.००	१३३.९	१३५.५	१३६.२	१.२	०.५
तयारी लुगा		०.००	१४५.२	१४८.८	१५२.७	२.५	२.६
जुत्ता	२.२०	१.०२	१३८.१	१४६.५	१५३.३	६.१	४.६
घरायसी सामान							
घरायसी सरसामान	३.५०	१.६२	५.१२	१४१.६	१४९.९	१५६.२	५.९
घर भाडा	४.१९	१.९३	६.१२	१६१.८	१६८.५	१७६.९	४.१
सरसफाईका सामान	१.२६	०.५८	१.८४	१४५.४	१५९.२	१७१.८	९.५
इन्धन, बत्ती तथा पानी	५.९२	०.००	०.००	२९७.६	३०१.८	३२२.७	१.४
यातायात तथा संचार		०.००	०.००	२५३.७	२५४.९	२५७.८	०.५
यातायात	३.६१	०.००	०.००	२६८.६	२६९.९	२७३.१	०.५
संचार	०.४२	०.१९	०.६१	१२६.६	१२६.६	१२६.६	०.०
औषधि तथा व्यक्तिगत हेरचाह	८.०३	३.७१	११.७४	१७७.४	१८१.६	१९२.२	२.४
शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा	७.०९	३.२७	१०.३६	२००.०	२१२.१	२२३.८	६.१
सूति तथा सूतिजन्य पदार्थ	१.६६	०.७७	२.४३	१६२.९	१७३.३	१८७.७	६.४

+Exclusion Method अनुसार चामल, तरकारी तथा फलफूल, इन्धन, बत्ती तथा पानी र यातायातलाई हटाएर अन्तर्निहित मुद्रास्फिति निकालिन्छ

* अपरिष्कृत

** फाल्गुण-फाल्गुणको विन्दु

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ३.५ : राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क

(आधार वर्ष २०५६।५७ = १००)

समूह/उपसमूहहरू	भार प्रतिशत	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५	प्रतिशत परिवर्तन**		
		फाल्गुण	फाल्गुण	फाल्गुण	फाल्गुण*	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५
कूल सूचकाङ्क	१००.००	१२३.२	१३०.८	१४६.७	१५६.४	६.२	१२.२	६.६
कृषिसम्बन्धी वस्तुहरू	४९.४९	११५.५	१२०.९	१४५.०	१५२.१	४.७	१९.९	४.९
खाद्यान्न वस्तुहरू	१६.५९	१०३.२	११८.९	१३७.७	१५६.४	१५.२	१५.८	१३.६
नगदे वाली	६.०९	११३.२	१३१.१	१४०.२	१५६.७	१५.८	६.९	११.८
दलहन	३.७७	११२.२	१३०.३	१६१.६	१८३.२	१६.१	२४.०	१३.४
फलफूल तथा तरकारी	११.१८	११७.३	१०२.०	१४३.८	१२५.५	-१३.०	४१.०	-१२.७
मसलाहरू	१.९५	१००.९	१०८.३	१३८.३	१२४.०	७.३	२७.७	-१०.३
रशुजान्य उत्पादन	१०.०२	१३९.५	१३८.०	१५६.३	१६५.९	-१.१	१३.३	६.१
स्वदेशमा उत्पादित औद्योगिक वस्तुहरू	२०.३७	१२२.४	१२६.७	१३७.७	१४०.१	३.५	८.७	९.०
खाद्यजन्य वस्तुहरू	६.१२	११२.६	११६.०	१२५.४	१४२.८	३.०	८.१	१३.९
निय तथा सुतीजन्य वस्तुहरू	५.६९	१२४.२	१२८.८	१३५.७	१४२.५	३.७	५.४	५.०
निर्माण सामग्री	४.५०	१४५.६	१५०.६	१७५.६	१९६.४	३.४	१६.६	११.८
अन्य	४.०७	१०९.२	११३.६	११७.१	१२०.८	४.०	३.१	३.२
आयातित वस्तुहरू	३०.०३	१३६.३	१४०.०	१४५.५	१६७.७	१०.१	३.७	७.८
पेट्रोलियम वस्तुहरू तथा कोईला	५.४०	२१२.०	२६१.५	२६८.७	२९५.०	२३.३	२.८	९.८
रासायनिक मल तथा रासायनिक वस्तुहरू	२.४६	१५०.९	१५९.९	१६८.१	१९५.८	६.०	५.१	१६.५
धातायातका साधन तथा मेशिनरी वस्तुहरू	६.९७	११७.०	१२६.१	१२९.४	१३७.५	७.८	२.६	६.३
इलेक्ट्रिक तथा इलेक्ट्रोनिक वस्तुहरू	१.८७	९६.७	९५.४	९६.०	९४.७	-१.३	०.६	-१.४
औषधि	२.७३	१०९.८	१११.७	११२.८	११७.८	१.७	१.०	४.४
कपडाजन्य वस्तुहरू	३.१०	११२.२	११०.७	११२.१	१०७.६	-१.३	१.३	-४.०
अन्य वस्तुहरू	७.४५	१२४.३	१३२.६	१४२.६	१५६.०	६.७	७.५	९.४

* अपरिष्कृत

** फाल्गुण-फाल्गुणको विन्दुगत परिवर्तन

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ३.७ : केही प्रमुख वस्तुहरूको सरदर खुद्रा बजार मूल्य ⁺

मूल्य रु. प्रति किलोग्राममा
तौरीको तेल रु. प्रति लिटरमा

क्र.सं.	वस्तुको नाम	आर्थिक वर्ष २०६३/६४						आर्थिक वर्ष २०६४/६५*					
		पहाड		तराई		नेपाल		पहाड		तराई		नेपाल	
		श्रावण	फाल्गुण	श्रावण	फाल्गुण	श्रावण	फाल्गुण	श्रावण	फाल्गुण	श्रावण	फाल्गुण	श्रावण	फाल्गुण
१	चामल मोटो	२३.४७	२७.१४	१८.५७	१८.७९	२१.०२	२२.९६	२९.२२	२८.०४	२१.२६	२३.०९	२६.१९	२६.०६
२	गहुँको पीठो	२४.८९	३०.६९	२०.७१	२४.६८	२२.८०	२७.६९	३१.९२	३०.३४	२२.९५	२४.३८	२८.५०	२७.९६
३	मासको दाल	६९.१६	७१.१७	६६.७९	७२.३६	६७.९७	७१.७६	७८.३९	७७.०३	७२.३३	६९.५८	७६.०८	७४.०५
४	रहरको दाल	६३.१७	६७.४०	४८.७९	६१.३६	६२.४८	६४.३८	७७.७८	७८.६७	६८.९७	७४.७३	७४.४२	७७.०९
५	तौरीको तेल	९९.३०	१०७.१४	८४.१४	९८.२१	९१.७२	१०२.६८	१०८.३५	१३७.०१	१०१.४०	१३३.४४	१०५.७०	२४८.६५
६	घ्यू खारेको	२४८.५३	२६३.७९	२५७.८६	२८६.७९	२५३.२०	२७५.२९	२५७.६२	२५५.३९	२८५.१५	२९४.०६	२६८.१०	२७०.८६
७	खसीको मासु	२१४.५३	२२५.९२	२२.८६	२३५.००	२२१.१९	२३०.४६	२३०.००	२४७.७९	२४१.५०	२४९.९४	२३४.३८	२४८.६५
८	आलु	१७.३७	१८.७१	१७.१८	१०.५८	१७.२७	१४.६४	२४.१२	१८.९५	१९.२६	९.९०	२२.२६	१५.२४
९	सुकेको प्याज	२२.४७	४०.००	१५.५०	२६.०७	१८.९९	३३.०४	३९.६१	३७.८७	२७.६३	१८.५५	३५.०४	३०.१४
१०	अदुवा	३२.२१	३६.३२	४२.३६	२५.४३	४८.७८	३०.८७	४१.९९	३३.८७	३५.०५	४०.०३	३९.३५	३६.३३

+ मकैको खुद्रा कारोबार प्रायः नहुने भएकोले आर्थिक वर्ष २०५७/५८ देखि मूल्य संकलन सूचीबाट मकै हटाइएको

* प्रारम्भिक तथ्याङ्क

स्रोत : कृषि विभाग

तालिका ३.८ : केही कृषिजन्य वस्तुहरूको मासिक राष्ट्रिय सरदर खुद्रा मूल्य ⁺

मूल्य रु. प्रति किलोग्राममा

तोरीको तेल रु. प्रति लिटरमा

क्र. सं.	वस्तुको नाम	आर्थिक वर्ष	श्रावण	भाद्र	आश्विन	कार्तिक	मङ्सिर	पौष	माघ	फाल्गुण	प्रथम आठ महिनाको राष्ट्रिय सरदर खुद्रा मूल्य
१	चामल मोटो	२०६३/६४	२१.०२	२२.९१	२२.५४	२१.६९	२१.७९	२२.४५	२०.९७	२२.९६	२२.०४
		२०६४/६५	२६.१९	२४.७०	२५.००	२४.८६	२४.४८	२५.०७	२५.८९	२६.०६	२५.२८
२	गहुँको पीठो	२०६३/६४	२२.८०	२५.४१	२५.७०	२४.७६	२६.७७	२७.०९	२६.१२	२७.६९	२५.७९
		२०६४/६५	२८.५०	२७.२९	२८.६७	२७.९३	२७.७६	२८.०५	२७.७८	२७.९६	२७.९९
३	मासको दाल	२०६३/६४	६७.९७	६९.१४	७१.२९	७०.५३	७२.१६	७२.७०	७१.९३	७१.७६	७०.९४
		२०६४/६५	७६.०८	७७.४२	७५.४५	७५.०४	७४.५२	७३.६०	७४.३२	७४.०५	७५.०६
४	रहरको दाल	२०६३/६४	६२.४८	६१.४४	६२.७७	६१.५०	६२.७२	६२.७३	६१.७९	६४.३८	६२.४८
		२०६४/६५	७४.४२	७४.४२	७५.७६	७५.२९	७५.०१	७५.८३	७६.२५	७७.०९	७५.५१
५	तोरीको तेल	२०६३/६४	९१.७२	९६.४१	९५.१६	९३.३७	९८.१५	९८.८६	९९.११	१०२.६८	९६.९३
		२०६४/६५	१०५.७०	११०.३६	११०.४८	१११.८३	११३.०५	११४.६७	११९.०७	१३५.५८	११५.०९
६	घ्यू खारेको	२०६३/६४	२५३.२०	२५९.५३	२६४.८८	२६१.०२	२६८.६३	२६७.०१	२७४.८५	२७५.२९	२६५.५५
		२०६४/६५	२६८.१०	२५५.६५	२६९.८८	२७२.२१	२७१.६२	२६६.६५	२७०.६९	२७०.८६	२६८.२१
७	खसीको मासु	२०६३/६४	२२१.१९	२२४.००	२२६.७३	२२६.४६	२२१.६७	२१७.९६	२२७.०६	२३०.४६	२२४.४४
		२०६४/६५	२३४.३८	२३६.६२	२३९.४८	२४३.७६	२४२.५५	२४३.२६	२४७.९३	२४८.६५	२४२.०८
८	आलु	२०६३/६४	१७.२७	१८.४६	२०.४३	२२.१३	१९.२४	१४.९३	१३.४९	१४.६४	१७.५७
		२०६४/६५	२२.२६	२३.८६	२४.३२	२६.४८	२१.९६	१९.३७	१६.२६	१५.२४	२१.२२
९	सुकेको प्याज	२०६३/६४	१८.९९	२१.७९	२३.४३	२४.०१	२४.६९	३२.४८	३८.२६	३३.०४	२७.०९
		२०६४/६५	३५.०४	४०.७६	४५.१८	४३.६५	३९.५५	३४.९२	३०.८४	३०.१४	३७.५१
घ	अदुवा	२०६३/६४	३२.९६	४०.८४	३८.५३	३२.८३	३४.९४	३३.६९	३०.४८	३०.८७	३४.३९
		२०६४/६५	३९.३५	४१.४०	४०.३७	३९.८३	३९.८५	३४.४९	३४.७७	३६.३३	३८.३०

+ मकैको खुद्रा कारोवार प्रायः नहुने भएकोले आर्थिक वर्ष २०५७/५८ देखि मूल्य संकलन सूचीबाट मकै हटाइएको

* प्रारम्भिक तथ्याङ्क

स्रोत : कृषि विभाग

३.९ (ब) : केही पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य स्थिति (काठमाडौं उपत्यका)

मूल्य रु. मा

शीर्षक	इकाई	२०५०/५१	२०५१/५२ ^१	२०५२/५३	२०५३/५४ ^२	२०५४/५५ ^३	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६० ^४	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५ ^{११}	
पेट्रोल	प्रति लिटर	२९.००	२९.००	३१.००	३४.००	३९.००	४०.००	४०.००	४६.००	४६.००	५२.००	५४.००	५४.००	६२.०० ^९	६७.०० ^९	६७.२५ ^९	१००.००
डिजेल	प्रति लिटर	११.५०	१२.००	१३.५०	१४.००	१५.५०	१५.५०#	२३.००	२६.५०	२६.५०	२६.५०	३१.००	३१.००	४१.०० ^९	४६.०० ^९	५३.१५	७०.००
मट्टितेल (खुसा)	प्रति लिटर	९.७५	८.५०	९.५०	९.५०	१०.५०	१०.५०	१३.००	१७.००	१७.००	१७.००	२४.००	२४.००	३४.०० ^७	३९.०० ^९	४७.६५	६५.००
मट्टितेल (सहृलियत)	प्रति लिटर										२०.००	२०.००	३०.०० ^७				
इवाई इन्धन (ATF)	प्रति लिटर	१६.६६	१९.३०	१९.३०	२१.७४	२३.५३	२३.५३	२८.८०	२८.८०	२८.८०	२८.८०	३३.००	३३.००	४८.०० ^९	५५.०० ^९	६८.००	१००.०० ^{१२}
साइट डिजेल आयल (LDO)	प्रति किलो लिटर	१०६८९.०८	१०९८१.६९	१२२११.५४	१५६२२.८१	१५६२२.८१	१२२३७.७६	१३५०५.२४	२०६६६.६८	२२९०६.७८	२३३६५.५१	२८०९४.८२	२८०९४.८२	-	४५५१५.७५ ^{१०}	४६८८९.४६ ^{१०}	६१५८५.८९
फर्नेस आयल (FO) डिजेल	प्रति किलो लिटर	७८९६.८२	८९८०.५८	१०९२२.३३	११५८२.५२	११९३८.२२	१०५६७.२२	१२७६०.७२	१५८६३.३६	१७३५९.६२	२३६१५.६२	२३६१५.६२	२३६१५.६२	२३६१५.६२	४६०७०.७८ ^{११}	४३६६७.८२ ^{११}	७२९३५.७२
एल.पी.ग्यास (PDO) बिक्री	प्रति मेट्रिक टन	१६०२४.००	१६०२४.००	१६०२४.००	१५६७४.००	१९८५८.११	१९८५८.११	१७८१६.२६	२२२४१.४५	२२२४१.४५	३०३४६.८०	३७४८७.७४	३७४८७.७४ ^९	४३५७०.२८ ^९	५०६१२.२६ ^९	४९३८९.७७ ^९	६९२१५.८२

^१ २०५१ चैत्रदेखिको मूल्य, ^२ २०५३ चैत्रदेखिको मूल्य, ^३ २०५५ माघ देखिको मूल्य, ^४ २०६०/१/२५ देखिको मूल्य, ^५ २०६०/४/२ देखिको मूल्य, ^६ २०६१/९/२६ देखिको मूल्य, ^७ २०६१/११/१ देखिको मूल्य, ^८ २०६२/५/२ देखिको मूल्य,

^९ २०६२/११/५ देखिको सरदर मूल्य, ^{१०} २०६३/१/१९ देखिको मूल्य, ^{११} २०६३/२/२ देखिको मूल्य, ^{१२} २०६४/०२/२२ देखि, ^{१३} २०६५ जेठको मूल्य वृद्धि पछि

स्रोत : नेपाल आयल निगम तथा नेपाल राष्ट्र बैंक

३.१० : केही पेट्रोलियम पदार्थको मापूँर्ति स्थिति

केही प्रमुख पेट्रोलियम पदार्थहरू	इकाई	आर्थिक वर्ष												प्रथम आठ महिना		
		२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६३/६४	२०६४/६५
पेट्रोल	कि.लि.	३४९४२	४११९१	४४८८९	४६९३९	४९९९४	५५५८९	५९२४५	६३५७८	६८४८२	६७९६५	७५८२७	८१८१७	९८४३५	६२१८०	६७७८८
डिजेल	कि.लि.	२२७२२६	२५०५०४	२५७२३५	३००६०४	३१५७८०	३१०५६१	३२६०६०	२८७६५७	३०१६७२	३०२६४४	३०६८२६	२९२३८१	२९९४१९	१८१४९४	१९८४२०
मट्टितेल	कि.लि.	१८०५३६	२०८७२०	२४३००५	२८२०२६	२९४९८२	३३११२०	३१६३८१	३९०११३	३५१६९६	३१३१२७	२३२५६२	२२५००७	१९२५७६	१२११९१	१०२४१०
साइट डिजेल आयल (LDO)	कि.लि.	४१९१	४३७५	२०१७	९६७	५४७	४००५	३४१८	२४१३	६१०	५९०	१००	२९२	१८०	-	-
फर्नेस आयल (FO)	कि.लि.	३१५६७	१८४४९	१६८५८	२७७७६	३३८६०	२६८७६	२०९९९	१८२५५	१४५०२	१२६७२	२५९२	३७५४	४६२४	२६३६	२३२०
हवाई इन्धन (ATF)	कि.लि.	३७५३६	४०६२१	४७८८८	५१४२१	५५५४९	५६८४९	६३१३०	४७२७४	५३५४६	६४३९४	६७९९५	६६१००	६३६५०	४१३२६	४६२४३
एल.पी.ग्यास	मे.ट.	-	१८४००	२१८२४	२२९६१	२५०१९	३०६२७	४०१०२	४८७५७	५६०७९	६६१४२	७७५७५	८१००५	९३५६२	५९०३२	६२९६४
कुल जम्मा		५१५९९८	५८२२६०	६३३५१६	७३२६८५	७७५७३१	८१५६२७	८२९३३५	८५८०४७	८४६५८७	८२७५३४	७६३४७७	७५०३५६	७५२४४६	४६७८५९	४८०१२५

स्रोत : नेपाल आयल निगम

टिप्पणी : आर्थिक वर्ष २०६२/६३ को प्रथम आठ महिनाको तथ्याङ्क नेपाल आयल निगमबाट सञ्चालितरूपमा प्राप्त भएको ।

तालिका ४.१ : मौद्रिक सर्वेक्षण

रु. करोडमा

क्र.सं.	शीर्षक	असार मसान्त									प्रथम आठ महिना	
		२०५७	२०५८	२०५९	२०६०	२०६१	२०६२	२०६३	२०६३//	२०६४//	२०६३/६४	२०६४/६५*
१	खुद वैदेशिक सम्पत्ति	८०४६.७५	८७७९.८०	८८४१.९१	९१४०.७	१०८८०.५	१०७७४.२	१३९४३.९	१३९४३.९	१३९९०.९	१४६४३.८	१४६९६.४
२	खुद आन्तरिक सम्पत्ति	१०५६५.३४	१२६६५.६१	१३५५६.९२	१४४५०.४	१६८५०.१	१९२६९.८	२०७९८.३	२०७३८.५	२६३६०.९	२३९८१.३	३०९६३.८
३	कुल आन्तरिक कर्जा	१५४५८.२७	१८३७८.८५	२०२९५.६५	२२४०७.७३	२४६९७.१८	२८०२४.०४	३०२०६.९९	३२२६८.३८	३६०५५.८	३३४६०.६	४०८२९.३
४	कुल आन्तरिक कर्जा#							३१३११.७	३२२६८.४	३७६५८.१	३५०६३.०	४०८२९.३
५	सरकारलाई गएको खुद कर्जा ^१	३४८२.४९	४५१०.८	५५२१.०	५८४५.९	५७३९.७	६३८९.४	७०५६.८	७०९७.१	७८३४.४	६२७६.४	७७८०.६
	क. सरकारमाथिको दावी	३४८२.४९	४५१०.८२	५५२१.०१	५८९२.०२	५८१४.९६	६३८९.४५	७०५६.८०	७०९७.१	८१४६.६	७५६९.८	८५२७.२
	ख. सरकारी बचत	०.००	०.००	०.००	४६.१७	७५.३०	०.००	०.००	०.०	३१२.३	१२९३.४	७४६.५
६	सरकारी संस्थानलाई गएको कर्जा	१०३१.०९	११९१.५	१४४३.१	१४६६.२	१६२५.९	१९२९.७	१७२.२	६३६.९	६८२.८	६३३.४	६२१.५
	(क) वित्तीय	८५०.२८	९६९.२४	११३५.५१	११८२.९	१३३४.४	१२७३.१	१२६६.१	१८०.८	१७१.३	१६७.६	१६१.३
	(ख) गैर-वित्तीय	१८०.८१	२२२.३०	३०७.६०	२८३.३	२९१.५	६५६.६	४४६.१	४५६.१	५११.५	४६५.८	४६०.२
७	गैर-सरकारी वित्तीय संस्थालाई गएको कर्जा						३.९	५.९	१७७.४	१९०.९	११८८.०	४०१.१
८	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा	१०९४४.७६	१२६७५.७९	१३३३१.५३	१५०९५.७	१७२५१.७	१९७०१.७	२१४३२.१	२४३५७.०	२७३४७.७	२५३६२.९	३२०२६.१
	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा#						१९७०१.७	२२४३६.७	२४३५७.०	२८९५०.१	२६९६५.२	३२०२६.१
९	खुद अमौद्रिक दायित्व	४८९१.४५	५७३३.२४	६७३८.८०	६९५७.३२	७७६७.०६	८७५४.२५	९४०८.७	११५२९.९	९६९५.०	९४७९.३	१०६६५.६
	खुद अमौद्रिक दायित्व#						८७५४.३	१०४१३.४	११५२९.९	११२९७.३	११०८१.७	१०६६५.६
१०	विस्तृत मुद्रा प्रदाय, एम _३ (११+१२)	१८६१२.०९	२१४४५.४१	२२३९८.८३	२४५९१.१	२७७३०.६	३००४४.०	३४७४२.२	३४६८२.४	३९५५१.८	३८६२५.१	४४८६०.२
११	मुद्रा प्रदाय, एम _१	६०९७.९८	७०५७.६९	७७५६.६२	८३७५.४	९३९७.०	१००२०.६	११४३८.९	११३०६.१	१२६८८.८	११९४९.५	१४१२१.५
	(क) मुद्रा	४२१४.३०	४८२९.५१	५५६५.८३	५६८८.६	६३२१.९	६८७८.४	७७९२.६	७७७८.०	८३५५.३	८२६४.४	९५१६.१
	(ख) चल्ली निक्षेप	१८८३.६८	२२२८.१८	२१४९.७९	२६८६.८	३०७५.१	३१४२.२	३६४६.२	३५२८.०	४३३३.४	३६८५.०	४६०५.४
१२	मुद्दती र बचत निक्षेप ++	१२५१४.११	१४३८७.७२	१४६८३.२१	१६२१५.७	१८३३३.६	२००२३.४	२३३०३.३	२३३७६.३	२६८६३.०	२६६७५.७	३०७३८.७

* अपरिष्कृत

२०६३ असारको तथ्यांकमा नेपाल बैंक लिमिटेडले गरेको कर्जा अपलेखन रु ११ अर्ब ५ करोड समायोजन गरिएको ।

त्यस्तै, नेपाल बैंक लिमिटेडले २०६३ असोज महिनामा अपलेखन गरेको सँवा रु ८२ करोड १७ लाख तथा व्याज रकम रु २ अर्ब ४ करोड ७६ लाख र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले मंसिर महिनामा अपलेखन गरेको सँवा रु ४ अर्ब ५ करोड ५२ लाख तथा व्याज रकम रु ९ अर्ब ९ करोड ९३ लाखलाई समायोजन गर्दा

// कृषि विकास बैंकको एकीकृत वासलात समावेश गरिएको

\$ आई.एम.एफ. प्रमिसरी नोट र सरकारले जारी गरेको सिक्का समावेश

++ मार्जिन निक्षेप समेत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ४.२ (क): मुद्रा प्रदायमा प्रभाव पार्ने कारकहरु

(वार्षिक परिवर्तन, रकममा)

रु. करोडमा

क्र.सं	शीर्षक	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	प्रथम आठ महिना	
									२०६३/६४	२०६४/६५*
१	खुद वैदेशिक सम्पत्ति @	५२२.१२	-३३४.२७	४३६.३५	१६००.५५	५७४.१८	२५५९.७७	५९०.४२	१२२८.४९	१३६३.२७
२	खुद आन्तरिक सम्पत्ति @	२३११.२०	१२८७.६९	१७५५.९३	१५३८.९४	१७३९.२२	२१३८.३९	४२७९.०	२७१४.२	३९४५.१
३	कुल आन्तरिक कर्जा	२९२०.५८	१९१६.८०	२११२.०९	२२०९.४५	३४०६.८६	२१८३.०	३७८७.४	११९२.२	४७७३.५
४	कुल आन्तरिक कर्जा#	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	३१३११.७	५३८९.७	२७९४.६	३१७१.२
४	सरकारलाई गएको खुद कर्जा	१०२८.३३	१०१०.१९	३२४.८४	-१०६.२०	६४९.७९	६६७.४	७३७.३	-८२०.७	-५३.७
	क. सरकारमाथिको दावी	१०२८.३३	१०१०.१९	३७१.०१	-७७.०६	५७४.४९	६६७.४	१०४९.६	४७२.७	३८०.५
	ख. सरकारी बचत	०.००	०.००	४६.१७	२९.१३	-७५.३०	०.०	३१२.३	१२९३.४	४३४.३
६	संस्थानतर्फ गएको कर्जा	१६०.४५	२५१.५७	२३.०८	१५९.६९	३०३.८२	-२१७.५	४५.९	-३.५	-६१.३
	(क) वित्तीय	११८.९६	१६६.२७	४७.३६	१५१.५२	-६१.२९	-७.०	-९.५	-१३.३	-१०.०
	(ख) गैर-वित्तीय	४१.४९	८५.३०	-२४.२८	८.१७	३६५.११	-२१०.५	५५.४	९.७	-५१.३
७	गैर सरकारी वित्तीय संस्थालाई गएको कर्जा	०.००	०.००	०.००	०.००	३.२०	२.७	१३.६	१०१०.६	२१०.२
८	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा	१७३१.०३	६५५.७४	१७६४.१६	२१५६.०५	२४४९.९६	१७३०.४	२९९०.७	१००५.८	४६७८.३
	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा#	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	२८३५.०	४५९३.१	२६०८.२	३०७६.०
९	खुद अमौद्रिक दायित्व @	६१०.८६	६२९.१७	३५६.०९	६७०.४८	१६६७.६७	४४.५४	-४९१.५	-१५२२.०	८२८.४
	खुद अमौद्रिक दायित्व#						११४९.२	१११०.८	८०.४	
१०	मुद्रा प्रदाय, एम २ (११+१२)	२८३३.३२	९५३.४२	२१९२.२८	३१३९.४९	२३१३.४०	४६९८.२	४८६९.४	३९४२.७	५३०८.४
११	मुद्रा प्रदाय, एम १ (क+ख)	९५९.७१	६५७.९३	६५९.७७	१०२१.५७	६२३.६४	१४१८.३	१३८२.७	६४३.४	१४३२.७
	क) मुद्रा	६१५.२१	७३६.३२	१२२.७४	६३३.३२	५५६.५१	९१४.२	५७७.३	४८६.४	११६०.८
	ख) चल्ती निक्षेप	३४४.५०	-७८.३९	५३७.०३	३८८.२५	६७.१३	५०४.०	८०५.४	१५७.०	२७२.०
१२	मुद्दती र वचत निक्षेप +	१८७३.६१	२९५.४९	१५३२.५१	२११७.९२	१६८९.७६	३२७९.९	३४८६.७	३२९९.३	३८७५.६
१३	विदेशी विनिमय नाफा (+) नाक्सान (-)	२१०.९३	३९६.३८	-१३७.५६	१३९.२५	-६८०.४८	६०९.९	-१३४३.४	-५२८.६	१४२.२

* अपरिष्कृत

+ मार्जिन निक्षेप समेत

@ : विनिमय नाफा/नोक्सान समायोजन गरिएको

२०६३ असारको तथ्यांकमा नेपाल बैंक लिमिटेडले गरेको कर्जा अपलेखन रु ११ अर्ब ५ करोड समायोजन गरिएको ।

नेपाल बैंक लिमिटेडले २०६३ असोज महिनामा अपलेखन गरेको सँवा रु ८२ करोड १७ लाख तथा व्याज रकम रु २ अर्ब ४ करोड ७६ लाख र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले मंसिर महिनामा अपलेखन गरेको साँवा

रु ४ अर्ब ५ करोड ५२ लाख तथा व्याज रकम रु ९ अर्ब ९ करोड ९३ लाखलाई समायोजन गर्दा

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ४.२ (ख): मुद्रा प्रदायमा प्रभाव पार्ने कारकहरु

(वार्षिक परिवर्तन, प्रतिशतमा)

क्र.सं.	शीर्षक	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	प्रथम आठ महिना	
									२०६३/६४	२०६४/६५*
१	खुद वैदेशिक सम्पत्ति @	६.४९	-३.८१	४.९४	१७.५१	५.२८	२३.७६	४.२३	८.८	१०.३
२	खुद आन्तरिक सम्पत्ति @	२१.८८	१०.१७	१२.९५	९.९६	१०.३२	११.१०	२०.६३	१३.१	१५.०
३	कुल आन्तरिक कर्जा	१८.८९	१०.४३	१०.४१	९.८६	१३.८४	७.७९	११.७४	३.७	१३.२
४	कुल आन्तरिक कर्जा#							१६.७०	८.७	१३.२
५	सरकारलाई गएको खुद कर्जा	२९.५३	२२.३९	५.८८	-१.८२	११.३२	१०.४४	१०.३९	-११.६	-०.७
	क. सरकारमाथिको ढाँची	२९.५३	२२.३९	६.७२	-१.३१	९.८८	१०.४४	१४.७९	६.७	४.७
	ख. सरकारी बचत				६३.१०					१३९.१
६	संस्थानतर्फ गएको कर्जा	१५.५६	२१.११	१.६०	१०.८९	१८.६९	-११.२७	७.२०	-०.६	-९.०
	(क) वित्तीय	१३.९९	१७.१५	४.१७	१२.८१	-४.५९	-०.५५	-५.२७	-७.३	-५.८
	(ख) गैर-वित्तीय	२२.९५	३८.३७	-७.८९	२.८८	१२५.२६	-३२.०६	१२.१५	२.१	-१०.०
७	गैर सरकारी वित्तीय संस्थालाई गएको कर्जा						८५.३१	७.६५	५६९.८	११०.१
८	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा	१५.८२	५.१७	१३.२३	१४.२८	१४.२०	८.७८	१२.२८	४.१	१७.१
	निजी क्षेत्रलाई गएको कर्जा#						१४.३९	१८.८६	१०.७	१७.१
९	खुद अमोदिक दायित्व @	१२.४९	११.०१	५.२८	९.६४	२१.४७	०.५१	-४.२६	-१३.२	८.५
	खुद अमोदिक दायित्व#						१३.१३	९.६३	०.७	८.०
१०	मुद्रा प्रदाय, एम २ (११+१२)	१५.२२	४.४५	९.७९	१२.७७	८.३४	१५.६४	१४.०४	११.४	१३.४
११	मुद्रा प्रदाय, एम १ (क+ख)	१५.७४	९.३२	८.५५	१२.२०	६.६४	१४.१५	१२.२३	५.७	११.३
	क) मुद्रा	१४.६०	१५.२५	२.२१	११.१३	८.८०	१३.२९	७.४२	६.३	१३.९
	ख) चल्ती निक्षेप	१८.२९	-३.५२	२४.९८	१४.४५	२.१८	१६.०४	२२.८३	४.५	६.३
१२	मुद्दती र बचत निक्षेप +	१४.९७	२.०५	१०.४४	१३.०६	९.२२	१६.३८	१४.९२	१४.१	१४.४

* अपरिष्कृत

+ मार्जिन निक्षेप समेत

@ : विनिमय नाफा/नोक्सान समायोजन गरिएको

२०६३ असारको तथ्यांकमा नेपाल बैंक लिमिटेडले गरेको कर्जा अपलेखन रु ११ अर्ब ५ करोड समायोजन गरिएको ।

नेपाल बैंक लिमिटेडले २०६३ असोज महिनामा अपलेखन गरेको साँवा रु ८२ करोड १७ लाख तथा व्याज रकम रु २ अर्ब ४ करोड ७६ लाख र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले मंसिर महिनामा अपलेखन गरेको साँवा रु ४ अर्ब ५ करोड ५२ लाख तथा व्याज रकम रु ९ अर्ब ९ करोड ९३ लाखलाई समायोजन गर्दा

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ४.३ : वाणिज्य बैंकहरूको साधनको स्रोत र उपयोग

रु. करोडमा

क्र.सं.	शीर्षक	आर्थिक वर्ष																प्रथम आठ महिना	
		२०४९	२०५०	२०५१	२०५२	२०५३	२०५४	२०५५	२०५६	२०५७	२०५८	२०५९	२०६०	२०६१	२०६२	२०६३ ^१	२०६४	२०६३/६४	२०६४/६५*
१	कुल निक्षेप	३३३२.८६	४३५४.३१	५२१६.८५	६१०४.५५	७१२०.७५	८१५४.२४	१०२४०.१६	१२६७७.४	१५४५३.०३	१८१२०.३४	१८३७२.८१	२०२७३.४	२३२५७.६	२५०४६.५	२८९९७.६	३३४४५.४	३२५७७.४	३७५५९.०
२	चलती	६४५.१२	८३०.२१	१०१५.६८	१२०१.४४	१३२१.५५	१२९१.७४	१६४०.९४	१७७७.७६	२०३०.७६	२४६२.९२	२३७४.९२	२८२९.९	३३०३.९	३४१२.०	३५७.६	४२६९.२	३७६६.२	४६३५.७
३	बचत	८६३.४९	१२९२.३३	१७४६.०७	२२७६.५९	२५८८.७३	२९७८.३१	३६८८.४४	४०१४.०८	६५७०.३६	८०९८.७८	८३८१.७७	९७२३.६	११४१०.६	१३००१.४	१५१७१.१	१७४६३.४	१६५४३.०	१९५८६.५
४	मुद्दती	१७३२.६४	२१४१.४७	२३३५.८७	२४८१.१८	३०१५.५५	३६९७.४७	४७३०.०५	५६८४.४३	६६५१.६२	७३४८.८८	७४३७.३७	७५३४.८	८३२६.८	८४१३.७	१०००६.८	११४०३.३	१२०३२.१	१३०५६.४
५	मार्जिन	९१.६१	९०.३०	११९.२३	१४५.३४	१९४.९२	१८६.७२	१८०.७३	२०१.०९	२००.२९	२०९.७६	१७८.७५	१८५.०	२१६.३	२१९.४	२४८.१	३०९.५	२३६.१	२८०.४
६	नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सापटी	३.४०	४.७८	२.९२	१.५४	३६.४६	०.६५	०.५५	०.५५	४.५१	०.५५	१०४.३७	९.४७	४७.८	१७२.४	३२.९	१८७.१	३७.५	३.०
७	अन्य वैदेशिक दायित्व	१.०४	०.०६	०.०५	-	-	-	-	२.१७	०.००	०.००	२२.८४	१३.४	५२.१	२.८	०.८	१६२.९	१८३.१	१८९.५
८	खुद अन्य साधनहरू	७०८.९८	८१६.४५	१०९४.३१	१२६३.४५	१८१४.३२	२१२१.१४	२२४३.९२	२२८७.८२	२६७७.०३	३०३५.४३	३५२७.१०	३९३३.७	४५०४.४	५८८७.४	७९०८.९	६७६.३	६१८७.५	७९१४.३
९	कुल साधनको स्रोत = उपयोग	४०४६.२७	५१७५.६०	६३१४.१३	७३६९.४४	८९७५.४३	१०२७६.०३	१२४८४.६३	१४९६०.९०	१८१३४.५७	२११५६.३२	२२०२७.१२	२४३१५.३	२७८६२.०	३११०९.०	३६९४०.१	४०५५५.६	३८९८५.५	४४६६५.७
१०	नगद मौज्जात र बैंक बैलेन्स	८३०.४०	१५११.३३	१८९०.५०	१७५१.२९	२०७०.०९	२४२४.८६	३१०४.८६	३७७१.०२	४५१६.०९	५०६४.३८	४६९५.१९	४१३३.०	५०३८.५	५०२२.२९	६१८१.७०	६५२०.१०	६५७५.१०	६९६०.७०
११	नगद मौज्जात	११४.७०	१३६.०१	१८५.९४	२०३.७६	२४४.६४	२८३.७३	२८८.९७	३३१.०४	३५०.७०	४११.६९	४९०.८९	४७२.३	४२८.४	४७७.३	६०५.४	७३६.०	५८६.९	७६९.४
१२	राष्ट्र बैंकमा रहेको मौज्जात @	३७०.४३+	९५१.५१+	११००.३९+	८३२.२०+	९०३.६६+	११०१.७३	१२७०.४०	१३३४.०८	१५४२.६६	१८३६.३४	१८१६.७८	१६५१.९	२४८६.७	२१०३.०	२३९६.२	२३४५.४	२५८८.३	२५६२.१
१३	विदेशी मुद्रा मौज्जात	४१.४७	३३.५६	४५.९५	४५.५८	५९.२९	६२.७५	७५.०७	६९.२६	६३.२१	६६.५९	६१.६९	७२.२	४३.५	३७.५	३९.९	४५.४	४९.१	५९.७
१४	विदेशमा रहेको मौज्जात	३०३.८०	३९०.२५	५५८.२२	६६९.७५	८६२.५०	९७६.६५	१४७०.४२	२०३६.६४	२५५९.५२	२७४९.७६	२३२५.८३	१९३६.६	२०७९.९	२४०४.५	३१४०.२	३३९३.३	३३५०.८	३५६९.५
१५	कर्जा तथा सापटी	३२१५.८७	३६६४.२७	४३२३.६३	५६१८.२५	६९०१.४४	७८५१.१७	९३७९.७७	१११९६.९	१३६१८.४८	१६०९१.९४	१७३३१.९२	२०१८२.३	२२८२३.५	२६०८६.७४	३०७५८.४०	३४०३५.४०	३२४१०.४०	३८७०४.८०
१६	सरकारमाथि दावी	९१९.८६	९९९.८०	८८९.४१	८१९.७८	७५४.८४	७७४.६२	१०२८.०७	१२६५.९१	१८१७.६७	२४३९.३०	२९१४.३८	३९४६.९	४३७९.६	४८५५.१	५८८६.२	६५८५.०	५६५७.५	६०३४.०
१७	सरकारी संस्थानहरूमाथि दावी	४०७.९५	४१८.९९	४२४.३९	४३१.८७	५०६.००	५५३.३१	५६०.७१	७४६.३१	८६८.४३	१०२२.५४	१२७६.०५	१३१०.४	१४६९.१	१७९९.४	५३८.२	६१६.१	५६१.१	५७०.४
१८	गैर सरकारी वित्तीय संस्था हरुमाथिको दावी															१७१.४	१८७.०	११८४.८	३९७.९
१९	निजी क्षेत्रमाथि दावी	१७६३.३२	२१११.५८	२९६५.३०	४२३७.९२	५४५८.४८	६३१६.९७	७५६४.३९	८९४३.३१	१०७३४.३१	१२३४१.७४	१३००८.८४	१४८०७.३	१६८६९.३	१९३२७.०	२४०३६.२	२६५३६.०	२४९०४.९	३१५६३.०
२०	विदेशी विल खरीद	१२४.७४	१३३.९०	१४४.५३	१२८.६८	१८२.१२	२०६.२७	२२६.६०	२४१.३५	१९८.०७	१८८.३६	१३१.६५	११७.६	१०५.५	१०५.३	१२६.४	१११.३	१०२.१	१३९.५
२१	कर्जा तथा सापटी / निक्षेपअनुपात (%) #	६८.९	६१.२	६७.७	७८.६	८६.३	८६.८	८१.६	७८.३	७६.४	७४.८	७८.५	८०.१	७९.३	८५.८	८५.८	८२.१	८२.१	८७.०

* अपरिष्कृत
 \$ कृषि विकास बैंकको एकीकृत बाबलात समावेश गरिएको
 + नेपाल राष्ट्र बैंक बाण्ड समेत समावेश
 @ आर्थिक वर्ष २०५२/५३ देखि मार्गस्थ रकम समेत समावेश गरिएको
 # सरकारमाथि दावी समावेश नभएको
 स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ४.४ : वाणिज्य बैंकहरूबाट असुल हुन बांकी कर्जाको क्षेत्रगत बिबरण +

रु. करोडमा

क्षेत्र	आर्थिक वर्ष					प्रथम आठ महिना	
	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६३/६४	२०६४/६५*
कृषि**	३७३.४५	४९०.१९	४४१.५५	४५७.२०	१३८८.२०	१४६४.९०	१३९३.६०
खानी	३९.९४	३३.६६	५२.०३	४७.७७	१३१.५०	१०८.४८	१५५.७०
उत्पादन क्षेत्र	४२९१.०५	४७१८.१५	५३७४.४२	५६४७.५०	६२३७.००	५९७५.२६	७३३६.३०
निर्माण	२७२.९२	४९८.६७	८७२.३०	१३४२.८०	१९७७.००	१७२२.९५	२७१२.३०
धातु उत्पादन, मेसिनरी र विद्युतीय उपकरण तथा जडान	१४३.०१	१४५.०७	१७९.७५	१५९.०९	२९१.९०	२६८.५९	४५५.१०
यातायात, उपकरण उत्पादन तथा जडान	१३५.९८	२७७.६७	३१५.६३	२६५.८७	३२४.३०	३००.२०	४३४.३०
संचार र सार्वजनिक सेवा	६५२.३४	७९६.३६	८९९.७२	११६९.४५	१३१३.००	१२८६.३३	१५००.९०
थोक विक्रेता र खुद्रा विक्रेता	२७५५.५३	३१७२.८९	३४४१.२७	३५१०.३३	४५६३.६०	४२८९.७०	५२१४.३०
वित्त, बीमा र स्थिर सम्पत्ति	४२५.०३	४८५.७०	६३९.१०	१००२.४०	१३९१.८०	११९४.६१	१९५१.८०
सेवा उद्योग	१२२१.२५	१४२१.६९	१४९८.४८	१४१६.३०	१८३६.७०	१६०५.४२	२०६१.००
उपभोग्य कर्जा	३३६.४६	४४०.००	३५८.८०	५८४.८०	८१२.००	९६५.१३	८३८.६०
स्थानीय सरकार	०.१५	०.२३	०.०१	०.००	०.००	०.००	०.००
अन्य	१४२८.३५	१२२७.८१	१८५९.२६	२०५४.३०	२९१७.३०	२०९८.८१	३८७९.१०
जम्मा	१२०७५.४६	१३७०८.०९	१५९३२.३२	१७६५७.८१	२३१८४.३०	२१२८०.३८	२७९३३.००

+ नयाँ ढाँचा (format) अनुसारको क्षेत्रगत वर्गीकरण

* अपरिष्कृत

** कृषि विकास बैंकका शाखा कार्यालयहरूले केन्द्रीय कार्यालयमा जम्मा गरेको निक्षेप बाहेक

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ४.५ : विकास बैंक ('ख' वर्गका वित्तीय संस्था) हरुको साधनको स्रोत र उपयोग

रु. करोडमा

विवरण	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३#	२०६३/६४*	प्रथम छ महिना	
					२०६३/६४	२०६४/६५*
दायित्व						
पुँजी कोष+	२८४.७०	३६७.४०	२७९.५०	४१७.८०	३४८.५०	३३२.४०
निक्षेप	२९४२.७०	३३९५.८०	८७९.१०	१५६१.९०	११७०.८०	२०८४.६०
सापटी	५९६.००	५११.८०	१६३.४०	२२७.२०	१८२.८०	१३६.२०
अन्य दायित्व	९६६.८०	१५०६.६०	८१.६०	३२२.४०	०.००	२०१.२०
सम्पत्ति = दायित्व	४७९०.२०	५७८१.६०	१४०३.६०	२५२९.३०	१७०२.१०	२७५४.४०
सम्पत्ति						
तरल सम्पत्ति	४०५.४०	४५६.३०	२३८.५०	३७८.३०	२७३.७०	२६०.४०
लगानी	२३१.२०	१९९.१०	६८.५०	१५७.१०	१४१.२०	५६४.६०
कर्जा तथा सापटी	३१९०.५०	२९८९.४०	८६५.९०	१६०९.५०	११२८.७०	१७६७.९०
अन्य सम्पत्ति	९६३.१०	२१३६.८०	२३०.७०	३८४.४०	१५७.१०	१६१.५०
	१४ वटा	२६ वटा	२९ वटा	३८ वटा	३५ वटा	५८ वटा

* अपरिष्कृत

#कृषि विकास बैंक वाणिज्य बैंकमा परिणत भइसकेकोले २०६३ असारदेखि सो बैंकको तथ्याङ्क समावेश नगरिएको ।

+ नाफा-नोक्सान समायोजन गरिएको

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ४.६ : वित्त कम्पनीहरुको साधनको स्रोत र उपयोग

रु. करोडमा

विवरण	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	प्रथम छ महिना	
									२०६३/६४	२०६४/६५*
दायित्व										
पूँजी कोष+	१७३.३०	२२६.३०	२९२.९०	३६८.३०	४११.१०	३०२.२०	४३१.००	५२९.४०	५१४.१०	६५२.८०
निक्षेप	९७४.९०	११६५.४०	१३४५.४०	१६५१.००	१९४७.४०	२२३४.१०	२७३१.६०	३४४०.२०	३१५९.६०	४०७३.००
ऋण/सापटी	१७.६०	२१.५०	२४.५०	१३.४०	१३१.३०	९९.१०	११५.५०	३८४.८०	२३६.००	८३९.५०
अन्य दायित्व	१३९.२०	१६६.५०	१८२.५०	१७८.९०	२३६.३०	४०८.३०	६०६.००	९४९.२०	५९०.००	११७९.००
सम्पत्ति = दायित्व	१३०५.००	१५७९.७०	१८४५.३०	२२११.६०	२७२६.१०	३०४३.७०	३८८४.१०	५३०३.६०	४४९९.७०	६७४४.३०
सम्पत्ति										
तरल सम्पत्ति	१७२.९०	२०४.९०	२८६.२०	२६७.४०	५०४.९०	३९०.५०	५३९.४०	७८४.५०	५५२.७०	५०९.४०
लगानी	११२.९०	१२६.८०	१६२.४०	२३९.२०	१८६.५०	२४१.१०	२७४.५०	४५३.९०	३५४.००	१५०३.२०
कर्जा तथा सापटी	९०६.३०	१०८६.५०	११९५.००	१४४७.४०	१७८३.४०	२१२२.३०	२७०५.७०	३५३०.४०	३११५.४०	४३०९.५०
अन्य सम्पत्ति	११२.९०	१६१.५०	२०१.७०	२५७.६०	२५१.३०	२८९.८०	३६४.५०	५३४.८०	४७७.६०	४२२.२०

* अपरिष्कृत

+ नाफा-नोक्सान समायोजन गरिएको

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ४.७ : लघु वित्त विकास बैंकहरु (ग्रामीण विकास बैंक समेत) को साधनको स्रोत र उपयोग

रु. करोडमा

विवरण	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	प्रथम छ महिना	
								२०६३/६४	२०६४/६५*
दायित्व									
पूँजी कोष+	१५.००	४४.८०	५१.५०	५४.१०	८२.८०	८३.००	१०६.००	१०५.७०	११९.४०
निक्षेप	२८.३०	४१.५०	६२.५०	७०.००	७४.९०	९३.३०	१०१.४०	९९.४०	१३२.००
ऋण/सापटी	१०७.१०	१५१.७०	२३९.१०	२८३.३०	३४०.२०	५३२.५०	७१८.७०	६१५.४०	७५६.३०
अन्य दायित्व	३३.००	४६.२०	७२.३०	८९.००	१३१.८०	११०.९०	१२९.८०	१२१.७०	१९२.१०
सम्पत्ति = दायित्व	१८३.४०	२८४.२०	४२५.४०	४९६.४०	६२९.७०	८१९.७०	१०५५.९०	९४२.२०	११९९.८०
सम्पत्ति									
तरल सम्पत्ति	१२.२०	५३.१०	४४.१०	६२.१०	६४.८०	१३२.५०	१७४.६०	१५९.१०	८७.६०
लगानी	३८.८०	६६.३०	१०४.८०	१२३.१०	१५१.६०	१६७.२०	२३५.१०	१९०.८०	३२०.३०
कर्जा तथा सापटी	१००.००	१४८.४०	२४२.७०	२८२.२०	३५३.८०	४३०.२०	५५७.८०	४९५.४०	६४४.८०
अन्य सम्पत्ति	३२.४०	१६.४०	३३.८०	२९.००	५९.५०	८९.७०	८८.४०	९६.९०	१४७.१०

* अपरिष्कृत

+ नाफा-नोक्सान समायोजन गरिएको

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ४.८ : ग्रामीण लघुवित्त विकास केन्द्र (वित्तीय संस्था) को ऋण लगानी र असुली

रु. लाखमा

विवरण	आर्थिक वर्ष								प्रथम आठ महिना	
	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६३/६४	२०६४/६५
स्वीकृत ऋण	४००.००	७२१.००	२०४७.६०	३१७१.२५	४४४४.८०	८२७२.४५	११८५०.८०	२३२८७.५५	२१९४०.३०	२९३८६.९५
ऋण लगानी	४००.००	४१९.००	१०७८.४५	२४४८.९५	३६३७.१०	६८४३.६५	९८२६.०२	१९४३६.६७	१६५०३.७५	२३७६८.४०
ऋण असुली	०.००	२६६.६७	५०५.७१	१२३९.८९	२३०२.४३	३५८५.३०	४८१७.४८	८०८६.२३	७२६०.०५	११६१२.३४
लगानीमा रहेको रकम	४००.००	१५२.३३	५७२.७४	१२०९.०६	१३३४.६७	३२५८.३५	५००८.५४	११३५०.४४	९२४३.७०	१२१५६.०६

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ४.९ : साना किसान विकास बैंक लि. (वित्तीय संस्था) को ऋण लगानी र असुली

रु. लाखमा

विवरण	आर्थिक वर्ष					प्रथम आठ महिना	
	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६३/६४	२०६४/६५
स्वीकृत ऋण	२४६२.८६	७६६२.५८	५७५०.८८	३४१३.१५	७०४१.६६	३९९३.६५	५८१४.२५
ऋण लगानी	१०७१.३६	४८९२.६९	५३७७.७८	५०६६.५९	६९७४.८०	३७८६.८४	५३७५.०१
ऋण असुली	९२१.१३	२६१७.६१	३७९९.९४	५४१६.७०	६५७२.६४	३६५४.८०	४६७४.३६
लगानीमा रहेको रकम	४७४८.५१	७०२३.५८	८६०१.४४	९५९७.८९	१३७९४.८०	११६०१.२४	१४४९५.४५

स्रोत: साना किसान विकास बैंक लि. (वित्तीय संस्था)

तालिका ४.१० : नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त वित्तीय सहकारी संस्थाहरूको साधनको स्रोत र उपयोग

रु. करोडमा

विवरण	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	प्रथम छ महिना	
									२०६३/६४	२०६४/६५*
दायित्व										
पूँजी कोष+	१६.१०	२१.२०	२५.२०	२६.५०	२०.५०	२६.२०	३२.५०	३५.५०	४०.२०	३८.९०
निक्षेप	१०७.३०	१४२.५०	१५७.१०	१९२.४०	१६६.७०	१७६.९०	२०१.२०	२५४.५०	२२८.६०	२५६.३०
ऋण/सापटी	६.२०	६.७०	५.९०	६.६०	४.१०	४.६०	७.१०	१४.००	५.६०	१७.८०
अन्य दायित्व	१६.४०	३३.००	४१.३०	३९.५०	४२.८०	३८.५०	४७.००	५५.००	४४.४०	५३.९०
सम्पत्ति = दायित्व	१४६.००	२०३.४०	२२९.५०	२६५.००	२३४.१०	२४६.२०	२८७.८०	३५९.००	३१८.८०	३६६.९०
सम्पत्ति										
तरल सम्पत्ति	२६.५०	३५.४०	४४.९०	३८.९०	४१.३०	४४.९०	४९.३०	४९.००	४८.६०	४७.३०
लगानी	१३.८०	१८.१०	१८.९०	२५.२०	१८.२०	१४.२०	१६.२०	१७.८०	१८.६०	१८.३०
कर्जा तथा सापटी	८७.५०	१२२.१०	१३९.३०	१४६.३०	१२९.८०	१४४.१०	१६६.५०	२२३.००	१८८.२०	२३५.६०
अन्य सम्पत्ति	१८.२०	२७.८०	३४.४०	५४.६०	४४.८०	४३.००	५५.८०	६९.२०	६३.४०	६५.७०

* अपरिष्कृत

+ नाफा-नोक्सान समायोजन गरिएको

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ४.११ : कर्मचारी संचय कोषको साधनको स्रोत र उपयोग

(रु करोडमा)

साधनको स्रोत	२०५९ असार	२०६० असार	२०६१ असार	२०६२ असार	२०६३ असार *	२०६४ असार *	२०६३ पुष *	२०६४ पुष *
१. सञ्चय कोष	२७३४.९	३२२८.३	३७४०.२	४२५१.१	४८१४.५	५४५०.१	५००१.३	५७९७.२
२. अन्य कोष	२९५.९	३३९.८	२४८.१	२६२.०	३१७.१	३४८.६	५८१.१	४४४.७
स्रोत = उपयोग	३०३०.८	३५६८.१	३९८८.३	४५१३.१	५१३१.६	५७९८.७	५५८२.४	६२४१.९
<u>साधनको उपयोग</u>								
१. तरल सम्पत्ति	८३.०	९८.८	९१.४	९१.३	१६३.०	१३७.९	११४.२	२१.१
२. लगानी	१८५९.३	१९४०.२	२१५६.०	२१०३.६	२२७४.८	२६८३.७	२४०७.२	२८२६.६
३. कर्जा तथा सापटी	९७९.५	१४०९.७	१७६४.२	२३३६.७	२६०८.३	२७९६.२	२६९८.३	३०४२.३
४. अन्य सम्पत्ति	१०९.०	११९.४	-२३.३	-१८.५	८५.५	१८०.९	३६२.७	३५१.९

* = अपरिष्कृत ।

स्रोत : कर्मचारी सञ्चय कोष ।

तालिका ४.१२ : नागरिक लगानी कोषको साधनको स्रोत र उपयोग

रु. करोडमा

विवरण	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४#	२०६४/६५*
दायित्व								
चुक्ता पुँजी तथा जगेडा कोष	४.९०	५.४०	६.१०	८.१०	८.६०	१०.८०	१४.००	१७.००
निक्षेप	९८.७०	१४२.९०	२७५.००	४०३.९०	५२६.९०	६७१.६०	८५७.१०	९४२.००
सापटी	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
अन्य दायित्व	९.५०	२२.३०	२१.५०	६९.३०	४७.७०	४३.३०	८५.००	९४.००
सम्पत्ति = दायित्व	११३.१०	१७०.६०	३०२.६०	४८१.३०	५८३.२०	७२५.७०	९५६.१०	१०५३.००
सम्पत्ति								
तरल सम्पत्ति	४.७०	१२.१०	४१.८०	११६.६०	६९.२०	८६.६०	१०२.३०	११३.००
लगानी	७५.२०	११२.६०	१८५.८०	२८६.६०	३६१.६०	५१३.६०	६६०.००	७२६.००
कर्जा तथा सापटी	१८.७०	३२.३०	५१.४०	४८.८०	१०१.४०	७४.३०	१०२.१०	११२.५०
अन्य सम्पत्ति	१४.५०	१३.६०	२३.६०	२९.२०	५१.००	५१.२०	९१.७०	१०१.५०

अपरिष्कृत

* प्रक्षेपित

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ४.१३ : बीमा कम्पनीहरूले संकलन गरेको प्रिमियम तथा लगानीको विवरण

रु. करोडमा

विवरण	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४#	२०६४/६५*
बीमा कम्पनीहरूले संकलन गरेको प्रिमियम								
जीवन बीमा	५५.९०	१३६.३०	१७२.६०	२१८.००	२८५.००	३२९.६०	३८५.६०	५०४.८०
निर्जीवन बीमा	१५९.७०	२१५.००	२३१.५०	२५६.७०	३००.००	३११.६०	३४०.५०	३५०.७०
कुल जम्मा	२१५.६०	३५१.३०	४०४.१०	४७४.७०	५८५.००	६४१.२०	७२६.१०	८५५.५०
बीमा कम्पनीहरूको लगानी विवरण								
जीवन बीमा	५५९.५०	७१८.९०	७९६.३०	९७७.९०	१२००.००	१६१०.४०	१९८०.८०	२२०८.६०
निर्जीवन बीमा	२४२.२०	२८६.५०	२४५.६०	२६७.६०	३००.००	३७०.४०	३२१.४०	५४२.४०
कुल जम्मा	८०१.७०	१००५.४०	१०४१.९०	१२४५.५०	१५००.००	१९८०.८०	२३०२.२०	२७५१.००

* प्रक्षेपित

अपरिष्कृत

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ६.१ : अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारको स्थिति[#]

रु. करोडमा

विवरण	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	प्रथम आठ महिना	
																२०६३/६४*	२०६४/६५*
निर्यात एफ. ओ. वि.	१७२६.६५	१९२९.३४	१७६३.९२	१९८८.११	२२६३.६५	२७५१.३५	३५६७.६३	४९८२.२७	५५६५.४१	४६९४.४८	४९९३.०६	५३९१.०७	५८७०.५७	६०२३.४१	६०७९.५८	३९९८.५६	३८९६.३३
- भारत	१६२.१७	२४०.८९	३१२.४३	३६८.२६	५२२.६२	८७९.४४	१२५३.०७	२१२२.०७	२६०३.०२	२७९५.६२	२६४३.००	३०७७.७१	३८९१.६९	४०७१.४७	४१८७.४८	२७७६.२९	२५८६.००
- अन्य मुलुकहरु	१५६४.४८	१६८८.४५	१४५१.४९	१६१९.८५	१७४१.०३	१८७१.९१	२३१४.५६	२८६०.२०	२९६२.३९	१८९८.८६	२३५०.०६	२३१३.३६	१९७८.८८	१९५१.९४	१८९२.१०	१२२२.२७	१३१०.३३
आयात सि. आइ. एफ.	३९२०.५६	५१५७.०८	६३६७.९५	७४४५.४५	९३५५.३४	८९००.२०	८७५२.५३	१०८५०.५०	११५६८.७२	१०७३८.९०	१२४३५.२१	१३६२७.७१	१४९४७.३६	१७३७८.०३	१९१७०.८८	११४६९.१२	१४१८१.४८
- भारत**	१२५४.२१	१७०३.५४	१९६१.५९	२४३९.८६	२४८५.३३	२७३३.१०	३२११.९७	४७७९.१४	५४७०.०९	५६६२.२१	७०९२.४२	७८७३.९५	८८६७.५५	१०७१.४.३१	११७७४.०४	७२१२.५०	८९६९.३३
- अन्य मुलुकहरु	२६६६.३५	३४५३.५४	४४०६.३६	५००५.५९	६८७०.०१	६१६७.१०	५५४०.५६	६०७१.३६	६०९८.६३	५०७६.६९	५३४२.७९	५७५३.७६	६०७९.८१	६६६३.७२	७३९६.८४	४२५६.६२	५२१२.१५
व्यापार सन्तुलन	-२१९३.९१	-३२२७.७४	-४६०४.०३	-५४५७.३४	-७०९१.६९	-६१४८.८५	-५१८४.९०	-५८६८.२३	-६००३.३१	-६०४४.४२	-७४४२.१५	-८२३६.६४	-९०७६.७९	-११३५४.६२	-१३०९१.३०	-७४७०.५६	-१०२८५.१५
- भारत	-१०९२.०४	-१४६२.६५	-१६४९.१६	-२०७१.६०	-१९६२.७१	-१८५३.६६	-१९५८.९०	-२६५७.०७	-२८६७.०७	-२८६६.५९	-४४४९.४२	-४७९६.२४	-४९७५.८६	-६६४२.८४	-७५८६.५६	-४४३६.२१	-६३८३.३३
- अन्य मुलुकहरु	-११०१.८७	-१७६५.०९	-२९५४.८७	-३३८५.७४	-५१२८.९८	-४२९५.१९	-३२२६.००	-३२११.१६	-३१३६.२४	-३१७७.८३	-२९९२.७३	-३४४०.४०	-४१००.९३	-४७११.७८	-५४०४.७४	-३०३४.३५	-३९०१.८२
कुल व्यापार	५६४७.२१	७०८६.४२	८१३१.८७	९४३३.५६	११६१८.९९	११६५१.५५	१२३२०.१६	१५८३२.७७	१७३३४.१३	१५४३३.३८	१७४२८.२७	१९०१८.७८	२०८१७.९३	२३४०१.४४	२५२५०.४६	१५४६७.६८	१८०७७.८१
- भारत	१४१७.३८	१९४४.४३	२२७४.०२	२८०८.१२	३००७.९५	३६१२.५४	४४६५.०४	६९०१.२१	८०७३.११	८४५७.८३	९७३५.४२	१०९५१.६६	१२७५९.२४	१४७८५.७८	१५९६१.५२	९९८८.७९	११५५५.३३
- अन्य मुलुकहरु	४२३०.८३	५१४१.९९	५८५७.८५	६६२५.४४	८६११.०४	८०३९.०१	७८६५.१२	८९३१.५६	९०६१.०२	६९७५.५५	७६९२.८५	८०६७.१२	८०५८.६९	८६१५.६६	९२८८.९४	५४७८.८९	६५२२.४८
कुल व्यापारमा अंश (%)	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००	१००.००
- भारत	२५.१	२७.४	२८.०	२९.८	२५.९	३१.०	३६.२	४३.६	४७.१	४४.८०	४४.८६	४७.५८	६१.२९	६३.१८	६३.२१	६४.५८	६३.९२
- अन्य मुलुकहरु	७४.९	७२.६	७२.०	७०.२	७४.१	६९.०	६३.८	५६.४	५२.९	५५.२०	५५.१४	५२.४२	३८.७१	३६.८२	३६.७९	३५.४२	३६.०८

* अपरिष्कृत

** आर्थिक वर्ष २०५६/५७ देखि पेट्रोलियम आयातलाई अन्य मुलुकतर्फ नराखी भारततर्फ समावेश गरिएको

भन्सार तथ्याङ्कमा आधारित

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ६.२ : वस्तुगत व्यापार

(एस.आइ.टी.सी. # समूह अनुसार)

रु. करोडमा

एस.आई.टी.सी. समूह	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	प्रथम आठ महिना	
								२०६३/६४*	२०६४/६५*
निर्यात	५५६५.४१	४६९४.४८	४९९३.०६	५३९१.०७	५८७०.५७	६०२३.४१	६०७९.५८	३९९८.५६	३८९६.३३
खाद्य वस्तु तथा जीवजन्तु	४७७.६६	५०९.४२	६१०.०९	६२७.६९	६९९.३५	७१९.२०	७५४.७६	४६४.६८	७७२.६३
सुर्ती तथा पेय पदार्थ	७.५६	१४.५७	१३.८७	५.५२	३.१६	२.५०	२.६०	०.९९	१.९८
अप्रशोधित पदार्थ र अखाद्य वस्तुहरु	७५.११	६२.४५	८०.०१	७१.४३	८८.१६	१२२.३४	१३७.६२	८६.६२	७७.९६
खनिज इन्धन र चिल्लो पदार्थहरु	०.१३	०.१६	०.५५	१.४५	०.४२	०.३२	०.००	०.००	०.००
जीवजन्तु तथा वनस्पतिको तेल तथा बोसे	४१०.४०	७४२.१४	४२७.८७	३३७.५७	५०७.०३	४२८.४६	४५४.२३	३७०.२७	२१२.१६
रसायन तथा औषधि	४०४.१७	३३०.८३	३२७.९	३८६.५९	३६७.७६	३६८.६९	४०७.१७	२९१.७०	१९४.७५
वर्गीकृत तयारी वस्तुहरु	१८९०.९३	१७३९.४९	१७७९.४७	२३६०.१७	२८५९.०६	२८५३.३०	३१०६.२१	२००२.९१	१९२७.२८
यातायात तथा यान्त्रिक उपकरण	३४.३६	३६.४९	२०.८२	६१.९५	२०.७६	१२०.१९	१२४.०९	६३.७८	६९.४९
विविध तयारी वस्तुहरु	२२६५.०९	१२५८.९३	१७२८.१५	१५३८.०१	१३२३.९६	१४०८.१६	१०९२.९०	७१७.६१	६३९.८२
वर्गीकृत नभएका वस्तुहरु	०.००	०.००	४.३३	०.६९	०.९१	०.२५	०.००	०.००	०.२६
आयात	११४६८.७२	१०७३८.९०	१२४३५.२१	१३६२७.७१	१४९४७.३६	१७३७८.०३	१९१७०.८८	११४६९.१२	१४१८१.४८
खाद्य वस्तु तथा जीवजन्तु	५९९.४४	६३३.३२	९३७.०५	८५५.४०	९८२.०७	१३२९.८७	१३०७.९३	७६४.७४	१०७९.२९
सुर्ती तथा पेय पदार्थ	९०.६१	७१.७१	७९.२२	१०२.६८	१०१.५६	११६.१८	११३.६९	६९.००	८९.९०
अप्रशोधित पदार्थ र अखाद्य वस्तुहरु	७५५.९६	६७१.२७	८४७.९३	१०५५.०६	११२०.७	१०५६.२३	९७०.७८	५५५.०८	५६३.९९
खनिज इन्धन र चिल्लो पदार्थ	११२६.९२	१५२२.२३	१९९४.४१	२१९०.४१	२९९२.७३	३६४४.७०	३६३४.६५	२३२९.२२	२५१८.००
वनस्पति तथा जीवजन्तुको तेल तथा बोसे	५५८.९२	७८८.७५	७७५.०५	८६३.४४	६०१.६३	१०१९.६६	१०९३.७६	७१८.८१	६२२.५९
रसायन तथा औषधि	१२९४.१९	१२३८.०९	१४३१.९५	१६५४.४९	१९१७.९७	२४७५.०२	२५९५.६५	१६३९.७२	१७८१.३६
वर्गीकृत तयारी वस्तुहरु	४११८.८०	३२८८.९१	३४८८.८२	३६५१.०५	३७०४.७४	४०६०.०५	४७५४.४६	२७६३.७७	३६६५.९३
यातायात तथा यान्त्रिक उपकरण	२३०२.७८	१९५१.३८	२०७०.२१	२५६९.४२	२६२६.२१	२६१९.४६	३५५८.८६	१९५७.५१	३०८९.१४
विविध तयारी वस्तुहरु	७२१.०२	५६७.०३	६५८.२७	५१०.३८	७५५.१८	१०४१.७८	१११५.२७	६७१.२७	७६४.४२
वर्गीकृत नभएका वस्तुहरु	०.०८	६.२१	१५२.३०	१७५.३८	१४४.५७	१५.०८	२५.८३	०.००	६.८६

* अपरिष्कृत

S.I.T.C. : Standard International Trade Classification

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ६.३ : भारत निर्यात भएका केही प्रमुख वस्तुहरु

रु. करोडमा

विवरण	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	प्रथम आठ महिना	
																२०६३/६४*	२०६४/६५*
चामल	-	-	-	०.००	०.००	०.८०	७.४१	०.००	१.६६	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
मकै	-	-	-	०.००	०.००	०.४४	०.०१	०.०१	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
तोरी र सस्यु	१४.९६	९.१३	६.४८	४.८०	३.५२	०.९५	१.९२	२.९३	३.७९	१.०२	४.६७	३.७६	४.४३	४.७५	२.३३	२.०३	४.८१
जडीबुटी	२.४०	२.८१	४.१७	४.०५	५.२६	५.०९	३.१४	६.१२	७.१५	८.४१	११.१९	९.१५	१३.२४	१३.३५	१०.४३	४.७५	७.६९
घ्यू	४.३६	४.६५	४.९६	३.५४	९.००	१६.७०	३.९२	४७.०७	६.००	५.४६	७.६५	८.३१	१०.३०	८.१४	५.८२	६.४०	६.४०
सुठो	३.०७	२.३१	७.६९	४.७२	४.६५	४.१५	४.११	५.९५	६.१०	८.०५	१०.८४	७.८०	८.०१	६.२२	४.९६	३.१२	२.९९
दाल	०.६३	१.८३	४०.१५	३१.४७	५१.०७	१९.८८	२८.१२	९६.९७	७.३५	१००.५७	८८.०४	५७.९१	६६.७५	६४.३२	३०.६९	२७.८५	२८.०५
कच्छ	०.५६	०.४८	०.३२	०.४२	०.६२	०.७४	१.१३	१.०२	१.२६	०.८८	१.१२	१.३२	१.४१	४.२१	०.६३	०.२५	०.६२
जीवित जनावर	१५.२९	१७.३४	१८.१२	१७.६३	१८.३४	१६.३२	५.४१	७.९९	४.५८	६.६२	५.५१	५.६०	५.६०	५.८०	२.००	२.००	४.७७
मैदा	-	-	-	०.०३	०.३९	०.८३	१.३४	०.००	६.०८	४.४४	०.७१	३.२२	०.०४	०.००	०.४२	०.३५	०.२२
अदुवा	७.३९	७.३८	९.०९	१३.७३	१४.०७	१६.७२	१५.१७	१६.१५	१६.१८	२०.७९	३१.५४	२८.७५	१६.१०	२७.५२	५४.१३	३१.९७	४२.८१
पीना	९.९७	११.००	१०.५६	१०.३४	१०.४१	१२.४४	१६.५०	२२.२४	२१.२८	३०.२६	३१.११	३२.४१	३१.७५	२९.१६	३१.८१	१७.०४	२३.६१
खयर	४.६५	०.४६	०.७५	२.७५	५.५४	६.९७	११.७३	१९.९३	१५.००	१८.०४	१४.५४	१६.२५	४३.८७	३८.२४	५४.२८	२६.८३	३१.४२
चामलको ढुटोको तेल	१२.०३	९.९५	१२.१२	१२.९३	१०.६२	९.५४	१०.६७	४.५०	१२.४७	९.०६	२१.००	१९.४७	१९.९०	११.२६	१७.८३	९.४२	१२.३९
सालको बियाँको तेल	०.२५	-	४.७५	०.०१	०.०४	०.००	०.३७	५.१९	०.००	०.१६	०.१९	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
कच्चा जुट	४.४२	४.००	८.६०	३.३०	०.३२	०.५०	०.०१	०.००	११.३६	०.८३	०.००	०.०९	०.००	०.०५	०.१६	०.००	३.११
जुट कटिड	-	०.०५	०.०१	०.२८	०.३३	०.१४	०.००	०.०१	०.११	०.००	०.००	०.००	०.१३	४.८२	०.००	०.००	१.०८
जुटका सामान	१७.६४	२४.२०	२३.११	४५.३२	५६.५१	७२.०२	८७.१७	११०.३९	१२९.४२	१६३.०१	१८९.९०	१८८.२६	२६९.३५	२६३.६८	२७५.६८	१८०.८४	१७७.२७
(क) चट्टी	६.७८	७.२०	१.५३	७.६१	६.९२	१५.५५	१५.३२	१०.३९	५.०५	४.४७	४.४२	१४.३५	१८.६१	४६.४५	३७.५१	२२.२३	४०.३२
(ख) वोरा	१.१२	२.४१	०.०२	२.८४	७.४९	२६.७३	२९.८४	४०.३२	५४.०४	६०.९२	८५.५९	१०५.६५	१४५.६२	१२६.५४	१४०.८६	९६.६८	७९.०१
(ग) डोरी	९.७४	१४.५९	२१.५६	३४.८७	४२.१०	२९.७४	४२.०१	५९.६८	७०.३३	९७.६२	९९.८९	६८.२६	१०५.१२	९०.६९	९७.३१	६१.९३	५७.९४
अलैची	-	-	१३.७७	१९.५४	२०.८६	२२.७७	२३.३४	२२.३०	२९.८२	३५.९९	४६.९६	४५.१०	६०.७०	६०.८१	८४.८१	६३.१०	७१.३८
चाउचाउ	-	-	४.१७	६.४६	१४.१४	७.९९	१२.४८	१२.६८	१३.६०	२२.७०	३०.९७	२५.९७	३६.९३	४१.४७	२३.७४	१५.२८	३२.०२
गाईवस्तुको दाना	-	-	३.८९	३.१०	५.७२	५.६३	१३.९५	२०.०९	१९.५५	२१.५०	४०.५९	५५.०९	५४.७४	४५.४६	८.०३	५.८६	१०.६१
दुधपेष्ट	-	-	१९.७९	३०.९२	३८.४५	८२.३५	१२९.१४	२२६.२९	२०३.३४	१६०.६७	१००.२८	१४७.८८	१२८.३०	७३.०८	६६.३४	४३.८९	१९.१६
पोलिष्टर यार्न	-	-	२५.१५	२३.८०	३२.६३	५४.९५	३७.०८	६३.०३	७७.३६	५.६५	५.९६	१०.९०	१८९.६३	३४७.६३	२२४.०४	१३८.७६	१६६.०१
च्यवनप्रास र हजमोला	-	-	०.००	०.००	०.००	१९.७९	३४.८६	५१.१३	४८.७४	५८.३४	७४.३१	२८.९९	१९.७५	३०.११	१४.५५	११.२१	८.६४
साबुन	-	-	०.००	०.००	०.००	५६.८९	७२.८३	१०८.३५	९५.०६	५२.८९	४६.९२	५३.९६	३६.८०	३६.३६	५०.२७	३३.६६	२८.६२
वनस्पति घ्यू	-	-	०.००	०.००	०.००	१५.००	३१.६४	२७४.३०	३५६.०३	७०८.१४	३८१.२३	२९५.९०	४६३.५९	३८६.१७	४१३.६५	३४४.४४	२१३.३०
पश्मिना	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	३५४.४२	२७२.८५	६३.७३	४७.५६	३७.३१	३४.१५	२१.०७	४.८३	३.३६	०.०६
धायो	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	११६.९२	१६५.६९	८४.६९	१२३.५२	१६३.७४	२२१.३७	१८९.८३	४०५.५९	२५.२१	२३१.४४
कपर बायर रड	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	६३.१५	२०८.१६	२६२.०५	३५.६६	२०.०८	५३.०१	३०.५८	२०.६०	३.४१	५०.३३
एम.एस. पाइप	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	१६.८७	४२.५३	३५.३१	४१.०४	५४.८२	८५.१८	३१.६६	१०.५७	७६.१९	४२.५७
प्लाष्टिक सामान	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.७२	३०.२५	६९.३९	७७.०९	८०.७७	११९.२४	१३६.१६	८०.८३	४१.५१	२६.२५
कर्कटपाता	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.०२	५.८०	७.२०	१.३३	९७.०६	२७८.५३	३०७.९०	३५७.९९	२०१.६२	२७६.२१
जी.आई. पाइप	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	२.१३	६.५१	३२.८७	१६.५९	३५.७२	५४.६३	४२.४०	५१.९३	१२.७८	९.३४	१५.८२
कपडा	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	११.५९	१३.८०	४४.९३	५६.२५	८७.८२	१७८.०५	२९९.६६	२१५.४६	२०५.६९	२०९.७७	१५३.१५
जुस तथा रसायन	-	-	०.००	०.००	०.००	०.००	१५.६९	२४.२८	३०.३५	५४.०२	७४.८६	१३९.६८	२४९.८८	२१९.७५	२५०.२८	१५९.०५	१३४.६१
(क) जम्मा	९७.६२	११२.०६	२१७.६५	२३९.१०	३०२.४९	५९२.६०	८८३.४७	१७३४.४३	२०६५.११	२०९९.८१	१७८१.५७	२१२२.७४	२८५४.५७	२५६५.६५	२८५४.३८	१८८२.०१	१८५१.१८
(ख) अन्य वस्तुहरु	६४.५५	१२८.८३	९४.७८	१२९.१६	२२०.१३	२८६.८४	३६९.६०	३८७.६४	५३७.९१	६९५.८१	८६१.४३	९५४.९७	१०३७.१२	१५०५.८२	१३३३.१०	८९४.२८	७३४.८१
जम्मा (क+ख)	१६२.१७	२४०.८९	३१२.४३	३६८.२६	५२२.६२	८७९.४४	१२५३.०७	२१२२.०७	२६०३.०२	२७९५.६२	२६४३.००	३०७७.७१	३८९१.६९	४०७१.४७	४१८७.४८	२७७६.२९	२५८५.९९

* अपरिष्कृत

स्रोत: नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ६.४ : अन्य मुलुकतर्फ निर्यात भएका केही प्रमुख वस्तुहरू

रु. करोडमा

विवरण														प्रथम आठ महिना	
	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६४/६५*		
१. दाल	३४.८७	५२.८३	८५.८३	९१.५७	८.७१	५०.११	२१.६०	२१.४९	२८.०७	१०.६५	१९.१७	४८.८१	३०.८२	४६.६९	
२. अलैंची	०.००	०.००	०.००	०.५४	०.००	२.१८	७.१५	१२.५४	२३.१४	२०.५३	१०.९२	१२.९६	१०.४३	३.३०	
३. जडीबूटी	०.८१	१.८०	१.४३	०.९६	१.५१	२.५९	२.५४	३.३३	४.८३	५.४७	१.९०	३.९५	२.३३	५.३५	
४. खयर	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	
५. ऊनी कपडा	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	
६. नेपाली कागज र कागजबाट बनेका सामान	४.७३	६.६४	८.२७	१२.१५	१६.८४	१९.६७	२०.०५	२६.२०	२७.९६	२३.९८	२५.७०	१९.०६	१५.७७	२.८६	
७. छाला	३८.७६	२८.८५	४१.७३	२७.०५	१८.१९	६५.८४	४६.४७	२२.७३	३०.९०	२३.५८	३१.०४	२७.५५	१८.७०	११.८१	
८. ऊनी गलैचा	८१६.३९	८८८.००	८४८.५३	९८०.२०	९८४.२१	८५९.२३	६२१.२५	५३२.००	५६७.७५	५८६.८७	५८३.८७	५६०.०२	३५५.७७	३२४.५९	
९. तयारी पोशाक	५३७.४८	५९५.५०	७०१.५४	९७०.१९	१३९४.२४	१३१२.४७	७८३.३०	११८९.०१	९५५.००	६१२.४६	६२०.४१	५२०.५५	३४३.३२	३०८.४५	
१०. हस्तकलाका सामान	८.१८	१४.२१	१३.५०	१७.३५	२१.८१	२३.३९	२३.३८	३५.२१	६२.६४	६४.४२	४३.०९	१९.६१	१५.३१	११.२९	
११. गरगहना	१३.८३	१६.८७	१९.६२	२२.३५	२३.२६	२१.१५	२७.४१	३४.७७	३६.८७	३६.३२	२८.२४	३२.५४	१८.८९	१५.९४	
१२. पशिमना	०.००	०.००	०.००	०.००	२६६.५०	४१२.१२	१२४.५०	११५.७६	१०६.४१	१०४.९८	१५७.७८	९३.१०	७१.१४	१४.३०	
जम्मा	१४५५.०५	१६०४.७०	१७२०.४५	२१२२.३६	२७३५.२७	२७८८.७५	१६७७.६५	१९९३.०४	१८४३.५७	१४८९.२६	१५२२.१२	१३३८.१५	८८२.४८	७४४.५८	
अन्य	१६४.८०	१३६.३३	१५१.४६	१९२.२०	१२४.९३	१९३.६४	२२१.२१	३५७.०२	४६९.७९	४८९.६२	४२९.८२	५५३.९५	३३९.७९	५६५.७५	
कुल जम्मा	१६१९.८५	१७४१.०३	१८७१.९१	२३१४.५६	२८६०.२०	२९८२.३९	१८९८.८६	२३५०.०६	२३१३.३६	१९७८.८८	१९५१.९४	१८९२.१०	१२२२.२७	१३१०.३३	

* अपरिष्कृत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ६.५ भारतबाट आयात भएका केही प्रमुख वस्तुहरु

रु. करोडमा

क्र. सं.	विवरण	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	प्रथम आठ महिना	
								२०६३/६४*	२०६४/६५*
१	इलेक्ट्रीकल सामान	८०.०६	९९.७५	११०.६३	११२.९५	१५६.१३	२३६.०१	१३९.९६	२२९.७६
२	धागो	७५.७०	११०.५८	१००.३९	११०.६३	२१६.६९	३१५.८८	१९०.११	१९२.४१
३	सुती	५९.७२	५३.४३	६५.९९	५९.११	५९.९६	६४.४२	३६.६३	४२.२२
४	यातायातका सामान	४२५.९१	३८५.७८	४९४.८२	५१३.३१	५२१.३७	९७९.४५	५३७.००	७३२.०२
५	औषधि	२९८.०४	३२२.५७	३३४.०९	३६९.१६	४३८.९०	४४४.२४	२६०.६४	३४५.९९
६	रसायनिक मल	९.२४	१८.३५	५६.३०	३८.९२	१०५.२३	६२.४०	४८.२१	२६.७९
७	कपडा (सुती तथा अन्य)	३२३.२७	४१८.६१	३२७.५६	२१९.५१	२०५.१७	१७२.३२	११८.९५	१२६.१९
८	तरकारी	६८.५२	७७.२८	७३.८४	९४.९४	११३.९६	८३.४५	६३.११	८५.०२
९	सिमेन्ट	२७४.९८	२९३.४७	२३१.८९	१४१.०२	१९३.३६	२३२.७९	१४३.९८	१४५.५९
१०	कागज	४६.९०	४३.१२	४१.०१	४०.६८	६०.३२	८०.६९	५४.०३	४५.३९
११	हर्लक्स र दुग्ध पदार्थ	३९.९२	५०.८८	४२.८३	३६.०६	५७.१९	३५.७८	३१.२९	२३.१६
१२	रसायनिक पदार्थ	१०४.१६	१९०.६६	२५६.३६	३४०.१९	३२८.१४	२५६.७५	१६८.६२	१६८.९८
१३	कृषियन्त्र तथा पार्टस्	३५.०८	६८.९९	४९.७५	५२.७४	६७.१६	१०७.३१	६३.४८	११०.२७
१४	एम.एस. वायर रड	८३.४१	९३.९३	१३३.९३	१४८.००	१०६.५२	१४१.८७	८१.५९	१४३.३३
१५	एम.एस. विलेट	३१७.७२	३५७.३२	४२०.१५	३३९.३८	३८८.३४	४३८.४२	२२६.०८	४९६.७२
१६	स्टील पाता	१.०७	२१.२२	०.६०	४५.९७	२.०२	०.२६	०.००	०.०१
१७	एलुमिनियम इङ्गट	२६.१७	३०.४६	५४.००	४४.३२	२५.९९	४२.४६	२२.१०	४३.९२
१८	हट रोल शिट (क्वाईलमा)	९२.८४	२६३.९२	२०५.९९	५६.८६	११४.४८	२०५.२७	११९.८४	२६८.२३
१९	कोल्ड रोल शिट (क्वाईलमा)	११४.८७	१३९.२८	३३३.२९	४०८.४५	७९.७७	२०७.९६	८९.२७	२४६.८५
२०	अन्य मेशिनरी तथा पार्टस्	१७७.३४	२५७.१८	३२९.५३	३०१.०८	३८८.३४	३५३.०५	२१६.७१	३१३.२४
२१	पेट्रोलियम पदार्थ	१३९०.६१	१८८१.१६	२०१६.९५	२६६५.३६	३३६५.७२	३३५४.८७	२१४५.३०	२३४२.४३
२२	अन्य	१६१६.६८	१९१४.४८	२१९४.०५	२७२८.९१	३७१९.५५	३९५८.३८	२४५५.६०	२८४०.८१
	जम्मा	५६६२.२१	७०९२.४२	७८७३.९५	८८६७.५५	१०७१४.३१	११७७४.०४	७२१२.५०	८९६९.३३

* अपरिष्कृत ।

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ६.६ अन्य मुलुकबाट आयात भएका केही प्रमुख वस्तुहरु

रु. करोडमा

क्र. सं.	विवरण	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	प्रथम आठ महिना	
								२०६३/६४*	२०६४/६५*
१	सुन	६१.८७	७.५०	५.०१	०.४९	०.२९	३५१.९९	०.००	२१८.१९
२	चाँदी	३९.३६	२८.३७	६.१९	२१.२२	५.३१	०.१२	०.१२	३९.०१
३	पेट्रोलियम पदार्थ	४०.२२	२९.०४	२९.११	२१.५६	५४.८८	५७.२२	४४.८२	२४.४२
४	अन्य मेशिनरी तथा पार्टस्	२१७.६१	१९३.६३	२४६.०१	२६९.५९	२८३.०७	२००.७४	११३.०६	२४९.१४
५	इलेक्ट्रीकल सामान	१५७.२१	१४४.३८	१६१.६३	१३२.६४	२८७.२७	२६९.३७	१२४.७८	२५९.३६
६	धागो	१८७.१३	१४५.६१	१९७.७५	९९.८३	१६१.०८	११२.५६	८५.०४	८०.००
७	कच्चा ऊन	१०१.०९	१६०.४८	२०१.७८	२०५.९८	१५१.११	११८.४५	६३.२४	४४.७३
८	यातायातका सामान	१८१.३७	१६८.४५	१६२.५६	१७५.१५	२१५.५७	२६६.०७	१३०.३९	२६४.१९
९	औषधि	६८.०९	६१.९३	५८.३१	७०.१२	११०.८१	१५३.६९	१०९.६९	९०.०२
१०	रासायनिक मल	२५५.९६	८०.०६	१२८.१९	१७.०५	३८.९१	६१.७३	६१.७३	१.९६
११	कागज	४४.३०	३७.३८	४५.२७	१९.८५	८३.२०	७९.१५	४६.८९	५७.८९
१२	कम्प्युटर पार्टस्	१७७.०६	१४२.०३	१२७.४१	१२२.७०	१३५.३८	२६६.२५	१५१.१९	१२८.०९
१३	हवाईजहाजका पार्टस्	९८.६७	९९.६२	२३०.११	९८.०५	१०७.१३	१४६.२८	८१.९८	५४.९६
१४	दुरसंचारका सामान	१०६.५७	२३५.८८	२४८.३९	१८६.०७	१७२.०५	२५३.१०	१३५.५७	२९०.७५
१५	कपडा (सुती तथा अन्य)	१८१.६१	२०३.२०	२७५.२१	१७६.८०	२८५.४३	२०९.३५	१४६.९५	९०.८४
१६	पोलिथिन ग्रान्युअल्स्	२०२.५४	२८०.०४	२८३.४३	१९७.२७	३६९.६७	२९५.९७	१७३.५२	२३६.३७
१७	कच्चा पाम तेल	५८२.१२	५०५.५६	५२७.७०	२०८.५५	४०५.११	७१२.१५	५०९.४२	३८५.६२
१८	कच्चा भटमासको तेल	१२२.९०	१६१.४२	२०७.९१	८३.४६	१५७.२९	१९२.४२	९३.५८	१०९.६७
१९	तामाको तार तथा स्क्र्याप्स	२०९.५२	८७.३७	९६.८८	१३८.७२	२०८.९१	१८७.८६	१२६.९६	११३.१५
२०	कच्चा रेशम	१२.५०	५.५९	५.०७	५.७३	१०.७६	२.५४	१.९२	०.५१
२१	अन्य	२०२८.९९	२५६५.२५	२५०९.८४	३८२८.९८	३४२०.४९	३४५९.८३	२०५५.७७	२४७३.२८
	जम्मा	५०७६.६९	५३४२.७९	५७५३.७६	६०७९.८१	६६६३.७२	७३९६.८४	४२५६.६२	५२१२.१५

* अपरिष्कृत ।

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ६.७ : परिवर्त्य विदेशी विनिमयको आय-व्यय

रु. करोडमा

विवरण	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	प्रथम छ. महिना	
																२०६३/६४	२०६४/६५*
आय	२७३२.३४	३६१६.०८	३९१०.३४	३७४५.९८	३८२८.०४	४४९८.३९	५७९३.९८	६४२५.००	८९८२.३२	७६१५.३४	९८६८.२५	१२०६४.३३	१२३२६.८४	१५७२९.७५	१७९९६.७६	८८७३.२८	१०१८९.८५
१. सेवा	४६३.२१	६४५.७६	९३४.३७	८५२.६४	८४५.९२	१०८१.७२	१५२२.५८	१५८३.६५	१८५२.०५	१४१२.२७	१७२६.४९	१९०४.७७	२०११.१८	२१७५.७०	२५३७.४८	११३९.०८	१४७८.१४
(क) गोरखा रेमिटेन्स	५४.९७	२२.३०	१८४.२९	७१.६०	९७.९९	१२८.५९	१६२.७०	१२८.८२	३५५.७५	४३३.४२	४२२.१४	४४६.५०	५०१.२८	५२३.११	५८५.६३	२९५.५८	३०३.१८
(ख) पर्यटकको खर्च	२६१.५१	४८१.९७	५८९.६२	६६०.५९	६५५.८८	७८५.०९	११५८.४२	११६९.१०	११९६.९२	७७९.८४	१०३६.९४	१२३३.७४	११८१.४८	११७१.०९	१२६४.५८	६१०.५७	९०२.८६
(ग) वैदेशिक लगानीमा व्याज	१४६.७३	१४१.४९	१६०.४६	१२०.४५	१३२.०५	१६८.०४	२०१.४६	२८५.७३	२९९.३८	१९९.०१	२६७.४१	२२४.५३	३२८.४२	४८१.५०	६८७.२७	२३२.९३	२७२.१०
२. वस्तुहरुको निर्यात	१०३८.९५	१६०३.३२	१५६२.४५	१४७१.९४	१५६०.३९	१६३५.५३	१८७६.६६	२३७२.४४	२९७८.९७	१८३१.१०	२२५७.८९	२२४८.९६	२०८५.१९	२१७३.८५	२२३६.६८	११६७.७४	१३८३.८३
३. कुटनीतिक नियोग	५८०.५३	४७०.७८	४६८.९७	२९८.९०	२३६.२९	४३७.४४	८३२.७३	६२४.७७	७२५.४४	९६६.३९	४६६.१९	४२४.१८	३५०.५२	५२८.१६	७७९.४०	४०२.०३	४३०.३४
४. वैदेशिक सहायता	५१८.८६	४४७.४६	४४१.९३	७९४.३४	८९२.१५	९८६.८४	८५१.८४	११०७.२४	२३४५.९०	१८९६.८३	१२९८.८२	१९८२.३०	२०३९.७५	१६७१.३५	१६६२.२३	९२४.७४	९७७.६३
५. विविध	१३०.७९	४४८.७६	५०२.६२	३२८.१६	२९३.२९	३५६.८६	७१०.१७	७३६.९०	१०७९.९६	१५०८.७५	४११८.८६	५५०४.१२	५८४०.२०	९१८०.६९	१०७८०.९७	५२३९.७०	५९१९.९०
व्यय	२१४९.६८	२९७८.९२	३५५१.०६	३३४६.३३	३४८२.१५	३९९१.२३	४५१६.४३	५३०६.६०	८२५६.०३	७११०.५८	८१४२.०१	९८६७.७१	१०८६५.५७	१३५१८.५०	१६५४७.१४	७८२६.८४	१००८७.१५
१. सेवा	६८६.९९	८२२.१२	१०८५.८२	११३३.६०	१०१८.८१	९८२.००	८३१.८६	१०६३.६५	१३८३.९५	१४६४.३४	१६७६.३६	१४८३.७५	१९७३.५१	२१७८.८९	२६०१.२६	१३०६.४५	१२३१.५६
(क) साँवा व्याज भुक्तानी	२५८.२४	३२६.३१	४९८.३७	३७७.२२	३८७.०६	४४९.६४	५२२.७८	५७७.६३	६४७.६३	६९१.५३	७३०.२४	६८४.७३	७३७.४७	७१२.४३	८४८.१३	४३२.९७	४०९.६६
(ख) अन्य	४२८.७५	४९५.८१	५८७.४५	७५६.३८	६३१.७५	५३२.३६	३०९.०८	४८६.०२	७३६.३२	७७२.८१	९४६.१२	७९९.०२	१२३६.०४	१४६६.४६	१७५३.१२	८७३.४९	८२१.९१
२. वस्तुहरुको आयात	११२५.५३	१८६३.८५	२१५२.७३	२१३६.१५	२४०९.९७	२९५९.००	३४१८.५९	४११५.२२	६६५६.९०	५२७९.१४	६४२९.६७	७१४९.४९	६३०८.६७	६७६८.४४	७४८८.१८	३७००.०६	४५८३.२६
३. कुटनीतिक नियोग	६.१०	२०.४३	२३.८५	४७.८४	२९.८१	३६.११	११२.८९	६०.४७	५०.७६	४६.३९	२१.१७	७१.६५	६२.१५	६४.९७	४०.३४	२३.५४	३३.०८
४. विविध	३३१.०६	२७२.५२	२८८.६६	२८.७४	२३.५६	१४.१२	१५३.०९	६७.२६	१६४.४२	३२०.७१	१४.८१	११६२.८२	२५२१.२४	४५०६.२०	६४१७.३६	२७९६.७९	४२३९.२४
वचत वा घाटा (-)	५८२.६६	६३७.१६	३५९.२८	३९९.६५	३४५.८९	५०७.१६	१२७७.५५	१११८.४०	७२६.२९	५०४.७६	१७२६.२४	२१९६.६२	१४६१.२७	२२११.२५	१४४९.६२	१०४६.४४	१०२.७०

* अपरिष्कृत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ६.८ : शोधनान्तर स्थिति

रु. करोडमा

विवरण	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	प्रथम बाठ सहिता	
								२०६३/६४*	२०६४/६५*
(क) चालू खाता	२०१४.८५	१८१६.११	११६१.४७	१४५९.८०	११५४.४६	१४२२.४५	३४९.६०	१०६६.८०	-२४३.४०
निर्यात, एफ.ओ.बी.	६९७८.८५	५७९८.३५	५०७६.०७	५५२२.८३	५९९५.६१	६१४८.२४	६२९०.०८	४१५३.४४	४०७६.४७
तेल	१३८३.७०	१०४५.२१	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
अन्य	५५९५.१५	४७५३.१४	५०७६.०७	५५२२.८३	५९९५.६१	६१४८.२४	६२९०.०८	४१५३.४४	४०७६.४७
आयात, एफ.ओ.बी.	-१२६२३.८०	-१११३४.२०	-१२१०४.३०	-१३२९०.९९	-१४५७१.८२	-१७५४.०८	-१८७४१.१३	-१११९६.९३	-१३९१५.८२
तेल	-२४९४.०७	-२२१३.६५	-१८८१.१६	-२०१६.७३	-२६६५.३६	-३३६५.७२	-३३६५.७२	-२१४५.३०	-२२५८.६५
अन्य	-१०१२९.७३	-८९२०.५५	-१०२२३.१४	-११२७४.२६	-११९०६.४६	-१३७८८.३६	-१५३९०.२६	-९०५१.६३	-११६५७.१७
व्यापार सन्तुलन	-५६४४.९५	-५३३५.८५	-७०२९.२३	-७७६८.१६	-८५७६.२१	-११००५.८४	-१२४५५.०५	-७०४३.४९	-९८३९.३५
खुद सेवा आय	९३०.२३	३९३.८४	७०४.९७	९०७.४९	-२०३.४२	-६८१.८३	-८३७.७३	-३६०.०८	-९७३.९१
सेवा आय	२९८२.१७	२३५०.८२	२६५१.८९	३४३१.५९	२६००.१९	२६४६.९७	३२०७.८९	२१५१.५०	२४८८.४०
यात्रा	११७१.७०	८६५१.४३	११७४.७७	१८१४.३८	९५४६.५८	९५४६.५८	१०१२.५३	६१७६.६४	१०८९.१०
अन्यत्र नपरेको सरकारी आय	७६१.४७	८८९.४५	६६७.४०	७५४.३९	६८०.४९	७४४.१५	१२३३.६४	८९२.३६	८०४.९२
अन्य	१०४९.०५	५९५.९४	८१४.७२	९०२.४६	८७३.३२	९४७.२४	९६१.७२	६४१.५०	५९४.३८
सेवा भुक्तानी	-२०५१.९४	-१९५६.९८	-१९४६.९२	-२५२४.१०	-२८०३.६१	-३३२८.८०	-४०४५.६२	-२५११.५८	-३४६२.३१
यातायात	-९३०.८७	-८८५.४४	-८६१.८४	-९३८.२१	-१०६०.२२	-१२५९.२३	-१४५५.७४	-८९५.०७	-१५२१.३६
भ्रमण	-५५२.०४	-५७३.११	-६७७.१५	-१००२.१५	-९६९.१९	-११९६.०८	-१५१८.५०	-१०८८.४०	-१३३२.४९
अन्य	-५६९.०३	-४९८.४३	-४६७.९३	-५८३.७४	-७७४.२०	-८७३.४९	-१०११.३८	-५४८.११	-६०८.४६
व्यापार तथा सेवा क्षेत्रको सन्तुलन	-४७१.७२	-४९४२.०१	-६३२४.२६	-६८६०.६७	-८७७९.६३	-११६८७.६७	-१३२९२.७८	-७४०३.५७	-१०८१३.२६
खुद आय	११७०.७७	-६०४.९९	-६७७.५७	-१६८.३९	१६३.६५	४९५.५५	७४३.१८	१३९.१४	३६९.९४
आय प्राप्ती	५४७.०५	४२९.७०	४४८.७०	३८४.१५	७७५.१६	११४३.२३	१४५०.०८	६८२.७८	६०२.७७
आय भुक्तानी	-३७६.९८	-४९०.१९	-५१६.२७	-५५२.५४	-६११.५१	-६४७.६८	-७०६.९०	-४८९.६४	-३५२.८३
व्यापार, सेवा तथा आय सन्तुलन	-४५४४.६५	-५००२.५०	-६३९१.८३	-७०२९.०६	-८६१४.९८	-१११९२.१२	-१२५४९.६०	-७२६४.४३	-१०४०३.३२
खुद ट्रान्सफर	६५५९.५०	६८१८.६१	७५५३.३०	८४८८.८६	९७७०.४४	१२६१४.५७	१२८९९.२०	८३३१.२३	१०२५९.९२
ट्रान्सफर आय	६७०२.७७	७०१५.७३	७७७६.५१	८९१६.१८	१०१३१.०१	१३०८६.१७	१३३१९.६८	८६३६.९८	१०४२२.५१
अनुदान	१२०४.६४	१२६५.०५	१३८४.२२	१९५५.७८	२१०७.१९	१८८५.११	१८२१.८२	१३४७.९६	९६१.०८
निजी क्षेत्रको विप्रेषण	४७२१.६१	४७५३.६३	५४२०.३३	५८५८.७६	६५५४.१२	९७६८.८५	१००१४.७८	६४३५.०७	८२४२.२५
पेसन्	६६०.९१	८२२.७३	७३२.७३	७९०.६२	१२५०.२२	१२००.७६	१२२३३.७०	७४४.६८	१००४.०२
अन्य	१४५.६१	१७०.०९	२३९.२३	३११.०२	२१९.४८	२३१.४८	१८९.६८	८९.२७	२१५.१६
ट्रान्सफर भुक्तानी	-१४३.२७	-१९७.१२	-२२३.२१	-४२७.३२	-३६०.५७	-४७१.६०	-४२०.४८	-३५१.७५	-१६२.५९
(ख) पूँजी खाता (पूँजी ट्रान्सफर)	६१७.३१	५६९.४०	५३९.३९	१४५.२२	१५७.३६	३१०.७०	४४४.९९	२४१.२८	७४६.२३
जम्मा (क + ख)	२६३२.१६	२३८५.५१	१७००.८६	१६०५.०२	१३११.८२	१७३३.१५	७९४.५९	१३०८.०८	५०२.८३
(ग) वित्तीय खाता (समूह ड बाहेक)	-२८५२.२२	-३७३३.३४	-१७९१.९०	-२१५४.०१	-२५५३.६९	-१३२.४५	-२३६.२१	-२५८.८५	५६२.६३
प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी आप्रवाह	-३.३०	-२८.२३	९६.१४	०.००	१३.६०	-४६.९७	३६.२३	०.००	-१३.३१
पोर्टफोलियो लगानी	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
अन्य लगानी सम्पत्ति	-३०१९.११	-३५१३.६९	-३४६२.९५	-३२५९.१२	-२१८६.३२	-१४००.८८	-१०६९.००	-८८८८.९७	-६७५.४२
व्यापारिक साख	११०.८२	-१२९.४५	-१८४.१०	-२२४.७६	-३२.३८	-१६२.८५	-५१२.७६	-३८८८.२२	-२२४.७९
अन्य	-३१२९.९३	-३३८४.२४	-३५६७.०५	-३०३४.३६	-२१५३.९४	-१२३७.९३	-५५६.२४	-५००.१५	-४५०.६३
अन्य लगानी दायित्व	१७०.१९	-१९१.४२	१६४६.९२	११०५.११	-३८०.९७	१३१५.४०	७९६.५६	६३०.१२	१२५१.३६
व्यापारिक साख	-९३१.९०	-५२७.९०	१६८९.९३	३६२.९८	-४४८.९०	९२३.२५	१७२.७८	२८९.३७	११६५.८२
ऋण	६६९.३४	२८९.९६	-५.२४	३३२.५२	७४.४४	५२.६९	१४५.५६	२८.२५	४१.६४
सरकार	६९७.६५	२९६.३५	-४३.२८	३४७.९१	१३०.०४	७०.३७	२१५.०७	८३.६७	४४.०३
ऋण प्राप्ती	११७१.५१	८०४.०३	५२३.६०	९२४.४७	७२५.३७	७६९.१०	९६८.९७	५१५.८२	४६१.६२
साँवा भुक्तानी	-४७३.८६	-५०७.६८	-५६६.८८	-५७६.५६	-५९५.३३	-५९६.७३	-७९६.७३	-४३२.१५	-४१७.५९
अन्य क्षेत्र	-२८.३१	-६.३९	३८.०४	-१५.३९	-५५.६०	-१७.६८	-६९.५०	-५५.४२	-२.३९
करेन्सी तथा डिपोजिट	४३२.७५	४६.५२	-३७.७७	४०९.६१	-६.५१	३३९.४६	४७८.२२	३१२.५०	४३.९०
राष्ट्र बैंक	१३.८४	-१९.७४	-२.३४	-७.७४	४.६२	-११.६५	०.२४	०.८९	-०.९१
वाणिज्य बैंक	४१८.९१	६६.२६	-३५.४३	४१७.३५	-११.१३	३५१.११	४७७.९८	३११.६१	४४.८१
अन्य दायित्व	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
जम्मा (क+ख+ग)	-२२०.०६	-१३४७.८३	-१९.०३	-५४८.९९	-१२४१.८७	१६००.७०	५५८.३८	१०४९.२३	१०६५.४६
(घ) विविध पूँजी तथा भुलचुक्	११७४.५५	१०६०.०६	४१७.६१	२५५९.१२	१८०९.५७	१२९८.५७	५१०.२७	४९१.७७	३०५.५७
जम्मा (क+ख+ग+घ)	९५४.८९	१७७७.७७	३९८.५८	२०१०.१३	५६७.७०	२८९९.२४	१०८८.६५	१५४१.०१	१०३७.०३
(ङ) रिजर्व तथा सम्बन्धित शिर्षक	-९५४.८९	२८७.७७	-३९८.५८	-२०१०.१३	-५६७.७०	-२८९९.२४	-१०८८.६५	-१५४१.००	-१३७१.०३
रिजर्व सम्पत्ति	-९२२.४१	३२०.३४	-३९८.५२	-२०६५.८०	-६४६.२२	-२८९९.२३	-१३४१.०२	-१६९६.६८	-१४७७.७९
नेपाल राष्ट्र बैंक	-७४४.५१	-१७१.७७	-७८०.९९	-१९५०.७८	-३२५.१३	-२१२९.७१	-१०९६.३२	-१५००.७३	-१२६६.२६
वाणिज्य बैंक	-१७७.९०	४९१.६१	४१२.४७	-११५.०२	-३२१.०९	-७६९.५२	-२४४.७०	-१९५.९५	-२११.५३
आई.एम.एफ. कर्जा उपयोग	-३२.४८	-३२.५७	-३०.०६	५५.६७	७८.५२	-०.०१	२७२.३७	१५५.६८	१०६.७६
खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा परिवर्तन (-वृद्धि)	-४२२.१४	३३४.२६	-४३६.३५	-१६००.५२	-४७४.२१	-२४५९.७८	-४९०.४३	-१२२८.४०	-१३२७.१३

* अपरिष्कृत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ६.९ : बैंकहरुसंग रहेको सुन र विदेशी मुद्राको सञ्चिति

रु. करोडमा

मसान्त	नेपाल राष्ट्र बैंक							वाणिज्य बैंक			कुल जम्मा (१+८)
	जम्मा (२+३+४+५)	सुन	आई.एम.एफ गोल्ड ट्रान्चे	स्पेशल ड्रइङ्ग राइटस्	विदेशी विनिमय (६+७)	परिवर्त्य मुद्रा	अपरिवर्त्य मुद्रा	विदेशी विनिमय (९+१०)	परिवर्त्य मुद्रा	अपरिवर्त्य मुद्रा	
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
२०४६ आषाढ	६८३.७१	१७.६७	२०.०२	०.३३	६४५.६९	६२०.७४	२४.९५	१८५.३९	१३२.९५	५२.४४	८६९.१०
२०४७ आषाढ	८९७.९४	१८.७७	२२.५४	१.१५	८५५.४८	७१२.७३	१४२.७५	३०३.५०	२३४.४४	६९.०६	१२०१.४४
२०४८ आषाढ	१५३९.००	२७.५५	३२.१५	१.६४	१४७७.६६	१३३२.९०	१४४.७६	३८८.००	३०७.५४	८०.४६	१९२७.००
२०४९ आषाढ	२०१८.२२	२७.४८	३५.२५	०.३६	१९५५.१३	१९१२.६६	४२.५७	४७०.०१	४०२.०२	६७.९९	२४८८.२३
२०५० आषाढ	२८६४.७९	३१.६१	३८.८५	१.००	२७९३.३३	२५९२.६५	२००.६८	५५७.७१	४८४.०७	७३.६४	३४२२.५०
२०५१ आषाढ	३५२६.१३	३१.६८	४१.४३	०.१५	३४५२.८७	३१५८.४२	२९४.४५	७४८.७०	६५५.२८	९३.४२	४२७४.८३
२०५२ आषाढ	३५४२.३०	३२.४४	४५.०१	०.३७	३४६४.४८	२८३६.५४	६२७.९४	८४४.०१	७७७.१३	६६.८८	४३८६.३१
२०५३ आषाढ	३४२३.१२	३६.२९	४५.९६	०.९६	३३३९.९१	२७४३.२४	५९६.६७	११०३.९१	१०५०.२१	५३.७०	४५२७.०३
२०५४ आषाढ	३६९०.९८	३६.६१	४५.१४	०.७६	३६०८.४७	२६९७.३४	९११.१३	१२४५.६७	११५२.८९	९२.७८	४९३६.६५
२०५५ आषाढ	४८३९.३१	४३.६१	५१.४५	०.५७	४७४३.६८	३६०१.६३	११४२.०५	१७७२.०९	१६६२.१६	१०९.९३	६६११.४०
२०५६ आषाढ	५४१३.८६	४३.९७	५१.७०	०.३६	५३१७.८३	४८२९.०३	४८८.८०	२३४७.२५	२०६९.७०	२७७.५५	७७६१.११
२०५७ आषाढ	६६६४.७८	४५.४२	५३.२४	१.११	६५६५.०१	५४३६.४९	११२८.५२	२८२०.८०	२५९५.६०	२२५.२०	९४८५.५८
२०५८ आषाढ	७६१४.३६	४८.१६	५३.३५	०.३१	७५१२.५४	५२९७.२४	२२१५.३०	३००४.७१	२७१९.४९	२८५.२२	१०६१९.०७
२०५९ आषाढ	८१७९.४६	५०.३२	५९.११	०.०८	८०६९.९५	५६६९.९५	२४००.००	२५२०.१७	२३६०.९७	१५९.२०	१०६९९.६३
२०६० आषाढ	८८०४.३०	४८.२२	५९.२७	०.२०	८६९६.६१	७६७५.२०	१०२१.४१	२१२६.३३	२०२४.९२	१०१.४१	१०९३०.६३
२०६१ आषाढ	१०९०७.६८	४७.८३	६२.७६	५.५०	१०७९१.५९	९६२३.५९	११६८.००	२२२८.९२	२०७३.४८	१५५.४४	१३१३६.६०
२०६२ आषाढ	१०५४४.४२	३८.३४	०.००	६३.७१	१०४४२.३७	१००८२.३६	३६०.०१	२५४७.२७	२३१५.४९	२३१.७८	१३०९१.६९
२०६३ आषाढ	१३३०३.६३	४०.५०	०.००	६६.३७	१३१९६.७६	१२४१४.७२	७८२.०४	३३०६.५४	३१७९.०७	१२७.४७	१६६१०.१७
२०६४ आषाढ	१३०२१.३९	०.००	०.००	५८.७५	१२९६२.६४	१२३७५.५३	५८७.११	३५४९.९६	३१६८.१०	३८१.८६	१६५७१.३५
२०६४ फागुन*	१४४९०.०७	०.००	०.००	६०.६४	१४४२९.४३	१३६२९.९५	७९९.४८	३७६८.७६	३४७६.२८	२९२.४८	१८२५८.८३

* अपरिष्कृत

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

तालिका ८.१ : प्रमुख खाद्यान्न बालीहरु लगाइएको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व

क्षेत्रफल: हजार हेक्टरमा

उत्पादन: हजार मे.टनमा

उत्पादकत्व: मे.टन प्रति हेक्टरमा

खाद्यान्न बालीहरु		आर्थिक वर्ष												
		२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६४/६५**
धान	क्षेत्रफल	१४९७	१५०५	१५०६	१५१४	१५५१	१५६०	१५१७	१५४५	१५५९	१५४२	१५४९	१४४०	१५४९
	उत्पादन	३५७९	३६९९	३६४१	३७१०	४०३०	४२१६	४१६५	४१३२	४४५६	४२९०	४२०९	३६८१	४२९९
	उत्पादकत्व	२.३९	२.४६	२.४२	२.४५	२.५९	२.७०	२.७३	२.६७	२.८६	२.७८	२.७२	२.५६	२.७७
मकै	क्षेत्रफल	७९२	७९३	७९९	८०२	८१९	८२५	८२६	८३६	८३४	८५०	८५१	८७०	८७०
	उत्पादन	१३३१	१३१२	१३६७	१३४६	१४४५	१४८४	१५११	१५६९	१५९०	१७१६	१७३४	१८२०	१८७९
	उत्पादकत्व	१.६८	१.६५	१.७१	१.६८	१.७६	१.८०	१.८३	१.८८	१.९१	२.०२	२.०४	२.०९	२.१६
गहुँ	क्षेत्रफल	६५४	६६५	६४७	६४१	६६०	६४१	६६७	६६९	६६५	६७५	६७२	७०३	७०६
	उत्पादन	१०१३	१०५६	१००१	१०८६	११८४	११५८	१२५८	१३४४	१३८७	१४४२	१३९४	१५१५	१५७२
	उत्पादकत्व	१.५५	१.५९	१.५५	१.६९	१.७९	१.८१	१.८९	२.०१	२.०९	२.१३	२.०७	२.१६	२.२२
जौ	क्षेत्रफल	३९	३९	३७	३२	२८	२८	२८	२८	२७	२६	२६	२७	२६
	उत्पादन	४१	३९	३७	३२	३१	३१	३१	३२	३०	२९	२८	२८	२८
	उत्पादकत्व	०.९५	१.००	१.००	१.००	१.१०	१.०८	१.११	१.१५	१.०९	१.१०	१.०६	१.०६	१.०७
कोदो	क्षेत्रफल	२६०	२६०	२६२	२६४	२६३	२६०	२५८	२५९	२५९	२५९	२६२	२६५	२६५
	उत्पादन	२८२	२८९	२८५	२९१	२९५	२८३	२८३	२८३	२८३	२९०	२९१	२८५	२९१
	उत्पादकत्व	१.०९	१.११	१.०९	१.१०	१.१२	१.०९	१.०९	१.०९	१.०९	१.१२	१.११	१.०७	१.०९
जम्मा क्षेत्रफल		३२४२	३२६२	३२५१	३२५३	३३२१	३३१४	३२९६	३३३७	३३४४	३३५२	३३६०	३३०५	३४१६
जम्मा उत्पादन		६२४६	६३९५	६३३१	६४६५	६९८५	७१७२	७२४८	७३६०	७७४६	७७६७	७६५६	७३२९	८०६९

* संशोधित अनुमान

** प्रारम्भिक अनुमान

स्रोत : कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

तालिका ८.२ : प्रमुख नगदेबालीहरु लगाइएको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व

क्षेत्रफल : हजार हेक्टरमा

उत्पादन : हजार मे. टनमा

उत्पादकत्व : मे. टन प्रति हेक्टरमा

नगदे बालीहरु		आर्थिक वर्ष												
		२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६४/६५**
उखु	क्षेत्रफल	४५	४६	४९	५४	५८	५९	५९	६०	५९	५९	६२	६४	६३
	उत्पादन	१५६९	१६२२	१७१८	१९७२	२१०३	२२१२	२२४८	२३४३	२३०५	२३७६	२४६३	२६००	२४८५
	उत्पादकत्व	३५.००	३५.३०	३५.१३	३६.५८	३६.१८	३७.२२	३७.८०	३८.७८	३८.८०	४०.२१	३९.६८	४०.६१	३९.४७
तेलहन	क्षेत्रफल	१८५	१८४	१७९	१९०	१९०	१८९	१८८	१८७	१८७	१८८	१८८	१८४	१८०
	उत्पादन	११६	११९	१०९	१२०	१२३	१३२	१३५	१२५	१३३	१४२	१३९	१३६	१३४
	उत्पादकत्व	०.६३	०.६५	०.६१	०.६३	०.६५	०.७०	०.७२	०.७०	०.७१	०.७६	०.७४	०.७४	०.७४
सुर्ती	क्षेत्रफल	६	६.००	६.०	४.४	४.३	४.२	३.८	३.६	३.४	३.००	२.७३	२.७३	२.६९
	उत्पादन	६	५.०	४.६	३.९	३.८	३.९	३.८	३.४	३.३	३.००	२.७२	२.६५	२.६१
	उत्पादकत्व	०.९०	०.८३	०.८०	०.८८	०.८९	०.९४	०.९९	०.९६	०.९७	१.००	१.००	०.९७	०.९७
आलु	क्षेत्रफल	१०६	११०	११२	११८	१२३	१२९	१३५	१४०	१४३	१४७	१५१	१५४	१५७
	उत्पादन	८९८	९६१	९३५	१०९१	११८३	१३१४	१४७३	१५३१	१६४३	१७३९	१९७५	१९४३	२०५५
	उत्पादकत्व	८.४८	८.७४	८.३९	९.२४	९.६४	१०.१८	१०.९०	१०.९२	११.४९	११.८५	१३.०९	१२.६६	१३.११
जुट	क्षेत्रफल	११	११	१२	११.६	१४.७	११.३	११.६	११.८	११.८	१२.२०	११.९७	११.७२	११.५९
	उत्पादन	१५	१४	१५	१५.१	१५.२	१६.४	१७.०	१७.१	१६.९	१७.७०	१७.१०	१६.८१	१६.९८
	उत्पादकत्व	१.३४	१.२७	१.२६	१.३३	१.०४	१.४५	१.४५	१.४४	१.४३	१.४५	१.४३	१.४३	१.४६
जम्मा क्षेत्रफल		३५३	३५७	३५८	३७८	३९०	३९२.५	३९७.४	४०२.४	४०४.२	४०९.२	४१५.७०	४१६.५	४१४.३
जम्मा उत्पादन		२६०४	२७२१	२७८१.६	३२०२	३४२८	३६७८.३	३८७६.८	४०१९.५	४१०१.२	४२७७.७	४५९६.८२	४६९८.४६	४६९३.५९

* संगोपित अनुमान

** प्रारम्भिक अनुमान

स्रोत : कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

तालिका ८.३ : अन्य बालीहरुको उत्पादन स्थिति

हजार मे. टनमा

अन्य बालीहरु	आर्थिक वर्ष															
	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६४/६५**
दलहन	१९१.१४	२०४.६९	२०१.७८	२१४.८५	२२३.००	२१५.७०	२२८.८४	२३७.३२	२४३.२४	२५०.४०	२५६.९०	२६५.३०	२७१.३०	२६७.४५	२७४.३७	२६९.७७
फलफूल	५१९.५०	५३५.००	५६५.००	३६७.४९	४२८.२३	४२५.६०	४५६.००	४४७.३३	४८७.३३	४७३.६२	५१८.८६	५११.४०	५४८.००	५३५.४५	५७५.०९	६०६.३४
तरकारी	११९७.००	११९७.००	१२५६.८५	१३२७.२९	१३५०.००	१४१२.२०	१३४२.५७	१४८९.६६	१६५२.९८	१७३८.०९	१७९९.९७	१८९०.१०	२०८१.७९	२१९०.१०	२२९८.६८	२५५३.००
जम्मा उत्पादन	१९०७.६४	१९३६.६९	२०२३.६३	१९०९.६३	२००१.२३	२०५३.५०	२०२७.४१	२१७४.३१	२३८३.५५	२४६२.११	२५७५.७३	२६६६.८०	२९०१.०९	२९९३.००	३१४८.१४	३४२९.११

* संशोधित अनुमान

** प्रारम्भिक अनुमान

स्रोत : कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

तालिका ८.४ : पशुजन्य उत्पादन स्थिति

हजार मे, टनमा

विवरण	आर्थिक वर्ष															
	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६४/६५**
मासु	१४९.८९	१५३.५२	१५९.२४	१६१.५२	१७४.२७	१८०.६७	१८५.०३	१८९.१६	१९४.२६	१९८.६४	२०३.८९	२०८.४१	२१४.८०	२१९.२०	२२७.११	२३३.९०
दूध र दुग्ध पदार्थ	८७६.५९	८८५.३६	९०३.६४	९६१.५६	१०१२.१६	१०४८.०४	१०७२.९४	१०९७.०२	११२४.१३	११५८.७९	११९५.९३	१२३१.८५	१२७४.२०	१३१२.१४	१३५१.३९	१३८८.७३
फुल (दश लाख गोटेामा)	३७०.९३	३७५.१०	४१२.११	३९६.४०	४२१.५०	४४०.९०	४६०.६२	४८०.८०	५०७.३२	५३८.४२	५५७.३६	५७५.५६	५९०.१३	६००.८०	६१४.८५	६३१.२५
माछा	१५.१९	१५.५२	१७.५८	२१.८८	२३.२०	२४.८६	२५.७५	३१.७२	३३.२७	३५.००	३६.५७	३९.९५	४२.४६	४५.४२	४६.७८	५०.१०

* संशोधित अनुमान

** प्रारम्भिक अनुमान

स्रोत: कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

तालिका ८.५ : कृषिजन्य वस्तुहरुको परिमाणात्मक सूचकाङ्क
(आधार वर्ष २०५७/५८ = १००)

कृषिजन्य वस्तुहरु	भार (प्रतिशत)	आर्थिक वर्ष							
		२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६४/६५**
१. खाद्यान्न तथा अन्य बालीहरु	४९.४१	१००.००	१०२.३२	१०४.३३	१०७.८८	१०९.५४	१११.०८	१०८.१३	११५.९९
क) धान	२०.७५	१००.००	९८.७७	९८.०१	१०५.६७	१०१.७४	९९.८३	८७.३०	१०१.९६
ख) मकै	६.८८	१००.००	१०१.८०	१०५.७३	१०७.१४	११५.६३	११६.८७	१२२.६३	१२६.५८
ग) गहुँ	७.१४	१००.००	१०८.६५	११६.०९	११९.८१	१२४.५८	१२०.४०	१३०.८६	१३५.७७
घ) कोदो	१.३७	१००.००	९९.९०	१००.००	१००.१९	१०२.४७	१०२.८६	१००.६९	१०२.९२
ङ) जौ	०.२२	१००.००	१००.९९	१०४.०१	९२.३३	९६.२४	९१.१४	९२.८०	९२.११
च) आलू	४.६७	१००.००	११२.११	११६.५६	१२५.०९	१३२.३६	१५०.३२	१४७.९२	१५६.४१
छ) उखु	१.२४	१००.००	१०१.६४	१०५.९४	१०४.२३	१०७.४३	१११.३४	११७.५४	११२.३७
ज) जुट	०.१७	१००.००	९७.६१	१०३.९२	१०३.०४	९८.८७	१०४.३२	९३.७४	९६.२७
झ) सुती	०.०६	१००.००	९४.७१	८७.०९	८३.३१	७५.९१	६८.४१	६६.६५	६५.७९
ञ) भटमास	०.१९	१००.००	१०३.१६	१०६.९३	११०.८४	११३.४५	१११.८४	११९.९८	११७.९७
ट) दलहन	४.४२	१००.००	१००.९९	१०४.०१	९२.३३	९६.२४	१०९.३४	११२.१८	११०.२९
ठ) अन्य	२.२९	१००.००	१०१.४२	९८.५६	९६.६४	१०२.१९	९८.६८	९५.९७	९३.५९
२. तरकारी, बागवानी र नर्सरी आदि	९.७१	१००.००	१०५.१४	१०८.८९	११४.३४	१२४.९३	१३२.४८	१४०.८९	१५४.४१
क) तरकारी	९.७०	१००.००	१०५.१५	१०८.८९	११४.३४	१२४.९३	१३२.४९	१४०.८९	१५४.४४
ख) अन्य	०.०१	१००.००	९८.१३	१०५.६९	११३.७१	१२३.४०	१२०.२६	११८.०१	११५.८१
३. फलफूल आदि	७.०४	१००.००	९९.०३	१२०.३७	१२३.७३	१३१.८७	१३०.७८	१३८.४२	१४५.८९
क) सुन्तला	०.९७	१००.००	१०७.८२	११४.५७	१२१.७९	१३०.३३	१२७.२०	१४६.१०	१५७.६३
ख) आँप	१.५६	१००.००	७८.१७	१०६.३८	८६.४५	११०.३७	१०७.७२	११३.५१	११०.७९
ग) केरा	०.४०	१००.००	१००.५८	१०२.१५	१०४.०२	१०५.४६	१०२.९२	१०८.८६	११७.४५
घ) स्याउ	०.४२	१००.००	१०१.५८	१०३.९२	१०७.०२	११०.००	१०७.३६	१०८.६२	११७.१९
ङ) अमिलो जातका फलफूल	१.७९	१००.००	१०७.०९	१५९.२०	१८०.४२	१८३.१७	१८६.११	१९३.३५	२११.८५
च) चिया	०.०५	१००.००	११३.२६	१२३.५०	१७५.५२	१८९.९१	२०८.९०	२२५.९७	२४३.४५
छ) कफी	०.००४	१००.००	१५६.१८	२११.२४	२४४.९४	२८०.६६	३३७.०८	४०२.२५	५६१.८०
ज) अन्य	१.८५	१००.००	१०२.७७	१०५.०४	१०७.६८	१०९.९०	१०७.२६	११२.३६	११४.५६
४. पशुजन्य उत्पादन	२३.२५	१००.००	१०२.५२	१०५.८३	१०९.४१	१११.७५	११४.५५	११८.१३	१२१.१८
क) रांगा तथा भैसी	४.४२	१००.००	१०२.१२	१०४.७६	१०७.०१	१११.३०	११३.७७	११७.७७	१२१.५०
ख) खसी तथा बोका	३.२४	१००.००	१०१.९२	१०४.५१	१०६.६३	१०९.४०	११२.१४	११७.३७	१२०.४२
ग) दुध	१२.३६	१००.००	१०३.०७	१०६.३६	१०९.५१	११३.२७	११६.५८	११९.९६	१२३.१८
घ) अन्य	३.२३	१००.००	१०१.५४	१०६.५७	११५.११	१०८.९०	११०.२७	११२.४०	११३.८३
५. अन्य पशुजन्य उत्पादन	२.४३	१००.००	१०६.९६	१०७.६४	१०८.६५	११०.५१	१११.०३	११९.६९	१२३.३९
क) सुँगुर तथा बंगुर	०.५०	१००.००	१०२.३३	१०२.५४	१००.९८	१०३.१८	१०३.५०	१०५.२४	१०७.७८
ख) कुखुराको मासु	०.६७	१००.००	१०६.३०	११०.९३	११८.८८	११५.८९	११६.९०	१२०.७७	१२४.४७
ग) फुल	०.८१	१००.००	१०६.१३	१०९.८६	११३.४५	११६.३२	११८.४३	१२१.१९	१२४.४३
घ) हाड र छाला	०.३५	१००.००	११८.५८	१०६.३५	९५.७१	१०३.६७	९९.८२	१४४.०१	१५१.५७
ङ) अन्य	०.१०	१००.००	१०१.३७	९८.०६	८५.३८	८८.७८	८९.३१	८९.४८	८९.४८
६. बनजन्य उत्पादन	८.०७	१००.००	१०१.९४	१०३.८६	१०४.८८	१०५.०९	१०२.४७	१०४.२४	१०४.४५
क) काठ	१.०९	१००.००	१०५.७६	११०.४३	१०६.७३	१०४.२२	१०२.७७	१०५.५२	१०७.८०
ख) दाउरा	४.९४	१००.००	१०१.८४	१०३.८९	१०६.१५	१०५.४१	१००.८६	१००.६४	९९.४३
ग) औषधि/जडिवुटी उत्पादन	०.०२	१००.००	१०३.४०	१०६.९७	११०.१५	११४.९६	११२.२३	११४.२६	११२.५३
घ) अन्य	२.०३	१००.००	१००.११	१००.२६	१००.७३	१०४.७०	१०६.१४	११२.२२	११४.७७
जम्मा सुचकांक	१००.००	१००.००	१०२.४०	१०६.२१	१०९.६६	११२.६९	११४.६४	११५.७२	१२२.२६

* संशोधित अनुमान

** प्रारम्भिक संशोधित अनुमान

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका ८.६ : रासायनिक मल, उन्नत बीउ र कीटनाशक औषधिको प्रयोग

मेट्रिक टनमा

विवरण	आर्थिक वर्ष																	
	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	प्रथम आठ महिना	
																	२०६३/६४	२०६४/६५*
१. रासायनिक मल (न्यूट्रिएन्टमा)	८४३९१	८३३३१	७३८१२	९०२६३	७०१५४	६४१५०	४७०१०	४५६६९	३७२५०	२३६२३	१९७१३	३८९५०	११७११	१८४५८	८१३६	२५१६९	१८१४९	५७७८
क. नाइट्रोजन	५९९५६	६०४४७	५५३८५	६४३८५	४६४४८	४३२३१	३२६२९	३२३१४	२५०३४	१६३९७	१०६१०	२१८३८	५४६५	८११८	२८५६	१४९८५	१३४९१	१६२५
ख. फोस्फोरस	२२८३३	२१५९५	१७४४९	२४३००	२१३०६	१९२८४	१३१२४	१२०९७	१२०३१	७१९१	८५६२	१५३३२	५२३३	८९४१	४९९४	१०१८४	४६५८	४१५३
ग. पोटास	१६०२	१२८९	१२७८	१५७८	२४००	१६३५	१२५७	१२५८	१८५	३५	५४१	१७८०	१०१३	१३९९	२८६	०	०	०
२. उन्नत बीउ	२१५३	१८६२	३५७६	३६८४	३३४३	३९२६	२२२९	१७९४	२५८५	१८९४	२६५४	२०५३	२१९०	२७४८.५४	३५१४.००	३१५६	२५४९	३०६६
क. धान	१७७	२११	२४२	३२४	२५०	३७२	१७८	३०८	३२६	२३१	८९	३५३	५०४	५१०	६४४	६६१	९२	१९६
ख. मकै	६६	७७	१०५	८१	१४४	१२४	११६	४३	२५	७	४१	२०	२०	२	११	१९	६	०
ग. गहुँ	१९१०	१५७४	३२२९	३२७९	२९४९	३४३०	१९३५	१४४३	२२३४	१६५६	२५२४	१६८०	१६६६	२२३७	२८५९	२४७६	२४५१	२८७०
३. कीटनाशक औषधि																		
क. धुलो (मे. टनमा)**	३९१	४२२	३०३	१४७	८३	३४	३९	७										
ख. भोल (लिट्रमा)	३२३६	२५१३	१६८८	७४४	४७०	४४५	२३५	५५										

* अनुमानित

** कृषि चून समेत

स्रोत : कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेड र राष्ट्रिय बीउ-बीजन कम्पनी लिमिटेड

तालिका ८.७ : थप सिंचाइ सुविधा विस्तार

विवरण	आर्थिक वर्ष										हेक्टरमा					
	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९*	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५**
१. भौगोलिक क्षेत्र	३०४०५	३३५४२	२५३७२	४८५३०	३२०१८	२१४४७	४९०१५	३५७०२	२९६६१	१७५८७	११८२३	१२७५३	११३२५.५	१८४०२.०	२६९६७.५	३८२६.०
क. पहाड	८६०१	५०७८	४२१५	१०६०३	९२०९	८३७८	१०८१५	७८९९	७२६६	६२९६	४२५१	१३०३	१९५	१६२०	२८७८	१०५०
ख. तराई	२१८०४	१६५७६	२११५७	३६०८४	२१७१७	१३०६९	३८२००	२६९६०	२२३९५	११२९१	७५७२	११४५०	१११२८.५	१६७८२	२३९३१.५	२७७६
ग. नछुट्याइएको	२९५१८ *	११८८८		१८४३	१०९२			८४३					२		१५८	
२. किसिम	३०४०५	३३५४२	२५३७२	४८५३०	३२०२८	२१४४७	४९०१५	३५७०२	२९६६१	१७५८७	११८२३	१२७५३	११३२५.५	१८४०२.०	२६९६७.५	३८२६.०
क. नहर	२९५०८	७८५०	७३०४	३३८९८	२३६३६	१९०२७	२७५२८	२६५०९	२६०९१	१४८८२	७३०८.२	६८४६.५	२५६०	७७६४	५४६०	१५५०
ख. भूमिगत	८९७	१८५९४	१८०६८	१२२३१	६८७८	२४२०	२१४८७	९०३०	३५७०	२७०५	४५०६	५९०५	८७६३.५	१०६३८	२१०२४	२२२०
ग. नछुट्याइएको	२९५१८ *	७०९८		२४०१	१५१४			१६३			८.८	१.५	२		४८३.५	५६

* कृषि विकास बैकतर्फको अपरिष्कृत

** प्रथम आठ महिना

+ सिंचाइ विभागको मात्र समावेश गरिएको

स्रोत : सिंचाइ विभाग र कृषि विकास बैक

तालिका ८.८ : कृषि ऋण लगानी तथा असुली

रु. करोडमा

क्र.सं.	विवरण																
		२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	प्रथम आठ महिना	
																२०६३/६४	२०६४/६५*
१	ऋण लगानी	२८८.७९	३४३.३७	३८९.६८	४०२.३४	४४३.०१	५५६.२४	७०८.४७	८०८.९८	८८८.८९	१०११.५२	१०१४.८९	११८१.७०	१२८५.५६	१४६५.०२	८९०.२५	१०३८.८३
क	खाद्यान्न तथा नगदेवाली उत्पादन	८१.१५	८९.४८	१०१.५६	९९.३६	११७.००	१४६.५९	१७५.६३	१९१.३२	१८९.१९	२१२.१५	१८२.०१	१९५.६१	१७९.९५	३६३.०३	१४२.०३	१७०.२५
ख	कृषि यन्त्रीकरण तथा सिंचाइ	५५.७०	६७.८४	६६.१५	६०.९१	५८.०४	८२.३०	१०२.७७	१०८.४०	९५.८७	८०.६६	५९.१७	५४.२६	३९.५८	२८.९८	२४.६४	३०.२३
ग	कृषि व्यवसाय	६९.९५	६९.४५	७६.८५	७९.५४	८६.६६	१०२.९३	१२२.१७	१३४.९८	१५७.०१	१६३.४०	१५९.९५	१८४.२८	१८७.२७	१६५.८९	१४६.५७	१७८.२६
घ	कृषि उद्योग, बेचबिखन, गोदाम निर्माण	७२.५९	९७.२३	१२२.४०	१३८.७८	१५५.९१	१९६.९९	२७७.२५	३४४.८८	४१५.०१	४८६.८१	४९५.५८	५६०.५३	६५९.०४	६५४.३४	४४०.२३	५२८.१४
ड.	फलफूल खेती	३.५३	३.६४	३.७१	३.३५	३.६०	३.०१	६.१५	३.६८	३.८२	४.८२	३.१५	३.८७	३.१९	५.६४	१.९९	२.३५
च	चिया, कफी खेती	३.७३	५.०७	४.३५	४.३७	४.१८	८.३६	१३.८०	१४.१९	९.७५	५.२१	४.०९	३.६५	२.३६	३.८९	१.४७	१.९०
छ	आवास तथा जग्गा विकास ऋण	२.१४	१०.६६	१४.६६	१६.०३	१७.६२	१६.०६	१०.७०	११.५३	१८.२४	५.८४	११०.९४	१७९.५०	२१४.१७	२४३.२५	१३३.३२	१२७.७०
२	ऋण असुली	१८३.२८	२१६.५०	२७८.८१	२८७.३०	३५०.३८	४२३.३९	५२७.४८	६१९.८१	६९९.७५	८१७.३३	९०५.०३	१०३३.०९	११८४.१६	१३७८.८९	७८८.६७	११६७.९४
क	खाद्यान्न तथा नगदेवाली उत्पादन	५६.६०	६६.२०	८०.४५	८१.८३	९३.४०	११३.२१	१४२.३७	१५९.४७	१६२.७	१८१.९७	१६९.६५	१८६.५७	१८१.०५	१४१.५६	१३१.५२	२९२.४९
ख	कृषि औजार तथा सिंचाइ	३३.९४	४०.०८	४४.०७	४०.७९	५१.८३	५४.७७	६९.९३	७३.६०	८०.२०	८४.६७	६८.२१	६७.४४	५८.५१	४८.५६	३५.९४	४४.४४
ग	कृषि व्यवसाय	४३.१०	४०.०४	५२.५७	५३.६३	६७.१७	८२.९२	९६.८०	१०२.४८	११५.९१	१३६.७९	१४२.९१	१६७.९८	१७७.९८	२२१.२५	१२९.३३	१५१.३०
घ	कृषि उद्योग, बेचबिखन, गोदाम निर्माण	४३.८८	५६.४५	८६.८४	९५.७५	११८.६३	१५१.७७	१९८.६८	२५५.६३	३२२.९८	३७८.७२	४३६.६	४८५.७५	५८६.६४	७८९.२३	३८१.३३	४५०.२८
ड.	फलफूल खेती	२.६१	२.६०	३.१२	३.५७	३.५१	३.३९	४.८०	३.९१	४.००	४.९५	३.९०	५.००	५.१९	६.१९	३.१९	४.७०
च	चिया, कफी खेती	२.४९	१.४२	०.८०	०.८०	०.६३	०.९१	३.०३	१४.२२	१.५९	२.५९	१.४६	२.५९	२.७८	२.१५	१.७१	१.९५
छ	आवास तथा जग्गा विकास ऋण	०.६६	९.७१	१०.९६	१०.९३	१५.२१	१६.४२	११.८७	१०.५०	१२.३७	२७.६४	८२.३०	११७.७६	१७२.०१	१६९.९५	१०५.६५	२२२.७८
३	ऋण बक्यौता	५३१.१८	६५८.०५	७६८.९२	८८३.९६	९९४.५९	११०९.४४	१२९०.४२	१४७८.२४	१६६७.३८	१८६१.५७	१९७१.४३	२११७.३०	२२१८.७०	२४१९.४८	२३२०.२८	२३९५.२३

* अनुमानित

स्रोत : कृषि विकास बैक

तालिका ८.९ : रासायनिक मलको मूल्य

रु. प्रति मेट्रिक टन

विवरण	आर्थिक वर्ष																
	२०४८/४९	२०४९/११/३	२०५०/१२/३१	२०५१/१२/३०	२०५२/१२/३१	२०५३/१२/३१	२०५४/१२/३१	२०५५/१२/३१	२०५६/११/३०	२०५७/११/३०	२०५८/११/२९	२०५९/११/३०	२०६०/११/३०	२०६१/११/३०	२०६२/११/३०	२०६३/११/३०	२०६४/११/३०*
रासायनिक																	
क) सल्फेट	४२००.०	६९००.०	६९००.०	६९००.०	६९००.०	६९००.०		६९००.०	१०३००.०	१०३००.०	१०३००.०						
ख) युरिया	५१४०.०	५६००.०	५६००.०	५६००.०	६७२०.०	६७२०.०	७४००.०	७४००.०	८०००.०	१३९८०.०	१३५००.०	१४२००.०	१५५६०.०	१६०००.०	१६०००.०	१४२००.०	२४०००.०
ग) कम्प्लेक्स	५६८०.०	१००००.०	१००००.०	१००००.०	१००००.०	१००००.०		१००००.०								१९२२०.०	१९२२०.०
घ) कम्पाउण्ड	३९९०.०																
ङ) डि.ए.पि.	७५२०.०	१२५००.०	१२५००.०	१२५००.०	१६८८०.०	१६८८०.०	१८५७०.०	१८५७०.०	२०४००.०	१९५००.०	१९०००.०	१९५००.०	२०८६०.०	२४०००.०	२४०००.०	२५०००.०	२५०००.०
च) पोटास	२९००.०	८५००.०	८५००.०	८५००.०	८५००.०	८५००.०	९३५०.०	९३५०.०	१३९००.०	१३९०७.०	१३६००.०	१३६००.०	१४३३०.०	१३६००.०	१३६००.०	०.०	०.०
छ) टी.एस.पि.	४६४०.०	८०००.०	८०००.०	८०००.०	८०००.०	८०००.०		८०००.०							०.०	०.०	०.०

* औसत मूल्य

स्रोत : कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेड

तालिका ८.१० : समूहगत औद्योगिक उत्पादन

क्रमांक	संकेत	प्रमुख औद्योगिक समूह	इकाई	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*
१.	३११-३१२	खाद्य समूह				
	४२.३०	१. चाउचाउ	मेट्रिक टन	३२३३४	३५५६७	३६९९०
	४८.४२	२. बिस्कुट	मेट्रिक टन			
	५४.५०	३. सर्वत (स्क्वायस)	हजार लिटर	३०३५०	३१८६७	३३१४२
	६१.२०	४. चिनी	मेट्रिक टन	९८४६१	१०३३८४	१०७५१९
	७४.११	५. चिया	मेट्रिक टन	११५८९	१२१६८	१२६५५
	८१.९८	६. पशुदाना	मेट्रिक टन			
	९१.४०	७. वनस्पति घ्यू	मेट्रिक टन	१७९२३९	१८८२००	१९५७२८
२.	३१३	पेय समूह				
	१११.०२	१. हल्का पेय पदार्थ	हजार लिटर			
	११२.३०	२. वियर	हजार लिटर			
	११२.४०	३. मदिरा	हजार लिटर	९०३९	९४९०	९८७०
३.	३१४	सुतीजन्य वस्तु				
	१२२.२०	१. चुरोट	दशलाख खिल्ली	९४९३	९९६७	१०३६६
	१२२.३०	२. बिडी	दशलाख खिल्ली			
४.	३२१	लत्ता कपडा				
	६५२.१०	१. सूती कपडा	हजार मिटर			
	६५३.५०	२. सिन्थेटिक कपडा	हजार मिटर			
		३. जुटका सामान	मेट्रिक टन			
५.	३२३	छाला र छालाका सामान				
	६११.२०	१. प्रशोधित छाला	हजार वर्गफुट			
६.	३२४	जुत्ता				
	८५१	१. जुत्ता	हजार जोडा	२०३७	२१३८	२२२४
७.	३३१	काठ तथा काष्ठ वस्तु				
	६३४.२०	१. प्लाइउड	हजार वर्गफुट	६७९	७१२	७४०
		२. स्ट्राबोर्ड	मेट्रिक टन	८२९	८७०	९०५
८.	३४१	कागज तथा स्टेशनरी बोर्ड				
	६४१.९०	१. कागज	मेट्रिक टन	२९९०४	३१३९९	३२६५५
९.	३५२	अन्य रासायनिक सामान				
	५५४.१०	१. साबुन	मेट्रिक टन	४४८२१	४७०६२	४८९४४
	५५४.३०	२. धुलो साबुन	मेट्रिक टन	३३३१	३४९७	३६३७
	९९.३२	३. सलाई	हजार गुस			

क्रमशः . . .

क्रमांक	संकेत	प्रमुख औद्योगिक समूह	इकाई	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६३/६४*
१०.	३५५ ८५१.०१	रबरका सामान १. चप्पल	हजार जोडा			
११.	३५६ ५८१	प्लाष्टिक सामान १. प्लास्टिक सामान	मेट्रिक टन	६०१७	६३१७	६५७०
१२.	३६९ ६६१.२ ६६२.४१	धातु वाहेकका खनिजजन्य वस्तु १. सिमेन्ट २. ईटा टायल	मेट्रिक टन हजार गोटा	६१३६४३	६४४३२५	६७००९८
१३.	३७१ ६७३	फलाम तथा स्टिलका सामान १. फलामे छड, आंगल्स आदि	मेट्रिक टन			
१४.	३८१ ६९७.२१	मेशिन बाहेक अन्य ज्यावल उपकरण १. स्टिलका भांडा वर्तन २. कृषि उपकरण	मेट्रिक टन मेट्रिक टन			
१५.	३८३ ७२३.१ ७२९.११	विद्युत् उपकरण तथा सामान र औद्योगिक उपकरण आदि १. क. जी.आइ. एच. वी. तार २. ख. ए.सी.आर.एस. कन्डक्टर र पी.भी.सी तार ३. ब्याट्री	मेट्रिक टन कि. मि. हजार वटा	२४९२४ १४६५९	२६१७० १५३९१	२७२१७ १६००७

* प्रथम आठ महिनाको आधारमा वार्षिक अनुमान

टिप्पणी : कतिपय वस्तुको उत्पादन विवरण प्राप्त नभएको हुँदा सम्बन्धित स्थान खाली (blank) रहेको

स्रोत : उद्योग विभाग

तालिका ८.११ : औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क

(आधार वर्ष २०५७/५८ = १००)

क्रमांक	संकेत नं.	प्रमुख औद्योगिक समूह	भार प्रतिशत	आर्थिक वर्ष							
				२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३*	२०६३/६४*	२०६४/६५**
१.		तेल, बनस्पति घ्यू आदिको उत्पादन	१५.७८	१००.००	९९.१७	१०९.५८	११७.४४	१२४.१४	१२७.६७	१३८.६४	१५५.८६
	२१६०	बनस्पति घ्यू	१०.०८	१००.००	९३.८३	१०३.७६	११०.५९	११७.०१	११९.२२	१२९.६५	१४९.९७
	२१६३	तोरीको तेल	१.९५	१००.००	११०.४४	१२९.९४	१३८.८४	१४०.७४	१४८.९५	१५९.९६	१६७.५६
	२१६५	भटमासको तेल	३.७४	१००.००	१०२.३०	१०८.६१	११७.७०	१२६.७५	१३१.७२	१४३.२९	१५४.६६
२.		दुग्ध पदार्थको उत्पादन	२.७७	१००.००	१००.००	१००.००	१०१.१६	१०२.१३	१०८.७७	११६.८८	१२६.६४
	२२११	प्रशोधित दूध	२.७७	१००.००	१००.००	१००.००	१०१.१६	१०२.१३	१०८.७७	११६.८८	१२६.६४
३.		अन्न तथा पशुदाना	८.१६	१००.००	१०३.३७	१०८.६१	१११.६४	११७.५७	१२९.६५	१४२.७२	१५६.५४
	२३१६	चामल	४.३३	१००.००	१०३.५२	१०७.५५	११०.६३	११५.८९	१३१.२५	१४७.१४	१६५.००
	२३११	गहुँको पिठो	२.१९	१००.००	१०४.८२	११२.७३	११४.५०	१२१.३०	१३१.१६	१४२.२२	१४९.६९
	२३३१	पशुदाना	१.६३	१००.००	९७.९३	९९.१५	१०६.२१	११२.४८	११८.५१	१२६.३७	१३८.७५
४.		अन्य खाद्य पदार्थ	७.९३	१००.००	१०७.३७	१०७.७९	१०९.६२	११५.६८	११९.८१	१२०.७४	११९.४७
	२३४२	विस्कुट	१.०४	१००.००	११६.२१	१२०.४०	१२६.५६	१३०.७०	१३६.४८	१४२.५७	१५४.५१
	२३५३	चिनी	२.९२	१००.००	१०९.६८	१०८.९४	१०९.८७	१२१.८६	१२८.८१	११७.४९	१०२.५५
	२३७२	चाउचाउ	२.७२	१००.००	९७.२९	९९.८६	९९.९३	१०२.४३	१०३.४८	११०.८७	११४.६७
	२३९१	प्रशोधित चिया	१.२५	१००.००	९६.६५	९४.२७	९८.६२	९९.९८	१०३.०४	११२.२४	१२१.९२
५.		पेय पदार्थ	६.५९	१००.००	९५.८८	९८.७०	१०५.४८	१०८.६४	११६.९२	१२३.२८	१३३.४५
	२४१२	मदिरा	२.३९	१००.००	७९.४७	८४.७२	८८.७२	९०.०४	९८.०९	१०१.५१	११३.७४
	२४२३	वियर	२.९२	१००.००	१०३.३४	१०५.४६	११३.४०	११९.१९	१२६.९८	१३६.५५	१४४.८७
	२४४९	हल्का पेय पदार्थ	१.२८	१००.००	९६.८८	९८.४९	१०५.७२	१०६.८२	११५.०३	११९.९४	१२७.२६
६.		सुतीजन्य वस्तु	६.५३	१००.००	१०९.२४	११०.८०	११४.७६	११७.०१	१२२.३७	१२८.३१	१३४.९०
	२५०१	चुरोट	६.५३	१००.००	१०९.२४	११०.८०	११४.७६	११७.०१	१२२.३७	१२८.३१	१३४.९०
७.		लत्ता कपडा	५.२	१००.००	९५.३१	९६.७८	१००.३१	१०५.६०	११०.४१	११९.१०	१२०.३२
	२६२१	धारागो	३.१८								
	२६६९	सुती कपडा	१.२७	१००.००	९३.७१	१०५.१७	१०८.७६	११४.३४	१२२.६६	१३१.२७	१३८.९८
	२६७१	सिन्थेटिक कपडा	०.७५	१००.००	८९.७१	९४.९४	९८.९४	१०४.२९	९६.७१	९९.७५	१०३.४५
८.		अन्य लत्ता कपडा	६.५९	१००.००	९८.३२	९६.२४	९९.०५	९९.८३	१०८.३६	११७.२९	१२२.०७
	२७२१	ऊनी गलैचा	४.३२	१००.००	९५.८९	९६.४७	१००.०७	९९.२३	१०५.९४	११८.३५	१२४.२९
	६६६६	जुटका सामान	२.२७	१००.००	१०२.६२	९५.८२	९७.२३	१०१.०३	११२.९३	११५.४३	११८.०८

क्रमशः

९.	२८१९	बुनेको कपडा	१.१८								
		पश्मिना	१.१८								
१०.		लगाउने कपडा	७.१४	१००.००	१२२.७६	११९.३८	१२१.६९	१२८.५७	१२७.१७	१२४.७१	१२२.६४
	२८२५	गामेन्ट	७.१४	१००.००	१२२.७६	११९.३८	१२१.६९	१२८.५७	१२७.१७	१२४.७१	१२२.६४
११.		छाला र छालाका सामान	०.९२	१००.००	१२८.५७	१२४.२८	१३०.५४	१३०.५४	१४०.१७	१३९.४६	१४९.८९
	२९१२	प्रशोधित छाला	०.९२	१००.००	१२८.५७	१२४.२८	१३०.५४	१३०.५४	१४०.१७	१३९.४६	१४९.८९
१२.		काठ तथा काठका सामान	०.९५	१००.००	११३.३८	११९.३९	१२३.९०	१२८.४०	१३६.२५	१४१.४७	१४९.१४
	३११०	चिरेको काठ	०.९५	१००.००	११३.३८	११९.३९	१२३.९०	१२८.४०	१३६.२५	१४१.४७	१४९.१४
१३.		कागज र कागजका उत्पादन	१.४२	१००.००	१०१.९१	१०४.७२	१०५.५४	१०९.३२	११६.३४	१२१.६७	१२४.६२
	३२१४	कागज (अखवारी कागज बाहेक)	१.४२	१००.००	१०१.९१	१०४.७२	१०५.५४	१०९.३२	११६.३४	१२१.६७	१२४.६२
१४.		प्रकाशन छापाखाना तथा रेकर्डिङ	१.५८								
	२३३०	पत्रपत्रिका	१.५८								
१५.		अन्य रासायनिक पदार्थ	१०.३४	१००.००	९६.००	१०८.२४	११४.०३	११४.४८	१२०.८२	१३३.८४	१५३.०९
	३५२९	औषधि	७.०१								
	३५३२	साबुन	३.३३	१००.००	९६.००	१०८.२४	११४.०३	११५.४१	१२०.६९	१३१.१३	१४०.०२
१६.		प्लाष्टिकका सामान	४.७५	१००.००	९५.२४	९९.४३	१०५.६०	१०९.६२	१२२.०६	१२७.३५	१२६.५०
	२५२०	प्लाष्टिकका सामान	४.७५	१००.००	९५.२४	९९.४३	१०५.६०	१०९.६२	१२२.०६	१२७.३५	१२६.५०
१७.		गैर-धातु खनिजजन्य उत्पादन	५.३४	१००.००	१०८.७१	११३.२६	१२३.४१	१२६.६९	१३१.१४	१४२.९५	१५७.२४
	३७३५	ईटा टायल	२.४२	१००.००	११२.८७	११८.६९	१२७.९८	१३१.८४	१३९.४७	१५०.१९	१७२.८९
	३७४४	सिमेण्ट	२.९२	१००.००	१०३.७५	१०६.८०	११७.९६	१२०.७६	१२२.७०	१३५.१८	१४२.९६
१८.		फेब्रिकेटेड धातुका अन्य सामान	३.७	१००.००	१०१.३६	१०८.९८	१२९.६३	१५६.७५	१५२.२३	१६४.६७	१८७.८८
	४२९१	फलाम, रड तथा पत्ती	३.७	१००.००	१०५.९९	११३.७९	१४१.२६	१७०.८२	१६५.९०	१७९.४५	२०४.७५
१९.		धातुका उपकरण	१.४५								
	४२५१	घरेलु धातुका सामान	१.४५								
२०.		विजुलीका उपकरण	१.६८	१००.००	१०६.१२	१०६.१२	१०६.४५	११८.६१	१२६.१४	१३४.०९	१४७.२२
	४६५१	विजुलीको तार तथा केबल	१.६८	१००.००	१०६.१२	१०६.१२	१०६.४५	११८.६१	१२६.१४	१३४.०९	१४७.२२
		कुल सूचकाङ्क	१००.००	१००.००	१०३.४१	१०६.२३	१११.४४	११६.३६	१२२.००	१३०.०४	१३९.१६

* संशोधित अनुमान

** प्रारम्भिक संशोधित अनुमान

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तालिका ८.१२ : केही छानिएका उद्योगहरुको उत्पादन क्षमताको उपयोग
(प्रतिशतमा)

क्र.सं.	विवरण	आर्थिक वर्ष											
		२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४
१.	चिनी	७०	६१	५७	५५	५४	४४	४०	४३	४२	४२	३२	३४
२.	चुरोट	८६	८४	८३	८५	७७	८०	८६	९०	९०	८७	८७	८८
३.	बियर	५८	५५	४५	४८	५७	५९	६४	६६	६५	६८	७२	७४
४.	सलाई	५५	५४	५९	५३	६०	५८	५९	६२	६३	६४	६४	६४
५.	जुत्ता	२१	२०	२१	-	२१	२३	२४	२६	२७	४५	६४	६५
६.	सिमेन्ट	६२	३७	४८	४७	४३	४१	४५	४६	३९	४९	३९	४२
७.	जुटका सामान	३६	४९	४५	४६	७०	७२	७४	७१	६७	६८	७२	७२

स्रोत : उद्योग विभाग

तालिका ८.१३ : दर्ता भएका घरेलु तथा साना उद्योगको संख्या र स्थिर पूँजी लगानी

आर्थिक वर्ष	उद्योगको किसिम र संख्या				स्थिर पूँजी लगानी भएको रकम रु. करोडमा			
	प्राइभेट फर्म	प्राइभेट लिमिटेड	साभेदारी	जम्मा	प्राइभेट फर्म	प्राइभेट लिमिटेड	साभेदारी	जम्मा
२०४८/४९ ⁺	५०२०	२४२	४६५	५७२७	१८४.०६	३८.२२	३५.१२	२५७.४०
२०४९/५०	६०८७	२९६	३९८	६७८१	२०७.००	५९.००	४९.००	३१५.००
२०५०/५१	८५३५	३२१	६३०	९४८६	३६३.००	६३.००	१४६.००	५७२.००
२०५१/५२	७८३३	२४७	४३९	८५१९	४२८.०६	६७.९८	४०.९६	५३७.००
२०५२/५३	८६३८	५४४	४६८	९६५०	३८५.००	२८९.००	४८.००	७२२.००
२०५३/५४	७४०४	३४६	४४६	८१९६	४०८.००	१३६.००	६०.००	६०४.००
२०५४/५५	८६६९	५११	४७०	९६५०	४७८.००	३४७.००	७१.००	८९६.००
२०५५/५६	८७७३	५३३	६८४	९९९०	५१०.००	३६४.००	८८.००	९६२.००
२०५६/५७	८८८९	६८९	५४९	१०१२७	६६५.००	३२४.००	४५.००	१०३४.००
२०५७/५८	८३६८	५४२	४०७	९३१७	४५५.००	२३८.००	३९.००	७३२.००
२०५८/५९	८८५१	५१३	५२६	९८९०	४११.००	२९१.००	७०.००	७७२.००
२०५९/६०	६७७८	३४०	४५४	७५७२	५०२.३८	५३.१४	३५.४८	५९१.००
२०६०/६१	५९८५	६००	५४८	७१३३	४६२.२७	१०२.७९	४६.९४	६११.००
२०६१/६२	६९७२	५५९	४९९	८०३०	८७९.०३	१५३.२८	६८.४२	११०१.००
२०६२/६३	७३२२	५३६	३७२	८२३०	५७०.७५	६९.८६	२९.३९	६७०.००
२०६३/६४	७५८७	७३१	३८५	८७०३	६७२.०३	७६.५२	३४.०५	७८२.६०
२०६४/६५*	४७०३	३२४	२५७	५२८४	३०९.६०	५९.१२	४८.६०	४१७.३०

* प्रथम आठ महिनाको (२७ जिल्लाको तथ्याङ्कमा आधारित)

+ आर्थिक वर्ष २०४८/४९ देखिको तथ्यांकमा घरेलु तथा साना उद्योग विभाग अन्तर्गत दर्ता भएका नेपालभरिका उद्योगको संख्या समावेश भएको

स्रोत : घरेलु तथा साना उद्योग विभाग

तालिका ८.१४ : बाणिज्य बैंकहरुबाट सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत

घरेलु उद्योग क्षेत्रमा वितरित कर्जा विवरण ⁺

रु. हजारमा

आर्थिक वर्ष	पूर्वाञ्चल		मध्यमाञ्चल		पश्चिमाञ्चल		मध्य-पश्चिमाञ्चल		सुदूर-पश्चिमाञ्चल		जम्मा	
	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम	संख्या	रकम
२०४५/४६	४८४	१८५२९	४९८	२९६१२	४७२	२१९७७	१५८	३३५१	१७३	३४४२	१७८५	७६९११
२०४६/४७	६४५	२०११३	५३३	३११६६	५७६	२५८९५	१६८	४७३८	१८६	३१६२	२१०८	८५०७४
२०४७/४८	४३२	२८८७९	४२०	३१०३३	४५६	२१३४७	२०१	७३१६	१६९	४०७८	१६७८	९२६५३
२०४८/४९	३६३	३४४५१	४२१	२५९८६	३३०	१४०५२	१२५	४७६७	१६९	४८९८	१४०८	८४१५४
२०४९/५०	३०९	१९९८३	४३६	५१७५९	२२७	१३८२५	१०२	३९५२	९७	३४२५	११७१	९२९४४
२०५०/५१	३०६	१६२७७	४६८	१४१७३५	४६०	३९०६२	२२१	९५५८	१२५	५६७५	१५८०	२१२३०७
२०५१/५२	२७४	१७५४३	३९०	७८९३७	३०९	२७१६५	१६६	६९६०	९९	४३०४	१२३८	१३४९०९
२०५२/५३	४७२	३९१९२	५८४	१३२७४९	३१५	३२९५८	१८०	१२७५६	१२०	८५०४	१६७१	२२६१५९
२०५३/५४	५०२	४५५६६	४९२	१०४१९९	२६६	३२८४३	२०८	१२५००	७४	५३००	१५४२	२००४०८
२०५४/५५	६०९	२८२६५	२४१	७२१५२	१३०	२७०२८	९५	११६५	६०	७७९८	११३५	१३६४०८
२०५५/५६	१२७१	१२३३१८	१६३१	२३४१७६	८६३	८६६७८	४८१	३५५४८	३४२	१८०५७	४५८८	४९७७७७
२०५६/५७	१४८२	१३३०१८	१७६६	२२२१२८	१४६८	९९०३०	६०३	३७२३८	१३१	८२३१	५४५०	४९९६४५
२०५७/५८	१५७	२००६७	२३४	८१५५०	४१९	४३१५१	१२२	१४१४५	१२८	८१८८	१०६०	१६७१०१
२०५८/५९	२६२	२६५७०	१८६	६७२०६	६१७	३९२९६	९४	८३३५	८७	३९८६	१२४६	१४५३९३
२०५९/६०	६३०	४५५५२	१६५	८०७४४	४६८	२८४०१	७४	७९०४	६५	३२९२	१४०२	१६५८९३
२०६०/६१	३२०	३०१०७	१८२	१४५१६६	२७५	२७८६०	४१	८६१०	१०	६९२	८२८	२१२४३५
२०६१/६२*	२०८	१८५८३	१५८	१२९८१५	२५१	२४६७७	२५	६४३६	७	६०४	६४९	१८०११५
जम्मा	८७२६	६६६०१३	८८०५	१६६०११३	७९०२	६०५२४५	३०६४	१८५२७९	२०४२	९३६३६	३०५३९	३२१०२८६

+सघन बैकिङ्ग कार्यक्रम हाल क्रियाशिल नरहेको हुँदा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको

* प्रथम छ महिनाको

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

द.१६ : पर्यटक संख्या बृद्धिदर तथा बसाइ

वर्ष	पर्यटकको संख्या +	हाई मार्गबाट आएको अवधि (दिन)	पर्यटकको संख्याको वार्षिक वृद्धि (प्रतिशतमा)	संख्याको वार्षिक वृद्धि (प्रतिशतमा)
२०४८ पौष	२९२९९५	३५+०५	९.२५	१५.००
२०४९ पौष	३३४३५३	३५+०५	१०.१४	१४.१०
२०५० पौष	२९३५६७	३५+०५	११.९४	-१२.२०
२०५१ पौष	३२६५३१	३५+०५	१०.००	११.२०
२०५२ पौष	३६३३९५	३५+०५	११.२७	११.२८
२०५३ पौष	३९३६१३	३५+०५	१३.५०	८.३०
२०५४ पौष	४२१८५७	४५+०५	१०.५०	७.२०
२०५५ पौष	४६३६८४	४५+०५	१०.८०	९.९०
२०५६ पौष	४९१५०४	४५+०५	१२.८०	६.००
२०५७ पौष	४६३६४६	४५+०५	११.८८	-५.७०
२०५८ पौष	३६१२३७	३५+०५	११.९३	-२२.१०
२०५९ पौष	२७५४६६	२५+०५	७.९२	-२३.७०
२०६० पौष	३३८१३२	३५+०५	९.६०	२२.७०
२०६१ पौष	३८५२९७	३५+०५	१३.५१	१३.९०
२०६२ पौष	३७५३९८	३५+०५	९.१०	-२.६०
२०६३ पौष	३९३९५०	३५+०५	९.५०	४.९०
२०६४* पौष	५२६०००	घघघघ	१०.०२	३३.५२

+ हवाई मार्गबाट आएका भारतीय पर्यटकहरूको संख्या समावेश भएको तर स्थल मार्गबाट आएका भारतीय पर्यटकहरूको आगमन संख्या समावेश नभएको ।

* अनुमानित

स्रोत : संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

तालिका ८.१७ : भ्रमणको उद्देश्य अनुसार पर्यटक आगमन संख्या

भ्रमणको उद्देश्य वर्ष	मनोरञ्जन	पदयात्रा र पर्वतारोहण	व्यापार	औपचारिक	तीर्थयात्री	सभा/सेमिनार	अन्य	जम्मा
घघ पौष	२३७७११	३५१६६	३१७६५	२०९६७	७२१९	८१५	७१०	३३४३५३
	७१.१	१०.४	९.४	६.३	२.२	०.२	०.२	१००.०
घघ पौष	१७०२७९	६९६१९	१९४९५	१५८१२	१०४२९	५३६७	२५६६	२९३५६७
	५८.०	२३.७	६.६	५.४	३.६	१.८	०.९	१००.०
घघ पौष	१६८१६४	७६८५६	२३५२२	२०४३१	५४७५	५३६१	२६७२२	३२६५३१
	५१.५	२३.५	७.२	६.३	१.७	१.६	८.२	१००.०
घघ पौष	१८३४७०	८४५२४	२१८२९	२००९०	५२५७	५२७२	४२९५३	३६३३९५
	५०.५	२३.३	६.०	५.५	१.४	१.५	११.८	१००.०
घघ पौष	२०९३७७	८८९४५	२५०७९	२०१९१	४८०२	६०५४	३९१६५	३९३६१३
	५३.२	२२.६	६.४	५.१	१.२	१.५	१०.०	१००.०
घघ पौष	२४९३६०.०	९१५२५	२७४०९	२४१०६	४०६८	५८२४	१९५६५	४२१८५७
	५९.१	२१.७	६.५	५.७	१.०	१.४	४.६	१००.०
घघ पौष	२६१३४७	११२६४४	२४९५४	२२१२३	१६१६४	५१८१	२१२७१	४६३६८४
	५६.४	२४.३	५.४	४.८	३.४	१.१	४.६	१००.०
घघ पौष	२९०८६२	१०७९६०	२३८१३	२४१३२	१९१९८	५९६५	१९५७४	४९१५०४
	५९.२	२२.०	४.८	४.९	३.९	१.२	४.०	१००.०
घघ पौष	२५५८८९	११८७८०	२९४५४	२०८३२	१५८०१	५५९९	१७२९१	४६३६४६
	५५.२	२५.६	६.४	४.५	३.४	१.२	३.७	१००.०
घघ पौष	१८७०२२	१००८२८	१८५२८	१८७२७	१३८१६	-	२२३१६	३६१२३७
	५१.८०	२७.९०	५.१०	५.२०	३.८०	०.००	६.२०	१००.००
घघ पौष	११०१४३	५९२७९	१६६९०	१७७८३	१२३६६	-	५८९०७	२७५४६८
	४०.००	२१.५०	६.२०	६.५०	४.५०	०.००	२१.३०	१००.००
घघ पौष	९७९०४	६५७२१	१९३८७	२१९६७	२१३९५	-	१११७५८	३३८१३२
	२९.००	१९.४०	५.७०	६.५०	६.३०	-	३३.१०	१००.०
घघ पौष	१६७२६२	६९४४२	१३९४८	१७०८८	४५६६४	-	७१८९३	३८५२९७
	४३.४०	१८.००	३.६०	४.४०	११.९०	०.००	१८.७०	१००.०
घघ पौष	१६०२५९	६१४८८	२१९९२	१६८५९	४७६२१	-	६७१७९	३७५३९८
	४२.७०	१६.४०	५.९०	४.५०	१२.७०	०.००	१७.८०	१००.०
घघ पौष	१६८१३७	६४५९६	२३०७५	१७६८९	४९९६६	-	७०४८७	३९३९५०
	४२.७०	१६.४०	५.९०	४.५०	१२.७०	०.००	१७.८०	१००.०
२०६१	२२८२८४	८६७९०	२९९८२	२२६१८	६१५४२	०	९६७८४	५२६०००
	४३.४०	१६.५०	५.७०	४.३०	११.७०	०.००	१८.४०	१००.०

अनुमानित

द्रष्टव्य : इटालिक ढाँचामा देखाइएको अंकले प्रतिशत जनाउँछ ।

स्रोत : संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

तालिका ८.१८ : प्रमुख क्षेत्र अनुसार पर्यटक आगमन संख्या

क्षेत्र वर्ष	उत्तर अमेरिक ा	मध्य तथा दक्षिण अमेरिका	पश्चिमी यूरोप	पूर्वी यूरोप	अफ्रिका	एशिया			अष्ट्रेलिया एवं प्रशान्त	अन्य	कुल पर्यटक संख्या
						भारत	अन्य	जम्मा +			
२०४९ चौष	२७३५६	२७२७	१३२५५५	२५५३	१२६३	१०६५७४	४९७३८	१५६३१२	१०८९३	६९४	३३४३५३
	८.२	०.८	३९.६	०.८	०.४	३१.९	१४.९	४६.८	३.२	०.२	१००.०
२०५० चौष	२५२८३	२६१२	१२२०६४	३०१६	९८५	८३३६२	४५४५०	१२८८१२	९८०६	९८९	२९३५६७
	८.६	०.९	४९.६	१.०	०.३	२८.४	१५.५	४३.९	३.४	०.३	१००.०
२०५१ चौष	२६०७८	३०८३	१३२५१८	२६६४	९१५	१०२५४०	४८४४२	१५०९८२	९९०५	३८६	३२६५३१
	८.०	१.०	४०.६	०.८	०.३	३१.४	१४.८	४६.२	३.०	०.१	१००.०
२०५२ चौष	२९७०२	३०४९	१३३८०९	३८६०	१०७३	११७२६०	६३११७	१८०३७७	११४९९	२६	३६३३९५
	८.२	०.८	३६.८	१.१	०.३	३२.३	१७.४	४९.६	३.२	०.०	१००.०
२०५३ चौष	३०६३५	४२३०	१३२७८७	६११४	१७७५	१२२५१२	८३२९७	२०५८०९	१२२३३	३०	३९३६१३
	७.८	१.१	३३.७	१.५	०.५	३१.१	२१.२	५२.३	३.१	०.०	१००.०
२०५४ चौष	३६३०१	४५५४	१३७०२८	६४१६	१६४५	१३३४३८	८९४११	२२२८४९	१३०४७	१७	४२१८५७
	८.६	१.१	३२.५	१.५	०.४	३१.६	२१.२	५२.८	३.१	०.०	१००.०
२०५५ चौष	४३०३८	५९३७	१५१०७०	६७४१	१७९५	१४३२२९	९७२३१	२४०४६०	१४६३५	८०	४६३६८४
	९.३	१.३	३२.६	१.४	०.४	३०.९	२१.०	५१.९	३.१	०.०	१००.०
२०५६ चौष	४६९१०	६०९६	१६४९१३	६७२३	१८५७	१४०६६१	१०९१३२	२४९७९३	१५२०७	५०	४९१५०४
	९.५	१.२	३३.६	१.४	०.४	२८.६	२२.२	५०.८	३.१	०.०	१००.०
२०५७ चौष	४९०३२	६०७६	१५९३२५	६९९२	२०४०	९५९१५	१२८६१७	२२४५३२	१५६४१	८०	४६३६४६
	१०.६	१.३	३४.४	१.५	०.४	२०.७	२७.७	४८.४	३.४	०.०	१००.०
२०५८ चौष	३९१२०	४६३४	१३१६६१	६२०१	१५९६	६४३२०	१००६६९	१६४९८९	१३०३६	-	३६१२३७
	१०.८	१.३	३६.४	१.७	०.४	१७.८	२७.९	४५.७	३.६	०.०	१००.०
२०५९ चौष	२१२६५	२७९१	८७९१२	५२७६	११३२	६६७७७	८१८९३	१४८६७०	८४२०	-	२७५४६८
	७.७	१.०	३१.९	१.९	०.४	२४.३	२९.७	५४.०	३.१	०.०	१००.०
२०६० चौष	२२९९२	२२६२	९५१६२	६४५१	१६१२	८६३६३	११३६८२	२०००४५	९६०८		३३८१३२
	६.८	०.७	२८.१	१.९	०.५	२५.५	३३.६	५९.२	२.८		१००
२०६१ चौष	२५५०५	४३७३	११६५०५	७६६१	११६१	९०२२२	१२८१६५	२१८३८७	१०९४७	७५८	३८५२९७
	६.६	१.२	३०.२	२	०.३	२३.४	३३.३	५६.७	२.८	०.२	१००.०
२०६२ चौष	२२८५३	३५५९	९८०४६	८२६३	१३०२	९६४३४	१३३८४८	२३०२८२	८३१७	२७७६	३७५३९८
	६.१	०.९	२६.१	२.२	०.३	२५.७	३५.६	६१.३	२.२	०.७	१००.०
२०६३ चौष	२३९८२	३७३५	१०२८९१	८६७१	१३६६	१०११९९	१४०४६२	२४१६६२	८७२८	२९१३	३९३९४८
	६.१	०.९	२६.१	२.२	०.३	२५.७	३५.७	६१.४	२.२	०.७	१००.०
२०६४ चौष*	३१०३४	१३१५०	१३५१८२	२५७७४	२१०४	९६२५८	१८६७३०	२८२९८८	१६३०६	१९४६२	५२६०००
	५.९	२.५	२५.७	४.९	०.४	१८.३	३५.५	५३.८	३.१	३.७	१००.०

द्रष्टव्य : इटालिक ढाँचामा देखाइएको अंकले प्रतिशत जनाउँछ।

* अनुमानित

+ २०४८ चौषसम्मको जम्मा संख्यामा भारतीय पर्यटकहरू समावेश भएको

स्रोत : संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

तालिका ८.१९ : पर्यटन क्षेत्रबाट आर्जित विदेशी मुद्रा

वर्ष	पर्यटन क्षेत्रबाट आर्जन भएको विदेशी मुद्रा (रु. करोडमा)	कुल वस्तु निर्यात बाट प्राप्त विदेशी मुद्रा आर्जनको अनुपातमा (प्रतिशत)	कुल वस्तु निर्यात तथा सेवाबाट प्राप्त विदेशी मुद्रा आर्जनको अनुपातमा (प्रतिशत)	आर्जित कुल विदेशी मुद्राको अनुपातमा (प्रतिशत)	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा (प्रतिशत)
२०८८/८९	५०१.६९	३५.९	१९.५	२०.०	३.६
२०८९/९०	५९६.६०	३४.५	२६.७	१७.६	३.७
२०९०/९१	८२५.१७	४२.७	२२.४	१८.९	४.१
२०९१/९२	८९७.३२	५०.८	२१.८	१७.३	४.१
२०९२/९३	९५२.१२	४७.९	२३.३	२१.४	३.८
२०९३/९४	८५२.३०	३७.६	१३.७	१७.६	३.०
२०९४/९५	९८८.१६	३५.९	१७.४	१५.२	३.३
२०९५/९६	१२१६.७८	३४.१	१८.५	१५.९	३.६
२०९६/९७	१२०७.३९	२४.२	१३.०	८.८	३.२
२०९७/९८	११७१.७०	२१.०	१२.०	७.४	२.७
२०९८/९९	८६५.४३	१४.९	१०.६	६.१	१.९
२०९९/२०	११७४.७७	२३.१	१५.२	८.२	२.४
२०२०/२१	१८१४.७४	३२.९	२०.३	११.४	३.४
२०२१/२२	१०४६.४०	१७.५	१२.२	६.१	१.८
२०२२/२३	९५५.६०	१५.५	१०.९	४.६	१.५
२०२३/२४	१०१२.५०	१६.१	१०.७	४.५	१.४
२०२४/२५	१०८९.१०	२६.७	१६.६	६.६	१.३

+ अधिक वर्ष २०५७/५८ देखि नयाँ ढाँचाको शोधनान्तर तथ्याङ्कमा आधारित

* प्रथम आठ महिना

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक

તાલિકા નં.૨૦ : હોટલ ર હોટલ શૈયા સંખ્યા

વર્ષ	તારે સ્તરકા		તારે રેશિ બાહેકકા		જમ્મા	
	હોટલ	શૈયા સંખ્યા	હોટલ	શૈયા સંખ્યા	હોટલ સંખ્યા	શૈયા સંખ્યા
૨૦૪૮ પૌષ	૬૧	૫૮૦૯	૧૩૧	૫૩૯૮	૧૯૨	૧૧૨૦૭
૨૦૪૯ પૌષ	૬૪	૫૯૬૯	૧૩૯	૫૮૦૩	૨૦૩	૧૧૭૭૨
૨૦૫૦ પૌષ	૬૪	૫૯૬૯	૧૫૦	૬૫૭૮	૨૧૪	૧૨૫૪૭
૨૦૫૧ પૌષ	૭૨	૬૫૦૨	૩૨૨	૧૧૨૨૮	૩૯૪	૧૭૭૩૦
૨૦૫૨ પૌષ	૭૨	૬૫૦૨	૪૪૮	૧૫૩૦૫	૫૨૦	૨૧૮૦૭
૨૦૫૩ પૌષ	૭૯	૭૦૫૦	૫૫૩	૧૮૫૮૮	૬૩૨	૨૫૬૩૮
૨૦૫૪ પૌષ	૮૬	૭૭૭૯	૬૨૦	૧૯૮૩૩	૭૦૬	૨૭૬૧૨
૨૦૫૫ પૌષ	૮૯	૭૮૪૨	૬૫૦	૨૧૦૩૬	૭૩૯	૨૮૮૭૮
૨૦૫૬ પૌષ	૮૭	૮૬૫૬	૬૯૮	૨૩૫૫૮	૭૮૫	૩૨૨૧૪
૨૦૫૭ પૌષ	૯૪	૯૩૨૦	૭૫૪	૨૫૬૩૮	૮૪૮	૩૪૯૫૮
૨૦૫૮ પૌષ	૯૭	૯૪૩૦	૭૯૧	૨૬૭૩૩	૮૮૮	૩૬૧૬૩
૨૦૫૯ પૌષ	૧૦૪	૧૦૨૮૯	૮૩૯	૨૭૩૨૭	૯૪૩	૩૭૬૧૬
૨૦૬૦ પૌષ	૧૦૮	૧૦૫૩૫	૮૫૮	૨૭૭૩૫	૯૬૬	૩૮૨૭૦
૨૦૬૧ પૌષ	૧૧૦	૧૦૭૧૫	૮૮૬	૨૮૩૯૨	૯૯૬	૩૯૧૦૭
૨૦૬૨ પૌષ	૧૧૦	૧૦૭૧૫	૮૯૬	૨૮૬૬૯	૧૦૦૬	૩૯૩૮૪
૨૦૬૩ પૌષ	૧૦૫	૯૭૬૩	૫૦૨	૧૪૪૯૭	૬૦૭	૨૪૨૬૦
૨૦૬૪ પૌષ *	૯૫	૮૭૭૪	૫૩૯	૧૮૦૯૧	૬૩૪	૨૬૮૬૫

* અનુમાનિત

સ્રોત : સંસ્કૃતિ, પર્યટન તથા નાગરિક હાઉસિંગ મંત્રાલય

तालिका ८.२१ : पर्वतारोहण दल र संख्या

वर्ष	ऋतु	दलको संख्या	पर्वतारोही को संख्या	सामयिक रोजगारी	सरकारलाई प्राप्त रोजगारी रकम (रु. लाखमा)	पर्वतारोहीहरूबाट भएको खर्च (रु. लाखमा)
२०५३	वसन्त ऋतु	४९	३७५	३८१३	६७२.८७	२०२०.८८
पौष	शरद ऋतु	६२	४२१	२९८५	३७१.९६	८४८.३८
	शिशिर ऋतु	९	६५	२०५	३७.५४	८०.७५
जम्मा		१२०	८६१	७००३	१०८२.३७	२९५०.०१
२०५४	वसन्त ऋतु	४८	३३२	२६१५	६१२.७२	१४०२.२९
पौष	शरद ऋतु	९०	६२३	४१६९	३३२.६१	२३७६.०२
	शिशिर ऋतु	३	१९	१५८	९.४६	४६.१०
जम्मा		१४१	९७४	६९४२	९५४.७९	३८२४.४१
२०५५	वसन्त ऋतु	३५	२४२	४०५५	५५६.६७	१५४६.१५
पौष	शरद ऋतु	६९	५२२	४९४८	२६४.६९	१५१५.०७
	शिशिर ऋतु	८	५१	४३२	२७.३६	३१९.४७
	गृष्म ऋतु	३	४२	२५५	१.१७	६५.५५
जम्मा		११५	८५७	९६९०	८४९.८९	३४४६.२४
२०५६	वसन्त ऋतु	६२	४१५	८७५०	८२०.३५	२५३५.९३
पौष	शरद ऋतु	६३	२९८	२५७३	३५८.६६	२३३८.५०
	शिशिर ऋतु	४	३८	२०६	१६.६५	१६.९५
	गृष्म ऋतु	३	२२	५८	३.२७	९३.७५
जम्मा		१३२	७७३	११५८७	११९८.९३	४९८५.१३
२०५७	वसन्त ऋतु	५०	३८७	४०११	१०७६.०९	४२७५.५९
पौष	शरद ऋतु	५५	३९७	१७०५	१७८.८३	१०५५.१४
	शिशिर ऋतु	७	५२	४८७	१९.०२	१८९.६०
	गृष्म ऋतु	-	-	-	-	-
जम्मा		११२	८३६	६२०३	१२७३.९४	५५२०.३३
२०५८	यस वर्ष देखि ऋतुअनुसार परमिट दिने कार्य खारेज गरिएको	१३४	९१३	९९२८	१२८१.८५	६०००.००
२०५९	पौष	१५२	१०८०	१४८३८	१८१३.६०	६३००.००
२०६०	पौष	१४०	१०४२	९३६२	१२७०.७२	४९४४.९४
२०६१	पौष	१२८	९४०	६३६	१५६२.४०	४००१.३७
२०६२	पौष	१३३	९८६	४३४४	१४५६.१२	४२३९.८५
२०६३	पौष	१६४	११२८	४८४३	१६९८.२९	९६६६.३७

द्रष्टव्य : वसन्त ऋतु : फाल्गुण, चैत्र, वैशाख शिशिर ऋतु : मंसिर, पौष, माघ

शरद ऋतु : भाद्र, आश्विन, कार्तिक गृष्म ऋतु : जेठ, आषाढ, श्रावण

स्रोत : संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

तालिका ८.२२ : होटल व्यवस्थापन तथा पर्यटन सम्बन्धी तालीम

क्र. सं.	वर्ष विवरण	आर्थिक वर्षसम्मको #	२०५४/५	२०५५/५	२०५६/५	२०५७/५	२०५८/५	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*	कुल जम्मा
१	खाद्य सामान तयारी र नियन्त्रण	६८०	७४	९४	४८	३२	-	८९	४४	७३	६६	१६३	-	१३६३
२	खाद्य तथा पेय सेवा	१०६१	१०२	७१	४९	३२	-	३२	१९	६०	२७	३२	-	१४८५
३	हाउस किपिङ्ग	८०६	४८	३९	३०	३१	२८	४४	९९	१८	२३	२९	-	११९५
४	फ्रन्ट अफिस	९५२	५७	३१	३३	३१	२४	-	३१	३५	१८	२५	-	१२३७
५	बेकरी र इण्डियन स्वीट्स	४८	-	१७	१७	-	-	-	-	-	-	-	-	८२
६	होटल मेन्टिनेन्स तालिम	२०५	१३	१२	१३	-	-	-	-	-	-	-	-	२४३
७	होटलको हिसाब किताब राख्ने	४२	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	४२
८	पर्यटक पथ-प्रदर्शक	११०२	३७१	६७	१०६	७६	७०	६९	६६	७४	५४	७२	७९	२२०६
९	विभिन्न क्षेत्रको लोकल गाइड	११९	२९	-	-	७५	-	-	६२	०	०	३०	-	३१५
	एकोमोडेशन अपरेशन	०	१८	१५	-	-	-	-	-	-	-	-	-	३३
	ट्रामल एजेन्सी एण्ड टिकेटिङ्ग	५२९	५०	३५	३३	२२	३४	-	-	-	-	७२	-	७७५
	पद यात्रीका लागि कूक र वेद	३७२	४४	१६	-	-	३०	-	-	-	-	-	-	४६२
	पद यात्री पथ-प्रदर्शक	१५८१	२१०	२१९	२३९	३७०	३९०	२९७	४०५	घघ	३३२	३६२	४२०	५४१७
	पद यात्रा तथा भ्रमण नाइके	३०	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	३०
	जल यात्रा पथ प्रदर्शक	१७२	३४	३७	-	२१	-	५१	-	-	-	-	-	३१५
	पर्यटन सम्बन्धी सेवाकालीन/सेमिनार/उच्चस्तर/													-
	जनसम्पर्क तथा हस्पिट्यालिटी	५९४	२३	१२६	९३	-	१९४	२१	२१७	घघ	२२९	३७६	३७१	२४७३
	स्थलगत घुम्ती तालिम	२८९१	२५८	१८३	४७६	४०१	१९८	१४९	४६७	२३१	९८	५९	१३१	५५४२
	इन्टरनेशनल फ्रेट फरवार्डिङ्ग	३६	-	२७	३०	-	-	-	-	-	-	-	-	९३
	टुरिष्ट गाइड रिफ्रेसर कोर्स	७६	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	७६
	स्कील टेष्ट प्रोग्राम	०	२७४	८४	-	-	-	-	-	-	-	-	-	३५८
	ब्याचलर इन होटल म्यानेजमेन्ट	०	-	-	३०	३५	३५	३५	४०	३९	८०	८०	८०	४५४
	ब्याचलर इन ट्रामल एण्ड टुरिज्म	०	-	-	-	-	-	-	२५	३५	३३	३०	३७	१६०
	जम्मा	११२९६	१६०५	१०७३	११९७	११२६	१००३	७८७	१४७५	घघ	९६०	१३३०	१११८	२४३५६

* प्रथम आठ महिनाको प्रगति

आर्थिक वर्ष २०२९/३० देखि २०५३/५४ सम्म

स्रोत : नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन प्रतिष्ठान

तालिका १.१ : नेपाल सरकार र सार्वजनिक संस्थानहरूबीच

भएको नगद प्रवाहको विवरण

रु. करोडमा

विवरण	आर्थिक वर्ष														प्रथम आठ महिना	
	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६३/६४*	२०६३/६४*
१. नेपाल सरकारबाट सरकारी क्षेत्रका संस्थान तर्फ	२१०.०७	२७८.००	६२९.८०	७०६.५१	७५६.२७	६२१.३७	७९५.०५	८२५.५१	५९८.८८	११५.०५	१८८.६१	१५०.७३	३७३.११	४३६.९०	१९८.५४	६६९.७१
क) शेयर पुँजी	२५.३१	८५.८७	१५५.३०	८६.८२	१८३.९०	१४२.००	१३७.३०	१०८.८८	१०३.६०	३१.९३	५९.४८	११९.८२	११८.४३	३८८.०२	९८.७७	२९३.५२
ख) ऋण पुँजी	१६५.५२	१२७.२४	३८२.२०	५३०.३३	४६५.८८	४०९.००	५९४.५०	६८९.८०	४६६.३३	५८.९३	११०.२४	१७.७८	१३०.५०	४८.८८	१६.०५	३७६.१९
ग) संचालन ढुवानी अनुदान	०.००	५७.१४	७२.६०	७१.३६	९८.८०	६९.८७	५७.७५	२६.८३	२८.९५	२४.१९	१८.८९	१३.१३	६६.३४	०.००	४४.२३	०.००
घ) पूँजीगत अनुदान	१९.२४	७.७५	१९.७०	१८.००	७.६९	०.५०	५.५०	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	५७.८४	०.००	३९.४९	०.००
२. सरकारी क्षेत्रका संस्थानबाट नेपाल सरकार तर्फ	५००.२३	३९६.६७	५३३.०४	४५८.५५	४९१.३३	६८३.००	८५२.३२	८७८.४३	९१५.९८	६२१.५६	८१७.१६	८६१.९०	६८३.६८	७००.९२	२२५.४५	१५८.२५
क) अप्रत्यक्ष कर र अन्य	१८७.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
ख) आयकर	५५.५९	८६.०२	११४.४५	१२३.१०	१३१.७८	११५.००	२१९.०२	२९२.८०	३५०.००	१२५.१०	२०५.६६	१३३.२४	१९.५७	०.००	२८.३४	०.००
ग) लाभांश	७६.६०	१०६.३०	१३५.७९	११३.४२	११९.४५	१७८.००	२६२.३०	२३३.६३	२५१.१३	२५०.००	२६६.०५	४५८.९९	३६९.४७	४९२.४३	१२३.४७	६८.८२
घ) ब्याज	१२०.४६	८४.३१	१७३.४०	१३५.७५	११५.३०	१६६.००	१५६.८०	१४६.३०	१२२.०३	९२.४६	१६०.५३	१४५.७८	१४३.४५	१०५.९६	४४.२७	१४.१५
ङ) सावां भुक्तानी	६०.५८	१२०.०४	१०९.४०	८६.२८	१२४.८०	२२४.००	२१४.२०	२०५.७०	१९२.८२	१५४.००	१८४.९२	१२३.८९	१५१.१९	१०२.५३	२९.३७	७५.२८
३. नेपाल सरकारबाट सरकारी संस्थानतर्फ गएको खुद नगद प्रवाह	-२९०.१६	-११८.६७	९६.७६	२४७.९६	२६४.९४	-६१.६३	-५७.२७	-५२.९२	-३१७.१०	-५०६.५१	-६२८.५५	-७११.१७	-३१०.५७	-२६४.०२	-२६.९१	५११.४६

* अनुमानित

द्रष्टव्य :

१. ऋण पुँजीमा उदयपुर सिमेण्ट कारखाना र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले प्राप्त गरेको बाह्य ऋण समेत समावेश छ ।
२. आ.व. २०४८/४९ मा मस्यौद्विदी जल विद्युत् आयोजनामा बजेटबाट खर्च भएको रकम ऋण पुँजीमा परिणत गरेको रु. ४ अरब ९० करोड नगद प्रवाहमा समावेश छैन् ।
३. ऋणलाई शेयरमा परिणत गरिएको रु. ३७ करोड २९ लाख र सम्पत्ति मूल्यांकन गरी पुँजीकृत गरिएको रु. २ करोड ४५ लाख शेयर पुँजीमा समावेश भएको रकम नगद प्रवाहमा परेको छैन् ।
४. ऋण लगानीमा वैदेशिक तर्फको सोधभर्ना, अनुदान र सिधै भुक्तानी समेत समावेश गरिएको छ ।
५. आ.व. ०५६/५७ मा प्राप्त लाभांश रु. २६२.३० करोडमा आर्थिक वर्ष २०५४/५५ मा दाखिला भएको रु. ११ करोड ६३ लाख समेत समावेश छ ।
६. आ.व. ०५७/५८ मा सहकारी विकास बैकमा शेयर लगानी भएको रकम रु. १ करोड समावेश छैन् ।
७. हिसाब समायोजन गरी लगानी जनाइएका शेयर तथा ऋण रकम यसमा समावेश भएको छैन ।

स्रोत : महालेखा नियन्त्रक कार्यालय

तालिका ९.२ : सार्वजनिक संस्थानहरुको वित्तीय कार्यकुशलता

रु. करोडमा

संस्थानको किसिम	विभिन्न आर्थिक वर्षहरूमा सञ्चालन मुनाफा														
	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*
औद्योगिक	-११.३९	-७३.७४	-५३.७४	-८१.९१	-६७.९२	-४८.४६	-४०.९०	-३५.७४	-३५.३५	-४०.०४	-११.७१	-१५.७५	-३४.०२	-१८.०१	-१२.९०
व्यापारिक	-२९.१०	१.४३	-६७.३०	-१५६.३९	-१३८.३३	२६.५२	६८.९४	८.६५	-५२.२८	-२०८.०९	-१९५.८८	-२६४.१०	-४१८.७१	-१९०.१७	-७३३.६४
सेवा	३७.५७	-१.८५	३२.१३	-२.७५	-१.५३	-९.०३	२.६९	-९५.९६	-२७.२७	२०.०८	-२५.९३	७४.०४	-५.७०	४९.९५	५.९४
सामाजिक	१.८७	०.७१	-१.२२	२.२४	-२.३८	-२.६२	-२.४७	-२.११	-१.८१	०.४४	-१४.१२	४.३३	४.७९	-४.८०	-१.५२
जनोपयोगी	३२.३९	१९९.०२	१९२.१२	२०२.७५	२५०.४९	२५५.५७	३४१.०१	२१६.६६	२०९.०२	२६६.२१	५७३.३१	२३४.४२	३९७.९१	६८८.७८	५७३.३३
वित्तीय	७६.०३	७०.९९	३५.७८	८३.६५	९१.४३	६८.३५	-१२८.८३	-२२६.८२	-६३९.८४	-२००.०४	-५७८.०८	१८०.०९	२२४.६०	३६४.४९	५०३.५३
जम्मा	१०७.३७	१९६.५६	१३७.७६	४७.५९	१३१.७६	२९०.३३	२४०.४४	-१३५.३२	-५४७.५३	-१६१.४४	-२५२.४१	२१३.०३	१६८.८७	८९०.२४	३३४.७४

संस्थानको किसिम	विभिन्न आर्थिक वर्षहरूमा खुद पुँजी लगानी														
	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*
औद्योगिक	३८५.६८	७९२.१५	७५९.१६	७६३.४०	३७५.३५	६२८.७६	४८५.८६	४०७.८१	४०३.५६	३१६.४	३४४.८९	३९५.१४	५४५.८८	-३८.७०	२३३.२४
व्यापारिक	२९.७९	-२३.२०	१२०.७६	१५०.९६	१२२.७५	११०.७४	९५.२४	१७७.०७	२४८.२४	४१०.६९	३१३.७१	५३.१०	-३७.८४	-३५३.२९	-३५७.४१
सेवा	८३८.८९	२५३.९८	२५१.१७	१४१.७९	१११.४०	४९.७५	७०.२८	२९.०४	-५२.२७	-१३६.४७	९९४.९९	१०७९.२१	१०३६.१५	१११२.१४	-
सामाजिक	३३.९९	५९.६८	६७.२४	८४.९७	८७.००	९४.७२	९८.४२	१०६.६२	१२०.६१	१७४.२५	१९५.७२	१९७.३४	१७६.१९	१८५.१७	१८२.१८
जनोपयोगी	३९६१.६०	३५०३.५७	३४८६.८३	५४३७.००	६२१७.५२	६६५४.५५	७२९७.१२	७९०२.७८	८४९१.५४	८८२१.०९	९४४५.०९	९७४७.३७	१०५१५.२३	१०४५२.४०	१११५३.५६
वित्तीय	११३८.५५	१३३८.३०	१५१५.९३	१९९७.६७	१२१३.०६	८३०.०४	२९५.१४	-३३२.२७	५७९७.१४	१३७.२८	-१६०४.००	६१९५.२२	६९४४.८१	४९४१.७४	४९२४.२५
जम्मा	६३८८.५०	५९२४.४८	६२०१.०९	८५७५.७९	८१२७.०८	८३६८.५६	८३४२.०६	८२९१.०५	१५००८.८२	९७२३.२०	९६९०.४०	१७६७.३८	१८८४६.४२	१६२९९.४६	१६१३५.८२

संस्थानको किसिम	विभिन्न आर्थिक वर्षहरूमा खुद पुँजी लगानीमा सञ्चालन मुनाफा प्रतिशत														
	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*
औद्योगिक	-२.९५	-९.३१	-७.२८	-१०.७३	-१८.१०	-७.७१	-८.४२	-८.७६	-८.७६	-१२.६६	-३.४०	-३.९९	-६.२३	-	-
व्यापारिक	-९७.७०	-	-५५.७३	-१०३.६०	-११२.६९	२३.९५	७२.३९	४.८९	-२१.०६	-५०.६७	-६२.४४	-४९७.३९	११२.६१	-	-
सेवा	४.४८	-०.७३	१२.७९	-१.९४	-१.३७	-१८.१५	३.८३	-३३०.४४	५२.१७	-१४.७१	-२.६१	६.८६	-०.५५	४.४९	-
सामाजिक	५.५०	१.१९	१.८२	२.६४	-२.७४	-२.७७	-२.५१	-१.९८	-१.५०	०.२५	-७.२२	२.१९	२.७२	-२.५९	-०.८३
जनोपयोगी	०.८२	५.६८	५.५१	३.७३	४.०३	३.८४	४.६७	२.७४	२.४६	३.०२	६.०७	२.४०	३.७८	६.५९	५.१४
वित्तीय	६.६८	५.३०	२.३६	४.१९	७.५४	८.२३	-४३.६५	६८.२६	-११.०४	-१४५.७२	-	२.९१	३.२३	७.३८	१०.२३
जम्मा अनुपात	१.६८	३.३२	२.२२	०.५५	१.६२	३.४७	२.८८	-१.६३	-३.६५	-१.६६	-२.६१	१.२१	०.९०	५.४६	२.०७

* अनुमानित

स्रोत : अर्थ मन्त्रालय

तालिका १०.१ : ऊर्जा खपतको स्थिति

हजार टन तेल शक्ति बराबरमा																	
ऊर्जा स्रोत	२०४८/४९	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*
परम्परागत:	५६९१	५८११	५९३३	६०५९	६१८५	६२६८	६४०३	६५४०	६६८१	६८२४	७०६६	७२४०	७३९७	७५५८	७७७८	६०३७	५५६०
दाउरा	५०८४	५१९१	५३००	५४१२	५५२५	५५७४	५६९४	५८१६	५९४१	६०६८	६३१५	६४५१	६५९१	६७३३	६४५४	५१८७	४९१०
कृषिजन्य अवशेष	२२८	२३३	२३८	२४३	२४८	२७३	२७९	२८५	२९२	२९९	३०५	३१२	३१९	३२८	३५३	३४९	२६८
गोबर, गुँडठा	३७९	३८७	३९५	४०४	४१२	४२१	४३०	४३९	४४८	४५७	४४६	४७७	४८७	४९७	४७१	५०१	३८२
व्यापारिक:	४१९	४३०	४८३	५८१	६५१	६९१	७६९	८१८	१०५४	१०१६	१०२९	१०१५	१०५९	१०१४	११०८	१०७२	९४३
कोइला	५८	२६	३२	६७	७२	६०	६१	६८	२४६	१७४	१५२	१३४	१७१	१५२	२६१	१७२	१६६
पेट्रोलियम पदार्थ	३०६	३४८	३९१	४४८	५०७	५५४	६२५	६६१	७०९	७३४	७५८	७५३	७४७	७०५	६७२	७०६	६४३
विद्युत	५५	५६	६०	६६	७२	७७	८३	८९	९९	१०८	११९	१२८	१४१	१५७	१७५	१९४	१३४
नविकरणीय	५	६	६	७	१०	१३	१६	२०	२४	२९	३३	३९	४५	४५	५२	५१	४०
जम्मा	६११५	६२४७	६४२२	६६४७	६८४६	६९७२	७१८८	७३७८	७७५९	७८६९	८१२८	८२९४	८५०१	८६१७	८४३८	७१६०	६५४३

* आठ महिनाको अनुमानित,

टिप्पणी :

१. ऊर्जा खपतको स्थितिलाई कोइला शक्तिको सट्टामा तेल शक्ति बराबरको इकाईमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसो गर्दा १ टन तेल शक्ति बराबर १.४५४२८८ टन कोइला शक्ति मानिएको छ ।

२. विगतमा ऊर्जा तथाइ पेश गर्दा नवीकरणीय ऊर्जा स्रोतहरूको विस्तृत विवरणहरू उल्लेख नगरिएकोमा हाल सो सम्बन्धी तथ्याङ्कको विवरण संलग्न गरिएको ।

३. ऊर्जा तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने क्रममा विभिन्न अध्ययनहरूले देखाए अनुसार नयाँ अनुमानहरू समावेश गरी ऊर्जा तथ्याङ्क तयार गरिने भएकोले पुरानो तथ्याङ्कसँग केही फरक पर्न सक्छ ।

स्रोत : जल तथा शक्ति आयोगको सचिवालय

तालिका १०.२ : विद्युत उत्पादन तथा खपतको स्थिति

दश लाख किलो वाट घण्टामा

उत्पादन तथा खपत आर्थिक वर्ष	गार्हस्थ	औद्योगिक	व्यापारिक	निर्यात	अन्य	जम्मा	विद्युत ह्रास	उत्पादन र आयात	उच्चतम भार (मे.वा.)	आदान प्रदान संझौता अन्तर्गत	
										आयात	निर्यात
२०४८/४९	२७५.२	२४६.४	४५.२	८५.४	८५.१	७३७.३	२४३.७	९८१.०	२१६	५४.९	८५.४
२०४९/५०	२५९.८	२७३.८	४७.६	४६.१	८२.१	७०९.४	२५३.९	९६३.३	२१४	८२.२	४६.१
२०५०/५१	२७५.१	३०४.०	४९.०	५०.५	१०५.३	७८३.९	२४७.०	१०३०.९	२३१	१०२.८	५०.५
२०५१/५२	३०१.६	३२८.३	५८.६	३९.५	१११.३	८३९.३	२७८.२	१११७.५	२४४	११३.८	३९.५
२०५२/५३	३२८.७	३५८.७	६२.९	८७.०	९९.४	९३६.७	३२५.२	१२६१.९	२७५	७३.०	८७.०
२०५३/५४	३५५.१	३७६.७	६७.६	१००.२	१२८.२	१०२७.८	३४०.८	१३६८.६	३००	१५४.०	१००.२
२०५४/५५	३७८.८	४१३.७	७१.५	६७.४	१२०.०	१०५१.४	३२१.८	१३७३.२	३१७	२१०.३	६७.४
२०५५/५६	४१०.६	४४१.०	७७.३	६४.२	१२०.५	१११३.६	३६१.४	१४७५.०	३२६	२३२.४	६०.०
२०५६/५७	४६७.१	५०८.४	८१.८	९५.०	११७.१	१२६९.४	३८०.८	१७०१.५	३५२	२३२.२	९५.०
२०५७/५८	५१८.४	५२०.६	९४.१	१२६.०	१४८.०	१४०७.१	४६१.३	१८६८.४	३९१	२२६.५	१२६.०
२०५८/५९	५५७.९	५९६.७	९०.४	१३३.९	१६१.१	१५४०.०	५२६.३	२०६६.३	४२६	२३८.२	१३३.९
२०५९/६०	६१७.१	६२९.५	९२.७	१९२.२	१७०.१	१७०१.६	५५९.५	२२६१.१	४७०.०	१४९.९	१९२.२
२०६०/६१	६७६.४	६८९.८	१०८.१	१४१.२	१९६.७	१८१२.२	५६९.३	२३८१.५	५१५.२	१८५.६	१४१.२
२०६१/६२	७५८.२	७६४.०	१०९.३	११०.७	२२२.२	१९६४.४	६७८.४	२६४२.८	५५७.५	२४१.४	११०.७
२०६२/६३	८०५.७	७८५.६	१२०.३	९९.६	२२४.४	२०३५.६	७४८.३	२७८०.९	६०३.३	२६६.२	९६.६
२०६३/६४	९११.५	८७७.३	१४३.९	७८.३	२४७.१	२२५८.१	७९३.०	३०५१.८	६४८.४	३२८.८	७८.३
२०६३/६४*	८८४.४	९२५.६	१३३.४	१६५.०	२५४.०	२३६२.३	७७२.३	३०९४.६	६७६.१	३८०.०	१६५.०
२०६४/६५*	९७८.०	९५९.८	१५६.३	६०.०	२६६.९	२४२१.०	७७०.१	३१९१.१	७२०.०	४१५.०	६०.०

* माघ मसान्तसम्मको अनुमानित

स्रोत : नेपाल विद्युत प्राधिकरण

तालिका १०.३ : पेट्रोलियम पदार्थको खपत विवरण

किलो लिटरमा

विवरण	आर्थिक वर्ष	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	आठ महिना	
																	२०६३/६४#	२०६४/६५#
पेट्रोल		२९९१०	३१०५६	३४९४२	४११९१	४४८८९	४६९३९	४९९९४	५५५८९	५९२४५	६३२७१	६७४५७	६७५८६	७५९८९	८०९८९	१०१९११	६३३६५	६६५७२
डिजेल		१७९९००	१९६०४७	२२७२२६	२५०५०४	२५७२३५	३००६०४	३१५७८०	३१०५६१	३२६०६०	३८६२३३	२९९९७३	२९९७३०	३१५३६८	२९४३२९	३०६६८७	१८७९४५	१९७७८९
मट्टितेल		१४९२३७	१६२०७७	१८०५३६	२०८७२०	२४३००५	२८२०२६	२९४९८२	३३११२०	३१६३८१	३८६५९३	३४८६८३	३१०८२६	२३९३२८	२२६६३७	१९७८४९	१२८९६९	१०७७५१
लाइट डिजेल आयल (LDO)		१५३०	-	४१९१	४३७५	२०१७	९६७	५४७	४००५	३४१८	२४१३	६१०	५७७	१००	२९०	-	-	-
फर्नेस आयल (FO)		२०२२२	२७३१९	३१५६७	१८४४९	१६८५८	२७७७६	३३८६०	२६८७६	२०९९९	१८२५५	१४५०२	१२६५३	२६३९	३६९५	४५५७	२६०१	२२२४
हवाई इन्धन (ATF)		२९२१०	३०२५०	३७५३६	४०६२१	४७८८८	५१४१२	५५५४९	५६८४९	६३१३०	४७४५३	५२८३९	६४०४१	६६८२५	६४३३५	६३७७७	४३२९८	४६०८१
मिनेरल टरपेन्टाइन आयल (MDO)		-	-	-	-	-	-	-	-	-	१२०	-	-	-	-	-	-	-
एल.पी.ग्यास (मे.टनमा)		-	-	-	१८४००	२१८२४	-	२५०१९	३०६२७	४०१०२	४८७५७	५६०७९	६६१४२	७७५९४	८१००५	९३५६२	५९०३२	६२९६४
जम्मा		४१०,००९	४४६,७४९	५१५,९९८	५८२,२६०	६३३,५१६	७०९,७२४	७७५,७३१	८१५,६२७	८२९,३३५	८५३,०९५	८४०,१४३	८२१,५५५	७७७,८४३	७५१,२८०	७६८,३४३	४८५,२१०	४८३,३८१
मूल्य (रु. करोडमा)		४१०.८६	४९७.१३	५३४.६४	६३२.४७	७४४.८७	१०३२.४१	१११३.६१	१४६१.७४	१८६८.५७	१८११.७५	१९३३.००	२२६०.००	२६८५.००	३२४४.९६	-	२२९८.००	-
वस्तुगत निर्यातको तुलनामा पेट्रोलियम पदार्थको आयात (प्रतिशतमा)		२३.८०	२५.७७	३०.३१	३१.८१	३२.४८	३७.५२	३१.२१	२९.३४	३३.५७	३६.५९	३८.७१	४१.९२	४५.७४	५३.८७	-	५७.४७	-

अनुमानित

* आर्थिक वर्ष २०४७/४८ सम्म मे. टनमा

स्रोत : नेपाल आयल निगम

तालिका ११.१ : सडक सुविधाको विस्तार

किलोमिटरमा

आर्थिक वर्ष	सडक			
	कालोपत्रे	खण्डास्मित	कच्ची सडक	जम्मा
२०४६/४७	२,८९९	१,६२१	२,५१६	७,०३६
२०४७/४८	३,०८३	२,१८१	३,०६४	८,३२८
२०४८/४९	३,१६४	२,२४३	३,४४४	८,८५१
२०४९/५०	३,२२७	२,३३३	३,७३३	९,२९३
२०५०/५१	३,३९८	२,३५६	३,९१०	९,६६४
२०५१/५२	३,५३३	२,६६२	४,५२९	१०,७२४
२०५२/५३	३,६०९	२,८६७	४,७६१	११,२३७
२०५३/५४	३,६५५	३,०११	५,०४८	११,७१४
२०५४/५५	४,०८०	३,४८९	५,६५४	१३,२२३
२०५५/५६	४,१४८	३,७१०	५,८५१	१३,७०९
२०५६/५७ **	४,५२२	३,६४६	७,१४०	१५,३०८
२०५७/५८ +	४,५६६	३,७८६	७,३५०	१५,७०२
२०५८/५९ **	४,७८१	४,५२०	७,५३३	१६,८३४
२०५९/६०	४,८११	४,५९५	७,५४१	१६,९४७
२०६०/६१	४,८७१	४,६९७	७,६१४	१७,१८२
२०६१/६२	४,९११	४,७०७	७,६६१	१७,२७९
२०६२/६३	५,०४८	४,७२७	७,६५८	१७,४३३
२०६३/६४	५,४०२	४,५२९	७,८५१	१७,७८२
२०६३/६४ *	५,२२२	४,७३८	७,६४९	१७,६०९
२०६४/६५ *	५,५०२	४,४४९	८,०३१	१७,९८२

** Nepal Road Statistics 2000 बाट

+ सडक विभागको मात्र

* प्रथम आठ महिनासम्मको

स्रोत : सडक विभाग

तालिका ११.२ : थप सवारी साधन संख्या

विवरण	विभिन्न आर्थिक वर्षमा थप सवारी साधन संख्या															
	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*
बस/मिनी बस	७९१	१२४५	९३३	५१३	७५६	१०२९	८९१	६१६	१४५३	१३४३	७३०	९६९	१०३८	२१९०	१४५९	१२३१
ट्रक/टयाङ्कर	१४९१	१७५१	१६२९	३२६९	९७९	१३२४	१०१३	८२९	१२७१	१७९८	१२१२	१४७७	१५९२	२२६३	१७३०	२१०४
जीप/कार	२२६६	३०४९	३०४३	५२७८	२९७६	४१३९	२५०७	३६४७	५१५२	४३७४	२९०६	७०७९	४७८१	५११४	३०१५	३१२७

* प्रथम आठ महिनाको

स्रोत : यातायात व्यवस्था विभाग

तालिका ११.३ : यातायात सुविधाको विस्तार तथा सामान ढुवानी परिमाण

यातायातको किसिम	एकाइ	आर्थिक वर्ष															
		२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४*	२०६४/६५**
१. हवाई मार्ग +																	
क) आन्तरिक यात्रु	हजारमा	३४८	७६७	११८२	१२०८	१३१८	१३८३	१३२८	१७७१	८७१	८६३	१२०९	१४३४	२२८६	२२९९	८७४	२९३
ख) बाह्य यात्रु	हजारमा	८०५	९३४	८४४	९४१	९५८	१३३१	१०५१	१२५४	१०७९	१०१६	८८८	११२८	११२२	१३२८	१५४७	५३७
ग) आन्तरिक सामान ढुवानी	मे.ट.मा	४५५	१०९३	४००६	११८४९	१०५३९	१०५९६	८५००	१०८७१	१६२९	२१७२	५०६७	५४८	२२७	१७५३६	३५७०	४७३०
घ) बाह्य सामान ढुवानी	मे.ट.मा	१५३०३	१८५५३	१४०६०	१४५९२	१५२०२	१६६८३	१४२३०	१८६२१	१६१०८	१५१४०	१४३११	१५११०	६२०	१२३००	१४०५९	१११०
२. रेल मार्ग																	
क) प्राप्त सुविधा	कि.मि.	५१	५१	५१	५१	५१	५१	५१	५१	-	-	-	-	-	-	-	-
ख) यात्रु संख्या	हजारमा	७५५	६५३	१११८	१२४५	१४१६	१७३१	१५३३	९८१	-	-	-	-	-	-	-	-
ग) सामान ढुवानी	हजार टन	११	९	७	८	७.३	८.०	७.५	९.५	-	-	-	-	-	-	-	-
३. रज्जु मार्ग																	
क) प्राप्त सुविधा	कि.मि.	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	४२	-	-	-	-	-	-	-	-
ख) सामान ढुवानी	हजार टन	७.५	१२	११	७.५	३३.५	१३.२	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
४. ट्रली बस																	
क) प्राप्त सुविधा	कि.मि.	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	१३	-	-	-	-	-	-	-	-
ख) यात्रु संख्या	हजारमा	४०९४	४५६०	४३५३	४१८२	३७००	३३३२	३५५८	२११६	-	-	-	-	-	-	-	-
५. सडक मार्ग																	
क) प्राप्त सुविधा	कि.मि.	९२९३	९६६४	१०७२४	११२३७	११७१४	१३२२३	१३७०९	१५३०८	१५७०२	१५९८५	१६०१८	१६०४२	१७२७९	१७४३३	१७७८२	१७९८२

* त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको मात्र

**प्रथम ३ महिना (त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको मात्र)

+ हवाई मार्गको हकमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखिको तथ्यांक जुलाईदेखि जुन सम्मको रहेको

स्रोत : सडक विभाग र नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण

तालिका ११.४ : टेलिफोन सेवा विस्तार

क्र.सं.	शीर्षक	आर्थिक वर्ष																	
		२०४८	२०४९	२०५०	२०५१	२०५२	२०५३	२०५४	२०५५	२०५६	२०५७	२०५८	२०५९	२०६०	२०६१	२०६२	२०६३	२०६४	२०६५*
क.	नगर क्षेत्र संख्या	३८	४१	४२	४३	४७	५१	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८
ख.	टेलिफोन लाईन वितरण संख्या	६५२९८	६८८८६	७२०३३	७७३१७	८२७७४	१३५०५	२३५०५	१८१३०२	२२१८६३	२५५७७७	२८८०३६	३२७६७३	३७८१६	४०८४१७	४३३६३१	४८५९९७	५२८३९०	५७०७८३
१.	स्वचालित																		
	क) नगर क्षेत्र संख्या	२	२	२	२	२	१	१	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ख) टेलिफोन लाइन वितरण संख्या	६१०८	६१८८	७०७२	७१४३	६९७४	२९३०	१५५०	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२.	सि. बि. (Cross Bar Exchange)																		
	क) नगर क्षेत्र संख्या	७	४	४	४	४	२	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ख) टेलिफोन लाइन वितरण संख्या	११३५	५५९	६४५	६५३	६६६	३७४	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
३.	डिजिटल स्वचालित																		
	क) नगर क्षेत्र संख्या	३२	३७	४२	४५	४३	४९	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८
	ख) टेलिफोन लाइन वितरण संख्या	६३४०४	६२१३९	६४३१६	६९५२१	७५११४	१०९३४१	१५२२३२	१८१३०२	२२१८६३	२५५७७७	२८८०३६	३२७६७३	३७८१६	४०८४१७	४३३६३१	४८५९९७	५२८३९०	५७०७८३
४.	म्याग्नेटो																		
	क) नगर क्षेत्र संख्या	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ख) टेलिफोन लाइन वितरण संख्या	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* प्रथम आठ महिना

स्रोत : नेपाल दूरसंचार कम्पनी लि.

तालिका १२.१ : प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र
माध्यमिक विद्यालय तथा विद्यार्थीहरूको संख्या

विद्यार्थी संख्या हजारमा

वर्ष	प्राथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक	
	विद्यालय	विद्यार्थी	विद्यालय	विद्यार्थी	विद्यालय	विद्यार्थी
२०४८ वैशाख	१८६९४	२८८४	४०४५	११०३	२०७९	३९५
२०४९ वैशाख	१९४९८	३०३५	४२३०	४३३	२३०९	४२२
२०५० वैशाख	२०२१७	३०९२	४३७६	६३७	२२४२	२७३
२०५१ वैशाख	२११०२	३१९१	४७३९	६७०	२४८२	२७४
२०५२ वैशाख	२१४७३	३२६३	५०४१	७२६	२६५४	२९०
२०५३ वैशाख	२२२१८	३४४८	५५०६	७९१	२९०३	३३०
२०५४ वैशाख	२३२८४	२११०	६०६२	८२९	३३२२	३५९
२०५५ आषाढ	२३८८५	३५८७	६६१७	८४२	३६२४	३७५
२०५६ आश्विन	२५५२२	३७८०	७२७६	९१६	४०८२	३८५
२०५७ आश्विन	२५९२७	३६२३	७२८९	९५७	४३५०	३७३
२०५८ आश्विन	२४९१५	३७९२	७३३१	१०५८	४१११	४४९
२०५९ आश्विन	२६६३८	३९२८	७९१७	११३३	४५४१	४५८
२०६० आश्विन	२७२६८	४०२५	८२४९	१२१०	४७४१	५११
२०६१ शैक्षिक सत्र	२४७४६	४०३०	७४३६	१४४५	४५४७	५८८
२०६२ शैक्षिक सत्र	२७५२५	४५०२	८४७१	१३७५	५०३९	५८७
२०६३ शैक्षिक सत्र	२७९०१	४५१५	८८८०	१३०१	५३२९	६७९
२०६४ शैक्षिक सत्र	२९२२०	४४१९	९७३९	१४४४	५८९४	६७१

श्रोत : Flash १ तथ्याङ्क २०६४, शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय/शिक्षा विभाग

तालिका १२.२ : प्राथमिक, निम्न माध्यमिक र
माध्यमिक शिक्षक संख्या

वर्ष	प्राथमिक		निम्न माध्यमिक		माध्यमिक		कुल जम्मा	
	जम्मा	तालीम प्राप्त	जम्मा	तालीम प्राप्त	जम्मा	तालीम प्राप्त	जम्मा	तालीम प्राप्त
२०४८ वैशाख	७४४९५	३१९०६	१३००५	४४२८	११६२७	५१२०	९९१२७	४१४५४
२०४९ वैशाख	७७९४८	३६३५९	१३२२५	४४९०	१२१३२	५३३९	१०३३०५	४६१८८
२०५० वैशाख	७९५९०	३८५३६	१३६४७	४६२३	१२६५६	५५१२	१०५८९३	४८६७१
२०५१ वैशाख	८१५४४	३३५३६	१५३५८	४८२०	१३८२०	५८६५	११०७२२	४४२२१
२०५२ वैशाख	८२६४५	३५०५७	१६८२१	५४३८	१४५८५	६४९१	११४०५१	४६९८६
२०५३ वैशाख	८९३७८	३८९८०	२११०	६२०४	१६४२३	७३२८	१२५५०५	५२५१२
२०५४ वैशाख	९१४६४	४२०३९	२०६४१	६४११	१६४९४	७७४३	१२८५९९	५६१९३
२०५५ आषाढ	९१८७८	४२६८३	२२०९५	७२४६	१६६७७	८२२०	१३०६५०	५८१४९
२०५६ आश्विन	९९३८२	४४२२१	२४६९६	८०६२	१९१८५	९७११	१४३२६३	६१९९४
२०५७ आश्विन	९७८७९	५०६९७	२५३७५	१०२२८	१९४९८	११०१२	१४२७५२	७९९७७
२०५८ आश्विन	९६५५६	११३००	२६६६१	५७७१	१८८३०	७५९७	१४२०४७	२४६६८
२०५९ आश्विन	११०१७३	१७६०६	२८०५८	७२६४	२२७५३	८५७१	१६०९८४	३३४४१
२०६० आश्विन	११२३६०	१९५३५	२९८९५	७९७९	२३२९७	९२८६	१६५५५२	३६८००
२०६१ शैक्षिक सत्र	१०१४८३	३०९६७	२५९६२	७८१८	२०२३२	९७२७	१४७६७७	४८५१२
२०६२ शैक्षिक सत्र	९१६७९	३४८५७	२२८१७	७८१३	१६१३०	९६३५	१३०६२६	५२३०५
२०६३ शैक्षिक सत्र	९५५०३	५७१९१	२६७१६	१२३९८	१९३८६	१२९०९	१४१६०५	८२४९८
२०६४ शैक्षिक सत्र	११६८४६	७७६३०	२७९०३	१४६०६	२०६७४	१४४७८	१६५४२३	१०६७४

श्रोत : Flash १ तथ्याङ्क २०६४, शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय/शिक्षा विभाग

तालिका: १२.३ सरकारी तथा निजीस्तरमा सञ्चालित विद्यालय,
विद्यार्थी तथा शिक्षकहरूको विकास क्षेत्र अनुसार संख्या

शैक्षिक सत्र २०६४

विकास क्षेत्र अनुसार विद्यालय प्रकार	प्राथमिक (१-५) तह			निम्नमाध्यमिक (६-८) तह			माध्यमिक (९-१०) तह		
	विद्यालय	विद्यार्थी	शिक्षक	विद्यालय	विद्यार्थी	शिक्षक	विद्यालय	विद्यार्थी	शिक्षक
नेपाल	२९२२०	४४१८७३	११६८४६	९७३९	१४४३५१५	२७९०३	५८९४	६७१८२	२०६७४
कूल सरकारी स्तर	२३२०९	३७२३४०१	९००३२	५१३०	१०२३५९३	१६२१२	३१३८	४८६९०५	१२१३१
कूल सामुदायिक स्तर	२५८७	२४२५२६	५४२२	२३२९	२३१९४८	४२४३	१०६३	८४१७१	१८४८
कूल निजीस्तर	३४२४	४५२७८६	२१३९२	२२८०	१८७९७४	७४४८	१६९३	१००१०६	६६९५
पूर्वाञ्चल क्षेत्र	६३७३	९९१६६९	२५८९६	१९८८	३३७४५८	६२०२	११५८	१६१३६९	४२४४
क. सरकारी स्तर	५२५९	८७६१०६	२०५३१	११६७	२६०३२७	४०७४	६६७	१२६३९५	२८२६
ख. सामुदायिक स्तर	४७१	४०००२	९२३	४६१	४७४१५	८४५	२२७	१९०९५	३९५
ग. निजीस्तर	६४३	७५५६१	४४४२	३६०	२९७९६	१२८३	२६४	१५८७९	१०२३
मध्यमाञ्चल	८७६५	१३५४२४४	३३१५८	३३८७	४५९९२६	८२६१	२२२८	२२६४७९	७४५९
क. सरकारी स्तर	६५५४	१०८४६२५	२३२७०	१६४९	३११०५३	३९३९	१०५३	१५४५८९	३५१६
ख. सामुदायिक स्तर	६४२	५७०७९	११७१	५६८	५३५२३	९५३	२६७	२०६१४	४०५
ग. निजीस्तर	१५६९	२१२५४०	८७७	११७०	९५३५०	३३६९	९०८	५१२७६	३५३८
पश्चिमाञ्चल	६६६४	८९०४७३	३००५२	२१७०	३२०८३०	६९७७	१३८२	१५२७५८	४९६५
क. सरकारी स्तर	५५३६	७५३९८३	२३८०१	११५९	२२१६९८	४२५३	७९३	१११४८६	३१८२
ख. सामुदायिक स्तर	३८७	३०४२३	८७१	५४६	५७४१५	९८७	२४२	१९६०२	४०६
ग. निजीस्तर	७४१	१०६०६७	५३८०	४६५	४१७१७	१७३७	३४७	२१६७०	१३७७
मध्यपश्चिमाञ्चल	४२३०	६९२२९६	१५४७१	११३२	१९०२१२	३२४८	५८८	७४७६४	२१९१
क. सरकारी स्तर	३४४७	६०४३९२	१२७०८	६३४	१४२५८१	२०६७	३४८	५८२५८	१४७४
ख. सामुदायिक स्तर	५५६	५५७८७	१०४९	३५४	३६६४३	६१२	१३८	१०८२७	२५७
ग. निजीस्तर	२२७	३२११७	१७१४	१४४	१०९८८	५६९	१०२	५६७९	४६०
सुदुरपश्चिमाञ्चल	३१८८	४९००३१	१२२६९	१०६२	१३५०८९	३२१५	५३८	५५८१२	१८१५
क. सरकारी स्तर	२४१३	४०४२९५	९७२२	५२१	८७९३४	१८७९	२७७	३६१७७	११३३
ख. सामुदायिक स्तर	५३१	५९२३५	१४०८	४००	३६९५२	८४६	१८९	१४०३३	३८५
ग. निजीस्तर	२४४	२६५०१	११३९	१४१	१०२०३	४९०	७२	५६०२	२९७

श्रोत : Flash १ तथ्याङ्क २०६४, शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय/शिक्षा विभाग

टिप्पणी : माथि उल्लेखित संख्या शिक्षा विभागमा तथ्यांक प्राप्त भएका विद्यालयहरूको विवरणका आधारमा राखिएका छन् ।

तालिका १२.४ : उच्च शिक्षामा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी संख्या

अध्ययन संस्थान/संकाय	आर्थिक वर्ष															
	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५**
क. त्रिभुवन विश्वविद्यालय																
१. इन्जिनियरिङ्ग	२०८०	२०२९	+२११२	+११९७४	+११९९८	+११७८४	+१२६४५	+१३१५०	+१३६१२	+१४०७७	+१४२९१	४०९४	४०५०	४४५१	४७२०	५१५२
२. कृषि र पशु विज्ञान	६७४	६७५	५६५	५२०	६०२	५९८	६९६	७४२	७४५	७२०	५६४	५७०	६४३	६६८	७४२	८२९
३. चिकित्सा शास्त्र	+१६५५	+१२३८	+१३७१	+१२२८	+१५६५	+१२१२	+१३७१	+१४५३	+१६०५	+१७४७	+१६६७	१६८५	१५४३	१५७०	१८३१	१८६१
४. वन विज्ञान	५६३	५४१	४८३	४०४	४१०	३५३	४३५	३९६	४०५	३६०	४४१	४५८	४७३	४३९	४८२	
५. विज्ञान तथा प्रविधि	१३५००	१५४४९	+१२४०५	+१०९९०	+११६५५	+१०३२८	+१३६२०	+११८७४	+१२६९१	+१२३६०	+११५५३	११९५१	१२२१८	१३४४१	१४८४३	१४५८२
प्राविधिकको जम्मा	१८४७२	१९९३२	१६९३६	१५११६	१६२३०	१४२७५	१८७६७	१७६१५	१९०५८	१९२६४	१८४१३	१८७४१	१८६९१	२०८२३	२२५७५	२२९०६
६. कानून संकाय	९८८२+	७९६१	+८२९३	+४८२६	+३८७७	+४४१७	+४७४५	+४०३६	+३८४३	+२०२४	+१३९०	८९८	८३०	१२१४	१५११	१०४६
७. व्यवस्थापन संकाय	४२३२७+	४०८१६	+४२३५३	+२८९७९	+३१५३४	+२८१३३	+३६०३७	+३६१६७	+३९३७४	+३७४९०	+३७७१०	३१३४१	३६५७८	४१८०३	४५६३५	३७९१४
८. शिक्षा शास्त्र संकाय	११३९६	१६६६४	+१५३३०	+११६२३	+१०९८४	+१०८४०	+१४९८०	+१७४५२	+२१८९१	+२२८२३	+२२८८४	१८८१४	२५३९४	३२९१५	३८४६९	३१२२८
९. मानविकी र सामाजिक शास्त्र संकाय	६५३८४	५३६७९	+४७१८७	+३८८१५	+४२००१	+३९५१५	+४८७०४	+५२०८५	+६९१५६	+६९३२२	+६९०१५	४९३४५	५१०८४	५६११३	५८९२४	५१०१७
१०. संस्कृत	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
साधारणको जम्मा	१२८९८९	११९१२०	११३१६३	८४२४३	८८३९६	८२९०५	१०४४६६	१०९७४५	१२८२५४	१२३६६०	१२१९९९	१००३९९	११३८८६	१३२०४५	१४४५३९	१२१२०५
जम्मा	१४७४६१	१३९०५२	१३००९९	९९३४९	१०४६२९	९७१८०	१२३२३३	१२७३५५	१४७३२२	१४२९२४	१४०४१२	११९१४९	१३२७७७	१५२८६८	१६७११४	१४४१११
ख. महेन्द्र संस्कृत विश्व विद्यालय	९१३	८६४	८५१	८३३	१०१७	११००	२३११	२९५२	३६१६	३२५२	३००१	३६१०	२९५८	२६६७	अप्राप्त	अप्राप्त
ग. काठमाडौं विश्वविद्यालय																
१ स्कूल अफ साइन्स	-	-	४५३	६३६	८६५	१३७२	६६५	८२८	७१५*	८४३*	७१५*	७८६	८६७	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
२ स्कूल अफ इन्जिनियरिङ्ग	-	-	७६	१८०	२५२	३८८	४४२	४२८	५१५*	५०५*	४६८*	५२१	५२३	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
३ स्कूल अफ मेनेजमेण्ट	-	-	७१	७१	७१	९६	१३६	२४८	१२७*	१७७*	१२०*	१२०	१४८	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
४ स्कूल अफ एजुकेशन	-	-	२४	१३	२४	१५६	८१	३०	३५*	१००*	१२८	१४३	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
५ स्कूल अफ आर्ट्स	-	-	-	-	३२	६७	८७	११०	१६*	१६*	४२*	९८	१४३	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
६ स्कूल अफ मेडिकल साइन्स	-	-	-	-	-	-	१२२२	१७३०	९३*	१७९*	२८७*	५८६	६४२	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
जम्मा	-	-	६२४	९००	१२४४	२०७९	२६३५	३३७४	१४९७*	१७८३	१७३२	२२३९	२४७६	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
घ. पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय																
१ मानविकी	-	-	-	-	-	-	२६	१५९	२३९	४३३	५६४	-	१९७८	९५७	अप्राप्त	अप्राप्त
२ व्यवस्थापन	-	-	-	-	-	-	३१	३८	८८	३१५	८३८	-	१२१८	२४१२	अप्राप्त	अप्राप्त
३ शिक्षाशास्त्र	-	-	-	-	-	-	-	१११	२६५	२७८	५४३	-	२५८८	१४३६	अप्राप्त	अप्राप्त
४ विज्ञान तथा प्रविधि	-	-	-	-	-	-	-	१०३	४६१	७०५	११८०	-	२००	२८२	अप्राप्त	अप्राप्त
५ कानून	-	-	-	-	-	-	-	-	११	६०	११९	-	-	-	-	-
६ कृषि	-	-	-	-	-	-	-	-	२८	-	-	-	-	६५६	-	-
७ इन्जिनियरिङ्ग	-	-	-	-	-	-	-	९६	-	-	-	-	५९८४	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
८ मेडिकल (नर्सिङ्ग, वि.पि.एच.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
जम्मा	-	-	-	-	-	३१	६४	४६१	१३२९	१७९१	३२४४	६३८८	-	-	-	-
ङ. पोखरा विश्वविद्यालय																
१ विज्ञान तथा प्रविधि	-	-	-	-	-	-	७१	६६	१३७	२०२	३३४	३६२	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
२ व्यवस्थापन	-	-	-	-	-	-	-	२२०	७३३	१२५६	१७५१	२०६४	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
३ इन्जिनियरिङ्ग	-	-	-	-	-	-	-	४०९	७६२	१४३८	१९७३	२११९	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
४ मानविकी र सामाजिक शास्त्र	-	-	-	-	-	-	-	-	३६	४५	७५	६९	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
जम्मा	-	-	-	-	-	७१	६९५	१६६८	२९४१	४१३३	४६१४	२१६०	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त	अप्राप्त
कुल जम्मा (क+ख+ग+घ+ङ)	१४८३७४	१३९९१६	१३१५७४	१०१०९२	१०६८८७	१००३९०	१२८३२०	१३४८३७	१५४४३२	१५२६९१	१२९७८५	१३६०००	१२६७७०	११८१२६	११८१२६	११८१२६

** अनुमानित

+ निजी क्षेत्रका क्याम्पसहरू समावेश भएको

++ निजी क्षेत्रका क्याम्पसहरू समावेश नभएको

* सम्बन्धनप्राप्त वाहेक

टिप्पणी: विज्ञान तथा प्रविधि अध्ययन संस्थान अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०४३/४४ देखि वि. वि. अन्तर्गतका निजी क्षेत्रका समेत विद्यार्थी संख्या समावेश गरिएको

स्नातक र स्नातकोत्तर तहको विद्यार्थी संख्या मात्र समावेश।

स्रोत : त्रिभुवन विश्वविद्यालय, महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय, काठमाडौं विश्वविद्यालय, पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय, पोखरा विश्वविद्यालय र विश्वविद्यालय अनुदान आयोग

तालिका १२.५ : स्वास्थ्य सेवाको विस्तार

विवरण	२०४९/५०	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*
१. सेवा विस्तार	१८३३	२४४१	३०९७	३७२२	४३४०	४३७७	४४०६	४४२१	४४१८	४४२९	४४०८	४४०१	४४९०	४४९६	४३९६	४३९६
क) अस्पताल	११४	११४	८२	८२	८२	८२	८३	८३	८३	८३	८३	८३	८७	८७	८७	९४
ख) स्वास्थ्य केन्द्र	१८	१८	१७	१७	१७	१७	१३	१३	१०	१०	१०	१०	६	६	६	५
ग) स्वास्थ्य चौकी	८१६	८०१	७७५	७७५	७५४	७३६	७२३	७११	७००	७००	७००	७००	६९९	६९९	६७६	६९९
घ) आयुर्वेदिक औषधालय	१६५	१६८	१६७	१७२	२००	२३०	२६०	२७५	२७५	२८६	२८७	२८७	२८७	२९३	२९३	२९३
ङ) उपस्वास्थ्य चौकी	७००	१३००	१९९७	२५९७	३१८७	३१९२	३१८७	३१७९	३१७०	३१७०	३१४८	३१४१	३१३१	३१३१	३१२९	३१०४
च) प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	२०	४०	५९	७९	१००	१२०	१४०	१६०	१८०	१८०	१८०	१८०	१८०	१८०	२०५	२०१
२. अस्पताल शैया	४८४८	४८४८	३६०४	३६०४	३९०४	४१८९	४९५५	५१९०	५२५०	५२५०	५२५०	५२५०	६७९६	६७९६	६९४४	६९४४
३. दक्ष जनशक्ति	३२७९८	३३४४१	२७९६०	३०५२०	७३५७२	७७०७७	७८३७१	८१३८१	८१३५१	८४०८७	८६१६२	८९३११	९०८४७	९०८४९	९१७४४	९१८४०
क) डाक्टर	१४९७	९१७	९५२	८७२	८९४	८९४	९२३	१२५९	१२५९	१२५९	१२५९	१२५९	१२५९	१२५९	१३६१ #	१४५७ #
ख) परिचारिका	२९९९	२९८०	४६०६	४६०६	४७०६	३५८८	३९२५	४६५५	४६५५	७३१५	९१४६	१००९९	११६३७	११६३७	११६३७	११६३७
ग) क्विराज	२४०	१९३	२४९	२४९	२९०	२९०	२०१	२११	२११	२०३	३८७	३८७	३८७	३८७	३९४	३९४
घ) वैद्य	१४४	१६८	१९७	१९७	२१९	२१९	१९५	२१०	२१०	२९४	३५४	३५४	३५४	३५४	३६०	३६०
ङ) स्वास्थ्य सहायक (हे. अ., अ. हे. ब.)	३४६१	११६८	४४९२	५०९२	५१५२	५१९२	५२९५	५२९५	५२९५	५२९५	५२९५	७४९१	७४९१	७४९१	७४९१	७४९१
च) स्वास्थ्य कार्यकर्ता (मा. शि. का.)	२०४४२	२४०००	२४००	२४००	३१८७	३१९०	३१९०	३१९०	३१९०	३१९०	३१९०	३१९०	३१९०	३१९०	३१९०	३१९०
छ) स्थानीय स्वास्थ्य कार्यकर्ता (गा. स्वा. का.)	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	४०१५	३९८५	३९८५	३९८५	३९८५	३९८५	३९८५	३९८५	३९८५
ज) अन्य स्वास्थ्य कार्यकर्ता (तालीम प्राप्त सुडेनी, महिला स्वा. स्वयंसेविका)	-	-	११०४९	१३०८९	५५१०९	५९७१९	६०६२७	६२५४६	६२५४६	६२५४६	६२५४६	६२५४६	६२५४६	६२५४६	६३३२६	६३३२६

* प्रथम आठ महिनाको

छात्रवृत्तिमा अध्ययन गरिआएका १८८ डाक्टर समेत।

स्रोत : स्वास्थ्य मन्त्रालय

तालिका १२.६ : खानेपानी तथा ढल निकास सुविधाको विस्तार

विवरण	इकाई	२०५०/५१	२०५१/५२	२०५२/५३	२०५३/५४	२०५४/५५	२०५५/५६	२०५६/५७	२०५७/५८	२०५८/५९	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०६३/६४	२०६४/६५*
क) खानेपानी तथा ढल निकास विभागबाट थप गरिएको ग्रामीण क्षेत्र																
क) नयाँ आयोजनाबाट थप लाभान्वित जनसंख्या	हजारमा	६९१	८११	८००	७५६	७०७	३७४	५२५	४६६	६४	१२३.४	१९०	१२४	१६०	५००	१०२
ख) सुधार बिस्तारबाट थप लाभान्वित जनसंख्या	हजारमा	८	२	५	१४	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ग) कुल उपलब्ध पानी	हजार लिटर प्रति दिन	४६९४८	५४४७१	५४०६७	३४६५०	३१८१५	२००११	२८२७१	२५१६४	२८७६	५५५२	८५५०	५५८०	७२००	२२५००	४९५०
शहरी क्षेत्र																
क) लाभान्वित जनसंख्या	हजारमा	१८	४८	४०	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१०	१००	१५५
ख) उपलब्ध पानी	हजार लिटर प्रति दिन	१७३६	४६०८	३८८०	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१०००	८०००	१२४००
ख) नेपाल खानेपानी संस्थानबाट थप गरिएको																
क) उपलब्ध पानी	हजार लिटर प्रति दिन	१६०००	३३००	५५००	५५००	३००	७०००	३०००	१४८०	७०००	५०००	३०००	४०००	१८१००	३०००	७५००
ख) लाभान्वित जनसंख्या	हजारमा	८१	३४	६९	५५	४५	४३	१९	१५	५०	३३	२०	४५	२५	२५	११०
ग) आधुनिक ढल निकास सुविधा	कि.मि.	५	२.८४	४.३१	१२	०.४६	१०	७	५	१०	२.९६	१	९	५	४	अप्राप्त

* आठ महिनाको अनुमानित

स्रोत: खानेपानी तथा ढल निकास विभाग र नेपाल खानेपानी संस्थान